IOAN SLAVICI

OPERE

SCRIITORI ROMÂNI

IOAN SLAVICI

OPERE

Sub îngrijirea unui colectiv

III

SCRIITORI ROMÂNI
EDITURA MINERVA
București 1970

Text stabilit și variante la volumul III:
TEOFIL TEAHA
Note: *D. VATAMANIUC*

NUVELE

VOLUMUL III

SĂRĂCUȚA DE EA. GOGU ȘI GOGUȘOR. „HANUL CIORILOR“. UN OM DE-NCREDERE. DIN ȚIGĂNIE. LEUPARALEU. SEPI. ILIE DURAC. FIUL CUIVA. O ÎNCURCĂTURĂ. CRUCILE ROȘII. NEGREA BĂTRÎNUL. PĂDUREANCA.

SĂRĂCUȚA DE EA

Preotul încheiase slujba-Nvierii, se albea de ziuă, și lumea cobora-n sat întorcîndu-se de la biserica de pe coaste, fiecare cu luminarea aprinsă-n mînă.

Se nimerise ca anul acesta Paștile să cadă tîrziu, tocmai spre ziua de Sf. Gheorghe, și-n crîngul acum înverzit cîntau privighetorile, lunca era presărată cu flori, oile ieșiseră dimpreună cu mielușeii lor la pășune și răcoarea primăvăratică te adimenea să ieși și să te duci departe prin livezi și peste cîmpii.

Curînd a-nceput însă să cadă ici o picătură, colo alta, tot mai mari și tot mai dese, în cele din urmă a dat bunul Dumnezeu o ploicică mănoasă, care s-a întețit de-ți venea să te temi c-o să le strice oamenilor toată veselia de Paști.

Abia pe la amiazăzi s-a pornit un vînt, care a mai risipit norii, și copiii mai mici și mai mari, flăcăii și fetele, pînă chiar și babele și moșnegii au început să iasă, ca să ciocnească ouăle roșii, să-și petreacă-n fel de fel de chipuri și să mai stea de vorbă, după obiceiul păstrat din bătrîni.

Din sus de sat, la loc mai ridicat, de unde se deschide vedere largă, se-nalță-n mijlocul unei grădini frumoase conacul boieresc, mai mult palat decît castel, case cu multe încăperi, încît te întrebai ce va fi făcînd boierul cu atîta lărgime.

În partea despre sat, pe unde trecea drumul de țară, se afla un larg cerdac cu geamlîc, în care Lucica, fetița de vreo patru ani a boierului, își petrecea timpul cînd n-avea voie să iasă la plimbare.

Pe la două dup-amiazăzi se-nseninase, ce-i drept, dar mai rămăseseră pe ici, pe colo băltoace și iarba era încă udă. Era umezeală-n aer, și despre plimbare nici vorbă nu putea să fie. Boierul a ieșit dar în cerdac, ca să se încredințeze dacă geamurile sunt ori nu bine închise, încît să nu poată trage din nici o parte.

Peste puțin a ieșit apoi Lucica, dimpreună cu nemțoaica ei, o fetișcană de vreo patruzprezece ani, care n-avea decît să-i ție Lucichii de urît, îndrumînd-o cum are să-și petreacă timpul cu jucărelele ei, care erau de tot multe și felurite.

A ieșit în urmă și madama, o femeie mai bătrîioară, care avea purtarea de grijă pentru bunăstarea trupească și sufletească a copiliței, priveghind ca nu cumva să mănînce ceea ce nu-i priește, să fie atinsă de vreun vînt mai aspru ori să ieie apucături nepotrivite cu rangul părinților ei.

E-nvederat că madama, femeie conștiincioasă, a examinat și ea cu toată luarea-aminte geamurile, ca să fie bine închise.

Fericit copil Lucica! Ce n-avea dînsa acolo!? Jucărele pentru zece și mai mulți copii, încît n-avea decît să-și aleagă dintre ele după plac.

Erau acolo păpuși mai mici, mai mari și de tot mari, toate scumpe și frumoase. Erau saloane cu mese, cu scaune și cu canapele. Erau sufragerii cu fel de fel de tacîmuri și de vase. Erau mai ales animale, și elefanți, și cămile, și girafe, ba lupi, ba lei, ba pisici, pînă chiar și iepuri cu urechile mari, casă-și aleagă după pofta inimii.

Și gingașă era Lucica, îmbrăcată numai în horbotă de cea scumpă, și subțirică și fragedă ca floarea de piersec, care se ofilește cînd e atinsă de o adiere mai aspră și nu-și mai vine în fire.

Mai era Lucica, după toate aceste, și o fire de tot duioasă și atît de cuminte, încît te mirai cum se poate ca un copil, la urma urmelor mic, să fie atît de cuminte, atît de binecrescut și de ascultător.

Nu doară că n-ar fi rîvnit și ea ca orișicare muritor să-și facă acum o plăcere și apoi alta.

Se pomenise însă-n lume stăpînită de gîndul că nu are să se bucure de viață decît atunci cînd vreau purtătorii de grijă ai ei și așa cum lor le place.

— Madam, întreba ea cînd îi era sete, am voie să cer de la fraulain un pahar cu apă?

Dacă, din întîmplare, madama era de părere că nu are să-și astîmpere setea, ea răbda, iar dacă nu-i trecea setea, mai întreba peste cîtva timp, dar de băut nu bea decît atunci cînd i se dădea voie și atît cît i se ierta.

Acum ea se uita pe fereastră la copiii care se jucau pe afară, la aer curat și în bătaia vîntului. Unii, desculți, umblau prin băltoacele rămase în urma ploii, alții alergau prin iarba încă udă, iar alții scuturau pomii, ca să cadă stropii rămași pe ei, și toți ciocneau, cum se cuvine în ziua de Paști, ouăle cele roșii, le curățau și le mîncau cu multă poftă, mușcînd și din cozonacul cu lapte.

Lucica ar fi ciocnit și ea, dar n-avea cu cine, ar fi mîncat ou roșu și ar fi mușcat din cozonacul cu lapte, dar n-avea voie, căci oul rece și cozonacul sunt mîncare grea, care nu face pentru dînsa. Era în dulapul din sufragerie și baclava, care îi plăcea mult, dar madama nu-i dădea decît o bucățică, așa numai ca s-o guste, și ea-i ducea dorul.

Copiii se uitau și ei spre geamlîc și o vedeau așa, frumoasă și gingașă, parcă nici nu era ființă viețuitoare.

„Ce răsfățată și cît de fericită el“ suspinau ei, cuprinși de uimire.

„Cît de fericiți sunt!“ zicea însă și ea.

O, ce n-ar fi dat dac-ar fi putut să se joace și ea cu ei la aer curat și în bătaia vîntului, chiar și dacă n-ar fi umblat prin băltoace și n-ar fi alergat prin iarba udă. Știa însă prea bine că așa ceva nu se poate, și nici că mai întreba. Era mulțumită că poate să se uite pe fereastră și să-i vadă pe copii fără ca să bage de seamă madama, care era perdută în citirea unui roman interesant, căci altfel ar fi trimis pe vreuna dintre multele slugi boierești ca să-i alunge de acolo pe obraznicii și nespălații aceia de copii.

Dîndu-şi seama despre aceasta, Lucica şi-a luat una cîte una păpuşile şi păpuşelele, saloanele şi sufrageriile, animalele de tot felul, jucărelele ei toate, şi le-a înşirat în faţa geamlîcului, ca să le vadă copiii şi să se bucure şi ei.

Acum, în ziua de Paşti, se cuvenea aşa ceva, fie chiar şi fără voia madamei, şi Lucica se simţea în adevăr fericită, atît de fericită, încît în cele din urmă şi-a luat inima în dinţi şi-a întrebat pe madama dacă are ori nu voie să ceară de la fraulain să-i aducă fonograful şi să-i cînte la el.

Un lucru mai lipsea pentru ca fericirea Luciei să fie deplină: să se deschidă fereastra ca să poată copiii să vadă şi să audă mai bine. Lucrul acesta era însă cu desăvîrşire peste putinţă: chiar şi pentru ziua de Paşti ar fi fost prea mult deodată.

În vremea aceasta boierul îşi făcuse obicinuita plimbare călare, cu gîndul mereu la mult iubita lui fetiţă, la care ţinea, precum se zice, ca la lumina ochilor săi.

Cum, Doamne, să nu ţie, cînd atît suflet mai avea şi el în lumea aceasta! Părinţii îi muriseră. Un frate mai mare al lui se prăpădise în urma unui duel. Cu sora sa se certase din cauza moştenirii rămase de la părinţi. Iar soţia sa, muma Luciei, îl părăsise.

Rămaseră numai ei amîndoi, Lucica şi el, şi era lucru firesc ca, întors acasă, el, înainte de toate, la ea să alerge, ca să afle cum şi-a petrecut timpul acum în ziua de Paşti.

— Foarte bine! Foarte bine! răspunse ea. M-am jucat cu copiii.

Boierul se uita nedumirit în toate părţile, dar nici un copil nu vedea.

— Cu care copii? întrebă el.

— Cu aceia! răspunse Lucica, arătînd la copiii adunaţi în faţa geamlîcului.

Madama sări ca înţepată de viespi în picioare. Abia acum îşi dete seamă despre infamia copilitei, care abuzase de bunăvoinţa ei ca să-şi petreacă timpul cochetînd cu acei copii desculţi, nespălaţi, ordinari şi obraznici.

„Se vede teapa! zise ea în gîndul ei. Copil născut din părinți cu adevărat nobili nu poate să prindă slăbiciune pentru asemenea lăpădături ale neamului omenesc".

Sluga boierească s-a dus acum, se-nțelege, să-și facă datoria, luîndu-i la goană pe copii, dar asta cam tîrziu, căci Lucica apucase să-și dea seamă că e cu putință să se bucure de viață și fără de voia madamei.

Cu gîndul mereu la baclavaua cea dulce, ea a pîndit prilejul să se furișeze în sufragerie, a pus un scaun lîngă dulap, s-a urcat pe scaun și a mîncat o bucățică, apoi o bucată și încă una, cît a putut, pînă ce s-a săturat ca în ziua de Paști.

Nu prea era însă copila deprinsă a fi sătulă, și peste noapte o supăra ceva la pîntecele ei cel delicat și n-o lăsa să doarmă. Știindu-se vinovată, ea se stăpînea și nici nu gemea, nici nu plîngea.

A doua zi de Paști ea era cu ochii stinși și chiar mai palidă decît de obicei.

Dac-ar fi cercetat mai de aproape, madama s-ar fi încredințat că are chiar fierbințeli.

— La aer curat și în bătaia vîntului! zicea boierul, și-a dat poruncă să pună caii la cupea.

Peste puțin s-a răzgîndit însă. Prea era frumoasă ziua de primăvară; păcat ar fi fost s-o închidă în cușca aceea. Lucica a ieșit în trăsură deschisă cu madama și cu fraulain.

Era atît de bine și de frumos, dar din cînd în cînd adierea vîntului i se părea copilei prea aspră. Fiindcă bîltoacele secaseră și iarba nu mai era udă, madama i-a dat voie să intre în livedea înflorită. Iar ea a cules o floare, două, nu mai multe, și iar s-a urcat în trăsură.

Seara a fost chemat doctorul și acesta era de părerea că e la mijloc o mică răceală. Ziua următoare același doctor s-a încredințat că e la mijloc și o mică indigestiune! Două zile în urmă au ținut trei medici un consult și au fost toți trei de acord că e grav cazul, iar vineri, înainte de Dumineca Tomii, Lucica s-a stins cum se stinge candela din care s-a istovit untdelemnul.

Prea de tot era delicată pentru lumea plină de nevoi în care ne petrecem noi viața.

GOGU ŞI GOGUŞOR

— Doi lei pe zi, de mîncare şi o litră de vin la masă: te mulţumeşti?

— Sărut mîna, coconiţă!

— Cînd vii să moi rufele?

— Cînd porunciţi, coconiţă.

— Să-ncepem de luni.

— Să trăiţi, coconiţă!

Şi luni, în zori de zi, Chiva era la albie, iar pe la zece, cînd cocoana Alina s-a sculat, fata din casă a înveselit-o cu ştirea că rufele sunt muiate.

Harnică spălătoreasă!

„Şi totodată femeie liniştită, care se mulţumeşte cu ceea ce-i dai şi nu se încurcă cu ceilalţi servitori", îşi zise cocoana Alina marţi.

Mercuri seara Chiva aduse întîiul rînd de spălătură: batiste, prosoape, şervete, camizoale, toate albe ca floarea de cireş şi călcate neted şi fără cute.

Cocoana Alina le petrecu uitîndu-se cu oarecare mulţumire la cle.

Nu-i spuse, ee-i drept, că e mulţumită, dar o spălătorească experimentată vede cu ochii dacă e ori nu mulţumită cocoana, şi Chiva-şi supse buzele.

Bine-a zis însă cine-a zis: n-ai să-i dai mojicului degetul cel mic, că-ţi ia mîna pînă la cot.

După ce cocoana Alina luă spălătura în primire, Chiva rămase cu inima îndoită în uşă.

— Mai vrei ceva? o întrebă cocoana.

— Sărut mîna, coconiță, grăi Chiva, am un băiat de vreo șase anișori: n-aș putea să-l iau cu mine, ca să nu rămîie singur acasă?

Cocoana Alina rămase o clipă pe gînduri.

Avuse Chiva și mai nainte copilul acela și știa că-l are: de ce o spunea aceasta abia acum?!

Dar ce putea să-i facă? Lucru mare, la urma urmelor, nu era.

— Să-l aduci, grăi dînsa, dar gălăgie să nu-mi facă.

— Ferit-a Sfîntul, coconiță, zise Chiva: e băiat liniștit și nu se depărtează de la mine.

Așa a și fost. Joi Gogușor a stat toată ziua la mă-sa, sfiicios și liniștit, cuminte și tăcut, încît ai fi crezut că nici nu știe să vorbească.

Tot vorba cu mojicul însă: vineri pe la amiazăzi, Gogușor s-a dus pînă la ușa grajdului, ca să vadă caii; după-amiază a intrat în grajd, ca să pună mîna pe cai; iară sîmbătă dimineața a tras pe unul dintre ogarii boierului de coadă, de și-a ridicat toată curtea în cap.

Norocul Chivei că era sîmbătă și înspre seară a sfîrșit spălătura, ca să poată pleca.

Peste două săptămîni n-a mai întrebat Chiva dacă poate ori nu să-l ia și pe Gogușor cu dînsa: era lucru de sine înțeles că are să-l ia. Mai înainte însă de a fi plecat de acasă, l-a bătut bine, ca să ție minte că n-are să intre în grajd, nici mai ales să tragă de coadă pe ogarii boierului.

Leacul a fost bun, și dacă săptămîna n-ar fi atît de lungă, Gogușor ar fi rămas, cum zisese mă-sa, băiat liniștit, care șade frumos pe lîngă mumă-sa. Mai încolo însă, pe joi, pe vineri, cînd Chiva călca și nu putea să se depărteze de la ferul cald, Gogușor se simțea în largul lui și se vîra prin toate unghiurile, urca toate scările, ba sîmbătă Chiva se pomeni cu el în vîrful cotețului.

Peste iar două săptămîni Chiva se simțea în dreptul ei să ia pe Gogușor cu dînsa, iară Gogușor mergea, venind cu cinci pași înainte și intră în curte ca la el acasă. Se obrăznicise băiatul de nu-ți mai venea să crezi că e tot cel de mai-nainte: știa că aici n-are să-l

bată mumă-sa, fiindcă se teme de cocoana, iar la cele ce vor fi urmînd acasă nu se gîndea el.

Se temea de cocoana?

Şi adică de ce să se teamă!?

Cocoana Alina era şi nu era acasă, ştia şi nu prea ştia ce se petrece în curtea ei. Pentru ea casa nu era decît un fel de conac. Cînd stetea acasă, primea vizite şi n-avea răgaz să se mai preocupe şi de cele ce se petrec afară din salon; cînd prînzea acasă, avea societate, şi toate gîndurile îi erau aci; cînd era dusă, nu mai era acasă, şi putea, dacă-i vorba, Goguşor să joace şi pe masă.

Nu trecuseră, ce-i drept, săptămînile fără ca să fi dat şi ea cu ochii de prichindelul de Goguşor, care începuse în cele din urmă să intre pînă prin salon, ca să vadă ce-i acolo.

— Ăsta ţi-e băiatul? o întrebă pe Chiva, uitîndu-se cu un fel de milă la copilul slab şi oarecum pipernicit.

— Sărut mîna, coconiţă.

— De cîţi ani e?

— O să împlinească şapte după Sf. Dumitru!

Sărmanul copil!

Gogu, băiatul cocoanei, era cu vreo patru luni mai tînăr şi cu cel puţin trei degete mai înalt.

— Cum îl cheamă?

— Sărut mîna, coconiţă, Goguşor.

Coana Alina se roşi.

Auzi d-ta obrăznicie de mojic. Tot Gogu şi ăsta, ba mai are şi neruşinarea de a-i zice Goguşor!

Dar ce putea să-i facă!? Era, la urma urmelor, femeie harnică, spăla bine şi călca frumos.

Putea Goguşor să-şi facă cheful în curtea boierului, şi avea unde să şi-l facă, deoarece curtea era largă, ba mai era şi o grădină în fundul ei. Nu-i vorbă, rîndaşul şi vizitiul, bucătăreasa şi femeia din casă se cam plîngeau de năzdrăvăniile lui Goguşor. Dar Chiva era şi ea odată femeie. Cum adecă!? Copilul e copil şi nu poţi cere să nu fie, şi dacă avea ea dreptul de a-şi aduce copilul, avea şi copilul dreptul de a fi în largul lui.

Iară Gogu se uita de la fereastră şi ochii i se umpleau de lacrămi cînd vedea cît de fericit e Goguşor, care

putea să se joace cu nisip, să arunce cu pietre, să se cațere în copaci...

Într-una din zile ploua, bătea vîntul, tuna și fulgera. Gogu n-avea voie nici măcar să stea la fereastră și, Doamne!, tare ar fi dorit să vadă și el.

Deodată — hurduc! — un zgomot, de care răsună toată curtea. Vîntul luase burlanul de la streașina șopronului și-l aruncase departe. Era peste putință să-l mai ții pe Gogu, cînd madama alergă și ea la fereastră, ca să vadă ce s-a întîmplat.

Ajuns în fața ferestrii, băiatul rămase încremenit.

Gogușor, desculț, cu pantalonașii sumecați pînă la genunchi, în cămașă și cu capul gol, bălăcea sub streașina rămasă fără burlan, încît apa-i cădea șiroaie în spinare, ca unui om mare, ca unui uriaș.

Madama voi să-l tragă pe Gogu de la fereastră, ca să nu vadă petrecerea atît de scandaloasă a băiatului de afară.

Dar nu! Trebuia, din contra, să-l lase, ca să-l înspăimînte.

— Vezi, grăi dînsa, așa fac băieții proști și răucrescuți. Are acum să se îmbolnăvească și să moară.

Gogu se depărtă înfricat de la fereastră. Ochii lui însă erau mereu afară. Prea era frumos să stai așa în ploaie, să bălăcești în apă și să nu-ți pese de nimic.

Deodată el alergă din nou la fereastră.

— Madamă! — strigă ca ieșit din fire — ia vezi, madamă!

Gogușor găsise undeva o nuia și dedea mereu cu ea în baltă, încît apa zbura, stropind, departe giur împregiur.

„Ah! ce bine e să fii copil de spălătoreasă", zicea Gogu în gîndul lui, în vreme ce madama își da silința să-l dumirească ce prost lucru e ceea ce făcea Gogușor.

Nu se mai îndoia Gogu că are Gogușor să se îmbolnăvească și să moară, și parcă-i venea să plîngă; dar era frumos să dai așa cu nuiaua în baltă, fie chiar și riscînd să te îmbolnăvești și să mori.

Seara Gogu era cu gîndul la Gogușor și-o întreba mereu pe madama cum are să se îmbolnăvească, ce are să-l doară și cînd o să moară; iar noaptea l-a visat,

dar nu mort, ci bălăcind sub streaşină şi dînd cu nuiaua în baltă.

Ziua următoare apoi, pe la nouă, cînd Gogu a ajuns iar la fereastră, Goguşor se afla în vîrful dudului de lîngă grajd şi culegea dude.

Ah! ce dude.

Nu-i vorba, Gogu putea şi el să mănînce dude, dar nu să culeagă, şi e mare lucru să le iai aşa, una cîte una, pe ales, de pe rămurele.

— Madamo! madamo! strigă el. Băiatul n-a murit, nici nu e bolnav măcar.

Madama, văzîndu-l pe Goguşor cocoţat în vîrful dudului, era indignată de uşurinţa cocoanei Alina. Era lucru de necrezut cum a putut să-i dea spălătoresei voie de a aduce cu dînsa pe băiatul ei atît de răucrescut. În faţa unor asemenea exemple autoritatea ei de crescătoare suferea, prea mult suferea.

— Lasă-l, zise ea supărată; nu te uita la el. O să vezi tu că are odată să cadă şi să-şi frîngă gîtul.

Şi mult ar fi dorit să-l vadă căzînd şi frîngîndu-şi cel puţin un picior.

N-a căzut însă Goguşor nici de astă dată, nici mai tîrziu, şi autoritatea madamei era din zi în zi mai zdruncinată.

Iar madama avea nevoie de autoritate.

Cînd cocoana Alina se afla în casă, ea citea romanţe şi de Dumas-tatăl, şi de Dumas-fiul, şi de Paul de Kock, şi de Zola; n-ar fi suferit însă o dată cu capul ca madama să citească şi ea, căci slugilor nu li se cuvin distracţiunile stăpînei. Madama citea, dar numai cînd cocona nu era acasă, adecă mai mult decît stăpîna ei.

Iar cînd madama citea, Gogu ar fi putut să se dea şi peste cap dacă n-ar fi fost băiat atît de afară din cale binecrescut. El însă ţinea la madamiţa lui şi de aceea şedea frumuşel lîngă dînsa şi se juca, aşa singur, ca o maimuţă, mai cu o bucăţică de hîrtie, mai cu mult lăudatele cuburi, mai cu vreo altă bazaconie iscodită anume spre a prosti copiii, ca să nu le facă prea multă bătaie de cap celor însărcinaţi să poarte grijă de dînşii. Din cînd în cînd o mai întreba: „Madamiţo, ce să mai

fac eu acum?" şi madama, femeie isteaţă, ştia totdeauna să-i dea de lucru.

Dacă timpul era frumos, madama-l scotea pe Gogu în grădină, ca să ia aer, şi-i dădea voie să adune flori, să sară peste coardă, ba chiar să alerge, ca să facă mişcare, se înţelege, fără ca să se înfierbînte prea tare, căci era plăpînd băiatul.

Pe la patru, madama îşi lua, tot în grădină, ceaiul cu rom, iară Gogu căpăta o ceaşcă de cacao cu pesmeţi.

Trecînd spre grădină, Gogu îl vedea pe Goguşor, deşi nu prea îndrăznea să se uite la el. Goguşor îl vedea şi el pe Gogu, dar, obraznic cum era, nu-l băga în seamă.

S-a zis însă de mult că adeseori n-aduce anul ce aduce ceasul.

Nu-l băga în seamă, ce-i drept, Goguşor pe Gogu, dar în faţa pesmeţilor nu putea nici el să rămîie nepăsător.

— Ce e ceea ce mănînci tu? întrebă el într-una din zile, uitîndu-se drept în faţa lui Gogu.

— Pesmeţi, răspunse Gogu sfiicios. Vrei şi tu?

— Nu-mi trebuie! zise Goguşor, uitîndu-se cu un fel de dispreţ la bucăţica ce-i mai rămăsese lui Gogu. De unde să-mi dai dacă nu ai nici tu!?

Gogu alergă la madama, ca să ceară pesmeţi pentru Goguşor. Pe drum însă el se răzgîndi: dînd cu socoteală că pentru băiatul cel răucrescut n-are să-i dea madama, el nu mai ceru, ci luă şi se întoarse tot în fugă cu ele.

Acesta a fost primul pas — făcut cu inima încleştată.

— Sunt buni? întrebă Gogu, privind cu mulţumire cum Goguşor mănîncă pesmeţi.

— Mai ai? îi răspunse Goguşor.

Gogu alergă din nou la madama, de astă dată cu gîndul de a nu cere. Sosit însă în faţa madamei, el nu îndrăzni să ia.

— Madamă — zise el strîmtorat — îmi dai, te rog, voie, să mai iau pesmeţi?

Madama îşi ridică înveselită ochii spre el.

— Efectul picăturilor lui Fowler! exclamă ea.

Cum să nu-i dea!? Fericită era că poate, în sfîrşit, şi el să mănînce mai mulţi pesmeţi deodată.

Acesta era al doilea pas, făcut cu inimă mai uşoară.

Şi pe cînd madama era foarte fericită că poate să citească în toată tihna, Gogu era fericit că poate să se joace cu un adevărat băiat, şi-a ajuns să cunoască o mulţime de unghiuri şi de chichiţe din curtea şi din grădina lor.

În amurgul serii, cînd madama, nemaiputînd să citească, l-a chemat, el s-a întors cu faţa înviorată şi cu gura plină de vorbe.

„Da! zicea în gîndul lui, am să-i spun madamei cît de bine ne-am jucat şi ce haz are băiatul acela".

Nu i-a spus însă nimic. De ce să-i spună!?

Seara apoi Gogu n-a mîncat mai bine decît de obicei, dar era lucru firesc după ce mîncase atît de mult la patru, şi cocoana Alina era foarte veselă şi stăruia ca Gogu să ia înainte picăturile şi să stea cît de mult în grădină, chiar şi dacă timpul n-ar fi de tot frumos.

Madama era şi ea de părerea cocoanei, iar Gogu n-avea decît să facă ceea ce i se spune.

Astfel, pofta de mîncare a lui Gogu a devenit constantă. Mai ales la patru el totdeauna mînca bine, serile adormea curînd, avea somn bun, ba peste cîtva timp a început să mănînce bine şi la masă. Lucru curios însă, el parcă mai slăbise şi nu era nici atît de plin, nici atît de rumen la faţă ca mai înainte: soarele şi vîntul îi făcuseră peliţa obrajilor mai ordinară.

Aceasta era deocamdată singura supărare a cocoanei Alina.

Dacă madama ar fi citit mai puţin şi cocoana ar fi stat mai mult acasă, ar fi ieşit în curînd la iveală că s-a mai îngroşat peliţa obrajilor lui Gogu. Se făcuse băiatul mai îndrăzneţ, mai inimos, parcă ţi-ar veni să zici mai mojic, şi începuse a lua în bătaie de joc pe madamiţa lui, ba lipseau chiar o mulţime de lucruri din jucărelele lui. N-avea Goguşor decît să ceară, pentru ca Gogu să aducă, ba în cele din urmă aducea Gogu şi fără ca să fi cerut Goguşor, şi plîngea dacă Goguşor nu voia să primească. Cum, Doamne, să nu plîngă, cînd ei se jucau atît de bine!?

Adevărul era că numai Goguşor se juca, iar Gogu, codiţa lui Goguşor, se uita: uitîndu-se însă, el petrecea

foarte bine și de aceea zicea că și el se joacă. Cînd Goguşor se urca prin pomi, Gogu stetea frumuşel jos, dar se bucura că Goguşor ştie atît de bine să se urce şi nu cade. Mai bine încă era cînd Goguşor zidea cetate, căci atunci Gogu îi căra pietri şi nisip. De tot bine era cînd se jucau de-a secţia, căci atunci Goguşor îl aresta pe Gogu şi-l ducea în ghionturi la secţie şi-l punea la arest fie în dosul coteţului, fie în gura pivniţei, fie sub scară, tot locuri pe care Gogu nu le cunoscuse mai-nainte. Iar dacă ghionturile erau cîteodată prea de tot îndesate, Gogu începea să miorlăie, dar răbda, fiindcă asta aşa trebuia să fie.

Dar cînd Goguşor făcea zmeu!? Gogu putea să i-l ţină şi să se uite cum alerga cu el.

Ce păcat că simbătă seara se sfîrşeau toate şi trebuiau să mai treacă două săptămîni pînă ce se încep din nou!?

Şi aceste două săptămîni însă Gogu le petrecea mai bine decît mai-nainte.

Fiindcă nu mai era Goguşor, Gogu făcea el însuşi încercări din ce în ce mai îndrăzneţe de a se urca prin pomi, aduna pietri şi nisip, ca să-şi zidească el însuşi cetăţi, se vîra prin toate unghiurile, ca şi cînd ar fi dus în arestul poliţiei, şi-şi făcea el însuşi, aşa cum da Dumnezeu, cîte un zmeu cu coadă în fâşii de cîrpă.

Era, parcă, chiar mai bine decît în zilele cînd Goguşor le făcea toate, căci atunci el stetea cu inima mereu încleştată. Au, asta o simţea, să se sfîrşească toate cînd madama va prinde de veste că el se joacă cu Goguşor, atît de răucrescut, şi-i venea să plîngă de cîte ori se gîndea cît de supărată are să fie mama lui cînd o afla aceasta.

Nici că se putea ca madama să nu prindă de veste.

Ea sări cuprinsă de spaimă cînd îl văzu într-una din zile pe Gogu dus de Goguşor în ghionturi la secţie. Era însă tocmai la mijlocul unui pasagiu de tot interesant. Se stăpîni deci, ca să poată sfîrşi capitolul în tigně, şi fiindcă era lung capitolul, ea avu timp să se răzgîndească.

De ce adecă să-l supere pe băiat, dacă lui îi făcea plăcere, iară dînsa putea să citească înainte?

Nu era oare mai cuminte să nu vadă, să nu știe nimic!?

Nu vedea madama, nu știa nimic și nu se supăra, ba îi era cîteodată parcă Goguşor a fost trimis de Dumnezeu anume, ca să o scutească pe ea de o parte din sarcina atît de grea pe care avea s-o poarte în casa cocoanei Alinei.

Şi fiindcă madama nu se supăra, Gogu își lua din zi în zi tot mai mult avînt, încît l-ar fi întrecut în cele din urmă chiar și pe Goguşor dacă lucrurile ar fi mers un timp oarecare tot așa.

Nu-i era însă dat lui Gogu să ajungă om deplin.

Într-una din zile madama grăbea, ca de obicei, să-și sfîrșească capitolul. În graba ei cea mare, nu băgase de seamă că pe cer se adună nouri din ce în ce mai grei. Din chioşcul acoperit cu tinichea și încungiurat de verdeață deasă nici c-ar fi putut să vadă cele ce se petrec pe cer. Nu era dar ea vinovată dacă puhoiul i-a venit fără de veste.

Ea sări speriată în picioare.

Nu-i vorba, adăpostită cum era, puțin îi păsa de puhoi; băiatul însă? unde era băiatul?

Ea-l strigă.

Era o prostie, fiindcă Gogu, chiar și dacă ar fi auzit-o, acum, prin ploaie, nu putea să vie la dînsa.

Nici ei însă nu i se putea cere să se ducă acum, prin ploaie, ca să-l caute. Era lucru de sine înțeles că se va fi adăpostit și el undeva și nu-i rămînea decît să stea acolo pînă ce nu se va fi oprit ploaia.

De ce să-l mai strige? de ce să se neliniștească?

Nu era oare cel mai cuminte lucru să-și urmeze capitolul pînă la sfîrșit?

Iară Gogu, văzînd puhoiul cel frumos, și-a adus aminte de cele petrecute cînd cu furtuna de odinioară. Ştia acum că poate cineva să bălăcească sub streașină și să dea cu nuiaua în baltă fără ca să moară, ba chiar fără ca să se îmbolnăvească, și fiindcă nu intra în mintea lui gîndul c-ar putea să i se întîmple lui Gogu ceea ce nu i s-a întîmplat lui Goguşor, el se bucură că madamița lui a rămas înfundată în chioşc, că bălăcea împreună cu Goguşor, ce-i drept, nu desculț și cu

pantalonaşii ridicaţi pînă la genunchi, nici în cămaşă şi cu capul gol, dar bălăcea de s-a speriat toată curtea.

În zadar a alergat Mariţa, femeia din casă, în zadar a sărit Jean, feciorul, în zadar îl rugau rîndaşul şi bucătăreasa, căci el ţinea morţiş că lui n-are să-i poruncească decît mama lui, care [nu] era acasă, şi madama, care nu-l oprise de la această petrecere atît de minunată.

Chiva era deznădăjduită, fiindcă ştia că toate în capul ei au să se spargă; în zadar alerga însă şi ea după Goguşor al ei, căci acesta, văzîndu-se alăturea cu stăpînul casei, se simţea călare pe armăsar şi nu voia să i se supună.

N-a rămas deci decît ca rîndaşul să alerge, ca să-o aducă pe madama din chioşc.

Madama rămase o clipă ca trăsnită din senin, apoi se ridică ca o furtună; ploaie-neploaie, nu-i rămînea decît să alerge şi ea.

Într-un singur gînd i se înfăţişară toate urmările acestei nesocotinţe copilăreşti, de care numai dînsa era vinovată, şi îşi făcea mustrări, era supărată, încît îi venea să-şi smulgă perii din cap. Cînd însă ea dădu cu ochii de Goguşor, mînia i se îndreptă asupra lui. Da! nu s-ar fi întîmplat lucrul acesta dacă n-ar fi fost el la mijloc. Ea se duse dar drept spre el, ca să-şi verse veninul asupra lui.

— Madamo! strigă Chiva înţepată, să nu te pună păcatul să-mi atingi copilul, că paţi o ruşine pe care nu o s-o uiţi toată viaţa. N-ai altă treabă decît să-ţi păzeşti băiatul, şi dacă nu l-ai păzit, de vină nu e copilul meu, pe care eu n-am vreme să-l păzesc, fiindcă trebuie să fac altă treabă.

Madam se astîmpără.

E incalculabilă firea femeiască.

Aceeaşi madamă, care şezuse liniştită la cartea ei, apoi se ridicase parcă era să le facă toate valvîrtej în calea ei, acum rămase o clipă turburată, apoi începu să plîngă.

— Ah! Gogule, ce mi-ai făcut!? strigă ea deznădăjduită.

Asta-l muie pe Gogu.

Fără ca să mai stea cîtuşi de puţin pe gînduri, el urcă scările, căit, blajin, supus, cel mai binecrescut copil.

Madama se duse după el, ca să-l dezbrace şi să-l premenească, fiindcă era ud, cum se zice, pînă la măduva oaselor şi tremura de frig.

Dezbrăcîndu-l, madama tremura şi ea, nu însă de frig, ci de frică.

Ah! ce o să fie după ce se întoarce cocoana? ce o să fie dacă se îmbolnăveşte copilul?!

— Cum te simţi? îl întrebă ea îngrijorată.

— Mi-e frig, răspunse el.

— Tare frig?

— Tare frig, zise el, clănţănind din dinţi.

— Vrei să te culci? întrebă ea.

— Da! zise el.

Era lucru grozav.

Ea îi aşternu patul şi îl culcă.

— Bine, îi zise apoi, nu ţi-am spus eu să nu te joci cu Goguşor?

— Nu, răspunse el, niciodată.

— Cum? urmă ea. N-am zis eu că e băiat rău şi cu creştere proastă, la care nu trebuie să te uiţi?

— Ba da, grăi Gogu, mi-ai zis.

— Ştiai dar că eu m-aş supăra dacă te-aş vedea jucîndu-te cu el.

— Ştiam.

— Atunci de ce te-ai jucat?

— M-am jucat, grăi băiatul strîmtorat.

— Ei bine! — zise dînsa — eu te iert şi n-am să-i spun mamei că te-ai jucat cu Goguşor şi că ai bălăcit sub streaşină. S-ar supăra prea tare, te-ar pedepsi şi nu i-ar mai da voie spălătoresei să-l aducă pe Goguşor cu dînsa. Am să-i spun că ne-a prins ploaia în grădină şi fugind noi spre casă, tu ai căzut.

— Dar nu am căzut, grăi Gogu.

— Fără îndoială că n-ai căzut, întîmpină madama; trebuie însă să-i dăm mamei o explicaţiune, cum de ţi-ai udat hainele şi cum ai răcit.

Ea îl acoperi bine cu plapoma, ca să se încălzească.

Era lucru lămurit. Prea s-ar fi supărat cucoana dac-ar fi aflat adevărul. Şi Marița era de părerea aceasta.

Apoi Chiva, sărmana, ar fi fost dată fără de milă afară din curte dacă cocoana ar fi aflat că băiatul ei este adevăratul vinovat.

Jean, care era de felul lui țigan şi astfel iubea copiii, stăruia cu tot dinadinsul să nu i se spună cocoanei nimic. A fost şi el băiat, a bălăcit prin ploaie şi n-a pierit: alerga, aşa ud, pînă ce nu se încălzea şi toate erau bine. El ținea deci ca Gogu să nu stea în pat, ci să se îmbrace şi să alerge, iar hainele cele ude să fie puse la maşină, ca să se usuce, pînă ce se întoarce cocoana.

Aceasta ar fi şi fost cea mai bună idee, dar madama se temea şi nici Gogu nu mai voia să iasă de sub plapomă, unde, istovit cum era, se simțea foarte bine.

Apoi, scuturat o dată bine de frig, el a dat în ferbinți.

Acum era rău.

Madama ar fi voit să trimită după medic, dar nu îndrăznea. Ar fi trimis pe careva s-o vestească pe cocoana Alina că băiatul e cam indispus, dar nu ştia unde se află. Stetea ca pe spini; umbla neastîmpărată prin casă; ba îi venea citeodată să-şi adune lucrurile şi să plece fără de veste. E grozav lucru să stai la un stăpîn care e dus toată ziua şi nu are nici o purtare de grijă pentru cele ce se petrec în casa lui!

Gogu, în cele din urmă, adormise.

Somnul acesta, la timp atît de neobicinuit, nu era a bine. În zadar! copilul era plăpînd şi nu putea să suporte o atît de grea zguduitură.

Ea se îmbărbătă în cele din urmă şi-l trimise pe rîndaş să cheme pe medicul casei.

Abia plecase rîndaşul, cînd curtea răsuna de durduitura trăsurii.

Cocoana Alina se întorcea singură, deoarece coconu Costică se dusese la o întrunire, de unde n-avea să se întoarcă decît pe la şapte.

Poate orişicine să-şi închipuiască starea cocoanei Alina.

Gogu al ei bolnav!? Atît copil avea şi dînsa. Ea ştia cîtă bătaie de cap şi cîtă cheltuială a avut ca să-l scoată băiat de şapte ani; ea ştia prin ce chinuri îngrozitoare a trecut cînd l-a născut. Ar fi luat otravă dacă ar fi trebuit să mai treacă o dată prin asemenea chinuri şi să mai aibă atîta bătaie de cap. Iar Gogu al ei era bolnav, greu bolnav. Era deci lucru firesc dacă-i făcea madamei cele mai grele mustrări: ar fi trebuit să stea în chioşc pînă ce nu se opreşte ploaia; ar fi trebuit, dac-a plecat o dată, să fie cu băgare de seamă, ca să nu cadă copilul.

De ce adecă îi dedea casă caldă, pat moale, hrană bună şi plată mare pe deasupra dacă nu putea nici măcar să fie sigură că n-are băiatul să-i cadă în baltă!?

Madama începu iar să plîngă, dar atît de amarnic, încît Gogu se deşteptă.

— Dar nu am căzut, mamă, de loc nu am căzut, grăi băiatul, care ţinea ca lumea să nu-l socotească motolog, cum îi zicea Goguşor, şi ca mama lui să n-o învinovăţească pe nedrept pe madama.

— Cum n-ai căzut? întrebă cocoana Alina mirată, în vreme ce madama se răci în tot trupul.

— Am bălăcit, se lăudă el, cu Goguşor sub streşină şi am dat cu bîta în baltă.

Cocoana Alina se lăsă pe jumătate leşinată, pe jumătate moartă în jeţ.

Lucru nemaipomenit, de necrezut, înspăimîntător: băiatul ei a bălăcit cu băiatul spălătoresei sub streaşină, şi toţi au minţit-o; n-avea în casa ei pe nimeni care să-i păzească băiatul şi să-i spună adevărul.

Nu! cu asemenea slugi ea nu mai putea să trăiască; asemenea oameni nu mai putea să sufere în casa ei; ea chemă pe Jean şi-l trimise la club, ca să cheme pe boierul.

Dar paharul amărăciunilor nu era încă plin.

Jean nu plecase bine, cînd sosi medicul, d. dr. Furcă, un fel de maniac, care rîse din toată inima cînd află cele petrecute, şi în loc de a-l mustra pe băiat, îi zise un: „Bravo, voinice!“

El îi pipăi pulsul, i se uită în gît, îl puse să-şi scoată limba, apoi constată că n-are cocoana Alina de ce să se neliniştească.

— Doctore, dar a tremurat! grăi cocoana, stinsă.

— A tremurat, răspunse medicul, fiindcă îi era frig, iar acum s-a încălzit şi nu mai tremură.

— Dar are ferbinţeli!

— Cu atît mai bine, zise medicul. Asta dovedeşte că s-a produs reacţiunea firească. Nu cumva ai voi să tremure înainte!?

— Dar a adormit!?

— Parcă d-ta nu adormi cînd eşti obosită!? zise iar medicul. Lăsaţi băiatul în pace, că n-are nimic.

Nu are nimic!?

Cocoana Alina se simţea atinsă în ceea ce îi era mai sfînt.

Băiatul ei a stat sub streaşină, a bălăcit, s-a udat leoarcă şi n-are nimic!

La un lucru ţinea în lumea aceasta: ca nimeni să nu simţă, nici mai ales să-i aducă aminte că e fată de brutar.

— Doctore — zise ea mîhnită — uiţi că Gogu nu e copil de ţigan: băiatul e plăpînd, gingaş, de o constituţiune delicată.

D-l Furcă îşi trase seamă.

„Nu are, îşi zise el, copilul nimic, dar sufere muma lui de o boală sufletească şi prea s-ar simţi nenorocită dacă el nu ar fi bolnav."

Trebuia să constate o boală şi să-i prescrie ceva, fie chiar şi numai o limonadă.

Pipăi dar din nou pulsul băiatului. Acesta ţinea însă să nu fie bolnav şi se uita în ochii lui cu o înduioşare care îl muie pe d-l Furcă.

— Nu are nimic! grăi d-l Furcă îndărătnicit. Îl gingăşiţi d-voastre ca să pară delicat, şi-i faceţi mult rău. Lăsaţi băiatul în pace! Nu-i aşa, Gogule? Tu eşti băiat vînjos, român verde, oltean cu falcă tare!

Cocoana Alina începu să tremure ca varga. Nu! Prea era mult! asta trecea peste puterile ei!

— Cum crezi d-ta... zise ea, hotărîtă de a chema alt medic, mai puţin insolent.

După ce d-rul Furcă plecă, ea se lăsă istovită pe canapea. Grozav se simţea de nenorocită. Ar fi voit să poată leşina!

Cum adecă!? Ea îi plătea pe toţi, şi nu era între dînşii nimeni care n-o minte, nimeni care ţine seamă de slăbiciunile ei.

Din norocire se întoarse şi boierul, care ţinea mult la soţia sa şi plecase într-o răsuflare de la club.

— Să-i dai afară pe toţi! zise el hotărît.

Nu-i vorba, era el de părerea medicului şi s-ar fi bucurat dacă Gogu ar fi fost mai puţin gingăşit, dar ţinea la soţia lui, care îi adusese zestre mare şi-l lăsa să facă ce vrea, şi nu avea răgaz să se mai preocupe şi de cele ce se petreceau în casa lui. Apoi creşterea copilului nu-l privea, la urma urmelor, pe el.

— Îi dai afară, repetă el, şi ai scăpat de lichele.

— Dar ce să fac fără slugi? întîmpină ea.

— Îţi cauţi altele! răspunse el. Slugi cîte vrei! Da! E uşor s-o zici, dar greu s-o faci.

Trebuie să ai o oarecare energie pentru ca să te lipseşti aşa, odată, de slugile care-ţi cunosc rostul casei. Nici c-avea cocoana Alina timp ca să alerge după slugi; iar boierul avea tocmai acum foarte importante discuţiuni la club şi nu putea, cînd ţara-l chema, să se preocupe de micile mizerii ale casei sale.

Rămas-au cu toţii, şi madama, şi Jean, şi Mariţa, tot mari şi tari ca mai-nainte; singură Chiva a fost dată, dimpreună cu răucrescutul ei băiat, afară din curte, iar aceasta pentru ca madama să-şi poată citi capitolele mai în tignă.

*

Au trecut ani şi iar ani de zile la mijloc: Gogu, păzit ca lumina ochilor şi ferit de societatea rea, s-a făcut tînăr voinic şi distins.

După ce şi-a luat la vîrsta de şasesprezece ani bacalaureatul, s-a înscris la Facultatea de drept, şi la vîrsta de douăzeci de ani era om făcut. Nu-i mai rămînea decît să-şi facă cele şase luni în armată, pentru ca să se ducă apoi la Paris şi să-şi completeze studiile.

Cocoana Alina era acum mai puţin tînără, dar tot frumoasă, tot plină de graţii şi mîndră de băiatul ei,

atît de mîndră şi de mulţumită, încît nu s-ar mai fi înspăimîntat de gîndul că el ar putea să aibă şi frate. Era însă parcă prea tîrziu.

Gogu a intrat, se înţelege, la roşiori, şi a potrivit lucrurile aşa, ca manevrele de toamnă să intre şi ele în cele şase luni, pentru ca îndată după manevre să şi poată pleca din ţară.

Ah! ce frumos e la manevre! Oameni tineri, voie bună, chefuri, aventuri. Păcat numai că e şi multă alergătură şi că manevre fără de ploi nu sunt cu putinţă.

Într-una din zile ochii lui Gogu se opresc asupra unuia dintre soldaţii de la bateria nr. 8. Îi e parcă l-a mai văzut, parcă-l cunoştea, parcă îi este un vechi, bun, foarte iubit prieten.

— Goguşor! strigă el, cuprins de un fel de fiori. Nu eşti tu Goguşor al Chivei?

Goguşor se uită lung la el, îl recunoaşte şi uniforma militară acopere deosebirile de stare: în alte împregiurări Goguşor s-ar fi dat trei paşi înapoi; aici în tabără, însă, ei ajunseră iar de acelaşi rang cum fuseseră cînd erau copii amîndoi.

Ah! ce frumoasă viaţă la manevre!

Ploile însă, ploile nu mai conteneau, serviciul era greu, şi Gogu pierduse deprinderea de a bălăci sub streaşină şi era obicinuit să se culce regulat şi să se odihnească în culcuş moale şi cald.

După manevre, Chiva spăla harnică înainte, ca să mai poată trimite cîte ceva lui Goguşor, iar cocoana Alina umbla îmbrăcată în doliu.

Ah! ce bine o prindea negrul!

Putea să-l poarte toată viaţa ei.

„HANUL CIORILOR"

— Uite, e ceva! Ce-o fi, ce n-o fi, numai singur Dumnezeu ştie, dar ceva e, grăi Sfredeluş şi-şi mută neastîmpărat scaunul mai aproape. Umblînd aşa singur, treci fără de grijă şi peste cîmp deschis, şi prin pădure deasă, dar ţi-e urît cînd te afli pe vreun drum părăsit, şi al dracului om ar trebui să fie acela care ar putea să stea noaptea adăpostit în casă pustie.

Taşcă, orzar de la obor şi om cu care ai putea să spargi ziduri, se uită zîmbind la el. Nu-şi aducea, ce-i drept, aminte să fi umblat vreodată pe drum părăsit, ori să se fi adăpostit în casă pustie, dar ştia că nu i-a fost urît niciodată şi simţea că nici nu poate să-i fie.

— Da, zise el, cînd ai bani la tine: atunci da, te temi, însă nu de ceva, ci de cineva, care ar putea să-ţi iasă în cale ori să te strîmtoreze într-un colţ, ca să-i ia. Asta o cunosc şi eu şi de aceea umblu numai pe drumuri umblate şi de alţii şi mai numai în case pline.

— De, aşa crezi tu, dar lucrul e, în adevăr, cu totul altfel, întîmpină Sfredeluş, care ştia mai multe, fiindcă era dulgher şi lucrase şi la case părăsite. Banul, măi, e unealta Dracului. Numai aşa din senin nu-ţi vine frica. De unde poţi tu să ştii prin ce fel de mîni a trecut banul pe care-l ai la tine!? Ştii însă cu cîtă sete aleargă omul după el şi cu cîtă îndîrjire îl păstrează. Tu l-ai luat, dar poate că acela de la care l-ai luat nu

ţi l-a dat cu toată inima: sunt şi bani legaţi, ca jaf să fie cu ei şi praf să se facă. Cînd pui mîna pe asemenea bani, ţi-e frică, fără ca să-ţi dai seama de ce, şi tocmai frica te duce acolo unde praf se alege de ei. Să fie în ceas bun, dar nu trece nimic peste rîvna omului îndîrjit: moare, măi, şi tot n-are odihnă, ci umblă mereu să neliniştească pe cei ce umblă cu bani legaţi de dînsul.

— Ei lasă, că-i dezleg eu, răspunse Taşcă, şi mai deşertă încă un pahar. Atîta rău! La mine cum vin, aşa se duc.

Sfredeluş se uită cu un fel de milă la el.

— Se duc, de dus, zise el, dar vorba e cum se duc: de banul legat n-ai noroc. Dacă-ţi cumperi vite cu el, dai de pagubă; dacă-ţi zideşti casă, îţi merg toate de-a-ndoaselea. De aceea vorbesc eu de drumuri părăsite şi de case pustii: nu-i a bine cînd un drum a fost părăsit ori o casă a rămas pustie!

— Aş! grăi Taşcă şi mai ceru un litru de vin.

Cu toate aceste, nu-i venea să bage-n pungă ban luat mai înainte de a-l fi scuipat.

— Scuipă-l — aşa zicea Sfredeluş — şi zi cu toată rîvna ca orice ar fi să piară, şi n-ai apoi să te temi de nimic.

Taşcă nu credea în asemenea fleacuri, dar scuipa şi zicea, fiindcă asta nu putea să-i strice nimic.

Aşa e omul. Dacă ai apucat o dată să te închini mai-nainte de a te culca, nu-ţi mai prieşte somnul cînd uiţi, din întîmplare, a te închina; Taşcă nu putea nici el să umble liniştit cu bani nescuipaţi şi nedescîntaţi.

Dar fără de bani?

Puţin îi păsa.

Cumpărase de la Alexandria şasezeci şi patru de chile de ovăz şi se întorcea acum, ca să vie cu carele să-l ia.

Călare pe buiestraşul lui, cu biciul atîrnat de şea şi cu cuţitul la brîu, el trecea de-a lungul şoselei largi ca pe Podul Tîrgului, lăsînd mereu carele drumeţilor în urma lui. Făcuse treabă bună şi era voios; timpul era

însă şi el de te-ar fi înveselit chiar şi dacă-ai fi avut cuvinte de a fi trist.

Dimineaţa, cînd plecase de la Alexandria, era, ce-i drept, negură şi frunzele duzilor se scuturau. În curînd însă negurile s-au risipit şi soarele strălucea pe cerul senin de-ţi era drag să treci călare peste şesul întins.

A bine nu era însă acest timp frumos.

După prînz s-a pornit crivăţul, domol la început şi apoi din ce în ce mai aspru. Taşcă-şi îmbărbătă buiestraşul. Lasă, că pişca vîntul, dar şi şoseaua se curăţise, parcă, deodată; cît era de lungă şi de largă, nu se mai vedea car pe ea. Unul cîte unul, drumeţii îşi căutaseră, care pe unde nimerise, adăpost; Taşcă ţinea să fie mîne la Bucureşti şi nu putea să zăbovească pe drum, trebuia neapărat să sosească deseară la Cîrcei, unde îi era conacul obicinuit. Nu-i vorba, crivăţul îl lovea tocmai în faţă şi, parcă era făcătură, nici buiestraşul nu mergea ca alte dăţi; dar făcuse el şi drum mai greu în viaţa lui şi prin gînd nu-i trecea că n-are să petreacă noaptea la Cîrcei.

Departe înaintea lui, spre stînga, pe şoseaua ce vine despre Piteşti, se vedeau plopii de la „Hanul Ciorilor". N-a fost niciodată pe acolo; n-avuse ce să caute în partea aceea; ştia însă că acolo e „Hanul Ciorilor" fiindcă nu puteai să treci nici înainte, nici înapoi fără ca să vezi cale de jumătate de zi plopii şi casa cea mare de lîngă ei.

Acum rotea un mare stol de ciori pe deasupra plopilor ce se înălţau negri spre apusul soarelui, şi era oarecum urît să te uiţi într-acolo.

N-avea el să treacă pe la „Hanul Ciorilor", dar se înnoptase prea curînd şi mare lucru n-ar fi fost dacă s-ar fi abătut din drum ca să mîie acolo.

Nu-i trebuia lui nici jumătate de ceas pînă la plopii aceia, iar pînă la Cîrcei tot mai avea vreo două ceasuri. Unde mai pui apoi că spre „Hanul Ciorilor" mergea cu crivăţul în spate!?

Ajuns la răspîntie, el băgă mîna în buzunar şi scoase toţi banii ce-i mai rămăseseră.

Erau trei lei, o băncuţă şi patru gologani.

— Cu pereche, zise el şi se abătu spre stînga.

Ar fi făcut-o, poate, aceasta şi dacă banii ar fi fost fără pereche; ar fi făcut-o însă cu inima îndoită; acum ştia c-aşa i-e să facă şi-şi îmbărbăta calul cu toată nădejdea.

Nu era însă lucru curat.

Calul mergea şi mergea, dar „Hanul Ciorilor" nu stetea parcă nici el în loc, ci se ducea, încît lumina din ferestrele lui se vedea tot mai departe, ba deodată se perdu, ca şi cînd ar fi stins-o cineva.

Taşcă îşi opri calul.

Urît lucru să dibuieşti aşa singur noaptea prin locuri necunoscute.

Îi venea să se întoarcă, dar crivăţul îl izbi iar în faţă.

Ce era adecă!? Cu lumină ori pe întunerec, n-avea decît să ţie drumul ca să deie peste han; el îşi îmbărbătă iar calul — înainte, tot înainte... dar trecuse de mult jumătatea lui de ceas şi drumul era tot pustiu.

Deodată el îşi opri din nou calul.

„Hanul Ciorilor" era în dosul lui, rămas departe înapoi, cu toate ferestrele lui bine luminate.

Citeşti cîteodată asemenea lucruri, şi tot te apucă un fel de răcori: dar cînd te vezi tu însuţi pe tine purtat aşa de ici pînă colo!?

Înainte nu mai avea ce să caute, iar înapoi îi era urît să se mai întoarcă.

În cîmp, însă, de asemenea nu putea să rămîie.

Dacă s-ar fi gîndit în toată liniştea, el ar fi dat cu socoteală că „Hanul Ciorilor" nu e la marginea drumului, ca alte hanuri, şi că dincoace de han trebuie să mai fie vreo altă zidire care acopere lumina cînd te apropii şi pe care de dincolo, din cealaltă şosea, el n-o putuse vedea; te gîndeşti însă în toată liniştea cînd stai tignit acasă, dar nu cînd crivăţul te bate în cîmp deschis.

Taşcă îşi luă dar inima în dinţi cînd văzu că nu-i rămîne decît să se întoarcă şi rămase încremenit cînd se pomeni că iar nu mai vede ferestrele luminate.

Acum însă se dezmetici şi el, se întoarse puţin înapoi, ca să vadă iar lumina, apoi o luă peste arături drept spre ferestrile luminoase.

— Ce hanul păcatelor e ăsta, cale de două împuşcături de la drum? grăi el după ce se văzu, în sfîrşit, la scara casei mari, pe care în atîtea rînduri o văzuse din depărtare.

— Că n-a fost han, domnule, ci casă bisericească, îi răspunse sluga ce ieşise în auzul tropotului de copite. Au făcut-o han ca să nu mai stea pustie.

Taşcă se uită la casă şi la cele din preajma ei.

Nu era casa cu două etaje pe care el o văzuse de pe şoseaua cealaltă; îşi dete însă în curînd seamă că se află în dosul zidirii, care aici avea un singur etaj. Ceva mai departe, spre şosea, erau grajduri şi şoproane, zidirea ce-i acoperise lumina, iar printre amîndouă zidurile trecea drumul pe care lumea venea din şosea.

Nu mai erau pustii, dar nici pline, şi tare semănau a pustiu, încît parcă nici nu-i mai venea să-şi lase calul în grija slugii şi să intre.

Dar ce alta ar fi putut să facă!?

El descălecă, îşi luă biciul, lăsă calul în seama slugii, apoi urcă cele două scări şi intră în cîrciumă.

O singură ochire îi fu destul ca să vadă că aici a fost odată bucătărie. Cotlonul era şi acum în fiinţă, iar maşina fusese înlocuită cu alta mai mică.

La o masă de la stînga şedeau doi olteni, cu paharele pline în faţa lor; pe laviţă, într-un colţ, era un neamţ zdrănţăros, iar hangiul grec, bulgar ori albanez, ce-o fi fost, îşi rînduia dichisurile.

Nu era tîrziu, dar păreau cu toţii obosiţi, somnuroşi şi tresăriră oarecum ca din somn cînd el intră.

E lucru deosebit în felul lui să dai aşa, deodată, faţă cu oameni pe care nu i-ai mai văzut şi care nu te-au mai văzut, ba să ştii că ai să petreci, departe de altă lume, toată noaptea cu dînşii. Taşcă, om umblat în multe drumuri, o mai păţise, ce-i drept, aceasta, dar acum nu era ca alte dăţi. Lasă că nu-i trecuse prin gînd să miie la „Hanul Ciorilor", dar le mai păţise şi celelalte nepăţite. El se uită deci cu ochii scrutători mai întîi la cei doi olteni, apoi la neamţ şi în cele din urmă la hangiu, şi nu-i steteau, parcă, nici unuia bine ochii în cap.

Ceilalţi se uitară şi ei tot cu ochii scrutători la dînsul.

„Cine ori fi ăştia?“ se întreba el.

„Cine o mai fi şi ăsta?“ se întrebau ei.

Hangiul îşi lăsă dichisurile şi făcu un pas spre dînsul.

— Urîtă vreme pe aici, îi zise Taşcă, pentru ca să înceapă cu ceva.

— Mai frumoasă n-o fi nici p-aiurea, răspunse hangiul; Sf. Dimitrie nu vine cu primăvară.

Trei lei, o băncuţă şi patru gologani sunt bani cu pereche, dar cam puţini pentru un om care-i şi flămînd şi setos şi obosit de drum, ba mai are şi un cal în spinare.

Nu-i vorbă, fără de bani Taşcă se simţea mai în largul lui, dar tot i-ar fi părut bine dac-ar mai fi avut un leu.

N-avea nevoie. Cine-l vedea tot ştia că e om care poate să plătească, ba hangiul ar fi rîs dacă i-ar fi spus că n-are la dînsul decît trei lei, o băncuţă şi patru gologani. Prea semăna a om bănos.

Aşa dedeau şi oltenii cu socoteală.

N-o zicea nici unul aceasta, dar Taşcă o vedea din ochii lor şi ar fi voit să le spună într-un fel oarecare că şi-a cheltuit toţi banii.

— O păţii şi eu, grăi dînsul. Plecasem de la Alexandria ca să sosesc deseară la Cîrcei şi crivăţul m-a abătut din drum. Curat că vîntul m-a adus pe aici!

Urma, după gîndul lui Taşcă, că vreunul dintre cei patru să-l întrebe ce-a căutat la Alexandria, iară el să le spună, drept răspuns la întrebarea aceasta, că şi-a dat banii, ca să arvunească ovăz.

Nici unul însă nu-i nimeri gîndul.

— De — grăi hangiul într-o românească stîlcită — dacă vii de la Alexandria şi te duci la Bucureşti, p-aici nu ţi-e drumul; dar niciodată omul, cînd pleacă de acasă, nu ştie unde are să ajungă.

— Aşa e! — strigă rîzînd neamţul din colţ — nu ştie nimeni unde are să ajungă, nici ce are să i se întîmple. Eu, bunăoară, am plecat de la Vîrşeţ la Viena ca să caut pe un frate al tatei, şi am ajuns umblînd pe urma lui pe aici, unde nu mi-a trecut niciodată prin

minte să vin. Hîhîhî! poate că ai şi d-ta vreun unchi care a murit bogat şi-i umbli, fără ca să ştii, pe urmă.

Hangiul începu şi el să rîdă.

— Mai ştii!? zise. Vorbeşti în glumă şi te pomeneşti că nu degeaba ţi-e vorba. Casele acestea sunt fără stăpîn. Stăpînul lor, om foarte bogat, a murit fără copii şi a lăsat cu limbă de moarte ca averea lui să treacă la doi nepoţi ai săi, pe care nu e chip să-i găsească. Se iveşte, ce-i drept, pe fiecare săptămînă cîte unul, dar nu cel adevărat. Îi fi d-ta!

— Dac-am fi doi fraţi, răspunse neamţul, dar suntem numai opt. Hîhîhî!

Oltenii începură şi ei să rîdă.

Unul dintre dînşii se uitase la Taşcă dintru început ca la un vechi cunoscut.

— Îi fi d-ta, îi zise el acum. Sînteţi doi fraţi şi, dacă nu mă înşel, numai doi.

Taşcă se uită cam sperios la oltean.

Nu că se mira, poate, de-l cunoaşte olteanul, pe care el nu-şi aducea aminte să-l mai fi văzut vreodată. Putea să-l cunoască. Era însă curată făcătură ca tocmai acum şi aici să fie vorba de frate-său, care era mort de vreo trei ani. Lasă că răposatul îi fusese şi tovarăş de negoţătorie, dar mai lăsase şi o fetiţă, pe care Taşcă o ţinea, cum s-ar zice, aşa de pomană la casa lui. Sfredeluş, care scociorea toate lucrurile din temelie, ţinea strună că curată pomană nu e şi că Taşcă ar trebui să facă socoteală cinstită şi să despartă ceea ce era al lui de ceea ce i se cuvenea fetei; asta însă nu-l ierta pe Taşcă firea s-o facă, şi de aceea el se simţea strîmtorat cînd vorba venea la frate-său. Dar era la birt şi nu-i rămînea decît s-o ţie şi el pe coarda pe care o porniseră ceilalţi.

— De, zise el, tare mi-ar prinde bine, dar cît mai curînd, fiindcă am arvunit la Alexandria nişte ovăz şi nu ştiu cum voi găsi bani ca să-l plătesc. Nu-mi aduc însă aminte să fi avut vreun unchi bogat.

— Hîhîhî! rîse iar neamţul. N-ai nevoie să-l ştii pentru ca să-l cauţi. Fiecare om are norocul lui. Zgîrcitul e om fără noroc, care adună pe norocul altuia şi păstrează pentru acesta fără ca să voiască. La noi a

fost un măcelar bogat care a murit de foame îndată ce a venit nepotul, pe a căruia noroc adunase bogăţia. Dacă n-ar fi venit nepotul, el ar mai fi trăit, ca să mai adune. Ăstuia nu i-a venit, precum se vede, moştenitorul cu noroc, şi să ştiţi că n-are odihnă nici în mormînt pînă ce nu va fi venit. Ia adu-ţi bine aminte: poate că vîntul te-a adus aici ca să scapi un suflet. Hîhîhî!

— Curat aşa-i cum zici, grăi hangiul, oarecum mirat. Uite, eu stau de vreo trei ani aici şi ştiu multe. N-are odihnă! De cîte ori se iveşte cîte cineva care cere moştenirea, trosneşte nopţile şi tocăneşte de te trec fiorii şi-ţi vine să fugi.

— Prostii ! grăi Taşcă supărat, apoi se aşeză în faţa oltenilor la masă şi ceru vin şi ceva de mîncare.

Vor fi şi fost prostii, hangiul însă, care îşi petrecea viaţa în pustietatea aceasta, se potrivea de minune cu neamţul, care umbla de atîta timp pe urma unui mort şi ajunsese în cele din urmă să creadă că nu de bunăvoie umblă, ci e purtat de sufletul răposatului. Apoi şi locul era de aşa că te simţeai oarecum fărmecat în el, o încăpere largă şi scundă, cu pereţii pătaţi de muşte şi gălbeniţi de fum, aproape goală şi luminată de o lampă proastă, care se afla în peretele de la teşghea. Întunerec aproape deplin era mai ales în colţul de unde rîdea neamţul, o stîrpitură de om spîn, cu cîteva fire de păr roşu drept barbă, cu glasul piţigăiat şi cu ochii mărunţi şi vii, curat cum Taşcă şi l-ar fi închipuit pe Satana.

Pe vrute, pe nevrute, ei urmară vorba înainte, şi cu cît Taşcă li se împotrivea, neamţul şi hangiul cu atît se înteţeau şi spuneau şi ce credeau, şi ce nu credeau ei înşişi, iară oltenii, care n-aveau altă treabă, ascultau bucuros, adăugînd numai aşa, din cînd în cînd: „De! Dumnezeu ştie! Se poate! Tot ce se poate!"

Purtat astfel prin lumea fiinţelor nevăzute şi ostenit cum era, Taşcă ajunsese în cele din urmă să nu-şi mai poată da seamă dacă lucrurile se petrec în aievea ori le visezi numai. Mai ales în rîsetul neamţului era ceva nefiresc, încît îi venea cîteodată să se ducă să-l apuce de piept şi să-l zguduie.

Nu-i venea, cu toate acestea, să se ducă în odaia în care i se pregătise culcuşul. Ar fi stat mai bucuros noaptea toată de vorbă.

Se temea însă ca nu cumva să-l stăpînească somnul, şi nu doarme nimeni bucuros cu oameni pe care nu i-a mai văzut şi nu ştie cine sunt.

Te laşi, cînd adormi singur, în paza lui Dumnezeu; rămîi însă, cînd mai sunt şi alţii cu tine, în voia celor ce te încungiură.

N-avea, ce-i drept, bani la dînsul, ba le şi spusese că n-are; el însă nu putea să ştie ce e în inima lor. Te pomeneai că se înţeleg între dînşii: ori că fie neamţul, fie oltenii pleacă, şi aşa numai cu hangiul n-ar fi rămas bucuros.

E urît lucru să te ştii cu urma pierdută, ajuns unde nimănuia nu-i poate trece prin gînd să te caute.

Spre miezul nopţii dar, cînd sluga aprinse lumînarea de ceară ca să-l ducă la odaie, el nu mai stete pe gînduri: tot era mai bine cu uşa încuiată, ca nimeni să nu se poată apropia fără de veste de dînsul.

Ieşind din birt, ei trecură prin o sală mare, apoi urcară nişte scări înguste.

Urîtă casă!

Lasă că paşii le sunau a gol, dar mai ţiuia şi huruia şi crivăţul prin hornuri şi se zgîţîiau uşi şi ferestre parcă te aflai într-o corabie purtată de valuri.

Odaia în care-l dusese sluga era şi ea mare şi goală, cu două ferestre şi trei uşi. Patul se afla într-un colţ. Între ferestre erau o masă şi un scaun. Atîta tot.

Sluga îi lăsă lumînărica de ceară lipită de masă, apoi se depărtă.

Rămas singur, Taşcă încuie uşa pe care intrase, apoi se duse să se încredinţeze dacă celelalte două uşi sunt ori nu şi ele încuiate.

Cea de la dreapta era încuiată, nu însă şi cea de la stînga, din care lipsea cheia.

Urît lucru!

Dacă i-ar fi povestit cineva c-a păţit-o cum o păţea el acum, Taşcă ar fi rîs din toată inima. În starea în care se afla, însă, nu-i venea de loc să rîdă.

El luă lumînarea şi trecu în odaia de alături, ca să vadă ce-i acolo.

Era mare şi asta şi goală. Într-un colţ se aflau grămadă cîteva chile de porumb.

El încercă cealaltă uşă, care ieşea la scară.

Era încuiată, dar cheia nu era în uşă, şi nu era lucru mai uşor decît ca cel ce avea cheia să o descuie şi să treacă la el.

Şi dacă era vorba, tot aşa putea să facă şi colo, unde cheia de asemenea nu se afla în uşă.

Îi venea să se întoarcă în birt, dar îi era greu s-o facă şi-i era urît să scoboare scările şi să treacă, aşa singur, prin sala cea mare.

— Ei, comedia dracului! zise el, şi-l vedea parcă pe Sfredeluş rîzînd cu neamţul în faţa lui. Dar ce ar fi putut, la urma urmelor, să i se întîmple!?

Omului primejdia tot numai de la om poate în lumea aceasta să-i vină, şi Dracul, aşa zicea şi Sfredeluş, tot prin oameni îşi face răutăţile; ca să se asigureze dar că om nu se poate apropia de el fără ca să-l deştepte din somn, luă masa şi o puse în faţa uşii de la stînga, aşa ca să se răstoarne cînd cineva ar deschide uşa. Tot aşa făcu apoi şi cu scaunul la uşa de la dreapta.

Acum era bine.

Nu rămînea decît să stingă lumînarea şi să se culce — aşa îmbrăcat cum era.

Pe scări însă, prin sala cea mare şi prin odăile de alături pocănea şi troscănea, zîngăneau ferestrile şi se zgîţîiau uşile parcă umbla cineva pe la ele ca să le scoată din ţîţîni; el lipi lumînarea de colţul sobei, apoi se întinse pe pat.

„Să adorm odată, îşi zise, apoi nu-mi mai pasă dacă se isprăveşte lumînarea".

Da, însă nu-i mai venea somnul. Degeaba-şi închidea ochii, căci, aşa obosit cum era, el stetea treaz şi auzea mereu ţiuiturile crivăţului, tocăniturile şi pocăniturile, zîngănitul ferestrelor şi zgîţîtura uşilor, nu putea să doarmă şi fel de fel de gînduri îi umblau prin cap.

Iar luminarea se făcea tot mai scurtă şi ardea cu flacără din ce în ce mai lungă.

O flacără mare, apoi un muc şi în sfîrşit întunerec deplin, cum e întunerecul cînd crivăţul aduce nori din răsărit ca să le acopere toate cu polei.

Taşcă se ridică puţin din culcuşul lui, apoi iar se lăsă istovit în el.

Ce-i mai rămînea, la urma urmelor!?

Ajunsese de nu-şi mai putea da seamă dacă stă treaz ori visează şi vedea oarecum ceea ce gîndeşte.

E fioroasă întunecimea mai ales cînd stai aşa singur într-o casă pustie.

Avea Sfredeluş dreptate!

Multe sunt în lumea asta cu putinţă.

Cum adecă s-a nimerit să găsească aici pe neamţul acela şi ca olteanul să-i vorbească de răposatul lui frate!?

Parcă i-a pus cineva, parcă i-a adunat dinadins!

De! Se zice că de bani agonisiţi pe cale nedreaptă n-are omul noroc. El însă avea noroc. Toate îi mergeau bine: spor ieşea orişiunde-şi punea el mîna.

Una singură-i lipsea: era însurat de patru ani acum şi n-avea nici un copil.

„Aduni — parcă-i striga neamţul — pe norocul nepoatei tale: de aceea-ţi merg toate bine. Şi ai să mori după ce vei fi adunat destul, cînd lumea-ţi va fi mai dragă."

Trecut de fiori reci, el se cutremură în tot trupul...

Umbla cineva la uşa de la dreapta, apoi la cea de la stînga şi iar zgîţîia pe cea despre scări, ca şi cînd ar voi să deschidă şi să intre.

Era crivăţul, care scutura casa întreagă din temelii. Nu mai încăpea îndoială că e crivăţul, dar Taşcă totuşi se cutremura din cînd în cînd.

Tîrziu, după miezul nopţii, el deodată tresări speriat şi se ridică.

— Cine-i? ce vrei!? strigă făcînd un pas spre uşa de la stînga, unde se răsturnase masa cu un zgomot de care răsuna casa întreagă.

În uşa deschisă stetea frate-său, drept, nemişcat, aşa cum îl ştia el.

Acolo stetea, dar Taşcă nu mai tremura, nu se mai temea. Îi era parcă aşa trebuia să fie.

— Am — zise el încet — să fac socoteala şi să despart cinstit al ei de al meu.

Făcînd apoi încă un pas înainte, el se opri buimăcit.

Nu era nimeni, nimic nu era în uşa deschisă.

Vedea uşa dată înapoi, vedea masa răsturnată în faţa ei, auzise zgomotul ce-l făcuse masa în căderea ei; fusese o părere numai!

— Ce prostie! — zise el dezmeticit — am pus masa anume, ca să se răstoarne cînd uşa se mişcă, şi s-a răsturnat fiindcă vîntul a mişcat uşa.

El se duse ca să ridice masa şi să închidă iar uşa, dar se opri din nou, cuprins acum de fiori reci.

Uşa era închisă, iar masa stetea rezemată de ea, aşa cum o pusese el.

El însuşi a văzut-o deschisă, el însuşi a văzut masa răsturnată, el însuşi a tresărit şi s-a coborît din pat în auzul zgomotului făcut de masă în căderea ei: şi uşa era închisă, masa nu se răsturnase.

A visat!? Nu! N-a putut să viseze, fiindcă nu dormise. Aşa ştia el, şi ar fi fost în stare să jure că nici o singură clipă n-a aţipit de cînd a intrat în casa aceasta.

Stăpînit de gîndul că nu poate să fie la mijloc decît un joc al Necuratului, el luă hotărîrea de a se depărta fără întîrziere din afurisita aceasta de casă.

— Acum, în capul nopţii, aşa, fără veste, zise el, şi ieşi ca să coboare scările, să se ducă la grajd, să-şi încalece buiestraşul şi să plece mai departe.

În birt însă el rămase iar buimăcit.

Hangiul se afla tot la tejgheaua lui. Oltenii nu mai erau aici, iar neamţul mînca slănină la masă, unde îi lăsase pe olteni.

— Bine, zise el, aveţi de gînd să staţi toată noaptea treji?

Hangiul se uită mirat la el, iară neamţul începu iar să rîdă.

— Bine trebuie să fi dormit ca să zici că e noapte şi acum, grăi hangiul.

— Eu n-am închis ochii de cînd am plecat de aici, răspunse Taşcă. Afurisită casă!

Şi degeaba rîdea neamţul, degeaba spunea bangiul că se luminează de ziuă, căci el ţinea una, că n-a trecut nici două ceasuri de cînd s-a dus să se culce.

Abia tîrziu, cînd se afla sosit pe şoseaua Bucureştilor, a început să dea cu socoteală că el tot a dormit şi că nu era deştept nici cînd s-a sculat din culcuşul lui.

Şi totuşi era foarte neliniştit. Se luminase de ziuă şi el tot nu se simţea ca alte dăţi.

E grozav lucru cînd are omul ceva pe sufletul lui.

Avea dreptate Sfredeluş: nu-i a bine să umble cu bani agonisiţi pe nedrept.

Sosit acasă, Taşcă s-a ţinut de vorbă: a făcut socoteala şi a despărţit cinstit ceea ce e al fetei de ceea ce e al lui.

UN OM DE-NCREDERE

I

Cînd ai pe cine să te razămi, poţi în toată tigna să-ţi cauţi de treabă, şi-n vreme ce oamenii lucrau la cele trei maşini de treierat de pe aria din vale, d-l Vîrlan, bătrînul, îşi înşira epruvetele şi retortele în laboratorul său din turnul castelului aşezat pe coaste. Asta îi era slăbiciunea, şi toate i se păreau înflorite cînd reuşea bine vreo analiză ori vro combinaţiune.

De aceea ţinea atît de mult la Bughea, secretarul, cum îi zicea lumea.

Nu doară că l-ar fi ajutat Bughea la experimentele chimice, cu care atît de bucuros îşi petrecea timpul, dar pe-ntinsa moşie, la ferestraiele din pădure, la cele două mori, la lăptărie, la vii, în grădina de zarzavaturi, în pomăt şi în pepiniere lucrau în fiecare zi sute de oameni, în biurouri, unde se concentra întreaga administraţiune, se îngrămădeau actele, şi el n-ar mai fi ajuns să-şi poată urma lucrarea la laboratoriu dacă n-ar fi fost şi Bughea, care toate le ştia şi le vedea.

Nu-i vorba, întreaga administraţiune era dată-n seama lui Raumer, un neamţ chiţibuşar, care le măsura toate cu milimetrul, şi d-l Vîrlan n-avea nici o răspundere formală.

Sunt însă şi răspunderi mai grele decît cele formale.

Raul[1] Stolnicul, boierul, care plecase cu cocoana încă prin aprilie în străinătate, îi era ca şi cînd i-ar fi fost copil. Nu împlinise încă vîrsta de opt ani cînd, orfan de tată, l-a luat, ca guvernor, sub purtarea lui de grijă, iar de atunci nu s-au mai despărţit. El l-a trecut prin liceu, el l-a însoţit în călătoriile lui prin străinătate, după îndemnul lui şi-a făcut studiile agronomice, în urma stăruinţelor lui s-a căsătorit şi s-a stabilit la moşie, amîndoi împreună au zidit castelul şi au stabilit planul de exploatare.

Acum Vîrlan, om de 56 de ani, era pensionar: avea toată întreţinerea şi lua 500 lei pe lună, putea dar să-şi facă în draga lui voie analizele şi combinaţiunile chimice, pentru care Stolnicu avea şi el slăbiciune! Cînd se aşeza însă-n jăţ şi-şi închidea ochii, el vedea-n gîndul lui şi aria cu maşinile de treierat, şi carele încărcate cu snopi, şi ferestraiele, şi viile, şi grădinile de zarzavat, şi mulţimea de oameni, care nu trebuiau să-şi piardă timpul degeaba, şi nu mai putea să aibă destulă atenţiune pentru retortele lui.

Mai vedea prin lumea largă pe mult iubitul lui băiet, care plecase în sîlă, numai pentru că cocoana nu putea să sufere aerul din laborator şi viaţa de la moşie, nici gălăgia pe care o făcea Radu, copilul acum de trei ani al ei.

— Du-te, i-a zis, şi fii liniştit, căci rămîn eu aici, şi grija mea e ca toate să meargă bine.

Dimineţile dar şi cîteodată şi pe-nsărate încăleca şi făcea cînd ici, cînd colo cîte o inspecţiune ori îl trimetea pe Bughea, ceea ce era tot ca şi cînd s-ar fi dus el însuşi, căci tot om al casei era şi Bughea. Zamfira, muma lui, fusese spălătoreasă în curte şi-şi ţinea şi băiatul la dînsa. Vîrlan, văzîndu-l isteţ, silitor, sprinten şi cu deosebire supus, a stăruit să-l ţie la şcoală, iar după ce a trecut cele patru clase gimnaziale, i-a făcut un loc la şcoala de la Herăstrău, ca să-l aibă mai tîrziu mînă dreaptă a stăpînului la moşie. Îl şi avea şi era lucru de sine înţeles că Raumer, neamţul, stă

[1] În toate ediţiile: Sandu; modificat conform contextului.

numai pînă ce nu se va fi îndrumat Bughea îndestul, ca să-i poată lua locul.

Cînd? Asta atîrna, cam ca toate la curtea lui Stolnicu, de la buna chibzuinţă a lui Vîrlan. De aceea Bughea se uita totdeauna-n ochii bătrînului şi era gata să sară-n foc ori să se arunce-n vultoare ca să-i intre sub piele.

Îi şi intrase.

După masă, cînd sosea poşta, bătrînul a primit un plic mare de la Stolnicu şi-i era parcă-i trece un junghi mare prin inimă.

Plic mare!? De ce unul mare şi nu ca de obicei!?

El pipăi plicul şi se uită la ştampila poştei.

Erau în plic mai multe hîrtii, parcă acte, iar expedierea fusese făcută de la Nisa.

Deschizînd plicul, el găsi în el un proces-verbal redactat în franţuzeşte şi următoarea scrisoare:

„Iubite Domnule Vîrlan şi bunul meu părinte sufletesc,

Deodată cu scrisoarea aceasta am trimis la adresa primului preşedinte al tribunalului de Ilfov următorul:

TESTAMENT

Voiesc ca după moartea mea întreaga avere mişcătoare şi nemişcătoare să treacă ca moştenire dreaptă în stăpînirea singurului meu băiet Radu şi rog pe d-l Alecu Vîrlan, educatorul meu, căruia îi datorez vecinica recunoştinţă, să-i fie şi fiului meu ceea ce mi-a fost mie şi să-i administreze averea cum m-a povăţuit pe mine să-mi administrez pe a mea.

Soţiei mele rînduiesc să i se numere din trei în trei luni cîte 4 000 lei tot timpul cît va trăi, chiar dacă s-ar întîmpla să se remărite.

Dispun ca dînsa să poată vedea pe copilul nostru de două ori pe an, dacă o doreşte aceasta, şi să-l ţie la dînsa cîte cel mult trei zile.

Rog pe d-l Alecu Vîrlan, scumpul meu părinte sufletesc, să primească sarcina de a stărui pentru împlinirea acestei ultime voinţe a mele.“

Pe Vîrlan îl podidiră lacrămile.

— Dar ce el? ce s-a-ntîmplat!? strigă el, apoi citi mai departe.

„Hotărîrile mele sunt luate și nu se mai pot schimba. Procesul-verbal aci alăturat te va dumiri asupra celor petrecute. Te rog să-l păstrezi și să te folosești de el dacă Lucia ar face vreo pretențiune în ceea ce privește educațiunea copilului ori administrațiunea averii.

Am informațiuni pozitive că Leon a plecat ieri seară la Paris. Cu cel mai apropiat tren plec în urmărirea lui.

Dacă mi-ar fi rînduit ca acesta să fie cel din urmă drum pe care-l fac, te rog să mă ierți pentru marea durere cu care te răsplătesc pentru tot binele ce mi-ai făcut și să-i fii ocrotitor lui Radu.

Raul"

Bătrînul trecu repede peste procesul-verbal.

Se făcea într-însul constatarea oficială că d-na Lucia Stolnicu a fost surprinsă într-o situațiune compromițătoare cu d-l Leon Volbură, un amic al soțului ei.

— Poate că mai e timp! strigă bătrînul sărind în picioare și trimise după Bughea, omul său de încredere, ca să-i spună că trebuie să plece fără întîrziere la Paris.

Bughea, un om scurt și îndesat, cam spîn și cu fața plină de buburuze, își deschise mari ochii spălăciți și se uită nedumirit la dînsul.

— De ce trebuie să pleci!? Ce s-a întîmplat!? întrebă el cam cu jumătate gură.

La aceste întrebări nu i se putea da răspuns.

— Grăbește, ca trăsura să fie cît mai curînd gata, îi zise bătrînul, iar după plecarea mea, fii cu ochii în patru, ca toate să meargă bine.

Bughea a grăbit, dar, greu jignit, s-a mai uitat o dată înapoi, șoptind printre dinți: „Asta n-am să ți-o iert!"

II

Vîrlan n-a făcut degeaba călătoria la Paris: trebuia să fie cineva acolo, ca să ieie dispozițiuni pentru aducerea în țară a rămășițelor pămîntești.

Ştia acum şi Bughea ce s-a-ntîmplat, dar se simţea cu atît mai jignit şi nici nu avea cuvinte de a nu-şi da pe faţă legitima indignaţiune, căci de aici înainte bătrînul nu mai avea în gîndul lui nici un rost pe moşie şi putea să-şi caute de drum. Stăpînirea trecea la cocoană şi la rudele băietului, şi foarte uşor i se putea întîmpla să nu mai aibă, aşa, de pomană, întreţinerea şi cinci sute de lei pe lună.

Deocamdată însă lucrurile n-au venit tocmai aşa. Era, ce-i drept, la mijloc o avere, care aducea un venit de peste trei sute de mii de lei pe an, şi dădeau năvală atît rudele băiatului, cît şi fraţii cocoanei, căci le venea şi lor apa la moară dacă se întîmpla ca băiatul să moară. Vîrlan avea însă şi el armele lui, şi cocoana s-a mulţumit cu cele hotărîte în testament, iar rudele din ambele părţi au rămas la pîndă, ţiindu-l cald pe Bughea, care putea să le facă servicii preţioase.

Cel dintîi semn că nu-l mai creastă Bughea pe Vîrlan a fost că şi-a adus la casă femeia pe care mai-nainte o ţinea în sat, o mazurcă sulemenită ce-i ieşise-n cale vara trecută la Drăgaica.

De ce adecă să se mai sfiască!?

Avea toată dreptatea.

Dac-ar fi fost om care vede asemenea lucruri ori le crede cînd i se spun, Vîrlan încă de mult ar fi simţit că omul său de încredere, de cînd cu Drăgaica, pişcă şi de ici şi de colo cîte ceva, sfănţuieşte azi pe unul, mîne pe altul şi-şi face din toate parte, ca să-şi poată ţinea mazurca-n lărgime. Iar ceea ce n-a văzut mai-naainte nu putea să vadă acum, cînd toate-l apăsau.

Pe lîngă toate celelalte, se mai socotea vinovat de a nu-şi fi făcut datoria.

Raul, tînăr de abia douăzeci şi doi de ani, se căsătorise din slăbiciune, deşi Lucia nu se potrivea cu dînsul nici ca stare, nici ca educaţiune, nici ca poziţiune socială. El n-ar fi făcut-o aceasta dacă Vîrlan n-ar fi fost om slab şi ar fi stăruit cu toată hotărîrea. Mai tîrziu vedea, ba chiar ştia, că nu e căsnicia cum trebuia să fie şi că Raul ascunde ceva. El, perdut în purtarea de grijă pentru frumoasa lui avere, se simţea bine numai la cîmp, prin grajduri, la pădure şi prin

pepiniere, iară dînsa, doritoare de petreceri şi deprinsă cu luxul, nu putea suferi viaţa de la ţară. Se-ntîmpla din ce în ce mai des că treceau săptămîni de zile fără ca să se vadă amîndoi, el la moşie ori umblînd după daraveri, iară ea la Bucureşti, la Sinaia, la Constanţa, orişiunde se adună lume multă.

„Eu, om bătrîn — îşi zicea acum Vîrlan — nu trebuia să las lucrurile aşa, trebuia să fac ceva."

O mîngîiere avea şi el: Raul rămase curat în gîndul tuturora.

Şi pe aceasta a trebuit însă s-o peardă.

Şase săptămîni după moartea lui Raul, s-a prezentat la el o femeie tînără, învăţătoare într-un sat în apropiere, cu un bilet scris de mîna răposatului în aceeaşi zi în care-şi făcuse testamentul.

„Du-te la d-l Alecu Vîrlan — se zicea-n bilet — şi spune-i adevărul, căci el va păstra secretul şi va face tot. Dumnezeu să te aibă în paza sa."

— Ce este domnişoară? întrebă d-l Vîrlan, cu inima încleştată.

Ea îi numără pe masă una după alta opt scrisori, care îi fuseseră adresate de răposatul.

Citind scrisorile cu răsuflarea oprită, suspinînd din cînd în cînd şi schimbînd la feţe, bătrînul îşi ridică în cele din urmă ochii plini de lacrămi şi se uita în faţa tinerei femei.

Era mai presus de toată îndoiala că Raul mai are un copil, o fetiţă de doi ani, care se afla în purtarea de grijă a Ursulinelor din Sibiu şi căreia făgăduise a-i asigura o zestre de 100.000 lei.

— Mai ştie cineva, domnişoară? întrebă el pe şoptite.

— Nu, îi răspunse ea, nimeni afară de mine. Precum aţi văzut din scrisori, mi-a mijlocit concediu pe timp de un an şi m-am întors numai după ce nu putea să bănuiască nimeni nimic.

— E interesul d-tale ca nici de azi înainte sănu afle nimeni nimic, grăi dînsul, apoi începu să se plimbe prin casă.

Se clătinau toate în jurul lui. Îi era greu afară din cale gîndul că tot ar mai putea să afle cineva adevărul. Trebuia să-i asigureze cît mai curînd copilei și întreținerea, și zestrea făgăduită, pentru ca mama ei să nu aibă cuvinte de a se plînge.

Cum însă !? De unde să ieie banii fără ca să se simtă și fără ca văduva și rudele să cadă la bănuială?

Un gînd ademenitor îi lumină în cele din urmă fața.

— Domnișoară, grăi dînsul, eu sunt gata să adoptez copila și să iau față cu dînsa toate datoriile unui părinte adevărat.

Muma copilei dete din cap.

— Nu, domnule, îi răspunse. Am s-o adoptez eu, însămi. Îmi cer transferarea departe de aici, și acum după ce el nu mai trăiește, puțin îmi pasă ce gînduri își va face lumea.

Nu-i rămînea bătrînului decît să-i asigureze suta de mii de lei, astfel ca din veniturile ei să fie întreținută copila.

Cum însă? De unde lua el o sumă atît de mare, așa, deodată, fără ca să rămîie urmă-n socotelile gospodăriei, și cum se putea justifica fără ca să dea pe față adevărul?

— Am s-o fac, neapărat am s-o fac, dar te rog să-mi mai lași răgaz de cîteva zile, acestea i-au fost cele din urmă vorbe.

Tînăra femeie a plecat, nu cu mîna goală, căci trebuia să achite taxa pentru întreținerea copilei, dar peste zece zile iar a venit.

D-l Vîrlan nu ajunsese nici pînă acum să fie dumirit.

Adunase din economiile lui 42.000 lei în scrisuri fonciare și era gata să-i deie deocamdată pe aceștia. Putea să-și mai facă vreo zece mii de lei dacă-și vindea biblioteca și aparatele din laborator. Tot mai lipseau însă vreo 50.000 lei, iar pe aceștia nu știa încă de unde are să-i scoată.

A mai venit dar tînăra femeie și alte dăți, așa, pe-nsărate, cînd putea să scape de la școală, și nu venea în silă, căci bătrînul, ca s-o mai mîngîie, luase obiceiul de a n-o lăsa să plece cu mîna goală.

Bughea trăgea cu ochiul.

Dacă bătrînul o vedea pe mazurcă din cînd în cînd, așa, din întîmplare, fără ca să mai întrebe cine este ea și ce caută aici, omul lui de încredere nu mai întreba nici el cine e femeia tînără care vine atît de des pe la bătrînul și stă închisă cu el, dar șoptea și el dimpreună cu alții că Vîrlan și-a pierdut la vreme de bătrînețe mințile și s-a încurcat rău de tot.

Mai vîrtos s-au pornit apoi șoaptele cînd s-a zvonit că bătrînul are de gînd să vîndă biblioteca și aparatele din laborator, și atît văduva, cît și rudele din ambele părți s-au pus în mișcare, căci nimeni mai bine decît Bughea nu putea să știe că tot ceea ce e-n casă e avutul răposatului.

Cînd vrei însă să-l prinzi pe hoț, îl lași să săvîrșească fapta; nimeni nu l-a împedecat dar pe bătrînul, și el a vîndut și aparatele, și cărțile, la care ținea atît de mult.

III

Gîndul lui Vîrlan nu era să deie suta de mii de lei dintr-al lui: aceasta ar fi fost o lipsă de pietate către răposatul, care lăsase destulă avere pentru ca din veniturile ei să se poată pune în timp de cîțiva ani o sută de mii de lei pe nesimțite la o parte. Vorba era însă ca să scape cît mai curînd de tînăra femeie depunînd zestrea făgăduită la casa de depuneri, apoi își lua încetul cu încetul înapoi și ceea ce depusese dintr-al lui. Chiar acum toamna punea în vînzare peste 2 000 chile de grîu, în urmă venea rîndul vinului și al lemnelor adunate peste vară în pădure, iar la primăvară vindea porumbul și țuica. Se putea stoarce din toate cîte ceva. Cum? Aceasta n-o știa deocamdată.

Pe la începutul lunei octombrie prețurile grîului s-au urcat în cîteva zile de la 75 la 86 lei și cumpărătorii au început să deie năvală.

Nu era greu să deie grîul cu 86 și să-l treacă în socoteli ca fiind vîndut cîteva zile mai-nainte cu 74, ceea ce făcea dintr-un condei peste 20.000 lei pentru zestrea fetei.

Da! El nu era însă omul care poate să şi facă asemenea lucru. El să ieie înţelegere cu neguţătorul!? Peste putinţă! Lucrul trebuia cu toate aceste să fie făcut şi anume cît mai curînd.

După multă bătaie de cap şi după grele lupte sufleteşti, nu i-a rămas decît să-l cheme pe Bughea şi să-i spună din fir în păr cum stau lucrurile, ca să facă el operaţiunea şi să-i fie la nevoie mărturie.

Bughea stetea ruşinat şi nu îndrăznea să i se uite-n ochi. Ştia acum de ce a vîndut biblioteca şi aparatele, ştia ce rost avea tînăra femeie, şi vorbea din inima curată cînd i-a făgăduit că nu va spune niciodată nimănuia nimic.

Nici n-a spus, şi în clipa aceea a rupt în gîndul lui toate legăturile cu văduva şi cu rudele.

E însă grea ispita în care cade cel ce ştie un mare secret, căci un mare secret e o mare putere şi se cere oarecare virtute ca să nu abuzezi de această putere.

Om isteţ şi fără de sfială, Bughea făcea operaţiunile pe care i le cerea bătrînul, dar mai făcea şi altele.

Şi adecă de ce să nu facă!? De cine şi de ce ar fi avut să se teamă!? Lasă că bătrînul nu prea vedea cele ce se făceau mai prin ascuns, dară chiar şi dacă ar fi văzut, era destul să-i şoptească la ureche: „Dacă nu taci, nici eu nu tac!“ şi tăcea.

Nu mai erau acum timpurile de mai-nainte.

Cînd pleca la gară, ca să se ducă la Ploieşti ori poate chiar la Bucureşti, Bughea alegea din grajd cei mai frumoşi cai, îşi lua „cocoana“ la dreapta şi treceau zile pînă ce se-ntorcea. De! erau concerte şi teatre şi şantanuri şi prieteni şi modiste şi croitori care te ţin în loc.

Mai dăi apoi şi cu lanţurile de aur, cu inelele, cu brăţările, cu ceasornicele şi cu fel de fel de alte lucruri frumoase şi plăcute, care costă şi ele ceva şi de care un om şi mai ales o cocoană care se respectă nu poate să se lipsească.

A ieşit, în sfîrşit, la iveală că „cocoana“ are şi ea un copil fără tată şi trebuie, ca orişice mumă adevărată, să poarte grijă de el şi să-i asigure viitorul.

„De unde iese pentru unul — își zicea Bughea, care ținea să aibă un trai bun — poate să iasă și pentru altul."

Bătrînul mai nu vedea, mai se făcea că nu vede, dar se zbătea din ce în ce mai rău, căci nu numai își făcea mustrări, ci mai simțea că văd alții și se temea-n fiecare clipă că lucrurile se dau pe față și toate i se surpă-n cap.

După ce prin martie a ajuns, în sfîrșit, să poată depune zestrea, el a răsuflat ușurat și-a luat hotărîrea de a se opri, renunțînd să mai scoată și ceea ce deduse dintr-al său. Ce nevoie mai avea el de economiile lui, cînd era asigurat pînă la sfîrșitul vieții sale!?

Cum să-l oprească însă pe Bughea, care mergea înainte cu hotărîrea omului care-și face datoria!?

Chinuit de gîndul că alții văd și tac, ca să facă și ei ca Bughea, el nu mai avea nici tigna somnului, nici poftă de mîncare și umbla buimac de ici pînă colo pe moșie, se lega de toate nimicurile și simțea-n fiecare clipă că toți îl iau peste umăr ca pe un trecător și nimeni nu mai ține seamă de dînsul.

Mai rămăsese însă unul, Raumer, care se încrunta cînd cineva îndrăznea să pună fie măcar și numai printr-un gest la îndoială buna-credință a bătrînului și curăția gîndurilor lui. Știa și el multe și le avea notate în toată regula, dar adeseori își zicea: „O fi nevoit bătrînul să sufere pe moșie și un om ca Bughea".

Parcă Bughea ar fi fost om care-ntreabă pe cineva dacă-l sufere ori nu!

A fost grea de tot pentru Vîrlan ziua cînd Raumer, nemaiiertîndu-l firea să tacă, a venit să-i spună ce are pe inimă.

Ce putea să-i răspundă!?

Își ștergea nădușelile, tușea-n sec și-o scălda în șapte ape, rugîndu-l să fie cu răbdare, că toate se vor îndruma pe calea cea bună, apoi s-a îmbărbătat și l-a chemat pe Bughea, ca să-l roage cu toată dragostea părintească să fie cu băgare de seamă, că lumea face caz mare și de cele mai mici lucruri.

Bughea era cuprins de indignațiunea legitimă a omului care n-are să se teamă de nimeni.

Auzi d-ta!? un neamț, pripășit de prin țări depărtate, să-l controleze pe el, care s-a pomenit aici și a fost crescut anume pentru moșie!?

Un venetic să ducă vorbe-n lume și să se atingă de numele unui om cinstit, care a executat ordine primite de la superiorul său!?

— Am să-i arăt cine sunt! strigă. Ori eu, ori el!

Era o nebunie ceea ce zicea Bughea, căci, după contract, Raumer avea să primească la concediare leafa pe doi ani, 24.000 lei, dar bătrînul tremura cînd se gîndea că Bughea, voind să-și apere „bunul nume", ar putea să spună ceea ce știa. Bucuros dar că poate scăpa cu obrazul curat, Raumer, și-a luat banii și a plecat, ca să-i facă lui Bughea loc.

„Bughea director și mazurca mare și tare! ziceau gurile rele. Acum o să meargă toate strună: un hoț și un pungaș fac împreună bună tovărășie!"

Așa și era.

Radu se juca sub privegherea guvernantei sale prin curte, prin livezi, pe cîmp ori prin pădure, după cum era timpul.

Văduva, remăritată, era mulțumită că-și ia cele patru mii de lei regulat la trimestru.

Rudele băiatului își căutau de treburile lor, căci, la urma urmelor, interesele băiatului, iar nu ale lor erau în joc.

Bughea cunoștea bine lumea în care trăia și n-avea cuvinte de a se teme: mergeau toate strună, ca într-o lume cu cea mai bună rînduială, și-n vreme ce bătrînul pierea pe picioare, de-i tremura mîna cînd îi dedea subscrierea, Bughea se îndopa și mazurca se înfoia în mătăsuri și-n catifele.

Așa ar fi mers pînă la sfîrșit dacă Bughea n-ar fi avut și-un păcat pe lîngă marile lui virtuți.

Ținea ca lumea să se plece-n fața lui, și vai de cel ce se uita chioriș la el, căci îl lovea ca pe Raumer, de unde nu-și mai venea în fire.

Trebuia dar să se găsească între cei mulți, în cele din urmă, unul care-și ia inima în dinți și se duce să facă denunțarea.

Lui Bughea puțin îi păsa, căci el avea pe cine să se descarce și era sigur că bătrînul cu nici un preț nu va spune adevărul; bătrînul era însă mai mult mort decît viu cînd s-a pomenit cu procurorul și cu judecătorul de instrucțiune la castel și-a fost poftit să le deie oarecare lămuriri.

IV

O grea vină-l apăsa pe Vîrlan și-l făcea să umble adeseaori fără astîmpăr, încît mulți nu-l mai socoteau în toată firea: a primit o sarcină, pe care nu era în stare s-o poarte, s-a răzemat pe un om de nimic și a suferit și acoperit cu numele lui o mulțime de mișelii.

S-a dovedit fapte neîndoioase și cu acte-n toată regula că s-au săvîrșit neregularități și că moșia a fost păgubită în timp de aproape trei ani cu cel puțin 130.000 lei, dar Bughea stetea om cu obrazul curat, căci toate s-au făcut cu subscrierea dată de d-l Alecu Vîrlan.

Acesta se socotea dar și singur el vinovat de a fi abuzat de încrederea testatorului și, după lege, dator să deie cuvenita despăgubire și vrednic de pedeapsa croită de lege pentru abuzul de încredere.

Vîrlan stetea cu capul plecat și recunoștea și el că a fost păgubit orfanul, că e la mijloc abuz de încredere, că trebuie neapărat să fie pedeapsă, că el însuși e vinovat și că are dreptate lumea care-l socotește mișel și arată cu degetul asupra lui.

„Să vie orișice! își zicea dar. E vrednic fiecare de soarta pe care el însuși și-o face."

Mințile i se turburau însă și întreaga fire i se răzvrătea cînd își dedea seamă că n-are voie să se deie biruit, ci trebuie cu orice preț să poarte pînă-n sfîrșit grijă de băiatul lui Raul și de avutul lui.

De zece ori lua-n fiecare zi hotărîrea de a se duce la judecător, ca să-i spună adevărul, să-i pună pe masă scrisorile primite de la tînăra femeie și să arate dovada c-a depus 100.000 lei. Voia, dar nu-l ierta firea s-o facă.

Era peste putință ca el să spună că fetița e mai mică decît băiatul, născută din adulter.

Osîndit în prima instanță, el a făcut apel, amăgindu-se cu gîndul că va putea să facă în fața mai bătrînilor judecători de la curte ceea ce n-a făcut la tribunal.

El nu mai era însă-n stare să se îmbărbăteze: stetea ceasuri întregi ca tîmpit în jețul lui ori se lungea pe divan și-și închidea ochii cuprins de simțămîntul că nu e cu putință să mai trăiască un om căruia nu i-a mai rămas decît să moară.

Nu! Chiar dacă ar fi putut lua hotărîrea de a-l da pe Raul de gol, el nu era omul care, spre a se scăpa pe sine, poate să deie pe gura lumii o biată femeie amăgită într-o clipă de slăbiciune și să dezvăluie pata urîtă pe care o copilă nevinovată o purta chiar din zămislire pe frunte.

Așa a vrut și Raul el însuși, care a ținut atît de mult să-și ascundă păcatul, ca să nu adimenească prin fapta sa pe alții.

Cîteva zile înaintea termenului de înfățișare el a primit un bilet prin care președintele curții l-a poftit să treacă pe la dînsul, ca să-i deie cîteva lămuriri confidențiale.

Fiind subliniată vorba „confidențiale", bătrînul a tresărit și parcă i-a trecut un junghi prin inimă.

Ce „confidențe" putea să aibă președintele curții cu dînsul!?

Aici nu putea să fie la mijloc decît o destăinuire făcută de Bughea, singurul care știa ceva.

„Și eu tot îl mai sufăr în curtea aceasta!" își zise bătrînul rușinat.

Mare i-a fost dar zăpăceala cînd, ducîndu-se la președinte, acesta i-a prezentat un proces-verbal, prin care d-l maior Aurel Marja, pensionar, de 62 ani, declară că pune la dispoziținea curții recipisa pentru o sută de mii de lei, pe care d-l Alecu Vîrlan, în vîrtutea unei promisiuni făcute de răposatul Raul Stolnicu în ajunul căsătoriei sale, a depus-o la casa de depuneri ca zestre a copilei Elvira, acum fiica adoptivă a sa și a soției sale Maria.

Bătrînul rămase cu ochii-nholbați.

— Care va să zică, ea s-a măritat și-a adoptat dimpreună cu soțul ei copilul? grăi dînsul ca într-un fel de aiurire.

— Da, zise președintele, și s-a constatat că d-ta ai depus banii. Nu mai rămîne acum decît să ne prezenți dovezi că ai făcut depunerea în virtutea unei dorințe exprimate de răposatul ca ultimă a sa voință.

D-l Vîrlan stete cîtva timp pe gînduri.

În suta de mii de lei erau economiile vieții lui, biblioteca și aparatele lui.

— Nu — grăi dînsul în cele din urmă — asta nu se poate. Poate la mare nevoie să abuzeze omul de încrederea celor vii, dar de încrederea celor morți niciodată.

— Dar noi, curtea, urmă președintele, avem să motivăm sentința și nu putem să te achităm dacă nu ne putem răzema pe dovezi neîndoioase.

— Mă condamnați, grăi bătrînul, căci vinovat sunt, dacă nu de rea-credință, de ușurința cu care am procedat.

Vina aceasta și-o spășise însă cu prisos, și nu mai rămînea decît să se-mbărbăteze ca să deie la o parte pe mișelul care-l adusese aici, ceea ce în clipa aceasta era și hotărît să facă.

— Scrisori de un caracter cu desăvîrșire intim, urmă el, nu pot să fie puse la dispoziținea judecătorilor. Nu ca să mă apăr, ci pentru ca recipisa să fie restituită copilei, vă voi arăta, d-le președinte, d-voastre personal, între patru ochi, ca unui om de onoare, spre a vă forma convingerea, atît scrisoarea în care răposatul a făcut promisiunea, cît și un bilet scris în ajunul morții sale, dar din mînă nu dau nimic. El însuși a voit ca să rămîie o taină în veci ascunsă a vieții lui.

Președintele s-a plecat, și cîteva zile-n urmă curtea a constatat că inculpatul a procedat cu bună-credință.

„Acum e vorba să sfîrșesc cu Bughea!“ își zise bătrînul după ce s-a întors acasă.

Chemîndu-l la sine, i le-a înșirat una cîte una, apoi l-a poftit să strîngă iute tot ceea ce a adunat și

să vadă că-n timp de patruzeci şi opt de ceasuri să nu-i mai rămîie nici o urmă prin partea locului.

— Şi să nu te pună păcatul să scapi vreo vorbă, a adăugat, că e destul să fac un semn ca să intri tu unde erai să mă bagi pe mine!

Bughea s-a retras umilit, cu ochii în pămînt şi tîrîndu-se de-a-ndoaselea, apoi, ieşit la aer, nu s-a mai uitat înapoi.

DIN ŢIGĂNIE

1. BUMBU ŢIGANUL

Eram în vara anului 1869 adjunct notarial vulgoscrietor la Cumlăuş, un mare sat de pe Cîmpie, nu departe de Arad, şi-l aveam pe Giurgiu Veşcan coleg mai bătrîn şi mai priceput în ale notărăşiei.

Principalul nostru, acum răposatul G. Popovici, căruia prietenii îi ziceau şi Briha, era un fel de uriaş, înalt, spătos şi bine hrănit şi avea o voce de basso de zîngăneau ferestrele bisericii cînd el, teolog absolut, cînta din strană heruvimul ori priceasna. Cu deosebire zelos şi cuprins de temerea ca nu cumva să i se îngrămădească „restanţele", el se scula cu noaptea-n cap, umbla cu paşi greoi şi bombănind prin cancelarie, ca să-şi reguleze hîrtiile, apoi muncea fără de răgaz, cu cana de apă rece în faţa lui, şi nu ne lăsa nici pe noi să mai răsuflăm stînd de vorbă.

Cu totul alt om se făcea după ce mirosul de bucate pătrundea-n cancelarie. El se-nviora şi-şi descreţea sprîncenele. Mîncăcios n-ai fi putut să-i zici, dar îi plăcea să mănînce a-ndelete şi pe gustate, iar după ce-şi potolea foamea, i se deschidea inima, i se dezlega limba şi era nesecat în născocirea glumelor de tot felul, încît abia pe la trei-patru-l ierta firea să se scoale de la masă.

Cînd era vorba de aceasta, îl întrecea părintele satului, jupînul birău Petre Muscău, unul dintre cei

mai înstăriţi săteni, om mărunt şi cam slab, oacheş, cu privirea scrutătoare, cu pletele totdeauna răsucite pe fus, curat şi la mîni, şi la faţă, şi la îmbrăcăminte şi oarecum molatec atît la vorbă, cît şi în toate mişcările lui.

Avea gospodărie întinsă, dar o lăsa în grija nevestei sale, şi era mare minune să-l găseşti acasă, unde i se ura. Nu ne apucam dimineţile bine de lucru, şi ne pomeneam cu el în cancelarie, unde nu prea avea treabă. Pornit a căuta în toate cele partea hăzoasă, el ne făcea să rîdem pentru ca să rîdă şi el, cum se zice, atît de dracul, cît şi de tămîie.

Principalul rîdea şi el, dar adeseori îşi perdea răbdarea.

— Caută-ţi, omule, de treabă, îi zicea atunci, şi lasă-ne să lucrăm, că nu mai ştim unde ne stă capul.

Muscău ieşea, mai umbla căscînd de ici pînă colo, apoi trecea în cîrciuma de alături, unde găsea de cele mai multe ori oameni care ştiu unde le stă capul, şi cinstea mai pe unul, mai pe altul, care era gata să-i ţie de urît ori să rîdă de glumele lui, mai ales vreunul dintre ţiganii care n-aveau nici ei altă treabă.

Era adecă la Cumlăuş şi-o ţigănie vestită, peste o sută de fumuri, nu corturari, nici lingurari, nici lăutari, nici golani ce caută oase, zdrenţe şi tinichele ruginite prin grămezile de gunoi, ci tot geambaşi de cai, oameni cu stare, unii chiar bogaţi, toţi fuduli, lăudăroşi şi guralivi.

Muscău avea o deosebită slăbiciune pentru ei. Îşi petrecuse copilăria în mijlocul lor şi vorbea ţigăneşte ca cel mai neaoş cioroi, le cunoştea firea şi apucăturile, ştia să umble cu dînşii şi cu dînşii îşi făcea cele mai multe treburi. Ţineau însă şi ţiganii la el, de s-ar fi făcut moarte de om la alegeri dacă ar fi voit cumlăuşenii să-şi pună pe altul birău, iar nu pe „dumnezeul ţiganilor", cum îi ziceau cei răi de gură.

Cîte şi mai cîte se petrec şi rămîn îngropate într-o ţigănie!? Orişicît ar ţinea ţiganii unii la alţii şi orişicît de înrădăcinată li-ar fi neîncrederea, el le ştia toate şi-i băga în draci cînd le şoptea cîte ceva la ureche.

Ştiindu-i limbuţi şi uşuratici, el îi zgîndărea cu vorbe măgulitoare.

— Cine face cinste!? întreba intrînd în circiumă.

Geambaşii dedeau pe-ntrecute năvală, căci ţiganul primeşte bucuros ceea ce-i dai, dar îşi perde capul de bucurie cînd te pui în rînd cu el şi se poate lăuda c-ai primit de la dînsul.

— Ei, şi ce mai ştii? întreba iar după ce-nchina paharul. Ce mai e pe la voi? Pe unde ai mai umblat? Ce-ai mai păţit? Pe cine ai mai prostit?

Zicînd apoi cînd: „Aş?", cînd: „Se poate?", cînd: „Auzi d-ta?", ori: „Ei, şi!?", cînd: „Bravo ţie!", el nu numai îşi petrecea timpul bine, ci mai şi scociorea multe, încît ţiganii erau în stare să jure că stă în legătură cu Bengu al lor, care le ştie toate şi i le şi spunea, şi tremurau în faţa lui.

Cînd nu găsea pe altul, se mulţumea cu Bumbu, un cioroi mărunt şi sprinten, de curînd scăpat din cătănie, pe care-l şi făcuse chiş-birău, adecă vătăşel.

— Măi — îi şoptea, ca să-i pună fitil, la ureche — tu ai ieşit acum din rîndul ţiganilor şi ai trecut în partea noastră, făcîndu-te cel dintîi după mine. Noi amîndoi stăpînim satul: tu pe ţigani, iară eu ciurucul cellalt.

Ca să-l încredinţeze mai bine, i-a dat un lung băţ de alun, pe care a pus pecetea satului.

Se şi simţea Bumbu. N-ar fi venit, Doamne fereşte, la casa oraşului desculţ ori în izmene, cum umblau chiar şi cei mai bogaţi dintre ţigani acum, în timpul căldurilor de vară. Era totdeauna îmbrăcat în nădragi strîmţi, încălţat în cisme cu turetci lungi şi cu călcîiul înalt, la pălărie purta un mare smoc de colilie, iar peste cămaşa cu mîneci largi avea un peptar de postav roşu ca floarea macului, cu două şiruri de bumbi de argint adevărat.

— Bine, Bumbule — îi zise într-un rînd Muscău, uitîndu-se cu jind la peptar şi numărînd din ochi bumbii cei mari şi deşi — dar cine o să ne vadă împreună n-o să mai ştie care dintre noi amîndoi e birăul. Mare frumuseţă de peptar! Mare scumpete de bumbi!

Bumbu se-nălţă ţanţoş din călcîie.

— De — îi răspunse înotînd în fericire — peptarul mi l-a făcut, mînca-te-aş, nevasta, iar bumbăria mi-au dat-o ai noştri.

— Fiel dar nici nu e pe toată Cîmpia sat care se poate făli cu chiş-birău ca tine.

Cum să nu să simţă Bumbu? Cum să nu umble călcînd în călcîie, legănîndu-se din şolduri şi clătinîndu-şi capul?

„Huptai! Firtig!" striga cînd îl chemai, şi nu mergea, ci zbura cînd îi ziceai: „Să te duci!". I se-ntîmpla, ce-i drept, adeseori că iar se-ntorcea, ca să-ntrebe: „Dar unde să mă duc şi ce să fac?" dar, totdeauna deştept, şi atunci era încredinţat că prost eşti tu, care l-ai trimis fără ca să-i spui şi unde.

Deşi nu era dintre cei plătiţi, Bumbu ţinea mult la sîmbria lui de 15 florini pe lună, căci era-n gîndul lui agonisită cu mare cinste şi se simţea în al şaptelea cer cînd putea să li-o arate celorlalţi ţigani şi să se cinstească din ea.

Nici nu era apoi sîmbria lui ca toate sîmbriile.

Intrase în slujbă la 20 ale lunei şi tot la 20 îşi lua şi sîmbria. Deoarece toţi ceilalţi şi-o luau pe a lor la 30, el, şi socru-său, şi cumnatu-său, şi verii săi, şi ceilalţi ce mai erau prin pregiurul lui dedeau cu socoteală că Muscău nu-l pune în rînd cu orişicine, ci îi socoteşte luna numai din 20 de zile şi-l plăteşte cu 10 zile mai-nainte.

Cînd se apropia dar ziua de 20 ale lunei, întreaga ţigănie era cuprinsă de un fel de neastîmpăr, iară el dedea zor să-şi ia cei 15 florini, pentru ca nu cumva să i se mai lungească luna.

Într-una din zile şedeam la masă.

Aveam în faţa noastră un mare blid de raci, slăbiciunea principalului, care mîncase a-ndelete, cum îi era obiceiul, vreo cincisprezece şi abia începuse să mănînce. Giurgiu şi eu, sătui acum, îi ţineam de urît cam pe căscate şi ştergîndu-ne din cînd în cînd sudorile.

Bumbu dedea mereu, scăpărînd din picioare, tircoale pe la uşă.

Zărindu-l, principalul începu să zîmbească. Deşi nu ştia ţigăneşte, îşi petrecea şi el, cînd n-avea altă treabă, bucuros timpul „cu ai noştri".

— Ce e, Bumbule? întrebă el.

Bumbu-şi scoase pălăria cu colilie, se opri în prag şi se plecă smerit şi zîmbind dulceag.

— Uite, ţucu-te, grăi dînsul, leafa dregătoriei nu mi-a dat-o „preţitorul" şi trece ziua.

— Bine, măi, întîmpină notarul, dar mai avem zece zile pîn' la sfîrşitul lunei.

Bumbu începu să tremure de i se scutura ca-n bătaia vîntului colilia din pălărie.

Era în gîndul lui un lucru învederat că nu ştie notarul taina. Să i-o spună ori să nu i-o spună? Să-l deie ori nu pe Muscău de gol??

El mai făcu tiptil un pas înainte.

— Mie — grăi apoi pe şoptite — nu mi-o dă ca la ceilalţi, ci cu zece zile mai-nainte. Îmi socoteşte luna — adăugă şi mai încet — din douăzeci de zile numai.

Noi bufnirăm de rîs, dar principalul ne făcu semn să ne stăpînim.

— Care va să zică tot la douăzeci şi iar la douăzeci.

Notarul se uită cu un fel de tăinicie împregiur.

— Închide uşa, ca nu cumva să ne mai audă cineva, îi şopti apoi ţiganului.

Bumbu rămase zăpăcit. Nu-i venea de loc la socoteală să stea cu uşa-nchisă, şi-l răzbise temerea că s-a sfîrşit acum cu luna socotită din numai douăzeci de zile.

— Închide uşa, ţigane, se răsti notarul, şi să nu te pună Benga să-ţi umble gura, că te cotonogesc în bătăi.

Cuprins de frică, Bumbu îşi luă inima-n dinţi şi-nchise uşa, apoi se opri stînd smirna-n faţa mesei.

— Tare eşti prost, măi Bumbule! îi zise notarul. Nu vezi tu că Muscău al vostru e un hîtru şi te înşeală?

Bumbu dete îndărătnic din cap.

Nu intra în mintea lui gîndul că poate Muscău să-l înşele pe el, nici că cineva în lumea aceasta poate să prostească o întreagă ţigănie.

— Bine! urmă notarul. Unul şi cu unul cît face?

— Doi face, răspunse țiganul, chiar doi.
— Dar doi cu doi?
— Patru fac, să trăiești.
— Dar zece cu zece?
— Douăzeci.
— Dar douăzeci cu douăzeci?
— Fac patruzeci.
— Ei bine, stărui notarul, dacă douăzeci și cu douăzeci fac patruzeci și el te plătește acum la douăzeci și iar la douăzeci, din cîte zile-ți socotești luna? Nu din patruzeci?

Bumbu dete iar din cap și se uită la noi zăpăcit, sperios și scărpinîndu-se cînd la ureche, cînd în creștet.

Nu mai era în stare să-și deie seama dacă fac ori nu patruzeci, și nu-i era de bani, ci de rușinea pe care o pate dacă iese la iveală c-a fost prostit. Iar prostit era fie de unul, fie de altul.

— Uite, stărui notarul, să-ți spună și d-lor, că sunt scriitori și se pricep în ale socotelilor.

— De, grăi Giurgiu, ce să zic? Eu așa știu, că douăzeci și cu douăzeci în toate țările fac patruzeci.

— Poți să le numeri și pe degete, adăugai eu.

Bumbu tot nu era convins. Orișicît de multă silință ne-am fi dat însă noi, nu puteam să ne stăpînim rîsul, și aceasta-l zăpăcea și mai rău.

— Așa să fie oare? grăi dînsul, fricos.

— Cînd mărturisim noi, toți trei cărturari, stărui principalul. Nu vezi cum rîd amîndoi de prostia ta!? Dacă nu ne crezi pe noi, du-te și-ntreabă pe țiganii tăi. Auzi!? om ca tine!

Să-ntrebe el pe țigani!? Dar tocmai de aceasta voia să scape. I-ar fi sărit cu toții în cap, ca să-l ocărască pentru rușinea ce le-a făcut, l-ar fi luat cu „huideo" purdeluții și l-ar fi lătrat toți cînii.

— Aoleo! strigă trîntindu-și în cap pălăria cu colilie. O să văd eu care se prinde cu mine, cine vrea să-l prostească pe Bumbu al lui Farculea. Miș-fărămiș îl fac dacă-l prind cu minciuna! urmă încheindu-și la piept bumbii de argint, apoi se-ntoarse în călcîile cele înalte, deschise pe izbite ușa și o porni nebunatic să-l caute pe Muscău.

Noi alergarăm la fereastră, ca să vedem cele ce aveau să urmeze.

Muscău se întorsese şi-şi făcea plictisit de lucru prin fundul largei curți, unde se aflau grajdurile pentru armăsari şi pentru taurii de prăsilă ai satului. El începu să rîdă cu toată pofta cînd îl văzu pe Bumbu venind ca țapul gata de a se lua în coarne.

— Rîzi, hai! rîzi!? îi zise țiganul rînjindu-se ca şi cînd ar fi muşcat în pară pădureață. Rîde numai, rîde, c-o să-ți treacă pofta de rîs cînd o să vezi cum îşi bat joc ăia de noi, de noi amîndoi, de mine şi de tine.

Zărindu-ne şi pe noi la fereastră, Muscău îşi dete cu socoteala că e vreo şotie de a notarului la mijloc şi se-ncruntă la țigan.

— Ce-i!? se răsti la el. Te-a apucat strechea!?

— Auzi!? stărui Bumbu. Zice că m-ai prostit şi m-ai înşelat. De cîte zile-mi socoteşti luna?

Muscău iar începu să rîdă.

— De treizeci, cioroiule, îi răspunse. Nu cumva la voi luna e mai lungă?

Bumbu se uită mînios la el.

Nu-i mai rămînea acum îndoială că are notarul dreptate. Dacă i-ar fi zis fie douăzeci, fie patruzeci, l-ar fi crezut: treizeci nu putea însă să fie cînd el lua leafa la douăzeci.

— Care va să zică, mă pălişi!? se tîngui dînsul. Îmi turnaşi luna din patruzeci de zile şi mă făcuşi de rîsul satului!? Jupîne birău, urmă scoțîndu-şi iar din cap pălăria şi rugîndu-se pe gemute. Gaură-n cer nu se face dacă mi-o laşi cum a fost vorba, de douăzeci. Fă-mi, mînca-ți-aş ochii, dreptate şi nu mă lăsa de batjocură.

Abia acum se porni Muscău cu toată pofta pe rîs. Rîdeam însă şi noi la fereastră, ba principalul ieşi chiar în pridvor.

— Haid', se răsti Muscău, cară-te de aci, că-i pun pe ceilalți să-ți tragă o bătaie de crapă nădragii pe tine.

Bumbu rămase cu gura căscată, cel mai de plîns dintre oamenii de pe fața pămîntului. Nu şi-ar fi

închipuit niciodată că poate Muscău să-i vorbească lui așa.

— Adecă nu-mi faci dreptate!? grăi dînsul îndîrjit. Au dreptate notarășul și scriitorii, care rîd de noi amîndoi!? Jupîne birău, bagă de seamă că se-ntîmplă o mare nenorocire de-o să ne meargă pomina.

— Piei, țigane, să nu te mai văd în ochi! strigă Muscău ridicînd bățul, ca să-l sperie.

— Mare nenorocire o să se-ntîmple! strigă iar Bumbu, ca ieșit din minți. Îmi faci ori nu dreptate!? Spune: Îmi faci ori nu!?

— Du-te dracului, smintitule! îi zise Muscău și se întoarse ca să se depărteze.

Bumbu începu să scrîșnească din dinți: măsura era plină, mai mult nu putea să rabde.

— Fugi, hai, fugi!? răcni. Las', că am să-ți arăt eu ție cine-i Bumbu Țiganul!

Cuprins de un fel de turburare, el rupse colilia de la pălărie în bucățele, pe care i le aruncă lui Muscău în față, își trînti pălăria de pămînt; apoi dezbrăcă peptarul cel cu bumbi de argint, îl luă în dinți, îl sfîșie și i-l aruncă lui Muscău la picioare.

— Așa vezi, strigă, așa-ți trebuie ție! Satură-te, calîule! Dă-i-o la bunica mă-ti să-și facă din ea tichie și caută-ți, dacă mai găsești, chiș-birău ca mine!

Mulțumit apoi de ceea ce făcuse, el se-ntoarse și se depărtă, văicărindu-se: „Iacă ce mi-a făcut Muscău!"

*

Pe-nserate ne-am pomenit cu întreaga țigănie în fața primăriei. Țigani de toate vîrstele, țigănci și țigăncuțe, purdei și purdelași se-ndesuiau de-a valma și făceau gură de ai fi crezut că au să răstoarne ceea ce le cade-n cale.

Cînd le-a ieșit însă Muscău în față și s-a încruntat la ei, s-a făcut liniște ca-n biserică după ce popa a ieșit cu darurile.

Bîrcălău, cel mai cu rost dintre țigani, s-a uitat o dată cu strășnicie împregiurul lui, apoi a înaintat spre Muscău.

— Jupîne birău, a grăit el. Se-ntîmplă. Del oameni suntem. Bumbu al nostru e copilaş nevinovat şi fără pricepere. Ştim că ţi-a făcut mare supărare, dar oameni suntem. Haid', să treacă şi de la noi: să nu fie douăzeci, dar nici patruzeci. Pune-l şi pe el la treizeci, în rînd cu ceilalţi, că tot om e şi ţiganul, şi dă-i peptarul, să i-l cîrpească nevastă-sa, şi pălăria, ca să nu umble cu capul gol, ca la-nmormîntare.

Aşa s-au şi-mpăcat lucrurile. Să nu-l mai fi pus însă pe nimeni păcatul să rostească în faţa lui Bumbu vorba douăzeci, că făcea spume la gură şi era-n stare să sară cu cuţitul.

2. JOIMĂRIŢA

Făceam, cîtă vreme ţineau căldurile, adeseori călătoria de la Cumlăuş pînă la Criş şi înapoi, iar acela care ne ducea şi ne aducea era mai ales Fercuş, o matahală de ţigan înalt, spătos şi cu fălcile late. Mai aveau şi alţii dintre ţigani cai buni şi căruţă ferecată, dar ţigănimea-l împingea înainte fiindcă era om inimos, iar el ţinea să-şi arate virtutea.

Fiindcă era în cancelarie mult de lucru, nu puteam să plecăm mai-nainte de şase, ba se făceau adeseori şi şapte fără ca noi să fim plecaţi.

Fercuş se-nfiinţa însă pe la patru, cîteodată chiar pe la trei şi ne dedea zor să plecăm, că ne prinde noaptea. După ce ne vedea apoi urcaţi în căruţă, le dedea bici cailor şi ne ducea în săltate, ca să nu-l prindă noaptea la-ntoarcere.

Orişicît de inimos ar fi fost, cu umbrele nopţii nu se-ncurca ţiganul bucuros.

Babele, care dau cu bobii ori cu cărţile, ghicesc din ghioc ori din palmă şi se pricep la fel de fel de vrăji, îi spuseseră de atîte ori că lumea e plină de duhuri, care ziua se potolesc şi stau pitite, dar nopţile ies la iveală, ca să-i încurce pe oameni, să-i ducă-n ispită şi să-i împingă spre rele ori să-i peardă dacă li se pun împrotivă. Omul cu minte îşi părăseşte doar

treaba şi nu umblă noaptea, ci stă-n casa lui, afumată cu tămîie.

Orişice ar fi făcut însă Fercuş, noi tot pe întunerec ne întorceam, ba, ţinuţi de atîta timp în ham, nemîncaţi, neadăpaţi şi goniţi la ducere, caii nu mai mergeau la-ntoarcere decît în pas, şi ne prindea noaptea-n cîmpul pustiu, unde numai pe ici, pe colo se ivea prin depărtări cîte o mogîldeaţă deşirată, cîte un salcîm ori cîte o cumpănă de puţ.

Pe noi nu ne supăra încetineala cailor. Răcoarea înserării era plăcută, noaptea şi-n singurătate viaţa sufletească se desfăşura mai din plin şi vorbeam Giurgiu şi eu mai despre una, mai despre alta, iară Fercuş trăgea cu urechea, ne auzea vorbind şi se simţea bine-n pelea lui.

Se-ntîmpla însă cîteodată ca numai unul dintre noi putea să plece. Atunci Fercuş se făcea de tot vorbăreţ. Spunea mereu cîte-i treceau prin minte, iar după ce ajungea la fundul sacului cu minciuni, se punea pe-ntrebări. Tot i se-nfunda în cele din urmă şi cu-ntrebările. Atunci se uita cuprins de-ngrijare înapoi.

— Ei, de ce tot taci? zicea. Mai spune şi d-ta ceva.

Mult îi era fioroasă tăcerea-n singurătatea nopţii, şi dacă s-ar fi pomenit singur, şi-ar fi părăsit trăsura şi caii, ca să alerge după mine.

Nu mă ierta firea să-l bag în boală pe ţigan şi-i ţineam tot drumul de urît.

A păţit-o însă chiar şi la el acasă, în mijlocul ţigăniei, unde se petreceau adeseori cele mai fioroase lucruri.

Deşi om încă tînăr, Fercuş avea faţă mare, nu ţigăncuşă frumuşică, ci ţigancă frumoasă, înaltă şi subţirică, uşoară şi mlădioasă, cu obrajii plini, rotunzi şi de o rumeneală arămie, cu dinţi curaţi între buze roşii, cu ochi mari şi cu un zîmbet oarecum drăcos în faţă. Ţinea Fercuş la ea şi o-mbrăca numai în mătăsuri, căci avea de unde, iar ţigănimea se fălea cu dînsa şi nici nu-i mai zicea Garofiţa, cum o chema, ci Grofiţa.

Fiindcă era trecută de cincisprezece ani şi cam prostuţă, ca toate fetele frumoase, Fercuş se temea ca nu cumva să i-o fure cineva, şi şi-a pus de gînd s-o mărite

cît mai curînd după un băiat bun, care să-i fie ginere-n casă şi să poarte grijă de toate în timpul cînd el umbla cu caii pe la tîrguri.

Şi-a zidit dar Fercuş o casă noauă, casă cu lărgime, cu trei încăperi mari, cu tindă mare şi cu cuptor de pîne, casă de cărămidă, ce-i drept, nearsă, dar acoperită cu ciripă roşie, de se vedea de la mari depărtări.

Era muruită casa pe dinlăuntru, şi tocurile ferestrelor se aflau puse la locurile lor. Uşile erau potrivite şi ele în uşchiori, fiecare cu broasca ei.

Rămînea doară numai să fie puse şi geamurile în cercevele, să se deie spoiala cu var şi să între apoi cu toţii de nuntă în casa cea noauă.

Tîrgul de săptămînă se ţine la Arad vinerile. Geambaşii pleacă însă joi dimineaţa, pentru ca să le odihnească marfa şi să aibă şi ei timp de a mai da o raită prin tîrg. Vineri e vineri. Sîmbătă se bea aldămaşul. Geambaşul adevărat abia sîmbătă seara ori duminecă dimineaţa se-ntoarce dar acasă.

Fercuş, care plecase cu nevastă-sa şi cu cei doi copii mai mici ai săi, ştiind-o pe Garofiţa singură acasă, era cam îngrijat şi s-a întors sîmbătă seara.

Cîte şi mai cîte nu e-n stare să facă un copilaş nevinovat cum era Garofiţa cînd rămîne singur!?

De cînd cu zidirea casei, ţiganii dormeau nopţile care pe unde apuca, unul sub cerul lui Dumnezeu, altul sub şopronul căruţei, iar altul în grajdi, şi Garofiţa îşi muta de colo pînă colo lada cu hainele cele frumoase şi scumpe.

Sîmbătă după-amiazăzi s-a-ntunecat cerul, iar pe-nserate a dat o ploicică răcoritoare.

Garofiţa a luat iute lada şi-a dus-o în tindă, ca nu cumva s-o ude ploaia.

De! fată cuminte.

De ce adecă să-şi ţie dînsa hainele îndesuite în ladă după ce le-a adus o dată în casă!?

Era mai cuminte să bată cuie-n perete şi să le agaţe de ele.

Cuie-n perete încă nevăruit?

Lucru neobişnuit.

De ce adecă nu!?

Cuie sunt destule prin preajma unei case noauă. De ce însă în tindă şi nu în dosul cuptorului, unde hainele stăteau mai la adăpost!?

Ea a bătut deci cîteva cuie-n peretele din dosul cuptorului, a atîrnat de ele un cearceaf, ca hainele cele scumpe să nu se atingă de muruiala peretelui, a aşezat pe cuie cingătoarea ei cu două cătărămi împodobite cu diamante şi-a atîrnat hainele peste cearceaf.

Mai bine decît aşa nici o adevărată grofiţă n-ar fi putut să facă.

Vorba era numai că Fercuş şi nevastă-sa nu ştiau nimic despre aceasta.

Era-ntunerec şi tot mai ploua cînd s-au întors acasă.

Unde să se adăpostească? Unde să-şi petreacă noaptea?

— Auzi întrebare, cînd ai casă cu lărgime!? grăi Fercuş.

— Cum!? întîmpină ţiganca. S-a mai pomenit ca oameni în toată firea să doarmă-n casă nevăruită şi încă nesfinţită de popă!?

— Aş! îi răspunse Fercuş, [care] luă rogojina, o duse în casă, o întinse pe jos şi gata fu culcuşul.

Ţiganca, ce să facă?

Se cam temea, nu-i vorba, dar cu un bărbat inimos ca Fercuş al ei intri chiar şi pe poarta iadului.

Dacă se culcase Garofiţa ea singură-n tindă, puteau şi dînşii să se culce cu ceilalţi copii în tindă.

S-a culcat dar şi, ştiindu-l şi pe Fercuş în dosul ei, a şi adormit.

Fercuş însă nu putea să doarmă.

De! Şi ale muierii au cîteodată rost.

Nu ştii ce cărări apucă Necuratul.

Casă nevăruită şi nesfinţită de popă!

Afară mai slăbise ploaia, dar bătea vîntul şi trăgea rău de tot prin ferestrele fără de geamuri, încît rochiile cele frumoase ale Garofiţei mereu se mişcau fluturate de vînt. Din cînd în cînd norii se mai răreau şi o slabă zare de lumină se resfrîngea din cele două diamante cuprinse-n cătărămile-ncingătorii. Ici se zgîlţîia o uşă,

colo pocnea ceva prin pod, peste puțin urla vîntul prin hornul cuptorului.

Fercuș stetea cu nasul la perete și se zbătea în el.

— Thii! spurcată vreme! grăi dînsul în cele din urmă și se-ntoarse cu ochii-nchiși în cealaltă parte.

Deodată rămase-ncremenit.

Deschizînd ochii pe o clipă, el iar îi închise; acolo, în dosul cuptorului, se mișca ceva alb și nu alb, o mogîldeață fioroasă, care se-nholba cu doi ochi mari la el — să-l mănînce, nu alta.

O singură pornire-l stăpînea: să se salte-n picioare, să fugă la fereastră și să sară pe ea, căci ușa prea era aproape de cuptor. Era însă-nțepenit de nu se putea mișca.

— Dido! Dido! îi zise el cu glas înăbușit țigăncii. Uite-n dosul cuptorului, Marțolea! Uite! Se mișcă și se-nhoalbă!

Speriată din somn, țiganca se uită, așa buimacă, și văzu și ea că se mișcă și se-nhoalbă, dar pe dînsa, care era mai știutoare, nu putea el s-o prostească.

— Uliu! șopti tremurînd în tot trupul. Nu-i Marțolea, nu-i! De unde Marțolea sîmbătă noaptea? Fuge Marțolea cînd vede cap de bărbat. E Joimărița! strigă și-ntr-o clipă se săltă-n picioare și nu sări, ci zbură pe fereastră.

Fercuș, văzîndu-se singur, se desțepeni și, cît era de mare matahala, după ea.

Erau acum scăpați.

Cum rămînea însă cu copiii, care dormeau pe rogojină somnul lor cel dulce?

Te pomeneai că-i încalecă Joimărița și le strîmbă gura pînă la urechi, le răstoarnă ochii-n cap ori le sucește mînile și picioarele de-i face schilozi.

Dac-ar fi avut cîngi cu coadă lungă, i-ar fi apucat Fercuș, om inimos cum era, și i-ar fi scos cu ea unul cîte unul pe fereastră.

N-avea însă Fercuș cange, și hai la vecini.

Peste puțin, țigănia era întreagă în picioare, adunată împregiurul casei încă netencuite și nesfințite de popă. Dar gură nu făceau, ci se sfătuiau pe șoptite și umblînd în vîrful degetelor de la picioare, dîndu-se

fiecare înapoi și îmbrîncind pe alții înainte. Cîte unul mai îndrăzneț se apropia de fereastră, ca să se uite-n dosul cuptorului, și vedea și el pe Joimărița. Cum să n-o vadă, cînd se mișca și se-nholba!?

Erau trecute zece și Giurgiu și eu jucam cu principalul o partidă de calabrias cînd ne-am pomenit cu țigănia la primărie. Se pornise iar ploaia și erau cu toții udați leoarcă, dar nu mai vorbeau pe șoptit nici nu se dedeau îndărăt, ci strigau în gura mare și dedeau îndîrjiți năvală.

— Ce e? întrebă notarul, care, deprins cu prăpăstiile lor dedea cu socoteală că e vreo poznă la mijloc. Cine dracul v-a pus acum, în cap de noapte, fitil? A luat foc vreo casă și vă ard rablele în grajduri? V-ați încăierat și a rămas schilod vreunul dintre ai voștri?

Bărcălău cel gureș, și de astă dată tot el, dete cu cotul și ieși printre ceilalți în frunte.

— Mai rău, domnule notarăș, grăi, și mai rău, de tot rău; a intrat Joimărița în casa cea nouă a lui Fercuș și nu vrea să iasă.

Văzînd cum li se năzărise țiganilor de a intrat spaima-n ei, notarul se dete speriat, dragă Doamne, și el trei pași înapoi.

— Cum ai zis!? strigă. Joimărița!? Vi se va fi părut numai.

O gălăgie diavolească s-a stîrnit acum. Care mai de care strigau țiganii și dedeau năvală să ne încredințeze c-au văzut Joimărița cu ochii lor și să ne spună cum stetea în dosul cuptorului, cum se mișca și cît de înspăimîntător se-nholba.

Noi ne stăpîneam rîsul, iar principalul dedea din cap din ce în ce mai îngrozit. În cele din urmă el ridică amîndouă mînile și le făcu țiganilor semn să tacă.

— Care va să zică, ați pățit-o! le zise. Rău de tot ați pățit-o. Ei vezi! urmă apoi, întorcîndu-se spre Fercuș. Așa vin lucrurile dacă nu sunt curați banii cu care-ți zidești casa. Mai zici acum că nu erau de furat caii din prețul cărora ți-ai zidit casa!?

Fercuș trase capul între umerii cei lați ai lui și rămase umilit și plin de căință.

— Au fost, zise, de! şi mai de furat, au fost şi cam orbi, şi spetiţi au fost, dar copiii, bieţii de ei, şi Grofiţa, domnule notarăş, n-au nici un păcat. De ce să le strîmbe gura? De ce să le întoarcă ochii pe dos? De ce să-i schilodească de vii!?

Ţiganii se porniră pe o văicăreală de ai fi crezut că e vorba să-i jupoaie pe toţi de vii!

— Să vie stăpînirea şi s-o scoată de acolo! strigă Bărcălău.

— Să vie cu puterea ei, că plătim după dreptate! adăugă Buţu.

— Plătim! — strigară iar toţi din toate părţile — şi ne ducem şi noi.

Principalul iar le făcu semn să tacă.

Afară de el şi de birău, mai era încă-n Comlăuş unul căruia îi plăcea să-şi petreacă timpul cu ţiganii, unul din cei doi preoţi: popa Costiţă, parohul lor, care-i boteza, îi cununa, îi înmormînta şi le citea la vreme de mare nevoie molitvele. Gîndul de a-i trimite pe capul lui era prea de tot adimenitor.

— Tare mai sunteţi proşti, măi ţiganilor! le zise dar. Nu înţelegeţi voi că stăpînirea are putere numai asupra oamenilor? Pe duhuri, cum sunt Joimăriţele, strigoii, ielele, vîrcolacii ori pricolicii, e stăpîn numai popa. Cu sabia, cu suliţa, cu puşca şi cu tunul nu răzbeşti în casa lui Fercuş. Trebuie să vie popa cu crucea şi cu cădelniţa, ca s-o toace cu crucea-n cap, s-o-nece-n fum de tămîie şi s-o stropească cu aghiazmă.

Fercuş se uită dezmeticit la Bărcălău; Bărcălău se uită la Buţu; Buţu se uită la Ţepenuş: într-o clipă se dumiriră ţiganii şi-o porniră-n grabă spre casa popii, căci timp de perdut nu aveau.

Giurgiu şi eu după ei, ca să-l vedem pe părintele Costiţă cum se descurcă.

Tot mai ploua, dar gloata înainta călcînd voinicеşte prin bîltoace şi făcînd gură de se strînseseră în calea noastră toţi cînii din sat.

Părintele Costiţă se culcase de mult şi-şi dormea somnul cel mai dulce cînd am sosit în faţa casei lui.

Speriat din somn, el a sărit buimăcit din pat, a alergat la fereastră şi a deschis-o, ca să vadă ce e.

Era peste putinţă să se dumirească din gălăgia făcută de ţigani. Auzea numai, fără de nici o legătură, vorbele Joimăriţă, Joimăriţă şi iar Joimăriţă, cruce, cădelniţă, tămîie, patrafir, aghiazmă. Îndată însă ce ne-a zărit şi pe noi rîzînd la o parte, a dat cu socoteală că iar e la mijloc o şotie a notarului, şi nu era popa Costiţă Popovici om care nu ştie să se descurce.

— N-am, zise, nici cruce, nici cădelniţă, nici patrafir, nici aghiazmă. Sunt toate la biserică, iar în biserică numai de Paşti se poate intra şi noaptea. Am să mă duc mîne să vă citesc molitva cea mare, să vă afum casele cu tămîie şi să le stropesc cu aghiazmă. Iar acum — urmă arătînd asupra lui Giurgiu — să meargă el cu notarăşul. Le dau binecuvîntare şi-o bucăţică de tămîie sfinţită. Să facă ei ce-or şti!

Ţiganii se mai potoliră şi se uitară iar unii la alţii, scărpinîndu-se-n cap.

— De! — grăi Bărcălău — dacă dă şi binecuvîntare, şi tămîie.

— Dar să i le deie şi să nu ne prostească, adăugă Buţu.

— Vorba mea e vorbă de popă, îi încredinţă părintele Costiţă. Ba le mai dau şi-o lumînărică de ceară, luată de la icoana Maicii Domnului.

Acum erau mai împăcaţi ţiganii.

Giurgiu şi eu ţineam să vedem ce-au văzut ţiganii de le-a intrat atît de rău spaima-n oase; am pornit deci amîndoi în fruntea gloatei, ca să-l luăm pe notar şi să dăm împreună năvală asupra Joimăriţei.

Ţiganii se codeau însă şi acum.

Se făcuse miezul nopţii, şi cocoşii începuseră să cînte pe ici, pe colo.

— Hait! le zise Giurgiu ţiganilor. Am păţit-o. Cîntă cocoşii. N-o să mai putem pune mîna pe Joimăriţă.

Ţigănimea se-nvioră. Ştiau şi ei că toate duhurile-ntunericului o iau la fugă cînd aud cîntatul cocoşilor. Mergeam deci cu toţii îmbărbătaţi în urma lui Giurgiu şi-am trecut fără de frică pragul după Giurgiu, care mergea cu lumînărica aprinsă în fruntea lor.

Cearceaful cel alb atîrna şi acum din cuiele bătute-n perete, rochiile pestriţe ale Garofiţei se mişcau fluturate de vînt deasupra cearceafului, iar cele două diamante din catarame sclipeau în faţa lumînării.

— Mă, dar proşti mai sunteţi! grăi Giurgiu. Nu vedeţi voi că aci erau podoabele Garofiţei!?

Ţiganii deteră din cap. Ei ştiau prea bine ce văzuseră fiecare cu ochii săi şi nu se lăsau să fie prostiţi.

— Cu ele s-a gătit — grăi Berca cea bătrînă şi atoateştiutoare — şi-n dosul cearceafului e pitită Joimăriţa.

Nu era-n lumea aceasta popă care să le poată scoate din minte gîndul că acolo a fost Joimăriţa şi că au văzut-o gătită în podoabele fetei nevinovate, iară Garofiţa nici tăiată n-ar fi fost în stare să pună pe trupul ei curat rochiile fermecate, orişicît de frumoase şi de scumpe ar fi fost ele.

Numai molitva, fumul de tămîie şi aghiazma puteau să alunge farmecele.

3. PEPENAŞ

— Uf! grăi colegul meu Giurgiu, aruncîndu-şi cît colo condeiul, ca să-şi şteargă sudorile din ochi. Mă ustură, mă arde şi-o să orbesc de tot dacă mai ţin afurisitele aceste de călduri. Îi este uşor principalului să ne ţie toată ziua înhămaţi: pune caii la trăsură, îşi încarcă copiii şi se duce ca o paşa de se răcoreşte c-o baie bună-n apa Crişului, în vreme ce noi muncim ca nişte cîni.

Nu puteam decît să-i dau dreptate. Lasă că era om mai vechi decît mine şi ştia să-mi dea îndrumări, dar căldurile erau în adevăr nesuferite. Nu puteam, cu toate aceste, nici să-mi stăpînesc rîsul cînd vedeam strîmbăturile ce făcea ştergîndu-şi sudorile.

— Cînii nu prea muncesc, întîmpinai, zîmbind cu oarecare răutate.

— Dar gîfîie şi scot limba, răspunse el îndîrjit. Auzi, sat ca Cumlăuşul. Numai dobitoace ca cumlăuşenii au putut să-şi aşeze satul în pustietatea

aceasta, unde cale de trei zile giur împregiur nu dai de rîu, ba nici de o baltă măcar.

Eu iar zîmbii.

Adevărul era că făceam şi noi, deşi mai rar, ca principalul, şi cu cai buni eram într-un ceas şi jumătate la Criş.

— Trei zile dusul şi trei zile-ntorsul, zisei, dar peste o săptămînă tot o să se-ntoarcă şi principalul, şi apoi plecăm noi.

El se-ncruntă la mine.

— Îţi mai vine poftă de glume sarbede! se răsti. Trei zile n-or fi, dar trei ceasuri sunt, şi te strîmbi şi tu cînd îţi vine rîndul să-i plăteşti ţiganului chiria căruţei.

— Fie, că face! întîmpinai. Dai un florin, dar te şi scutură pe hodorogite pentru zece, de ţi se zguduie măruntaiele-n pîntece.

— Şi tot te căciuleşti la Bumbu ţiganul, adăugă el, ca să aibă bunăvoinţa de a-ţi căuta printre ai lor pe vreunul care se-ndură a-nhăma caii, faci peri cărunţi aşteptînd şi sări într-un picior de bucurie cînd vine, în sfîrşit, căruţa — dacă vine.

— Ce să-i faci ţiganului!? Cîtă vreme mai are rămăşiţe de mîncare printre dinţi, se pune pe boierie şi nu se urneşte din loc.

— Să fiu eu notar ori birău, strigă Giurgiu, li-aş lua pofta de boierie: porunci să-i dai şi să-l pişti o dată cu biciul, că se face sprinten.

Muscău, birăul, şedea-n pridvor, unde adia vîntul, şi ne auzea. El se ivi acum în prag.

— Nu e asta — grăi dînsul zîmbind pe sub mustaţă — dar d-voastre plecaţi pe-nserate şi vă întoarceţi după ce s-a-ntunecat, iar ţiganii sunt fricoşi şi se sperie de gîndul că o să treacă noaptea printre lanurile pustii.

— Li-aş scoate eu, dac-aş fi în locul d-tale, frica din piele, grăi Giurgiu.

— Las', că e bună şi frica de ceva, întîmpină Muscău. Deştepţi să fiţi. Ia-ncercaţi a-i băga-n draci pe geambaşii ce vin să-şi ieie bilete pentru cai, şi să vedeţi cum sar cu toţii. Stau ziua-ntreagă tolăniţi la umbră,

iar caii le fac zîmbre la păşune ori prin grajduri: puţin lucru le este să-nhămeze dacă ştii să-i iei.

Cel însărcinat cu facerea biletelor era Giurgiu.

— De! îşi zise el. E şi asta ceva.

Umblînd de la bîlci la bîlci, geambaşii adunau ce găseau, şi cai frumoşi, şi cai mai cu cusur, pe care îi ţineau un timp oarecare ca să-i „dreagă", un lucru la care se pricepeau cu toţii.

Ba-i ţesălau şi-i ungeau cu fel de fel de alifii, ba-i hrăneau cu ovăz şi-i dedeau la coardă, ba-i îndopau cu arsenic, ca să le scapere ochii scîntei.

Mai cu anevoie se dregeau caii care aveau cusurul de-a fi de furat.

Geambaşii mai hîrşiţi se pricepeau şi la asta.

Mai-nainte de a pleca cu caii la tîrg, ca să-i vîndă, ei trebuiau să vie la primărie şi să ieie pentru fiecare dintre cai un „păşuş", drept dovadă că-l stăpînesc cu dreptate. Acest „păşuş" se dedea-n virtutea biletului primit de la stăpînitorul de mai-nainte.

Pentru caii de furat n-aveau geambaşii asemenea bilete.

E însă şi la cai viaţă şi moarte, şi tot ţiganii erau cei ce jupuiau caii morţi. Nu le era dar geambaşilor greu să-şi adune bilete de cai morţi şi să aleagă dintre acestea unul pentru calul de furat.

Prea mult timp ar fi trebuit să piardă Giurgiu şi prea mare bătaie de cap şi-ar fi făcut dac-ar fi voit să se-ncredinţeze că biletul ce i se prezenta e în adevăr al calului pe care ţiganul umbla să-l vîndă.

Se mulţumea dar ca biletul să-i fie prezentat de un om bine cunoscut, care la nevoie să poată fi urmărit.

— Stai! — zise el acum — că vă frec eu pe voi.

Cel dintîi care i-a căzut pe mînă a fost ginerele lui Bărcălău, Pepenaş, un ţigan voinic, cam gros, cu obrajii plini şi cu ochii mărunţi, unul dintre cei ce plecau la tîrg cu cinci, cîteodată chiar cu zece cai.

El avea de data aceasta două bilete pentru o pereche de cai cumpăraţi la Giula.

Giurgiu luă biletele, le examină cu multă băgare de seamă şi pe faţă, şi pe dos, apoi le-mpătură frumuşel şi le aşează-n sertarul mesei.

— Să vii, îi zise, mai tîrziu. Acum n-am vreme.

Pepenaş, care umbla totdeauna cu capul ridicat, rămase oarecum mirat.

Notarul şi birăul plecaseră la Arad şi ne aflam în cancelarie numai Giurgiu şi eu, stăpîni în toată lărgimea.

Pepenaş începu să se neliniştească, îşi mai plecă puţin capul şi se uită cu coada ochiului la sertarul mesei.

Cumpărase caii cu bani buni de la un şvab, care îi deduse şi biletele. Omul deprins a umbla cu minciuna nu are însă în nimeni încredere şi totdeauna se teme ca nu cumva să fie înşelat: te pomeneşti că şvabul a furat caii ori i-a cumpărat de la vreunul care i-a furat. De ce a pus Giurgiu biletele-n sertarul mesei? Lucru curat nu putea să fie.

— Dar de ce să viu mai tîrziu? întrebă el făcîndu-se mititel, încît Giurgiu şi eu abia ne mai puteam stăpîni rîsul.

— Asta-i! răspunse Giurgiu. Parcă noi suntem aci numai ca să ne scobim în dinţi aşteptîndu-vă pe voi. Am acum atîta treabă. Vino peste vreun ceas; vino după-amează; vino mîne.

Pepenaş nu plecă.

Îl rodea rău de tot gîndul că biletele rămîn închise în sertar. Mai ştii ce era scriitorul în stare să facă cu ele!?

Erau ale lui şi ţinea să le aibă la dînsul, ca să le arăte socrului său şi celorlalţi oameni mai pricepuţi.

— Dar „păşuşurile" să mi le dai, stărui dînsul foarte umilit. Cum să ţi le aduc cînd voi veni dacă nu le am la mine?

— Ba bine că nu!? răspunse Giurgiu. Rămîn aci, ca să le vadă şi d-l notarăş, ba şi jupînul birău. Şi — mai adăugă uitîndu-se pe sub gene la el — cînd vei veni, să aduci şi caii cu tine.

Pepenaş tresări şi se făcu verde la faţă.

— Dar de ce să aduc şi caii? şopti el, cu inima încleştată.

— De ce! Ca să vedem dacă se potrivesc ori nu biletele pe cai. Aşa a venit acum poruncă de la stă-

pînire și mira-m-aș foarte dacă azi-mîne nu s-ar petrece lucruri mari.

„Lucruri mari!? își zise Pepenaș. Ce fel de lucruri mari?!"

Nici legat n-ai mai fi putut acum să-l ții: era în stare să se lepede și de bilete, și de cai. Singurul lui gînd era să scape și să ajungă cît mai curînd la ai lui, ca să le spună că vin lucruri mari.

În vreme ce noi așteptam cele ce aveau să urmeze, țigănia s-a pus în picioare.

Pepenaș i-a spus, ce-i drept, socrului său în mare taină cum s-au petrecut lucrurile, dar acesta li-a vorbit altora tot în mare taină. Tocmai tăinicia aceasta i-a pus însă pe toți în fierbere. Slabi și de înger, și de gură, țiganii vorbeau numai pe șoptite, dar peste puțin au pornit-o-n gura mare și în curînd s-a stîrnit o furtună de ai fi crezut că are să se năpustească întreaga țigănie asupra primăriei și să le facă toate valvîrtej.

Auzi! Să-nchidă „pășușurile" în cutia mesei. O dată cu capul nu se-nvoiau geambașii să-și ducă și caii la primărie. Nu mai era vorba de cei doi cai ai lui Pepenaș, ci de toți caii cu oarecare cusur pe care-i străcori în vălmășeala bîlciului, dar nu-ți dă mîna să-i duci la primărie. Lucruri mari aveau să se petreacă: ce fel de lucruri mari!? Nu mai încăpea îndoială că vorba era ca stăpînirea să ieie pentru oștire cei mai frumoși dintre cai. Mai bine morți!

— Stați! Potoliți-vă! strigă Bărcălău, care punea armăsari ca niște zmei la căruța cu arcuri, se cinstea cu baronii și cu grofii și era socotit drept cel mai cuminte și mai pișicher dintre toți țiganii. Stăpînirea-i stăpînire și porunca-i poruncă: dacă așa-i porunca, s-a mîntuit. Altfel avem s-o sucim și s-o-nvîrtim. Las' pe mine! Scriitorașii aceia, urmă el mai pe șoptite, sunt, ce-i drept, niște domnișori, dar dintre cei pîrliți, care țîțîie cînd văd colțul bancnotei de zece zloți. N-ați înțeles vorba că se scobesc în dinți așteptîndu-ne pe noi? Puneți-i pe masă cîte un zlot, cîte doi, fiecare după virtutea lui, și stați liniștiți, că mă duc eu singur, cu capul meu, și să mă mîncați fript dacă nu se dau pe brazdă.

Mai era însă mult pînă la amiazăzi cînd ne-am pomenit în cancelarie cu el, ţanţoş ca totdeauna, călcînd rar şi apăsat şi dîndu-şi aere de om cu mare greutate, care binevoieşte cîteodată a sta de vorbă şi cu cei mici.

Giurgiu şi eu ne aruncarăm unul altuia cîte o căutătură. Ne era amîndurora-nvederat că el a venit să descurce daravera scumpului său ginere. Ţiganul nu umbla însă pe calea cea dreaptă, şi Bărcălău se făcu că nu ştie nimic despre cele petrecute, şi venea să ceară bilet pentru unul din caii săi.

El îşi dezbumbă dar peptarul, scoase din buzunar un portofel mare şi luă din el cu multă ceremonie biletul, în care pusese două hîrtii de cîte zece florini.

— Să-mi dai — zise rostind vorbele rar şi puind biletul pe masă — „păşuş" pentru o rablă de cal cumpărat de la groful din Şimand cu cinci sute de zloţi.

Giurgiu zîmbi pe sub mustaţă şi scrise înainte.

— Am acum altă treabă, îi răspunse fără ca să se uite la el. Vino mai tîrziu; vino mîne; vino zilele aceste.

Luă apoi biletul şi-l aruncă cu cele două hîrtii cu tot în sertarul mesei.

Bărcălău rămase ca picat din cer.

Lasă că nu i se mai întîmplase ca pînă chiar şi el, Bărcălău, să fie amînat pe mîne, pe poimîne, dar mai erau la mijloc şi cele două hîrtii.

„Te pomeneşti, îşi zise, că dă peste ele după ce am plecat eu şi se face că nu le-a găsit."

Se apropie dar, călcînd în vîrful degetelor, de masă şi se plecă spre Giurgiu.

— Dar să te uiţi, îi şopti, ca să vezi „păşuşul" luat de la grof, că nu-i ca toate „păşuşurile". Ia să-l vezi, ieşiţi-ar norocul în cale, şi să-mi spui ce zici.

Nu putea să-i treacă lui Giurgiu prin minte că biletul e garnisit, şi el ţinea să-l moaie pe Bărcălău făcîndu-l să aştepte.

— O să-l văd cînd voi avea timp şi-o să-ţi spun cînd vei mai veni, îi zise scriind înainte şi tot fără ca să se uite la el.

— Chiar acum, rogu-te, stărui ţiganul. Uite, eu stau şi aştept şi nu plec mai-nainte de a te fi uitat la el.

— Aşteaptă cît îţi place dacă n-ai altă treabă, grăi Giurgiu, iar eu am de lucru şi-o să ţi se urască aşteptînd.

Bărcălău începu să se scarpine-n dosul urechii. Ţiganul, orişicît de ţanţoş ar fi, se pleacă dacă-l iei cu zorul.

— N-am, zise el de tot muiat, altă treabă. N-am, repetă şi rămase ca-nfipt în pămînt, gata să aştepte fie chiar şi pînă seara.

Peste puţin se ivi însă la uşchiorul uşii deschise capul lui Buţu, care deduse şi el doi florini.

Vorba rămăsese, ce-i drept,că Bărcălău să se ducă el singur la primărie. Porniţi însă pe bănuieli şi nerăbdători, ţiganii deduseră cu socoteală că Bărcălău, al dracului cum îl ştiau, ar putea să-i înşele şi să bage banii-n buzunar. A rămas deci ca Buţu şi Crăcălea să se ducă şi ei şi să stea la pîndă.

N-ar fi fost însă mare minune dacă Buţu şi Crăcălea, tot ai dracului şi ei, s-ar fi-nţeles cu Bărcălău, ca să-şi facă fiecare parte din bani.

S-au mai dus dar şi alţii ca să steie la pîndă.

Pe cînd Bărcălău aştepta, s-a făcut pîrtie de la ţigănie pînă la primărie şi din ce în ce mai mult ţiganii dădeau tîrcoale prin faţa primăriei, prin curtea ei şi-n cele din urmă pe la uşa deschisă a cancelariei, toţi umblînd în vîrful degetelor, toţi vorbind pe şoptite, dar şi din ce în ce mai nerăbdători.

Bărcălău îi vedea, scrîşnea pe-nfundate din dinţi şi le arunca cîte o căutătură încruntată. Nu îi mai era acum de cei doauăzeci de florini, pe care era gata să-i deie de la dînsul, căci avea de unde, dar îl rodea gîndul că n-o să poată face nici o treabă şi-o să-l ia ţiganii-n răspăr.

Giurgiu şi eu vedeam şi noi şi rîdeam tot pe înfundate.

— Dar voi ce căutaţi aici? întrebă-n cele din urmă Giurgiu, întorcîndu-se spre cei cîţiva ţigani ce se aflau la uşă.

— Pe Dracul îl caută, chiar pe Dracul şi pe muma lui! răspunse Bărcălău. Ţigănime proastă şi ticăloasă! Haid'! Plecaţi de aici.

Ieşind apoi în prag, se puse cu gura pe ei şi începu să-i ocărască pe ţigăneşte.

Într-o clipă se adunară-n faţa lui toţi ţiganii şi începură să facă gură de-ai fi crezut că sunt gata să le facă toate miş-fărămiş, iar în fruntea lor a ieşit Pepenaş, care, acum de tot îndrăzneţ, striga într-una că nu-şi dă caii, că puţin îi pasă de porunca stăpînirii, că mai bucuros le dă cu toporul în cap decît să-i vadă încălecaţi de husari.

— Nu-i dăm! strigau şi alţii. Mai bine cu toporul în cap!

— De! grăi Bărcălău, întorcîndu-se spre mine. N-am zis eu să se uite la „păşuş“ l? Dacă se uita, toate erau bine. Dacă nu vrea l? Ţiganii sunt oameni primejdioşi, şi nu ştii ce sunt în stare să facă.

Acestea le zicea ca să ne bage-n răcori.

Noi mai văzuserăm însă asemenea furtuni şi ştiam că nu iese nimic din ele.

— Eu ce să le fac?! urmă Bărcălău. Dacă d-sa nu are vreme. Ba vino mai tîrziu, ba vino după-prînz, ba vino mîne.

— Parcă voi grăbiţi cînd noi ne căutăm căruţă ca să ne ducem la Criş şi să facem baie? întîmpină Giurgiu. Umblă bietul de Bumbu cu limba scoasă şi-n cele din urmă rămînem acasă.

Bărcălău tresări ca speriat din somn.

— Aolică maică, măiculiţa mea! strigă dînsul. De asta e vorba!? Să nu ne faci, domnişorule, de ruşine. Cai avem spuză, tot zmei şi zmei, căruţele ne sunt ferecate, ba şi pe arcuri, iar ţiganii n-au altă treabă decît să-şi dreagă caii puindu-i pe goană. De ce nu mi-aţi spus mie, că vă făcea Bărcălău vînt de vă duceaţi pe zburate şi de trei ori pe zi. Măi ţiganilor! urmă apoi, întorcîndu-se spre gloată. Care dintre voi îi duce pe domnişorii cu căruţa la Criş l?

— Eu, eu, eu! răsunară deodată zeci de glasuri, şi toţi se-mbulzeau, dîndu-şi coate, ca la pomană.

Şi acum tot Pepenaş era-n frunte.

— Daţi-vă la o parte! strigă. Înapoi! — strigă iar — că voi nu aveţi „păşuş“ în săltar.

— Nu da, pîrlitule, năvală, striga altul, că nu merg domnişorii cu rable ca ale tale!

— Nu vă sfădiţi, că nu sunteţi corturari, îi înfruntă Bărcălău, că-i vine fiecăruia rîndul.

— Azi unul, mîne altul, grăi Giurgiu. Noi nu avem să nedreptăţim pe nimeni şi primim pe orişicine care are cai buni şi căruţă pe arcuri.

Era pusă treaba la cale, şi pe cînd ţiganii săltau de bucurie că şi-au scăpat caii, Giurgiu şi eu rîdeam în pumni, c-o să umblăm şi noi pe de-a fitea la scăldat.

Mai erau însă la mijloc şi cele două „băncuţe" din săltarul mesei.

Ţiganii se strîmbau fel şi chip la Bărcălău şi-l întrebau din ochi din ce în ce mai stăruitor cum rămîne cu ele.

De! şi „băncuţe", şi căruţe nu se prea putea.

Bărcălău iar se apropie oarecum tîrîş de masă şi iar se plecă spre Giurgiu.

— Dar acum, zise, tot o să te uiţi, mînca-ţi-aş ochii! în „păşuş". Ba să mi-l şi dai, adăugă peste puţin, c-am uitat ceva în el.

Giurgiu, nemaiavînd cuvinte de a-l zăbovi, scoase-n toată nevinovăţia biletul şi i-l dete, iar Bărcălău îl trecu, tot ca cel mai nevinovat om, în portofelul lui cel mare.

— Dumnezeu să te ţie! îi zise apoi, şi pe aci îi fu drumul.

Ţigănimea după el, ca să-şi ieie fiecare partea.

— Aolică, neică-neiculiţă! grăi Bărcălău, uitîndu-se-ncruntat împregiurul său. Cine a mai pomenit împărţeală la bani de dăruială!?

Dai aldămaş, îi bei, şi pace bună!

S-a făcut deci la cîrciuma de alături mare chef pe banii lui Giurgiu.

— Mare meşter e Bărcălău al nostru! — zicea apoi Buţu, seara tîrziu, cînd se-ntorceau acasă — el cu „păşuş" făcut la poruncă, el cu caii scăpaţi din primejdie şi tot el şi cu aldămaşul!

LEU-PARALEU

Nu era cale de o zi bună giur împregiur om de dai Doamne care nu-l ştia pe Bodor Zoltan, mîndrul cavaler, şi puţini mai sunt azi cei ce ştiu ce era pe acele timpuri un donjuan de viţă nemeşească.

„În vremea nemţilor", pentru Podgoria Aradului centrul politic era în gura largei lunci a Crişului Alb, la Pîncota, unde „domn de pămînt" era un vestit liferant al armatei împărăteşti, bogatul Dietrich, care avea acolo un fel de castel, grajduri, grînare şi o sistematică administraţiune domenială. Sîmbăta se ţinea la Pîncota tîrg de săptămînă, la care se aduna multă lume din Podgorie, din lunca Crişului şi de pe Cîmpie.

Tot acolo se stabilise dar şi administraţiunea politică, precum şi cea financiară, şi acolo se aflau farmacia şi medicul cercului.

Era dar la Pîncota multă lume aleasă, mai ales nemţi şi boemi, cărora li se zicea „husarii lui Bach".

După ce împăratul a pus prin diploma din octombrie 1860 capăt regimului absolutist, au plecat încetul cu încetul aceşti „husari" şi iar au venit în locul lor solgăbiraiele, care pe timpul acela erau şi judecători în afaceri de mai puţină importanţă.

Zoltan era „jurat", adecă ajutor al solgăbirăului de la Pîncota mai ales în afaceri judecătoreşti. Îl însoţea-n plimbările ce făceau călare, jucau împreună cărţi,

ieşeau la vînătoare, luau amîndoi parte la petrecerile de tot felul şi treceau regulat pe la birou de cîte două, ba adeseori chiar şi de cîte trei ori pe săptămînă ca să-i ţie de scurt pe cancelarişti, care îi ştiau de frică.

Om de vreo douăzeci şi şase de ani, nu tocmai înalt, dar binefăcut şi chipeş, bălan, cu ochi albaştri şi cu părul blond şi totdeauna cam în plete, Zoltan ţinea să nu treacă nicăieri nebăgat în seamă, îşi alegea bine îmbrăcămintea, făcea curte la femei de toate vîrstele şi de toate treptele şi conducea cotilionul la serate familiale şi la baluri de binefacere.

Se pornise mişcarea naţională şi era la modă cultul lui Garibaldi, care era înălţat în slava cerului alături de Kosuth şi de generalii Klapka şi Turr.

Domnişoarele purtau ca servitoarele părul în coadă lungă lăsată pe spate şi împodobită cu două panglici late, una tricolorul maghiar, iar cealaltă cel italian.

Tinerii eleganţi se-mbrăcau şi ei „naţional". Zoltan purta cizme de carmajin roşu ca racul bine fiert, cu scîrţîietoare la talpă şi cu pinteni mari la călcîie, nădragi şi giletcă de postav vişiniu, nădragii cu găitane verzi, iar giletca cu mari bumbi de argint, iar pe deasupra o atilă, o haină croită pe trup şi lungă pînă la genunchi, postavul verde, iar găitanele vişinii ca nădragii. La gît el avea o fundă mare, tot vişinie, cu lungi ciucuri de fir, care atîrna peste bumbii de argint. În cap, în sfîrşit, purta pălărie de herghelegii, înaltă şi cu bordurile mici, împodobită cu o mare pană de cocor. Mai puneţi-i şi pipa de spumă-n gură, daţi-i în mînă focoşul, un băţ cu toporaş de argint la vîrv, şi-l aveţi întreg aşa cum trăia aievea încît nu mai rămîne decît să-i ungeţi mustaţa cu pomadă şi să i-o răsuciţi.

Mare minune n-ar fi fost dac-ar fi avut, cum se credea el, mari succese la sexul frumos, un lucru la care şi ţinea mai presus de toate.

Podgoria Aradului, cîmpia din partea locului şi mai ales lunca Crişului sunt „lume românească", şi văzîndu-l pe Zoltan atît de frumos gătit, românii mai îndrăciţi din partea locului şi-au născocit şi ei port naţional, haine de aba cu găitane albastre croite ici

à la Avram Iancu, colo à la Mihai Viteazul. Se uitau deci Zoltan şi românii aceştia, cînd se-ntîlneau, cam chiorîş unii la alţii, şi n-ar fi fost adevărat dacă s-ar fi zis că sunt vii simpatiile între dînşii.

D-l Botor Zoltan era cu toate aceste un bun prieten al românilor. Crescut într-un sat românesc, unde tatăl său avea un petec de moşie, el îi cunoştea bine pe români, vorbea şi înjura pe româneşte tot atît de bine ca-n limba maghiară şi ţinea ca românii să-i zică „domnişorul nostru". Nesuferiţi îi erau numai cei ce purtau găitane albastre pe abaua cea albă ca zăpada din muntele Găina, la poalele căruia copilărise Avram Iancu. De aceştia se cam temea ca de nişte oameni ce-n toată clipa erau în stare să facă vreuna nefăcută.

Nu se răsfrîngea însă această repulsiune şi asupra părţii mai gingaşe şi mai nevinovate a neamului românesc. Fetele, surorile şi nevestele găitănarilor îi erau lui Zoltan tot atît de dragi ca cele ce-şi purtau părul în lungi coade lăsate pe spate, ba parcă aveau pentru el chiar mai mult farmec.

I se opreau ochii mai ici, mai colo, şi ştia să treacă pe sub fereastră şi pe jos, şi călare, să ofere buchete, să tragă cu ochiul, să ofteze şi să şoptească vorbe dulci şi-n cea mai fermecătoare românească.

Orişicît de multe ar fi fost însă frumoasele care îi furau inima, era una care i-o robise cu desăvîrşire. Doamna Călăceanu, soţia notarului dintr-un sat apropiat, femeie de curînd măritată, o oacheşă subţirică şi înaltă, care ar fi scos din minţi şi pe cel mai nobil grof.

Se vedeau sîmbetele, cînd Călăceanu, aducîndu-şi nevasta-n plimbare la tîrg, trecea mai cu o treabă, mai cu alta şi pe la cancelaria solgăbirăului.

Tînăra femeie se simţea cu deosebire măgulită că-i dă atenţiune domnul cu nădragi vişinii şi cu tunică verde, şi se uita la el cam pe sub gene şi zîmbind cu tainic înţeles.

Încurajat, el a început să-şi prelungească plimbările pînă prin satele vecine.

Cînd l-a văzut trecînd călare prin faţa ferestrii, doamna Călăceanu a tresărit şi a zîmbit cu înţeles mai

desluşit, încît el, simţindu-se biruitor, nu s-ar fi dat nici pe Garibaldi.

La întoarcere s-a oprit dar, ca să zică „bună ziua".

Călăceanu, simţindu-se onorat că superiorul său îi face o vizită, l-a poftit în casă şi i-a oferit, după obiceiul locului, un pahar din vestitul vin de la Măderat.

Făcea în urmă Zoltan plimbări şi cînd era, şi cînd nu era Călăceanu acasă şi se oprea şi stătea de vorbă.

La primărie însă, unde-şi avea Călăceanu locuinţa, era totdeauna multă lume, care se uita cu coada ochiului la el.

Era însă mai ales Biri, femeia de casă, o ţigăncuşă durdulie, neastîmpărată şi cu ochi focoşi, care-i ieşea mereu în cale,se uita cu un fel de nesaţiu la pintenii, la bumbii de argint, la ciucurii de la fundă şi la mustăcioara lui răsucită, intra mai cu una, mai cu alta-n casă şi nu-l lăsa nici pe o clipă singur cu frumoasa ei stăpînă.

Afară din cale supărătoare nu i-ar fi fost lui Zoltan aceste stăruinţe, căci el nu făcea deosebiri de rang şi pişca cîteodată şi slujnica curăţică dacă stăpîna ei era prea năzuroasă: ţinea însă ca doamna Călăceanu să nu simtă nimic. Aşa-n treacăt, prin ascuns, cu mare pază, a pişcat-o, ce-i drept, o dată, de două ori, dar tocmai prin aceasta a scos-o din sărite, încît era-n stare s-o strîngă de gît pe stăpîna ei, care îi stetea în cale.

„Îşi închipuieşte, bufniţa de ea, că de dragul ei vine!" îşi zicea Biri, tare încredinţată că mai bucuros ar veni Zoltan dac-ar şti că nu e stăpîna acasă.

Lumea cea multă era însă de altă părere, şi Călăceanu ferbea-n el.

Ce ar fi putut însă, bietul de el, să facă? Nu putea să se pună-n duşmănie cu superiorul său.

Tocmai de aceea cei cu găitanele albastre erau din ce în ce mai îndrîjiţi şi-l păşteau pe Zoltan cel neruşinat.

Mult ar fi dat să-l înveţe minte, să-l facă de ruşine, ca să nu-i mai vie în viaţa lui pofta de a se lega de o româncă.

Degeaba-şi frămîntau capetele, că nu ştiau cum să-l apuce.

N-aduce însă anul ce aduce cîteodată ceasul.

Mai era-n afară de Zoltan şi Pîrvu, o cătană scăpată din oaste, care intrase vătaf la primărie şi ţinea s-o păstreze pe Biri pentru sine şi numai pentru sine.

Chiar şi dacă ar fi fost cu putinţă ca el să nu bănuiască nimic, Biri era fata căreia îi plăcea să se laude, şi atît era destul pentru ca bucătăreasa, inimă neagră, să-i şoptească şi azi, şi mîne lui Pîrvu cîte ceva la ureche.

Era dar şi Pîrvu încredinţat că nu pentru stăpînă vine Zoltan, şi ardea de dorinţa de a-l strînge de gît pe împintenatul cu pană de cocor.

— Fă-o! îi zise Cărăbuş, scriitorul d-lui Călăceanu, un tînăr cu capul plin de drăcii.

S-o facă; dar cum?

Se apropiase toamna, strugurii începuseră a se coace şi, după obiceiurile locului, cine are vie îşi petrece plăcutul timp de toamnă mai ales la cramă.

— Ne mutăm la vie — îi şopti într-una din zile Biri lui Zoltan la plecare —şi eu plec azi să dereticesc. O să dorm la noapte acolo, eu singură — adăugă apăsat.

Zoltan era destul de deştept ca s-o înţeleagă, şi lucrurile s-ar fi desfăşurat după gîndul amîndurora dacă Biri n-ar fi fost prea de tot lăudăroasă. Iar a scăpat-o însă gura, iar i-a şoptit bucătăreasa lui Pîrvu la ureche, şi s-au petrecut lucruri la care d-l Bodor Zoltan de loc nu s-a aşteptat.

Ziua următoare el n-a mai trecut pe la birou. Se zicea c-a fost înaintat tocmai la Kecskemet, iar peste cîteva zile Găgălină, lăutarul de la Pîncota, se răţoia îmbrăcat în nădragi vişinii, în giletcă cu bumbi, de ai fi crezut că e vreun donjuan de viţă nemeşească.

Cărăbuşul le spunea tuturora, aşa, mai pe şoptite, c-a stat la pîndă cu Veregan, învăţătorul, şi cu Doardă, teologul „absolut", şi l-au văzut pe d-l Bodor Zoltan cînd a scăpat desculţ, în cămaşă şi cu capul gol din mîinile afurisitului de Pîrvu.

— I-am rîs, zicea el, în nas, l-am petrecut în chiote, şi era de toată frumuseţea cum se ducea, fără ca să se mai uite înapoi şi fără ca să ne mai întrebe cine suntem şi ce voim.

SEPI

Era băiat leneş, dar deştept şi parcă prea vioi pentru un şvab ca dînsul. În catalogul clasei era trecut sub numele de Wieser Ioszef, dar acasă, la St. Ana, îi ziceau Sepl, iară noi făcuserăm din Sepl, Sepi.

Gavra, unul dintre colegii şi bunii mei prieteni, care era de la Cumlăuş,îl ştia bine încă de acasă, şi chiar în prima clasă gimnazială ştrengăriserăm toţi trei împreună, umblînd hoinari, mai prin păduricea oraşului, mai pe la morminţi, mai prin zăvoiul de pe malul Mureşului.

Neamţ de baştină şi crescut alături cu românii de la Cumlăuş, el ţinea mai mult cu noi decît cu băieţii de domni şi vorbea mai bucuros româneşte decît în limba maghiară, pe care o rostea foarte prost.

Deşi ne potriveam însă şi la fire,şi la apucături, nu eram deopotrivă la stare,căci tatăl său era om bogat şi nu mai avea afară de dînsul decît o fată, Rezl.

El s-a dat dar încetul cu încetul cu băieţi mai de seama lui, şi prin clasa a treia eram, ce-i drept, tot prieteni, dar nu mai umblam pe aceleaşi căi. În clasa a patra el purta atilă, nădragi strîmţi şi cizme de Cordovan, iar în clasa a cincea n-a mai urmat.

Rezl se măritase după un notar, şi bătrînul Wieser îşi luase băietul acasă pentru ca să-l îndrumeze în ale gospodăriei şi să-l aibă mînă dreaptă.

Nici nu avuse el de gînd să scoată domn din Sepi, ci ținea numai să trăiască un timp oarecare la oraș și să-nvețe ceva, ca să se deosebească de ceilalți șvabi.

Abia patru ani în urmă, după ce-mi trecusem examenul de maturitate, l-am întîlnit iar.

Era mai pe toamnă, după culesul porumbului, și ieșisem cu un prieten al meu, vînător pasionat, la pusta Bîrnozel, care se-ntinde pînă spre Sf. Ana, el la vînătoare de iepuri, iară eu mai mult la plimbare.

Bătrînul Wieser, deși avea trei sesiuni de pămînt în hotarul Sf. Anei și vie frumoasă în dealul de la Galșa, mai luase și la Bîrnozel în arendă vreo patruzeci de jugăre, pe care pusese parte porumb, parte nutreț, căci avea mare slăbiciune pentru caii frumoși și făcea prăsilă cu armăsari de la Mezőhegyes.

Mă aflam de doauă zile acum la conacul pustei, cînd Sepi a venit într-o cabrioletă trasă de doi zmei cu nările umflate și cu ochii plini de văpaie, ca să-i achite administratorului arenda.

Ne era viuă bucuria revederii, dar ne uitam cu un fel de mirare unul la altul.

Eu rămăsesem om mărunt, iară el se făcuse de tot înalt, lat în umeri,cu obrajii plini și rumeni, om de o rară frumuseță. Nu mai era însă șvab, cum mi l-aș fi închipuit eu, ci parcă un pui de gentri de prin Cumania.

N-avuse bătrînul Wieser de gînd să facă domn din el, dar tot domn a ieșit, băiet de bani gata, care-și petrecea zilele și cîteodată și nopțile după plac, în vreme ce tatăl său alerga-n treburi, cum era deprins din tinerețele lui.

Și adecă de ce nu?

Atîta băiat avea și el și se simțea mîngîiat în sufletul lui cînd îl vedea în rînd cu domnișorii, ba mai și mai decît mulți dintre dînșii. Munca vieții lui n-ar fi avut,la urma urmelor, nici un rost dacă n-ar fi fost cine să se bucure de roadele ei.

Era apoi și firească slăbiciunea pe care o avea bătrînul pentru feciorul său, că-ți rîdeau ochii cînd te uitai la el,dar tot mai rămăsese și ceva nemțesc în ființa lui. În timpul pe care l-am petrecut în gimnaziu, Sepi era băiet cu deosebire duios, care plîngea pentru toate

nimicurile şi lua parte la durerile tuturora. Acum duioşia aceasta ieşea la iveală cu atît mai vîrtos cu cît nu se potrivea cu vigoarea lui trupească. Era-n el ceva a fată mare.

Cînd se-ntîlnesc prieteni vechi, care nu s-au văzut de mult, e multă sămînţă de vorbă şi se dau toate celelalte la o parte.

Stînd de vorbă cu mine, cu administratorul, om tînăr şi el, şi cu prietenul meu Ferco, Sepi a uitat şi gîndul cu care venise, şi pe cei doi zmei, care-şi muşcau zăbalele şi săpau groapă bătînd cu copitele-n pămînt.

Pe puste,cărora nu din senin li se zice puste, oaspeţii, chiar şi dacă n-ar fi ca Sepi, sunt todeauna bine văzuţi, ba adeseori sunt opriţi cu de-a sila la masă.

Peste cîtva timp dar cei doi zmei au fost deshămaţi şi trecuţi la grajdi,iar cabrioleta a fost trasă sub şopron.

Am luat cu toţii o masă frugală, ca la pustă, rachiu de drojdii, ca să se deschidă pofta de mîncare, cîteva felii de şuncă, tocană de berbec, tăiţei cu brînză dulce, cu smîntînă şi cu jumere, spinare de iepure şi clapon fript la tavă, iar printre toate, din cînd în cînd, cîte un pahar de vin de Măderat, să-l tot bei de dimineaţa pînă seara şi de seara pînă dimineaţa, că te-nveseleşti, dar nici nu te moi,nici de dureri de cap nu te plîngi.

Ce faci, te rog, la pustă,cînd ţi-a trecut pofta de vînătoare?

Ceea ce face toată lumea: te pui să joci cărţi, şi joci, ca jocul să fie mai interesant, pe bani, mai întîi cu miza mică,apoi cum vine norocul. Prietenul meu, Ferco,cu vreo patru ani mai mare decît mine, era băiat bun, dar cam ţanţoş, nu prea avea bani la dînsul, şi de voie, şi de nevoie, nu se avînta la mize mari. Sepi cîştiga într-una, administratorul împingea spre mize mari,şi Ferco se simţea din ce în ce mai strîmtorat. Fecior de proprietar cu nume bine cunoscut şi student în drept, el nu putea să se dea de ruşine faţă cu un biet de administrator de moşie, ba chiar şi faţă cu un fecior de plugar de rînd. Dacă n-avea bani, avea credit.

— Stai, şvabule, că te regulez eu pe tinel grăi dînsul, luîndu-şi avînt.

Obrajii cei rumeni ai lui Sepi se făcură roşii ca bujorul dogorît.

Era o glumă, poate cam proastă, dar glumă, de care nu trebuia să se împedece Sepi, căci el nu numai se ştia şvab, dar ţinea să fie socotit tot şvab, ca tatăl său şi ca bunicul său şi ca toţi cei de mai-nainte ai săi. Era însă în felul cum Ferco rostise vorba ceva ce-l jignea adînc pe Sepi. Îi intrase-n minte gîndul că tatăl său, care era şvab şi mumă-sa, care era şvăboaică, sunt oameni foarte cumsecade, religioşi, curaţi la suflet şi la trup, cu bună rînduială în toate ale lor, harnici şi buni chivernisitori, oameni despre care n-are să vorbească nimeni cu dispreţ.

Lui i se umplea gura cînd rostea vorba şvab: de ce s-o rostească alţii cu dispreţ!?

Dac-ar fi fost alt om, s-ar fi uitat o dată în ochii lui Ferco, s-ar fi ridicat de la masă, i-ar fi trîntit una, ori şi-ar fi arătat puterea; el însă a rămas mîhnit şi-ndurerat şi a-nceput să peardă.

Ferco nu-l mai slăbea din„ şvab" acum, pentru că-l vedea perzînd.

Sepi rîdea şi perdea, iar mie îmi venea să plîng, căci îi înţelegeam starea sufletească. În zadar îi trăgeam cu ochiul, în zadar făceam semne dîndu-i cu cotul ori călcîndu-l pe picior, în zadar îi şopteam pe furiş vorba: „Lasă-l în ştirea Domnului", căci el schimba mereu la faţe, rîdea şi perdea, pînă ce a perdut tot, şi ceea ce avusese la dînsul, şi banii pe care îi primise de la tatăl său ca să plătească arenda.

Acum nu-i mai erau rumeni obrajii, ci albi ca varul.

Mie-mi era parcă mi se prăbuşeşte casa-n cap.

— Ei! nu-ţi face inimă rea, îi zisei după ce ne scularăm de la masă. O să treacă şi asta!

— Nu mi-e mie de bani, răspunse el. Ce-o să simtă însă tata şi mama cînd vor afla adevărul!? De zis n-o să-mi zică nimic, dar mare o să le fie durerea.

Se-nserase cînd Sepi şi-a chemat argatul şi i-a spus să pună caii.

Administratorul nu voia să-l lase să plece, căci mai ales aici, departe de satele de dimprejur, era lucru riscat a umbla noaptea pe puste.

Dincolo de Bîrnozel, pînă-n drumul ce duce de la Sf. Ana la Arad, e pusta Feldioara, de tot întinsă, peste cinci mii de pogoane, iară în cealaltă parte, pînă-n drumul ce duce de la Şiria la Arad, sunt pămînturile Cladovenilor.

Cladova e un sat mic şi înfundat, din sus de Cuvin, în văi. Deoarece giur împregiur sunt numai păduri, cînd s-a făcut împropietărirea, cladovenii au căpătat pămînturi aici, la depărtare de vreo trei ceasuri de la satul lor. Cînd se porneşte munca cîmpului, ei vin aici cu toate ale lor şi nu se-ntorc pînă ce nu mîntuiesc. Şi-au făcut dar sălaşuri, care partea cea mai mare a anului stau deşerte.

Aci se adăposteau aşa-zişii „băieţi săraci", dezertori şi fel de fel de alţi oameni urmăriţi, care-şi petrec viaţa pe puste, unde nu pot să fie surprinşi de prigonitorii lor, pe care-i văd de la mari depărtări.

Administratorul îi ştia foarte bine, căci, spre a se şti sigur, le dădea regulat slănină, pîne, şi, în genere, de ale mîncării. Dacă nu le-ar fi dat destul, ar fi luat ei mai mult, ba, dîndu-le, mai avea folosul că-i păzeau moşia.

Sepi, care n-avea asemenea legături cu dînşii, făcea mai bine dacă rămînea la conac peste noapte.

Strivit însă de gîndul că mare lucru n-ar fi dacă s-ar prăpădi un om căruia poate să i se întîmple ceea ce i s-a întîmplat lui, ţinea cu orice preţ să plece, ba era oarecum ademenit de gîndul c-ar mai putea să-i iasă şi tîlharii în cale, ca să-l scape de muncile sufleteşti.

— Ai tu vreo treabă? mă întrebă el. N-ai putea să vii cu mine? Te aduc mîne înapoi, ori te duc acasă, cum vrei. Mi-e parcă frică să umblu singur, frică nu de tîlhari, ci de mine însumi.

O făceam bucuros aceasta; mi-am luat dar puşca şi am încărcat, ca la drum, amîndouă ţevile.

— Mîne viu să-ţi aduc arînda, îi zise Sepi administratorului.

Acesta dete din cap.

Îl cunoştea bine pe bătrînul Wieser.

— Ba lucrul acesta să nu-l faci, răspunse el. De ce să-l mai amărăşti pe bătrîn!?

Acum se făcu Ferco alb ca varul la faţă.

Îi părea rău c-a cîştigat în jocul de cărţi.

— Îţi dau eu chiar acum chitanţa, ca să i-o arăţi, şi-o să-mi dai banii cînd îţi va veni la îndemînă.

— Aida-dee! zise el strîmtorat. Plătesc eu arînda şi-mi rămîne Sepi mie dator.

— Mie ori ţie, tot acolo vine, întîmpină administratorul.

— Nu, grăi dînsul, noi, şvabii, suntem oameni simpli, dar corecţi: perdut e perdut! Eu n-am jucat pe credit, ci-n bani număraţi pe masă, şi dac-am făcut-o, trebuie să am şi curajul de a o mărturisi. Ai cîştigat şi rămîi cu banii şi cu fala, iară eu, care am perdut, rămîn cu paguba şi cu ruşinea.

Era o situaţiune penibilă, încît steteam toţi patru uitîndu-ne unul la altul.

Nu mai era vorba numai de arînda pe care Sepi n-o plătise, ci şi de amorul propriu al jucătorilor, care ţineau să arate că nu pun preţ pe bani, ci pe onoare.

Îndeosebi administratorul era nemîngîiat că lucrurile s-au petrecut la masa lui şi n-ar fi voit o dată cu capul să meargă vestea că la casa lui se joacă pe bani şi se perd sume mari.

Aceasta a şi fost lucru hotărîtor pentru Sepi.

Nu-i intra la început în minte gîndul că s-ar putea să nu le spună părinţilor săi adevărul ori ca să primească banii pe care Ferco îi aruncase pe masă. Văzînd însă strîmtorarea în care se afla administratorul, care-l ospătase cu atîta bunăvoinţă, încetul cu încetul s-a muiat. Era cestiune de onoare să primească chitanţa şi să făgăduiască în faţa tuturora că nu-i va vorbi nimănuia despre cele petrecute.

A făcut-o, dar cu gîndul de a achita cît mai curînd suma pentru care luase chitanţă.

Înnoptase cînd am plecat, şi caii, amîndoi puşi abia de cîteva luni la ham, sperioşi şi nedeprinşi cu-ntunecimea, se aruncau din cînd în cînd sforăind mai la dreapta, mai la stînga. Sepi îi ţinea însă de scurt şi

stetea cu ochii aţintiţi la drumul îngust, băgînd de seamă să nu deie în vreo groapă ori în vreun şanţ.

Eu şedeam pe capră la stînga lui, ţiind puşca înaintea mea, cu ţeava în sus.

Vom fi mers vreo jumătate de ceas aşa tăcuţi, el frămîntat de gîndul cum are să scoată banii ca să achite arînda, iară eu cu inima încleştată şi neîndrăznind să vorbesc.

Deodată argatul, care şedea în dosul nostru, se plecă puţin spre noi şi-l trase pe Sepi de mînecă.

— Mînă încet, grăi dînsul. Pare-mi-se că de la stînga, despre Feldioara, ne iese cineva în cale.

În adevăr, la depărtare de vreo cinci sute de paşi înainte, se mişcau nişte negreţe spre drum, mai întîi doauă, apoi încă una.

Eu ridicai puşca şi trăsei cocoşul.

— Să nu te pună păcatul, îmi zise Sepi în limba maghiară, ca să nu înţeleagă argatul, care era pădurean. Caii sunt ai mei, iar nu ai tatei. Un adevărat noroc ar fi să ni-i ieie: aş zice că mi-au luat şi banii. Noauă tot nu ne fac nimic dacă nu ne-mpotrivim. Ar trebui să ne urmăm drumul pe jos: atîta tot.

Dacă e vorba să spună o minciună, tot era mai uşor să spună una mai mică şi mai puţin urîtă, şi nu mai avea nici să-şi bată capul cum are să scoată banii, iară eu îi eram mărturie.

— Să fie şi aşa! îi răspunsei cu părere de rău, deşi tare mă îndoiesc că, ajuns în faţa tîlharilor, aş fi fost în stare să descarc. Viteaz ca cei de felul meu, tremuram în tot trupul, şi dac-ar fi atîrnat de mine, le dedeam cailor bici şi ne-ntorceam de unde-am venit.

Nu era însă nevoie de aşa ceva, căci nu erau „băieţii săraci" atît de primejdioşi cum le mersese vestea.

Unul singur dintre cei trei, un omuleţ mărunt, ne aştepta la marginea drumului. Ceilalţi doi rămăseseră la depărtare de vreo treizeci de paşi.

Omuleţul îşi scoase pălăria foarte umilit, ne zise-n limba maghiară: „Bună seara!" şi-ntrebă cam sfiicios cîte ceasuri sunt.

Erau abia opt de curînd trecute.

— Ceva de mîncare nu se nimereşte să aveţi? întrebă el iar.

— Îmi pare rău, îi răspunse Sepi, dar nu venim de acasă.

— Ceva mărunţiş de cheltuială? stărui omuleţul mai dezgheţat, dar cu ochii la puşcă.

Sepi se uită la mine.

— La vînătoare oamenii ca mine nu pleacă cu punga plină.

— Uite, prietene, îi zise. Ia caii şi cabrioleta.

— Aş! răspunse omuleţul, acum îndrăzneţ. Ca să mă prindă persecutorii cu ei!? Uite — adăugă peste puţin — puşca aia să mi-o daţi, că ceilalţi doi le au pe ale lor încărcate.

Eu să-i dau puşca încărcată din mîna mea? Dar dac-o-întoarce spre mine!?

Nu ştiu ce-aş fi făcut dacă n-ar mai fi fost şi ceilalţi doi, care nu rămăseseră degeaba la oarecare depărtare.

I-am dat puşca, şi eram mulţumit că ne lasă să ne urmăm drumul.

Era pe la noauă cînd am sosit la Sf. Ana, dar bătrînii nu-şi mai aşteptau feciorul.

Dînd cu socoteala că nu-l va fi găsit la conac pe administrator şi-l va fi aşteptat, erau încredinţaţi că nu se întoarce-n timp de noapte, ci rămîne pînă dimineaţa la Bîrnozel.

Cu atît mai mare li-a fost spaima cînd le-am spus ce-am păţit pe drum. Mai ales jupîneasa Gretl, mama lui Sepi, era încredinţată că lucrurile s-ar fi petrecut cu totul altfel dacă n-aş fi fost şi eu în cabrioletă, şi nu mai ştia unde să mă pună şi cum să mă ospăteze.

Eram, cu toate aceste, foarte strîmtorat, căci Sepi umbla ca pe spini şi nu-ndrăznea să ridice ochii.

Dacă n-ar fi fost cu noi argatul, care le-a văzut şi le ştia toate, Sepi n-ar mai fi dat chitanţa, ci ar fi spus că nu l-a găsit pe administrator şi a fost nevoit, la-ntoarcere, să le deie tîlharilor banii. Aşa însă tremura în fiecare clipă gîndindu-se că tatăl său, om cu rînduială, îi va cere chitanţa, ca s-o treacă la socoteală.

Era peste putinţă să nu i-o deie după ce făgăduise că nu va spune nimic despre cele întîmplate la Bîrnozel.

I-a şi dat-o, numai el ştia cu cită greutate.

Acum ar fi putut să răsufle mai uşor.

Era însă în felul lui ceva — cel puţin pentru mine — nesuferit: le ascundea toate în el. Pornit o dată pe minciună, mintea în fiecare clipă, în fiecare vorbă şi-n fiecare gest, ceea ce mă jignea.

Orişicare faptă rea îl înjoseşte pe cel ce a săvîrşit-o şi-l umple de dispreţ faţă cu sine însuşi. Voind să nu simţă şi alţii dispreţul acesta, el e fătarnic şi se înjoseşte cu atît mai vîrtos ori săvîrşind altă faptă şi mai rea. Se dă însă de gol ca omul beat, care, voind să-şi ascundă beţia, trece de-a lungul străzii cu capul ridicat, ţeapăn şi călcînd apăsat, parcă n-ar fi în lume om mai treaz decît dînsul.

Îşi făcuse Sepi datoria faţă cu administratorul, care-l primise prietenește la masa lui, dar şi-o făcuse nesocotind datoriile sale către părinţii săi.

Gîndul acesta-l apăsa de tot greu.

Mai rău însă îl apăsa gîndul că Ferco îşi va fi bătînd joc de şvabul care a perdut în joc de cărţi bani ce nu erau ai lui şi nu e în stare să-şi achite la timp datoria.

M-aş fi aşteptat să aibă inima deschisă cel puţin faţă cu mine, care îi dădusem destule dovezi de prietenie. El mă luă însă şi pe mine drept om pentru dînsul străin, ţinea ca nici în faţa mea să nu se deie de gol, şi nu-mi spunea nimic.

Toată noaptea s-a zbătut în culcuşul lui, iar ziua următoare m-a purtat prin întinsa lor gospodărie, pe la iepele cu mînji, pe la lăptărie, pe la prăsila de porci, pe la oborul mînjilor, pe la grînar şi pe la hambare şi mi-a vorbit despre toate, numai despre gîndurile care-l frămîntau n-a scăpat nici o vorbă.

Abia după-amiazăzi, cînd am început să mă pregătesc de plecare, s-a uitat lung în ochii mei.

— De ce să pleci? mi-a zis. Ai vreo treabă care nu poate să fie amînată pe mîne? Nu mă lăsa singur, că nu ştiu ce mi se poate întîmpla dacă n-am pe nimeni în apropierea mea.

„Acasă la părinții lui și cuprins de simțămîntul că n-are pe nimeni prin apropiere", mi-am zis, viu mișcat, și am mai rămas.

Nu mi-a spus însă nici acum nimic, și ziua următoare, în curînd după masă, am plecat acasă, tot cu cabrioleta trasă de cei doi zmei cu nările umflate și cu ochii plini de văpaie, dar astă dată fără de argat.

— De ce să-l mai iau cu mine, mi-a zis, dacă pe drum n-am nevoie de el, iar acasă la voi se va fi găsind cineva care să poarte grijă de cai pînă la întoarcerea mea.

Tot tăcuți am făcut și drumul acesta, puțin am vorbit și acasă la noi, iar la despărțire mi-am luat ziua bună fără ca eu să fi ajuns a-mi putea da seamă cum are el de gînd să-și facă bani ca să achite arînda.

Cîteva zile în urmă am citit prin ziarele din Arad știrea că tînărul Wieser de la Sf. Ana, întorcîndu-se de la Bîrnozel, a fost oprit în drum de niște tîlhari, care au luat de la dînsul caii și cabrioleta.

Era un lucru pe timpul acela obicinuit, care se petrecea azi ici, mîne colo, dar în fiecare zi. Pustele de pe întinsul șes al Țării Ungurești erau pline de oameni fără de căpătîi, care se însoțeau pe ici pe colo și formau, sub conducerea vreunei căpetenii vestite, bande adeseori primejdioase. Mulți dintre păzitorii ordinei, așa-numiții persecutori, erau luați dintre acești făcători de rele, și nu o dată persecutorii ascundeau ceea ce foștii lor tovarăși furau. Erau pretutindeni notari ori scriitori de ai lor care dedeau bilete pentru cai ori pentru vite de furat, și nu puțini dintre oamenii cu stare erau, de voie, de nevoie, ocrotitori, dacă nu chiar gazde de hoți.

Îmi aduc aminte de un om cu stare frumoasă, primar în satul lui, care într-o bună dimineață s-a pomenit cu doi boi frumoși în grajdul lui, unde nu îndrăznea nimeni să-i caute. Dedea el cu socoteala ce fel de oameni sunt cei ce i-au furișat peste noapte în curtea lui: ce-ar fi putut însă să facă!? A tăcut și-a așteptat să plece persecutorii, care le căutau urma.

Caii însă, care pot să fie goniți, treceau din mînă în mînă, încît într-o singură noapte li se perdea urma.

Nu se îndoia dar nimeni că şi-a perdut Sepi caii şi că nici nu mai are să-i găsească.

Mie-mi era însă mai apropiat gîndul că el şi-a vîndut prin ascuns caii şi cabrioleta ca să-şi achite datoria de onoare, şi-a minţit nu numai pe toată lumea, ci şi pe părinţii săi îndeosebi.

Peste vreo zece zile am întîlnit pe prietenul meu de la Bîrnozel, care mi-a spus că Sepi în adevăr şi-a achitat datoria, şi nu mai aveam nici o îndoială.

— Vorbeşti prostii, îmi zise el. A venit seara aceea pe jos la mine şi-a petrecut noaptea la conac. La mare nevoie, aş putea să-ţi spun chiar anume pe cei ce l-au jăfuit, argaţii mei îi ştiu pe toţi cei de prin împregiurimi.

Eram zăpăcit, dar tot nu puteam să cred.

„Nu cumva!? — mi-am zis — nu cumva a intrat în tovărăşie cu hoţii, dîndu-le caii să-i ducă departe şi să-i vîndă!?"

Mi se părea prea fantastic lucrul pentru ca să-l pot crede, şi a şi trecut mult timp mai-nainte de a fi ajuns să mă dumiresc.

Mai trăiesc încă şi azi unii dintre cei ce l-au cunoscut şi l-au ştiut de frică pe nemilosul Ráday, care luase asupra sa greaua sarcină de a curăţi pustele de făcătorii de rele.

Înzestrat cu puteri discreţionare, el a primit la dispoziţiunea sa cetatea de la Seghidin, a constituit un tribunal extraordinar, a organizat poliţia după buna sa chibzuinţă şi a pornit o straşnică goană nu numai pe puste, ci şi prin sate şi prin oraşe.

Nu trecea zi fără de surprinderi senzaţionale, căci Ráday scotea la iveală lucruri vechi şi de mult uitate, punea pe ocrotitori şi pe gazde în rînd cu complicii, nu ţinea seamă de stare, de rang ori de sex, şi în fiecare zi te puteai aştepta ca persoane care se bucurau de multă consideraţiune să fie duse sub escortă la Seghidin.

Sepi era şi el dintre cei ce tremurau de frică şi-n timp de cîteva săptămîni de zile i-a perit tot sîngele din obraji şi s-a făcut om şubred şi cu faţa suptă.

Într-una din zile a fost chemat la poliţie, ca să spună ce fel erau oamenii care au luat de la dînsul

caii şi cabrioleta, dacă erau oacheşi ori bălani, mărunţi ori înalţi, în ce limbă i-au vorbit şi cum erau îmbrăcaţi.

El a răspuns că lucrurile s-au petrecut de mult şi nu-şi mai aduce aminte amănuntele, dar a spus ceea ce ştia, că nu este adevărat, ca să-i zăpăcească.

L-au luat apoi la întrebare şi pe bătrînul Wieser, care era consilier comunal, şi l-au ispitit, ca să afle de la el dacă cei doi cai erau cumpăraţi, ori din prăsila lui, care era vîrsta, cum erau după păr, după mărime şi după port, dacă erau ori nu înfieraţi, dacă scosese ori nu bilete pentru ei.

Bătrînul îşi aducea aminte de toate amănuntele şi-a spus numai ceea ce ştia că este adevărat.

Cîteva zile-n urmă iar a fost chemat Sepi la poliţie.

Fuseseră găsiţi caii descrişi de bătrînul. Se aflau la un bogătan de la Jászberény, care îi cumpărase cu bilete-n toată regula în tîrgul de la Nyiregyháza. L-a-ntrebat dar poliţia şi pe Sepi cum îi erau caii, ca să se încredinţeze dacă caii găsiţi sunt în adevăr cei luaţi de la dînsul.

Nici astă dată însă nu-şi mai aducea Sepi aminte de amănunte, şi descrierea făcută de dînsul nu se potrivea de loc cu cea făcută de tatăl său.

Aici era la mijloc un fel de mister, pe care oamenii ca Ráday nu-l lasă nedesluşit. Mai trebuiau să fie luaţi la întrebare şi alţii care cunoscuseră caii, deci, înainte de toate, argaţii de la grajdul lui Wieser şi mai ales acela care purta grijă de cei doi cai şi umbla cu Sepi cînd acesta se ducea undeva.

L-au găsit şi pe acesta tocmai la un şvab de la Aletea, şi de la el au aflat cum atunci, seara, cînd ne-ntorceam de la Bîrnozel, un omuleţ mărunt ni-a ieşit în cale şi a luat puşca încărcată de la mine.

— Un omuleţ mărunt!? grăi agentul de urmărire, care umblase pe la Sf. Ana. E şi între argaţii lui Wieser un omuleţ mărunt: nu cumva poate el să ne spună mai multe!?

O-ncercare nu putea să strice, şi omuleţul a fost pus şi el la întrebare.

El nu știa nimic, nu cunoștea caii și nu putea da nici o deslușire, căci intrase mai tîrziu slugă la Wieser. Schimbă însă fața cînd i s-a pus întrebarea dacă n-a auzit cumva despre cele petrecute-n seara cînd Sepi se întorcea din Bîrnozel. Văzîndu-l dar cam încurcat, agentul l-a luat cu dînsul la Seghidin, deocamdată ca informator ce are să fie luat mai de scurt.

Acum i-a înghețat lui Sepi tot sîngele-n vine.

Ráday își făcuse-n timp scurt reputațiunea de om care le descoase și le deslușește toate, încît nu putea să rămîie nimic ascuns.

N-avea decît să urmeze înainte pe calea ce-a apucat și să-l ieie la-ntrebare și pe administratorul de la Bîrnozel, ca să deie pe față și cele petrecute la conacul pustei, să afle cum s-a dat chitanță pentru banii pierduți în joc de cărți și cum cîteva zile în urmă a fost achitată arînda.

Dus apoi o dată la Seghidin, Ghiuriș, omulețul, nu mai scapă, și-n fiecare zi putea să mărturisească că el a fost acela care a dus caii la Nyiregyháza și i-a vîndut cu bilete primite de la stăpînul lor unui geambaș și că în timpul cît a stat la casa lui Wieser, unde nu îndrăznea nimeni să-l caute, nu o dată a dosit cai de furat pentru o zi, doauă în grajdul stăpînului său cînd acesta lipsea-n multele lui treburi de acasă.

S-ar fi putut ca toate aceste să nu iasă la iveală, dar Sepi le știa, se temea, nu îndrăznea să se razăme pe virtutea lui Ghiuriș și-și punea mereu mînile amîndouă în cap.

Nu era vorba numai de el, ci și de cei ce într-un fel ori într-altul aveau legături cu dînsul și mai ales de părinții lui, oameni cuvioși, muncitori și curați la suflet, care o viață întreagă-și păstraseră numele cel bun, ca să rămîie la bătrînețele lor, fără de nici o vină, de batjocura lumii.

El se cutremura și iar se cutremura, se speria de cel mai mic zgomot, rămînea cu răsuflarea oprită și cu inima strînsă cînd citea prin gazete cîte o știre despre isprăvile lui Ráday, se aștepta-n fiecare clipă să fie arestat și adus la Seghidin, și somnul lui nu mai era

somn, mîncarea lui nu mai era mîncare, viața lui era numai o tînjire chinuită.

S-ar fi mai ușurat, poate, dac-ar fi avut pe cineva mai apropiat de suflet, căruia ar fi putut să-și spună gîndurile, ca să ieie îmbărbătare. Tot tăcut era însă și acum. De tinerii de seama lui, unii rude, alții prieteni din copilărie, se-nstrăinase, iar ceilalți îi erau străini fie nepăsători, fie porniți în fiecare clipă să zică „prostul de șvab" ori „ticălosul de șvab".

Sunt afară din cale multe și mari mizeriile vieții omenești; în gîndul lui Sepi însă cea mai mare din toate era rușinea.

Și tocmai de aceasta era amenințat.

El umbla buimac de ici pînă colo fără de nici o treabă, începuse să beie, ca să se mai amețească, încăleca din cînd în cînd pe cel mai sirep dintre armăsarii din grajdul tatălui său și gonea ceasuri întregi peste cîmpul întins.

Orișiunde însă el îl vedea, parcă, pe Ferco stînd la o parte, rînjindu-se batjocoritor și rostind printre dinți vorbele: „Prostul de șvab! Ticălosul de șvab!" Iară el nu era singur așa. Putea el s-o ducă o viață întreagă în felul acesta!?

O, dacă n-ar fi fost durerea cea mare a părinților săi, ar fi știut el cum să spășească vina de a fi mințit cu stăruință pînă chiar și pe părinții săi.

— Numai păcatele sunt ale omului, i-a zis mama lui într-una din zile; norocul și nenorocirea vin de la Dumnezeu, și dacă primim norocul cu umilită recunoștință, cu încă mai umilită supunere avem să primim și nenorocirea, orișicît de mare ar fi ea, căci bine ne este nouă tot ceea ce de la Dumnezeu ne vine.

Sepi a răsuflat ușurat.

„Da! — și-a zis în gîndul lui — cel ce astfel gîndește nu sufere, ci se simte înălțat cînd e lovit de mari nenorociri".

Doauă zile în urmă apoi, ieșind cu niște prieteni la vînătoare, a uitat cocoșul pușcii ridicat cînd s-a urcat în cabrioletă și-a ținut pușca, din nenorocire, așa, că ea s-a descărcat sub bărbiile lui, încît el a rămas mort fulgerat.

— Săracul de Wieser! zicea lumea.

— Bietul de Sepi! zicea și Ferco. Era om foarte cumsecade. Păcat de el.

ILIE DURAC

— Bagă de seamă, să nu te încurci, nene Ilie, că are un copil dat la doică, îi şopti una dintre vecine la ureche.

— Ei şi!? răspunse Durac uitîndu-i-se rîzînd în faţă. Parcă eu sunt băiat nevinovat!? N-o mai fi avînd nici ea mult pînă la treizeci de ani, şi i-ar şedea rău s-o-nceapă abia de aci înainte.

— Bagă de seamă, că e ofticoasă, îi şoptea alta la cealaltă ureche. N-o vezi că e şubredă, încît abia-şi mai ţine răsuflarea?

— Ei şi!? îi răspunse şi ei. Nu cumva o să mă molipsesc şi eu!?

Om chiabur, voinic, bine hrănit şi voios, Ilie Durac nu se temea de nimeni şi de nimic şi ţinea să şi le facă toate pe plac.

Îi mergea de minune magazia de lemne, pe care o avea în gura Oborului,căci ştia să caute şi să aleagă lemnul şi pentru construcţiuni, şi pentru tîmplărie, şi pentru rotari, şi-i bătea pe alţii şi la calitate, şi la preţuri.

Adunase dar bani frumoşi şi-şi ridicase casă mare, vopsită şi pe dinafară, cu geamlîcuri în fel de fel de feţe, iar pe dinlăuntru plină de oglinzi mari.

Cea mai mare dintre slăbiciunile lui era să aibă cal mare şi frumos, unul singur, dar iute, ca să-i ducă-n

goană mare cabrioleta ușoară, încît trecătorii să se oprească și să se uite după el.

Îl și avea calul și-l schimba des, ca toți oamenii cărora le place să gonească.

Mai ținea să aibă pușcă bună și ușoară, și frumoasă, și bine potrivită, ca să-și facă cheful cînd ieșea pe la păduri, ca să-și caute și să-și aleagă lemnul după plac.

Pușca fără de cîni nu se poate. Avea dar Ilie Durac și cîni, cel puțin cîte patru, toți de vînătoare și nu de același fel.

Mai avea Ilie Durac slăbiciunea să mănînce bine, mai ales fleică și caracudă friptă la grătar, și să bea vin, nu mult, dar bun.

Cîteodată, cînd era-n voia lui cea bună, chefuia, nu însă cu prieteni, ci cu golani. Atunci punea și lăutari, și vinul curgea, iară el stetea la o parte, gusta nițel cîte nițel din pahar și striga din cînd în cînd: „Beți, băieți!! Unul e Ilie Durac!"

Pentru femei n-a avut Ilie Durac slăbiciune. Nu doară c-ar fi fugit de ele: nu! se oprea-n loc cînd le vedea alergînd după dînsul. Le cam schimba însă cum își schimba și calul și nu înțelegea cum poate să fie cineva atît de prost ca să i se dea rob legat uneia singure.

Acum deodată, om trecut de patruzeci și șase de ani, și-a pus mintea cu Firica, pe care o știa cel puțin de zece ani.

Nu doară că ar fi avut vreo mare slăbiciune pentru ea ori c-ar fi simțit că are ea slăbiciune pentru dînsul. I-a plăcut totdeauna pentru că era subțirică și avea ceva ager și-n ochi, și-n zîmbet, și-n mișcările ei, dar ea n-a alergat niciodată după el, iară el avea obiceiul de [nu] alerga după femei, și astfel treceau unul pe lîngă altul fără ca să se împedece ea de el ori el de ea.

În timpul din urmă au mai venit însă și altele.

Gonind mereu cu cabrioleta și umblînd prin păduri, mîncînd bine și bînd vinuri bune, el a-nceput să facă burtă. I s-au rotunjit obrajii, i s-au lăsat bărbiile, i s-a-ngroșat ceafa, a-nceput să cam gîfîie cînd cobora din cabrioletă, și l-a cuprins durerosul simțămînt că

nu mai aleargă femeile după el, ci parcă se feresc din calea lui.

Înțelegea acum că tot nu sunt atît de proști cum i se păreau lui cei ce se leagă ca să [se] lege, și nu mai cerceta dacă are ori nu Firica copil la doică și dacă e ori nu ofticoasă.

Era păcat de casa lui cea frumoasă ca numai el singur să se vadă din cînd în cînd în multele ei oglinzi.

Și-a luat dar și soacra la dînsul, ca să fie casa mai plină, iar după vreun an și jumătate, părîndu-i-se și așa goală, și-a luat inima-n dinți și-a întrebat-o pe Firica dacă e ori nu adevărat că ea are copil la doică.

— Păcat ar fi, adăugă, să-l mai ții la ea cînd e atîta lărgime și atîta belșug în casa noastră.

Firica se uită înduioșată la el.

— Și tu crezi c-aș fi așteptat să mă întrebi tu pentru ca să-ți spun dacă l-aș avea!?

— Care va să zică tot minciună e și asta!? grăi dînsul îndurerat. Nu-i, nu-i nici atît!

Ce mai putea să-și facă dacă s-a deșteptat prea tîrziu!

FIUL CUIVA

Treceam cu vaporul legănat de valuri verzi despre Lindau la Constanţa, de unde aveam să iau calea ferată, ca peste Zürich, Berna şi Geneva să ies în Italia.

Puţin după plecare, ochii mi s-au oprit asupra unui om de vreo treizeci de ani, înalt şi mlădios, oacheş şi cu faţa cam posomorîtă, bărbat de o rară frumuseţe, care, deşi îmbrăcat în bluză de pînză şi cu şapcă de muncitor în cap, avea în ţinuta, în căutătura, în mişcările, în întreaga lui înfăţişare ceva aristocratic.

Văzînd că-l caut mereu cu ochii, el s-a apropiat de mine şi în curînd am făcut cunoştinţă.

— Jules Guidal, chimist asociat al casei „Baragues" din Paris, mi s-a prezentat el în o nemţească foarte corectă, dar rostită cu un accent pentru mine cam ciudat.

Peste puţin m-am încredinţat că era om de o inteligenţă superioară şi cu o foarte largă cultură, dar socialist oarecum exaltat.

Citisem pe ici, pe colea cîte ceva despre socialism şi discutasem adeseori cu socialiştii, dar stăruiam în gîndul că vederile socialiste sunt greşite, ca să nu zic chiar primejdioase, şi nu se putea să nu intrăm, noaua mea cunoştinţă şi eu, în conflict de vederi. Am petrecut cele vreo trei ceasuri, cît am mai călătorit împre-

ună, în discuţiuni din ce în ce mai animate şi mai sugestive şi am răscolit întreaga viaţă socială.

El tăgăduia raţionalitatea vieţii religioase, lua căsătoria legitimă drept un fel de robie, în care omul intră de bunăvoie drept pedeapsă pentru prostia sa, era răzvrătit împotriva celor ce îngrămădesc bogăţii ca să le treacă prin moştenire la urmaşii lor imbecili şi-şi dedea silinţa să mă convingă că aşezămintele omeneşti toate au să fie refăcute din temelii.

Eu dădeam mereu din cap şi-l încredinţam că aşezămintele toate sunt bune, un rezultat firesc al dezvoltării istorice, dar sunt răi oamenii, care le strică şi abuzează de ele fiecare potrivit cu slăbiciunile lui, şi că nu aşezămintele avem să le refacem, ci pe oameni trebuie să-i înfrînăm.

El zicea: „Nu!", dar în ochii lui era ceva ce mă făcea să simt că-i sunt plăcute vederile mele şi că mă ascultă bucuros.

— Orişicare suferinţă omenească, i-am zis dar, izvorăşte din păcatul cuiva, şi n-ar mai suferi nimeni dacă toţi oamenii ar fi în adevăr religioşi, dacă toţi soţii şi-ar îndeplini datoria, dacă cei ce dispun de averi mari s-ar socoti numai chivernisitori ale lor şi s-ar folosi de ele ca să uşureze soarta nevoiaşilor.

El se cutremură şi se uită la mine lung şi încruntat, parcă l-aş fi atins pe el personal.

— Dacă, dacă, dacă! strigă scos din răbdare. Tocmai acest „dacă" e dovadă că nu rămîne decît să iei biciul, sabia şi făclia aprinsă ca să stîrpeşti tot ceea ce a mai rămas din trecutul urgisit.

Nu mai era acum vorba de deosebiri de vederi, ci de repulsiuni neînvinse, şi am dat discuţiunilor altă îndrumare.

La Constanţa, unde el a luat drumul spre Colonia, ne-am despărţit ca buni prieteni.

— Dacă te opreşti la Genova — îmi zise stăpînindu-şi glasul — vizitează şi palatul Galliera. E unul din cele mai frumoase şi sunt adunate-n el multe opere de artă. Apoi — adăugă mai mult pentru sine — vei afla, poate, şi lucruri care-ţi vor schimba părerile.

Mi-a rămas viu întipărită figura interesantului meu tovarăș de călătorie, dar m-am oprit trei zile la Zürich, am petrecut trei la Berna, m-am plimbat timp de vreo zece zile pe lacul de Geneva și prin împrejurimile lui, am mai zăbovit și prin Ponente și-l uitasem pe parizian cînd am sosit la Genova. Aici am început să fac băi la Bagni di Strega și aș fi uitat și palatul Galliera dacă n-ar fi fost la mijloc un lucru care mi se părea din ce în ce mai ciudat.

Deoarece italienește nu prea știam, vorbeam cu genovezii, pe cît era cu putință, nemțește, și aceștia poceau nemțeasca tocmai ca parizianul meu de pe lacul de Constanța.

Nu puteam să-mi dau seamă cum a ajuns el să aibă în nemțește accentul genovez, dar mi-am adus aminte și de palatul Galliera și am hotărît să-l caut și să-l vizitez.

— A! Palatul ducilor de Galliera! îmi zise chelnerul. E unul din cele mai mari și mai frumoase între palatele de marmură. Trebuie neapărat să-l vedeți. Numai aci la Genova îl puteți vedea. Sunați, vă dați biletul de vizită și, dacă e acasă și-i faceți o bună impresiune, Luigi, acum bătrînul camerist al ducesei, vă conduce. Aceasta e plăcerea lui. Să nu-i dați însă nimic, decît, poate, o țigară, că se supără.

Ciudat lucru mi se părea și un italian care se supără dacă în asemenea împregiurări îi dai ceva, dar cu atît mai vîrtos mi-am dat silința să-i produc o bună impresiune.

I-am și produs-o, și el m-a condus cu multă bunăvoință.

Palatele de marmură de la Genova sunt în ceea ce privește înfățișarea externă mai prejos de palatele din Veneția ori cele din Florența ori din Roma, ele sunt însă mari și au curți și scări de o frumuseță uimitoare, colonade, galerii, terase și arcade combinate în fel de fel de chipuri. Am stat dar timp îndelungat în curtea oarecum pustie, pe care bătrînul Luigi, om de vreo șaptezeci de ani, ținea să mi-o arate în toate amănuntele ei mai-nainte de a fi urcat scările, ca să văd comoara despre care-mi vorbise Guidal.

Ce aveam să văd? Locuința particulară a unei familii bogate, care timp de patru sute de ani a adunat mereu pentru împodobirea casei sale tot ceea ce-i încînta vederea, mobile lucrate cu măiestrie, opere de pictură ori de sculptură, gobelinuri, covoare, vase, argintării, scule de tot felul. Ar fi trebuit să stau zile întregi de-a rîndul ca să le pot vedea pe toate și ascultam cuprins de un fel de amețeală lămuririle pe care mi le dădea neobositul bătrîn.

Intrați în cabinetul de lucru al ducelui, el se opri cu un fel de religiozitate în fața unui bust de marmură albă, care era așezat la stînga biuroului pe un piedestal de abanos.

— *Il Signorino!* Fiul ducesei, grăi dînsul într-un ton sărbătoresc.

Era portretul unui băietan de vreo patrusprezece ani, figură de o rară frumuseță, mie, parcă, cunoscută.

— A murit? întrebai uitîndu-mă în ochii lui umezi.

— Cum!? întrebă el mirat. D-voastră nu știți? nu cunoașteți nespus de dureroasele întîmplări!?

Îl încredințai că n-am auzit niciodată despre familia ducală și despre minunatul ei palat.

— Atunci n-au pentru d-voastră nici un înțeles cele ce ați văzut ori veți mai vedea aici, întîmpină adunîndu-și gîndurile, ca să spună trista poveste, pe care de atîte ori o mai spusese. Ați văzut în sala de ceremonii portretul și bustul ducelui?

— Da, îi răpunsei, acel bătrîn înalt și cu privirea plină de mîndrie.

— Era un cavaler din timpurile cele frumoase, cum azi cu anevoia se va mai fi găsind pe ici, pe colo cîte unul, mă-ncredință dînsul. Ați văzut și portretele ducesei?

— O adevărată minune de frumuseță! îi răspunsei.

— O adevărată minune, stărui dînsul, și vă spun eu, nu numai de frumuseță, ci și ca îndrumare sufletească.

Ducele era în al doilea rînd văduv și trecut acum de cincizeci și opt de ani cînd, orbit de farmecele ei, a luat-o, fată de abia douăzeci și trei de ani, în căsătorie. Ținînd mai mult la numele său decît la marile sale

bogăţii, el îi făcea toate plăcerile. Ţinea seamă chiar şi de cele mai excentrice capricii ale ei, zîmbea cu mulţumire cînd ea risipea aurul cu pumnii, dar o păzea cu multă grijă, ca nu cumva să aducă vreo pată numelui său ducal, şi nu se depărta niciodată de dînsa, ci o avea mereu sub ochii săi pînditori.

Nu pot, domnule, să vă descriu bucuria de care noi, slugile vechi ale casei, am fost cuprinse cînd, anul al cincilea al noii căsătorii, ne-am încredinţat că tînăra noastră stăpînă se află în stare binecuvîntată. Generosul nostru stăpîn era încă mai darnic şi-şi întreţea silinţele de a-i face frumoasei sale soţii plăcută viaţa.

Ca să scape de privirile scrutătoare ale lumii şi s-o ferească pe ducesă de zgomote şi de emoţiuni, a plecat cu ea, însoţit numai de o cameristă, de mine şi de Raoul, bărbierul său, un tînăr din Marsilia, la feericul castel pe care-l avea din sus de Luca, pe ţărmul mării, în mijlocul livezilor de măslini.

Acolo am stat în retragere liniştită timp de peste patru luni, pînă la naşterea copilului, băiatul acesta, adăugă arătînd iar spre bust.

Vreo patru săptămîni în urmă, după ce tînăra mumă a ajuns iar să umble pe ţărmurii stîncoşi, a fost botezat copilul şi i s-a dat numele Giulio.

Bătrînul suspină o dată adînc:

— Vă spun — urmă apoi cu oarecare tăinicie — lucruri pe care le-am aflat peste douăzeci de ani în urmă de la stăpîna mea.

A doaua zi după botez, bătrînul duce a potrivit lucrurile să rămîie singur cu soţia sa.

„Doamnă, i-a zis, am, precum ştii, cuvinte hotărîtoare de a nu mă socoti părinte al copilului născut de d-ta. După lege îi sunt însă tată şi am dreptul de a-l creşte după gîndul meu, ca să-l fac vrednic de a-mi purta numele şi de a-mi stăpîni averile. Îmi eşti destul de scumpă pentru ca să-ţi trec cu vederea marele păcat şi între toţi oamenii eu prefer pe copilul d-tale. Numele meu însă are să rămîie curat cum l-am primit de la părinţii mei, şi mi se răzvrăteşte întreaga fiinţă cînd mă gîndesc că e cineva care ştie că nu sunt adevăratul lui părinte şi că ar putea să-mi pună şi alţii la îndoială

paternitatea. Vreau dar să știu cine e tatăl copilului: ori mi-l spui și mă ai legat cu parola mea de onoare, ori ruptă e între noi orișice legătură și cu rușine ai să-mi părăsești casa. Ești femeie încă tînără și muma unui copil plin de viață: alege! Nu cer spășire, ci numai căință și mărturisire."

Cunoscîndu-i generozitatea, ducesa s-a plecat, a căzut în genunchi și a făcut depline mărturisiri.

Puțin timp în urmă, ducele m-a însărcinat să plec cu doica, cu copilul și cu camerista la Genova, unde avea să se întoarcă peste cîteva zile și el după ce o va fi însoțit pe ducesa la Florența. După plecarea noastră, ducele și ducesa au ieșit însoțiți de Raoul deasupra unei stînci de la marginea mării, ca să admire apusul de soare. Ajunși deasupra stîncii, bătrînul duce l-a apucat pe Raoul de piept, i s-a uitat drept în ochi și i-a zis: „Ești un mizerabil, care a abuzat de încrederea stăpînului și de slăbiciunea firească a unei femei nobile!!" Înfingîndu-i apoi un pumnal în piept, l-a îmbrîncit în valurile spumegînde ale mării.

Ducesa a rămas înmărmurită și mută, și timp de cincisprezece ani, cît a mai trăit ducele, niciodată nu s-a mai vorbit despre acel fioros amurg de seară, nimic n-a mai turburat viața lor casnică, nimeni n-a pus la îndoială paternitatea ducelui, care și-a petrecut viața purtînd grijă de copilul său pînă la vîrsta de zece ani aici în Genova, iar în urmă călătorind cu el prin Elveția, prin Franța, prin Germania și prin Englitera.

După moartea tatălui său, Giulio, tînărul duce de Gailliera, a stat cu muma sa mai ales la Paris, unde-și urma studiile în rînd cu alți tineri. Abia la vîrsta de douăzeci și doi de ani a aflat de la mama sa adevărul asupra nașterii sale.

El a ascultat ca fiind într-aiurea și a stat timp îndelungat înmărmurit și mut ca odinioară muma lui deasupra stîncii, așa cum îl vezi aici.

„*Giammai!* a strigat apoi. *Tu non sei mia madre!*[1] Nu poate să fie mama mea femeia care a putut să

[1] Tu nu ești mama mea! (It.)

trăiască în căsnicie cu omorîtorul celui ce mi-a urzit viața! M-ai născut fără de voia ta și sunt dator ca să te cruțez: nu voi spune nimănuia ceea ce am aflat, dar eu din clipa aceasta nu mă mai socotesc nici fiu al tău, nici duce de Gailliera."

— E d-l Jules Guidal, chimist la Paris, zisei, viu emoționat.

— Da, *signore*, răspunse bătrînul. Ziua următoare a făcut la tribunal declarațiunea că, fiind împotriva convingerilor sale să poarte un titlu de nobleță și să stăpînească averi pe care nu le-a agonisit, renunță la moștenirea rămasă de la ducele de Gailliera în favorul mumei sale.

— Și dînsa a primit? întrebai.

— Numai pentru ca să constituie din avere, patruzeci de milioane, un fond pentru acte de caritate publică, răspunse bătrînul. Ea a murit săracă.

M-am închinat adînc, ca în fața unui altar și am plecat mai departe.

O ÎNCURCĂTURĂ

D-l Gogu Bondoc, profesor de aritmetică şi de geometrie, era om nervos şi distrat ca toţi matematicienii cu adevărată vocaţiune, deci şi iute la fire şi cam zăpăcit.

— Ai să faci o cură hidroterapică în toată regula, îi zise doctorul său curant, care îi mai era şi bun prieten.

— Neapărat, Gogule, stărui cocoana Eliza, care, trăind de vreo noauă ani acum cu un matematician şi mai avînd şi doi draci de copii, se făcuse şi ea nervoasă.

— De! grăi Gogu, luîndu-şi timp să-şi facă socotelile. La urma urmelor, de ce nu!? urmă iar, după ce-şi răsuci de cîteva ori mustaţa.

Cîteva zile de-a rîndul au tot chibzuit apoi el şi ea unde să se ducă, au făcut studii aprofundate asupra tuturor atlasurilor şi au hotărît în cele din urmă că se duc la Gräfenberg în Silesia, unde li se părea locul mai la o parte şi astfel mai potrivit pentru oameni nervoşi.

Nici c-ar fi fost cu putinţă să facă o mai bună alegere. După vreo trei săptămîni, Goguţă, băietul, şi Mimiţa, fetiţa, se făcuseră nişte roşcovani plini de viaţă, cocoana Eliza alerga ca o căprioară sprintenă prin pădurile de brad, iar d-l Bondoc perduse opt

kilograme din greutate şi se făcuse cel mai flegmatic şi mai bine cumpănit om.

Ai fi jurat că nici neam de neamul lui n-a fost matematician. Nici bondoc, nici distrat, nici zăpăcit.

— Aşa! îi zise dar medicul la plecare. De aici înainte poţi să mănînci orişice cu măsură dar vin să bei puţin, cafea să iei una singură pe zi , iară de ceai să te fereşti pe cît se poate.

— Am înţeles! răspunse d-l Bondoc şi-şi luă rămas bun de la salvatorul său.

El luase pentru sine şi pentru ai săi bilet de drum încă de la Bucureşti, dus şi întors, nu mai avea dar nici o bătaie de cap. Ştiind cum a venit, ştia şi cum are să se-ntoarcă.

Dacă s-ar fi uitat însă bine în cărticelele lui de drum, s-ar fi dumirit că a venit via Viena-Prerau-Brun-Viena.

El nu mai era însă acum omul zăpăcit care are nevoie să le examineze toate în amănunt. Sosit dar la Prerau, unde se-ncrucişau drumurile, s-a mulţumit să-l întrebe pe conductorul atoateştiutor cînd pleacă trenul mai departe.

— La unu şi treizeci, răspunse conductorul după ce se uită la cărticică.

Erau douăsprezece fără zece.

— Bravo ţie! grăi d-l Bondoc. Avem soro, mai bine de un ceas şi jumătate şi putem să prînzim în toată tigna.

S-au şi dat jos din tren, au prînzit nesupăraţi, dar cînd d-l Bondoc şi-a comandat cafeaua, portarul a anunţat plecarea trenului la Viena.

Cocoana Eliza a sărit ca-nţepată de vespi şi-a luat iute pe Mimiţa, ca nu cumva să scape trenul.

D-l Bondoc se uită la ceasornic.

Erau abia unu fără douăzeci.

— Stai, soro, nu te enerva! zise el foarte liniştit. Asta a fost abia întîia oară. Mai avem încă treisferturi de ceas. Cafeaua, pe care mi-a prescris-o doctorul, trebuie s-o iau.

— Ei bine — răspunse cocoana Eliza cu oarecare nervozitate — mai liniştită aştept în tren.

A rămas dar d-l Bondoc el singur cu Goguță, să-și ieie în toată tigna cafeaua. N-a sorbit însă o dată, de doauă ori, și trenul s-a pus în mișcare.

Orișicît de flegmatic, d-l Bondoc a sărit în picioare, s-a repezit la tren, l-a aruncat pe Goguță în cel mai apropiat vagon și a sărit cu toate protestările conductorului după el.

Urît lucru ar fi fost dacă dînsa ar fi plecat cu fata înainte, iar el să fi rămas cu băiatul la Prerau.

„Afurisiți de nemți! își zise el. Li-a mers vestea că au regulă: asta regulă!? Cum rămîneam eu acum dacă n-aveam destulă prezență de spirit!?"

Ca om cu multă prezență de spirit, el l-a lăsat pe Goguță la locul lui și s-a dus să caute, trecînd din vagon în vagon, pe cocoana Eliza.

Nu-i însă, nu-i nicăiri.

Întreabă ici pe un călător, colo pe altul, mai departe pe conductor.

— A! domnule — i se răspunse, în sfîrșit — o doamnă, cum zici d-ta, a trecut în trenul ce trece la Brun.

— Aoleo! strigă d-l Bondoc. A apucat un drum greșit și se pomenește la Praga fără bilete și fără para chioară la dînsa!

Ar fi fost în stare să oprească trenul, să-l răstoarne și să ieie la goană pe toți nemții dar locomotiva pufăia înainte și-l ducea cu o iuțeală de noauăzeci de kilometri pe oră.

Vine conductorul să ceară biletele.

— Domnule, îi zice într-o nemțească foarte deslușită, d-ta ai apucat un drum greșit: trenul acesta trece pe la Gaenzerndorf.

D-l Bondoc a rămas ca trăsnit din senin.

Drum greșit și el? Ce țară e aceasta, la care toate trenurile umblă pe drumuri greșite!?

Dac-ar fi fost în țara lui, ar fi protestat cu cea mai mare energie împotriva unei asemenea răsturnări a toată ordinea; aici însă nu-i rămînea decît să-și dea pe față legitima indignațiune. Nu era nici acum nervos, nici zăpăcit, dar îi venea să turbe, și conductorul numai cu multă greutate a putut să-l stăpînească pînă la

proxima staţiune, unde trebuia să-l dea jos ca pe unul care a pornit pe drum greşit şi turbură ordinea.

— Asta e culmea culmilor! strigă el. Care va să zică tot eu cel cu pricina!?

Se înţelege că s-a dat jos la staţiune, ca să-l reclame pe insolentul conductor. Nici n-a dat însă bine faţa cu şeful staţiunii, cînd trenul a pornit înainte, ducînd pe Goguliţă.

— Aoleo! strigă iar. Acum şi asta!?

El aici, nevasta cu Mimiţa spre Praga, iar Goguliţă spre Gaenzerndorf: i se spulbera familia de nu mai putea nimeni s-o adune la un loc; i se sfîşia parcă trupul bucăţi-bucăţi.

— Opriţi! strigă iar ca ieşit din minţi şi alergînd după tren, ca să-l apuce de vreo roată şi să-l ţie în loc. Goguliţă!

— Stai, domnule, nu-ţi perde răbdarea, stăpîneşte-ţi nervii, nu te zăpăci, păstrează-ţi bunul cumpăt, că toate se regulează, grăi şeful de staţiune, un neamţ potolit, care făcea, precum se vede, în fiecare an cură hidroterapică. Examinînd apoi orarul trenurilor, el dete afacerii o rezolvare rezonabilă: Soţia d-tale, îi zise, peste cîteva minute soseşte în gara Vikau: îi dăm o depeşă să se oprească şi să te aştepte acolo. Băiatul soseşte peste cincisprezece minute la Lukau: îi dăm o depeşă să se oprească şi să se-ntoarcă cu primul tren aici. Vă întoarceţi apoi la Prerau, luaţi drumul prevăzut în bilet şi o găsiţi pe doamna la Vikau. D-ta plăteşti o depeşă la Vikau, alta la Lukau, un bilet pentru băiat Prerau-Lukau dus şi întors, un bilet dus şi întors pentru d-ta, amenda reglementară pentru doauă persoane plecate fără bilet şi toate sunt regulate.

În clipa aceea se prezenta şi comisarul de poliţie cu o depeşă de la Prerau, prin care era însărcinat să aresteze pe d-l care luase-n restaurantul gării o masă copioasă, împreună cu soţia şi cu doi copii, şi spălase putina fără ca să plătească.

D-l Bondoc sta-ntr-un fel de aiurire şi se uita sperios împregiurul lui.

El să se mai întoarcă!? Ferit-a Sfîntul! Se pomenea tocmai la Petersburg.

— Plătesc, domnilor, răspunse el, toate le plătesc, şi depeşa, şi biletele de drum, şi amenzi de orice fel, şi mîncarea, chiar şi afurisita de cafea, dar de-ntors nu mă mai întorc şi nici nu mă mai opresc. Faceţi-mi socoteala, ce mă costă ca să ne întîlnim cu toţii în gara de la Viena, şi plătesc cu vîrf şi îndesat, ca să ştiu c-am făcut şi eu o călătorie de plăcere prin ţări depărtate.

Aşa au şi rămas apoi lucrurile, şi poate orişicine să-şi închipuiască lacrămile de bucurie cu care Gogu şi Eliza, Goguliţă şi Mimiţa s-au îmbrăţişat în Gara de Nord de la Viena.

— Dar Gogule dragă, grăi cocoana Eliza, dacă e vorba să mai facem cură hidroterapică, o facem la noi în ţară.

CRUCILE ROȘII

I

În toate părțile se făceau pregătiri zgomotoase. Întregul oraș era în vie mișcare. Aceeași pornire sufletească scotea pe bogatul proprietar din monotonia vieții sale și da colibioarei din marginea orașului o înfățișare sărbătorească. Funcționarii mici și mari, băcani și ciobotari, ostași și servitori, toți deopotrivă erau stăpîniți de același gînd.

Pentru un moment se uitară toate deosebirile sociale; oamenii se simțeau frate cu frate.

Ziua întreagă ulițele erau pline ca desfundăturile unui furnicar. Toți fiind grăbiți, oamenii nu umblau decît în goană pe ulița largă; ei își dădeau brînci pe la cotiturile uliții, ei se loveau unii de alții; prin băcănii, prin lipscănii și mai ales prin spițării ei se îndesuiau căutînd care mai de care să-și facă el cel dintîi treaba, să fie cel dintîi gata și să fie el cel dintîi la locul de întîlnire. În această grabă oamenii se aprindeau, își spuneau vorbe supărătoare și erau gata să se certe; dar pe dată își aduceau aminte de însemnătatea zilei, își cereau iertare, se bucurau unii de treaba altora și se despărțeau mulțumiți.

Ziua era de însemnătate națională. Pregătirile se făceau pentru seară. Înspre amurgul serii ulițele se deșertară. Numai pe ici, pe colea se ivea trecător din cînd în cînd cîte un suflet rătăcit, cîte un om aspru în

tăcerea sa şi aşezat în umbletul său, privind în dreapta şi în stînga ca şi cînd l-ar supăra toată această mişcare.

În vremea aceasta ferestrele erau luminate şi lumea petrecea înaintea oglinzilor. Babe, neveste, fete şi fetiţe, toate voiau să fie frumoase în această seară. Şi nu mai puţin stăruia partea bărbătească a orăşenimii ca astă-seară să poată sta alături cu orişicine. Scriitorii aleseră cele mai bune mănuşi din magazine, croitorii îmbrăcară cele mai noi modele de fason; cizmarii risipiră o mulţime de săpun, bărbierii îşi deşertară magazinele de mirodenii, iară oştenii îşi puseră toate rămăşiţele unturii pe mustăţi. Fiecare îşi da silinţa să se arate cel dintîi în felul său.

Înspre şase ceasuri întregul oraş sta gătit ca pentru ziua de Paşti.

Dar nimeni nu ieşea din casă. Fiecare aşteaptă ca altul să facă începutul. Unii trimiteau în vecini ca să vadă dacă e devreme; alţii priveau furişat şi nerăbdător pe fereastră, sperînd să zărească pe cineva care, în sfîrşit, după atîta tărăgănare, să fi plecat odată.

Toate ceasornicele parcă se îndărătniciseră, oprind înaintarea timpului; toată lumea era în starea sufletească de care sufăr femeile înainte de a fi poftite la joc.

Într-un tîrziu, începutul se făcu de către calfele cizmarilor, bobul ostăşimii din loc şi servitoarele de pe la casele mai depărtate.

Bărbierii şi croitorii urmară îndată după acestea.

În sfîrşit ieşiră maisterii din deosebitele tagme, negustorii, funcţionarii mici şi mari şi, tocmai în coadă, fruntea societăţii, în grabă mare.

Una după alta luminile se stinseră; numai pe ici, pe colea mai rămîne cîte o fereastră prin care razele posomorîte străbăteau în noaptea senină.

Uliţile iarăşi se umplură. Acum însă ele se asemănau unui cîmp peste care florile par plimbîndu-se legănate de vînt. Oameni, femei şi copii, în vestminte de sărbătoare, nu se mai grăbesc, nu se mai supără unii pe alţii, ci merg cu paşi aşezaţi, îşi spun cuvinte curtenitoare şi se roagă unii pe alţii a pofti înainte. Bucuria era generală...

II

El însuși, Féleky Zoltán, merge înainte cu capul ridicat, fiecare pas, lung întins și lat măsurat, iar mînile mișcate în vînt ca doauă pendule lungi: trei oameni ar putea merge alături pe drumul pe care îl cuprindea el singur.

În urma lui, cu pașii mărunței, ca o ciocîrlie, merge *ea*, chipul netăgăduit al frăgezimii, Iulcea, soție și mumă.

Borcea e fată mare. Alăturea cu mumă-sa, ea merge ca purtată pe un fir de ață, pe vîrful degetelor, ca nu cumva haina ei noauă și părul așezat cu atîta îngrijire să i se deranjeze mai-nainte de a fi sosit la vederea lumii.

Pișta vine, șchiopătînd în urma lor. Bietul de el: îi sunt cam strîmte cizmele.

Sosiți la intrare, Féleky Zoltán, ca om binecrescut, se oprește, ridică capul, își umflă pieptul, pune mîna stîngă în șold, iară cu dreapta își răsucește mustățile. Ochii îi strălucesc de bucurie; buzele îi tremură de nerăbdare; dar el, ca om binecrescut, nu întră decît în urma familiei sale.

Sunt șapte ceasuri. Sala cea mare a hotelului este plină, ticsită, încît un ac subțire, căzînd de sus n-ar putea străbate printre oameni. Hainele se boțesc, pălăriile se turtesc, oamenii se îndesuie; dar mulțumirea devine cu atît mai mare și așteptarea cu atît mai încordată.

Era seara aceasta cea dintîi reprezentațiune a piesei *Sobri*, hoțul pustelor, o întîmplare de cea mai mare însemnătate într-un oraș mic în care nu maghiarii fac partea cea mare a locuitorilor...

De opt zile, corifeii patrioți sunt în neobosită lucrare. Astăzi ei vor să culeagă rodul muncii lor, bucurîndu-se de mulțumirea ce vor fi procurat orășenilor bine simțitori. Ei sunt mîndri. Pe fețele lor este tipărit același gînd:

„Noi suntem noi! Tot noi suntem noi!“

Directorul companiei de artiști, Kósza Bandi, nu mai puțin e la înălțimea misiunii sale și nu mai puțin este mîndru.

Entuziasmul publicului desfăşură puterea artiştilor. Cortina din faţă cîrpită, culisele erau din nou boite; în faţa scenei ardeau trei lumînări mai mult decît altă dată, ba chiar şi un foc bengal era pregătit spre a produce un efect final acestei seri neobicinuite. Trupa e compusă cu prea multă îngrijire. Lukács Marcia, primadona, în rolurile ei este o artistă în toată puterea cuvîntului. Atît înfăţişarea elegantă, cît şi vocea ei plăcută dau un farmec oarecare scenei. Marcia era puţin răguşită, dar tocmai aceasta o face interesantă. De altminteri, Lukács Marcia era o achiziţiune proaspătă. Astă-toamnă, în Seghedin, plimbîndu-se într-o noapte pe o ulicioară strîmtă, d-l director Kósza Bandi se opri deodată locului şi rămase uimit ascultînd o melodie de care răsuna uliţa. El se hotărî, el cuteză, şi în aceeaşi noapte el a şi angajat pe frumoasa cîntăreaţă.

Tot atît de strălucită achiziţiune s-a făcut în persoana primului-amorez Furcea Peti, altădată bărbier de profesiune. Villam Laczi, cel mai vestit măcelar din Dobriţin joacă rolurile de erou. Paller Miska, iscusitul zidar, face pe intrigantul, iar Lógó Marczi, fost portărel vreo zece ani la tribunalul din Kecichemet, este neîntrecut în rolurile de mijlocitor, avînd totodată şi funcţiunea de purtător de afişe.

Ceilalţi şi celelalte sunt născuţi şi crescuţi în artă: fii, fiice, gineri ori nurori ale d-lui director Kósza Bandi.

Este negreşit cea mai bună dintre toate trupele ambulante.

D-l director a jucat o dată cu o trupă din Seghedin.

Clopoţelul sună. Prin public trece un fior dezmierdător. Opt ţigani îşi apucă instrumentele, încoardă, dezcoardă, dreg, potrivesc şi... una, doauă, trei, ei cîntă uvertura din opera *Bank-bán*. Sufletele se aprind.

Clopoţelul sună încă o dată; muzica încetează; cortina se mişcă, se ridică; publicul erupe în aplauze frenetice. S-a început!...

. . . . . .

Arta e senină; frumosul consistă în armonie; plăcerile gustate din privirea acestei armonii sunt nespuse: stăm cuprinşi de uimire şi nu ne vine a mai zice nimic.

III

După reprezentațiune, oamenii ies și pleacă fiecare spre casă. La ieșire, la despărțire, la întîlnire, unde se văd, ei își strîng mînile și-și poftesc visuri plăcute, se despart toți veseli, toți mulțumiți.

Zoltán iese, se oprește și așteaptă pe ai săi. Oamenii trec în dreapta și-n stînga pe lîngă dînsul: el strînge o mînă în dreapta, poftește noapte bună în stînga; cunoscuți, necunoscuți, astăzi toți sunt prieteni. Din ce în ce însă fața lui se întunecă mai mult. Ochii lui caută ceva și parcă nu găsesc ceea ce caută. Aceasta îi umple sufletul de amărăciune.

— A fost de minune, grăi amicul său Arpád, strîngîndu-i mîna.

— Apoi de! a fost de minune, răspunse Zoltán ca trezit din somn.

Amicii își priviră în față.

— Tu ești însă nemulțumit, zise Arpád, văzînd norul de pe fruntea amicului și compatriotului său.

— Sunt și nu sunt, îi răspunse Zoltán după o pauză; dar aș avea motive să fiu, și fiindcă am motive, eu sunt. Da, sunt mîhnit, sunt necăjit, dacă dorești, sunt amărît, iubitul meu prieten!

Arpád mișcă din umeri întrebător.

— Nu vezi tu nimic? nu observi? nu te supără nimic? nu-ți lipsește ție nimic? îl întreabă Zoltán.

Fața prietenului se întunecă.

— Da, te pricep, răspunse el mîhnit.

Abia vreo doi, trei români...

— Șase au fost! strigă Zoltán aprins. Nu mai mult și nu mai puțin. Mi s-a stricat bucuria de astă seară! Aș fi dorit să vadă și dînșii, și apoi să văd ce vor mai zice!

— Oamenii ne urăsc pe noi din toată inima!

— Așa e, vezi, așa e! Românii ne urăsc.. înțelegi acum?!

În clipa aceasta directorul Kósza Bandi se ivi la ieșire și făcu o închinăciune adîncă înaintea prietenilor. Toți trei erau mîndri de a-și putea strînge mînile,

de a-şi putea face complimente şi de a fi văzuţi de către trecători în această apropiată relaţiune.

— Sunt încîntat de această primire, strigă directorul destul de tare pentru a putea fi auzit şi de către cei mai depărtaţi.

— Cu atît mai încîntaţi suntem noi! zise Arpád.

— Cu atît mai încîntaţi, repetă Zoltán, apăsînd vorba.

— Dar nu înţeleg, grăi directorul mai încet, o mulţime dintre casele cărora li s-au trimis afişe n-au venit.

— Nu ţi-am spus, prietene? nu ţi-am spus? Domnul director a simţit numaidecît că o mulţime de case n-au venit şi — urmă Zoltán aprinzîndu-se — nici nu vor veni, pentru că sunt case româneşti.

— Tristă treabă, dar aşa este, grăi Arpád.

— Atunci nici n-o să le mai trimit afişe, zise directorul cam supărat. Şi e bine că ştiu. Mîne Lógó Marczi, un băiat minunat în asemenea trebi, are să plece la Bălgrad spre a pregăti cele trebuincioase: îi voi spune că nici acolo să nu mai împartă afişe pe la români. Vor veni ei! da, eu vă spun, vor veni!

Zoltán era chiar să-i răspundă, cînd ai săi coborîră treptele. El, ca om binecrescut, numaidecît strînse mîna directorului, îi pofti şi lui visuri plăcute şi grăbi în urma familiei sale. În acelaşi chip şi amicul său.

Familiile amîndurora mergeau alăturea vorbind despre ale casei: fetele mergeau la braţ. Un scriitoraş se învîrtea pe lîngă dînsele, apreciind seara de astăzi; altul venea tăcut în urma lor, încît nici nu puteai pricepe dacă face ori nu face parte din societate. Pişta şchiopăta somnoros cînd în dreapta, cînd în stînga.

Prietenii mergeau încet în urma lor, convorbind despre greutăţile vieţii şi despre impresiile serii de astăzi.

IV

Nimic mai amărîtor decît cînd oamenii care locuiesc împreună nu se împărtăşesc de aceleaşi bucurii şi de

aceleași mîhniri: vecinii nu se mai simt vecini, și concetățenii nu se mai simt concetățeni. În această zi atît de frumoasă românii nici n-au luat în seamă pe vecinii și concetățenii lor maghiari; aceasta umplea sufletul prietenilor de amărîciune. Mergînd spre casă, ei nu mai puteau vorbi decît despre îndărătnicia românilor. În șirul cîtorva cugetări, toate cele petrecute în ziua de astăzi fură uitate, impresiunea rămasă după ele era că românii au disprețuit teatrul unguresc, și aceasta fie pentru că nu înțeleg ce va să zică teatru, fie, în sfîrșit, pentru că nu vor să știe de ceea ce fac maghiarii. Orișicum își tălmăceau prietenii lucrul, aceasta îi necăjea, îi mîhnea, îi amăra, le umplea sufletul de îngrijare și de mînie.

Niciodată nu s-a simțit atît de vie înstrăinare între maghiari și concetățenii lor români. Ură era de atîta vreme și tot ură se arăta să fie și pe viitor parola zilei.

Prietenii începură să cerceteze intențiunile românilor. Ei își înfățișară ideea „daco-românismului" cu toate primejdiile atîrnătoare de ea. Suflete viforoase și dispuse la viziuni, din vorbă în vorbă ajunseră a-și aduce aminte de întîmplările din revoluțiune. Prigonitori și prigoniți au fost în acele vremi: sînge au vărsat, și sîngele lor a curs în luptă.

Zoltán zugrăvea cu cuvinte energice acest timp, care i se părea revenit; el simțea deodată frică, ură, mînie și desperare. El se vedea fugind pe căi ascunse cu copilul său în brațe și cu soția desperată în urma sa; el se vedea scăpînd la ai săi și apoi își înfățișa lupta, vărsarea de sînge, risipa de suflete și de averi. Moții și mocanii pretutindenea aspri și nemiloși...

D-apoi în vremea lui Horia și Cloșca?!...

Prietenii, încă de pe cînd erau băieți nevîrstnici, au auzit povestea din gura dădacei, povestea turbării, a lipsei de îndurare și a grozăviilor... „Vine moțul!" le era spaima în întuneric și: „Te dau moțului" era cuvîntul care îi îndemna la supunere. Și acești *moți* se mișcau pretutindenea ca un roi care-și căuta matca: pe coastele munților, pe văi, prin înfundături, cale de-o zi, în toate părțile, numai moți și chiar în oraș partea cea mai mare, moți.

— Da, iubitul meu prieten, grăi Arpád, suntem aruncaţi aici între dînşii. Şi astăzi ne-am putut încredinţa că ei nu ne urăsc mai puţin decît în trecut.

— Aşa este. Eu nu ştiu ce o să fie. Zic nu ştiu, dar o să fie ceva. Ţi-o spun eu. Şi-ţi spun că o să fie mai grozav decît oricînd altă dată. Mă înţelegi? Grozav are să fie.

Zoltán grăi aceste cuvinte cu siguranţa cu care vorbeşte un om care şi-a dat îndestul seama de cele ce spune.

În vremea aceasta prietenii sosiră la casa unuia dintre dînşii, la casa lui Zoltán. Femeile se sărutară, îşi poftiră visuri plăcute şi se despărţiră. Amicii rămaseră vorbind în uliţă.

Trecătorii, unul după altul, se opriră, prinseră vorbă şi se amestecară şi ei în convorbire. Peste puţin, un număr de vreo zece, doisprezece inşi se aflau adunaţi la poartă. Toţi ştiau despre ce e vorba, toţi îl înţelegeau pe Zoltán, şi fiecare îşi reamintea cîte-o suvenire din trecut. Ei se convingeau unii pe alţii şi se lăsau a fi convinşi. Dar se apropia miezul nopţii! Era vremea de a se despărţi.

Cînd Zoltán strînse mîna prietenilor săi şi intră în curte, el era obosit sufleteşte. Mişcările şi cugetările ce îl frămîntaseră parcă-i consumaseră toată puterea; nu mai gîndea şi nu mai simţea nimic, el era ca sărbezit.

Fără ca să-şi dea bine seama despre ceea ce face, numai fiindcă astfel era deprins, el întoarse cheia în portiţă, scutură o dată zăvorul ca să vadă dacă este încuiat, apoi apucă spre scări.

La capătul scărilor se opri şi aruncă „privirea de stăpîn" împregiur: era linişte în toate părţile. În momentul cînd era să între, auzi un zgomot, ca şi cînd ar scutura cineva o uşă din ţiţîni.

Zoltán tresări şi cu o săritură se văzu peste scări.

Zgomotul sună şi mai tare.

— Fire-ar al dracului de porc! grăi el liniştindu-se. Era să mă speriu.

V

După ce intră în casă, Zoltán rămase puțin nehotărît în mijlocul odăii. Era deplin întunerec și deplină liniște; numai răsuflarea ușoară a celor ce dormeau se auzea. Întunerecul, liniștea și răsuflarea tărăgănată făceau asupra lui o impresie înstrăinătoare. Parcă se îndoia dacă într-adevăr se află acasă și dacă cei ce răsuflă cu atîta nepăsare sunt iubiții săi. Dacă un șoarece ar fi zgîriat peretele ori podelele, el ar fi tresărit; dacă un motan ar fi făcut o săritură, el ar fi fugit afară. Dar nimic nu se mișca, nimic decît dînsul. Încet, pe vîrful degetelor, el se apropie de patul Iulcei și-și pipăi pe iubita lui soție. Ea oftă, dar nu se trezi. Zoltán își pipăi fiica și apoi trecu la mîndria vieții sale, la fiul său, Pișta. Aceste pipăituri îl înălțară din lumea de idei în care petrecuse, dar numai spre a-l lăsa să cadă și mai adînc în ea.

El trecu în iatacul de alături, se așeză pe patul așternut și începu să se dezbrace încet, ferindu-se de a face zgomot. Oricît de neplăcute îi păreau liniștea și întunerecul, ele se înfățișau ca garanții de siguritate pentru sine și pentru ai săi.

El se culcă și se acoperi. Sus pe tavan se păreau mișcîndu-se cete întregi de năluci fără chip determinat. El închise ochii.

Tavanul părea a se deschide, și în fundu-i se arătau scene, o palidă lumină de foc bengal și o mulțime cuprinsă în mișcare zgomotoasă.

În vremea aceasta ulițile se deșertară. În turnul bisericii ciocanul bate în dunga clopotului. Zoltán tresare, deschide ochii și numără mecanicește una, două, trei, pînă la douăsprezece. Sunetul se pierde, și noaptea rămîne iarăși ascunsă și tăcută.

Pe ulița cea mare trei oameni înveliți în mantale negre străbat cu pași mari înainte.

Luna iese din dosul unui nour zdrențuros și aruncă raze gînditoare asupra lor.

— Aici! grăiește unul dintr-înșii, oprindu-se în fața casei lui Zoltán.

— Ești sigur?

— Da, este cel mai înfocat ungur.

— Prea bine! zise cellalt, apoi se oprește, face trei pași înainte, ridică mîna dreaptă și tocmai între ferestre trage cu o cretă roșie trei cruci mari pe părete.

Crucile roșii rămîn pe perete, iară tainicii călători ai nopții pleacă înainte.

Zoltán ațipise. Deodată aude pași și tresare, aude zgomotul și se ridică din pat. Ascultă...

Nu mai aude nimic. Poate nu era decît o închipuire. Și totuși... a auzit. Se uită împregiur. Pe peretele din fund se vede de sus pînă jos o dungă de raze. Zoltán tresare, tremură și rămîne încremenit.

Sunt razele lunei străbătute prin crăpătura perdelei. Zoltán își dă seama despre aceasta, însă dunga de raze, cu toate acestea, nu încetează de a-l supăra. Parcă pe unde se vede dunga, peretele ar începe a crăpa în doauă și în fundul crăpăturii ar lumina un foc bengal.. Ar dori să se ridice, dar se teme că va face zgomot. El se întoarce... și vede dunga la spatele său... o vede... și o înfățișează... și se întoarce iarăși repede spre ea, pentru a nu fi surprins.

În acel moment un nou zgomot îi atinge auzul. Zoltán ascultă. Zgomotul se apropie. El se ridică în pat. Atunci aude pași și glasuri. Sare din pat și se face numai ureche. Ulița răsună. Zoltán s-apropie de fereastră, împinge perdelele în lături și se uită afară. Pe dinaintea casei lui trecea o grupă de vreo zece oameni, între care și trei preoți. Ce caută ei pe timpul acesta?

Zoltán își aduce aminte că, trecînd pe lîngă școala românească, a văzut mai mulți preoți și săteni grămădiți în curtea școlii.

O idee îi trecu prin minte: dar el nu ține socoteală de ce. Ideea însă rămîne îndărătnică. Dacă nu acum, dar o dată — chiar în curînd — e cu putință...

„Ce am face noi? Ce s-ar alege de noi? — își zise el în gîndul lui — dacă acești oameni ar năvăli într-o noapte asupra noastră? Ar fi o nebunie să mă expun cu familia mea, aruncîndu-mă aici între dînșii."

Zgomotul se linişti, dar impresia lui rămîne vie în sufletul lui Zoltán. El se culcă din nou, dar nu mai poate aţipi.

Mîne, numaidecît mîne trebuie să se înţeleagă cu prietenii şi compatrioţii săi. Ori să se aducă o garnizoană destul de mare în oraş, ori de unde nu, ei nu mai pot să expună primejdiei viaţa familiilor lor. Zoltán îşi dă seama în gîndul său despre modul şi numărul înmulţirii garnizoanei pentru asigurarea liniştei publice, el vede lupta între români şi honvezi. Imaginile iau chip vieţuitor în gîndul lui şi din ce în ce el s-alină, privind la viitor cu mai multă siguranţă.

Într-un tîrziu i se păru că iarăşi aude un zgomot depărtat. Ca şi cînd mii şi mii de oameni ar năvăli din toate părţile spre oraş, încît de mulţi ce erau, parcă nici nu se mişcau din loc, ci numai pămîntul se clătina sub picioarele lor... Şi această mulţime părea că se află pe o scenă mare; feţele par luminate de un foc bengal. S-aprindea culisa... Arde o casă. Zoltán apucă pe iubitul său Pişta în braţe şi fuge afară din oraş. El vede casa arzînd. Priveşte îndărăt; oraşul întreg arde; oamenii se gonesc unii pe alţii. Atunci o ceată de români înfuriaţi i se iveşte în cale. Zoltán fuge, străbate printre dînşii şi scapă; dar fiica sa Borcea nu ştie cum a căzut în mînile lor. Soţia sa strigă desperată şi îl cheamă la sine. El o vede pe culmea unui deal, aleargă spre ea; este aproape să-i întindă mîna... În acel moment însă el se vede încungiurat de oameni înarmaţi; din pămînt începe să iasă un fum pucios, lungi stîlpi de flacări se ridică din toate părţile spre cer; pămîntul trosneşte şi se cutremură sub picioarele lui. Ar vrea să strige, dar graiul parcă i-a pierit; ar vrea să fugă, dar nu se poate mişca din loc. Pişta nu mai e lîngă dînsul. Îl vede înhăţat de cîţiva oameni. Patul se zgîţîie... Zoltán dă un ţipet înăbuşit şi se trezeşte.

Deschizînd ochii, se uită buimăcit împregiur, dar nu e în stare să-şi dea seama unde se află. Lumina zorilor străbate în casă. Zoltán se şterge de sudori, se pipăie şi iar se şterge. Lucrurile dimpregiur, atît de cunoscute, îl încredinţă că se află acasă la dînsul.

Dar nu-şi aduce aminte de ziua de ieri... Da... a fost teatru, da... ieri seară la poartă, da... românii, cari treceau în taina nopţii pe sub ferestrele lui...

„A fost un vis grozav? Este el o presimţire? «Memento»?"

Zoltán îşi urmă cugetările, cu care a fost adormit. Cu toate că se revărsaseră zorile, el nu mai putea să adoarmă. Se zvîrcolea în pat fără a dormi şi chiar fără a cuteza să adoarmă.

De jos, din strade, se auzea un zuruit de trăsură. Peste puţină vreme trecură una după alta trei trăsuri pe sub fereastra lui . El se ridică în pat şi ascultă oamenii vorbind, dar nu putea înţelege ce vorbeau... Din ce în ce zgomotul se depărtă, pînă cînd nu se mai auzea nimic. Atunci îl cuprinse acelaşi simţămînt care îl cuprinsese astă-noapte, cînd se întorsese cu spatele spre dunga de raze; nu mai putea să stea în casă; trebuia să iasă la larg. Şi se hotărî să deştepte pe vreunul din amicii săi. Dar pentru ce? Singur nu-şi putea da seamă; simţea însă cea mai vie trebuinţă de a nu mai fi singur şi de a-şi împărtăşi cugetările spre a găsi un reazem moral.

Încet precum se dezbrăcase, el se îmbrăcă; şi încet precum întrase, el ieşi.

Afară în curte se pregătea de ziuă. Cocoşii cîntau; găinile se scuturau de pene; gîştile stăteau de vorbă; vrăbiile începuseră a cîrti; porcii sughiţau printre dinţi. Din fundul foişorului se ridică un motan şi veni torcînd şi frecîndu-se de părete spre stăpînul său. Toate aceste înrîuriră într-un mod binefăcător asupra lui Zoltán: era o lume deschisă şi pacinică.

El coborî treptele şi aruncă şi de astă dată o „privire de stăpîn" împregiur. Toate erau după cum trebuiau să fie.

VI

Cîtva timp Zoltán se învîrti somnoros pe la capul scării. Deodată însă aude un nou uruit de trăsuri şi nişte glasuri zgomotoase. Atunci pleacă spre poartă, deschide şi iese, oprindu-se înaintea ei.

Din vale se urcau cinci trăsuri pline de oameni. În cea dintîi și în cea de-a treia ședeau cîte doi popi.

Zoltán privi la ei numai cu coada ochiului, arătîndu-se a nu-i băga de seamă; după ce însă trecură, el privi îndelungat în urma lor, cercînd a-și da seamă de scopul ce vor fi avînd acești oameni tocmai astăzi, duminecă, în oraș. Starea sufletească în care petrecuse ca de opt ceasuri și agitațiunea în care trăise de opt zile îl puneau în neputință să nu-i aducă pe acești oameni în legătură cu ideile ce-l frămîntau. El nu se mai îndoia că românii au întîlniri tăinuite și că lucrează în societăți secrete. Acesta era un lucru firesc, cel mai firesc între toate cîte se potriveau cu soiul de idei ce-l cuprinsese.

Preocupat de asemenea gînduri, el face cîțiva pași înainte și începe să se plimbe pe dinaintea casei, așteptînd cu nerăbdare să vadă pe vreunul din prietenii săi ieșind pe stradă.

În acel moment vede pe peretele alb al casei sale, chiar între ferestre, trei cruci roșii, iacă așa:

† † †

Zoltán rămîne uimit la această vedere. Nu își aduce aminte să fi văzut ieri aceste cruci... El nu se mai îndoiește că aceste au fost făcute astă-noapte... Dar ce însemnează ele?... Ce sunt aceste?!... Cine a făcut aceste cruci și pentru ce le-a făcut? La aceste întrebări ce-și face îl cuprinde o îngrijare, o neliniște pe care o simte omul în fața unui lucru de care nu-și poate da seamă. El își caută explicarea în capul său, și îngrijirea se încordează pînă la spăimîntare.

Apucat de o gîndire nehotărîtă, Zoltán pleacă spre vale.

Pe casa vecinului său Bányi Béla, o cruce roșie...

Merge mai departe.

Pe casa amicului său László Antal, două cruci roșii...

Mai merge cîțiva pași și se oprește încremenit înaintea unei case mici, dar curate... Da! el nu se înșală. Aici locuiește Munteanu: pe casa acestuia nici o cruce...

În capul său s-aprinde o lumină înfricoşătoare; începe să înţeleagă ce vor grămezile ce văzuse ieri şi pentru ce românii nu veniseră la teatru; începe să înţeleagă zgomotul de astă-noapte, carele încărcate de oameni... să înţeleagă, în fine, ce însemnează *crucile roşii*.

Ca gonit de un vrăjmaş neîmpăcat, el străbate uliţa în jos şi în sus... Pretutindenea casele locuite de maghiari sunt însemnate cu cruci roşii.

Deodată se opreşte înaintea unei case mari. Este a lui Paveleanu. Un român, dar şi el are trei cruci roşii. A!... el a fost aseară la teatru. Este un trădător în ochii românilor...

Nu trecură mai mult de zece minute, şi Féleky Zoltán îşi îndreaptă paşii spre locuinţa amicului său Bátor Férencz , pe care îl ştia mai hotărît şi mai îndărătnic între toţi amicii şi compatrioţii săi.

VII

Domnul Bátor era din fire om cumpătat şi mai puţin dispus la visătorie decît amicul său Zoltán. Deşi luase parte la convorbirea de aseară şi împărtăşise şi el îngrijirile şi supărarea prietenilor săi, i se părea totuşi că amicul său este prea exagerat, şi îndată la început el îi surîse îndoielnic.

— Iubitul meu prieten, zise el cu glas aşezat, asemenea lucruri nu se întîmplă fără veste şi fără pregătiri.

— Aceasta este ceea ce mă îngrijeşte, răspunse Zoltán, pierzîndu-şi răbdarea. Ei sunt pregătiţi şi acum vor să ne surprindă. Prietene, cerul a voit ca eu să vă previu: urmaţi-mă, zic eu! Vino singur şi vezi crucile.

— Ştii că mă supără stăruinţa ta? replică Bátor cam aprins. Dacă ei ar voi să ne surprindă, nu ne-ar face cruci.

— Dar voiesc a năvăli asupra noastră într-unul şi acelaşi moment; pentru aceasta ne-au însemnat casele. Mă înţelegi acum?...

Bátor înţelegea combinaţiunea; cu toate acestea, ea nu putea de loc să intre în şirul său de idei, şi aceasta îl despera pe Zoltán. El începu a-i povesti dar cu de-amănuntul toate cele petrecute astă-noapte, de carele încărcate, de visul său rămas atît de clar în aducereaaminte a sa, şi îi zise:

— Te rog, prietene, de dragul lui Dumnezeu! spune-mi pentru ce numai casele noastre sunt însemnate cu cruci? Te rog...

În şirul convorbirii, Bátor devenea din ce în ce mai serios. Oricît de curios i se părea lucrul, împregiurările coincideau mult mai mult decît să poată fi luat în glumă.

— Şi-apoi ce crezi tu? zise el serios. Ce vor românii?

— Ce vor? Ce cred!? Nimic nu cred. Eu ştiu, eu sunt convins, eu nu mă mai îndoiesc. Românii vor o vesperă siciliană. Te asigur: astăzi seara, cînd vom fi cu toţii în teatru, românii vor năvăli asupra noastră şi în aceeaşi vreme şi asupra caselor noastre.

Bátor stete o clipă nehotărît.

— Cu toate acestea, eu cred că crucile sunt făcute de primărie, observă el gînditor. În tot cazul, trebuie să ne lămurim, dar fără zgomot.

— Asta o voi şi eu! răspunse Zoltán mulţumit. Ziua de astăzi este a noastră. Acum, că ştim totul, nu mai putem să fim surprinşi.

— Negreşit, trebuie îndată să mergem la primărie. Eu sunt convins... Şi, cu toate aceste, nu înţeleg de ce numai pe casele noastre... şi-apoi Paveleanu... E lucru curios, foarte curios...

Bátor deveni din ce în ce mai gînditor. Cuvîntul „curios" se repetă de mai multe ori pe buzele lui în vreme ce se pregăti să iasă.

Pe cînd ieşiră în uliţă, iar se urcau la deal doauă care încărcate.

Zoltán nu zise nimic; se uită însă aspru la prietenul său.

— Negreşit, zise acesta, trebuie să aflăm pe dată totul: ce caută aceşti oameni aci şi cine a făcut crucile?

— Pretexte vor găsi ei, iubitul meu amic.

— Ai dreptate, răspunse Bátor. Este mai bine să păstrăm tăcerea.

Mergînd spre primărie, prietenii se încredințară încă o dată cu ochii lor despre crucile roșii. Cu atît mai vîrtos simțeau îndemnul de a se grăbi.

Dar unde, atît de dimineață? Pe cine vor găsi acum la primărie? Nu erau decît servitorii și gardiștii. Cu aceștia nu puteau vorbi.

Ei o luară de-a dreptul spre casa d-lui primar Király Győzö.

D-l Király îi primi în halat și îi pofti la cafea.

Cafelele însă au rămas pe masă și s-au răcit.

Din ce în ce mai mult frunțile se încrețeau, și lucrul luă o față serioasă. D-l primar nu știa nimic despre crucile roșii, și nimenea fără știrea lui nu avea dreptul să facă cruci roșii pe case.

La moment trimise după secretarul său, poruncind numaidecît să vină.

Secretarul veni.

El nu știa nimic despre crucile roșii.

— Șaptezeci și șapte de care de bolovani! strigă primarul mînios. Cine cutează și cine poate să mînjească pereții orașului fără știrea mea? Ei bine, o să aflu eu, ș-atunci...

Secretarul fu trimis la d-l căpitan al poliției, Vitéz Adám.

D-l căpitan veni.

El nu știa nimic despre crucile roșii.

În această strîmtorare secretarul crezu că a dat de urma făcătorului de cruci.

— Poate d-l colonel o fi voind să încuartireze, zise el cu sfială.

— Fără știrea primăriei? Cum? Ș-apoi pentru ce numai la casele unora?

Domnul primar era să continue; dar în acel moment Zoltán se sculă, necăjit de atîta trăgănare.

— Domnule primar, zise el hotărît, eu am auzit cu urechile mele pe acei oameni trecînd pe sub fereastra mea, i-am văzut cu ochii mei. Eu nu mă mai pot îndoi că ei au făcut crucile!

Bátor dete din cap: nici el nu se mai îndoia.

Căpitanul era de părerea că lucrul cel mai simplu ar fi a li se cere o aspră socoteală despre faptele lor. El era furios, căci își vedea serviciul compromis și nu avea dorință mai fierbinte decît să poată pune mîna pe toți cei bănuiți și să-i aresteze.

Ceilalți erau însă de părerea că afacerea are un caracter cu desăvîrșire local și că astfel face parte din cercul de activitate al primăriei.

Primarul, colonelul și președintele tribunalului care veniră în urmă și ei, căzură de acord că toată sarcina cădea asupra primarului; cu toate acestea, el era mîndru oarecum de situațiune. El simțea că acum are și dînsul un rol. Cu atît mai mîndru era colonelul.

— Domnilor, zise el după o pauză, în oraș sunt două batalioane de linie, care fac în total 750 de soldați, un escadron de husari și cadrul batalionului de linie. Vă garantez că pacea este asigurată.

— Trebuie însă numaidecît să depeșăm guvernului, adăugă primarul serios.

Toți recunoscură că acesta este cel dintîi pas de făcut.

— Deocamdată, replică colonelul, eu voi da ordin ca toată garnizoana să stea la dispoziția d-lui primar. Eu garantez discrețiunea. Nimeni nu va ști de ce și pentru ce. Numai ofițerii vor fi inițiați puțin, spre orientare. Prin oraș nu vor circula decît doauă caraule, după cum se face obișnuit în toate duminecile.

Colonelul privi la cei dimpregiurul său, să vadă din fețele lor dacă sunt mulțumiți.

Președintele era pregătit să plece. Avea să meargă la Sibiu pentru cîteva zile.

— După toate aceste, zise el turburat, eu nu mai am, cred, nimic de făcut în această afacere. Eram de mult hotărît să...

— E peste putință, d-le președinte, îl întrerupse primarul, dacă pînă la trei ore trebile nu s-ar lămuri, eu am să arestez pe toți străinii aflători în oraș. Ș-apoi, mai-nainte de toate, depeșa trebuie s-o semnăm cîteșipatru.

Primarul luă hîrtia și în grabă scrise următoarea depeșă:

„Avînd destule motive de a bănui că, din cauze necunoscute, liniştea publică va fi turburată de populaţiunea română din acest ţinut, vă rugăm, cu supunere, să binevoiţi a dispune să ne vină îndată un ajutor suficient pentru suprimarea revoluţiunii eventuale. Administraţiunea locală a luat toate măsurile spre a împedeca izbucnirea în seara de astăzi.“

VIII

Expediind depeşa, primarul luă imediat cele mai necesare dispoziţiuni spre a se informa despre mişcările românilor.

Mai-nainte de toate se informă de localul unde au să se adune românii, luă cunoştinţă de scopul adunării şi de numărul celor adunaţi, ordonînd să i se facă o listă de numele celor mai notabili dintre dînşii. După toate aceste, luă dispoziţiuni să se ţină în vedere şi să se observe toate mişcările lor.

Patru oameni de încredere se porniră pe dată călare să străbată împregiurimile oraşului pînă la satele megieşe şi să raporteze despre tot ce vor fi întîlnit, despre tot ce vor fi văzut.

Căpitanul primi ordinul să aresteze, dar fără zgomot, pe toţi cei ce vor fi purtînd arme în localuri publice.

Însuşi primarul încălecă şi făcu o revistă de-a lungul stradelor mai însemnate ale oraşului.

Nimic neobişnuit. Cu toate acestea, nu ţinea minte să mai fi văzut o mişcare atît de zgomotoasă în oraş. Nu întîlnea un om în cale-i fără să-l preocupe. Mai ales pe uliţa mare, în apropierea bisericii şi a şcolii româneşti, se simţea turburat.

Din cele ce aflase din lista proprietarilor şi mai ales de cele cuprinse în raportul căpitanului, bănuielile d-lui Féleki i se înfăţişau atît de fireşti, încît nu se mai putea îndoi. Tocmai pentru aceea însă înfăţişarea destul de obicinuită a oraşului şi aerul atît de nevinovat cu care îl salutau românii adăugau la îngrijările sale. Negreşit, gîndea el, dintre români nu sunt iniţiaţi în complot decît fruntaşii, de la care atîrnă voinţa celor-

lalți. În curtea școlii nu văzuse decît vreo treizeci de oameni, între care cîțiva preoți și dascăli.

Toți aceștia erau din satele de prin pregiur, și fiecare din ei dispunea de o parte a satului; cu toate aceste, trebuie să afle ceva urme și dovezi. Planul este urzit cu atîta dibăcie — credea el — încît era cu neputință a străbate printr-însul. Aceasta-l dispera. În această stare sufletească se întoarse la primărie, unde îl așteptau mai multe raporturi și un ofițer de ordonanță.

IX

Între noauă și zece ore înainte de amiazi toți proprietarii caselor însemnate cu cruci roșii primiră următoarea adresă secretă:

„Salutare patriotică!

Astăzi dimineața s-a constatat că pe casa d-voastre, ca și pe toate casele nelocuite de români, o mînă necunoscută a făcut cruci cu cretă roșie. Atît aceste cruci roșii, cît și alte împregiurări ajunse la cunoștința acestui oficiu justifică bănuiala că populația română din oraș și dimpregiur, agitată și amăgită de oameni ambițioși și răuvoitori, are de gînd să turbure astă-seară liniștea publică.

Administrația locală a luat toate măsurile cuvenite pentru asigurarea liniștei, făcînd arătarea cuvenită înaltului guvern regesc al trebilor dinlăuntru și cerînd ajutorul armatei.

Vă comunic aceste spre a vă scuti de orice grijă și a vă cere concursul patriotic în ceea ce privește susținerea ordinii!

Primăria a găsit de cuviință a lua următoarele măsuri și a vă invita să le respectați și să faceți ca ele să fie respectate de toți casnicii d-voastre:

1) *Să păstrați cea mai adîncă tăcere despre toate cele privitoare la prezenta adresă, fiind înștiințați de privegherea administrațiunii asupra tuturor mișcărilor din oraș și dimpregiurul orașului;*

2) *Să vă păziți de orice atitudine bătătoare la ochi și să stați cu toți casnicii d-voastre acasă; de altmintrelea, puteți să ieșiți la plimbare, ca în alte duminici, căci în cursul zilei securitatea nu va fi cîtuși de puțin periclitată;*

3) *Să considerați de datoria d-voastră cetățenească a nu ieși și a nu permite casnicilor d-voastre să iasă din oraș, spre a nu da prin aceasta motive de bănuială, cu atît mai mult cu cît administrația nu garantează securitatea decît înlăuntrul barierelor orașului;*

4) *Astă-seară veți lipsi de la reprezentațiunea teatrală atît d-voastre, cît și casnicii d-voastră, fără să lipsiți însă a vă face pregătirile și fără să spuneți cuiva că nu veți merge.*

Pe deplin încredințați de cumpătul patriotic al d-voastră, subsemnatul oficiu nu se îndoiește cîtuși de puțin că va avea acest concurs al d-voastră."

Îndată după trimiterea acestei adrese, d. primar primi următoarea telegramă din Pesta:

„*S-a dat ordin d-lui comandant din Sibiu, generalul baron de Lauffenteich, să se pună în înțelegere cu d-voastră, consignînd, deocamdată, un regiment de infanterie și o baterie de artilerie. Vă cer imediat un raport detailat despre situațiune.*"

Primind depeșa, primarul trimise îndată pe ofițerul de ordonanță la d-l colonel comandant și pe secretar la d-l președinte, spre a-i invita la consiliu.

Pînă la sosirea lor, primarul se așează la masă și începu să citească raporturile intrate în absența sa, spre a-și aduna elementele raportului ce trebuia să înainteze guvernului.

„*Nouă persoane au fost arestate pentru că s-au găsit arme asupra lor, două în oraș, patru în apropierea orașului, două s-au găsit într-un sat megieș și una în curtea perceptorului Constantin Bocesan. Toate aceste arestări s-au făcut fără nici un zgomot și aducîndu-se respectivii la primărie sub diferite pretexte, fără a bănui că vor fi arestați.*"

Primarul era mulțumit.

„În curtea bisericii s-au numărat peste trei sute de oameni, iar în curtea şcolii, treizeci şi opt. Între aceştia erau noouăsprezece preoţi şi douăzeci şi trei oameni cu haine negre, dascăli negreşit.

În uliţa Pîrîul-de-Jos a fost o încăierare: cinci oameni din satul Gropile au bătut pe doi gardişti care intraseră la dînşii. Unul din gardişti s-a transportat la spital, iar cei cinci oameni s-au arestat.“

— Nimic! nimic deosebit, zise primarul supărat. Dar să vedem pe celelalte.

Luă o altă hîrtie. O coală întreagă scrisă! O desface şi citeşte:

„Domnule primar,

În urma unui incident regretabil, petrecut astăzi între opt şi noauă ceasuri în uliţa Pîrîul-de-Jos, cinci persoane au fost arestate de poliţia locală, şi anume: Petrea Vrănuţ, Eftimie Cornuleţ, Ştefan Repede; afară de aceştia, un fiu şi o slugă ai acestui din urmă, toţi cinci din comuna Gropile. Această arestare a produs cea mai tristă impresiune asupra tuturor celor ce cunosc pe arestaţi, nu numai pentru că toţi aceştia sunt oameni cu avere şi capi de familie, veniţi în oraş ca reprezentanţi ai consătenilor lor, ci şi pentru că ei au fost provocaţi prin insulte de către agenţii poliţiei, ceea ce naşte bănuiala că dinadins s-a căutat pretext pentru arestarea lor. Stînd ca oameni pacinici lîngă trăsurile lor, ei au fost întîmpinaţi cu vorbe necuviincioase de către gardistul Kecskés Mátyás, care a mers cu insultele pînă a le atribui intenţiuni revoluţionare, ameninţîndu-i că vor fi împuşcaţi cu toţii ca nişte cîni de români ce sunt.“

Primarul, aprins de mînie, se opri un moment.

— Suntem trădaţi! exclamă el, sculîndu-se desperat.

Apoi citi mai departe:

„Veţi înţelege, d-le primar, că asemenea vorbe necumpănite puteau prea uşor să provoace un răspuns tot atît de primejdios. Cu toate că arestaţii nu şi-au pierdut cumpătul decît numai atunci cînd gardistul voia să pună mîna pe dînşii şi cînd, durere, în înfierbîntarea momen-

tului, au trecut preste marginile în care ar mai putea fi dezvinovăţiţi. Vă rugăm însă să binevoiţi a-i pune în libertate pe garanţia noastră, a celor subsemnaţi; vă rugăm cu atît mai mult că, dinprotivă, s-ar justifica bănuiala că arestarea lor n-a fost decît o manoperă pentru împiedecarea reuşitei Partidului Naţional, ceea ce ar agita spiritele şi ar umplea populaţiunea de indignaţiune."

Primarul puse hîrtia pe masă şi se aşează obosit. În acel moment intră colonelul.

X

În vremea aceasta oraşul îşi schimbă faţa. Îndată dimineaţa, colonelul întruni pe toţi ofiţerii garnizoanei în cazarma cea mare.

— Domnilor!... Da! Domnilor — zise el adresîndu-se către corpul ofiţerilor şi oprindu-se un moment pe gînduri — este de prisos să vă vorbesc mai departe. Astăzi cazarma va sta ca în timp de asediu: veţi sta cu toţii în cazarmă, fiecare la compania sa; nu veţi comunica cu nimeni în oraş şi veţi sta gata în fiecare moment să ieşiţi la semnalul de alarmă. Cred că ne-am înţeles!

Ofiţerii înţelegeau — după regulament. Colonelul le vorbise cu atîta răceală, încît nimeni nu bănuia nimic. Credeau că este vorba de vreo manevră de cazarmă. Dar tocmai pentru aceasta ofiţerii erau supăraţi, căci, ziceau ei în gîndul lor, pentru asemenea distracţiuni d-l colonel putea să-şi aleagă o altă zi, nu chiar dumineca. Nimeni însă nu cuteza să zică o vorbă, ci fiecare îşi înghiţea necazul.

Peste puţin timp s-adunară companiile şi li se citi ordinul de zi.

În acest ordin însă erau doauă puncte foarte supărătoare: întîi, că numărul gardelor trebuia îndoit, ş-al doilea, că nimeni nu putea să iasă ori să intre fără voia ofiţerului. Cazarma era închisă. Soldaţii vedeau în acest ordin o pedeapsă disciplinară. Ei erau supăraţi pe superiorii lor şi mai ales pe sergenţi, căci,

după credința lor, aceștia vor fi urzit această măsură. Sergenții erau supărați pe ofițeri, și ofițerii, după cum văzurăm, erau supărați pe comandant. Astfel, în întreaga populație a cazarmelor era o fierbere tăinuită.

După trimiterea însă a ofițerului de ordonanță la primărie, tăcerea încetă. Această măsură neobișnuită îi făcea pe oameni să se întrebe ce o să iasă din toate acestea? Ce vrea ofițerul de ordonanță?

Oamenii se uitau cu aer de curiozitate unii la alții, dădeau din cap, dădeau din umeri și, în fine, începură a șopti în taină, adunîndu-se grămezi-grămezi, agitîndu-se din ce în ce mai tare.

Ce este aceasta? Ce o să fie? Pentru ce toate acestea?...

XI

Orășenii nu știau nimic de toate cele ce se petreceau în cazarmă. Ei erau ocupați cu pregătirile pentru teatru, încît nu le rămînea vreme să se gîndească la cele ce se petreceau împregiurul lor. Unii alergau în dreapta, alții în stînga; ulițile erau pline; piața bîjbăia ca un stup; prăvăliile erau îndesuite. Nu era numai duminecă, ci și o zi de serbare neobișnuită.

După noauă ceasuri dimineața, proprietarii de case primesc adresele secrete.

Ca printr-un ordin de comandă, ulițile se deșertară. Porțile și prăvăliile se închid una după alta. Pe la zece ore ulițile erau părăsite. Numai pe ici, pe colea se mai zărea cîte un slujbaș al primăriei, cîte un om care nu știa nimic de cele ce se petreceau, ori cîte unul care se grăbea în fuga mare a sosi cu o clipă mai curînd acasă.

Înfățișarea orașului era ca în ziua de Paști, cînd toată lumea e la biserică.

Adresa secretă a primarului a avut drept efect tocmai ceea ce voia să înlăture: ea a produs o panică în tot orașul.

Bărbații erau serioși, îngrijați, furioși sau exaltați. Femeile plîngeau, și multe din ele leșinau. Toată lumea își ieșise din fire. Nu mai știau ce să facă, cum să scape,

unde să fugă, unde să-şi ascundă comorile. Se certau, se acuzau unii pe alţii, învinovăţeau administraţiunea, osîndeau guvernul şi blăstămau pe români; prea puţini aveau încredere în ocrotirea puterii publice; cu atît mai mic era numărul acelora care, citind şi recitind adresa secretă, nu puteau de loc s-o înţeleagă şi se îndoiau că pericolul ar fi atît de iminent. Cu toate acestea, ei aveau dinainte-le adresa primăriei, vedeau crucile roşii şi mintea li se oprea în loc. Cei mai mulţi nu făceau nimic; unii, mai şireţi, ieşeau în uliţă, priveau în dreapta şi în stînga, şi cînd credeau că nu-i vede nimeni, ştergeau crucile roşii de pe pereţii lor. În scurtă vreme mare parte din crucile roşii erau rase cu cuţitul ori spoite cu var.

Cei mai fricoşi se hotărîră să fugă. Pe drumul despre Sibiu, în interval de o oră, ieşiră noauă trăsuri încărcate; oamenii mai serioşi însă alergară îndată la primărie, spre a se încredinţa înşişi despre situaţiune; iar alţii se grupau cu amicii lor la locuri anumite, spre a se sfătui.

Pe cît de părăsite erau însă uliţile, pe atît de mare era îmbulzeala la biserica cea românească şi la şcoala de băieţi.

Nu era suflet de om care să fi lipsit azi de la biserică.

De cîteva zile se făcuseră pregătiri pentru ziua de astăzi.

Încă de ieri după-amiazăzi sosise comisarul consistorial, părintele asesor metropolitan, dimpreună cu alte persoane mai însemnate din Sibiu, căci azi avea să fie alegere de protopop.

Mare parte din delegaţii satelor au venit de ieri seara; ceilalţi au sosit astăzi dimineaţa: numai preoţi, dascăli, notari şi săteni de frunte.

Erau doi candidaţi, dintre care unul administrator protopopesc. La sfînta liturghie aveau să slujească împreună, să-i vadă poporenii şi să-i cunoască pe amîndoi. Afară de aceasta, la „chemarea Duhului sfînt“ avea să pontifice părintele asesor metropolitan, va să zică trei protopopi, asistaţi de noauă preoţi, adecă în total doisprezece duhovnici. În fine, şcolarii aveau să ţină corul şi cei mai vestiţi cîntăreţi dim-

pregiur să țină strana. Avea să fie o zi cum n-a mai fost, cum nu s-a mai pomenit în acest oraș.

Încă de dimineață erau pline nu numai biserica, ci și curtea bisericii.

Oamenii stăteau de vorbă și, ca totdeauna la asemenea ocaziuni, se împărțeau în doauă cete. Unii erau pentru un protopop, alții pentru altul. Cei mai mulți însă stăteau nehotăriți, așteptînd să-i vadă pe amîndoi la altar.

Dară partea cea mai luminată și mai ales delegații și-au luat poziție față de candidați. Ieri seara se ținuse la școală o întrunire în care însă oamenii nu s-au putut înțelege. Toți admiteau că părintele administrator cîntă și vorbește mai frumos, dar se bănuia că el ar fi avînd relații cu maghiarii. Așa fiind, partida națională îl considera drept renegat și lupta din răsputeri, pe față, contra lui.

Cu cît se apropia alegerea, cu atît creștea și agitația. În cursul sfintei liturghii oamenii și întrau, și ieșeau din biserică; vorbeau încet; p-afară se și certau; fiecare se silea să întărească poziținea candidatului său. De cînd au intrat însă în sfînta liturghie, partida părintelui administrator părea că crește. Glasul părintelui străbătea ca un fior prin mulțime; pe lîngă aceste, era om înalt și frumos, pe cînd concurentul lui părea un popă de la sate pe lîngă dînsul... Partida națională se agita cu atît mai mult în fața criticei poziținui a candidatului său.

Deodată, unul cîte unul, oamenii încep să iasă din biserică... Șoapte, zgomot... vorbe aprinse.... Într-o clipă se răspîndi vestea că poliția ar fi arestat pe trei dintre delegații Partidului Național.

Cîțiva inși alergară la primărie și se întorc turburați înapoi. Agitația crește ca un roi, și în scurtă vreme nimeni nu se mai îndoiește că părintele administrator s-a pus în înțelegere cu maghiarii. Atunci partida lui se reduce abia la vreo zece oameni, care îl cunoșteau mai de aproape. Aceștia, simțînd pe dată greutatea situațiunii, se hotărăsc și adresează acea petițiune primarului prin care cereau libertatea arestaților pe garanția lor.

Purtătorii petiţiei se întorc fără rezultat, căci primarul nu era la primărie. Dînşii însă asigurau că arestaţii vor fi liberaţi pe dată.

Acum însă nici libertatea arestaţilor nu mai putea domoli spiritele. În altar preoţii scurtau textul liturghiei; în strană dascălii schimbau tipicul; toate mergeau numai de-a valma.

Mai-nainte de zece ceasuri liturghia se sfîrşi şi lumea ieşi toată în curtea bisericii. Bărbaţi, femei, copii, cu totul ca trei mii de suflete, se mişcau în amestec agitat prin curtea cea mare; bărbaţii discutau înfierbîntaţi, femeile steteau timide, iar copiii săltau şi ţipau, dezmierdaţi de acest zgomot. Unii voiau una, şi alţii voiau alta; unii propuneau, alţii nu primeau; era o fierbere grozavă, în care nu puteau ajunge la nici o hotărîre. Unii ziceau că ar fi bine să meargă cu toţii la primărie şi să nu se mişte din loc pînă nu vor izbuti să libereze pe cei arestaţi; dar acum nu mai era vorba de arestaţi; vorba era de insulta ce li s-a făcut. Au fost numiţi „revoluţionari", au fost numiţi „cîni de români". Toţi doreau o răzbunare.

În această învălmăşeală, un om de statură mai înaltă se iveşte pe treapta cea mai înaltă de la întrarea bisericii. Este advocatul Romulus Tiberian.

— Fraţilor! strigă el cu glas răsunător.

Într-un moment oamenii făcură roată împregiurul lui şi zgomotul amuţi.

Toţi ascultau, căci în această încurcătură toţi simţeau trebuinţa să audă o părere lămurită.

— Fraţilor, cuvîntă din nou oratorul. Nu e nimeni între noi care să nu fie întristat văzînd că în această zi, ce pentru noi constituie una din cele mai frumoase sărbători, nici unul măcar din cetăţenii maghiari n-a găsit de cuviinţă a se face părtaş la bucuria noastră. Ne revoltă cînd ura lor merge pînă a ne insulta, numindu-ne „revoluţionari" şi „cîni de români", întărîtînd astfel pe cîţiva fraţi de ai noştri şi în urmă arestîndu-i. Toate aceste nu puteau şi nu pot avea alt scop decît să agiteze şi să turbure armonia între noi şi să ne provoace la fapte nechibzuite. Ei caută pretext să împedece alegerea de astăzi şi să ne compromită în faţa lumii.

Orbiţi de pasiune, ungurii nu prevăd urmările ce pot avea atari măsuri nechibzuite, nu vor să se gîndească la răzbunarea ce poate cădea asupra lor întărîtînd pe pacinicii români. De aceea să ne arătăm mai tari decît dînşii, să nu ne lăsăm să ne amăgească şi să păstrăm cumpătul, căci numai astfel putea-vom păstra demnitatea noastră. Dar trebuie totodată, nu ne este permis să trecem cu vederea insulta ce am suferit în ziua de astăzi: să cerem satisfacţie; dar să o cerem acolo unde ne este sigură speranţa să fim ascultaţi. Fraţilor, fiţi liniştiţi şi să urmăm a încheia în linişte ziua de astăzi... Înălţatul împărat a fost totdeauna ocrotitorul nostru: îi vom aşterne şi de astă dată plîngerea noastră prin o deputaţiune!...

Tiberian voia să-şi urmeze discursul, dar mulţimea începu să strige şi să se mişte exaltată. Oamenii îşi aruncau pălăriile în aer, cădeau în genunchi şi îşi făceau cruce, binecuvîntînd pe împăratul.

Cu toate aceste, spiritele continuau a se agita şi setea de răzbunare se aprindea din ce în ce mai mult.

XII

Pe cînd românii parte stăteau turburaţi în curtea bisericii, parte discutau serioşi în localul şcolii, oraşul tremura, cazărmile fierbeau în ascuns, primarul buiguia tot în ascuns, indecis, în comisia permanentă, iară el, nenorocitul urzitor al acestei situaţiuni, Féleky Zoltán, umbla, ca ieşit din fire, pe strade.

După ieşirea sa de la primar, el deveni gînditor. Comunicînd unui cerc mai larg ideile şi temerile sale, ele perduseră o parte din farmecul lor. Traversînd uliţile, el vedea trecînd oameni ca de comun pe lîngă dînsul, şi oricîtă osteneală îşi dădea, nu mai putea citi în feţele lor prevestirea unei zile de grozăvii. Toate păreau ca alte dăţi.

Sosind acasă, Zoltán întreprinse o plimbare pe podeala casei, gînditor, neliniştit, frămîntîndu-se în lupta cu cugetările sale. Parcă nu putea înţelege de unde şi pînă unde un pericol atît de iminent! Mintea

îi sta pe loc, şi el nu se putea nici într-un fel decide. Se lăsă dar în voia întîmplării.

El primi adresa secretă a primarului şi, citind-o, tremura ca o frunză de plop. I se părea prea serioasă această adresă, prea plină de prevestiri şi oarecum prea afară de orice asemănare. Îşi înfăţişa efectul ce trebuia să producă în oraş, spaima, încurcătura, nenorocirile şi toate urmările ei...

— Dar nu e cu putinţă! strigă deodată, cuprins de agitare. Este o încurcătură.

Şi zicînd aceste, îşi luă pălăria şi ieşi, ca turbat, pe stradă, fără să ştie însă unde o să meargă. Vedea clar că nu poate să fie, şi totuşi nu înţelegea pentru ce nu ar putea fi; simţea însă, oarecum, că nu poate să fie...

„Nu! îşi zise el din nou. Nu se poate", şi se hotărî să meargă la primărie, să împărtăşească primarului această convingere a sa... Pe drum el se hotărî să meargă mai întîi la prietenul său, spre a se înţelege cu dînsul, şi pe urmă să meargă împreună la primărie. Se întoarce şi îşi schimbă direcţia. Dar cînd se apropie de casa prietenului, se opri pe loc.

„Ce să caut la el? Ce-mi poate spune el? Cu ce mă poate lumina el?..." şi cu aceste reflecţiuni se întoarse şi se hotărî să plece de-a dreptul la biserica românească.

„Da, îşi zise el, îi voi întreba pe ei înşişi, pe români, să-mi spună: pentru ce au făcut aceste cruci? ce vor? ce fac? ce gîndesc?"

Astfel o porni spre biserică.

Vro zece minute Zoltán străbătu cu paşi repezi stradele una după alta. Toate erau deşerte, casele închise, oamenii numai pe ici, pe colo, cu aerul îngrijării pe faţă; întreaga înfăţişare a oraşului îl turbura. În sfîrşit zări în depărtare o patrulă: patru soldaţi şi un sergent. Un fior rece trecu prin vinele lui. Ce vor aceşti oameni? Ce caută?

XIII

Era însă în oraş un grup de suflete care nu ştiau nimic de toată această încurcătură: actorii, dimpreună

cu tot ce era în hotel... Dar... aci s-au fost îngrămădit alt fel de necazuri.

Deja des-de-dimineaţă directorul Kósza Bandi înghiţise la necaz, încît i se amărîse ziua chiar din revărsatul ei.

Lógó Marczi plecase la Bălgrad ca să pregătească localul, locuinţele şi publicul. Şi el a cerut să cheltuiască pe drum mai mult decît i se cuvenea.

După aceasta avu ceartă cu purtătorul de afişe. Dar se debarasase şi de acesta... Vorba era acum de repetiţie. Dar aceasta nu se putea ţine pînă să se întoarcă băiatul trimis după actori. Erau noauă şi jumătate trecute. Băiatul nu mai venea.

În fine băiatul se întoarce. El spune că un actor e beat, altul s-a bătut astă-noapte şi i s-a spart capul etc... lucruri în urma cărora repetiţia era cu neputinţă.

— Să fiţi ai dracului cu toţii! strigă directorul desperat.

Preste puţin, însă, el se mîngîie, zicîndu-şi: „Mai este vreme pînă deseară". În acel moment intră Peti, afişierul, sfiicios, cu afişele subţioară.

Amîndoi, directorul şi afişerul, se uită îndelung unul la altul.

— Ce? cum? răcneşte directorul ca turbat. N-ai împărţit afişele?

— Stai, d-le director, stai, răspunde băiatul tremurînd. Sunt închise toate casele la care aveam să duc afişele. În zadar am bătut la uşi... Nimeni nu era acasă, sau că nu voiau să-mi deschidă uşa.

— Eşti un dobitoc şi jumătate!, răcni din nou directorul.

— Ba eşti dobitoc d-ta!, răspunse băiatul impertinent.

Şi apoi ceartă, şi apoi înjurături, pînă cînd Peti, băiatul, sfîrşi prin a-şi cere cei 80 de creiţari, plata purtării afişelor. Directorul pretindea ca mai întîi de toate să împartă afişele. Vorbă din vorbă... una mai blîndă, alta mai aspră.

În sfîrşit băiatul iarăşi plecă să poarte afişele, iar directorul Kósza Bandi se aşează la o masă şi-şi ceru o litră de vin...

Împărțitorul luă iarăși ulița de-a lungul, cu afișele, și, trecînd din cotitură în cotitură, deodată zări mulțimea adunată în curtea bisericii românești, și apucă într-acolo.

În aceeași vreme Zoltán venea din direcția opusă, și patrula, pe care el o pierduse din vedere, venea pe o ulicioară strîmtă de la deal la vale. Cam în același moment sosiră toți trei din trei părți înaintea bisericii.

Mulțimea se mai liniștise puțin după ce ascultă cuvîntarea oratorului Tiberian. Dar tot mai erau grupe de oameni ce păreau nemulțumiți și discutau cu foc între dînșii. Cea mai mare parte însă era mai mult decît mulțumită, era veselă, căci i s-a dat prilej să rîdă de unguri.

— În ciuda lor, chiar în ciuda lor, vom face cum ne-o plăcea! suna din toate părțile și între acestea pregăteau ședința.

În apropierea uliței vreo douăzeci de tineri stăteau grămadă.

Unul propunea să ia o muzică, să străbată cîntînd toate ulițile, pînă tîrziu noaptea. Altul propunea să cumpere masalale și să facă o demonstrație cu ele noului ales, noaptea tîrziu, cînd maghiarii se vor fi culcat. Ei discutau, dar nu se puteau decide nici într-un fel. Numai asupra unui punct se înțelegeau cu toții: că trebuie făcut ceva. Atunci sosi și Peti, afișierul, și se opri înaintea oamenilor cu afișele subsuoară.

Unul dintre tineri se apropie de dînsul și-l întreabă ce are subțioară?

— Afișe — răspunde el, dîndu-i o foaie — afișe pentru teatru.

— Bravo! zise acesta. Și întorcîndu-se spre trupă: Teatru, strigă el, teatru maghiar! Astăzi seara ne ducem cu toții la teatru.

— Bravo! ne ducem la teatru! strigară mai mulți.

— Mofturi! observă unul dintre ei, cu aerul mai serios. Credeți că este ceva de acel teatru?

— Tocmai pentru aceea! Cu atît mai bine. Vom merge să-i necăjim pe unguri, să rîdem de ei...

— Bravo! strigară toți, și într-o clipă năvăliră asupra afișerului, apucîndu-i toate afișele de subțioară.

Afişerul rămase turburat privind la oameni, care făceau haz cetind afişele.

— Domnilor — zise el, în fine, sfiicios — sunt cruci roşii pe casele d-voastre?

Zoltán, care era şi el de faţă la toate acestea, îngălbeni, apoi roşi şi începu să tremure.

— Cruci roşii!? strigă el. Cum cruci roşii? Cruci făcute pe părete cu cretă roşie? Ce ştii d-ta despre ele?

Toată lumea se adună împregiurul lui.

— Da, cruci roşii! răspunse afişerul. Lógó Marczi, mai-nainte de a fi plecat la Bălgrad ca să pregătească cele de cuviinţă pentru trupă, mi-a însemnat toate casele la care am să duc afişe cu cruci roşii, cruci făcute cu cretă roşie.

Zoltán stete un moment încremenit. I se oprise respiraţia, era să cadă de pe picioare.

— Domnilor!, strigă el deodată. N-are să fie revoluţie! N-avem să fim ucişi! Eu sunt un mizerabil! Să mergem la primărie... Şi zicînd aceste, începu să fugă spre primărie, strigînd neîncetat: „Trăiască patria! Trăiască libertatea! Trăiască frăţietatea!“.

Toţi cîţi îl vedeau şi îl auzeau alergau după dînsul, crezînd că e nebun.

În cîteva minute uliţile despre primărie erau pline. Era o învălmăşeală care avea înfăţişarea unui asalt asupra primăriei.

Deodată se aude o împuşcătură din curtea primăriei.

În acel moment tobele şi trîmbiţele dau semnalul de alarmă în cazarmă, şi din turnul bisericii ungureşti clopotele anunţă pericolul suprem.

— E foc! e foc! s-aude din toate părţile, şi oamenii fug înspăimîntaţi, fiecare încotro i se pare că poate fi focul. Cei mai mulţi îşi urmau pasul spre primărie.

XIV

Sosind la primărie, Zoltán găseşte porţile închise. Tobele, trîmbiţele, clopotele, strigătele oamenilor şi porţile închise îl desperau.

— Deschideţi porţile! strigă desperat. N-are să fie revoluţie. Actorii au făcut crucile roşii. Românii n-au să ne ucidă.

În zadar, porţile nu se deschid. Mulţimea, auzind şi ea tobe, trîmbiţe, clopote şi văzînd porţile închise, începu şi ea să se aprindă. Auzea vorbindu-se de revoluţie, de moarte şi de cruci roşii; auzea şi nu înţelegea nimic din ceea ce vedea, din ceea ce auzea.

Zoltán zbiară, ţipă, dar în zadar. În momentul acesta apare în cellalt capăt al străzii o trupă de soldaţi pe deplin armaţi. Sunt doauă companii, cu maiorul Vutkevich, călare, în frunte.

Lumea vede şi rămîne uimită.

Tot în această clipă se deschide o fereastră, şi primarul se iveşte, palid ca ceara, în faţa mulţimii.

— În numele legii — strigă el cu glas tremurător — vă provoc să vă depărtaţi, să vă duceţi fiecare pe la căminele voastre, ori dacă nu, ordon armatei să dea foc.

Uimirea mulţimei crescu şi mai mare.

— Domnule primar! strigă Zoltán răguşit. N-are să fie revoluţie! Crucile roşii sunt făcute de către actori!

— Cum sunt făcute de actori?! strigă primarul încremenit.

Apoi roşeşte ca un bujor, acuşi iară îngălbeneşte ca ceara; stă nemişcat ca o stîncă şi nu mai poate spune un cuvînt; vede mulţimea adunată în faţa porţilor închise, vede armata apropiindu-se cu paşi măsuraţi, aude clopotele şi trîmbiţele, vede, aude şi nu ştie dacă toate acestea sunt realitate, ori este numai vis.

— Să se deschidă porţile! strigă deodată cu glas înăbuşit primarul, retrăgîndu-se de la fereastră.

*

Peste un ceas, uliţile erau pline ca stupul şi oraşul avea înfăţişarea unei case de nebuni.

De la primărie ieşea o ceată ca doauă mii de oameni înaintînd de-a lungul stradei mari spre biserică. În frunte păşeau doi stegari cu stindarde naţionale triculore

ce fluturau în aer; între ei, primarul, cu consilierii săi. După ei urmau arestaţii, orchestra cîntînd *Marşul lui Rákóczy*, şi mulţimea era entuziasmată. O altă ceată ieşea de la biserica românească.

Părintele administrator a fost ales prin aclamaţiune. El păşea în fruntea mulţimii, între doauă steaguri, urmat de o mulţime entuziasmată şi de o muzică ce cînta *Marşul lui Mihai Viteazul*.

În piaţa cea mare cetele se întîmpinară cu strigăte entuziaste.

Oamenii cîntau, rîdeau, plîngeau, jucau, se îmbrăţişau, îşi cereau iertare, promiţînd a nu mai trăi izolaţi unii de alţii, încredinţîndu-se că nu mai au de ce să se teamă unii de alţii şi de ce să se urască, şi astfel petrecură pînă seara împreună.

Seara se aprinseră masalalele şi oraşul răsună pînă la miezul nopţii.

Mai-nainte de a se culca, primarul adresă guvernului următoarea depeşă:

„*Graţie patriotismului românilor, în oraş domneşte cea mai deplină armonie.*“

NEGREA BĂTRÎNUL

I

Cap deschis şi fire potolită!

Lasă că era cu deosebire deştept, dar mai şi citise mult, ştia multe, îi erau ochii deschişi pentru toate şi avea darul de a spune cu toată cumpenirea ceea ce gîndea, încît era o mare mulţumire să-ţi petreci timpul stînd de vorbă cu el.

Făcuse doi ani la Universitatea din Paris, unde se înscrisese la Facultatea de medicină. În loc însă de a face studii de anatomie şi de fiziologie, el îşi îndulcea viaţa citind operele clasicilor francezi, vizitînd teatrele, concertele şi galeriile de tot felul, asistînd la conferinţe şi adîncindu-se în tainele botanicei, pentru care prinsese o mare slăbiciune. În cele din urmă s-a pătruns de convingerea că nu face nici el pentru medicină, nici medicina pentru el, şi a luat hotărîrea de a se pregăti pentru vreo altă carieră, mai potrivită cu înclinările lui.

Era, ce-i drept, împotriva firii lui de a se silui pe sine însuşi, dar adevăratul adevăr era că el nu numai din capul lui luase hotărîrea aceasta.

Tatăl său, toptangiu în braşovenia din Bucureşti, murise încă mai-nainte de a fi plecat el la Paris, iar mamă-sa, care nu mai avea alt copil, trăia, aşa-zicînd, numai de dragul lui. Avea de ce, căci, pe lîngă toate celelalte, mai era şi un tînăr chipeş şi binefăcut,

totdeauna cuviincios şi bine cumpănit, cu deosebire curat în întreaga lui înfăţişare, şi ţinea mult la mama lui. Aceasta era deci cuprinsă de o firească mîhnire cînd se gîndea că vor trebui să mai treacă ani şi iar ani de zile pînă ce el va fi ajuns să-şi ia diploma de doctor şi să se aşeze ca om la casa lui.

Apoi Negrea mai era şi ca un fel de miel care suge la doauă [oi], şi anume mai avea o mătuşă bogată, sora tatălui său, văduvă fără copii, care-i şi alesese drept pereche potrivită o verişoară, nepoata răposatului ei soţ, care ţinea la el şi pentru care avea şi el oarecare slăbiciune, încît îi purta mereu portretul la sine.

Era deci şi-n gîndul mătuşei că ar fi fost curată nebunie de a se mai canoni ani de zile de-a rîndul spre a-şi lua diploma de doctor, cînd el era şi de altmintrelea om deştept, ştia multă carte şi moştenise, ba mai avea să moştenească destulă avere pentru ca să poată trăi în toată lărgimea.

El s-ar fi şi întors acasă dacă n-ar fi prins slăbiciune de botanică. S-a înscris deci, de dragul botanicei, la Universitatea din Viena, mai în apropiere de oraşul lui, iar aici s-a încurcat în geografie, apoi în geologie şi-n chimie. Muncea omul întins şi fără de răgaz, încît ţi-ar fi fost milă de el dacă nu te-ai fi încredinţat în fiece clipă că făcea aceasta numai pentru mulţumirea lui sufletească.

Nici că obosea vreodată. Noi îi ziceam „Bătrînul", nu numai pentru că era mai în vîrstă decît cei mai mulţi dintre noi, ci şi pentru că era bătrînicios şi chibzuit în toate ale lui. Ţinea să fie totdeauna bine îmbrăcat, să se hrănească bine, să-i fie locuinţa frumoasă, aerisită, curată şi bine mobilată şi să se împărtăşească din toate distracţiunile plăcute: ar fi fost împotriva firii lui să stăruie în vreo lucrare pe care n-o urma cu toată inima. Deşi era deci, după cum se zice, tare-n materiile pe care le studia, el nu se zorea să se prezinte la examene. Cu toate acestea, mulţi îl pizmuiau şi toţi erau de părere că el o să ajungă un om foarte însemnat.

Dar Bătrînul nostru nu era om fără slăbiciuni. Din cînd în cînd, simțindu-se-n apele lui, el scotea din buzunar portretul „viitoarei" sale și nu puteai să-i faci mîngîiere mai mare decît încredințîndu-l că dînsa era foarte simpatică și că împărtășeai, în toate amănuntele lor, părerile lui în ceea ce privea viața casnică.

Apoi, pornit o dată, el nu mai sfîrșea: dedea uitării botanica și geografia, geologia și chimia și-și desfășura toată știința enciclopedică spre a arăta că de căsnicie atîrnă nu numai fericirea fiecărui om îndeosebi, ci totodată și bunul mers al societății, și că cea dintîi datorie a omului, atît față cu țara sa, cît și față cu părinții săi, este să-și întemeieze cît mai curînd viața casnică și să poarte grijă de soție și de copii.

— Omul necăsătorit — zicea el rostind vorbele rar și răspicat și bătînd cu degetul în masă — orișicît de multe și de mari i-ar fi vredniciile, e deopotrivă cu ramura stearpă în pomul plin de flori roditoare.

Nici c-ar fi putut să vorbească altfel un om cumpănit ca dînsul, care avea nu numai o mamă, ci și o mătușă bogată, ba chiar și o verișoară foarte gentilă, care țineau să-l vadă cît mai curînd așezat la casa lui.

El însă stăruia să arate că de aceeași părere au fost oamenii înțelepți ai tuturor timpurilor, că atît Roma, cît și alte state au crescut și s-au întărit cîtă vreme familia a fost bine așezată, și că pînă chiar și Confuciu al chinezilor pune familia mai presus de toate. Știa pe de rost legile prin care Iuliu Cezar punea sarcini grele asupra celor trecuți de oarecare vîrstă fără ca să se fi căsătorit și era pe deplin dumirit asupra împregiurărilor în care s-a prăbușit societatea romană după slăbirea legăturilor familiale.

Avea omul multă dreptate și știa să le spună toate, încît era o plăcere să-l asculți. Steteam cu toate aceste cîteodată pe gînduri, căci îmi dedeam seama că verișoara cea gentilă nu va fi avînd slăbiciune nici pentru botanică și geografie, nici pentru geologie și chimie.

— Ce-ar fi adecă, i-am zis într-un rînd, dacă ea și-ar pierde în cele din urmă răbdarea și s-ar mărita după altul?

Negrea se uită la mine așa de sperios, încît nu-l mai cunoșteam. Era parcă cel mai pătimaș om, care ar fi fost în stare să săvîrșească faptele cele mai crunte.

— E oare cu putință!? grăi dînsul. Uiți că mi-e verișoară. La noi în familie așa ceva nu se poate. Mare nenorocire s-ar întîmpla, adaugă el încruntat.

După cele spuse de el îmi dedeam cu socoteala că verișoara cea gentilă era nepoata mătușii bogate, care nu-i lăsa nepotului său moștenirea decît dacă el îi va lua nepoata în căsătorie. Era deci la mijloc o daraveră în care el era neînduplecat și nu-i intra-n minte gîndul c-ar fi putut vreodată să fie nevoit să nu-și urmeze în toată tigna viața după placul lui.

Și a și urmat-o, și noi, care la Viena l-am găsit, tot acolo l-am și lăsat cînd ne-am întors fiecare la ale sale.

II

Mult e cîntată fericirea zilelor de copilărie, și nici că mai încape îndoială că-n timpul copilăriei soarele e mai luminos, toate lucrurile din lumea aceasta fiind noi, par mai pline de farmec, simțămintele sunt mai vii și mai năvalnice, întreaga viață se desfășură cu mai deplin avînt. Cu toate acestea, nu-i mai puțin adevărat că ni se par fericite zilele copilăriei abia după ce au trecut, cînd ne aducem aminte de ele cu un fel de duioșie pornită din gîndul c-au trecut și n-au să se mai întoarcă.

Același fel de duioșie ne cuprinde cînd ne aducem aminte de timpul petrecut la universitate, de prietenii cu care steteam de vorbă, de iluziile ce ne făceam, de mulțumirile senine pe care le aveam din cînd în cînd, fie chiar și de nevoile cu care aveam uneori să ne luptăm. Toate ni se-nfățișează mărite și fărmecătoare.

Alergînd deci prin lume și căutîndu-mi de treburi, îmi aduceam adeseori aminte de zilele petrecute cu colegii mei de la universitate, între care se ivea totdeauna și Negrea, Bătrînul, care știa atît de multe, era atît de cumpănit în toate ale sale, și acum, după

ani de zile, mi se părea mai presus de oamenii cu care aveam a face.

Mi-l închipuiam întors la București, om așezat la casa lui și cu mare trecere între concetățenii lui. Mă miram deci că nu-i găseam numele prin gazete, în coloanele cărora sunt acoperite, fie cu laudă, fie cu ocară, atîte secături nevrednice de a fi amintite.

Cum nu-l știam pe Negrea prea modest, îmi dedeam dar cu socoteala că era la mijloc vreo întîmplare care-l silise să-și petreacă viața fie în străinătate, fie retras la vreo moșie, ceea ce de asemenea se potrivea cu firea lui.

— Aș! mi-a spus Margu, unul dintre foștii noștri colegi, pe care l-am întîlnit din întîmplare în timpul unei călătorii prin Bucovina. Se află la București, tot voinic, rumen, potolit și cu măsură, după cum îl știi. Rar se întîmplă să nu-l vezi ziua, spre amează zi ori pe însărate, făcîndu-și plimbarea pe Podul Mogoșoaiei, aproape totdeauna singur, cu pașii rari și apăsați și fără ca să se uite la dreapta ori la stînga, încît treci pe lîngă el fără ca să te bage-n seamă. Ne-ntîlnim cîteodată și stăm de vorbă, urmă el; ba într-un rînd l-am însoțit pînă la el acasă, în Mahalaua Lucacilor. Are casă frumoasă, grădină mare, florărie pentru plantele exotice, bibliotecă bogată, o frumoasă colecțiune de minerale și un laboratoriu chimic.

— Copii are? am întrebat eu.

— N-o știu asta, îmi răspunse el; se poate să aibă, eu însă nu m-am interesat de așa ceva, și după tot ceea ce am văzut, nu părea a fi om cu soție și cu copii.

Mie mi se părea, din contra, peste putință ca el să nu fie încă om căsătorit. Nu numai că aceasta nu se potrivea cu felul lui de a vedea lucrurile, dar mai era la mijloc și moștenirea mătușii celei bogate, la care nu putea renunța cu una, cu doauă.

Mă-nșelasem.

Vreo doi ani în urmă l-am întîlnit la Constanța, unde mă dusesem să fac băile de mare ce-mi fuseseră recomandate de medicul meu.

Era tot omul pe care-l știam, ceva mai matur, trecut acum de treizeci de ani, deși nu pomădat și

sclivisit, îmbrăcat cu deosebită-ngrijire şi curat pînă-n cele mai mici amănunte, înmănuşat, purtînd cu un fel de nepăsare bastonul cu mîner de argint şi oarecum înţepat, încît mă sfiam să întru în vorbă cu el.

Deşi trecuseră noauă ani de zile de cînd nu ne mai văzuserăm, el m-a recunoscut şi, după toate semnele, se bucură că puteam să stăm iar de vorbă.

Chiar de la început a trebuit să-mi dau cu socoteală că Margu avuse dreptate cînd îl socotise necăsătorit. El m-a poftit adecă să luăm masa împreună, ceea ce, fiind căsătorit, n-ar fi făcut fără să-mi spună că avea să mă prezente soţiei sale.

În timpul mesei m-am dumirit.

Aducîndu-şi adecă aminte de cele ce-mi spusese odinioară, el se uită la mine zîmbind cu un fel de nepăsare ironică.

— Te vei fi mirînd, îmi zise, că mă găseşti încă tot necăsătorit.

— Nevoile, răspunsei eu, care silesc pe om să facă ceea ce nu voieşte sunt aşa de multe, încît nu poţi să te miri aflînd că el n-a făcut aceea ce ar fi dorit.

— Da! da! stărui dînsul. Cel mai nesuferit dintre toate gîndurile este acela de a fi nevoit să faci ceea ce e împotriva firii tale. Acesta e lucrul de care m-am ferit întotdeauna mai mult decît de orice. De aceea — adause cu tonul dăscălitor pe care îl ştiam — e aşa de bine să ai puţine slăbiciuni şi multe bogăţii, căci bogăţiile te scapă de multe nevoi. Dar lucrul acesta are un cîntec, pe care o să-l deslusim după masă, la cafea, cînd o să putem vorbi în toată tigna, ca odinioară, cînd aveam mai puţine experienţe şi mai multe iluziuni. Deocamdată, adause zîmbind iar, îţi spun numai că erau neîntemeiate îndoielile pe care le aveai în ceea ce priveşte pe verişoara mea. La mijloc sunt vederile mele asupra vieţii casnice, care nu se potrivesc de loc cu stările politice din ţara noastră.

Mă uitai mirat la el.

— Nu pot, grăi, să-mi dau seamă despre legătura ce-ar putea să fie între viaţa casnică şi stările politice.

— Mi-ai spus că eşti judecător, răspunse el. Tocmai fiindcă eşti judecător ai s-o înţelegi aceasta mai uşor decît oricine.

Dedeam din cap şi din umeri ca omul care nu e în stare să se dumirească.

— Admiţi — stărui dînsul, cuprins de oarecare nerăbdare — că îndeosebi în ţara noastră n-aş putea să iau parte la viaţa politică fără ca să mă înscriu în vreun club?

— Să zicem că da! răspunsei eu.

— Nu să zicem că da, ci aşa este, stărui dînsul, încă mai nerăbdător. Omul care nu face parte din nici un club nu are la noi nici o trecere, nu este sprijinit de nimeni, e dat pretutindeni la o parte şi e pus în combinaţiunile politice numai în timpul alegerilor, cînd au şi unii, şi alţii nevoie de votul lui. Îmi vei da dreptate dacă-ţi voi spune că un om ca mine nu se poate împăca cu gîndul că are să fie ţinut în colţ ori aruncat la o parte, în vreme ce alţii, care sunt în toate privinţele cu mult mai prejos de el, stau în fruntea mesei ori merg înainte.

— Dacă-i aşa, întîmpinai eu, atunci ai fără îndoială dreptate. Aceasta o spun nu numai ca judecător, dar şi ca om cu bun-simţ.

— Ei bine! — urmă el — intrînd în vreunul dintre partidele politice, am să întreţin legături, să fac şi să primesc vizite, să iau parte la întrunirile de tot felul, la soarèle, la nunţi şi la banchete. Toate acestea costă parale, chiar multe parale, mult mai multe decît ţi-ar veni să crezi, căci exigenţele societăţii noastre sunt foarte mari.

— Ei! mi se pare că-i oarecare exagerare la mijloc, i-am zis eu; omul într-adevăr vrednic şi cumpănit îşi urmează drumul fără ca să ţie seamă de aceste neajunsuri sociale.

El dete cu îndărătnicie din cap: nu mai era omul potolit pe care-l ştiam.

— Şi rămîne caraghios! strigă el. Poziţiunea ce ţi se creează în societate atîrnă nu de la ceea ce eşti într-adevăr, nici numai de la ceea ce ai, ci de la felul cum te simţi şi te prezinţi în casele altora ori primeşti

pe alţii în casa ta, de la luxul pe care-l desfăşuri în lărgimea locuinţei tale şi în mobilă, de la cheltuielile pe care le faci cu slugile, cu mesele, cu petrecerile de tot felul. E în această privinţă un fel de întrecere, şi cel ce nu ia parte la întrecere se pune în inferioritate şi e socotit drept om de mîna a doua, „*om de casă*“ al celor ce ţin să fie puşi în rîndul „*elitei*“.

— Dă-mi voie să te încredinţez că pe mine nu m-ar supăra aşa ceva, întîmpinai eu.

— Pe mine însă mă supără, răspunse el, căci eu m-am deprins de mic copil a fi socotit cel puţin deopotrivă cu aceia care îmi stau în faţă. Sunt poftit la masa regelui, urmă el peste puţin. Mă simt foarte onorat. La masa unui om pe care-l socotesc deopotrivă cu mine mi-e însă greu să mă duc dacă nu pot să-l poftesc şi eu la masa mea. Chiar dacă eu însumi nu m-aş simţi umilit, alţii mă coboară în gîndul lor şi mă umilesc. Aşa ori aşa, plăcerea de a fi mîncat la masa altora e plătită foarte scump. Eu, amice — urmă iar apăsînd asupra vorbelor — sunt un om cu dare de mînă, am putut toată viaţa mea şi pot şi acum să trăiesc în toată lărgimea, fără ca să fiu nevoit a-mi trage ceva de la gură, dar mă simt prea sărac pentru ca să pot lua parte la viaţa noastră socială.

— Mă iartă, îi zisei, dacă-ţi mărturisesc că n-o înţeleg asta. Sunt atît de mulţi oameni mai săraci care iau parte la ea.

— O fac, răspunse el, fie pentru că sunt nevoiţi s-o facă, fie pentru ca să scape de sărăcie agonisind averi prin mijloace neiertate. Acesta e lucrul asupra căruia îţi spuneam că abia după masă am să te dumiresc. Băiete, cafele! strigă apoi, luînd poziţiunea prin care examinatorul nenduplecat îl bagă-n răcori pe candidat.

În faţa lui se oglindea atîta asprime, încît iar nu-l mai cunoşteam.

— Tocmai aceasta e! stărui dînsul. Ca să poată răzbi, oamenii aceia aleargă, dau din mîni şi din picioare, se fac luntre şi punte, umblă tîrîş-grăpiş după cîştiguri necinstite, săvîrşesc şi trec cu vederea fapte neiertate, încît la fiecare pas eşti nevoit să dai mîna

cu nemernici pe care-i despreţuieşti, ori să săruţi mîna unor femei care nu sunt vrednice să-ţi ridici pălăria-n faţa lor.

— O fi, am întîmpinat eu, şi oarecare exagerare la mijloc. Chiar însă, şi fiind toate adevărate, nu ai decît să nu iei parte la viaţa politică pentru ca să scapi de neajunsurile împreunate cu ea.

— Te-nşeli! răspunse el. Oamenii şi femeile de care-ţi vorbii îţi ies pretutindeni în cale şi nu numai au trecere, ci chiar şi stăpînesc în societate şi nu te sufăr în mijlocul lor, ci te fac urgisit dacă nu umbli-n căile lor. Iertare nu găsesc la dînşii decît cei fie umiliţi, fie destul de bogaţi ca să le poată impune. Vorbesc ca om păţit. Nu numai ştiu prin ce am trecut, dar am şi prieteni care, după un an petrecut în ţară, au fost nevoiţi să petreacă doi ani în străinătate, ca să facă economii. Oamenii săraci şi cu minte au la noi să trăiască-n umilită retragere, şi eu nu sunt destul de bogat pentru ca să mă-ncumăt a lua asupra mea răspunderea faptei de a-mi fi încurcat în societatea noastră soţia, ba, poate, în urmă, şi copiii. Eşti judecător: am ori nu dreptate?

Întrebarea mi-era pusă cu atîta hotărîre, încît nu-mi rămînea decît să-i dau dreptate. Steteam cu toate acestea pe gînduri cînd îmi dedeam seamă că verişoara cea gentilă nu va mai fi acum o fată de tot tînără.

— Şi domnişoara — întrebai deci cu oarecare sfială — e şi ea de aceeaşi părere?

El sări în picioare ca înţepat de un vespe şi-mi aruncă o căutătură parcă l-aş fi învinovăţit c-a ucis pe bunicul său.

— Verişoara mea!? grăi stăpînindu-şi glasul. Ea n-are să zică nimic, ci să aştepte moştenirea, fără de care nu putem să întemeiem o viaţă casnică potrivită cu felul nostru de a vieţui şi cu poziţiunea ce ni se cuvine în societate.

Îl înţelegeam acum şi nu mai aveam ce să-i zic: era tot omul care numai pentru mulţumirea sa le făcea toate.

III

Au trecut la mijloc cîţiva ani, şi cu ocaziunea unui proces am făcut cunoştinţa avocatului Papavera, care, din întîmplare, era om de încredere al vechiului meu prieten Negrea.

Mă bucuram că pot să mai aflu cîte ceva despre dînsul şi-am spus cele ce aflasem de la el cînd ne-am întîlnit la Constanţa.

— Vorbă să fie! grăi avocatul cam în zeflemea. Te pomeneşti c-o fi crezut şi el însuşi ceea ce-ţi spunea. Adevărul e că prea mult ţine să se strecoare prin viaţă făcîndu-şi parte de toate mulţumirile şi se sperie chiar şi de cele mai mici greutăţi.

Moştenise — aşa-mi spunea avocatul — de la părinţii lui, pe lîngă casele în care stetea, vreo doauă sute mii de lei în bonuri şi o casă cu prăvălii în piaţă, care-i aducea un venit de vreo cincisprezece mii de lei pe an. Cu toate acestea, se simţea mereu strîmtorat.

Dorind adecă să se ţie-n curent cu progresele ştiinţei, cheltuia mult pentru cărţi şi reviste, precum şi pentru fel şi fel de aparate, ba mai avea şi slăbiciunea de tablouri şi de bronzuri.

Om cumpănit cum era, el nu cheltuia, ce-i drept, peste puterile lui, dar îşi petrecea timpul citind şi făcînd fel de fel de experimente şi astfel îi era nesuferită purtarea de grijă pentru avutul lui. Se simţea nenorocit cînd era nevoit să-şi bată capul cu chiriaşii, cu reparaturile ori cu achitarea impozitelor de tot felul. Pînă chiar şi tăierea şi încasarea cupoanelor avea deci să i-o facă avocatul, ceea ce iar îl costa ceva.

Era deci strivit de greutăţile vieţii cînd a luat moştenirea de la mătuşă-sa, trei case mari şi doauă locuri virane.

După experienţele pe care le făcuse, răposata l-a şi lăsat, ce-i drept, singur moştenitor, dar pentru mai mare siguranţă i-a impus sarcina ca să deie verişoarei sale, toată viaţa ei, cîte o mie de lei pe lună, bani pe care îi scotea dintr-un buzunar şi-i băga în cellalt dac-o lua de soţie.

Nu mai încăpea nici o îndoială că o va şi face aceasta îndată ce va fi trecut anul de doliu, deocamdată a făcut toate pregătirile: a vîndut casele şi locurile virane, ca să nu mai aibă bătaie de cap cu ele; s-a înţeles cu un antreprenor ca să-i zidească grajd pentru doauă perechi de cai şi şopron pentru doauă trăsuri şi şi-a făcut socoteala ce are să-l coste caii şi trăsurile, mobila, vizitiul şi rîndaşul, bucătăreasa, feciorul şi femeile din casă, toaletele soţiei, primirile şi mesele, toate sarcinile împreunate cu viaţa casnică.

Era lucru firesc dacă tot mai stetea pe gînduri şi după trecerea anului de doliu. Îl cuprindeau un fel de fiori reci cînd se gîndea la bătaia de cap pe care urma s-o aibă cu atîte slugi şi cu o gospodărie atît de complicată. Ba mai era pe deasupra şi răspunderea pe care o lua asupra sa în ceea ce privea soarta soţiei şi a copiilor, care ajung aşa de uşor să încurce socotelile părinţilor.

Era parcă un demon care-i şoptea din cînd în cînd la ureche: „Omule! dai o mie de lei pe lună şi scapi de toate!"

Nu! Omul cumpănit numai după cea mai matură chibzuire poate să ieie asemenea hotărîri.

Mai trecut-au deci şi alţi ani, şi iarăşi alţii, fără ca Negrea să se fi pripit, şi el a ajuns cu adevărat bătrîn, tot cum fusese-n timpul tinereţelor lui.

PĂDUREANCA

I

Fă trei cruci şi zi „Doamne-ajută!“ cînd treci pragul casei, fie ca să ieşi, fie ca să întri, căci lumea din întîmplări se alcătuieşte, iar întîmplarea e noroc ori nenorocire, şi nimeni nu ştie dacă e rău ori bun ceasul în care a pornit, nici dacă va face ori nu ceea ce-şi pune de gînd.

Busuioc însă, bogătoiul, era om care ştie ce voieşte. Pe vrute, pe muncite, pe chibzuite, el ajunsese gospodar ce ară cu patru pluguri zece zile de-a rîndul şi seamănă brazdele numai cu grîu bob ales, şi de aceea se putea simţi destoinic a scoate la capăt lucruri pe care alţii nici măcar de gînd a şi le pune nu se încumetau.

Se ivise holera-n ţară, iar Busuioc nu voia să ştie de ea. Holeră-n timpul secerişului?! La aceasta nu s-a gîndit şi nici acum nu voia să se gîndească. Avea patruzeci de jugăre de pămînt acoperite cu grîu, un singur lan ce şovăie mereu sub sarcina de spicuri grele: holeră, neholeră, el trebuia să-şi adune rodul în timp de trei zile, căci puţin se scutură de la cei săraci, dar mult de la dînsul.

Şi de la mulţi mult s-ar scutura în fieştecare an şi încă mai mult ani şi ani de-a rîndul dacă n-ar fi braţul pădurenilor flămînzi.

Simţind apropierea timpului de secere, pădurile se pun în mişcare colibă cu colibă, sat cu sat se adună, văile pornesc întregi spre cîmpia întinsă, şi în cîteva zile cît ţine locul din Mureş pînă în părţile Orăzii şi pînă la izvoarele Crişurilor nu mai rămîn prin sate decît moşnegii neputincioşi, babele bătrîne şi copiii nevîrstnici: setea de viaţă îi ia şi-i duce pe toţi la sărbătoarea cea mare ce se ţine în fieştecare an o dată pentru împărţirea pînei de toate zilele.

Acum stăpînirea oprise această serbare: se dăduse de ştire şi cu toba prin sat, şi în auzul oamenilor adunaţi la biserică precum că nimeni nu are voie să părăsească de seceriş hotarul satului său, nici să primească de seceriş oameni din alte sate.

— Să văd eu cine mă opreşte pe mine a-mi strînge rodul muncii mele! strigă Busuioc. Curată nebunie! De unde ia stăpînirea puterea de a ne opri pe noi pe toţi? La asta nu s-a gîndit?! Într-o mînă e: „Măi, omule, vreai să mori de foame?“, iar în cealaltă: „Bagă de seamă ca nu cumva să dai de holeră!“ Apoi tot mai bună e holera. Parcă dacă mi-a fi dat să mor de holeră, stăpînirea o să şteargă data mea de acolo unde s-o fi aflînd! Ţi-e scris, ţi-e scris; nu ţi-e scris, nu ţi-e scris, şi sănătate bună.

Socoteala lui Busuioc era făcută: n-avea decît să pună caii la cîteva căruţe, să plece la păduri ca să-şi aducă oameni, şi apoi ar fi vrut el să ştie care-i acela, un om din Curtici, care ar îndrăzni să facă gură.

— Măi taică, eu zic să mă duc eu, grăi Iorgovan, iar Iorgovan era feciorul tătîne-său.

Busuioc nu prea stetea de vorbă cu oamenii, şi unul dintre oamenii cu care mai ales nu stetea de vorbă era fiul său, Iorgovan.

Iorgovan era, ce-i drept, mai tînăr decît taică-său, însă tocmai fiindcă era mai tînăr şi fiindcă îl avea pe Busuioc bogătoiul tată, învăţase mai mult în viaţa lui şi era oarecum mai cuminte: asta o simţea Iorgovan, iar Busuioc o ştia, şi în fundul inimii se bucura de ceea ce ştie.

Iorgovan umblase cinci ani de zile la şcolile din Arad; era vorba să se facă „domn“, fiindcă avea pe

ce, şi Busuioc visa nopţi întregi la domnia feciorului său şi nici n-avea de ce să nu viseze, fiindcă feciorul său era bun şcolar. Într-o bună dimineaţă se pomeneşte însă cu el acasă.

— Taică, eu m-am gîndit să mă dau şi eu la plugărie, îi zisese el atunci.

Busuioc s-a uitat lung la el, a mai stat pe gînduri, apoi l-a întrebat:

— Care va să zică rămîi plugar ca mine: de ce nu mi-ai spus-o tu asta mai-nainte?

— Pentru că-mi ziceam, a răspuns Iorgovan, dacă îl întreb, ştiu că n-are să voiască; dac-o fac, ştiu că are să-i pară rău odată, iar dacă aştept pînă ce s-o mai gîndi şi el, mă tem că o să-mi treacă pofta.

„Aşa-i! — gîndise Busuioc în el — tot mai bine plugar de frunte decît boier de rînd."

Însă Busuioc era om însurat, el unul şi cu nevasta doi, iar nevasta lui îl avea frate pe popa din Socodor, o avea soră pe preuteasa din Otlaca, mai avea şi veri, şi verişoare, şi e greu lucru să ai neamuri multe şi să te temi de gura lor.

„Busuioc nu ştie să-şi ţie feciorul în frîu": asta n-ar fi voit Busuioc s-o zică neamurile nevestei sale despre dînsul, pentru că avea şi el neamuri, şi aceste se supărau cînd acelea îl grăiau de rău, şi apoi se supărau şi acelea cînd ştiau că aceste s-au supărat, încît Busuioc se bălăbănise cîte un an de zile pînă ce ajungea să le împace.

El se duse dar la popa, fiindcă popa era cel mai cu minte dintre toţi.

— Lasă-l, frate! — a grăit popa — că el ştie mai bine la ce-l trage inima!

De atunci Iorgovan tace, face şi aşteaptă, ca taică-său să se bucure, iar Busuioc e tată şi se bucură şi atunci cînd nu prea are de ce.

Cu toate aceste, acum Busuioc stete pe gînduri.

De mai cu minte era fiul său mai cu minte; acum însă nu era vorba de minte, ci de trecere, şi trecere tot el, tatăl, avea mai multă. Ştia pe toată lumea, şi toată lumea îl ştia pe el: nu intra în mintea lui gîndul că i s-ar pune cineva în drum cînd îi zice: „Eu sunt

Busuioc de la Curtici". Așa era! lui nu i se punea nimeni în drum; însă Iorgovan era mai mult decît dînsul: feciorul lui Busuioc!

— Bine, băiete, dar bagă de seamă, răspunse tatăl.

Și nici nu ar fi fost rău dacă Iorgovan, tot ca alte dăți, ar fi fost povățuit numai de gîndul că-i va părea odată bine bătrînului.

Era cu minte Iorgovan; însă mintea este și ea după timpuri și împregiurări: băiatul era de doauăzeci de ani, și mai ales în timpul secerișului ar fi slabă de tot mintea de doauăzeci de ani, prin care nu trece, fie chiar și numai pe fulgerate, și cîte un gînd zburdalnic.

Secerișul este o sărbătoare, și Iorgovan voia ca pentru această sărbătoare el să-i aleagă pe oameni, și cosași, și legători, și fete ce trec de-a lungul brazdei s-adune în urma cosașului mănunchii sub secere.

An, lucrul fusese minunat: erau flăcăi sprinteni și la vorbă, și la lucruri, un cimpoieș și doi lăutari, era și-o gură spartă, erau și fetele tot una și una, încît iarna toată Iorgovan numai seceriș a visat.

Iar în mijlocul secerătorilor i se ivea totdeauna Simina, fata crîsnicului de la Zîmbru, și îndată ce i se ivea Simina, el trecea cu gîndul de la seceriș la trier și de la trier la culesul viilor, fiindcă Simina nu a plecat decît abia pe la fiertul vinului. La casa lui Busuioc e totdeauna de lucru pentru o Simină, pentru tatăl ei și pentru încă doi, trei oameni ce se țin de dînșii.

Dar cu Simina n-ar fi voit Iorgovan să deie față; asta și-o pusese el de mult în gînd. Prea își ieșise din fire pe atuncea: era bine că s-a dus.

Nu-i vorba, de cîte ori se gîndea la dînsa, el își făcea mustrări că n-a sărutat-o nici măcar o dată.

Nu era băiat rușinos de felul lui, și chiar în cele dintîi zile a voit s-o facă.

— Tu știi că eu te las de bunăvoie, îi zisese ea atunci; de ce vrei s-o faci cu de-a sila?

De acolo înainte el nu mai voia să o sărute, iar acum, cu un an mai bătrîn, îi era ciudă că n-a voit, și n-ar fi vrut să deie față cu dînsa, pentru ca nu cumva

să-l împingă păcatul să-i arate că poate voi, dacă vrea, chiar şi mai mult.

Nu dar la Simina se gîndea Iorgovan, ci numai la un fel de Simină, care vine şi trece şi nu lasă-n urma ei decît o scurtă părere de bine c-a fost.

Lui Busuioc însă nici măcar atît nu-i trecea prin minte, şi cînd Iorgovan şi-a făcut cele trei cruci şi a zis „Doamne ajută!", tatăl se gîndea la cele patruzeci de pogoane ale sale, iar feciorul la secerătoare.

— Doamne ajută! grăi şi Şofron, sluga, care nu se gîndea decît să facă treaba în care-l trimisese stăpînul său.

II

Busuioc avuse dreptate.

N-avea stăpînirea destulă putere spre a-i opri pe oameni la casele lor. Serile de iarnă ei îşi petrecuseră timpul povestindu-şi unii altora cele ce văzuseră peste vară la cîmpie, primăvara îi opreau mereu pe drumeţi în cale ca să afle de la dînşii cum stau sămănăturile de pe şes, iar acum ştiau cu toţii că anul a fost mănos şi aşteptau cu nerăbdare să le vie vestea că spicul s-a îngălbenit.

Îndată dar ce le-a venit vestea, ei s-au pornit la vale.

Şi adecă de ce să nu pornească?

Pe la dînşii nu era holeră. Porunca stăpînirii? Stăpînirea nu cerea nimic de la dînşii: îi oprise numai pentru că voia să le facă bine ferindu-i de primejdie, şi treaba lor era dacă voiesc ori nu să se împărtăşească de această binefacere.

Aşa-nţelegea toată lumea treaba, şi de aceea, cînd oamenii au început să plece, slujbaşii satului, care erau şi ei tot oameni ca lumea, se făceau că nici nu ştiu, nici n-aud, nici nu văd, iar după ce drumurile s-au umplut, i s-a trimis stăpînirii răspuns precum că n-a fost cu putinţă să-i oprească pe oameni pe la casele lor.

Drumul de țară de pe valea Crișului Alb, ajungînd în apropierea șesului, la Maghierat, se despică-n doauă, și o parte din cete o ia prin Pîncota spre mijlocul șesului, iar alta apucă spre Șiria, ca să înainteze la Arad și să treacă Mureșul în Banat.

Sosind la Șiria, cetele trec de-a curmezișa prin sat și se opresc în bătătura de la marginea Cîmpiei.

Aici e începutul.

Satul se-ntinde la poalele celui din urmă șir de dealuri. Din sus de sat locurile sunt presărate cu vii, și mai sus coasta e acoperită cu tîrși, pe culmea plaiului se vede marginea pădurilor, iar într-un vîrf ieșit înspre Cîmpie, cel mai înalt dintre toate, se ridică zidurile părăsite ale Vilagășului, o cetate veche, de unde ochiul străbate toată Cîmpia cît pătrunde zarea de lumină.

Iorgovan plecase de la Curtici înspre amurgul serii și mîna drept spre țuguiul Vilagășului, și mîna iute fiindcă-l mîna și pe el ceva înainte.

Iar Șofron se necăjea că Iorgovan mîna așa de iute și[-și] zicea mereu: „Ce-o fi avînd de-i așa de neastîmpărat?!"

În curînd apoi se înseră și Iorgovan îl lăsă pe Șofron departe-n urma sa.

Dealurile se ridicau ca niște ziduri întunecate în fața lui; se iviră apoi unul cîte unul și focurile băieților ieșiți cu vitele la pășune, și iar se vedea cetatea, care acum stetea-n zarea roșiatică a unui foc mare ca o mogîldeață nemișcată.

Era înspre miezul nopții cînd el ieși dintre holdele din hotarul Șiriei și apuca drumul cel mare.

Plecat cu gîndul de lungă călătorie în treburi grele, el era dus cu gîndul lui departe înainte, și de cîte ori vedea cetatea înaintea sa, îi era parcă n-a plecat încă și iar mai îndemna caii la pas iute. Însă om era și el. În cele din urmă începu să moțăie, și caii, obosiți și ei, simțind că li se slobod frînele, o deteră în pas domol de tot.

Apropiindu-se de sat, el deodată se trezi din oboseala lui.

De mult încă îi păruse că aude așa, din cînd în cînd, cimpoi, și ceteră, și fluier, și chiote zburdalnice: trecînd acum un pod de peatră, i se iviră și focurile de la marginea satului, dimpreună cu lumea ce se îndesuia prin zarea lor.

El sări în picioare, ca să vadă mai bine, apoi strînse frînele și trase cu biciul între cai, iar aceștia, nedeprinși cu biciul, își luară zăbalele în dinți și i se-ntinseră drumului, încît oamenii de pe la focuri, speriați de goana lor, grăbiră din toate părțile să li se pună în drum.

Oprind caii, Iorgovan se uita amețit împregiur.

Lume, lume și iar lume, sute și sute, mii de oameni, un bîlci întreg, și tot nu era bîlci, fiindcă la bîlci sunt și care, sunt și șetri, iar aici nu erau decît oameni vii, o oaste întreagă, și tot nu era oaste, fiindcă aici erau pe cîți flăcăi, pe atîte fete. Și precum privea și precum asculta din drum, el nu putea să înțeleagă nimic: pe ici, pe colo, cîte un foc, și oameni, grămezi-grămezi, unii întinși pe jos, alții îndesuindu-se, cei mai mulți jucînd — cimpoi, lăutari, fluierași, cîntece, chiote și vorbă, vorbă, vorbă, care le leagă toate și le împreună în o singură bîjbîitură.

Iorgovan era foarte nenorocit.

Plecase în cale lungă și, plecat abia, se simțea la sfîrșitul călătoriei. Știuse el că va găsi pădureni la Șiria, dar că va găsi atît de mulți încît să nu mai aibă nevoie de a merge mai departe, la asta nu s-a gîndit.

Dar acum era vorba să vadă ce era de văzut.

El sări din căruță, desprinse caii pe de lături și plecă spre mulțime.

Oamenii erau veseli, și Iorgovan își speriase somnul. Văzîndu-se dar în mijlocul gălăgiei repede-repede îi trecură prin minte trei gînduri deosebite.

„Bani ai?

Am.

Aici nu te cunoaște nimeni și nimeni nu te bagă în seamă.

Cine știe dacă o să-ți mai fie dat a vedea încă o dată un lucru ca și acesta.

O să-l trimit pe Şofron cu căruţele la vreun birt din sat şi o să mă duc eu mai tîrziu."

Căci erau aici multe pe care omul trebuie să le ştie şi să le vadă.

Cîţiva paşi de la drum el dete peste o grămadă adunată împregiurul unui foc de vreascuri. Unii şedeau pe jos, iar alţii steteau în picioare, dar toţi ascultau neclîntiţi cîntecul unui moşneag ce şedea pe un fedeleş de lîngă foc. Era cîntecul lui Novac. Iorgovan îl mai auzise, par' însă că nu tot astfel, şi se necăjea că nu poate să-l audă destul de bine în gălăjia cea mare.

În dosul lui un fluieraş şi un lăutar cîntau *Ardeleana*, iar un flăcău de cei cu gura spartă luase cinci fete şi le juca. Lumea adunată împregiurul lor izbucnea la toată şotia lui în hohote şi iar se stăpînea, ca nu cumva să-i scape vreo vorbă pe neauzite.

Iorgovan, auzind chiotul şi hohotele, se-ntoarse în călcîi, apoi tresări, rămase o clipă nemişcat şi se dete cîţiva paşi înapoi.

Îi trecuse ca o săgeată prin inimă: una dintre cele cinci fete era Simina.

Nu! nu era Simina; era numai o pădureancă, o fată, şi pădurencele şi fetele mai ales pe la miezul nopţii seamănă unele cu altele.

Dar dacă nu era Simina, putea să fie, era un lucru firesc să fie.

Trecuseră luni de zile de cînd n-o mai văzuse în gîndul lui: ştia numai c-a văzut-o, ştia cum fusese, dar nu mai simţise acreala de care i-a fost cuprins tot sufletul în timpul cît a stat dînsa la Curtici; acum, dimpreună cu oamenii de la păduri i se ivi şi chipul Pădurencii, şi simţămîntul de acreală, nu amărîciune, acreală, ca şi acreala vinului stătut de fiert şi încă nelimpezit. Cît a stat dînsa la Curtici, zîmbet în faţa lui nu s-a ivit, mîncarea lui n-a fost mîncare şi somnul lui n-a fost somn, şi totuşi de cîte ori era vorba de plecarea ei, îi venea să răcnească şi-şi înfigea ghiarele în şolduri. Era grozav lucru cînd vrei să nu voieşti ce vrei şi simţi că nu poţi voi nimic, ci te duce altul

după cum te poate. Şi lucrul ăsta grozav îl simţea Iorgovan şi acum.

Tremura în tot trupul.

N-ar fi voit să deie faţă cu dînsa, dar voia s-o vadă, s-o găsească, să afle dacă e aici ori nu, pentru ca nu cumva să-l zărească ea pe el şi să se lege de dînsul. Şi fiindcă sufletul îi era plin de dînsa, oriunde se uita, tot pe dînsa o vedea, şi de cîte ori se-ncredinţa că tot nu e dînsa, iar o vedea în altă parte.

Trecuse-n lung şi-n lat, în cruciş şi-n curmeziş, mergînd la început îngrijat şi fricos şi apoi mai iute şi tot mai iute, dînd cu cotul la dreapta şi la stînga şi vîrîndu-şi mereu capul printre oameni.

— Pe cine cauţi, cîmpiene? îl întrebă un flăcău.

Iorgovan rămase încremenit.

— Eu? pe nimeni, răspunse el. Am venit şi eu să văd.

Se dăduse de gol, se făcuse de ruşine, îşi arătase slăbiciunea.

Dar de unde-l cunoştea pădureanul?

De unde? De pe port!

— Dar prost mai sunt! strigă el.

Fieştecare sat are portul lui: n-avea decît să caute un zimbran, pentru ca să afle de la el dacă Simina este ori nu aici.

Nu era Simina şi nici nu era vorba să vie.

Nu era, ştia că nu poate să fie, dar el, cu toate aceste, o vedea mereu: se uitase parcă prea cu dinadins în soare şi îi scăpărau ochii.

În zadar! O Simină, o pădureancă era pe lumea aceasta, şi de aceasta el nu putea scăpa: se temuse că o va găsi aici, iar acum, după ce ştia că nu o poate găsi, era nemîngîiat şi-i venea să plece drept la Zimbru.

Şofron, găsind căruţa-n drum, s-a năcăjit că Iorgovan a lăsat caii plini de spumă în răcoarea nopţii; a dus apoi căruţele la birt, le-a dat cailor nutreţ şi s-a întors şi el în bătătura de la marginea satului.

— Ei, ce zici!? cum îţi place!? întrebă, trezit şi el din somn.

— Mai ştiu şi eu!? îi răspunse Iorgovan.

Prea îi păreau molateci pădurenii. Erau veseli, nu-i vorbă, jucau, chiuiau, rîdeau, dar Iorgovan ar fi voit să-i vadă ieşiţi din fire, ca să-l ieie şi pe el din minte.

Degeaba! veselie adevărată fără de vin nu se poate.

— Haid' să facem noi una, încît să-i meargă vestea! strigă el. Ad-o vadră de vin! Tovarăşi o să ne găsim noi.

O vadră, doauă, multe vedre putea feciorul lui Busuioc dacă voia. Iar tovarăşi — slavă Domnului! — se găsesc tovarăşi.

În amurgul zilei flăcăii frămîntau pămîntul, iară Iorgovan şedea pe fedeluşul de lîngă focul de vreascuri, bătea din palme şi striga mereu:

— Hupa-ţupa, hupa-ţupa, hop!

Abia o dată, de doauă ori atinsese bocala cu vin, era însă ameţit, rău ameţit.

Deodată ochii i se umplură de lacrămi.

— Nu mai vreau! strigă el îndîrjit, apoi se ridică şi o luă spre sat.

III

Şofron, om ca de treizeci de ani, fusese cătană împărătească şi era de mai mulţi ani acum slugă cu simbrie, ştia dar ce este datoria şi porunca stăpînului.

Cîtă vreme vedrele erau pline, şi-a făcut şi el parte cuvenită din ele, iară partea lui era mare. Tocmai mătăhală nu era Şofron; te uitai însă la el şi simţeai că nici cu parul, nici cu păharul nu-l poţi doborî. Înalt nu era afară din seamăn, era însă ciolănos, lat în umeri şi greu în tot trupul, un om care duce la tăvăleală. Cu toate aceste, întorcîndu-se la birt, pămîntul i se legăna sub picioare şi drumul de ţară îi era prea îngust.

Ajuns la uşa grajdului, el se opri şi-şi adună toate puterile ca să steie drept.

„Sunt ameţit, nu-i vorbă, îşi zise el, rău ameţit, dar beat nu sunt. Busuioc e om cinstit, Iorgovan e

băiat de treabă, jupineasa Vica e bună şi ea, de tot bună. Ei! şi ce-i mai departe!? Prea puţin îmi pasă! Tot mă-nsor la toamnă!"

Şi putea Şofron să se însoare. Avea bănişori daţi cu împrumutare, avea un loc de casă în Curtici. Intrase slugă la Busuioc pentru ca să şi-l cîştige naş: toate erau gata; numai nevasta mai lipsea. Iar acum, nu era beat Şofron, era însă ameţit şi ar fi voit să aibă nevastă, ca să poată săruta pe cineva. Aşa era el cînd era ameţit: îi era dragă lumea toată.

— Bună dimineaţa! zise el intrînd în grajd.

— Bună să-ţi fie inima! răspunse tot el, deoarece caii, cărora le zisese „bună dimineaţa", nu îi puteau răspunde.

— Dar fîn mai aveţi d-voastre?

— Ia vino, mă rog, şi te uită!

— Bun! bun! zise el iar, încredinţîndu-se că este fîn.

— Da, bun!

Însă Vulpoiu, unul dintre caii de la căruţa lui Iorgovan, stetea gînditor şi nu mînca.

Şofron îşi încreţi sprîncenele, îl apucă de urechi şi-l ţuţură, apoi se dete înapoi şi grăi:

— Şofroane! lasă! nu te necăji! culcă-te să tragi un pui de somn; dar bagă de seamă să nu te fure somnul, Şofroane, că e ziuă, Şofroane, şi ai treabă, Şofroane!

Culcat apoi în uşa grajdului, cu capul pe prag, el în curînd începu a zîmbi prin vis.

Cînd se albea de ziuă, el sări sprinten în picioare ca să adape caii şi să-i ţesele, iară cînd soarele se ivea din dosul dealurilor, el se-ntorcea în bătătura de la marginea satului, ca să vadă ce-i şi cum şi să-i poată da stăpînului său răspuns pe cînd se va scula.

Şofron, pădurean şi el, ştia să vorbească cu pădurenii, tocmai de aceea însă în curînd simţi că anevoia se va înţelege cu dînşii.

Nici nu voiau pădurenii să steie de vorbă cu dînsul. Cei mai mulţi ziceau că nu rămîn pe aici, ci trec în Bănat, unde ziua se plăteşte mai bine. Alţii îl amînau pe mîne, pe pomîne, zicînd că nu ştiu încă cum se

vor hotărî preţurile. Iar puţinii care erau gata de a merge chiar de pe acum la lucru cereau nişte preţuri de te speriai de ele. Trebuia să le plăteşti zilele pierdute pe drum şi ostăneala drumului. Apoi anul era bun, şi dar din dar se face. Apoi veniseră mai puţini decît într-alţi ani. Apoi — şi mai ales — era holeră, şi degeaba omul în gura morţii nu întră.

Dar toate aceste calea-valea; vorba era că nu se găseau oameni pe placul lui Busuioc.

Busuioc îşi făcuse socoteala cîţi cosaşi, cîţi legători şi cîţi mănuncheşi îi trebuiau pentru ca să-şi poată aduna rodul în timp de trei zile. Pădurenii aveau însă alte socoteli. Voind a pleca la seceriş, ei se adună în cete de cîte cinci pînă la o sută de inşi. Fiecare din aceste cete are apoi un om al ei, care se învoieşte pentru ceata lui; oameni răzleţi nu se găsesc, deoarece pădureanul o dată cu capul nu se desparte de ceata cu care a plecat. Degeaba se căznea dar Şofron să adune numărul poruncit de Busuioc: o dată erau prea mulţi legători; altă dată prea puţini cosaşi. Dar, ceea ce era mai rău, se nimereau totdeauna prea mulţi care nu fac nici o treabă. Fieştecare ceată de cel puţin opt inşi are cîte un cimpoieş ori lăutar şi cîte un băiat care poartă fedeleşul cu apă în urma secerătorilor, iar lăutarul e socotit drept cosaş şi băietul drept mănuncheş. Busuioc hotărîse un cimpoieş, un lăutar şi doi băieţi, iar lui Şofron i se nimereau cîte patru lăutari, doi, trei cimpoieşi şi cîte cinci, şase băieţi.

„Să facă Iorgovan ce voieşte el!" grăi Şofron şi să întoarse năcăjit la birt.

Mai rău se năcăji cînd află că Iorgovan tot nu s-a sculat încă, iar după ce se duse la grajd, el începu a se scărpina la ureche.

Vulpoiu stetea cu urechile dăbălate şi făcea zîmbre.

— Am zis eu, grăi Şofron. Are ceva Iorgovan, trebuie să aibă. Ziceam eu încă de ieri că omoară caii. Astă-noapte i-a lăsat asudaţi în mijlocul drumului, iar acum doarme ca ne alte dăţi.

Îl ştia om care nu primeşte să fie purtat de slugile tătîne-său; dar Vulpoiu era bolnav, şi, năcăjit

cum era, Şofron nu mai avea răbdare şi trebuia să-l trezească.

Iorgovan durmea şi nu durmea: nu ştia nici el singur ce face. Obicinuit a se scula de dimineaţă, el s-a trezit deodată cu Şofron, dar nu-i venea să se scoale. Îi era greu să mai deie faţă cu oamenii care-l văzuseră peste noapte şi închise iar ochii,pentru ca să fugă din lume şi să nu mai ştie nimic.

El se uită dar cam supărat la Şofron cînd acesta îl trezi.

— Ce-ţi pasă!? îi zise apoi. Nu cumva ai voi să-mi stric şi cheful ca să nu rămîi numai cu paguba? Lasă-l să piară dacă n-are zile!

Şi iar închise Iorgovan ochii: ar fi voit să doarmă mereu şi să nu se mai trezească tot el însuşi.

Dar el nu mai putea să doarmă.

Un cal!? Puţină treabă! Dar nu era a bine! Tot n-ar fi vrut Iorgovan să păgubească.

Însă el voia să-i arate lui Şofron că prea puţin îi pasă şi nu s-ar fi sculat — ferească Dumnezeu! — nici n-ar fi întrebat, după ce se sculă, despre Vulpoiu.

— Ce-i cu oamenii? întrebă el uitîndu-se aşa cam pe furiş în faţa lui Şofron.

— Să vii să vezi! îi răspunse Şofron.

— Sunt ori nu sunt?

— Sunt şi nu sunt.

— Vorbeşte-mi cum se vorbeşte, grăi Iorgovan mai răstit. Ai fost? n-ai fost? ai găsit? n-ai găsit?

— Am găsit şi n-am găsit, îi răspunse Şofron. Aşa cum îi cere nenea Busuioc, n-ai putea să-i aduni decît în sat, din plin.

Atît îi mai trebuia şi lui Iorgovan. Dacă nu putea să doarmă,ar fi voit să meargă mereu înainte pînă ce nu va ieşi din lume.

— Atunci pune caii, ca să mergem mai departe, zise el hotărît şi se duse ca să facă socoteala conacului.

Şofron puse caii — la căruţa sa trei, iar la a lui Iorgovan numai doi...

Iorgovan se urca-n căruţa cu doi cai întocmai cum s-ar fi urcat cînd ar fi fost cu trei. Slavă Domnului,

feciorul lui Busuioc n-avea nevoie să-şi piardă rostul pentru atîta treabă.

Dar omul om rămîne.

— Cu pielea cum rămîne? întrebă feciorul lui Busuioc.

— O s-o găsim aici, îi răspunse sluga.

— Mînă tu înainte!

Şofron ieşi cel dintîi din curte, iară Iorgovan rămase-n urma slugii.

— Mare minune! grăi Şofron. Fire-ar să nu-i fie de diochi.

IV

Noaptea, pe la cîntatul cocoşilor, Iorgovan era la Cil şi se bălăbănea cu Iuţu, un om de acolea din sat, în vreme ce Şofron durmea la locul lui, în uşa grajdului, cu capul pe prag.

— Care va să zică mîne dimineaţă eşti cu oamenii aici!

— Las' pe mine, grăi Iuţu. Dacă nu găsesc în Cil, caut prin satele de dimpregiur. Am pînă dimineaţă timp să cutreier toate satele pînă în Dulcele şi Zimbru.

Iorgovan tresări.

— Nu e departe Zimbru de aici? întrebă el fricos.

— Cale de un ceas şi nici atîta, îi răspunse Iuţu. Ţiu mereu drumul de ţară pînă la Iosăşel, iar de aici apuc valea la stînga şi ies drept în Zimbru.

— Haid'! pleacă! nu pierde timpul! grăi Iorgovan, cuprins de neastîmpăr.

Rămînînd apoi singur, el începu să se plimbe prin curtea mare şi deşartă.

Avea destul timp pînă dimineaţă: putea să meargă şi să se întoarcă, fără ca să ştie Şofron în ce treburi a umblat. Însă caii erau obosiţi, păgubise o dată, şi Şofron durmea-n uşa grajdului.

Era o nebunie! De ce să se ducă? de ce s-o vadă? ce avea el cu dînsa!? Nimic, nimic, nimic! Era o mare nenorocire pe capul lui pădureanca aceea; dar îi ieşise o dată primejdia-n cale şi nu se mai putea feri de ea,

îl apucase o dată gîndul de a se pune călare şi nu mai putea, nu mai putea, răcoarea nopţii, lumina lunii, umbrele copacilor, toate-l adimineau.

— Culcă-te şi dormi! zise el îndîrjit, apoi se duse drept spre o claie de fîn ce se afla în fundul curţii, îşi gătì un culcuş şi se culcă şi închise ochii.

Somnul însă e citeodată primejdioasă scăpare.

S-a căznit cît s-a căznit, a şi adormit de la o vreme, dar îndată ce l-a răpus somnul, el a şi pornit la drum, iar în vis căile sunt scurte şi, pornit o dată, nu se mai opri decît acolo unde-l ducea gîndul lui. În cele din urmă se trezi speriat din somn, se uită zăpăcit împregiurul său şi, dîndu-şi seamă că tot n-a plecat încă, sări în picioare şi se duse la grajd.

Nu era decît pe jumătate treaz, şi dacă s-ar fi culcat iar să doarmă, dimineaţa n-ar fi putut să-şi deie seamă, a visat oare lucrul acesta ori l-a făcut în aievea; cu toate acestea, el luă de la scară pe cel mai prost dintre cei cinci cai.

Şofron sări în picioare, gata de a-l umfla.

— Stăi pe pace, că eu sunt, grăi Iorgovan încet.

— Ce vrei să faci?

— Mă duc să caut secerători.

Şofron aşteptă să iasă cu calul, apoi se culcă iar cu capul pe prag şi durmi liniştit mai departe.

„N-o să mai fac eu în viaţa mea lucrul ăsta cu atîta poftă", îşi zise Iorgovan după ce se văzu ieşit în drumul cel mare.

Drumul pînă la Iosaşi e plăcut chiar şi ziua, dar încă în zori de zi, pe răcoare, la lumina lunii, şi Iorgovan îl trecea ca prin vis. Însă numai de la Iosaşi înainte era, mai ales pentru el, omul crescut la Cîmpie, ţara minunilor nespuse.

Aci drumul apucă pe o vale mai strîmtă, ţiindu-se mereu de ţărmurii unui rîuleţ zgomotos, acum printre ţarini şi fînaţe, mai departe printre livezi şi rarişti, şi iar mai departe prin păduri dese ori pe sub stînci ce atîrnă greu de coastea piezişă, presărată pe ici, pe colo cu cîte un fir de mesteacăn. Se albea de ziuă, şi păsările începuseră a zbura din creangă în creangă: din cînd în cînd se auzea cîte-o gaiţă ori cîte un sturz,

turturica gurăia, ciocănitoarea bătea-n scoarța copacului, cocoșul-sălbatec cînta de zori, iar priveghitoarea, care-l însoțise pe Iorgovan în tot drumul lui, speriată parcă de lumina ce începuse a se revărsa peste culmile dealurilor în vale, își urma cîntecul cu îndoită patimă.

Crescut la Cîmpie, Iorgovan n-ar fi crezut niciodată că sunt cu putință atîte frumusețe îngrămădite la un loc. Însă el n-avea timp pentru ele. Ceasul lui Iuțu ieșise de tot lung, și Iorgovan își îmbărbăta mereu calul, ca să nu-l apuce ziua pe drum.

Era ziua mare cînd valea se lărgi.

În fund se ridica Moma, un munte înalt, cu coastele piezișe și acoperit de sus pînă jos cu pădure deasă, la dreapta un deal stîncos, iar la stînga alt deal mai prelungit, pe care se întinde satul cu biserica și cu morminții din sus de ea.

Iorgovan se opri, și parcă-i venea să se întoarcă. Aici era Simina.

Ce să-i zică? ce să-i facă? ce voia el cu dînsa?

Putea el, om în toată firea, să-i spună c-a venit atîta drum de dragul ei? ! Ori putea să-i spună că numai din întîmplare a nimerit pe aici?!

Dar de unde știa el ce poate și ce nu poate!?

Simina, fată harnică, se sculase des-de-dimineață, căci avea urzeală-n război, și la război hărnicia se măsoară cu cotul.

Neacșu, tatăl ei, ieșise în pădure să caute lemn de juguri, și ea ședea singură la războiul pus în o poiată din fața casei.

La moarte s-ar fi gîndit Simina, dar la Iorgovan nu. Nu-i vorba, era un timp cînd se gîndea și dînsa mult și pe cînd se gîndea, se pomenea că plînge. Însă fetele nu pot porni ca flăcăii pe urma gîndului lor, ci stau și se gîndesc și așteaptă și plîng, iară gîndul te părăsește cînd vede că nu te iai după el, și atunci se curmă și plînsul. Era frumoasă Simina și se știa frumoasă. Încă pe cînd era copilă simțea că toți se uită după dînsa, iar de cînd se făcuse fată mare, îi spuneau alții în fiecare zi că e frumoasă, și se vedea și ea însăși în ochii flăcăilor. Iar fetele frumoase pot să aleagă

din plin. Cu toate acestea, Simina nu şi-a ales ea pe Iorgovan.

S-a nimerit aşa. Pe cînd alţi flăcăi se aţineau mereu după dînsa, feciorul lui Busuioc stetea departe şi numai din cînd în cînd îi zicea cîte-o vorbă, pe care numai dînsa putea s-o înţeleagă, şi nici aceasta nu era vorbă de dragoste, ci vorbă scurtă, a omului ce vrea să-şi ascundă durerea. Astfel a stat timp de trei luni aproape de dînsul,iar cînd era să plece dînsa, el trei zile de-a rîndul n-a mai dat pe acasă, pentru ca nu cumva să deie faţă cu dînsa.

Văzîndu-l acum întrat pe portiţă, ea îşi curmă lucrul, aruncă ochii la el, puse încet suveica pe pînza întinsă, apoi se ridică şi-şi făcu cruce.

Un fior, unul singur, îi trecu tot trupul şi o aruncă cu un an în urmă: îi venea să închidă ochii şi să se repeadă la el.

El însă venea zîmbind şi liniştit, ca şi cînd abia ieri s-ar fi despărţit de dînsa.

— Aşa-i că te miri? zise el oprindu-se în faţa ei, însă fără de a privi drept la dînsa.

— Nu ştiu — îi răspunse ea, începînd să tremure — ştiu însă că-mi pare bine.

— Am venit să te iau la seceriş.

— Mai ştiu şi eu?! zise ea. Taica n-avea de gînd să meargă iestimp.

— Dar tu aveai? întrebă el.

— Nici eu! răspunse ea hotărît.

— Ei! atunci te-am văzut măcar, grăi el cu glasul înecat; poate că e mai bine aşa.

— Mai ştiu şi eu?! zise ea, şi lacrămile o năpădiră.

Iorgovan îşi muşca buzele şi se uita împregiurul său: ar fi voit să rumpă, să frîngă, să spargă; nu cuteza să se uite drept la ea; i se închideau ochii cînd o vedea, căci simţea că îndată ce o vede, îi vine s-o apuce şi s-o strîngă în braţe, încît să-i peară pofta de a mai plînge.

— Degeaba te uiţi, grăi dînsa, că nu-i nimeni acasă; şi chiar dac-ar fi, mie nu mi-e ruşine să plîng.

— Atunci de ce plîngi? grăi el apropiindu-se de dînsa. Am venit eu ca să te văd plîngînd?!

— Mai știu și eu de ce ai venit! răspunse ea așezîndu-se și întorcînd fața de la dînsul.

Iorgovan începu să-și rumpă c-o mînă unghiile de la cealaltă. În cele din urmă el o apucă cu vîrful degetelor de mînecă și-i zise:

— Simino! Auzi tu, Simino?! Fii cuminte. Uite, zău că-mi pierd și eu sărita. Și de ce?!

Ea își șterse ochii și se întoarse spre el.

— Tot am vrut să te întreb, zise apoi, și nu știu de ce nu te-am întrebat: ce vrei tu cu mine?

El dete din umeri.

— Nimic! Știu numai că-mi ești dragă de mi s-au urît zilele.

— Dragoste-n sec! zise ea.Eu dragă și tot eu arsă de dor.

— Așa-i — răspunse flăcăul — știu că-i așa.

— Atunci dă-mi pace!

— Dar tu de ce nu-mi dai mie?!

Ea se uită lung la el, dar nu-i răspunse nimic.

— Așa e! grăi Iorgovan strîmtorat. Tu nu ai alergat după mine, dar m-ai făcut pe mine s-alerg. Dar cine știe, poate că e mai bine așa!

El ar mai fi voit să-i zică multe, și multe ar mai fi avut ea să-l întrebe, dar mai departe urmau lucruri despre care el nu putea să vorbească și pe care ea ar fi voit să le afle oarecum pe simțite. Rămaseră dar tăcuți, ea șezînd în război, iară el răzămat pe stîlpul ușii, și cum steteau așa, fieștecare simțea că este un lucru de sine înțeles să steie așa și să tacă.

Așa i-a găsit Neacșu cînd s-a întors de la pădure.

„Adecăte cum vine lucrul ăsta!?" se întreba el uitîndu-se nedumerit la Iorgovan. Nu știa nici el, se bucură ori se năcăjește.

Dar de aceasta nici nu-l întreba nimeni: vorba era să-și ieie fata și s-o ducă la Cîmpie.

El stete pe gînduri.

O singură fată avea: dacă nici pentru asta n-ar fi avut slăbiciune, ce mai de om era și el!?

Să plece el singur la drum atît de lung? Asta n-o mai făcuse niciodată în viața lui, și nu putea parcă nici acum s-o facă. Cine știe cîte i se pot omului

întîmpla!? Şi totuşi tocmai în drumul acesta el n-ar fi voit să aibă tovarăş om din satul lui.

El se uita împregiurul lui, la casă, la şura cu războiul şi cu sculele lui de dulgherie, la grădina cu pomi şi la portiţa curţii sale, se uita cu un fel de înduioşare, apoi grăi:

— Se înţelege c-o să mergem! Trebuie s-o facem şi asta, ca să nu zicem că n-am făcut-o, adăuga iar mai încet, aşa, pentru dînsul.

Iorgovan se simţea ca popa ce-a ajuns cu chiu, cu vai să-şi puie patrafirul şi, cînd e vorba să înceapă slujba, nu ştie să citească.

Îi venea să le zică: „Uite! dar dac-aţi veni la anul?!"

Însă nici pentru asta n-avea destulă inimă.

El porni călare-nainte, iar pe dînsa o lăsă ca să vie-n urma lui pe jos, pînă la Cil, se-nţelege, numai pînă la Cil.

De la Zimbru pînă la Cil, Iorgovan îşi ţinea mereu calul în frîu, deoarece, cu cît mai mult se depărta, cu atît mai rău îi părea c-a plecat. Şosind, în sfîrşit, la Cil, el se plimba neastîmpărat şi se uita mereu în drumul din care sosise, dar se uita pe furişate, hoţeşte, ca nu cumva să-l zăpsească Şofron.

Parcă lui Şofron îi treceau dalde-astea prin cap!?

Şofron, cînd o văzu pe Simina, se uita la ea aşa din întîmplare, apoi se uita mai cu dinadins, apoi rămase cu gura căscată şi în cele din urmă simţi parcă i s-ar fi stricat toată viaţa cîtă-i mai rămăsese, şi întregul suflet i se strînse într-un singur gînd: s-o ascundă, ca numai el să ştie de dînsa.

— Haid', soro! tu vii cu mine, îi zise el cînd oamenii începură a se urca în căruţe; sări apoi sprinten, îşi scoase sucmanul de subt sacul cu grăunţe şi-l întinse pe scîndură, lîngă dînsul.

Simina mai stete o clipă nedumerită, mai trase cu coada ochiului înspre Iórgovan, apoi se urcă şi se puse pe sucman lîngă Şofron.

Iorgovan le vedea toate şi se necăjea, dar nu putea el să-şi deie înaintea slugii slăbiciunea pe faţă; apoi pe Simina n-o perdea el orişiunde ar fi lăsat-o; îi era destul c-o ştie aproape şi poate s-o vadă în tot minutul.

Simina ar fi voit cu toate aceste să fie singură, ca să poată plînge.

V

Busuioc moştenise de la taică-său o moară de vînt, şi e bună sculă moara de vînt, mai ales la Curtici, unde cale de o zi de giur împregiur apă curgătoare nu se pomeneşte. Bătută însă mereu de vînturi, moara lui Busuioc s-a hodorogit în cele din urmă, şi pe cînd el umbla s-o repareze din temelii, cumnatu-său, popa, i-a dovedit că-i vine mai bine să-şi cumpere o moară cu foc: acum Busuioc avea o locomobilă uşurică şi ieftină, care lucra cu foc de paie şi mîna vara o maşină de treierat, iară în alte timpuri moara cu doauă petri, pusă în grădina de la marginea satului, în locul celei de vînt.

Pupăză făcea focul la cazan.

Acest Pupăză, un om de vreo patruzeci de ani, era mai scurt decît toţi oamenii scurţi, cu capul de tot mare, cu fălcile ieşite şi cu ochii înfundaţi în cap şi îi ziceau Pupăză pentru că era cam tont de felul lui şi umbla crăcit, încît parcă schiopăta de amîndoauă picioarele.

El se trezise la moara lui Busuioc, unde-l lăsase maică-sa, o femeie fără de căpătîi, de care abia cîte un bătrîn îşi mai aducea aminte. Şi, precum e lumea, se vorbeau multe despre Pupăză: mai că-i este rudă, mai că frate din flori cu Busuioc. Destul că nu era slugă cu simbrie, ci om care se ştia la el acasă. Şi nici nu-i poruncea nimeni lui Pupăză: el făcea numai ce-i plăcea lui. Se pomenise la moară, crescuse la moară şi acum nu-şi mai putea închipui el viaţa lui altfel decît la moară, întocmai precum nici Busuioc nu şi-ar fi putut închipui moara fără de Pupăză.

Cu toate aceste, tocmai Pupăză era omul care nu trebuia să steie la moară: mînca Pupăză ce apuca, durmea unde-l prindea somnul, dar ţinea la curăţenie de ţi se făcea milă de el, şi dacă Busuioc punea

cioareci şi[1] peptar de postav civit, Pupăză ţinea să aibă şi el cioareci şi peptar din tot acel postav. Altfel se ducea-n lume.

La moară însă şi la gura cazanului curăţenia vestmintelor nu se poate păstra:Pupăză era mereu plin de făină, de prav, de funingine şi de ulei, de te fereai să nu te atingi de el.

Nu-i vorbă, el avea treabă multă şi nu-i venea timp să-şi deie seamă despre aceasta; se găsea însă din cînd în cînd cîte un om care, neavînd altă treabă, se lega de el şi-l năcăjea.

Plecînd Iorgovan, Busuioc făcu rînduială, ca să macine grîul ce mai era la moară, pentru ca după seceriş să poată pune maşina de treierat neîntîrziat în lucrare. El puse oameni să curăţe locul de arie în mijlocul grădinii şi hotărî locurile pentru şirele oamenilor învoiţi să treiere cu maşina lui.

Era dar lume multă la moara lui Busuioc.

Pupăză crescuse la moară; la moară umblă mulţi oameni; mulţi oameni ştiu multe, şi multe învăţase Pupăză în viaţa lui: roata morii tot se mai oprea cîteodată, dar gura lui nu. Spunea mereu şi spunea tot prostii, şi prostii puţine, cîte învăţase el de la alţii, dar le spunea mereu la alţi oameni şi iar la alţii, încît morarului îi venea să fugă în lume, iară oamenii ziceau că nu e om mai de haz decît Pupăză.

Verigă, om de aci din sat, aştepta de doauă zile să-i vie rîndul la moară: auzise o dată, de doauă ori prostiile lui Pupăză şi i se urîse de la o vreme cu ele. Ar fi voit să facă ceva ca să-i treacă de urît.

El se uită lung la Pupăză şi-i zise:

— Bine, măi Pupăză, cum ai ajuns tu?

Pupăză nu se supăra cînd îi ziceau Pupăză, fiindcă acesta-i era numele; el se uita însă la cămaşa de pe trupul său şi era foarte strîmtorat.

— Ce-i? întrebă el, uitîndu-se la ceilalţi oameni, ca să vadă dacă sunt ori nu şi ei de părere că nu e curată cămaşa lui.

Oamenii se siliră să nu rîdă; dar nu era cu putinţă să-ţi stăpîneşti rîsul cînd îl vedeai pe Pupăză uitîn-

[1] În text: pe

du-se astfel, cînd la cămaşa de pe trupul său, cînd la oamenii ce o văd.

— Rideţi! grăi Pupăză, apoi se scutură pe mîini, ieşi din moară, se puse pe un buştean şi rămase busumflat.

Îi era sărită ţandăra, şi cînd îi sărea lui ţandăra, era săritură şi pace bună.

Acum degeaba se trudeau oamenii să-l încredinţeze că Verigă vorbeşte săcături, că n-au rîs de dînsul şi că la moară nimeni nu poate să aibă cămaşă mai curată decît a lui: el era om cu minte, cu judecată şi vedea cu ochii lui. Muncea cît zece, iar Busuioc nici nu-l îmbrăca măcar cumsecade: asta era o nedreptate. Nu putea Pupăză suferi ca oamenii să-i spună că i s-a făcut nedreptatea aceasta.

În curînd el se ridică şi se depărtă spre sat, ca să le spună altor oameni mai cu inimă că l-a părăsit pe Busuioc, că l-a lăsat pe el singur să facă dacă poate.

Aşa făcea Pupăză totdeauna cînd îi sărea ţandăra, şi fiindcă lumea ştia cum face, oriunde se ducea, toţi se mirau de curăţenia vestmintelor lui; iară copiii se luau droaie după dînsul şi-l întrebau mereu dacă este ori nu flămînd. Flămînd!? Vorba aceasta Pupăză nu o putea suferi în urechile lui: era mai bucuros să moară de foame decît să primească o bucată de pîne de la cineva. Şi cu toate aceste, cutreierînd uliţile şi colindînd iute de la casă la casă, el îşi făcea poftă de mîncare, iar pofta de mîncare îl înduioşa pe Pupăză.

Înspre seară el începu a li se plînge oamenilor că Busuioc l-a alungat de la casa lui.

Iar Busuioc se plimba necăjit prin casă — nu, necăjit nu — mîhnit pînă în adîncul inimii lui. Cu toate aceste, acum, tocmai acum, nu s-ar fi legat, Doamne fereşte, de nimeni: îi era greu a ieşi din casă.

Nu! ştia el cine e Pupăză, dar ştia ce zicea lumea despre dînsul şi îi venea să deie cu toporul cînd se gîndea la droaia de copii şi la oamenii ce rîd de-a lungul uliţilor.

Iar el nu putea să facă nimic.

Îndărătnic din fire, Pupăză rămase noaptea întreagă pe uliţi, umblînd de ici pînă colo şi vorbind mereu aşa

singur, şi abia a doaua zi pe la prînz, stăpînit, în sfîrşit, de foame, el începu să deie tîrcoale pe la casa lui Busuioc.

Era tîrziu după amiazăzi cînd el deschise portiţa, intră fricos şi se opri la întrare.

— Du-te, frate, c-a venit! grăi Busuioc, care nu putea să-l vadă.

Vica tăie un coltuc de pîne şi ieşi cu el afară.

Cînd o văzu, Pupăză începu să plîngă, să facă mătănii şi să sărute pămîntul; luînd apoi coltucul din mîna ei, se-ntoarse şi se depărtă iute, vesel şi tot mai vesel spre moară.

Abia se-nchise portiţa în urma lui Pupăză, şi se deschise poarta cea mare, ca să între Iorgovan, cu cele doauă care de secerători.

Şi n-ar fi putut Iorgovan să sosească în ceas mai potrivit decît acesta.

„Se-ntîmplă cîteodată!“ grăi Busuioc în el cînd văzu că la căruţa lui Iorgovan sunt numai doi cai.

Un lucru de nimic!

Ar fi vrut să nu-l fi băgat de seamă.

Şi totuşi...

Îl ştia pe Iorgovan om cu socoteală şi nu se putea dumiri ce oare i se va fi întîmplat de şi-a pierdut rostul, căci numai aşa, din senin, paguba nu vine, ci omul trebuie să facă şi el ceva ca să şi-o aducă ori să-i deschidă măcar drumul.

Busuioc nu era acum dintre oamenii în curtea cărora poţi să întri fără ca să fii băgat în seamă de stăpînul casei, şi nici Simina nu era femeia care poate să treacă pe nevăzute pe dinaintea cuiva.

Ieşind în calea celor sosiţi, el trecu o dată cu privirea peste oameni şi ochii lui se opriră la dînsa.

Îl ardea parcă la inimă.

O ştia de tot bine şi-i era destul s-o vadă pentru ca să înţeleagă o mulţime de lucruri, căci iute se descură lucrurile în mintea omului cînd li se iveşte căpătîiul.

Încă anul trecut simţise Busuioc că-i plac feciorului său ochii Pădurencei, şi s-ar fi mîhnit, poate, dacă

nu i-ar fi plăcut, fiindcă erau făcuți pe plăcute, dar c-a trecut anul și nu i-a uitat, dar că-i plac atît de mult încît își pierde rostul și-și omoară caii de dragul lor, asta îl punea pe gînduri.

Acesta era dar gîndul care l-a făcut să meargă el după secerători?! Și s-a dus cale de doauă zile ca s-o aducă pe dînsa?!

I se făcea lui Busuioc o mare nedreptate; chiar feciorul lui îi făcea o mare nedreptate.

Și cînd i se făcea nedreptatea aceasta?

Acum, chiar acum, după ce i se făcuse o altă nedreptate tot atît de mare: abia ieșise Pupăză din curte, și întra Simina în ea. Dar Iorgovan era feciorul lui. Busuioc îi făcu fetei semn să se apropie.

Simina își rîndui prin o singură scuturătură hainele pe trup, apoi înaintă cu capul ridicat pînă la el, se plecă și-i sărută mîna.

— Să fii sănătoasă! îi zise el. Bine-ai făcut c-ai venit. Du-te-n casă, că leichii-ti o să-i pară bine. Vico! — strigă apoi, întorcîndu-se spre casă — ia vino de vezi și tu ce oameni ne-au sosit la casă!

Dup-aceea el se duse la Neacșu, îi dete mîna și-l întrebă de sănătate în vreme ce Simina se depărta cu pas liniștit spre casă.

Iorgovan își făcea de lucru la căruță, iar Șofron stetea nemișcat și se uita.

În șapte ani de zile, cît a muncit cu simbrie, și-a adunat bănișori, frumoși bani, și i-a dat lui Busuioc, să-i pună cu camete bune pe la oameni, și mai avea și doauă jugăre de pămînt cu grîu, iar altul cu porumb; aceasta era mulțumirea vieții lui, începătura tuturor visurilor ce-și făcea despre ziua de mîne; cum stetea acum și se uita, ar fi vrut să-și strîngă-n o clipă tot ce are, să-și cumpere paie, multe paie, și să le deie foc paielor și să rîdă încît să se prăpădească.

— Să desprindem caii, îi zise Iorgovan, care se mira că trebuie să i-o zică.

Șofron se uita sperios la el.

— N-am poftă, îi răspunse. Să-i desprindă cine-i are!

Iorgovan rămase o clipă uimit, apoi se uită împregiurul său, ca să vadă dacă nu cumva a auzit cineva vorbele aceste.

— N-am acu timp de ceartă, îi zise; dup-aceea desprinse caii şi-i luă de căpăstru, ca să-i ducă în grajd.

— Ce faci cu caii?! strigă Şofron aspru şi sări de-i luă căpestrele din mînă. Nu-i vezi că sunt înfierbîntaţi de drum?!

Grăind aceste, el trase caii după el şi începu să-i plimbe prin curte.

Iorgovan era feciorul lui Busuioc şi putea să facă ce vrea el cu caii tătîne-său; însă sluga avea dreptate, sluga era mai cu băgare de seamă decît chiar fiul stăpînului. El se duse dar, desprinse caii de la căruţa slugii, îi luă de căpăstru şi începu şi el să-i plimbe.

Astfel se plimbau amîndoi prin curte, privind mereu, cînd unul, cînd altul, la scările casei, ca să o vadă pe Simina ieşind. Iorgovan ar fi dorit să steie cît de mult în casă, pentru ca să nu-l găsească în curte cînd se. întoarce, căci n-ar fi voit să deie faţă cu dînsa, iar Şofron ar fi fost gata să plimbe toată noaptea caii prin curte, pentru ca nu cumva, ducîndu-i la grajd, să-i ducă şi Iorgovan pe ai lui şi să meargă-n casă mainainte de a se fi întors Simina. De aceea, pe cît era de liniştit Şofron, pe atît de neliniştit Iorgovan. În cele din urmă el nu se mai putu stăpîni şi duse caii la grajd.

Şofron ar fi vrut să-i spună că nu i-a plimbat încă destul, dar aceasta nu era adevărat, şi aşa nu-i rămînea decît să plece şi el în urma lui.

Din grajd ei nu puteau să vadă dacă Simina se întoarce ori nu: erau dar ca înţeleşi să-şi facă iute treburile şi să iasă cît mai degrab' la lumină.

Busuioc avea slugi destule şi feciorul lui n-ar fi avut nevoie să desprindă caii, să-i plimbe prin curte şi să-i ducă la grajd, însă nimeni nu-l putea opri de a le face toate aceste dacă aşa era pofta lui. Iar acum, după ce le făcuse toate şi Simina tot nu-şi mai isprăvise vorba cu stăpîna casei, el mai putea să tragă şi căruţele în şopron, să vadă dacă boii au nutreţ, dacă sunt toate în bună rînduială. Multă treabă-şi poate face un om harnic în o gospodărie ca a lui Busuioc.

Dar, în cele din urmă, el era feciorul părinților săi și se întorsese din drum: e bună hărnicia, dar tot nu te iartă să vii așa ca din pușcă și să-ți cauți de treburi fără de a fi schimbat mai-nainte o vorbă cu părinții tăi. Voia, nu voia, n-avea încotro: el trebuia să se ducă în casă.

Și-i era greu lui Iorgovan să deie față cu părinții săi.

N-ar fi vrut, ferească Dumnezeu, ca ei să creadă că el umblă cu gîndul de a și-o lua de nevastă pe Simina, dar o iubea, și încă mai puțin a vrut ca cineva să simtă că-i este dragă și nu voiește s-o ieie.

Mai bine ar fi fost dacă o lăsa unde a găsit-o.

Dar Iorgovan se știa stăpîn la casă și, dacă era vorba, putea să deie față cu orișicine fără ca să i se încleștеze inima: el se depărtă cu pas hotărît.

Șofron se uită cît se uită în urma lui, cum te uiți în fața puhoiului ce vine de-a valma preste tine, și apoi, cînd îl văzu întrînd, se lăsă răzimat de ușchiorul de la ușa grajdului și rămase amețit. Îi era ca și cînd i s-ar aprinde casa-n cap și s-ar prăbuși toată lumea peste dînsul.

„Rău m-ai bătut, Doamne!“ zise el într-un tîrziu, apoi întră oarecum ușurat în grajd și începu să-și caute de treburi.

El însă nu mai putea să facă nimic.

Nenorocirea-i ajunsese năpraznic: era fărmecat și nu altă. El ieși iar în curte, dar în zadar, căci nu putea să vadă nimic din cele ce se petreceau în casă, și nu-i rămînea decît să aștepte și să dorească, și atît de tare îi era dorul, încît îi părea că el trebuie s-o ajungă, s-o ieie și s-o aducă.

Și cine știe dacă nu cumva chiar dusă de dorul lui, Simina ieși în cele din urmă din casă și se uită peste curtea în care nu mai rămăsese nici unul din tovarășii ei de drum.

Șofron o dorise pentru ca să n-o mai știe aproape de Iorgovan, dar nu voia nici să o vadă, nici să deie față cu dînsa: văzuse destul, prea destul. El grăbi dar să-i spună că ceilalți s-au pus la odihnă în șura cea mare, ce se afla pe aria din dosul grajdurilor, iară Simina

şezuse tot drumul pe sucmanul lui şi acum îi era greu de dînsul.

Ea nu mai întrebă dar nimic, ci se duse încotro socotea că-i va afla, spre portiţa de la capătul dinspre case al grajdurilor.

Acum Şofron răsufla mai uşurat, dar el tot nu putea să se depărteze. Era-n amurgul serii: încetul cu încetul se însera de tot; în cele din urmă răsări şi luna, şi el stetea mereu la uşa grajdului, şi cîtă vreme vedea lumină în case, îi era peste putinţă să-şi părăsească locul.

El trebuia să vadă cînd iese Iorgovan, dacă ar trebui să iasă, şi să ştie unde se duce.

Şi precum stetea aşa, gîndurile îl mînau mereu nainte şi nu-l îngăduiau să se oprească la ziua în care se afla.

Putea el să împedece pe Iorgovan de a se întîlni cu Simina?

Trebuie să-l poată?! De cîte ori şi-i gîndea pe dînşii singuri împreună, simţea că-şi iese din fire şi că trebuie să fie moarte de om. Şi, totuşi, Iorgovan era feciorul lui Busuioc, şi în casă, el, sluga lui Busuioc, nu putea să-l urmărească. Iar Simina îi spusese c-a stat trei luni de zile în casa lui Busuioc, şi dacă a stat o dată, mai putea să steie. Apoi, dacă Iorgovan voia să fie singur cu dînsa, putea să-l trimită pe el undeva.

„Trebuie să i-o spun!“ grăi Şofron hotărît.

El auzi cheia în broasca de la uşa casei. Busuioc îşi încuia, ca în toate sările, uşile de la casă mai-nainte de a se culca.

Acum se putea pune şi el la odihnă.

Nu se putea.

Stătuse toată seara în faţa casei şi-i văzuse pe toţi care au întrat ori au ieşit; cu toate aceste, acum, cînd văzu uşa încuiată, îl izbi gîndul: „Dar dacă Simina ar fi şi ea în casă?!“

Trebuia s-o vadă el cu ochii lui, ori lua un tăciune şi-i dedea foc casei.

În şură era linişte. Oamenii-şi făcuseră culcuşuri de fîn şi durmeau toţi, afară de trei, care steteau de vorbă împregiurul unui foc de la gura şurii. Între

aceştia era şi Neacşu. Nu era om bătrîn tatăl Siminei; însă vara toată suferise de friguri, şi boalele se întovărăşesc şi multe se adună unde s-a pus o dată una: el n-avea poftă de mîncare, tuşea cam des şi nu putea să doarmă. Iar omul care se simte o dată slăbănog mereu la boala lui se gîndeşte: Neacşu vorbea cu ceilalţi de holeră şi le spunea că se teme de ea, fire-ar să n-o fi zis în ceas rău.

Tată unei fete frumoase, Neacşu era obicinuit cu oamenii duşi cu gîndul la însurătoare, şi-i fusese destul să schimbe o vorbă cu Şofron, pentru ca să-l ştie unde bate. Îi spusese Şofron în de amănunt ce are şi ce nu are, ce poate şi ce nu poate, îşi dăduse toată silinţa să se puie bine cu dînsul, şi nici nu nimerise rău. Dar tocmai de aceea Neacşu ar fi voit să fie culcat cînd îl văzu pe Şofron: dac-ar fi fost un om ca toţi oamenii, treacă, ducă-se; nu era însă şi-i venea greu să-l vadă că degeaba vine, degeaba se duce.

Şofron simţi şi el că bătrînului nu-i prea pare bine de dînsul, şi după ce se încredinţă că Simina nu este în casă, se porni pe ducă. Dar una e s-o vrei, şi alta e s-o faci. Venind, el stricase vorba oamenilor, care mai steteră cît mai steteră, apoi începură să caşte şi în cele din urmă se duseră şi ei să se culce.

Şofron rămase singur cu Neacşu şi acum nu se mai putea depărta.

Steteau tăcuţi la foc, se uitau din cînd în cînd unul la altul şi, cum steteau aşa, ei se înţelegeau unul pe altul.

— Rău am ajuns, nene Neacşule, grăi Şofron într-un tîrziu; eu, om în anii mei! N-aş fi crezut niciodată că se poate una ca asta.

— Ştiu! îi răspunse Neacşu, dus pe gînduri.

Mai departe ce să vorbească?! Aşa era cum zicea Şofron, şi aşa era cum zicea Neacşu; steteră dar cît mai steteră, apoi Şofron se ridică şi plecă fără ca să zică măcar o: „Noapte bună!“, iară Neacşu luă cîteva surcele şi le aruncă una după alta în foc.

În vremea aceasta Busuioc se plimba prin casă uitîndu-se din cînd în cînd la Filip, feciorul lui mezin,

un băiat de vreo optsprezece ani, care ședea la masă cu peana asupra hîrtiei.

— Scrie! grăi părintele, în sfîrșit: „*Cumnate dragă*!"

— Dar de ce să nu-i scriu eu din partea mea? întrebă băiatul.

— Scrie așa cum îți zic eu! — grăi tatăl așezat — că tot vine mai bine. „*Mîne încep secerișul* — urmă el apoi dictînd — *și mi-au adus oameni de la pădure, cincizeci și doi, cîți îmi trebuie. Tu știi însă că e opreală din partea stăpînirii; te rog dar să pui caii și să vii cît mai neîntîrziat la mine, ca să ne sfătuim ce trebuie să fac. Nu cumva să întîrzii, căci am mare trebuință de tine.*" Atît! zise el după aceea, apoi își scoase pecetea din saltarul mesei, dete cu ea în perna cu vopseală și o puse sub scrisoare.

VI

Nopțile de vară sunt scurte, dar ele despart zilele lungi una de alta, căci multor bucurii, multor dureri și necazuri, multor gînduri, și bune, și rele, li se perde firul prin vis, și dacă ți se întunecă gîndul, culcă-te și dormi, că ori te vei deștepta înveselit, ori firea-ți este posomorîtă și întristarea îți prieste.

Pe la cîntatul cocoșilor casa lui Busuioc era-n picioare, lăutarul își strunea coardele, cimpoierul își potrivea piscoiul, iară oamenii se găteau de sărbătoare luîndu-și flăcăii coasele pe umăr, iar fetele secerea la brîu. Ziua nu era încă dezvăluită de tot din noapte cînd ei erau strînși cu toții în fața casei, așteptînd să iasă gazda, ca să-i ureze de secerătoare.

Îndată apoi ce cheia răsuna în broasca ușii de la casă, cimpoierul își umflă cimpoile și lăutarul începu să tragă cu arcușul.

Vioară și cimpoi cît îți place, dar și vioara, și cimpoile sună a pustiu cînd nu sunt însoțite de glas omenesc, și parcă nu erau zori de zi de vară, ci amurgul unei neguroase seri de toamnă.

Erau porniţi oamenii spre veselie, nu-i vorbă, dar la casa altuia omul aşteaptă să vie gazda să-i deschidă inima, iar aici gazdele erau toate puse pe gînduri.

Simina, dac-ai fi întrebat-o îi este inima bună ori nu, ar fi dat zîmbind din umeri. Îi era parcă-i venea să zboare ca pasărea ce se vede întoarsă la cuibul ei şi să cînte şi să facă toate nebuniile, şi totuşi umbla ca printre oauă şi cuţite şi-i era frică să vorbească, să se uite la unul ori la altul, se temea să se ducă de ici pînă colo, căci mulţi erau pe care îi putea supăra şi mulţi care puteau să-i strice voia bună. Dac-ai fi tăiat cu cuţitul în carnea ei, ea s-ar fi legat iute şi ar fi mers veselă mai departe, numai pe alţii să nu-i vadă posomoriţi. Ar fi voit dar să între la învoială cu dînşii: mîne-i mîne, dar azi să le uităm toate, fiindcă nimeni nu ştie dacă sunt adevărate.

Şofron ştia un lucru: că e zi de seceriş. Şi omul care munceşte zi cu zi tot anul şi munceşte cu drag în ziua secerişului nu se mai tîrguieşte. La nuntă tot mai poţi sta pe gînduri şi la cumetrie, pentru că nunta şi cumetria sunt începuturi; dar la secerătoare niciodată. Însă *Şofron nu era vesel pentru că nu ştia să fie trist*: el se năcăjea, se mînia, îşi ieşea cîteodată din fire, dar asta nu-l ţinea, şi cît dai în palme , iar îl vedeai cum îl ştii, aşa, nici zăr, nici smîntînă.

În timpul cît Şofron petrecuse pe drumuri, Petrea şi Matei, argaţi la carele cu boi, suciseră din paie de săcară legători de snopi şi le încărcaseră într-unul din care, ca să le scoată la cîmp. Erau multe, căci multe trebuiesc la patruzeci de jugăre de grîu, şi erau grele fiindcă le stropiseră cu apă, ca să fie jilave.

Ei se căzneau să întoarcă carul cu proţapul spre poartă, dar locul era strîmt şi nu puteau să-i vie de hac, iară Şofron, care se cobora din pod cu un sac de porumb, se opri la mijlocul scării şi privea zîmbind la cazna lor.

Femeile sunt cam fricoase din fire, şi văzînd că scara se îndoaie cu Şofron, Simina simţi toată greutatea sacului şi se apropie cam cu frică de scară.

— Dă-te jos, că-mi vine rău, îi zise ea lui Şofron. Mai bine te-ai duce să le ajuţi lor.

Şofron stete o clipă ruşinat, apoi coborî scara şi puse sacul jos.

Îi părea bine că des-de-dimineaţă Simina l-a văzut şi i-a vorbit şi i-a spus să facă ceva; trebuia să-i zică şi el o vorbă.

E însă greu s-o nimereşti precum o gîndeşti.

El o apucă de amîndouă mîinile şi se uită nedumerit în faţa ei.

— Ştii că-mi vine să te sărut?! îi zise apoi.

Simina era fată de optsprezece ani şi crescuse în sărutări; o sărutare mai mult sau mai puţin, n-o scotea din apele ei; însă Şofron era om de treizeci de ani, şi fetele tinere se simt în strîmtoare faţă de oamenii de treizeci de ani. Apoi Şofron nu era flecar.

— N-ai decît să voieşti pentru ca să o faci, îi răspunse ea, fiindcă eşti mai tare decît mine, dar sărutatul cu de-a sila nu are nici o noimă.

— Asta n-o ştii tu, grăi el, apoi îi luă capul între mîini şi-o sărută drept pe buze.

Simina îşi strînse buzele.

Aşa nu voia Şofron, aşa nu era mulţumit; cînd e uscat de sete, omul nu se satură cu roua de pe frunze.

El îşi lăsă braţul peste umerii ei şi o strînse la pieptul lui, apoi îi sărută gîtul şi ochii şi iar gura, şi cu cît ea îşi strîngea buzele, cu atît sărutările lui erau mai lungi.

Ea-şi puse mîna pe obrazul lui, ca să-l depărteze de la dînsa.

— Lasă-mă — îi şopti ea înecată — că mi-e ruşine şi-mi vine greu.

— Sărută-mă şi tu — îi răspunse el — că nu te las pînă ce nu mă săruţi.

Simina îşi închise ochii şi-şi întinse buzele.

O sărutare, dată de silă, de bunăvoie, dar o sărutare.

— Dumnezeu să ţi-o răsplătească, grăi Şofron, dîndu-i drumul.

— Om în toată firea — zise ea turburată — şi fără toate minţile! Du-te acum şi le dă ajutor.

Şofron se aruncă din o săritură la car, îl apucă de inimă, între roatele de dinapoi, îl ridică şi-l suci, încît

ceilalți n-aveau decît să-l cîrmească din proțap pentru ca să-l întoarcă spre poartă.

„Ce să-mi fac dacă-i așa de tare, zise Simina în ea. Și la urma urmelor, gaură-n cer pentru o sărutare nu se face."

Însă Iorgovan le văzuse toate.Stetea și se uita, dar se făcea că nu vede ori că prea puțin îi pasă. Și mult nici că îi păsa lui Iorgovan. Știa el că Simina nu s-a lăsat de bunăvoie și că ea s-a supărat de sîla ce-i făcuse, și atît îi era destul. Un lucru nu știa dînsul: că Simina, de sîlă,bucuros l-a sărutat și ea pe Șofron. Și orișicine i-ar fi spus-o aceasta, el i-ar fi răspuns că minte. Simina însă o știa și aceasta, și de aceea începu să tremure în tot trupul cînd dete cu ochii de Iorgovan.

Ea însă nu era supărată pe Șofron, nu-și făcea sie înseși mustrări, ci se întorcea cu pas hotărît spre casă uitîndu-se drept în ochii lui Iorgovan,ca și cînd ar fi voit să-i zică: „Tu ar trebui să faci ca alții să nu îndrăznească a mă săruta". Iorgovan îi înțelegea privirea și fiindcă se simțea vinovat, se făcea că n-o înțelege și se arăta vesel.

Un singur om era care s-ar fi mîniat rău dac-ar fi văzut cele petrecute: acesta era Busuioc. Să-l puie păcatul pe un slugoi să sărute fata de dragul căreia feciorul își omoară calul: n-ar fi avut ochi să vadă feciorul, nici inimă să o mai poată răbda pe sluga aceea un ceas măcar în preajma casei lui.

Dar el nu știa nimic.

Știa numai că e zi de secerătoare și că satul vede cînd ies oamenii lui în cîmp.

— Voioși, băieți! nu vă lăsați, fete! le strigă el închinînd păharul. Simino! Șofroane, și tu, măi Iorgovane, dați nainte, voi sunteți de casă!

Flăcăii prinseră fetele-n joc și începură să chiuiască, apoi ieși Vica, stăpîna casei, ieși Filip cu pușca-n spinare, ieșiră și copiii mai mici, și după ce se întremă veselia, fetele începură să cînte și secerătorii plecară cîntînd și jucînd la cîmp.

Iar veselia-i bună și plăcută, și cînd o găsește omul, cu una cu două n-o părăsește.

Atît erau de veseli oamenii, încît Şofron uitase că trebuie să se simtă nenorocit cînd Iorgovan se află în apropierea Siminei. El nu cînta, pentru că nu ştia să cînte, nu făcea glume, pentru că nu ştia să le nimerească, nu spunea minciuni, pentru că n-avea de unde să le scoată; le ţinea însă celor ce cîntau isonul, mormăind şi el din cînd în cînd, rîdea de se prăpădea cînd făceau alţii glume şi asculta cu gura căscată minciunile altora. Treaba lui era să adune snopii şi să-i aşeze în cruci bine încheiate, ca nici vîntul să nu le răstoarne şi nici ploaia să nu strice bobul. Şi de cîte ori lua cîte un snop în furcă şi-l simţea că e greu, inima îi rîdea de bucurie, şi pentru ca bucuria să-i fie mai mare, lua cîte doi şi trei snopi deodată şi se ducea cu ei ţinînd furca-n sus ca un steag. Iară cînd se nimerea să scormonească vreo prepeliţă adăpostită sub snop, el se lua după ea şi mare îi era mirarea că n-a prins-o din zbor.

Simina şi Iorgovan nici ison nu le ţineau celor ce cîntau, nici de glume nu rîdeau, nici la minciuni nu ascultau, nici prepeliţele din zbor nu alergau să le prindă: ei îşi trăiau ziua lor albă.

Cosaşii mergeau înainte, pas cu pas, culcînd lanul greu în brazde lungi şi groase şi oprindu-se din cînd în cînd, ca să-şi scoată cutea din teacă şi să tragă cu ea de-a lungul coasei ce răsună departe sub bătaia pietrii. În urma lor fetele sprintene adună cu secerea harnică brazdele în mănunchi. Vin apoi flăcăii cu braţele vînjoase, întind legătoarea, adună mănunchiii pe ea şi o strîng sub genunchele lor greu , ca ţeapăn să fie snopul. Tocmai în coadă sunt cimpoieşul, lăutarul, băieţii cu fedeluşul şi Şofron cu furca-n trei coarne de fier.

Şi merg mereu înainte, şi precum merg, lanul se culcă-n calea lor şi crucile li se ridică pe urmă.

Iorgovan merge şi el cu dînşii, mai leagă ici un snop, mai colo altul, mai stă fără de nici o treabă, mai se uită dacă crucile sunt bine clădite, e stăpîn, şi stăpînul trebuie să-şi puie mîna la toate.

Ca din întîmplare se duce să strîngă-n snop mănunchii adunaţi de Simina, şi mai cu drag îi adună decît alţii, pentru că din mîna ei trece în a lui. Ea se uită din

cînd în cînd peste secere la el, şi el din cînd în cînd peste snop la dînsa, şi aşa vorbesc pe neauzite şi se înţeleg unul pe altul.

— Nu te-ai supărat? îi zice ea în cele din urmă.

— Şofron e un nătărău! îi răspunde el şi se depărtează, pentru ca peste cîtva timp iar să se întoarcă.

Simina îl urmăreşte cu ochii, şi-l cheamă, şi-l aduce, şi-l ţine aproape de dînsa. Iar tac şi iar îşi trec de la mînă la mînă mănunchii cu spicuri grele.

— Dar vezi — îi zice ea, tot ea cea dintîi — obraznicul mănîncă praznicul.

Iorgovan scăpă legătoarea din mînă şi rămase privind nedumirit la dînsa.

— Nu te înţeleg, îi zise el. Vrei să fac şi eu ca dînsul?

— Nu! îi răspunse ea rizînd. Eu să fac.

Iorgovan se făcu roşu ca bujorul. Îi era ruşine, şi nici el însuşi nu putea să-şi deie seamă de ce: pentru că e atît de slăbănog,încît lasă ca o fată să-i zică vorbele aceste, ori pentru că-i este dragă fata care le zice. Destul că-i era ruşine şi nu-l mai ţinea locul. Mai legă un snop, apoi se depărtă.

Simina se făcu acum şi ea roşie. Era fată mare şi se mustra că a grăit vorbele acelea, şi era mîhnită că el a îmbrîncit-o la ele. De aceea faţa i se întunecă din ce în ce mai mult, şi ea nu-l mai căuta cu ochii, ci se apropiă pe-ncetul de celelalte fete şi întră în vorbă cu ele.

Iorgovan trase de cîteva ori cu ochiul spre dînsa şi văzînd că nu mai întîlneşte ochii ei, iar nu-l mai ţinea locul.

Fata ştia că iar trec mănunchii din mînile ei în ale lui şi se depărtă cu totul de celelalte fete; ea însă nu mai îndrăznea să se uite la el, nici să-i vorbească.

— Lesne te superi, îi zise el într-un tîrziu.

Simina se îndreptă spre el şi se uită liniştită în faţa lui.

— Eu? îi răspunse apoi. Un lucru să ştii: poţi să mă nenoroceşti pe toată viaţa, dar gînd rău n-am să-ţi port niciodată.

— Nu ştie omul care o să-i fie gîndul de mîne, grăi flăcăul turburat.

— Ba ştie! îi întîmpină fata, adunînd un nou mănunchi. Ştie — zise iar după ce-şi ridică secerea de pe brazdă — fiindcă simte ceea ce nu poate şti.

Nu-i mai păsa acum dacă cei de dimpregiur îi aud vorbele ori nu, căci toate le răbda, afară de una: ca Iorgovan să-i pună dragostea la îndoială.

— Ştiu — urmă ea liniştită — o văd, o simţ în tot ceasul că ţi-e ruşine de dragostea ce o ai către mine şi te fereşti ca nu cumva lumea să afle despre ea: dacă nu mă pot supăra de asta, Iorgovane, n-o să mă supăr de nimic în viaţa mea.

Lui Iorgovan îi venea să răcnească.

— Nu-mi mai zice vorba aceasta — îi zise el înecat — că mă omor. Lasă! haid' să tăcem! Uite, mie mi-e destul să ştiu că-mi eşti în apropiere, fără ca să te văd, fără ca să-ţi aud glasul, şi pămîntul pe care l-ai călcat tu îmi saltă sub picioare cînd îl ating, şi spicul care a fost în mîna ta, spicul ăsta mă farmecă. Doamne! cît de tristă e viaţa mea, şi tot aş fi gata să sufăr muncile iadului de dragul unei singure zile din ea.

— Şi eu, Iorgovane, grăi Simina mişcată.

— Atunci, haid' să tăcem, zise el iar, că vorbele sunt făcute ca oamenii să-şi ceară cu ele pînea de toate zilele; pentru aceasta nu s-au făcut încă vorbe, şi nici nu-i nevoie de ele. Uită-te-n ochii mei precum mă uit şi eu într-ai tăi, şi dacă nu mă înţelegi, atunci n-ai în tine aceea ce-ţi dă înţelegerea.

— Te înţeleg, Iorgovane, răspunse ea, dar uite — adăugă arătînd spre Şofron, care alerga tocmai după o prepeliţă — aş voi să te văd şi pe tine alergînd să prinzi pasărea din zbor.

Iorgovan se uită lung după Şofron.

— E nebun, grăi el zîmbind. Eu aş fi umblat s-o prind din cuibul ei cînd rădicam snopul; dacă a început o dată să zboare, ori n-o mai prinzi, ori o striveşti cînd pui mîna pe ea.

— Unde dai şi unde crapă! zise ea. Eu cu gîndurile mele şi tu cu ale tale. Aş voi să te văd şi pe tine vesel ca pe dînsul.

— Se vede că are de ce să fie vesel, îi răspunse Iorgovan.

Simina se uită în faţa lui şi se încredinţă că el n-a grăit acele vorbe ca să o mustre pe dînsa, şi nu se gîndea Iorgovan la cele ce se petrecuseră dimineaţa, dar se gîndea dînsa, şi obrajii iar i se roşiră.

— Nu are — zise dar — ci crede numai.

— Are cine crede că are, nu cine are numai, grăi Iorgovan.

— Atunci crede şi tu!

Iorgovan se întristă şi rămase pierdut în gînduri.

— Lesne e nădejdea cînd ţi-e puţină dorinţa —zise el în cele din urmă — dorinţa mea e mare, Simină, şi mă tem de nădejde.

Astfel, din vorbă-n vorbă, iar ajunseră acolo de unde nu puteau să meargă mai departe.

Şofron? el îi vedea schimbînd din cînd în cînd cîte-o vorbă, dar ce-i păsa lui de-un papă-lapte ca Iorgovan.

El i-ar fi crăpat lui Iorgovan în doauă capul dacă l-ar fi văzut sărutînd pe Simina, iar Iorgovan nici nu era măcar supărat.

Tot aşa zicea şi Neacşu. Pentru că dragostea e dragoste, şi dacă ţi-e dragă o femeie, nu prea te pricepi la glume.

Ei! e frumoasă fata şi e deşteaptă; îi place să petreacă cu dînsa. Şi nici dînsa nu prea ţine la el, căci altfel s-ar fi supărat pe Şofron.

Aşa zicea Neacşu, aşa credea el, şi fiindcă aşa credea, era vesel, tuşea din cînd în cînd, îl treceau într-una sudorile, se obosea la tot pasul, dar era vesel toată ziua.

Seara tîrziu, după ce oamenii începură să se aline, el îşi căută rost să fie singur cu fiică-sa.

O iubea şi el pe Simina, ar fi iubit-o chiar şi dacă nu ar fi fost frumoasă, iar aşa cum era, ar fi iubit-o chiar şi dacă nu i-ar fi fost fată.

Niciodată însă el n-a simţit atît de viu că o iubeşte ca acum, după ce se întorsese de la secere obosit de-l dureau toate încheieturile. Seara toată el a şezut la o parte pe un petroi de la colţul şurii, răzămîndu-şi

spatele de stîlpul cel mare. Era dus în gînduri, dar ochii lui nu se depărtau de la fiică-sa.

Îl apucase deodată dorul de casă, de satul lui, de oamenii cu care și-a petrecut viața, de biserica în care s-a cuminecat atît de adeseori, de morminții în care atît de des a aprins de ziua morților luminările de ceară galbenă, topită din fagurii stupilor săi. Mulți și lungi ani trecuseră decînd s-a spart cea din urmă oală de pragul casei lui, și numai ca din poveste-și mai aducea aminte de părinții și de frații săi, de soția și de copiii săi, dar cum se uita acum la fiică-sa și cum se gîndea la dînsa, morții lui unul cîte unul înviau.

„Taica, fie iertatul, taica întreg", își zise el oprindu-și privirea asupra ochilor ei. Nu erau tot acei ochi, nu tot acele gene, dar din o singură căutătură a lor se întrăma întregul om așa cum el fusese odinioară.

„Maica, fie iertată, maica-ntreagă", își zise apoi, cînd privi la buzele ei.

„Și totuși — urmă el iar — parcă o văd pe Saveta cînd mă uit la dînsa: așa își dedea fie iertata părul din față, așa își sugea buzele, ăsta îi era glasul în tinerețe și tot ca dînsa rostea vorba", zise el iar.

Toți erau, în sfîrșit, rămași într-însa, dar nici unul mai mult decît el însuși. Pe sine însuși nu se vedea Neacșu în fiică-sa: el își simțea sufletul trecut în trupul ei cel tînăr și plin de viață. Plecări bune și rele, slăbiciuni și apucături, firea cea așezată și îndărătnică, toate erau rupte din el și de aceea toate mîngăieri pentru sufletul lui.

El îi făcu Siminei semn să se apropie.

— Ce-i, taică dragă? îl întrebă ea, cuprinsă de îngrijare.

— Nimic, Simina tatii — îi zise el, făcîndu-i loc pe peatră — șezi aci lîngă mine, aproape, de tot aproape. Sunt obosit și mi se întramă puterile cînd mi te simt aproape.

Simina ar fi vrut să-și puie capul pe umărul lui, dar ăsta nu era obicei la dînșii.

— Nu mai lucra dacă te simți slab, îi zise ea, mustrîndu-se în inima ei că l-a făcut să plece de acasă.

— Nu-i aşa, fata mea, îi răspunse el. E de mult de cînd n-am lucrat, şi de aceea obosesc atît de lesne; simt însă că munca-mi prinde bine, nu mor eu aşa de lesne.

— Nu vorbi de moarte, grăi ea cu inima încleştată.

— Zic numai aşa, întîmpină el, şi timp îndelungat rămaseră tăcuţi.

Nu-i vorba, mai curînd ori mai tîrziu trebuia să moară şi el şi să rămîie dînsa singură.

Ei nu vorbiseră niciodată despre Iorgovan; aşa, pe nesimţite, luaseră înţelegere între dînşii ca lucrul acesta să-l lase neatins. Acum el o prinse de mînă şi se uită lung în faţa ei.

— Crezi tu — îi zise apoi — că Iorgovan o să te ieie de nevastă?

Simina îşi opri răsuflarea, şi bătăile inimii îi slăbiră: îi era greu să răspundă, dar îi părea bine că e cineva în lume căruia poate să-i vorbească şi despre aceasta.

— Nu cred, răspunse ea.

— Eşti cuminte, fata mea, grăi tatăl. Rău ar fi dac-ai crede, şi mai rău ar fi dacă s-ar întîmpla una ca aceasta.

— De ce, taică? îl întrebă ea uimită.

— Pentru că însoţirea făcută fără de voie nu-i pentru oamenii plămădiţi ca noi, îi răspunse el.

— Cum fără de voie? cine să-l silească?

— Slăbiciunea lui — grăi bătrînul — şi asta nu ţine toată viaţa, nici n-o au cu toţii pentru tine. Nu te face, fata mea, pui de cuc în cuib de cioară — urmă el peste puţin — că nu-ţi este firea pentru aceasta. Tu ai durmit astă-noapte aici, întinsă pe un braţ de fîn, şi ai durmit bine, dar ei au durmit în paturi cu perini de puf şi n-au să uite niciodată c-ai durmit în şura lor.

— Nu-mi pasă, taică!

— Poate că nu-ţi pasă acum, zise el, dar o să vie vremea cînd o să-ţi pese. Tu nu ştii să şezi la masa lor, nici să mănînci cu lingura lor, nici nu ştii să te îmbraci în portul lor, nici să vorbeşti în limba lor.

N-a crezut Simina niciodată că Iorgovan o va lua de nevastă, cel puţin aşa zicea, că nu crede; acum însă, cînd îl vedea pe părintele ei atît de îngrijat, ea începu a se teme că tot o va lua Iorgovan şi ar fi voit să-i arete bătrînului că n-ar fi o nenorocire pentru dînsul, nici pentru dînsa.

— Taică, îi zise ea, m-am gîndit şi eu la toate; dar, vezi, slujnică să-i fiu, tot m-aş simţi fericită: e om cuminte şi cu inimă bună.

— Dar e slab de înger, îi răspunse bătrînul. Dac-ar fi om ca Şofron, ai putea să treci şi prin foc şi prin apă alăturea cu dînsul; dar grea e tovărăşia cu un om care nu se uită mereu înainte, ci caută la tot pasul în dreapta şi în stînga, ca să vadă cum vor alţii să-l ducă. Dar ce vorbesc eu!? adăugă peste puţin. Cum ţi-a fi data, aşa-ţi va fi norocul. Dar tot aş vrea să ştiu cum o să-ţi fie!

Ce să vorbească mai departe?!

Ştiau ei oare care este şi care nu este adevărul, ca să stăruiască asupra lui?!

Neacşu ar fi voit să nu mai fi grăit vorbele pe care le-a scăpat, iar Simina ar fi voit să plîngă şi nu putea.

— Dumnezeu să te poarte-n căile tale! zise el în cele din urmă şi se ridică.

— Mai rămîi, taică, îl rugă, cine ştie cînd ne-o mai veni să stăm aşa împreună.

El se aşeză din nou lîngă dînsa şi-o întrebă ce voieşte.

— Nimic, taică, răspunse ea, apoi îşi puse capul pe umărul lui şi începu să plîngă.

— Fata mea, draga mea fată! plîngi, că e bun plînsul, grăi el mişcat, uitîndu-se mereu în faţa ei.

VII

Cumnatul lui Busuioc era popa Furtună de la Socodor.

Nu-l chema Furtună pe părintele Ioan, dar aşa-i zicea lumea şi lumea ştia ce zice.

Primind scrisoarea cumnatului său, el începu să zîmbească.

Unde l-o fi strîngînd opinca de-i este aşa de grabă?!

Căci de holeră nici nu putea să fie vorba. Doctorii dovediseră că nu mor de holeră decît cei ce se îmbolnăvesc şi n-au în ei destulă putere pentru ca să se facă sănătoşi; de aceea stăpînirea îşi schimbase poruncile şi orînduise ca oamenii să nu mănînce castraveţi, nici pepeni, nici poame necoapte, şi dacă, cu toate aceste, ar muri, să li se facă groapa c-o palmă mai adîncă decît la ceilalţi. Asta Busuioc trebuia s-o ştie, şi chiar dacă n-o ştia, n-avea el nevoie de barba lui popa Furtună pentru ca să se descurce cu holera.

Popa începu să-şi scarmene barba. Acesta era obiceiul lui cînd îi venea vreun gînd bun.

Avea şi el vreo doauăzeci de jugăre sămănate cu grîu şi aştepta să-i vie secerători, ca să nu fie silit a se căciuli pe la poporeni. Era lucru minunat: n-avea decît să-i ieie pe cei de la Busuioc. Apoi era vorba să pună caii la căruţă, şi grozav îi plăcea lui popa Furtună să meargă şi să vie, să bată drumul şi cîmpurile.

— Preuteasă! Preuteasă! striga el uitîndu-se prin casă spre a-şi alege cele ce-i făceau trebuinţă la drum, puşca, pătaşca, cornul cu prav, scăunelul în trei picioare, păhărelul de apă şi dichisul cu tacîm, căci fără aceste nu se putea.

Ieşea după prînz, cu gîndul de a se întoarce-n amurg, însă el le lua toate cu dînsul, pentru că altfel nu-i pria vînătoarea. Dac-ar fi să cauţi cu de-amănunt, nu prea îi şedea bine popii puşca, dar dacă i-ar fi trecut cuiva prin minte să-l oprească de la vînătoare, el şi-ar fi ras barba şi ar fi făcut ca Iorgovan. Fără de cîne şi fără de puşcă nu putea trăi popa Furtună.

— Ce-i, popă? s-a aprins casa? întrebă preuteasa ivită-n uşă.

El se uită sperios la ea.

— Aşa-i! te-am chemat, zise el iute. Foarte bine! lasă, că fac eu, nu mai am trebuinţă de tine. Stăi! ce-mi mai trebuie? urmă apoi peste puţin, oprindu-se în mijlocul casei şi puindu-şi mîna pe frunte.

— Dar unde vrei să pleci? îl întrebă ea rîzînd.

— La Curtici, răspunse el adunîndu-şi boscîrţele; o să aduc şi secerători. Uite! — urmă apoi dîndu-i scrisoarea — citeşte şi tu. E vreo treabă la mijloc. Acu mă duc şi acu mă-ntorc.

Grăindu-le aceste, el o apucă în semn de ziua bună de ureche şi ieşi, iar pe cînd preuteasa se ivi-n curte, el şedea-n căruţă, cu puşca la dreapta, cu traista la stînga şi cu prepelicarul la picioare.

— Haid'! — îi strigă apoi vizitiului — şi nu durmi, dobitocule.

— Încotro, părinte?

— La Curtici!

Cît ţinu drumul prin sat, popa şedea popeşte la locul lui, uitîndu-se mereu la cai, ca să le vadă mersul; îndată însă ce ieşiră la cîmp, el se ridică în picioare şi luă frînele din mînile slugii, ca să-i arete cum se mînă caii dacă vrei să-i înveţi la treapăt bun. Zboru, prepelicarul,sări şi el în locul popii şi se aşeză ţeapăn, uitîndu-se drept înainte şi tresărind mereu cînd se ivea cîte o pasăre în calea lor.

Şi iar se aşeza popa şi se dedea jos prepelicarul, şi iar se ridica popa şi sărea prepelicarul în locul lui. Zboru ştia apucăturile stăpînului său, şi niciodată ei nu-şi steteau unul altuia-n cale.

Busuioc simţea că se apropie cumnatul său, îl vestiseră cînii satului, care se ţineau totdeauna haită de căruţa uşurică a lui popa Furtună, în vreme ce popa-l punea pe slugă să tragă mereu cu biciul între ei, supărat că nu poate să facă el însuşi treaba aceasta şi mulţumit de cîte ori se nimerea ca sluga să pişte pe vreunul din ei.

— Ce-i, ce s-a întîmplat? întrebă el chiar mainainte de a se fi dat jos din căruţă.

— Toate la timpul lor, îi răspunse Busuioc. Acum îţi mulţămesc numai că nu ne-ai uitat.

Dar popa Furtună nu era omul care poate să aştepte; el voia să ştie acum, nentîrziat, pentru ce l-a chemat Busuioc. Întrînd în casă, el îi zise surorii sale: „Bună ziua!", îşi dete mîna să i-o sărute nepoată-sa, Persida, apoi îl luă pe cumnatul său la o parte, ca să-l descoase.

Busuioc era om trecut de patruzeci de ani şi cu vreo zece ani mai bătrîn decît cumnatul său, însă acesta era popă, ba chiar om de frunte între popi, şi de aceea neamurile nu făceau nimic fără de a-l fi întrebat mai-nainte pe dînsul. Şi nici nu era nevrednic părintele Ioan de trecerea pe care o avea la neamurile sale. Aşa iute şi furtunos cum era, el nu se pripea niciodată, ci-şi lăsa timp. Şi acum el asculta cu luare-aminte şi dedea mereu din cap şi zîmbea din cînd în cînd cu neîncredere.

— Pagubă de calul acela, zise el năcăjit. Nu-ţi spuneam eu să mi-l vinzi, că n-ai tu oameni care să ştie umbla cu el?

— Lasă-l în ştirea Domnului de cal! grăi Busuioc supărat. Ia spune-mi, ce să fac eu acum.

— Nimic! îi răspunse popa scurt. Tineretul să-şi facă el singur treburile.

— Stăi! grăi Busuioc aşezat. De cînd a venit fata aceea la casa mea, stau mereu ca pe spini, fiindcă nu ştiu cum să mă port cu dînsa. Ce fac eu dacă băiatul îşi pune carul în pietri şi o ia de nevastă?

— Nu-ţi cunoşti feciorul, îi răspunse popa.

— Nu cunoşti tu fata, întîmpină Busuioc. N-aş voi de loc s-o am noră, dar aşa bătrîn cum sunt, dacă aş fi văduv, m-aş face luntreşi punte s-o am nevastă. E deşteaptă, popă, şi binefăcută, şi e frumoasă mare minune.

— Apoi nu-l ştiu eu pe Iorgovan al nostru!? grăi popa rîzînd. Trebuie să fie ceva de dînsa dacă a făcut de dragul ei cale atît de lungă. Dar n-o ia, cumnate. Tu ai lua-o pentru că eşti bătrîn, iar el n-o ia pentru că e tînăr şi n-are nevoie. Lasă-l, frate, lasă-l să-şi trăiască şi el traiul.

— N-am zis că nu-l las, răspunse Busuioc. Te gîndeşte, numai, că greu mi-ar fi s-o am noră dac-ar trebui să-mi fie ruşine de ea. Vezi tu — adăugă el mai iute — nu ştiu, s-o pun la masă cu mine, ori să n-o pun?

— Să n-o pui dacă n-o vrei noră!

— Dar dacă mi-o voieşte băiatul?

— Nu te învoi!

— De asta nu poate să fie vorba, răspunse Busuioc hotărît; mi-e fecior şi nu pot, pentru că nu ştiu dacă

fac bine ori rău. De aceea te rog pe tine să-l descoşi pe băiet, ca să ştiu ce să fac, unde-o pun, cum îi vorbesc.

— Cumnate, fii om cuminte, grăi popa nerăbdător; nu te speria de umbra ta. Lasă-l, că încetul cu încetul i se ureşte de dînsa.

Busuioc se uită lung la el şi dete de cîteva ori din cap.

— Du-te de vezi fata, îi zise apoi, vorbeşte cu ea, şi vino să ne înţelegem dup-aceea.

Popa Furtună stătuse destul la un loc, era obosit de atîta linişte şi foarte mulţumit că se poate duce mai departe.El îşi adună dar boscîrţele, luă pe Filip cu dînsul şi ieşiră, ei doi şi cu prepelicarul trei, la vînătoare.

Iorgovan era posomorît. Iar i se înăcrise viaţa. Simina fusese toată ziua tăcută şi nu se depărta de loc de tatăl său, încît el nu se apropia de dînsa.

Zărindu-l acum din depărtare pe unchiul său, el se depărtă fără de veste din preajma Siminei. Îl ştia pe popa, ţinea la el şi n-ar fi vrut, Doamne fereşte, ca să bănuiască ceva.

Părintele Ioan, sosind la secerători, le zise bun lucru şi începu să certe mai pe unul, mai pe altul dintre dînşii, pe o fată pentru că nu ţine bine secerea, pe un flăcău pentru că nu suceşte bine legătoarea ori nu o strînge din destul, pe un cosaş pentru că nu răstoarnă bine brazda: de toţi se lega popa, tuturora le găsea pricină.

Iorgovan mergea pe urma lui şi aştepta la tot pasul să-i vie rîndul.

— Dar tu cine eşti? o întreba el pe una dintre fete.

Fata-i sărută mîna, îşi spuse numele, şi satul, şi părinţii.

— Prea bine, grăi popa şi se duse la alta.

Simina-l ştia pe popa Furtună. O dată îl văzuse, dar atunci mai multe zile de-a rîndul îşi făcuse de lucru cu el, întrebînd mereu pe alţii ce-i şi cum şi de unde, iar despre popa Furtună oamenii ştiau multe şi mărunte. Dar îi era destul să-i audă glasul şi să-i vadă pasul, pentru ca să-i cunoască firea.

„Acesta-i om care se ceartă toată viaţa, dar nu se supără niciodată", îşi zise ea; văzînd că el vine pas cu pas spre dînsa, lăţi un măunchi ca să-i poată vedea spicele, alese apoi cîteva dintre cele mai frumoase, le înnodă paiul potrivindu-le în chip de aripă şi rupse în cele din urmă paiele, o şchioapă din jos de nod.

Cînd se apropie popa, ea-l aştepta cu legături de spice în mînă.

Iorgovan simţi că i se aprind obrajii.

— Ce-i asta? întrebă popa privind cam perdut la dînsa.

— Seceriş, părinte, răspunse ea întinzîndu-i legătura de spice.

Popa îşi luă pălăria din cap, ca să puie spicele la ea, apoi o apucă pe fată de mînă şi-o întrebă cu voie-bună:

— Dar tu de unde-ai răsărit?

Simina îi sărută mîna.

— E a noastră, părinte, îi răspunse Neacşu.

Părintele Ioan se-ntoarse şi se uită lung la bătrînul slăbănog şi uscat de boală şi de arşiţa soarelui.

— A ta e fata? — îi zise — şi de unde eşti tu?

— De la Zimbru suntem, părinte; suntem crîsnic la biserică.

— De la Zimbru? foarte bine! Ce mai face părintele Teodor?

— E bine, slavă Domnului — răspunse bătrînul — tocmai acum în postul Paştilor a vrut bunul Dumnezeu de i s-a nimerit noroc la casă.

Popa Furtună se duse mai departe la alt om şi iar la altul, el înainte ducînd de-o mînă pe Simina şi ţiindu-şi în ceealaltă pălăria, iar după el Iorgovan şi frate-său Filip.

Şi e lucru nu ştiu cum să te ieie cineva şi să te poarte aşa, trăgîndu-te după dînsul: Simina abia îşi mai putea stăpîni rîsul, iar lui Iorgovan îi venea să între în pămînt de greu ce-i era.

În cele din urmă ei trecură toţi oamenii şi, ajungînd la o cruce de grîu, popa se opri.

— Dar tu ce mai zici? o întrebă el pe Simina.

— Eu, părinte? — răspunse ea zîmbind de-i ieşeau toţi dinţii mărunţi la iveală — eu zic să-ţi pui pălăria în cap, că te arde soarele.

Popa-şi puse pălăria, apoi lăsă mîna Siminei ca să se scarmene-n barbă.

— Prepeliţe sunt? întrebă el întorcîndu-se spre Iorgovan.

— Foarte multe! îi răspunse flăcăul.

— Atunci haid'! ia-ţi şi tu puşca şi vino cu noi.

Îi plăcea grozav popii să împuşte prepeliţele din zbor.

Iorgovan ar fi voit să spuie că şi-a uitat puşca necurăţită, că nu-i prea ştie rîndul, că trebuie să rămîie la secerători, dar cu popa Furtună multă vorbă nu se putea face: ori te lua cu sila, ori te lăsa în mijlocul drumului. Plecă dar popa, îi plecară şi nepoţii, şi Simina rămase singură la crucea de pe miriştea ţepoasă.

Iorgovan se uită o dată-napoi; nu mai ştia: să se întoarcă ori să se ducă şi să n-o mai vadă.

— Haid', grăbeşte, îi zise popa. Pare-mi-se că-ţi umblă minţile într-altă parte, adăugă apoi peste puţin. Măi Iorgovane, bagă de seamă,că dai de dracul! Tu mă ştii pe mine: să nu te puie păcatul să te legi de fată! Dacă ţi-e de fete, are taică-tău destulă stare să te însoare şi destule neamuri să-ţi dea perechea potrivită. M-ai înţeles?! Fata nu-i slută şi-i mai vicleană decît o şerpoaică cu pui: să nu aflu că umbli după ştrengării.

Ce-ar fi putut el să zică!? Nu ştia el oare că pe unchiul său nu poate să-l scoată din ale lui!? Asta o ştia. Dar nu ştia Iorgovan cum judecă unchiul său despre dînsul. Ştrengării!? Asta era vorba!? El umblă după ştrengării: atît, numai atît? De alta nu le este bună Simina?!

„Parcă nu tot a mea e vina!" îşi zise el amărît şi se duse mai departe la vînătoare.

Erau trei inşi şi cu Zboru patru, dar numai Zboru era-n apele lui: popa dedea mereu greş, Iorgovan se trezea totdeauna prea tîrziu, iar Filip nici nu înţelegea cum e cu putinţă ca cineva să creadă că poate nimeri o pasăre care nu doarme pe creangă. Îi era lui popa Furtună destul să deie o dată greş pentru ca să-i

între-n cap gîndul că n-a plecat cu noroc de acasă şi să nu mai poată nimeri.

— Mi-ai stricat tot cheful, îi zise el răstit lui Iorgovan, apoi îşi aruncă puşca-n spinare şi se întoarse în sat, certîndu-l mereu pe Filip că e papă-lapte, că e prinde-muşte, că e mămăligă nefeartă şi cîte şi mai cîte.

— Ce-i? întrebă Busuioc după ce se văzu singur cu dînsul.

Popa îşi aruncă puşca, şi cornul, şi păhărelul, şi pătaşca, şi dichisul cu tacîm, toate una peste alta, în pat.

— Ştie dracu ce să mai zic, zise apoi aprins. Şi adecă de ce să le iau tot eu toate-n spinare?!

— Nu ţi-am spus!? grăi Busuioc aşezat.

Vorba aceasta popa Furtună nu putea să o sufere.

— Ce mi-ai spus?! îi întîmpină el trăgănind vorbele. Aşa-i cum am zis eu. De unde!? Nici vorbă! L-a încurcat fata, atîta e toată treaba. Dar, vezi, l-a încurcat rău.

— Asta o zic şi eu — grăi Busuioc nedumirit — şi de aceea te-am pus pe tine să-l descoşi, fiindcă mie nu-mi venea bine.

— Lasă-l, frate, să se descurce el! strigă popa mînios; ce te amesteci în trebile lor?! Las-o să-şi spargă capul de zid!

— Şi dacă şi-l sparge şi el?

— Îmi rad barba! răspunse popa hotărît. Şi n-avea popa jurămînt mai greu decît acesta,fiindcă nimic nu l-ar fi durut mai puţin decît să-şi radă barba.

Însă Busuioc nu era mulţumit cu barba cumnatului său.

„Nu s-a lămurit încă, îşi zise el; să-l mai las să se gîndească."

Şi-l vedeai pe popa că nu e lămurit, fiindcă se plimba mereu prin casă şi muta la tot pasul cîte ceva din loc.

— Cine dracu a adus-o pe pădureanca aceasta aicea! strigă el în sfîrşit, adunîndu-şi unul cîte unul boscîrţele.

— Eu am adus-o, cumnate — îi răspunse Busuioc cu inima îndoită — chiar eu, şi, uite, îmi aduc aminte că-mi părea bine cînd am găsit-o, fiindcă oamenii

lucrează mai cu inimă cînd au de aceste în preajma vederii lor.

— Atunci nu te mai plînge, grăi popa şi plecă strigînd să i se puie caii.

— Vii mîne să te pui la cale cu oamenii! strigă Busuioc.

— Viu!

— O să mai vorbim atunci.

— Eu nu mai am nici o vorbă!

Busuioc tot ca mai-nainte, căci — în zădar! — omul cu copii tot părinte rămîne, şi părintele, oricît de bătrîn i-ar fi copiii, tot copii îi ştie şi nu poate crede că ei vor face ca oamenii cu minte. Îl chemase pe popa pentru ca acesta să-l facă s-o creadă aceasta şi acum nu putea să-l creadă pe popa.

„Eu în tinăreţele mele aş fi făcut prostia aceasta, îşi zicea el; iar feciorul meu e tinăr."

Uita Busuioc că el era feciorul tătîne-său, iară Iorgovan era feciorul lui Busuioc.

Întorcîndu-se de la vînătoare, Iorgovan călca rar şi măsurat. Trăise în timp de cîteva zile mai mult decît alte dăţi în luni întregi şi i se părea c-au trecut ani de zile de cînd a plecat după secerători. Noaptea petrecută-n bătătura de la Şiria, drumul făcut de la Cil la Zimbru, întîlnirea lui cu Simina, toate i se păreau depărtate şi despărţite prin multe şi însemnate întîmplări de clipa în care se afla. Şi trecute erau toate, toate.

Simina era mai tristă de cum fusese toată ziua: avea de ce să fie. El nu era trist: n-avea de ce să fie.

Alte dăţi îi era groază să se apropie de dînsa; acum nu-i păsa dacă-i este ori nu aproape, dacă o vede ori nu, dacă-i vorbeşte ori nu.

Simina se uita din cînd în cînd la el şi simţea că nu mai e omul cuprins în luptă cu neastîmpărul său.

— Iorgovane! vreau să vorbesc astăzi cu tine, îi grăi dînsa cînd secerătorii plecară spre sat.

— Astăzi e şi acum, răspunse Iorogvan.

— Acum nu pot, grăi dînsa.

— Cum vrei — zise el — cînd vrei: n-o să mai poţi zice că mi-e greu cînd mă vede lumea cu tine.

— Mi-e greu mie! şopti ea înecată, şi ei îşi urmară calea mergînd tăcuţi unul lîngă altul, Neacşu în urma lor, iară Şofron cînd trei paşi la dreapta, cînd trei paşi la stînga.

VIII

Seara, după ce oamenii au început a se alina, Simina umbla cuprinsă de neastîmpăr de ici pînă colo şi nu putea să se depărteze, pentru că bătrînul nu-şi mai lua ochii de pe dînsa.

— Taică! eu mă duc şi mă întorc! îi zise ea, voind să se depărteze.

El o apucă de mînă şi o întrebă unde se duce.

— Am o vorbă cu Iorgovan, răspunse ea cu inima deschisă.

Bătrînul îi strînse mîna mai tare, dar nu-i zise nici da, nici ba. Ea ştia mai bine ce-o duce. Ar fi voit s-o pună înaintea sa şi să se uite mereu la ea pînă ce nu i se vor fi stîns vederile: simţea totuşi că dacă ea voieşte, voieşte şi el, şi dacă ea nu poate rămînea, îi pare şi lui bine cînd o vede plecînd.

Şi Simina o ştia aceasta: i-o spuse bătrînul nu cu graiul, nu cu ochii, ci cu mîna cea uscată. Ea se plecă asupra lui, îi sărută părul de pe frunte, apoi se depărtă, iar bătrînul rămase liniştit la locul său. Liniştit? nu, asta nu e vorba! Rămase cu viaţa oprită-n loc.

Iorgovan, da! el era liniştit. Aştepta şi el, dar aştepta ca omul care ştie că nu în zadar aşteaptă şi are timp să aştepte.

Îşi făcea băiatul de lucru prin curte.

Şofron stetea în uşa grajdului: acolo îi era locul. Aştepta şi el, el însă ca omul care ar dori ca zadarnică să-i fie aşteptarea. Cînd Simina se ivi în curte, el tuşi o dată.

Simina se dete cu inima încleştată înapoi. Nu ştia dacă el a zăpsit-o ori nu, dar o dată cu capul n-ar mai fi ieşit.

Iorgovan plecă după dînsa.

Ea ridică mînile şi-i făcu semn să se depărteze.

El se opri în loc şi privi împregiurul său.

Şofron ieşea în mînă cu furca de fer din grajd: se ducea să coboare din pod o furcă de fîn pentru cai.

Nul tot n-ar fi voit Iorgovan ca sluga tătîne-său să-l vadă stînd noaptea de vorbă cu Simina. Trebuia să mai aştepte.

Şofron coborî fînul şi-l duse-n grajd, iar Iorgovan se întoarse spre casă. Nu ştia ce să facă. Era supărat. Intră: te pomeneşti că Simina nu se mai-întoarce, crezînd că el nu mai iese, ori se întoarce şi nu-l găseşte. Nu intră: ce-o fi gîndind sluga?! Oamenii cinstiţi îşi fac treburile ziua, la lumina mare. Era supărat, supărat pe Simina, pe Şofron, pe sine însuşi, supărat pe toată lumea. Mai mare însă decît supărarea îi era ruşinea de lucrul pe care îl făcea şi nu putea să-l facă.

Busuioc avea fecior şi n-avea astîmpăr. Nu i-a trecut niciodată prin minte să-l întrebe pe feciorul său unde se duce şi cînd se întoarce: asta era treaba lui. Acum însă tatăl nu-şi găsea locul: ar fi voit să ştie unde se află şi ce face, ar fi voit însă fără ca să întrebe pe cineva.

În cele din urmă el se ridică de la masă, unde steteau cu toţii de vorbă. Par' însă că toţi ştiau de ce iese şi cu ce gînd pleacă: în clipa cînd întinse mîna spre broasca uşii despre curte, el se întoarse, întră în casa cea mare, se duse la fereastră şi se uită în noaptea luminată de lună plină.

Şofron se cobora din pod cu o furcă de fîn, Iorgovan se întorcea spre casă, iar la capătul grajdurilor Simina stetea înaltă şi nemişcată.

Îi era şi lui Busuioc ruşine de ceea ce făcea, dar nici el nu putea să nu o facă, avea datoria de a şti cele ce se petrec.

Acum tremura şi el, tremura şi Iorgovan, tremura şi Şofron, tremurau cu toţii în trupurile lor, şi neastîmpărul pornit de la Simina îi cuprinsese pe toţi: dedeau toţi din prisosul vieţii lor.

Unul singur dedea din lipsă, şi tocmai acesta tremura mai tare, Neacşu, care nu mai avea timp să

aştepte. El se ivi la colţul şurii, privind ţintă la fiică-sa, care înainta iar spre curte.

Şofron iar tuşi.

„Care va să zică, ăsta stă la pîndă!?" grăi Iorgovan în el şi plecă hotărît spre Simina.

Şofron ieşi cu furca-n mînă.

Iorgovan se făcu că nu-l bagă de seamă.

Acum Şofron aruncă furca cît colo şi o luă drept spre feciorul stăpînului său, care se opri în cale şi-l aşteptă.

Simina rămase încremenită, iar Neacşu plecă spre cei doi flăcăi.

— Ce vrei tu cu fata aceea? întrebă Şofron liniştit, de tot liniştit.

— Ce vrei tu? îl întrebă Iorgovan.

— Eu vreau s-o iau de nevastă! răspunse Şofron.

— Eu nu vreau s-o iau! grăi Iorgovan deschis.

— Atunci las-o-n pace!

— Nu mă lasă ea pe mine!

Şofron se dete un pas înapoi. Acum era acum: ce putea el să facă?

— Minţi — strigă el — minţi, minţi!

Simina, cuprinsă de frică, făcu un pas înainte şi se puse între amîndoi.

— Nu minte, Şofroane, grăi dînsa ridicînd mîna. De cînd e lumea nu s-a spus adevăr mai mare.

Şofron rămase cu ochii ţintiţi la pămînt, şi pămîntul nu se deschidea ca să-l înghită.

Ridicîndu-şi apoi privirea, se uită lung şi la Iorgovan, şi la Simina: ar fi vrut să vadă ce este în el de ea îl iubeşte atît de mult şi ce lipseşte în ea de el nu este gata să între în foc pentru dînsa.

— Nu s-a sfîrşit încă! grăi el întorcîndu-se înapoi. O să vedem, o să mai păţim noi multe.

Neacşu rămase neclintit între Simina şi Iorgovan..

Era dus Şofron şi era parcă dus pentru vecie: Simina îl alungase, şi nimeni nu-i mai putea zice să se întoarcă.

Bătrînul se uita drept în faţa lui Iorgovan. Multe ar fi vrut să-i zică, dar cu o singură vorbă Simina îl dezvinovăţise.

— Şi dacă nu vrei, de ce nu vrei? întrebă el în cele din urmă.

Iorgovan ştia de ce nu voieşte, dar era bătrînul acela slăbănog căruia nu voia să i-o spună, pentru că îl durea grozav cuvîntul său în urechile lui.

— De ce nu vrei dacă vrei, că de vrut vrei? întrebă Neacşu stăruitor.

— Pentru că nevasta mea nu are să-mi fie numai mie nevastă — îi răspunse Iorgovan — ci şi părinţilor mei noră şi rudelor mele om din casă, şi ar trebui să fie moarte de om.

Pe Simina o înecă plînsul.

Iară Busuioc, n-auzise nimic din toate aceste, şi era bine că n-a auzit, pentru că n-ar mai fi avut ochi să-şi mai vadă feciorul care l-a osîndit atît de greu.

Cînd îl văzuse pe Şofron mergînd spre fiul său, deodată a şi înţeles ce-l duce pe slugă şi, cuprins de spaimă, începu să pipăie prin întunerec şi tot cu mîna goală ieşi.

Cînd s-a ivit în pragul casei, Şofron se întorcea înapoi, iar ceilalţi trei steteau la potrivite depărtări unul de altul.

El îi spuse lui Iorgovan să încuie uşa cînd se va întoarce în casă, apoi se duse să se culce.

Întrat abia, el auzi cheia în broască şi paşii lui Iorgovan prin tindă, dar tot nu putea să doarmă.

Feciorul lui şi sluga lui se certau asupra unei fete, şi feciorul lui n-avea destulă virtute în el ca să-şi rumpă gîndul de la o fată după care umblă şi sluga.

Popa Furtună însă tot el cel mai cuminte.

— Nu ţi-am spus eu!? zise el după ce Busuioc îi spuse cele ce văzuse. Aşa e cum am zis: dacă i-ar fi de-nsurătoare, nu s-ar ascunde cînd voieşte a sta de vorbă cu dînsa. Lasă-l, frate, să-şi trăiască şi el tinereţele.

— Ba nu-l las! grăi Busuioc scurt.

Îl vedea, parcă, pe Pupăză făcînd mătănii şi sărutînd pămîntul.

— Ia-o cu tine — îi zise apoi hotărît— şi grija mea e să nu se mai întoarcă.

IX

Cînd popa ieşi la cîmp să se tocmească cu secerătorii, plecă şi Busuioc cu el pînă în grădina de la marginea satului, ca să vadă cum stau treburile cu maşina de trierat.

Maşina era scoasă în mijlocul grădinii, şi oamenii se căzneau tocmai să mute şi locomobila, un lucru care nu se poate face fără gălăgie.

— Mai domol, mai domol! — strigă Busuioc — că nu vă gonesc tătarii.

Oamenii urmară a-şi face treaba cu mai puţină gălăgie, dar cu mai mult zor.

Şi nu e bun zorul cînd umbli cu lucruri primejdioase ca maşina de treierat.

Grăbit era mai ales Pupăză, care n-ar fi voit de loc să se mai supere Busuioc şi acum: el se uita mereu cînd la maşinist, cînd la Busuioc, gata să puie mîna la toate şi să sară de ici pînă colo, şi dacă i-ar fi zis Busuioc, el n-ar mai fi stat pe gînduri, ci s-ar fi aruncat cu paie cu tot în focul cazanului. Căci era bun om Busuioc, milos şi iertător.

După ce mutară locomobila şi o aşezară în dreptul maşinei, umplură cazanul ei de apă, îi deteră foc, şi pe cînd maşinistul o potrivea din aburi, Pupăză se uita ţintă la el.

— Trage chinga! îi strigă maşinistul.

Pupăză lucra de trei ani şi mai bine la moara cu foc, dar tot se mai temea de roate şi inima i se făcea cît un purice de cîte ori se apropia de vreuna din ele. Voind dar să tragă chinga peste roata ce pune maşina în mişcare, el închise ochii, îşi ţinu trupul departe, potrivi iute chinga şi se dete iute înapoi.

Roata se învîrti de cîteva ori, apoi chinga scăpătă şi maşina se opri.

— Prostule! grăi Busuioc şi se duse el însuşi să potrivească mai bine chinga.

Asta Pupăză n-o putea suferi. Sări asupra chingii, o apucă şi-o potrivi mai bine pe roată, dar mîna lui rămase strivită subt chingă, şi precum se învîrti, roata-l smînci şi pe el cu dînsa, îl ridică în aer şi-l

aruncă în celelalte două roate, care-i sfărîmară într-o clipă oasele şi-l aruncară în ceealaltă parte.

Locomobila scoase un şuier de se sperie tot satul şi maşina se opri, iar Busuioc puse mînile în cap şi-şi întoarse faţa, ca să nu vadă carnea de om ce se zbătea la picioarele lui.

— Opreşte-o! îi strigă el maşinistului. Afurisit să fie ceasul în care am adus-o în curtea mea.

Grăind aceste, el se întoarse iar şi se plecă asupra lui Pupăză.

Nu mai trăia, dar nici mort nu era încă: trupul lui tot se mai zbătea, buzele i se mişcau, răsuflarea nu i se oprise.

— O luminare! zise Busuioc. O luminare! strigă el iar, uitîndu-se în toate părţile, ca să vadă dacă tot nu i se mai aduce luminarea.

O luminare?! Puţin lucru! însă tocmai fiindcă e puţin, oamenii nu se gîndesc totdeauna la el: nu e clipă în care moartea să nu-l poată ajunge pe om, şi oamenii tot nu-şi poartă luminarea la dînşii.

Pupăză muri fără luminare, şi Busuioc se întoarse zguduit acasă.

Mort de moarte năprasnică, strivit de roatele maşinei de treierat: ăsta era un lucru nemaipomenit în Curtici, şi pe cît de iute se duse vestea despre el, pe atît de în grabă alergară şi oamenii la moara lui Busuioc.

Murind, omul încetează a mai trăi, dar nu piere din lume: sufletul lui rămîne şi petrece cu cei vii, umblînd pribeag de la om la om, ca să-şi ceară de la fieştecare dreptatea, să mîngăie pe cei ce i-au îndulcit viaţa şi să mustre pe cei ce i-au amărît-o, şi vai ţie dacă vei fi greşit de dînsul, căci pretutindenea unde se iveşte el stai şi tu, ca să fii judecat.

— Ce ţi-e omul — grăi Fuştei — om cu minte ca Busuioc, să nu se gîndească el că la treburi de aceste nu se pun oameni ca Pupăză!

— Dar bine a făcut, săracul, Dumnezeu să-l ierte! îi întîmpina Petrea lui Feregă, care ştia c-aşa i-o fi fost data şi ţinea ca lumea să nu arunce asupra lui Busuioc vina pentru cele petrecute.

Să-l ierte Dumnezeu?!

Adecă de ce să-l ierte?!

Ce-a făcut el în viaţa lui?

Satul întreg, mic şi mare, toţi îl ştiau ca şi cînd le-ar fi fost om din casă, toţi simţeau că în viaţa lor nu-l vor uita, căci singur el fusese în felul lui şi le plăcea tuturor să vorbească de dînsul, de mila pe care atît de adeseori a deşteptat-o în sufletele lor şi de hazul ce şi-au făcut cu el.

Iar Pupăză murise fără luminare.

Saveta lui Şoric ştia bine că-ntocmai ca în viaţă va cutreira şi după moarte tot satul şi va da mereu tîrcoale prin preajma casei lui Busuioc, încît o să-ţi fie groază a mai ieşi noaptea la uliţă.

Aşa zicea şi Vica şi-l vedea mereu făcînd mătănii şi sărutînd pămîntul.

Şi fiindcă nici Busuioc nu zicea altfel, ţinea să-l îngroape cu toată cinstea: să-l întindă în casa lui, să-i facă toate pomenile.

Vica însă ţinea ca mortul să rămîie, după cum cere obiceiul, unde i s-a stins viaţa, iar Vica era stăpîna casei şi avea tot dreptul de a stărui să nu i se aducă strigoiul pe cap.

Aşa zicea şi popa.

Era năcăjit popa Furtună că nu s-a oprit şi el la moară, ca să fi putut vedea cu ochii lui cele petrecute, căci aşa lucru nu în toate zilele se poate vedea.

— Nu se poate! grăi el hotărît. Poţi să-l întinzi pe perini de mătase, să-i aprinzi o mie de luminări, dacă a murit fără luminare, n-o să-ţi vie oameni la priveghie şi popii n-au voie să-l prohodească, nici să-l îngroape în pămînt sfinţit, poţi să-i dai pomeni peste pomeni, dar n-o să ţi le primească nimeni.

— Asta e treaba mea! îi răspunse Busuioc.

— La asta nu te pricepi tu, îi întîmpină popa. Dacă Dumnezeu ar fi voit să i se facă toate, l-ar fi lăsat să moară cu moarte firească.

— Se-ntîmplă cîteodată şi lucruri pe care nu le-o fi vrînd Dumnezeu, grăi Busuioc şi-l lăsă pe popa cu soră-sa.

Era mojic Busuioc cînd îi sărea ţandăra.

Dar şi popa era îndărătnic cînd se supăra.

— Să-i facă ce vrea! — grăi Vica — dar eu plec şi nici nu mă mai întorc pînă ce nu vor fi măturat casa-n urma mortului.

— Ba tu rămîi, zise popa, şi plecă şi el, să-i arate lui Busuioc că tot nu va face precum voieşte el.

Şi peste un ceas tot satul ştia că Busuioc s-a pus în pizmă cu Vica şi cu popa Furtună şi că popii nu vor nici să-l prohodească pe Pupăză, nici să-l îngroape în pămînt sfinţit.

X

La cîmp secerătorii culcau ca mai-nainte lanul în brazde lungi, adunau brazdele, strîngeau snopii, şi Şofron clădea crucile.

Veni apoi şi popa, să se puie la cale cu oamenii.

Iorgovan, care-n tot timpul fusese liniştit şi oarecum aspru, începu să rîdă duşmăneşte cînd află că popa o ia şi pe Simina la Socodor.

Simina îşi ridică cu îndărătnicie capul.

Aşa-i găsi vestea despre cele petrecute la moară.

Maşina l-a frînt pe Pupăză de l-a făcut... mare minune cum l-a făcut!

— Ei! şi? întrebă Iorgovan.

Nu înţelegea el că atît numai nu poate să fie destul spre a-l scoate pe om din ale lui.

Cînd el plecă dimpreună cu popa, ca să vadă cu ochii săi, Simina făcu o mişcare ca şi cînd ar fi voit să-l oprească. Îi era frică, singură nu ştia de ce: nu voia să-l ştie aproape de locul unde un om a murit cu moarte năprasnică, nu voia să-l ştie văzînd roatele care l-au strivit pe acel om, nici omul, nici locul, şi parcă-l vedea mereu pe el în roate, şi simţea că dacă ea însăşi le-ar vedea, nu s-ar mai putea stăpîni, ci s-ar arunca orbiş în ele.

N-avea însă Simina de ce să se teamă.

Sosind la moară, el se uită la mort.

Era Pupăză, tot acel Pupăză pe care-l știa din copilărie, care-l purtase-n circă, pe care atît de adeseori îl necăjise și care pe el nu l-a năcăjit niciodată.

El se întoarse spre mașină.

Chinga, roatele și dulapul erau pline de sînge: vedea că aici s-a petrecut lucrul. Dar nu înțelegea Iorgovan cum au putut roatele aceste să-l răsucească pe Pupăză încît să-i stoarcă viața din carne și din oase. Căci grozav de țeapăn îi părea lui întrată viața în carnea și-n oasele omului.

Mașinistul îi arătă cum l-a apucat roata pe Pupăză, cum l-a aruncat în celelalte roate și cum i-au sfărîmat aceste oasele.

Acum Iorgovan înțelegea, vedea cu ochii; se întoarse iar spre mort, ca să-l vadă și-n aievea.

Era Pupăză și era mort; dar era mort și nu mai trăia: asta să-ntîmplă-n toate zilele; asta o pot toți oamenii!

El se mai uită o dată la roate, apoi se depărtă, dus ca să nu le mai vadă, și tot le vedea mereu stînd tăcute, nemișcate, pline de sînge și ademenitoare în osiile lor de fier.

Simina se uita în calea lui.

Venea drept, cu capul sus, cu pasul ușor, iar ochii nu îi mai erau ascunși sub genele dese, ci se aruncau îndrăzneți în lume: acesta era feciorul lui Busuioc bogătoiul, omul mîndru și încrezut în el, care nu se sfiește niciodată.

— Eu nu pot pleca, grăi Simina. Nu pot eu să-l văd așa și să mă depărtez.

O lovise greu acest om, dar simțea că dac-ar călca-o în picioare, ea ar săruta călcîiul ce-o apasă.

Ea se uită și iar se uită la el, cum te uiți la omul pe care ai voi să-l siluiești a întra în voile tale.

— Iorgovane! — îi zise ea în cele din urmă încet — tu ai mințit aseară și minți și acum.

— Eu? îi răspunse el zîmbind. Am o deosebită slăbiciune de a minți, și dacă i-ar veni Dracului pofta să mi se puie călare în spete, zău m-aș făli că eu l-am încălecat pe el. Pagubă numai, că Dracul nu are poftă!

— Ba are Dracu poftă, mare poftă! întîmpină ea. Ştii tu că e vorba că eu plec mîne de aici?

— Ştiu, răspunse el.

Simina tăcu. O durea nepăsarea cu care el rosti această vorbă şi-i venea să se depărteze iar de la dînsul.

— Iorgovane! îi zise apoi peste puţin cu amărîciune, dar liniştită ca totdeauna. Tu ştii ce faci şi-i fi avînd cuvintele tale, şi nu te mai întreb ce s-a întîmplat de te-ai făcut cum eşti. Nu crezi tu însă că lucrul ăsta trebuia să fie făcut altfel? nu simţi tu că ruşinea mea e mai mult decît toate?

— Aşa mi-e pofta! îi răspunse el, rîzîndu-i în faţă.

— Şi dacă te-ai pomeni că eu nu voiesc să plec!? îi zise ea îndărătnic.

Iorgovan se uită speriat la dînsa.

— Şi dacă taică-tău zice să pleci? o întrebă el.

— Nu zice!

— Dar vrea!

— Tocmai pentru că voieşte, trebuie să fac după cum mă trage inima mea şi mă povăţuieşte gîndul meu, zise ea. E vorba de viaţa mea, Iorgovane, de norocul meu, şi nu voiesc să blestem pe nimeni: mai bine să mă căiesc toată viaţa.

— Rămîi, soro! grăi el rîzînd iar. Eu te-am adus şi trebuie să te ţiu. Tot omul să poarte beleaua pe care şi-a luat-o din draga lui voie!

— Îîh! grăi Simina şi se întoarse înscîrbită de la dînsul.

Scîrbă îi era Siminei, nu însă de el, ci de sine însăşi: de el îi era groază.

XI

Seara era priveghie la casa lui Busuioc, iar la priveghie se cere voie bună şi multă gălăgie.

Şi era gălăgie la casa lui Busuioc.

Ţinuse Busuioc să se ştie că moare cu cinste cine a trăit în casa lui şi să-i arate popii că poate el cînd vrea: casa era plină de oameni, popii erau gata să-l prohodească pe mort, iar de pomană, grija lui.

Însă nici popa nu stătuse cu mînile în sîn.

Mortul nu era întins în casa cea mare, ci jos, într-una din odăile slugilor; Vica, stăpîna casei, şedea înfundată într-un iatac şi nu voia să ştie de nimic; groapa nu se săpa înlăuntrul morminţilor, ci tocmai la şanţul de împrejmuire; popii ziceau c-o să-i facă prohod, dar prohodul nu era decît o moliftă de iertăciune; iar bocitoare nu găsise Busuioc, căci femeile sunt fricoase. Oamenii jucau cărţi, se băteau în palmă cu cîrpa împletită, spuneau poveşti, rîdeau din cînd în cînd; dar popa zisese că lucrul acesta nu poate s-aducă noroc, iar popa era popă: ei le făceau toate la porunceală şi cu frică, uitîndu-se mereu la uşă şi la ferestri, ca să vadă dacă nu cumva se iveşte fie Ucigă-l-Toaca, fie vreun strigoi, ca să le ceară socoteală pentru gălăgia ce o fac.

Nimeni însă mai mult decît Busuioc nu simţea că nu sunt a bine cele ce se petrec: era frînt şi muiat, atît de mîhnit, încît Neacşu se uita cu milă la el şi nu se îndoia în sufletul lui că Pupăză i-a fost frate.

Hotărîndu-se a întra la mort, pădureanul îşi scutură picioarele, îşi netezi părul şi-şi puse pălăria jos lîngă uşă; dar el se opri, cuprins de sfială, în prag.

Era singur mortul; nimeni nu şedea la dînsul, nimeni nu-l bocea.

— Să-i deie Dumnezeu odihnă! grăi Neacşu, făcîndu-şi cruce. Iartă-mă, Doamne! dacă-ţi calc voinţa, adause apoi peste puţin şi întră, luă un scaun şi se aşeză într-un colţ al casei.

Nu putea el să vadă casa pustie: mortul acesta îi era, parcă, lui frate şi cel mai apropiat om din lume.

Simina şedea pe un buştean de la capătul casei, dusă-n gînduri. Din cînd în cînd îi curgea cîte-o lacrămă peste obraz: ea o lăsa să se usuce pe el.

Într-o casă era mortul, într-alta Busuioc, iar într-alta Vica, şi Iorgovan nu era nicăiri.

Întorcîndu-se de la cîmp, el a stat cît a stat, apoi s-a dus. Era vorba că s-a dus la moară, ca să vadă cum stau lucrurile acolo. Îl aştepta Simina, îl aştepta mereu să se întoarcă, şi, precum îl aştepta, inima i se strîngea tot mai tare şi pămîntul tot mai tare-i ardea

sub picioare. Ce face el? unde se află? de ce nu se mai întoarce? nu cumva i s-a întîmplat ceva? Sfinte Doamne! nu cumva i s-au urît zilele? Trebuia să-l vadă şi să nu-l mai scape din preajma vederii sale.

Ea-şi şterse lacrămile şi se ridică.

Dar unde să plece şi cum aşa, fără de veste?

Bătrînul era la mort. Ea nu putea să între la el, n-avea în ea destulă inimă să vadă acum un mort întins pe masă.

Şofron stetea-n uşa grajdului, răzemat de uşchior.

Ea se duse drept la el.

Şofron se cutremură cînd o văzu apropiindu-se de dînsul.

— Şofroane, îi zise ea, dacă ar fi să mă caute taica, spune-i că mă întorc în curînd.

El o apucă de mînă, o strînse şi o ţinu cîtva, apoi întrebă:

— Unde vrei să te duci?

— Tu ştii. De ce mă mai întrebi? De ce mă sileşti să ţi-o spun!? răspunse ea înecată.

Şofron se uită lung la ea.

— Uite! zise el. Am fost obraznic cu tine, dar să nu mă crezi aşa. Nu ştiu de ce, dar atît de bine îmi pare că-ai venit acum la mine, încît grozav de bine îmi pare! Lasă, că mă duc eu şi ţi-l aduc. Ştiu eu ce-i asta, Simino! adăugă apoi depărtîndu-se.

Simina îşi acoperi faţa cu amîndouă mînile şi întră înecată de plîns în grajd.

Şofron în fugă se duse şi în fugă se întoarse.

— Nu vrea să vie, grăi el amărît.

Simina-şi şterse lacrămile.

— Unde se află? întrebă ea.

— Aici la un loc.

— Unde?

— Nu poţi tu să te duci acolo.

— Unde?!

— La birt, îi răspunse el turburat.

Simina se îndreptă, făcu o mişcare, ca şi cînd ar voi să se întoarcă, apoi întrebă cu sfială:

— Îi este acesta un obicei?

Şofron nu era dintre oamenii care înţeleg şi ceea ce nu li se spune, dar era om cu multă inimă şi simţea cînd nu putea să înţeleagă.

„Da! da! îi este un obicei. Îi place să meargă la birt. Şi dacă intră o dată, nu mai e chip să-l scoţi."

Acesta era răspunsul care-i dedea brînci.

— Nu-i adevărat! strigă el îndărătnic.

— Ce nu-i adevărat? îl întrebă ea mirată.

— De un an, de cînd sunt aici, o singură dată l-am văzut şi pe el la chef, şi acu de a doaua oară!

— Haide! haide! zise ea plecînd înainte. Haid', ca să nu mă duc singură!

Şofron plecă cu pas hotărît în urma ei.

Iorgovan petrecea.

— Într-o odaie retrasă de la birtul cel mare şedeau cinci inşi împregiurul unei mese încărcate cu sticle şi cu pahare de tot felul unele pline, altele răsturnate. Iorgovan era singur pe o canapea din fund; la dreapta lui şedea Vasilică, scrietorul notarului, la stînga Şarica, o fată de aci din Curtici, pusă sus pe colţul mesei, între sticle şi pahare. La uşa odăii cîntau cinci ţigani, iar Buczy Arpád, un prieten de şcoală a lui Iorgovan, juca în mijlocul odăii un ceardaş cu Borişca, o altă fată de aci din Curtici.

Iorgovan bătea mereu din palme, şuiera ceardaşul şi era vesel.

Un chelner veni să-i spuie la ureche c-a trimis taică-său sluga să-l cheme acasă.

— N-am vreme! răspunse el, şi-şi urmă a-şi petrece. Am spus că n-am vreme.

Chelnerul ieşi mulţumit de acest răspuns; dar peste puţin se ivi Şofron în uşă.

Iorgovan sări mănios în picioare, Şarica se dete jos de pe masă, iar Buczy dete o dată din pinteni şi se opri în loc.

— Spune-i că nu mă duc! strigă Iorgovan. Să nu-mi strice cheful, că le dau dracului toate.

— Să-ţi spun eu ţie o vorbă, şi rămîi cît îţi place, grăi Şofron, apoi se duse la el şi-i spuse încet că Simina e afară şi vrea să-l vadă.

Iorgovan stete o clipă cam scos din sărite.

— Ei! strigă apoi, dînd cu pumnul în masă. Foarte bine! Să vie şi ea să petreacă cu noi. O aduc aici.

— Pe cine!? pe cine!? strigară ceilalţi.

— O să vedeţi voi le răspunse el şi ieşi.

Simina se dete un pas înapoi cînd îl văzu apropiindu-se cu pas şovăitor de dînsa şi parcă-i era ruşine de a fi venit.

— Haid', fă! îi zise el apucînd-o cu braţul. Acum e acum! Acum ca niciodată!

Fata se simţi cuprinsă de groază, dar nu încercă să i se pună înprotivă, ci rămase sfiită înaintea lui ca prepeliţa ce se vede apucată fără de veste.

Şofron simţea că nu e de vorbit cu Iorgovan. E însă mare lucru cînd omul se ştie tare.

— Lasă fata — grăi el apăsînd vorbele — că e pagubă de doi oameni ca noi. Nu e fata asta de seama ta.

— Nu e de seama mea!? întrebă Iorgovan întorcîndu-se spre el. Cum aşa?! Dar adecă ce cauţi mereu lîngă dînsa? Ce vrei, mă!? strigă apoi, punîndu-se drept în faţa lui Şofron. Ştii tu cine sunt eu!?

— Un ticălos eşti, un om de nimic! răspunse Şofron.

— Şofroane! strigă Simina aruncîndu-se între amîndoi. Haid', Iorgovane! — urmă apoi stăruitor — haid' să intrăm să petrecem. Nu-l vezi tu că nu ştie ce zice?

— Ticălos eu?! strigă Iorgovan voind s-o deie în lături. Stăi să vedem!

— Iorgovane!? — urmă ea — vrei tu să te pui aici la ceartă cu el? Haid', haid' să intrăm.

— Care va să zică tu vrei să te duci cu el?! întrebă Şofron rece.

— Da! ea voieşte! răspunse Iorgovan şi o apucă iar cu braţul, ca să o ducă.

— Şofroane! — grăi Simina plecînd — tu vezi că trebuie.

Sosită apoi în pragul odăii retrase, fata se opri uitîndu-se la masa-ncărcată, la ţigani, la cei doi tovarăşi, se uită la Iorgovan şi la cele doauă fete, apoi îşi trase cu vîrful degetelor peste frunte. O apucase parcă un fel de ameţeală, se uita parcă de sus într-un mare adînc şi adîncul o trăgea spre el: grozavă îi părea

plăcerea desfriului ce-i răsărea din păharele răsturnate, din feţele ţiganilor şi din părul încîlcit al celor doauă fete.

— Dacă ţie nu-ţi este scîrbă de aceste, să rămînem — zise ea fricoasă — să rămînem şi să petrecem.

Iorgovan se uita şi el la masă, la cei doi tovarăşi, se uita la Simina şi la cele doauă fete, se uita la Şofron, care stetea ca un stîlp de peatră în dosul Siminei.

— Nu vreau! zise el muiat, apoi se întoarse şi plecă şovăind mai departe.

Simina-l apucă de braţ, ca să-l sprijinească, iar Şofron rămase-n urma lor, călcînd pe vîrful degetelor, ca să nu-i supere prin zgomotul paşilor săi.

Grozav se simţea de nenorocit, şi totuşi îi părea bine.

— Lasă-mă! grăi Iorgovan peste puţin, dîndu-se la o parte. Merg eu şi singur.

— Dacă te supără, îi răspunse ea.

— Mă supără! grăi el, apoi se desfăcu, se mai duse cîţiva paşi şi începu în cele din urmă să plîngă.

Simina îşi acoperi iar faţa cu amîndoauă mînile şi se opri din drum, dar acum nu mai putea să plîngă.

Iorgovan se opri şi el, se uită cîtva timp la ea, apoi deodată, se lăsă căzut înaintea ei, ca şi cînd ar fi voit să sărute pămîntul de la picioarele ei.

Fata bătu îngrozită din palme şi rămase o clipă cu mînile-ncleştate.

— Haid' — grăi apoi plecîndu-se spre el — să-l ducem, să-l culcăm.

Iar Neacşu, ieşind într-un tîrziu de la mort, s-a uitat în toate părţile. Fata lui! unde era fata lui? ce s-a făcut fata lui?!

Cînd Simina şi Şofron se apropiau cu Iorgovan, bătrînul stetea în portiţă.

Ei se opriră.

— E taica — grăi Simina — du-te şi-i spune să se uite prin curte, ca să nu ne vadă nimeni cînd intrăm cu el.

Şi Neacşu stetea de pîndă, în vreme ce sluga şi Pădureanca îl furară pe feciorul lui Busuioc în grajd, ca să-l ascundă.

— Taică, grăi Simina după ce se văzu singură cu părintele ei. Tu vezi că mîne nu putem pleca de aici.

Neacşu dete din cap.

Nu mai putea el să-şi vadă fata în casa aceasta, unde mortul e părăsit, stăpîna casei se pune în pizmă cu stăpînul şi feciorul umblă rătăcit.

— Fata mea! grăi el cu blîndeţă. Tu ştii că n-am vrut niciodată să calc voinţa ta, dar acum trebuie să fie cum zic eu.

— Nu pot, răspunse ea; nu că nu vreau: nu pot. Mi-e frică, taică, mi-e frică, mă tem c-o să mă blestem toată viaţa. Nu-l vezi tu unde a ajuns?!

Vedea Neacşu. Dar ce-i păsa lui de feciorul lui Busuioc, bogătoiul din Curtici?! avea el însuşi o fată, una singură, ca puţine în lume, şi aceasta nu putea să rămîie aici.

— Haide! zise el hotărît, apucîndu-şi o şuviţă din părul cărunt, şi blestemă părul acesta.

— Rămîi tu! — îi răspunse ea — că tu poţi.

„Vine dacă mă vede pe mine plecînd", îşi zise el.

„Rămîne dacă vede că eu nu plec", îşi zise ea.

S-au înţeles toată viaţa lor: cum să nu se înţeleagă acum, cînd se află în culmea vieţii!?

XII

Trebuie să se şi supere omul cîteodată: altfel ori se clocește, ori prinde mucigai.

Aceasta era vorba cu care-şi sfîrşea popa Furtună toate supărările.

Des-de-dimineaţă era la Curtici, şi nu venise ca să-şi ieie secerătorii: aceştia puteau să meargă şi singuri, căci era acasă preuteasa şi ea se pricepea la treburile gospodăriei mai bine decît dînsul. El era popă şi trebuia să-şi caute de popie: a venit cu patrahir, cu molitvelnic şi odăjdii, ca să slujască şi el mortul de la casa lui Busuioc, fiindcă Busuioc îi era cumnat şi casele lor erau una şi aceeaşi casă.

Busuioc îl ştia pe cumnatu-său şi n-avea de ce să se mire; simţi cu toate aceste că-l trece un fel de junghi prin inimă cînd îl văzu dîndu-se jos din căruţă.

Ca nealte dăţi, popa se dete aşezat, iar nu pe sărite, la pămînt, apoi se scutură de prav şi-şi potrivi hainele pe trup, ba tropoti chiar cu picioarele, ca să-şi curăţe încălţămintea, ceea ce el nu făcea decît la scările vlădicului poate. Busuioc se uita îngrijat la el, dar nu numai că nu-l întrebă despre cele petrecute, ci ar fi voit să-l roage ca deocamdată să nu-i spuie nimic. Avea destule pe capul lui.

Însă popa Furtună nu era omul care tace cînd are ceva de spus.

— Nu ţi-am spus eu?! grăi el cam răstit după ce se văzu în casă.

— Ce mi-ai spus, cumnate? întrebă Busuioc fricos.

— A întrat holera şi la noi, răspunse popa. Ieri au murit doi, şi astăzi o să mai moară cîţiva.

Busuioc rămase cîtva timp înlemnit.

Să pună caii la căruţă, să-i încarce pe oameni şi să-i ducă de unde-i luase: acesta era gîndul care-l cuprinse mai-nainte de toate.

Însă ar fi trebuit să ieie o hotărîre ca să o poată face aceasta, şi acum, cînd îl avea pe Pupăză mort în casă şi aştepta s-o mai vadă şi pe Simina plecînd, el nu mai putea lua nici o hotărîre. Şi chiar dacă ar fi putut, nu l-ar fi lăsat popa, care avea douăzeci de lanţuri de pămînt, pe care voia să le secere cît mai curînd, ca să nu-l apuce toiul holerei cu ele în cîmp.

— Cum socoteşti tu; ce vrea Dumnezeu, grăi Busuioc, şi ei nu mai vorbiră despre aceasta.

Aveau şi ei alte treburi.

Văzîndu-l pe Busuioc de tot muiat, popa şi Vica se întreceau a umbla în voile lui: Vica stăruia să-l mute pe mort în casa cea mare, iar popa ţinea să-l prohodească şepte preoţi şi să-i sape groapa în mijlocul mormînţilor. Însă Busuioc ridica mereu degetul şi zicea că toate trebuie să rămîie aşa precum sunt. Căci dacă nu face nici un rău, omul nu are de ce să se mustre.

Iară Iorgovan şedea înfundat în iatacul său.

Strivit de gîndul celor petrecute, el nu mai avea în el destulă putere ca să deie față cu oamenii.

„Un ticălos, un nemernic!" așa-i zisese sluga, și putea să i-o zică aceasta.

Așa steteau lucrurile cînd Neacșu se gătea de plecare.

Oamenii porniseră încetul cu încetul la Socodor, și el îi vedea depărtîndu-se într-un șir lung spre marginea satului.

Trebuia să plece și el, și neapărat că pleca, însă parcă uitase ceva.

Simina ședea pe buștеanul de la colțul casei și nu se mișca.

Îl văzuse pe popa dîndu-se din căruță, o văzuse pe Vica scoasă oarecum din ale ei, îl văzuse pe Busuioc de tot muiat cum era, îl văzuse și pe Iorgovan întorcîndu-se cu ochii în pămînt de la grajd, vedea întreagă această casă învrăjbită și nu putea să se miște din loc, nici să înțeleagă încăpățînarea tătîne-său.

Neacșu de mult acum își rupsese gîndul de a o mai face să plece cu el, dar simțea că în curînd ea va pleca în urma lui.

Și dacă totuși nu ar fi plecînd?!

El nu putea totuși să-și ridice desagii de la pămînt.

Și totuși el trebuia să plece cît mai neîntîrziat, chiar acu să plece, pentru ca să nu să poată împăca cu omul ce-i desparte.

Și dacă totuși se împacă?!

„Atunci eu nu mai am fată!" răsună lung în sufletul lui.

Nu! nu! el va avea fată, și fata lui era a lui.

„Cum îi va fi data!" grăi el îndreptîndu-se. Ea are dreptate: cînd știi că moartea poate să te ajungă în tot ceasul, nu trebuie să-ți calci pe inimă. Și asta o știe omul.

El se depărtă spre casele slugilor, ca să-și ieie ziua bună de la Șofron.

— Noroc să-ți deie Dumnezeu, îi zise el întinzîndu-i mîna.

Şofron strînse mîna şi o ţinu lung în a sa, ca şi cînd ar fi voind să-l oprească, ca să-i mai spuie ceva. Căci avea ce să-i spună, fiindcă sluga popii îi şoptise-n taină o vorbă.

— Care va să zică te duci la Socodor? întrebă el.

— Mă duc, răspunse Neacşu.

— Uite! — grăi Şofron, ţiindu-l mereu de mînă — ştii că la Socodor au murit mai mulţi oameni de holeră?

Neacşu îşi scoase mîna dintr-a lui şi rămase înaintea lui cîtva timp drept, înalt şi cu faţa uscată.

— Mai dă-mi şi o luminare! grăi el apoi.

Şofron se-ntoarse în casă şi-i aduse un colac şi o luminare, căci colac şi luminare de ceară se dau de pomană la morţi, colacul pentru zilele vieţii şi luminarea pentru ceasul morţii.

— Dumnezeu să primească! îi răspunse Şofron.

— Dumnezeu să ierte! grăi bătrînul primind colacul.

Puindu-şi apoi luminarea-n sîn, bătrînul se duse cu colacul în mînă la fiică-sa.

— Eu mă duc, fata mea, îi zise el.

Simina se ridică, îi potrivi desagii pe umăr, apoi ieşiră împreună la uliţă mergînd tăcuţi, el înainte, iară dînsa ceva mai în urma lui.

Cînd ea se plecă să-i sărute mîna, el îi sărută creştetul apoi îi luă capul între mîni şi se uită fericit în faţa ei.

— Şi dacă s-ar întîmpla să-ţi fie greu de ceva, îi zise el, să-i spui băietului ăstuia şi să nu-ţi fie greu de dînsul.

— Ştiu, taică, îi răspunse ea.

Dup-aceea Neacşu se depărtă cu pas iute, ca să-i ajungă pe ceilalţi, iar Simina rămase privind în urma lui şi aşteptînd ca el să se mai uite o dată înapoi; el însă se ducea drept în calea lui şi s-a dus pînă ce nu s-a perdut din preajma vederilor ei, lăsînd-o pe dînsa răzemată de stîlpul de la poarta casei lui Busuioc bogătoiul.

În drumul Aradului, la mijlocul pustei Tövisegyház, este o fîntînă largă şi adîncă, cu doauă cumpene, doauă jgheaburi lungi, unul aşezat pe picioare, pentru vite, altul pus jos pentru oi, şi doauă găleţi, una în fîntînă, iar ceealaltă atîrnată-n aer, clătinîndu-se mereu şi scîrţiind din cînd în cînd sub bătaia vîntului.

E zi de duminecă, grînele sunt strînse şi duse, pusta şi şesul în lung şi în lat e o pustie deşartă, închis din toate părţile între valuri de apă, ridicate de arşiţa soarelui de meazăzi în văzduh. Pe ici, pe colo se ivesc, mai pe aproape, mai pe departe, cîte un copac, cîte o cumpănă de puţ, cîte o casă, cîte un turn de biserică, năluciri neastîmpărate, cufundate acum în apă, întoarse apoi cu susul în jos şi aruncate iar în aer, după cum se schimbă vîntul şi după cum se mută ochiul. Din cînd în cînd vîntoasele se dau vîrtej, adună paie şi frunze şi prav, le ridică volbură naltă în aer, şi se duce, se duce stîlpul frămîntîndu-se peste cîmp şi de-a lungul pravului de pe drum pînă ce nu se sparge de-i zboară fărămăturile în toate părţile. Apoi o nevăstuică îşi iese din gaura pusă-n margine de drum, se pune-n două labe, se uită ca o păpuşă isteaţă împregiur şi iar — vîşc! — întră la adăpost.

În vîrful cumpenei de la puţ şade o cioară pribegită şi cîrăie din cînd în cînd a pustiu, iar în dreptul stîlpilor este un car cu doi boi legaţi la proţap.

Şi de mult trebuie să steie carul acesta aici, căci abia a mai rămas înaintea boilor cîte o fărămătură din cocenii de porumb, şi ei o adună cu limba, o risipesc iar şi iar privesc cu ochi mari cînd la cocenii din car, cînd la jgheabul cu apă clocită.

În car e culcat un om cu o doniţă lîngă el: nu doarme, nu e mort, ci zace.

Busuioc se-ntoarce de la Arad, şi Iorgovan mînă caii cei buni de le rămîne pravul cale de trei puşcături în urmă.

— Stăi! voieşte Busuioc să zică văzînd bietele vite chinuite. Mînă, Iorgovane, mînă mai iute! zice el cînd vede şi omul .

Ce a văzut el în drumul lui să nu vadă nimeni, şi nimeni să nu simtă ce a simţit el.

E grozav lucru moartea, mai grozav e moartea năprasnică, şi mai grozav moartea între străini, dar moartea în margine de drum, la loc neumbrit, asta nu poate fi cu voia lui Dumnezeu.

Şi el, Busuioc, bogătoiul din Curtici, şi-a trimis feciorul cu doauă căruţe, cale de două zile, ca să i le aducă încărcate de oameni în drumul acesta. Era peste putinţă să nu-şi facă mustrări amarnice.

Sosind acasă, el îl găsi aici pe popa, care-l aştepta cu nerăbdare, ca să-l vestească despre moartea lui Neacşu.

Iorgovan rămase ca lovit de trăsnet.

— Nu se putea altfel, grăi Busuioc rîzînd. Asta de sine se înţelege! Ce holeră ar fi aceea care i-ar lăsa neatinşi pe oamenii mei?! Şi mai ales pe Neacşu. E bun Dumnezeu, grozav de milostiv!

Grăind aceste, el se plimba mereu în sus şi în jos şi iar în sus şi în jos, în vreme ce popa sta la o parte şi-l privea cu un fel de mulţumire, căci era mulţumit popa totdeauna cînd se petrecea vrun lucru deosebit.

— Bine! a murit şi o să-l îngropăm, grăi Busuioc în cele din urmă oprindu-se în faţa cumnatului său. Dar cu fata cum rămîne?

— Mai ştiu şi eu? îi răspunse popa. Te uiţi la mine parcă eu l-aş fi adus aici. Cînd l-ai trimis pe Iorgovan după secerători, ştiai prea bine că s-a ivit holera: nu ţi-a păsut atunci; nu-ţi pese nici acum. Moare cine n-are zile.

— Eu însă! — strigă Busuioc răstit — nu mai am zi bună în viaţa mea dacă fata rămîne pe drumuri.

— Tu ştii cum ţi-e — grăi popa — aici să nu mă pui pe mine judecător.

Şi iar se plimbă Busuioc în sus şi în jos.

Erau în casa aceea trei oameni, Busuioc, Iorgovan şi Şofron, şi unul singur dintre dînşii, Şofron, ştia ce voieşte, şi pe cînd acesta nu îndrăznea să facă ceea ce

voia, ceilalți doi se temeau ca nu cumva să facă din slăbiciune ceea ce în adevăr nu voiau.

Acum Busuioc era pornit s-o facă drept spășire.

— Iorgovane! grăi apoi, oprindu-se în fața feciorului său. Nu pentru că vrei tu, nici pentru că doresc eu, ci fiindcă așa e rînduit de la Dumnezeu... M-ai înțeles?!

Iorgovan se cutremură în tot trupul.

— Nu! — zise el umilit — s-o lăsăm aceasta.

Busuioc se depărtă fără ca să-i bage cuvintele în seamă și se duse la Vica.

Peste puțin toată casa știa că Neacșu a murit, dar nimeni n-avea voie să i-o spuie aceasta și Siminei. Vica ținea ca fata să nu afle nimic și să rămîie la Curtici, pentru c a nu cumva să se-mbolnăvească și ea; popa îi spusese chiar că Neacșu e bine și nu îndrăznea nimeni să mai spuie că nu este adevărat ceea ce a spus popa.

Simina se obicinuise a umbla ca-ntre oauă și cuțite: de patru zile, de cînd se depărtase taică-său, era ca roabă în casa lui Busuioc. Umilită-n gîndul ei prin ceea ce făcuse, cîteva ceasuri după plecarea lui Neacșu își adunase trebșoarele, ca să plece și ea în urma lui, însă mai era și Vica la mijloc. „Îmi alungă fata de la casă!" striga Vica de cîte ori Simina voia să plece. „Îmi nenorocește băiatul!" striga de cîte ori își vedea feciorul mereu cu ochii în pămînt. Iar Simina n-avea în ea destulă vîrtute ca să-și calce pe inimă; nu putea să plece cu gîndul că-i rămîne o casă învrăjbită în urmă.

Era obicinuită Simina să umble ca-ntre oauă și cuțite, dar acum viața îi părea totuși prea nesuferită. Vedea că s-au schimbat toate fețele, că toți o ocolesc, că ceilalți vorbesc din cînd în cînd prin ascuns și se frămînta mereu să-și deie seamă ce oare s-a petrecut. Un lucru știa numai, că schimbarea în fețele și în purtările oamenilor e de cînd a sosit popa la casă și-și aducea mereu aminte ziua în care a rămas ea singură la crucea de grîu, în mijlocul miriștii țepoase.

Dar cu toată strășniciaVichii, aceasta nu putea să ție mult.

Era la casa lui Busuioc un om care le îndrăznea toate.

Aflînd despre moartea lui Neacșu, Șofron își luă pălăria din cap, și-o puse în cui, apoi se duse s-o caute pe Simina, acum, degrabă, fără întîrziere.

El o găsi jos la spălătoare și-i făcu semn să iasă, ca și cînd o ar fi chemat Vica.

În mijlocul curții el o opri din drum.

— Simino, îi zise, ce neamuri ai tu?

— Un văr și o mătușă la Zimbru — îi răspunse ea mirată — și un alt unchi aici la Cherechi. Nu-l cunosc, dar taica vorbește adeseori de el. Dar de ce mă întrebi?

— A murit taică-tău, grăi Șofron așezat.

— Taica! a murit?! șopti ea.

Înțelegea bine, nu se îndoia că e mort cînd i-o spunea Șofron, dar vorba aceasta, mort, îi suna a gol în ureche, nu putea să și-l închipuiască mort pe tatăl ei, nu-l vedea, nu-l simțea mort.

— Și cum a murit? întrebă ea fricoasă.

— De holeră.

— Și, nu știi, cum a murit de holeră?

— Nu știu, răspunse el; știu numai că luminare avea la dînsul.

Simina ridică mîna, și-o trase peste frunte și începu a se freca între sprîncene.

Nu era cu putință!

Aici la loc străin, așa cum a plecat, singur și părăsit, el nu putea să moară.

Și totuși era mort.

— Ce trebuie să fac eu acum? întrebă ea.

— Nu prea știu nici eu, răspunse el. O să întrebăm vreo babă. Acum du-te și-ți despletește părul, iară eu mă pun călare, mă duc la Cherechi și pînă la miezul nopții mă întorc cu unchiul tău la Socodor, ca să-l scalde și să-l întindă de priveghie. Pîn-atunci vino și tu, ca să-l bocești.

— E bine așa?!

— Bine! îi răspunse Șofron și grăbi spre casă pentru ca să-și ceară bani și un cal de la Busuioc.

Simina rămase privind în urma lui.

Scăldat! întins pe masă! priveghiat! bocit tatăl ei! bocit de dînsa?!

Ea îl vedea, acum îl simţea mort.

— Şofroane! — strigă dînsa plecînd în urma flăcăului — nu te duce! Să meargă vreun altul. Tu nu mă poţi lăsa pe mine singură.

Şofron se opri.

Aşa era: el nu putea s-o lase pe dînsa singură.

Ea înaintă spre el un pas, doi paşi, cîţiva paşi, apoi se opri şi scoase un ţipet sfîşietor.

— Unde-l întindem pe taica?! unde-i facem priveghia?!

— La mine în casă! îi răspunse popa, grăbind la dînsa.

Simina îi sărută mînile, apoi începu să plîngă şi urcă scările casei, despletindu-şi părul.

XIV

Noauă săptămîni de zile Simina nu şi-a împletit părul, noauă săptămîni de zile în toate serile ea şi-a încheiat rugăciunea cu vorbele: „Iartă, Doamne, greşelile mele şi-i dă lui odihna morţilor fericiţi!"

Popa l-a îngropat, i-a făcut pomenile, i-a citit iertările, i-a ţinut în casa lui fata. Popa? — nu! — preuteasa, căci popa era popă şi trebuia să-şi caute de popie.

În zădar stăruia Vica, în zădar unchiul de la Cherechi, în zădar mătuşa de la Zimbru: Simina nu putea să plece de la Socodor, nu putea să-l lase pe mortul ei singur. Nu plîngea nici pe faţă, nici în ascuns, nu se ducea nici în cimitir, ca să-i ude mormîntul cu lacrămi, dar stetea şi voia să steie în satul acesta. Şi de cîte ori o ispitea gîndul a se depărta, ea se trezea pe dealul din Zimbru, mai sus de biserică, între crucile mari vopsite în fel de feţe, şi-l vedea cu ochii, viu îl vedea, puindu-şi băţul pe ţelină, şi îl auzea grăind: „Vezi tu, aici, tocmai aci este înmormîntat bunicu-tău, aici i-a fost groapa, s-a prăpădit, l-au călcat oamenii, dar aici a fost, şi colo al bunichi-ti." „Iar aici e înmormîntat taica!" răsuna în sufletul ei, şi ea rămînea.

Şi dacă ar fi vrut să se ducă, n-ar fi lăsat-o preuteasa, căci era singură preuteasa şi mai-nainte de a fi venit Simina la casa ei, dar ea nu ştiuse cît e de rău de a fi singură.

Şi totuşi tot preuteasa i-a adus aminte c-a rămas pustie casa din Zimbru şi că trebuie să-şi caute alta.

Se peptena Simina şi preuteasa se uita la părul ei.

— Greu se descurcă! zise ea şi luă peptenul şi peptenă părul şi începu să-l împletească.

Simina simţea că o năpădesc lacrămile, dar nu zicea nimic: odată trebuia să fie împletit.

Apoi au început amîndouaă să plîngă şi au plîns şi au plîns pînă ce n-au încetat a mai plînge.

— Şi apoi, Simino! — grăi în cele din urmă preuteasa — de la Curtici la Socodor nu e cale lungă. Aşa, din duminecă în duminecă, tot o să ne mai vedem noi.

„Pui de cuc în cuib de cioară! Simino! fata mea!" răsuna în sufletul Siminei.

— Pîn-atunci o să mai treacă multă vreme! — răspunse ea cuprinsă de frică — dac-o fi vrodată şi asta.

— Vine Busuioc duminecă!

Simina-şi plecă ochii şi tăcu.

Duminecă! acum, duminecă?!

Ştia dînsa ce voieşte Busuioc şi se obicinuise cu gîndul că aşa are să fie; el însă îi venea prea în curînd. Trecură doauă luni de zile de cînd n-a mai avut timp de a se gîndi la aceasta, şi acum nu mai putea parcă să-şi aducă aminte de cele petrecute.

Seara, mai-nainte de a fi adormit, ea stete mult timp trează şi dusă cu gîndul în trecut şi în viitor.

Ea însăşi le-a făcut, le-a simţit şi le-a suferit toate, dar acum, privindu-le cu ochiul ei limpezit în durere, parcă nu le mai credea: gînduri şi simţiri se aşezaseră cu totul altfel de cum au fost în sufletul ei, şi de cîte ori se gîndea la Iorgovan, obrajii i se umpleau de sînge şi o pornire de neîndurare îi trecea prin suflet.

Precum puhoiul surpă, dărîmă, ia, duce şi nămoleşte, tot astfel şi durerea mare curăţă sufletul; precum după puhoi abia pe ici, pe colo se mai zăresc urmele celor foste, tot astfel şi după durerea covîrşitoare depărtate ni se ivesc şi acoperite în uitare cele simţite

mai-nainte; dar precum pe urma puhoiului de primăvară creşte iarbă verde, tot astfel şi durerea mistuitoare lasă în sufletul tînăr o noauă sete de viaţă.

Cîtă nebunie, cîte dureri pe urma ei! — şi totuşi, simţindu-se cuminţită, Simina începu să plîngă. Era trezită din aiurirea ei, dar perdut îi era şi farmecul vieţii, şi de cîte ori ea încerca să reînceapă povestea curmată, îi răsunau şi iar îi răsunau în ureche vorbele:

„Pui de cuc în cuib de cioară! Simino! fata mea!"

Nu! Prea era în curînd.

Îi trebuia timp, ca să se mai gîndească.

Şi totuşi ea nu se simţea destul de tare în ea ca să se pună înprotiva voinţei lui Busuioc.

— Eu am o mătuşă, grăi dînsa, şi un unchi: să văd ce zic aceştia; să mă ceară de la dînşii.

XV

Popa Furtună se făcuse om aşezat.

Nu-i vorba, tot mai mergea la vînătoare, tot mai mîna caii, tot mai ţinea la prepelicarul lui, însă parcă nu-i mai pria nimic.

Mult ar fi dat să-l poată face viu pe Neacşu.

El nu era de vină c-a murit, dar tot ar fi fost mai bine să trăiască, ori, dacă-i era data să moară, să fi murit la el acasă.

Cu toate aceste, Simina, fiica mortului, era în casa lui, şi de cîte ori o vedea, trebuia să-şi aducă aminte de răposatul ei părinte.

Şi orişiunde se duce, popa Furtună nu putea să scape de Neacşu, fiindcă Busuioc, cumnatu-său, era om ştiut de toată lumea: şi cine oare n-ar fi voit să ştie dacă este ori nu adevărat că Busuioc şi-a pus în cap să-şi ieie o pădureancă noră în casă?

Mai ales rudeniile cele multe ale lui Busuioc erau foarte nedumirite.

Unii erau de părere că bine face Busuioc, fiindcă e om cu stare, n-are nevoie de nevastă cu zestre, şi nu este pe lumea aceasta lucru mai bun decît dragostea între nevastă şi bărbat. Dar, mai presus de toate,

Simina era frumoasă, şi nora frumoasă e podoaba casei.

Alţii erau de părere că Busuioc nici nu voieşte în adevăr să-şi însoare feciorul, dar n-are-ncotro, fiindcă Iorgovan e stăpîn în casă, el face tot ceea ce voieşte. Şi nici nu se putea să fie altfel. Iorgovan, ăsta, ce era el, dacă e vorba? Nici plugar, nici om de carte! Umblase cît umblase la şcoală pînă cînd n-a perdut rostul plugăriei, apoi, cînd a văzut că e lucru greu cartea, iar s-a apucat de plugărit, adecă la drept vorbind, a rămas de gură-cască pe acasă.

Iar alţii ştiau că nici Iorgovan nu ţine s-o ieie pe Simina de nevastă: cum ar şi putea un om ca dînsul să se îndrăgească de o pădureancă? Ea însă l-a momit cu farmecele ei, îl ţine de scurt, i-a mai murit apoi şi părintele, şi Iorgovan, milos cum e, nu mai putea să scape de dînsa.

Popa Furtună ştia că toate aceste nu sunt adevărate; el însă dedea din umeri şi zicea că nu ştie nimic. Le dedea tuturora dreptate ca să scape de dînşii.

Un singur lucru ştia el; că dacă n-ar fi murit Neacşu, Busuioc nu s-ar fi plecat la voinţa feciorului său şi că niciodată Iorgovan n-ar fi stăruit împrotiva voinţei tătîne-său.

De aceea, de cînd cu moartea lui Neacşu, popa Furtună se ferea de a vorbi fie cu Busuioc, fie cu Vica, fie cu Iorgovan despre Simina.

Busuioc o simţise aceasta şi, la început, parcă prea puţin îi păsa. El însă era deprins să ceară sfatul cumnatu-său în toate treburile şi încetul cu încetul se nedumeri.

— Ei! spune — grăi el în cele din urmă — vorbeşte şi tu o dată: ce zici?

Popa se uită zîmbind la el.

— Ce mă mai întrebi? îi răspunse. Parcă tu poţi să faci altfel decît aşa precum te bate pe tine capul! Măcar o dată în viaţa ta, acum, cînd e vorba de însurătoarea feciorului tău, fă ce ştii.

— O iau în spinarea mea! grăi Busuioc, şi de aici înainte lucrul era hotărît.

Cît pentru Iorgovan, el trăia în aşteptare.

Era învrăjbit cu sine însuşi, şi firea şi dorinţele i se schimbau pe ceas, pe minut. Simţămîntul de strîmtorare însă care îl cuprinsese atunci la Zimbru, cînd Neacşu se învoise ca să plece cu Simina la Cîmpie, mai ales acest simţămînt îl stăpînea mereu. N-ar fi voit şi n-avea în el destulă virtute ca să voiască.

Îşi aducea aminte de cele petrecute, de vorbele ce grăise atunci noaptea, de mînia lui Şofron, de mînia lui Neacşu, de hotărîrea Siminei, îşi aducea aminte de beţia sa şi de moartea lui Neacşu; era preste putinţă ca el să mai poată privi după toate aceste în ochii Siminei fără ca s-o urască.

Nu! aceasta nu se putea!

Simţea în el că dacă Simina i-ar aduce aminte cu un singur semn măcar de cele petrecute, el ori s-ar tîrî ca atunci noaptea la picioarele ei, ori ar trebui să închidă ochii şi s-o omoare.

Şi totuşi el nu putea altfel, îi era peste putinţă să-şi rumpă gîndul de la dînsa.

Adeseori, cînd îl vedea pe Şofron căutîndu-şi liniştit de treabă, se pomenea că-l priveşte cu un fel de sfioasă uimire şi parcă-i era frică de dînsul.

Ştia c-o iubeşte pe Simina, ştia că dînsa nu-l iubeşte pe el, şi gîndul că s-ar putea să-l iubească vreodată nici nu întra în mintea lui. Însă tot atît de bine ştia Iorgovan că Simina ţine la Şofron mai mult decît la un frate mai mare şi că Şofron le ştia toate. Era cu putinţă ca el să nu-i zică Siminei: „Fereşte-te de ticălosul care astăzi te-a batjocorit, iar mîne e-n stare să-ţi sărute pămîntul de sub picioare.“

Şi totuşi el nu putea altfel.

Plecînd dar la Socodor, Iorgovan nu era în voie de nuntă, iar Busuioc o simţea şi el aceasta şi-i venea să-l certe.

Întrînd în curtea popii, Iorgovan începu să tremure în tot trupul, iar cînd dete faţă cu Simina, vederile i se împăingeniră şi-i venea parcă să ameţească.

Busuioc îl vedea şi numai cu anevoia se mai putea stăpîni.

Cînd apoi preuteasa-l apucă la o parte şi începu să-i vorbească despre neamurile Siminei, el se făcu rece ca sloiul de gheaţă.

Atît i-ar mai fi lipsit! N-avea oare el însuşi destule neamuri!?

Dar nu-i întra lui Busuioc în cap gîndul că o fată rămasă pe drumuri ar mai putea să steie în chibzuiri cînd el o peţeşte pentru feciorul său.

Nazuri muiereşti!

— Zi-i să vie încoa! grăi el aspru şi începu a se plimba prin casă.

Lucrul ăsta trebuia s-ajungă odată la capăt.

Peste puţin Simina întră şi rămase cu capul plecat înaintea lui.

— Simino! îi zise el cumpenind vorbele, pentru ca nu cumva să pară prea de tot doritor de a-i fi socru. Cum rămîne cu tine? mai stai aici, te duci la unchiu-tău ori vii să stai viaţa toată la casa mea, unde atît de mult eşti dorită?

Simina îşi ridică capul, îşi trase mîna stîngă peste frunte, apoi rămasă o clipă nemişcată.

Ştia cu cine vorbeşte: acum nu mai putea să rămîie aici şi-i era foarte greu să plece.

— Deocamdată — răspunse ea plecînd iar ochii — o să mă duc la unchiul.

Busuioc rămase ca trăsnit din senin.

La asta nu s-a aşteptat.

Cum rămînea el faţă cu lumea, faţă cu rudele lui!?

Îi venea să-şi înfigă ghearele-n carne.

Simina-şi ridică iar ochii şi-l privi ca şi cînd ar fi voind să-l întrebe dacă mai are ceva de zis.

— Nimic, grăi el. Voiam numai să ştiu. Deocamdată voieşti aşa. O să ne vesteşti cînd vei fi voind altfel.

— Da! îi răspunse ea încet, apoi se plecă, îi sărută mîna şi ieşi cu pas domol.

Iorgovan o aştepta în pridvor.

Ea trecu repede înainte, ca omul ce n-are timp de a mai sta de vorbă.

El i se puse neclîntit în cale, şi cîtva timp ei rămaseră privind cu încordare unul la altul.

— Ce-i?! întrebă el.

— Nimic nu el îi răspunse ea strîmtorată.

— Ceva este, grăi el, ceva ce s-a pus între mine şi tine. Vorbeşte: fii cum ai fost odinioară;vorbeşte-mi fără milă, cum i-ai vorbit atunci lui Şofron. Dacă n-a perit el atunci, n-o să pier nici eu acum.

— Eu nu ştiu ce vrei tu să zici, îi zise dînsa turburată.

— Voiesc să zic că atîta om ca Şofron sunt şi eu!

— Lasă-l pe Şofron!

— Eu îl las — grăi el cu patimă — dar nu te lasă el pe tine!

Simina se îndreptă, se uită aspru în faţa lui, apoi începu să rîdă.

— Ştii că mi-e frică de tine, zise ea încet. Spune-mi că te omori! — fă-ţi obiceiul! — tu ştii că cu aceasta mă poţi muia de mă tîrăsc la picioarele tale. N-ai decît să vrei, şi mă dau în placul tău.

Grăind aceste, ea se întoarse ca să se depărteze.

— Ce-ţi pasă ţie acum dacă mor sau nu! strigă el.

— Apoi da!? grăi dînsa întorcîndu-se iar spre el. Tu mori o dată ca să mă omori pe mine în fieştecare ceas, şi mie prea puţin îmi pasă. Tu vorbeşti de Şofron?! — adause ea aspru — tu?! Şofron e om, Iorgovane!

Ea se depărtă înspăimîntată oarecum de vorbele ce grăise.

— O să vezi tu că şi eu sunt om! grăi Iorgovan într-un tîrziu, ca deşteptat din vis. Pot eu să trăiesc şi fără tine. Ba nu pot, nu pot! adause apoi peste puţin şi căzu frînt pe o laviţă din apropierea lui.

XVI

Plecînd Busuioc la Socodor, Curticiul întreg ştia în ce treabă o să-i fie umblarea.

Ştia şi Şofron.

El pusese caii la căruţă; chiar el cu mîna lui îi deduse lui Iorgovan biciul: i-a văzut plecînd; le-a zis „noroc bun"; s-a uitat în urma lor.

La urma urmelor, ştia el de mult că aşa au să vie lucrurile, era obicinuit cu gîndul acesta şi n-avea de ce să-şi facă inimă rea.

Şi totuşi, întorcîndu-se la grajdul lui, el nu mai vedea parcă cu ochii: fără de veste, se întoarseră toate cu susul în jos în capul şi în inima lui.

Una-i era să ştie şi să gîndească numai, şi alta să vadă că se şi petrec lucrurile astfel.

Acum ar fi voit să-i oprească în loc şi să le zică: „Mai staţi, ca să mă mai gîndesc şi eu!"

El se lăsă frînt pe un sac cu grăunţe şi stete mult timp aşa, cu mintea oprită în loc.

I se înfundaseră toate.

De multe ori îşi zisese el că nu e Simina fată de seama lui, şi-i era ruşine că s-a gîndit vreodată, om ca dînsul, să o ieie de nevastă; acum însă iar simţea în el că tot nu e om pe lume care să-i fie potrivit ca dînsul. Fiindcă grozav îi era de dragă.

Dac-ar fi fost om mai iute în hotărîrile lui, el n-ar mai fi stat pe gînduri, ci ar fi luat un cal din grajd, s-ar fi aruncat în spinarea lui şi s-ar fi întins drumului, ca să sosească la Socodor mai-nainte de Busuioc; numai însă unul cîte unul se întrămau gîndurile în mintea lui şi de cîte ori voia să se ridice el îşi aducea aminte c-a păţit o dată ruşine, mare ruşine, şi rămînea înfipt la locul lui.

„Ţine la mine! mult ţine!" îşi zise el, aducîndu-şi aminte de cele din urmă zile pe care le-a petrecut cu dînsa, de noaptea în care îl aduseseră pe Iorgovan de la birt, de ziua cînd ea-l rugase să nu o lase singură, de dragostea pe care i-o arătase în timpul înmormîntării lui Neacşu. „Ţine la mine! — zise iar — dar asta e alta!"

Aşa era rînduit!

El însă, ce se făcea el?

Cum rămînea cu însurătoarea lui?!

Ce se alegea de locul lui de casă?!

Unde se ducea el? cum îşi urma viaţa mai departe? gîndurile plăcute, pe care şi le făcuse el mai-nainte de a o fi văzut pe dînsa, erau ele perdute, toate perdute?!

„Nu se poate! asta nu se poate!" strigă el şi sări în picioare.

Uitîndu-se apoi împregiur, el ieşi din grajd, şi din curte, şi din sat, şi luă drumul Socodorului, pe jos, încet, dar întins şi cu pasul bine călcat, ca omul care ştie că n-are să sosească prea tîrziu. Şi cît ţine drumul de la Curtici la Socodor, peste bătături, peste mirişti şi ogoare, Şofron s-a dus mereu, dar mintea-i sta în loc, asupra gîndului că asta nu se poate.

Sosind la casa popii, el s-a oprit în loc şi parcă începuse a şovăi în gîndul lui.

Mare ruşine a păţit el în viaţa lui!

Curtea era deşartă: Busuioc plecase de mult, iar slugile erau duse la joc.

Ce făcea el acum?

Cu ea singură voia să vorbească: cum s-o puie asta la cale?

El întră sfiicios în curte, înaintă spre casă, urcă scările, apoi iar se opri şi începu să tuşească, doară-l va auzi Simina şi-i va cunoaşte glasul şi va ieşi la el.

Simina era-nfundată în iatacul preutesei, unde-şi dedea silinţă să plîngă, dar nu putea.

Era însă preuteasa prin apropiere.

Auzind tuşitul în pridvor, ea tresări, apoi ieşi spăriată din casă.

— Ce-i, Şofroane? întrebă ea, oprindu-şi răsuflarea.

— Nimic, îi răspunse el. Am venit eu aşa, de capul meu: nu Busuioc m-a trimis; am o vorbă cu Simina, dacă se poate.

Simina sări spăriată-n picioare cînd preuteasa întră la ea şi-i spuse că Şofron are să-i spuie o vorbă.

Dac-ar fi ştiut ce vrea Şofron, preuteasa ar fi lăsat-o pe Simina să se întoarcă singură la el; o vedea însă atît de scoasă din ale ei, şi parcă de sine se înţelegea că nu trebuie s-o părăsească.

Iară Şofron nu era nici el omul care le zice preuteselor chiar la ele acasă: „Te rog, ia mai fă bine să ne laşi singuri".

Ei întrară toţi trei în casă; preuteasa şi Simina se aşezară, iar Şofron rămase stînd la uşă, şi dacă mintea i-a stat vreodată în loc, acum i se înţelenise.

— Şezi, Şofroane, grăi Simina, ca să zică şi ea ceva.

El se așează, apoi se uită la preuteasa și la Simina și iar la preuteasa.

— Uite! grăi, dar mai departe nu putea.

Știa el ce voiește, însă nu era încă dumirit și ar mai fi voit să se gîndească, căci una era să-și facă el lucrurile în capul lui cel sec, și alta să steie față-n față cu Simina: uitîndu-se la ea, el nu mai cuteza să aibă gîndul cu care venise, și lacrămile începură a curge peste obrajii lui rumeniți de vînt și de arșița soarelui.

Și nu e lucru de glumă să-l vezi muiat pînă la lacrămi pe un om ca Șofron, care stă ca un munte înaintea ta.

Simina rămase cu ochii perduți într-ai lui, cuprinsă de fiori la vederea focului ce ardea în ei, își strînse umerii și se dete puțin înapoi: simțea că vine ce vine, c-o înecă, c-o năbușește plînsul.

Preuteasa se ridică și rămase mirată între amîndoi.

— Nu e nimic! zise el rîzînd. Uite, m-a apucat așa fără de veste, dar trece. Voiam numai să-ți spun că e bine — urmă el din greu — e prea bine așa! Și mie-mi pare bine că te măriți după Iorgovan.

Pe Simina o înecă plînsul, și cîtva timp ei steteră toți trei tăcuți și nemișcați.

— O, cît sunt eu de ticăloasă! strigă ea după ce se mai ușură. N-o să mă ierți tu pe mine niciodată pentru cele ce ți-am făcut!

— Eu? întrebă Șofron mirat și se uită la preuteasa, doară-i va spune ea de ce să o ierte pe Simina.

— Nu, Șofroane, urmă Simina, luîndu-și iar liniștea ei obicinuită. Asta a trecut pentru vecie! El m-a despărțit de taica în ziua morții lui, m-a despărțit de tine acum, cînd viața îmi este mai grea: căile noastre s-au despărțit și nu se mai pot întîlni în viața aceasta! Uite! adăugă apoi preste puțin. Nu pentru mine, căci eu sunt nevrednică, ci pentru că ai ținut la fie iertatul și a ținut și el la tine. O! dac-ai ști cît a ținut!? Uite! ție totuna îți este, tot n-o să mai rămîi la Busuioc: mută-te aici la Socodor, ca taica să nu rămînă singur.

Grăind aceste, ea se depărtă.

— Apoi se înțelege că viu! s-ar putea oare să nu viu!? răspunse el și, făcînd un pas în urma ei, îi apucă mîneca de la cămașă și sărută pînza străvezie.

Și era foarte fericit Șofron că are unde să se ducă și putea să steie cu Neacșu la Socodor.

XVII

Ar fi vrut Busuioc s-o poată lovi pe Simina și simțea că nu se poate apropia de dînsa.

N-are în lumea aceasta averea nici un preț!

Era om bogat: ce folos avea de bogățiile lui?!

— E bine! grăi el cînd se văzu față în față cu Vica.

— Cum așa?! strigă Vica. Eu vă văd pe amîndoi parcă nu v-ar fi toate caprele acasă.

— E foarte bine! grăi Busuioc. Mai bine nici că se poate. Tu înțelegi că așa trebuie să fie! Adecăte cum?! Sunt eu dintre oamenii ce-și adună casa de pe drumuri?! Are și ea neamurile ei: să se pună la cale cu ele; să-și gătească zestrea, ca să nu-mi fie rușine cînd o voi primi în casa mea; îi dau și eu de la mine, dar să ceară, să ceară, atît măcar.

Asta o înțelegea și Vica: săracul, dacă-i sărac o dată, să-i facă bogatului măcar mulțumirea de a cere.

— Apoi, urmă Busuioc, trebuie să o pețesc cîndva, să o cer de la cineva, să o iau de undeva: se duce dar deocamdată la unchiu-său la Cherechi. Așa voiesc eu!

Vica se mulțumi, și în curînd știa tot satul cum s-au pus lucrurile la cale, ba peste cîteva zile o știau și cei de la Cherechi.

Simina începu să răsufle mai ușor.

Înțelegea de ce Busuioc nu i-a spus nici chiar nevestei sale adevărul.

Încetul cu încetul se uită toate, chiar și rușinea pățită de el parcă nici n-ar fi fost.

Acesta era gîndul lui Busuioc, și nici Simina nu avea altă dorință.

— Așa este! le zicea dar celor ce-o supărau cu întrebări, și ca să-i încredințeze că în adevăr așa a rămas vorba, ea se puse pe lucru, ca să-și facă zestrea,

însă numai așa, azi un petec, mîne altul și peste cîteva zile strica iar, ca să înceapă din nou. Iar dacă se găsea pe ici, pe colo cîte cineva ca să-i dea zor, ea zicea că n-are grabă, că tot n-are să fie asta niciodată.

Și parcă-i știa gîndul, și Busuioc scăpa pe ici, pe colo vorba că n-are grabă, că cine știe?! poate că și Iorgovan se va mai răzgîndi.

Peste cîteva săptămîni știa toată lumea că Busuioc nu vrea, iară Iorgovan nu prea se oprințește nici el.

Și — să stai și să te miri! — tot astfel zicea și Iorgovan.

Nu poate pentru că s-ar fi răzgîndit, nu! cu una, cu doauă, omul în dragoste nu se răzgîndește; el știa însă în el, era pus într-un colț tainic al sufletului său, că Simina se va răzgîndi ea, și dac-o va lăsa el pe ea, nu-l va lăsa ea pe el.

Șofron, în sfîrșit, era frînt și tîmpit, bunăoară, ca omul ce a stat toată noaptea pe drum, bătut de vînturi și de ploaie.

Mulți ziceau că e om prost Șofron, deși nimeni nu-și aducea aminte ca el să fi făcut vreodată vreo prostie. Era numai tîrziu la minte, atît de tîrziu, încît ar fi stat cu mintea oprită în loc dacă l-ar fi luat cineva repede și l-ar fi întrebat dacă e bărbat ori femeie; și-ar fi dat seamă de ce i se face întrebarea, cum trebuie s-o înțeleagă, ce trebuie să răspundă și în cele din urmă tot ar fi răspuns: „Ia stai să mă mai gîndesc".

Atît de mult se temea ca nu cumva să zică ori să facă vreo prostie, încît ținea capra de coarne și tot nu-ndrăznea să spuie că nu e ciută.

Și cu toate aceste, el făcuse o prostie, cea mai mare prostie, o ticăloșie nemaipomenită.

„Sunt un nemernic!" își zise el întorcîndu-se de la Socodor, și dacă Șofron își făcea vreun gînd, acesta, fie bun, fie rău, rămînea înfipt în el.

Nu era bine, nu-i părea bine că Simina se mărită după Iorgovan: el, cu toate aceste, a zis că e bine și că-i pare și lui bine.

S-a dus anume ca să-i spuie Siminei că nu se poate; cu toate aceste, i-a zis că e bine, că-i pare și lui bine.

Dacă nu i-a lăsat timp să se gîndească, ce să facă el, dacă l-a făcut Dumnezeu așa de slab de-și perde mințile îndată ce se află în fața Siminei?

Dar Simina a zis că n-are să fie lucrul acela niciodată.

A zis?! Ce mai ținea el samă de cele zise de dînsa!? El știa ce-a zis el însuși, știa ce gîndește, știa cum și-a pus în el lucrurile la cale și-și mai aduce aminte că trebuie să se mute la Socodor, pentru ca mortul să nu rămîie singur.

Sosind la Curtici, el nu-și mai găsea locul.

Îi era groază să fie singur cu gîndurile rele, care zile întregi nu-l mai părăseau dacă și le făcea odată, și îi era rușine să deie față cu oameni.

Cînd îl vedea pe Busuioc, i se răcea tot sîngele în vine, iar de Iorgovan se ferea, ca nu cumva să-l apuce fără de veste și să-l strivească.

Știa el, nu-i vorba, că Simina nu e de seama lui, dar și Busuioc trebuia să știe că nu-i Simina de noră-n casa lui, nici Iorgovan om pentru o fată ca Simina.

„Ei! și ce le pasă lor?! merge cît merge!" își zicea el cîteodată. Și atunci îi venea să strige: „Feriți-vă de mine! luați-mă și mă legați! puneți-vă cu ciomegele și mă omorîți ca pe un cîne turbat."

Dar lumea începu să vorbească despre biata Simină și să spună că Busuioc nu vrea, iar Iorgovan nu stăruie.

Șofron parcă nu-nțelegea bine.

„Căile noastre s-au despărțit și nu se mai pot întîlni în viața aceasta."

Așa zisese dînsa.

Care va să zică așa este.

Îi era rușine lui Șofron, dar nu putea să-și deie seamă dacă-i este rușine de rușinea ei, ori de nedreptatea ce i-o făcuse lui Busuioc în gîndul lui, nici dacă-i părea bine ori rău de rușinea sa.

Simțea numai că acum poate să-l vadă pe Busuioc fără ca să i se mai răcească sîngele în vine, că nu-i mai venea să-l apuce pe Iorgovan și că Simina nu-i mai părea atît de strașnică. Sărmană copilă!

Acum parcă nu s-ar mai fi sfiit să vorbească cu dînsa și să-i spună verde-n față ceea ce gîndește, fiindcă

el era mai în vîrstă, mai așezat decît dînsa și ținea la ea, mare minune cum ținea.

Mai ales acum Șofron nici n-ar fi stat de vorbă cu omul care ar fi zis că el nu se va muta după Sf. Dumitru la Socodor. Acesta era un lucru care de sine se înțelegea.

Dar nici nu zicea nimeni că n-are să se mute. Ziceau toți că se va muta, fiindcă așa zicea și el, și asta era treaba lui, el știa mai bine ce și-a pus de gînd.

Și fiindcă de sine se înțelegea că are Șofron să plece de la Curtici, tot de sine se înțelegea și că-i este de vînzare locul de casă. Așa zicea și el, și asta iar tot el trebuia să o știe mai bine.

Trecuse însă un an și jumătate de cînd își cumpărase acel loc, și în timpul acesta se înfipsese în el gîndul că locul acesta e al lui, că pe el are să-și zidească o casă, că acolo are să-și petreacă el viața cu nevasta și cu copiii lui. Cu una, cu doauă nu putea să părăsească el acest loc, de care se legau toate gîndurile plăcute ce-și făcuse în timp de un an și jumătate: el nu se putea gîndi pe sine altfel decît avîndu-și locul lui de casă, și fără de acest loc el parcă nu mai era tot el.

Nu-i vorba, Șofron nu zicea că nu-și vinde locul, dar cînd se găsea cîte un cumpărător, îi spunea că vrea să se mai gîndească.

Și se tot gîndea Șofron; Sf. Dimitrie era aproape, dar el nici pe departe nu se apropia de plecare.

Doauă săptămîni înainte de Sf. Dimitrie, întorcîndu-se de la tîrg pe la Socodor, din vorbă-n vorbă Busuioc află despre cele petrecute între Șofron și Simina.

Pe drum, pîn-acasă, și acasă, plimbîndu-se de la ușă pînă la fereastră, el își răsucea mereu mustața: acum se putea apropia de Simina, și vorba era numai cum s-o apuce ca să o ție strînsă.

Banii lui Șofron erau în mînile lui. Nu-i ținea el, îi dăduse cu împrumutare pe la alți oameni, însă de la el atîrna cînd să-i înapoieze datornicii. Erau dați, ce-i drept, pînă la Sf. Dimitrie, dar greu ar fi fost să-i capete mai-nainte. Mai tîrziu? nimic mai lesne!

El chemă pe Oanea lui Toader, unul dintre datornici, și începu să-l strîngă în chingi.

Datornicii se află-n strîmtorare totdeauna cînd le ceri banii, iară Oanea mai și păgubise de cu primăvară cu un bou: el se rugă dar să-l îngăduie o lună, doauă măcar.

— Bucuros, chiar și un an — îi răspunse Busuioc — dar tu știi că banii nu sunt ai mei. Vorbiți cu Șofron.

Îl știa Busuioc pe Șofron că nu știe stărui și că nu se poate depărta fără de banii lui. Ține la banii săi omul, care i-a cîștigat în sudoarea feții sale.

O știa și Șofron aceasta, și tocmai de aceea îi dăduse lui Busuioc, la care nu putea să-i piardă, pentru că avea din ce să-i înapoieze și avea destulă trecere ca să-i scoață de la datornici.

Șofron stete dar mult pe gînduri cînd datornicii veniră să-l roage ca să-i mai îngăduie.

— Eu n-am bani la voi, grăi el în cele din urmă; banii ce-am avut i-am dat lui Busuioc, la el am bani, și nu e treaba mea ce a făcut cu ei.

Asta așa era, dar dacă Șofron era om cu minte, nu erau nici datornicii mai proști și înțelegeau că Busuioc i-a trimis la Șofron fiindcă vrea să și-l mai ție slugă, să-l aibă legat, ceea ce le venea și lor la socoteală.

— Dacă-i așa, apoi sănătate bună, nici noi n-avem să-ți dăm bani, ziseră ei și se duseră în trebile lor.

Sosind ziua de Sf. Dimitrie, Șofron era hotărît, ca totdauna, să plece, dar altfel toate erau ca mai-nainte.

El se duse la Busuioc, ca să-și facă socoteala de simbrie.

Și o și făcu.

Busuioc îi numără pînă la cel din urmă ban ceea ce îi mai rămăsese, îi pofti noroc și spor la toate, dar de bani nu-i pomeni nici c-o vorbă măcar.

„Se vede c-a uitat!“ își zise Șofron și mai așteptă că doară-și va aduce aminte.

Busuioc însă începu să-i vorbească de toate, numai de banii lui nu.

Șofron plecă în cele din urmă, se mai opri din drum mai-nainte de a ieși din casă, se opri încă o dată după

ce închise ușa în urma sa, stete cît stete și începu să se scarpine în dosul urechii.

„O să mă mai gîndesc! zise el plecînd. Se vede că tocmai acu nu-i are la îndemînă."

Și iar începu Șofron să se gîndească.

Trecu o zi, trecură doauă, trecu o săptămînă, dar Busuioc nu-l mai chema să-i deie banii. Stetea așa la casă, făcea treburile ca mai-nainte, dar nu mai era slugă cu simbrie și parcă-i era rușine să mai steie așa fără de nici un rost la casa omului și să-i mănînce pînea. Nici nu trecea însă seară, făr' ca el să-și zică: „Mîne vorbesc cu el". O zicea, dar nu o făcea. Era totdeauna ceva la mijloc: mai că Busuioc avea oameni la casă, mai că Vica se certase de dimineață, mai că o slujnică spărsese vro oală.

Dar dacă nu se ducea Șofron, el se gîndea să se ducă, și cu cît mai mult se gîndea, cu atît mai îndărătnic se făcea în hotărîrea lui de a se duce. De la o vreme ajunse de s-ar fi dus chiar dac-ar fi trebuit să treacă prin sabie și foc.

Busuioc știa de ce vine, se simțea cu toate aceste cam strîmtorat cînd îl văzu întrînd în casă și-i venea să-i zică să nu închidă ușa în urma sa. Parcă nu mai era tot omul pe care-l știa el și fără de voie-și aduse aminte de noaptea cînd îl văzuse mergînd spre Iorgovan.

— Apoi, am venit și eu, grăi Șofron, să văd ce mai e cu banii pe care ți i-am dat astă-toamnă.

— Trage-ți seamă, Șofroane, îi răspunse Busuioc. Mie nu mi-ai dat nimic. Tu știi că eu n-am trebuință de banii tăi. Ți-am căutat numai oameni care ți i-au luat cu împrumutare.

— Ba nu! îi întîmpină sluga. Ți-am dat banii. Cînd ne-am tocmit, am pus-o și asta în simbrie. Eu știu cît am muncit pînă ce i-am adunat și n-am vrut să-i dau orișicui, ci mi-am căutat un om cinstit și bogat, care poate să mi-i deie orișicînd. „Iacă — am zis — primește banii aceștia, ca să mi-i dai la anul cu cametele lor: dac-o primești și asta, mă bag slugă la d-ta, dacă nu, îmi caut alt om, care o primește și asta." N-a fost așa vorba?!

Busuioc, ar fi voit să-l poată da afară, dar nu putea; el, Busuioc bogătoiul, nu putea să-l deie afară pe sluga lui, care se obrăznicea.

— Așa e, Șofroane, zise el, dar eu tot n-am luat banii tăi, tot nu m-am folosit de ei. Tu știi că nu sunt la mine. Dacă vrei, ți-i dau de la mine; dacă mai îngădui, o să ți-i scot de la ei.

— Dă-mi-i! — răspunse Șofron — că d-ta poți să-i scoți cînd vrei de la dînșii.

Busuioc nu-l mai cunoștea pe Șofron.

— Chiar acum, neîntîrziat? întrebă el rîzînd.

— Chiar acum! răspunse Șofron întunecat.

— Și dacă s-ar întîmpla să nu vreau ori să nu pot? zise iar Busuioc.

— Văd eu că nu vrei ori că nu poți, și nu știu de ce, grăi Șofron turburat.

La asta nu se gîndise.

Așa era! Cum rămîne dacă Busuioc nu vrea ori nu poate?

— Trebuie însă să mi-i dai, urmă el, nu se poate să nu mi-i dai. Eu m-am gîndit bine mai-nainte de a ți-i fi dat și am zis: „Dacă îi dau lui Busuioc, n-am nici o grijă, el mi-i dă iar înapoi."

— Ai dreptate, Șofroane! grăi Busuioc, îi puse mîna pe umăr și se uită drept în ochii lui. Nici o grijă să n-ai. Banii tăi nu pot să fie puși mai bine decît la mine. Am să ți-i dau, dar nu astăzi, nici mîne; trebuie să mai îngădui o zi, doauă, o săptămînă, poate chiar și doauă. Ia gîndește-te tu cu capul tău. Mi-ai dat banii pentru că știai că eu pot să-i scot orișicînd de la datornici, fiindcă sunt om cu trecere. Nu-i așa?

— Așa e! răspunse Șofron.

— Oamenii însă nu prea pot să-i plătească acum și mă roagă să-i mai îngădui, urmă Busuioc. Vrei tu să-i dau în judecată, să le vînd casele? vrei tu să mă stric cu ei? Dac-aș face-o asta, nici într-un an nu ți-ai mai vedea banii.

— Dă-mi de la d-ta — grăi iar Șofron — și fă apoi ce vrei cu dînșii.

— Ba nu, Șofroane! — îi întîmpină iar Busuioc — căci și atunci tot acolo ar ajunge treaba. Acum ei

se silesc să plătească fiindcă știu ca banii sunt ai tăi; dac-ar ști că sunt ai mei, ar zice că eu sunt bogat și mai pot aștepta, și nici că s-ar gîndi să plătească. Nu e oare mai cuminte să mai aștepți, să stărui tu însuți ca să ți-i plătească, iar dacă nu vor, le spun că mă strîmtorezi tu și îi strîmtorez și eu pe ei.

— O să mă mai gîndesc, zise Șofron.

XVIII

Busuioc, bogătoiul de la Curtici, feciorul său, Iorgovan, Simina, fata crîsnicului din Zîmbru, și Șofron, care tot mai stetea la casa lui Busuioc, toți patru erau foarte mîhniți și parcă se temeau de vreo primejdie.

Dacă l-ar fi întrebat cineva pe Busuioc pînă cînd o să-l ție pe Șofron cu minciuna și să-l amîne de pe o zi pe alta, el n-ar fi putut să-i răspundă. Nu știa nici el. Își închipuia însă că pe Simina trebuie s-o doară cînd știe că Șofron nu s-a mutat încă la Socodor, și nu se putea lipsi de mulțumirea de a-i face această durere.

„O să-i dau în ziua cînd îl voi vedea gata de a pleca și fără de ei, o să-i dau cînd nu-mi va mai rămînea alta", își zicea el.

Era un fel de strengărie în ceea ce făcea el. Și-o mărturisea chiar el însuși aceasta și adeseori îi era rușine ori se temea, dar nu se putea stăpîni, nu putea să-și calce pe inimă.

O vedea pe Simina scoțîndu-și cu vîrful degetelor cele cîteva fire de păr din față, uitîndu-se drept în ochii lui: era peste putință s-o uite el aceasta!

Adeseori, dac-ar fi stat Simina înaintea lui și i-ar fi poruncit să taie, să spînzure, să deie foc la casa lui el s-ar fi supus orbește: tocmai de aceea însă el nu putea să împlinească dorința ei; îi era ca și cînd ar ști că dacă n-o va împlini, va veni ea însăși la el să stăruiască.

Nu era răutate în Busuioc, era însă dîca omului zăcaș, care nu-și prea dă nici el însuși seamă despre supărarea sa.

Numai atunci se muia Busuioc, cînd îi trecea prin minte gîndul că se poate ca ei prea puţin să-i pese dacă Şofron se mută ori nu la Socodor.

Iar gîndul acesta foarte adeseori îi venea lui Busuioc.

Căci un lucru era care nu putea să între în mintea lui: că Simina ar putea să-l iubească pe Şofron.

Şi asupra acestui lucru Busuioc, Iorgovan şi Şofron el însuşi erau de aceeaşi părere.

Mai ales acum Iorgovan s-ar fi simţit foarte nenorocit dacă Simina ar fi putut să iubească pe un om ca dînsul, un ticălos, o gură-cască, un vai şi amar de el, care nu ştie să facă nimic.

Se mira Busuioc de ce nu mai vine Şofron să-şi ceară banii.

N-avea de ce să se mire.

Ce-i păsa lui acum de bani?!

S-a frămîntat o zi, doauă, apoi le-a lăsat toate.

Dară ce ar şi fi putut el să facă?

S-a gîndit să-l deie-n judecată pe Busuioc.

El pe Busuioc? El să aibă judecată cu cineva, ba chiar cu Busuioc? Nebun ar fi trebuit să fie!

S-a gîndit să se ducă şi să-i spuie satului întreg că Busuioc nu e om cinstit.

Nu putea s-o facă, fiindcă Busuioc tot om cinstit era, tot cu trecerea lui rămînea.

S-a gîndit să-l ieie de scurt şi să-i spuie că-l omoară, că-i dă foc la casă dacă nu-i dă banii.

Asta, mai ales asta ar fi voit s-o facă.

„Nu pot! zise el. Dacă o zic şi el tot nu-mi dă banii, trebuie s-o fac şi nu vreau s-o fac. Să mă ferească Dumnezeu!“

E grozav lucru cînd omul se simte neputincios, însă mai grozav e cînd ştie că-l ştiu şi alţii.

Simina însă parcă le ştia toate. I-a spus că se mută la Socodor şi nu s-a mutat, pentru că n-avea în el destulă vîrtute să se mute, pentru că n-a putut să-şi vîndă locul de casă şi să-şi scoaţă banii de la Busuioc, pentru că nu e om.

Nici nu mai voia să se mute, nu mai voia să deie faţă cu dînsa, nu mai voia să ştie de dînsa: nu mai

voia nimic; trăia așa cum trăiește, cu viața înfundată, fără ca să-i mai pese de ceva.

Și adecă de ce să facă el ceea ce zice dînsa?! Ce-i este el ei? ce-i este ea lui? De unde și pînă unde să-și schimbe el toate gîndurile fiindcă ea voiește așa!?

Mare rușine a pățit el în viața lui!

Și cine știe?! el acum se frămîntă ca un nebun, iară ei poate că prea puțin îi pasă dacă el se duce ori nu la Socodor, ea poate că nici nu știe că el n-a plecat.

A zis-o atunci, cum a zis, că nu-l lasă pe Iorgovan!

De ce să-și amărască el viața de dragul ei?!

Și așa viața lui tot nu era viață.

Astfel, frămîntat mereu de gîndurile sale, Șofron ajunse în cele din urmă să nu mai voiască a se muta la Socodor.

Își rupsese el de mult gîndul de Simina; acum însă îl rupsese de tot. Ea ajunsese pentru dînsul o sarcină prea grea!

„Și cine știe?! noi ne frămîntăm între noi — zicea și Iorgovan — iară ei nici că-i pasă, ea poate că-și petrece cu altul."

Ar fi vrut Busuioc s-o vadă pe Simina și să știe ce mai zice și ce mai gîndește, ar fi vrut și Șofron, dară mai mult decît toți ar fi vrut-o Iorgovan.

O să-i pară ei rău de ceea ce a făcut și o să vie căită la mine.

Aceasta era mîngîierea lui Iorgovan.

„O să vadă ea că sunt om și eu!" zicea el, și oriunde se afla, de orișice se apuca, își dedea mereu seamă ce ar zice ea oare dacă l-ar vedea ce face, dac-ar ști ce gîndește.

Dar ea nu-l vedea, nu știa ce gîndește el, ba poate că nici nu voia să-l vadă și să-i știe gîndurile.

Asta-l muia pe Iorgovan și-l făcea din zi în zi mai nerăbdător.

Ar fi voit să mai afle ceva, să se mai întîmple ceva, îi era și lui înfundată viața.

Mai muiată însă decît toți era Simina.

Pe ea o munceau ziua gîndurile, iar noaptea visurile.

Simțea acum c-a rămas singură, singurică pe lumea aceasta.

Șofron a părăsit-o și el.

Și nici că se putea altfel.

Și-a bătut joc de slăbiciunea lui.

Abia trecea noapte fără ca să-l vadă în vis și pe el, și pe Neacșu, acum desculț, mîne flămînd, poimîne însetat și totdeauna supărat și făcîndu-i mustrări.

Diminețile apoi stetea ceasuri întregi și plîngea, dedea în urmă de pomană și pînea de la gură și cea din urmă haină ce-i cădea în mînă.

O ajunsese blestemul părintesc pentru că fusese oarbă și nu ascultase de sfaturile lui, pentru că-l părăsise în ceasul morții, pentru că și-a bătut joc de slăbiciunea omului la care ținea atît de mult răposatul.

Ședea, ședea singură, se gîndea la cele petrecute și cu totul altfel le vedea acum.

Își aducea aminte de ziua cînd l-a văzut întîia oară pe Șofron, cînd el a luat-o lîngă el în căruță și i-a pus cojocul să șadă pe el, își aducea aminte de vorbele lui, pe care atunci nici nu le băga în seamă, iar acum și le reamintea atît de bine și cu o sete nespusă.

Și cum a sărutat-o el, cum fugea să prindă prepelițele din zbor și cum l-a lovit ea fără de milă atunci noaptea, în fața lui Iorgovan și a lui Neacșu, și cît de nenorocit era Neacșu!

Iară ea nu putea nici măcar să le ceară iertare, să cadă în genunchi, să le sărute mînile, să sărute, ca Pupăză, pămîntul de la picioarele lor.

„Și dacă ți-a fi de ceva, spune-i băiatului ăstuia!"

Nu mai era băiatul! îl alungase ea însăși de la dînsa.

Astfel zi cu zi și noapte cu noapte.

Ea nu mai putea să poarte viața aceasta.

Toamna tîrziu, cînd abia mai era pe ici, pe colo cîte o frunză pe copaci, într-o zi de duminecă ea-și aruncă o cîrpă pe cap și plecă drept spre morminții din Socodor.

Cale de cîteva ceasuri, cît merse pîn-acolo, ea se ducea dusă și ștergînd din cînd în cînd cîte o lacrămă. Intrînd apoi în morminți, o înăbuși un plîns zgomotos,

ea se aruncă cu fața la pămînt, sărută țărîna și rămase timp îndelungat buiguită, ca și fără de simțiri.

Înspre amurgul serii ea sări în picioare.

O ceată de băieți cînta: „Sfinte Dumnezeule, sfinte tare, sfinte fără de moarte, miluiește-ne pre noi!" Se aducea un nou mort, ca să fie așezat la vecinica odihnă.

Murise Stanca lui Martin, și Martin, cei patru copii rămași fără de mumă, Floarea, sora Stancii, Ana și Marta, surorile lui Martin, ajalnicele, prietenele răposatei, toți cu toții începură să se vaiete în gură mare cînd sicriul fu așezat la marginea mormîntuui.

Simina rămase plîngînd și ea la o parte.

Gropașii sloboziră coșciugul în groapă, rude, prieteni și oameni de casă aruncară toți din toate părțile cîte un pumn de țărînă preste el, preoții cîntară: „În veci pomenirea ei!", apoi lumea se risipi, jălitorii se depărtară încetul cu încetul.

Rămasă iar singură, Simina se uita lung în urma lor.

Îi pierise parcă deodată toată mîhnirea din suflet.

O cunoștea pe răposata. Era o femeie harnică și bună de gură.

Îl cunoștea și pe Martin. Un om de vreo patruzeci de ani, blînd și îngăduitor, dar slăbănog și sfiicios.

Ce se făcea el acum cu gospodăria lui și cu patru copii rămași pe capul lui ca vai și amar de ei?!

Ea fusese singură la taică-său, care n-avea stare, și era om cu vîrtute ca puțini numai, și totuși mereu să plîngea fie iertatul; dar nenorocitul acesta de om, cu patru copii și cu avere frumoasă, ce se făcea el fără de femeie la casă?

Era parcă l-a scos Dumnezeu în calea ei și a scos-o pe ea în calea lui.

Căci nu mai putea Simina să se depărteze de aici, unde se simțea acum atît de mîngîiată.

Ea plecă încet pe urma jelitorilor.

Voia să vorbească cu Martin, să-l mîngîie, să-i fie de ajutor, să-l roage ca s-o primească pe ea în casa lui, ca să-i coacă pîne, să-i gătească bucate, să-i poarte grijă de casă și de copii.

Dar ce o fi zicînd lumea!?

Ce-i păsa ei?!

Cui îi păsa de dînsa?!

Martin o cunoştea pe Simina. Nu era cu putinţă ca ea să steie peste doauă luni de zile în sat fără ca toţi s-o ştie şi să vorbească despre ea. Nu ştia însă Martin cine e Simina. Îşi aducea numai aminte că murise tatăl ei, pe care-l înmormîntase popa ca pe un văr, şi că după moartea bătrînului ea a rămas la casa popii şi preuteasa o ducea în toate duminecile cu ea la biserică.

Cînd dar una dintre vecine veni să-i spună, că Pădureanca are să-i spuie ceva, el, sfiicios cum era, începu să se învîrtească zăpăcit în loc. Nu ştia ce să facă, unde s-o poftească, ce să-i zică.

Cele doauă case erau pline de oameni adunaţi la pomană, alte trei mese pentru tineret şi sărăcimea din sat erau în curte; iară Simina spusese că vrea să vorbească numai cu el singur.

Simina întrase în curte şi aştepta la portiţă, nerăbdătoare şi supărată de oamenii care-şi îndreptară cu toţii privirile spre dînsa.

În fundul curţii, mai spre grădină, era o căpiţă de fîn.

Ce vrea? ce căuta? de ce-a venit? se întrebară cu toţii cînd Martin se duse la Simina şi o duse aşa oarecum fără de voie în dosul căpiţei, ca să nu steie cu ea în vederea tuturora.

Nu vorbise niciodată cu dînsa, n-aveau nimic de împărţit unul cu altul; credea dar că vine din partea preutesei.

Popa Furtună, care fusese şi el la înmormîntare şi era acum în casă, venise să sfinţească bucatele; şi cînd Simina se depărta cu Martin spre căpiţă, el ieşi cu cartea şi cu patrahirul subsuoară ca să se întoarcă acasă; se opri în capul scării şi se uita nedumirit în urma ei.

O zărise, parcă, şi în morminţi, dar de unde ar fi putut să-i vie lui gîndul de a se uita mai cu dinadinsul. Era însă chiar ea; nu mai rămînea nici o îndoială că ea era.

El stete cîtva timp nedumirit, apoi plecă şi el spre căpiţa de fîn.

— Martine! grăi Simina; văd c-a murit fie iertata și ai rămas cu copiii și cu casa fără de femeie. Vei fi vrînd să-ți găsești pe cineva să-ți facă trebile casei și să-ți caute de copii.

— Numai dacă nu m-ar fura, zise el fricos și smerit.

— Eu nu te fur, Martine! îi răspunse ea.

Martin era om înalt, uscat, bălan, cu fața lungăreață, cu ochii albaștri și cu un negel la aripa dreaptă a nărilor.

— D-TA! zise el dîndu-se un pas înapoi.

— Eu te rog să mă primești, grăi dînsa, și să mă dai ca netrebnică din casă dacă te vei căi, ori copiii vor simți vreodată că nu mai au mamă.

El se uită lung și nedumirit la dînsa, apoi dete de cîteva ori din cap.

— Asta nu se poate, zise el. N-am eu casă pentru d-ta, nici nu sunt om ca să pot purta cămăși spălate ori să mănînc pîne frămîntată de mîna d-tale. N-aș mai avea tignă cît e ziua, nici odihnă cît e noaptea. Nu vezi d-ta că abia mai stai pe picioare? Ce te-ai făcut de cînd nu te-am văzut? Erai rumenă și tare ca mărul copt, și acum nici vîntul să nu te atingă.

— Străinătatea, Martine, singurătatea m-au secat, îi răspunse ea. Chiar rudele mele mă chinuiesc, fiindcă nu pot să fac ceea ce nu mă iartă inima și voia răposatului, a taichii, fie iertatul. Dar nu te uita la fața mea. Brațele aceste știu să muncească. Fie-ți milă de copiii tăi și lasă-mă să-mi cîștig mîngîierea de a avea și eu pe cineva aici aproape de mormîntul taichii.

Acum sosi și părintele Ioan la dînșii.

Martin și Simina tresăriră amîndoi, iar preotul rămase încremenit cînd o văzu pe Simina înaintea sa.

— Ce-i?! draga mea! întrebă el mișcat. Ce faci tu?

Pe Simina o năpădiră lacrămile. Ea se duse la el, îi luă mîna s-o sărute și rămase înecată de plîns.

— M-au părăsit toți, toți m-au părăsit; m-a ajuns blestemul tatii! strigă ea în cele din urmă.

Popa ar fi voit să trîntească patrahir și carte de pămînt și să frîngă tot ceea ce-i cade la îndemînă.

— Ei, păcatele mele! strigă el. Hai cu mine! haid' la preuteasa! Mai sunt și oameni pe lumea aceasta!

XIX

Busuioc, bogătoiul din Curtici, feciorul său, Iorgovan, și Șofron, care tot mai stetea și acum la casa lui Busuioc, săriră toți trei în picioare cînd aflară că Simina s-a mutat la Socodor, ca să-i frămînte pîne lui Martin și să poarte grijă de copiii lui.

Busuioc preste puțin se domoli.

Era, ce-i drept, foarte neastîmpărat, îi era acum ca și cînd s-ar teme de o primejdie, dar nu putea să-și deie seamă dacă se bucură ori se necăjește mai mult. Îi părea bine că ea s-a întors la Socodor: era lovită și simțea lovitura. Ar fi dat însă, mult ar fi dat s-o poată scoate din casa lui Martin. Și totuși era bine așa! O vedea în gîndul lui tăvălită, aruncată în uliți și întîia oară simți lămurit că dac-ar găsi-o așa, cum o vedea în gîndul lui, ar ridica-o, ar curăți-o și și-ar încărca toată bogăția pe ea. Îi era rușine de această simțire, dar nu se mai ferea de ea.

El se plimba prin casă cînd Șofron întră fără de veste și se opri în fața lui.

O clipă ei steteră nemișcați și cuprinși amîndoi de o pornire îndărătnică.

— Eu mă duc, grăi Șofron, la Socodor și mă întorc mîne ori poimîne să-mi iau banii. Ți-o spun de acum pentru ca s-o știi.

Busuioc știa de ce se duce la Socodor, și dacă umbla pînă acum să-l ție cu minciuna la Curtici, acum ar fi fost în stare să-și pună toată trecerea ca să-l oprească. Și putea Busuioc să facă multe. N-avea decît să spună că l-a furat, c-a ridicat cuțitul asupra lui și să ceară să-l închidă și să-l judece.

— O să-i chem pe oameni, zise el, și o să-i strîmtorez.

Șofron făcu un pas înainte și se uită lung și aspru la el.

— Să le lăsăm aceste, întîmpină. Eu sunt om prost și nu știu multe. Mi-am tras seama cu mine: nu mă împinge la păcat, că viața mea tot nu mai prețuiește nimic, dar d-ta ești om cu avere și cu copii. Mă tem eu de mine însumi: teme-te și d-ta!

Grăind aceste, el se întoarse și ieși, ca să nu și-l mai simtă aproape pe omul de la care îi venea nenorocirea.

Busuioc rămase timp îndelungat stînd ca un stîlp de piatră la locul unde-l lăsase Șofron.

Da, el avea stare și copii.

Avea și un fecior, care poate că și el era gata să plece la Socodor.

Nu!

Iorgovan încărca sacii din hămbar, liniștit ca și cînd nimic n-ar fi știind despre Simina.

Era joi, și joile Busuioc își făcea socoteala la moară și trimitea făina adunată peste săptămînă la Arad, ca să fie pe tîrgul de vineri acolo și să cumpere ceea ce mai face trebuință pentru casă și moară.

După ce încărcă sacii, Iorgovan se duse la moară.

Moara lucra ca totdeauna și oamenii steteau de vorbă. Unul încărca sacii, altul descărca grăunțele, iar altul își avea grăunțele în coș, și vreo trei-patru așteptau să le vie rîndul.

Ca la moară.

Dar nu mai era Pupăză ca să-i facă să rîdă.

Intrînd în moară, într-un colț de la stînga era meșcioara cu condica deschisă.

— A plecat Șofron? întrebă morarul, în vreme ce Iorgovan rînduia pe masă.

— Da! răspunse Iorgovan.

— Se vede că tot nu se lasă de Pădureanca.

Iorgovan începu să tremure. El se așeză, luă pana și o încinse în călimară.

— O ticăloasă! grăi apoi și începu să facă socoteală adunînd numerii cu glas tare.

Făcea greșeli în adunare și morarul trebuia mereu să-l îndrepteze.

Încheind socoteala, el se ridică, se mai învîrti prin moară, apoi se opri în fața mașinei și rămase uitîndu-se la fuga neastîmpărată a roatelor.

— Uită! — zise el — eu nici acum nu pot înțelege cum i s-a întîmplat lui Pupăză nenorocirea aceea.

— Apoi că nici nu era aici — răspunse morarul — ci la mașina de treierat.

— Așa e, frate! strigă Iorgovan. Vorbesc și eu alandala. Aici nici n-ar fi cu putință una ca aceea.

— Mai ales! grăi morarul, care ținea să se știe cît e de strașnică moara lui.

Începu dar să-i arate lui Iorgovan roatele cum se învîrtesc, cum ar putea să-l apuce pe om, cum l-ar arunca una într-alta și cum i-ar sfărîma într-o clipă oasele.

— Doamne ferește! grăi Iorgovan și să depărtă. Avea grabă; trebuia să fie deseară la Arad.

În Arad el trăise timp de șase ani; avea aici prieteni și cunoscuți, pe care-i întîlnea tot la doauă-trei săptămîni și care-l așteptau cu oarecare dor fiindcă le venea totdeauna cu plin.

El trase ca de obicei la gazda frățîne-său, lăsă pe argatul de la car să caute și de cai și se duse pe ici, pe colo, ca să se mai întîlnească cu lumea, să mai vadă, să mai audă, să mai steie de vorbă.

Trecuseră luni de zile de cînd cu noaptea petrecută în birtul de la Curtici. I se urca sîngele la cap cînd își aducea aminte de acea noapte și se ferea de oamenii cu care se obicinuise a-și petrece. Nu voia să știe de petreceri; îi era scîrbă de ele.

Acum îi căuta parcă dinadins pe oamenii de viață; ceilalți îi păreau prea sarbezi.

În cafeneaua din strada Domnească el întîlni pe proprietarul său, Virgiliu Bărgăuț, un om de vreo doauăzeci și trei de ani, scurt și gros, neastîmpărat și cam rău îmbrăcat, unul dintre tinerii ușuratici care trăiesc pe apucate, cîștigîndu-și pînea ca scriitor, azi aici, mîne colo și poimîne nicăiri.

— Să mergem undeva, să facem ceva! ce stăm aici ca niște țapi umpluți cu cîlți?! îi zise Bărgăuț.

— Unde să mergem? ce să facem? întrebă Iorgovan, deși știa prea bine ce înțelege Bărgăuț cînd zice că vrea să facă ceva.

— Ai fost vreodată la „Moara Dracului"?

— Ce-i aceea?

— Un birt cinstit, unde omul poate să facă ce vrea, fără ca lumea să-și caște gura la el. Se bea, se cîntă, se joacă în cărți.

— Nu mă duc, răspunse Iorgovan.

Şi totuşi, de ce să nu se ducă? de ce să nu-şi petreacă? de dragul cui?

Om domol şi aşezat, Iorgovan nu înţelegea petrecerea altfel decît aşa, ca el să privească, pe cînd alţii îşi petrec în socoteala lui.

El însuşi nu era beutor; un păhar, doauă de vin îl ameţeau şi-l făceau ursuz. Îi plăcea însă să-i vadă pe alţii bînd pînă ce nu mai pot să se ţie pe picioare. El însuşi nu cînta, nici nu juca. Cîntecul şi jocul îi păreau lucruri nepotrivite cu un om care ţine la sine. Îi plăcea însă să vază pe alţii jucînd.

El însuşi era foarte cuviincios şi alegea atît în vorbe, cît şi în bucate. Îi plăcea însă să vadă pe alţii îmbălîndu-se.

Acum ar fi voit să aibă gălăgie, joc şi cîntece, sticle sparte şi vin vărsat pe jos, certuri şi îmbrăţişeri, să vadă oameni ce se dau orbiş desfrîului.

Îi era însă ruşine de ceea ce ar fi voit.

— Mai ai tu un rînd de haine? îl întrebă el pe Bărgăuţ într-un tîrziu.

— De ce?

— Să le îmbrac, răspunse Iorgovan. Aşa cum sunt, mi-e greu să mă duc. Plugarului nu i se iartă ceea ce voi ăştialalţi faceţi în toate zilele.

XX

Popa Furtună era om iute ca piperul, dar nu se pripea niciodată.

Văzînd-o pe Simina atît de perdută, el îşi făcea mustrări, căci dac-ar fi fost el cum se cuvine atunci cînd era vorba, Simina acum n-ar fi fost părăsită de toţi. El, cu toate aceste, simţea şi acum că e mai bine aşa. O ştia pe soră-sa Vica, îl ştia pe cumnatu-său Busuioc, îl ştia pe nepotu-său Iorgovan şi nu-şi putea închipui un trai bun între dînşii fiind şi Pădureanca la mijloc. De ce, n-a putut nici el s-o spună: simţea numai că nu poate să se împace cu gîndul unei însoţiri ca aceasta.

Acum însă Simina îl luase pe dinainte, îl scosese oarecum din sărite, și el ar fi fost gata să se ducă la Busuioc și să-l silească a veni încă o dată să o pețească pe Simina.

— De ce n-ai voit tu să te măriți după Iorgovan? o întrebă el după ce sosiră acasă și mai stătură cîtva timp cu preuteasa.

— Bine a făcut! grăi preuteasa.

— Eu n-am zis că nu voiesc, răspunse Simina, ci numai ca ar fi bine să mai așteptăm.

— Ei bine! vrei acum? o întrebă popa.

— Acum nu! — zise ea — mai puțin decît orișicînd.

— De ce nu?

— Nu pot!

Preuteasa știa de ce n-a voit și nu voiește, de ce nu poate; o văzuse stînd față în față cu Șofron.

— Ce mai la deal, la vale, zise ea. Să nu mai umblăm cu minciuna, Simina se mărită cu Șofron.

Popa se uită mirat la amîndouă, iar Simina tresări.

— Ferească Dumnezeu! strigă ea. Taica, fie iertatul, n-ar avea odihnă în mormînt dac-aș face una ca asta.

— Iar eu îți spun că ai să te măriți după Șofron! grăi preuteasa hotărît.

— Ferește-l, Doamne! — zise iar Simina — și nu ne pedepsi.

„Aici trebuie să fie ceva la mijloc, își zise popa. O să vedem!"

Iar preuteasa știa hotărît că așa are să fie, precum zice ea.

De asta se temea și Simina.

Căci de ce n-a venit el la Socodor?

Îi era frică și nu mai voia să se întîlnească cu dînsa, se ferea cum se ferește omul de toată primejdia. A zis el că-i pare bine dacă ea se mărită după Iorgovan, dar ea a văzut și lacrămile lui, a auzit și glasul lui, ea a înțeles de ce vorbește așa și a simțit ce gîndește el. Nu putea el să uite lovitura pe care i-a dat-o, întocmai precum Iorgovan nu putea să uite vorbele pe

care i le-a zis la despărţirea lor, nici s-ar astîmpăra toată viaţa lui dacă ar şti-o măritată după Şofron.

Soarta ei era făcută: nu-i rămînea decît să umble singură pe cărările vieţii.

Sosind cîteva zile în urmă la Socodor, Şofron o găsi la casa lui Martin.

Cîtva timp steteră amîndoi încremeniţi, cum stai în faţa potopului ce vine asupra ta.

Tot drumul cît a venit de la Curtici pînă la Socodor, el s-a gîndit cum să-i spuie de ce n-a venit mainainte şi cum să-i ceară iertare.

Acum, dacă i-ar fi pus cineva cuţitul la gît, el tot n-ar fi făcut nici una, nici alta. Nu putea, nu trebuia, n-avea de ce să le facă. De sine se înţelegea că n-a venit pentru că nu s-a putut să vie!

Altul era simţămîntul care îi stăpînea acum pe amîndoi: vrei, nu vrei, n-ai încotro!

Erau stăpîniţi unul de altul: ea simţea că trebuie să facă ceea ce zice el, şi el că trebuie să facă ceea ce zice dînsa.

El îi întinse mîna lui cea aspră.

— Şi mie-mi pare bine că te găsesc, îi zise. Uite, credeam că o să-mi pară rău, şi-mi pare bine.

— Eu nu ştiu, răspunse ea. Ce mai face leica Vica, Busuioc, ce mai face Iorgovan?

— Sunt bine, zise el, toţi sunt bine. Să-i ţie Dumnezeu năravul, e foarte cuminte. Eu mă temeam c-o s-o apuce rău. Ştii tu atunci noaptea.

— Şi eu, Şofroane!

Doi dintre copii, o fetiţă de vreo trei şi un băiat de cinci ani, steteau lîngă Simina şi se uitau cu ochi mari la el.

— Aceştia sunt copiii?! grăi el. Uită! am uitat să le aduc cîte ceva.

— O să le aduci altă dată! zise ea şi începu să-i spună cum sunt copiii, ce fac, ce zic, în ce fel îşi petrec, ce mai e pe la casă, care este firea lui Martin, care îi sunt apucăturile, în sfîrşit, multe şi mărunte, cum e obiceiul femeilor.

Apoi ea urmă a-şi face treburile, ca şi cînd ar fi tot singură ca mai-nainte, iară el se aşeză pe un

butoieș din tindă și rămase umblînd cu ochii după ea și vorbind mereu așa singur.

— Nu te teme tu... O să vezi tu... Eu sunt om cu mintea întreagă. Știu eu ce se potrivește și ce nu se potrivește. Eu n-am să te supăr... Simino! strigă el într-un tîrziu. Ai slăbit tu, ori numai îmi pare mie?

— Am slăbit, Șofroane! răspunse ea.

— Așa-i! ai slăbit! tare ai slăbit.

„Rău ai slăbit, urmă el iar pentru dînsul. Mă miram eu de ce-mi pare de tot altfel de cum fusese. Da! e mai frumoasă!"

— Tu, Simino! strigă iar. Și cînd ai slăbit?

— De mult!

— De ce?

Ea se uită rîzînd la el.

— De amarul tău, Șofroane! răspunse ea așa, cam în glumă. Nu știi tu cît m-am frămîntat eu de cînd mi-am dat seamă că rău am făcut de te-am rugat să te muți aici.

El se uită strîmtorat la pămînt.

— Așa-i! zise apoi. Mult a trebuit să te amărăști. Dar, vezi tu, acum știu de ce n-am venit mai-nainte. Ce să fac eu aici? Știam că te afli la unchiu-tău. Acum, că te știu singură, m-a apucat deodată și-aș fi venit, Simino, chiar dac-ar fi trebuit să-mi las pe taica neîngropat.

El se sculă apoi, se duse la dînsa, îi apucă mîna și se uită în fața ei.

— Rău ai slăbit, urmă apoi. Dar să nu crezi, Simino, că mai umblu cu gîndurile pe care le-am avut odată. Mă crezi tu, Simino?!

— Te cred, Șofroane! răspunse ea.

Deodată însă o năpădiră lacrămile.

El rămase strîmtorat înaintea ei.

— De ce plîngi? o întrebă apoi, îi puse mîna pe umăr și se uită în ochii ei.

— Parcă n-aș avea de ce să plîng?! Întreabă-mă de ce nu plîng cînd nu plîng? Atît am plîns, Șofroane, încît mi s-a făcut obicei și adeseori mă pomenesc că

plîng fără de veste, așa, din senin, numai fiindcă îmi sunt dedați ochii pe plîns.

— Așa-i! grăi Șofron. Asta vine de sine.

— Îl iau eu pe răspunderea mea! strigă popa Furtună, care întră c-o falcă în cer, cu alta în pămînt pe portiță, cu doi jendarmi în urma lui.

— Se poate — răspunse unul dintre jendarmi — dar noi avem poruncă să-l ducem.

Șofron și Simina se speriară amîndoi.

— Ce e, Șofroane? ce s-a întîmplat?! întrebă popa răstit.

— Nu e nimic — răspunse Șofron întorcîndu-se spre Simina — nu-ți face spaimă degeaba. Eu am fost cătană împărătească; mie nu mi se face nedreptate. I-am tras o dată căprarului o palmă de i-au sărit trei măsele din gură și a zăcut doauă săptămîni; m-a pus căpitanul în fer scurt, dar a zis că bine am făcut. Mă duc, dacă e vorba, pînă la împăratul. O să mă închidă, dar o să-mi deie banii.

— Ce fel de bani? întrebă popa.

— Banii mei, noauă sute de zloți de argint, răspunse Șofron, pe care i-am dat. Și acum mă poartă cu minciuna.

— Ia haid' să vedem, grăi popa, să vedem noi dacă ți-i dă ori nu.

— Nu-ți face inimă rea, Simino, zise Șofron, apoi plecă cu popa și cu jendarmii.

Simina privi cuprinsă de spaimă în urma lor.

— Și asta tot eu am făcut-o! strigă ea deznădăjduită. Nu uită Busuioc, nu iartă! Dar Iorgovan?! — urmă peste puțin — lui cînd o să-i vie rîndul, el unde o să mă lovească?!

Busuioc rămase ca trăsnit din senin cînd văzu că popa, fratele nevestei sale, se pune între el și Șofron.

Dar el nu putea să rămîie de rușine!

— Nu-i dau pentru că nu-i dau! zise el cînd popa îl întrebă de ce nu-i dă lui Șofron banii. Să mi-i scoată cu judecată. O să-l învăț eu pe el a-mi pune cuțitul în pept.

— Iară eu îți spun, și s-o știi, întîmpină Șofron, că n-am să umblu cu judecata: ori te înjunghi, ori îți dau foc. Odată tot o să ies eu din închisoare.

— O să ieși chiar astăzi, strigă popa, iar de bani, grija mea. Mi-i lași mie să-i scot de la el, și dacă ți-e de bani, ți-i număr mîne. O să vedem noi care pe care. Aici e alta la mijloc!

— O să vedem! strigă și Busuioc.

Era-ndîrjit de ar fi fost gata să-și pună-n joc toată averea.

Seara însă el aștepta ca fiu-său Iorgovan să se întoarcă de la Arad, cum se întorcea toate vinerile cînd umbla la Arad. Dar se înnoptă și Iorgovan nu mai venea. Vica, prepuielnică și fricoasă, ca toate femeile, ca toate mumele, începu să-și facă fel de fel de închipuiri, mai că se va fi întîrziat și-l vor fi apucat oamenii răi pe drum, mai că va fi făcut ceva și-l vor fi închis și pe el ca pe Șofron.

Argatul se-ntorsese cu carul. Zicea c-a plecat joi seara, dar de atunci nu l-a mai văzut. Știe numai că s-a dus, unde s-a dus, cu unul Bărgăuț. A lăsat dar sacii acolo și s-a întors.

Busuioc îl știa pe Bărgăuț.

— Nu e nimic! îi zise el Vichii. S-a ticăloșit: asta e. Are să se întoarcă, dar mai bine ar fi să rămîie acolo.

Și totuși mult ar fi dat să poată pune pe cineva călare, ca să-l trimită la Arad, să-l caute și să-l aducă. El însuși nu putea să o facă. Era feciorul lui și nu putea să-l facă de rușine.

El se plimbă timp îndelungat neastîmpărat prin casă.

Deodată apoi ieși deznădăjduit afară și porunci ca sluga să se pună călare, să meargă la Socodor și să-i spună popei că-l roagă să vie des-de-dimineață la Curtici.

— Nu — zise apoi răzgîndit — lasă, că mă duc eu!

— Lasă-l — îi zise popa lui Busuioc — fă-te că nu vezi, n-auzi, nu bagi de seamă. Se întoarce el de sine; nu e făcut Iorgovan să poată umbla pe calea ce-a apucat.

Așa a și făcut Busuioc.

Sîmbătă dup-amiazăzi Iorgovan s-a întors acasă.

Îi era rușine de slugi și de vecini, ar fi vrut ca taică-său să-l certe și-i venea să se spînzure cînd vedea că nici nu-l întreba măcar unde-a stat, ce-a făcut, ba nici nu era supărat.

El îi dete banii pentru sacii de făină, pe care-i vînduse a doaua zi, și spuse că l-a ținut negoțătorul de făină cu vorba de n-a putut pleca la timp.

Mințea Iorgovan. Nu numai că nu l-a ținut negoțătorul, dar banii nici că erau de la el: îi luase împrumut, căci prețul făinei îl cheltuise.

Întîia oară în viață se împrumutase și el, cu puțin numai pentru un om ca dînsul, dar datoria îl apasă cu atît mai vîrtos cu cît n-ar fi voit să afle cineva c-o are și trebuia neapărat s-o plătească vinerea viitoare.

De unde?

Nu-i rămînea decît să-l înșele pe taică-său la socoteala morii.

N-ar fi avut decît să ceară, și știa că Busuioc îi dedea bucuros orișicît, dar tot îi părea rău. De ce să-l mai mîhnească? Așa și-așa tot de la el ieșea.

Acum, o dată în viața lui, la strîmtorare, putea s-o facă.

Și joia viitoare el înșelă pe taică-său la socoteala morii.

Busuioc începu să tremure cînd văzu că feciorusău iar vrea să plece tot el la Arad, dar el nu se simțea destul de tare ca să-l oprească.

Și nici n-avea de ce.

Și-ar fi pus Iorgovan viața că se întoarce la timp, că nu mai stă de vorbă cu nimeni, că nu mai face toată viața lui datorii.

Numai el știa cîte amare mustrări și-a făcut în timp de opt zile.

Şi s-a întors Iorgovan la timp şi datorii n-a făcut.

El însă iar şi-a lăpădat portul ţărănesc, iar a petrecut toată noaptea, nu însă cu Bărgăuţ, ci cu nişte oameni pe care nu-i mai văzuse în viaţa lui, şi nu în oraş, ci peste Murăş, la Schelă, unde nu-l ştia nimeni.

Ba a cîntat Iorgovan şi a jucat chiar şi el.

Şi totuşi el nu-şi făcea mustrări atît de amare ca-n rîndul trecut.

A petrecut, dar la urma urmelor cu cine? Cu nişte oameni pe care nu-i mai văzuse şi care n-o să-l mai vadă în viaţa lor pe el. Nişte scîrnăvenii! Ce-i păsa lui de ei?!

Busuioc se linişti cînd văzu că feciorul îi vine la timp şi nu mai e atît de umilit în el cum fusese săptămîna trecută. Tot îi părea însă bine că s-a împăcat cu popa. Se temea că iar o să-i mai vie lui Iorgovan, şi nu era pe lume om să-l ţie în frîu afară de popa. Da! bucuros i-ar fi dat Busuioc acum lui Şofron şi banii îndoiţi numai să nu se strice cu popa. Căci a cui era vina dacă se ticăloşea Iorgovan?

„A mea e vina, numai a mea!“ zicea Busuioc.

Aşa zicea şi Iorgovan.

Aşa zicea cînd îl înşela la socoteala morii, aşa cînd îşi petrecea, aşa cînd cînta, juca şi făcea lucruri de care mai-nainte îi fusese scîrbă.

Din vinere în vinere el se dedea tot mai tare desfrîului. De la o vreme nici nu-şi mai lăpăda portul ţărănesc la petrecerile lui. În cele din urmă începu să umble la birtul din Curtici.

Busuioc se trezi acum şi fugi iar la popa.

— Însoară-l! zise popa. Fie cu orişicine, dar însoară-l.

— E oare ceva ce-aş face mai bucuros!? strigă Busuioc. Tu ştii c-am voit, dar n-am putut, şi vreau, dar nu pot.

— Ei, las-o pe mine! grăi popa. Tu n-ai vrut cum trebuie să voieşti. Aţi fost amîndoi, şi tu şi el, nişte netrebnici: să vezi tu că vrea Pădureanca dacă-i vorbeşti cum trebuie.

— Spune-mi ce să fac și fac tot! îi răspunse Busuioc.

— Pleacă-te!

— Mă plec! zise Busuioc.

— Dar pleacă-te pe toată viața ta!

— Pe toată viața mea!

— Să-ți aduci aminte de asta! grăi popa. Acum lasă-le pe mine.

Și poate că popa Furtună ar fi putut să scoată lucrurile la capăt bun dacă s-ar fi nimerit toate așa cum le știa el.

Șofron se mutase la Socodor. Își cumpărase doi boi, un car și un plug, luase pămînturi în parte și-și făcea arăturile de toamnă.

Întîia oară în viața lui simțea și el cîtă dulceață este în munca pe care o faci în ogorul tău.

În Socodor nu-l știa nimeni pe Șofron, era om venit în curînd, o știa însă pe Pădureanca, și-l știau că se ține de dînsa, îi este rudă ori om din sat, știa că el umblă des la casa lui Martin, iară ea se duce adeseori de-i rînduiește prin casă și-i spală albitura, și poartă grijă de el întocmai ca de Martin și de copiii lui.

De aceea lumea îi zicea lui Șofron — Șofron al Pădurencii.

Iară Iorgovan își petrecea în birtul de la Curtici.

— Măi Iorgovane, grăi scrietorul, îți mai aduci tu aminte de Pădureanca!? A dracului de frumoasă mai era!

Iorgovan se uită lung la el.

— Îmi aduc, zise, grozav îmi aduc aminte. Măi! știi tu că fata aceea, aceea-i fată, măi! cum nu mai e alta pe lume.

— Ei, știi c-acum să ține cu Șofron?! urmă scrietorul. Al dracului e pădureanul acela!

Iorgovan se ridică în picioare, se uită cîtva timp țintă la el, apoi își trecu ochii peste masă, căutînd să găsească ceva vîrtos și greu. Nu era decît sticla cu vin: el o apucă de gît, o ridică și o aruncă drept în capul scrietorului, care stetea uimit în fața lui.

— Se ține!? Cum ai zis!? Simina se ține!? răcni el apoi și se aruncă turbat asupra nenorocitului, care se răsturnă cu fața plină de sînge la pămînt.

Săriră toți din toate părțile ca să-i despartă.

Iorgovan era feciorul lui Busuioc bogătoiul și putea să spargă capul scrietorului fără ca să i se mai întîmple și vreo altă nenorocire.

Și aceasta îi era însă destulă.

Doi dintre oameni îl apucară și-l scoaseră cu puterea din birt, ca să-l ducă acasă, și peste puțin se adună lume multă, mai ales copiii, în fața birtului, ca să afle ce s-a petrecut și să vadă ce se petrece mai departe.

Văzînd că oamenii se iau droaie după dînșii, Iorgovan își veni în fire, se opri în loc și privi împregiurul său.

— A fost destul, zise el, nu mi-o mai faceți și asta; lăsați-mă, că mă duc eu singur, oriunde ați voi să mă duceți.

— Acasă! grăi unul dintre dînșii.

— Chiar și acasă! îi răspunse Iorgovan.

Acum orișiunde ar fi mers mai bucuros decît acasă; dar trebuia să scape de ochii lumii, și el plecă cu pași iuți înainte. Mergînd, el nu se uita nici la dreapta, nici la stînga, nici înapoi; îi vedea cu toate aceste pe oameni venind în urma sa, îi auzea întrebîndu-se asupra celor petrecute și ar fi voit ca prietenul lui să moară, pentru ca nimeni să nu afle de ce l-a lovit cu sticla în cap.

Sosit apoi acasă, el stete neclintit față în față cu taică-său, în vreme ce oamenii veniți cu dînsul spuseră cele petrecute.

— Unde-ai ajuns?! ce-ai făcut, Iorgovane?! grăi Busuioc, mîhnit pînă în adîncul inimii, după ce se văzu singur cu dînsul.

— Eu n-am făcut nimic — îi răspunse feciorul — tu le-ai făcut toate!

Grăind aceste, el se depărtă, ca să nu-l mai simtă aproape de sine pe taică-său și să poată înăbuși pornirea ce izbucnise fără de veste în el cu atîta putere,

încît îi venea să-și ieie lumea în cap, să se ducă departe pînă ce nu i se va fi perdut urma.

Busuioc alergă iar la popa.

— Acum mai ales să-l lăsăm în pace, grăi popa, și dacă nu-și vine în fire, atunci e rău. Vorba e numai să punem lucrurile la cale și să facem ca și cînd nu s-ar fi întîmplat nimic.

Popa se duse dar la scrietorul care zăcea bolnav, îl împăcă, și lucrurile se netezirăr, iar Iorgovan rămase nesupărat de nimeni.

El avea însă destulă supărare în el însuși.

I se turburase toată firea și în turburarea lui nu mai găsea nicăieri odihnă.

Îl vedea mereu înaintea sa pe Șofron căutîndu-și molcom de treabă, îl vedea pe scrietorul răsturnîndu-se cu fața plină de sînge, se vedea pe sine lovind fără cruțare în Simina, bătîndu-și joc de norocul său, tăvălindu-se prin birturi, furînd pe taică-său și auzea neîncetat cuvintele: „Șofron e om, Iorgovane!"

Da! Șofron era om!

Dar una îl strivea pe Iorgovan mai presus de toate: încordarea dintre el și taică-său.

„Tu le-ai făcut toate!"

Aceste vorbe, spuse așa în pripa mîniei, Iorgovan nu putea să și le ierte: trebuia să mai adauge ceva la ele, să le lămurească, să spună tot ceea ce avea pe inimă.

„Mai avem o vorbă!" își ziceau ei amîndoi de cîte ori ochii lor se întîlneau.

Nici unul nu avea însă destulă vîrtute în el ca să deschidă vorba.

Lui Busuioc îi era silă, iar fecioru-său se temea ca nu cumva să se întîmple un lucru de care s-ar îngrozi un întreg colț de țară.

Joi după-amiazăzi, cinci zile după cele petrecute la birt, Iorgovan îl întrebă pe taică-său dacă se duce el ori nu la Arad.

— O să mergem vinerea viitoare, îi răspunse bătrînul strîmtorat.

„De ce ?!" ar fi voit Iorgovan să întrebe, el însă se întoarse îndărătnic în călcîi, ieși din casă și plecă

drept spre birt, așa, din pornire îndărătnică, fără ca să-și mai deie seamă despre ceea ce face. Voia să-l doară pe taică-său!

Intrînd în birt, el simți, că toți se feresc de el. Ceru vin, așteaptă însă timp îndelungat și nimeni nu-i aduse.

El începu să bată în masă.

— Vine! îi răspunse unul dintre băieți, dar trecu iar timp la mijloc și nimeni nu veni.

El începu să bată din nou în masă; văzînd apoi că acum nici nu-i mai răspunde nimeni, se ridică mînios și se duse în partea cealaltă a birtului, unde-l văzuse pe băiat.

Acesta stetea nedumerit într-un colț.

— Ce-i!? grăi Iorgovan mînios.

Băiatul dete strîmtorat din umeri, iar cei patru oameni care erau la una dintre mesele despre uliță rămaseră privind cu încordare cînd la unul, cînd la altul.

— Busuioc a lăsat vorbă să nu îi mai dăm, grăi băiatul întorcîndu-se spre ei.

Iorgovan începu să rîdă.

— Aici, zise el, nu poruncește Busuioc: poruncesc eu. Tu mă știi că nu mă pricep la glumă. Adă vinul!

Grăind aceste, el se întoarse iar în partea retrasă a birtului și se așează din nou la locul lui.

— D-voastre vedeți că n-am încotro, le zise băiatul celor patru oameni și se duse de-i dete vinul.

Rîzînd apoi așa în el, Iorgovan își beu încetul cu încetul cele cîteva pahare de vin, mai stete cît mai stete fără de nici o treabă, apoi plăti și pe-nserate o luă drept spre moară, ca să-și încheie socotelile.

Ca totdeauna, erau și acum oameni la moară, și cîțiva dintre dînșii steteau de vorbă cu morarul la lumina unei lămpi ce era atîrnată într-un cui deasupra mesciorii din colț.

Ei se sculară cînd Iorgovan întră.

Iorgovan le zise: „Bună seara!“, se așeză cam posomorît la masă, apoi luă condica și pana, ca să facă socoteala.

Nu era beat, vedeau însă cu toții că e cam amețit.

— Nu e stricat nimic la moară? îl întrebă el pe morar.

— Nimic, răspunse acesta.

— Ia să vedem, grăi Iorgovan ridicîndu-se. Taica zice că n-o să ducem făina pe mîne la tîrg. Mă duc eu singur, și dacă e ceva de trebuință, e bine să știu.

În moară se aflau trei lămpi: una deasupra coșului, alta în fața locomobilei, unde lucra morarul, iar a treia, cea atîrnată deasupra mescioarei. În partea dreaptă a morii, unde se aflau roatele cele primejdioase, era de tot întuneric.

Văzînd că Iorgovan pleacă spre această parte, morarul luă lampa din perete și plecă cu ea în urma lui, ca să-i lumineze.

Iorgovan cercetă cu de-amănuntul roate, șuruburi și chingi, atingîndu-le mereu cu condeiul pe care-l avea în mînă; la roate însă el lăsă condeiul să cadă fără de veste, apoi zise că e bine și se întoarse iar la condica de pe masă.

Morarul atîrnă iar lampa de cuiul ei.

Iorgovan începu să caute pe masă.

— Condeiul, zise el. Așa-i! l-am uitat.

Morarul grăbi să-l caute.

— Lasă! că-mi aduc aminte unde l-am scăpat, îi zise Iorgovan și se întoarse iar spre partea întunecată a morii.

Morarul sări din nou la lampa din cui, o luă și plecă cu ea în urma lui.

Iorgovan se opri strîmtorat din drum.

La asta nu se gîndise.

— Adă lampa! grăi el cu glas înăbușit și tremurînd în tot trupul.

Luînd însă lampa de la morar, el o apucă așa, că tinicheaua strălucitoare rămase întoarsă spre fața lui, și nu numai că nu-i arunca lumina în cale, dar îi mai lua și vederile cu strălucirea ei.

Cîtva timp se făcu liniște, încît nu se mai auzea decît învîrtirea roatelor neobosite, bătaia coșului și pașii lui Iorgovan, care înainta oblu spre unul dintre stîlpii de la dreapta locomobilei.

Deodată scoase un răcnet de se cutremură toată moara, hîrburile de sticlă căzură sfărîmate peste fierăria locomobilei și moara se umplu de lumină.

Grăbind să deie ajutor, oamenii-l găsiră pe Iorgovan sub stîlp, învăluit în flacările care într-o clipită cuprinseseră hainele de pe el.

XXII

Fă trei cruci și zi „Doamne-ajută"! cînd treci pragul casei, fie ca să ieși, fie ca să intri, căci lumea din întîmplări se alcătuiește, iar întîmplarea e noroc sau nenorocire, și nimeni nu știe dacă e rău ori bun ceasul în care a pornit, nici dacă va face ori nu ceea ce-și pune de gînd.

Nenorocirea îl ajunsese strașnic pe Iorgovan: a dat în graba lui peste stîlp, s-a izbit de el, a spart lampa și a căzut aprins la pămînt.

Cine e oare acela care s-ar încumeta să se laude că nu i s-ar fi putut întîmpla și lui una ca aceasta?! cine oare putea să nu fie cuprins de milă cînd îl vedea plin de arsuri, trupul o rană!?

Satul întreg era adunat la casa lui Busuioc cînd oamenii îl aduseră pe Iorgovan, și nimeni nu se mai gîndea să alerge la focul ce ardea în marginea satului, mistuind și moara, și grîul din saci, și făina din coș, și condica cu socotelile morii.

— L-au frînt și pe el roatele ca pe Pupăză! zicea unul.

Unii știau că e mort, alții, că mai trăiește, dar n-o s-o ducă pîn-a doua zi, iar alții, că n-are decît pe ici, pe colo cîte-o arsură care o să-i treacă în cîteva zile.

Cînd doctorul sosi la casă, se îndesuiră cu toții în urma lui și curtea lui Busuioc se umplu de lume.

Cînd doctorul intră, Iorgovan zăcea nemișcat și amețit de usturime.

Doctorul îl căută cu de-amănuntul, stete apoi pe gînduri și dete din umeri.

— E rău de tot, zise el, dar omul e tînăr și poate încă să scape. O să facem tot ceea ce va fi cu putință.

— Averea mea toată ţi-o dau, strigă Busuioc, numai să-l mai văd încă mergînd la birt!

Iorgovan îşi ridică ochii spre el.

— Nu mai vreau! grăi apoi încet. O să vezi tu că nu vreau.

Preste puţin el apucă mîna doctorului, o strînse cu deznădăjduire şi se uită lung şi stăruitor în ochii lui.

— Aibi răbdare — îi zise doctorul — că scapi.

— Am răbdare, mă vezi că nu mă vaiet, îi răspunse Iorgovan.

Şi avea Iorgovan răbdare. Ceasuri întregi el zăcea nemişcat în culcuşul lui, iar cînd se apropia cineva de dînsul, ochii lui rîdeau.

Linişte, multă linişte cerea doctorul, şi liniştea îi întrase chiar şi în suflet, căci omoară durerea trupească orişice simţire din om şi rămîne ea singură stăpînă pe el.

Primind vestea despre nenorocirea ce-l ajunsese pe Iorgovan, Simina sări în picioare.

„Nu-i adevărat! îşi zise ea. El minte şi acum! Şi-a făcut el însuşi nenorocirea".

Apucată de gîndul acesta, ea alergă la Şofron.

— Du-te, zise el, că o să-i fie bine dacă te vede şi te ştie aproape.

Simina îşi încleştă mînile, rămase cîtva timp cu ochii aţintiţi la el, apoi îşi acoperi faţa cu amîndouă mînile şi suspină adînc şi lung.

— Ce-i!? întrebă el apropiindu-se de dînsa.

— Şofroane! îi răspunse ea, luîndu-şi iar firea ei aşezată. Busuioc vrea, mi-a spus-o alaltăieri preuteasa, şi eu nu mai pot, nu mai vreau, nu mă iartă firea să-i zic ba. Am, Şofroane, slăbiciunea pentru Iorgovan! Ce să mă fac dacă am, cum aş avea pentru copilul meu, şi, Doamne fereşte, mi-e groază de gîndul morţii lui mai mult decît de al morţii mele.

Şofron se dete puţin înapoi.

— Atunci nu te duce, zise el. Nu-l iubeşti tu pe el cît te iubesc eu pe tine.

— O ştiu! — strigă ea — asta e, c-o ştiu. Ca tine, Şofroane, nimeni nu poate, că tu eşti om, iar eu sunt o muiere ticăloasă, care nu poate nimic.

— Pot eu! — zise el — și nu te las. Dacă te iubesc și nu te vreau, e fiindcă văd că nu e bine nici pentru tine, nici pentru mine, iar nu pentru ca să te las să dai în nenorocirea pe care o văd, o simt, am trăit-o de atîte ori stînd de vorbă cu mine însumi. Viața ta e a ta, și mie de a lui prea puțin îmi pasă!

— Și ce vrei să-mi faci? îl întrebă ea îndărătnică.

— Ce vreau? răspunse el. M-am gîndit eu și la asta. Mult mă gîndesc eu și tot la tine mă gîndesc. Am destul timp. Cînd port coarnele plugului și potrivesc brazda ca să fie dreaptă și potrivită-n adîncime, n-am altă treabă decît să gîndesc, fiindcă lucrul ăsta îl fac eu și prin întunerec, atît de bine îl știu, mi-l face mîna ea de ea, oarecum fără de știrea mea. Apoi știu eu ce-i în mine și nu se poate în lumea asta s-o știi și tu fără ca să ții la mine, măcar cum țin eu la Coarneșul meu, fiindcă e al meu și trage bine și mă cunoaște, mă simte, Simino, de departe, și cînd mă duc să-l iau de la iarbă, se întoarce spre mine, își ridică ochii și mă așteaptă, uitîndu-se în calea mea. Și dacă nu vrea Coarneș, un lucru, nu pot nici eu să-l fac cu toată inima. Tu fă ce vrei, dar știu că nu poți. Iar dacă poți, Simino, atunci e mai bine să fii dobitoc decît om.

Simina rămase cîtva timp perdută și cu ochii la pămînt înaintea lui, apoi începu să plîngă, îi apucă mîna și o sărută de mai multe ori.

— Nu pot, zise ea. Ce să fac dacă nu pot?! Șofroane, nu mă părăsi.

— Niciodată, răspunse el, tu știi că niciodată n-o să te părăsesc.

Și s-a dus Simina la Curtici, fiindcă nu mai putea să rămîie.

Busuioc era gata să-și deie toată averea ca să-și vadă încă o dată feciorul pus în picioare, dar nu i-a spus doctorului că a venit Simina, Pădureanca, să-l vadă și să-l caute pe bolnav. Ce știa doctorul?! Te pomenești c-ar fi zis că nu e bine s-o vadă, nici ca ea să-l caute.

Cînd Simina întră în casă, Iorgovan zăcea pe spate, liniștit și nemișcat ca de obicei.

Ea se apropie tremurînd și fără zgomot, apoi, cînd

ochii lor se întîlniră, rămase neclintită în loc, sub farmecul ochilor lui mari.

— Vai, Doamne! Tu, Simino! Săracul de mine! şopti el, apoi îşi adună toate puterile, ridică amîndouă braţele spre ea, o apucă de umeri, o aduse spre el şi-i sărută gura, apoi un ochi, apoi celălalt, apoi o depărtă, ca să se poată uita drept în faţa ei.

Ea îi luă mîna şi o dete încetinel înapoi, se lăsă pe pat, lîngă dînsul, şi cîtva timp rămaseră aşa tăcuţi şi nemişcaţi.

— Şi Şofron ce mai face? întrebă el într-un tîrziu.

Ea tresări, se ridică puţin, apoi se întoarse asupra lui, îi luă capul între mîini şi-i sărută fruntea.

— E bine, sănătos, răspunse.

Cuprins de fiori, Iorgovan îşi strînse încă o dată toate puterile, ridică din nou braţele, ca să o cuprindă cu ele, apoi dete un gemet lung, braţele îi căzură înapoi şi răsuflarea i se curmă.

Simina se îndreptă, stete cîtva timp ca scoasă din fire, apoi se întoarse repede, să uită prin casă, se duse de deschisă uşa şi strigă tare, dar cu glasul aşezat şi deschis:

— O luminare!

BABA DANA

Orișicare om adevărat trebuie neapărat să fie cuprins de înduioșare cînd, mai ales pe-nsărate, aude vreun clopot care sună ca cel de la biserica la care umbla-n timpul copilăriei sale.

Își aduce aminte de viața trăită atunci în toate amănuntele ei și simte din nou starea sufletească a zilelor de mult trecute.

Mie îndeosebi îmi este peste putință să nu mă gîndesc în asemenea împrejurări și la Baba Dana. Lumea îi zicea Prescurăreasa, fiindcă popa, socotind-o femeie iertată și curată la suflet, primea drept bine plămădite prescurile ieșite din mîinele ei.

Barbu, soțul ei, era crîsnic, trăgea clopotele, purta grijă pentru curățenie și buna rînduială în biserică și-i ducea popii cădelnița, și noi, băieții de la școală, ne simțeam foarte fericiți cînd el ne dădea voie să tragem clopotele alături cu dînsul și drept recunoștință măturam prin biserică ori îi dedeam într-altele ajutor.

Pe Baba Dana eu numai babă o știam. Chiar și în timpul copilăriei mele dînsa era babă știrbă, cu fața zbîrcită, cu părul cărunt și cu ochii mărunți și pătrunzători. Tot babă a rămas și după ce eu m-am făcut băietan, iar cînd am ajuns flăcău, ea mi se părea mai puțin bătrînă de cum mi-o aduceam aminte din timpul copilăriei mele.

Ea nu era numai prescurărească. Îi mersese vestea și ca descîntătoare cu rost binecuvîntat.

Cei ce sufereau de junghi în coaste, de friguri, de dureri de cap ori de inimă la dînsa alergau, și mare minune ar fi fost dacă nu s-ar fi vindecat.

Mai presus de toate erau însă buruienile de leac, rădăcini, cotoare, frunze, flori, mai rar seminţe, pe care mai ales în timpul tîrgului de ţară le vindea într-un colţ al pieţei. Nu pot să mă gîndesc la timpul copilăriei mele fără ca s-o văd înconjurată de lumea pe care o dumirea care dintre cele puse de dînsa-n vînzare pentru care anume boli este leac bun și dîndu-le cumpărătorilor îndrumări cum au să se folosească de cele cumpărate de la dînsa.

Întîmplîndu-se într-un rînd s-o găsesc singură, m-am oprit din drumul meu și-am întrebat-o, după obicei, ce mai face.

— De! — mi-a răspunse dînsa — mă lupt și eu ca toată lumea cu multe nevoi ale vieţii și aștept să-mi vie rîndul.

Era răspunsul obicinuit al bătrînilor la întrebări ca cea pusă de mine, și eu îl găseam prea firesc după ce de atîta timp o știam babă.

— Ţi se va fi urît, că e cam de mult de cînd tot aștepţi, i-am zis eu.

Ea se uită zîmbind la mine.

— N-aș spune adevărul dac-aș zice că da, grăi dînsa. Orișicît de lungă ar fi viaţa și orișicît de multe i-ar fi nevoile, cîtă vreme ai parte de sănătate, nu te saturi de a-ţi înșira zilele.

Așa trebuia să vorbească dînsa, care-și trăia zilele purtînd grijă de sănătatea altora.

— Te văd acum om în toată firea — urmă peste puţin — și mi te aduc aminte ca copil și sunt mari schimbările prin care-ai trecut făcîndu-te om. Nu sunt nici eu tot ceea ce eram atunci.

Deși era lucru firesc ceea ce-mi spunea, mi se părea că-n cercul restrîns în care-și petrecea viaţa ea nu putea decît să rămîie tot ceea ce a fost.

— Mie — i-am zis dar — îmi pari tot cum erai și parcă nici n-ai fost vreodată altfel.

— Pentru că numai așa m-ai văzut și altfel nu mă știi, întîmpină dînsa. Uite, urmă peste puțin, arătînd asupra buruienilor ei. Mama, fie iertată, m-a învățat cum se culeg buruieni de acestea și cum să mă folosesc de ele pentru vindecarea boalelor. Nu era cu putință să mă opresc unde m-a lăsat dînsa. Orișicît de bune ar fi fost poveţele ce mi-a dat, am adăugat azi una, mîne alta la ele, și azi știu cu mult mai multe de cum știa dînsa. Toată buruiana e bună de ceva: vorba e numai să știm la ce e bună și cum avem să ne folosim de ea. Multe din ele sunt într-un fel hrană, într-altul leac și iar într-altul otravă. De la una iei rădăcina, de la alta cotorul ori scoarţa, de la alta ramurile, mugurii, frunzele, florile, fructul ori seminţele. Unele le guști crude, altele le fierbi, iar altele le opărești, ca să le bei zeama, le usuci și le sfărîmi praf ori le pui pe foc, ca să te afumi cu ele. Unele le pui pe rană, cu altele faci oblojeli, iar altele le fierbi, ca să te speli cu zeama lor. Mai rămîne apoi să știi cînd și cum ai să le aduni iarna, primăvara, vara ori toamna, mai-nainte de a fi înflorit ori după ce i s-a copt rodul, noaptea ori ziua, dimineaţa ori seara. Multe, foarte multe ai să știi, multe încercări ai să faci pentru ca să te dumirești, și trăindu-mi zilele, eu am adăugat și adaug mereu la puținele pe cari le știu din spusele mamei. Cum ar fi cu putință să mi se fi urît a-mi aștepta sfîrșitul, cînd mai sunt atîtea și atîtea asupra cărora nu m-am dumirit încă?! Se zice că omul cît trăiește mereu învaţă, deci cu atît mai mult trăiește, cu atît mai multe ajunge să știe. Apoi — adăugă luîndu-și răsuflarea — mă întreb, în tot cazul: ce se alege, după ce voi fi murit, de întreaga trudă a vieții mele? O să mai fie cumva de vreun folos ceea ce, trăind pe pămînt, am adunat în sufletul meu?

— Mare întrebare, la care nici unul dintre muritori pînă acum nu s-a învrednicit să dea răspuns, îi zisei eu.

— Eu — stărui dînsa — dau cu socoteală că ceea ce în suflet s-a adunat nu rămîne în pămînt, ci trece cu sufletul în lumea cealaltă, unde bobii nu se numără numai, ci se și cîntăresc, și sămînța seacă nu poate să fie deopotrivă cu cea miezoasă. Așa mă taie capul,

dar de știut nu pot să știu nimic și de aceea durerea cea mare a bătrîneţelor mele e că n-am cui să las moștenire cele moștenite de la mama și sporite din truda vieţii mele.

— E o lume întreagă care te-nconjură, îi zisei.

— E , răspunse ea. Am și copii, atît băieţi, cît și fete, ba și nepoţi, precum și nepoate. Băieţii și nepoţii umblă însă fiecare în cărările sale, iar fetele și nepoatele se leapădă de cele băbești. Lumea de azi e de tot nouă și nu vrea să aibă nici o legătură cu cea veche, și pe cînd mai-nainte femeile veneau la mine să le dau buruieni ca să aibă, azi dau năvală, cerînd buruieni, ca să nu aibă copii. De ce adecă să-i mai ai dacă cer atîta bătaie de cap și atîtea jertfe și pe urma lor nu te poţi aștepta nici măcar la mulţumirea de a ști că au să-ţi ducă mai departe gîndul cel bun și să scoată la capăt cele începute de tine?!

— De! — am adăugat așa, mai în glumă — buruienile rămîn și de aci înainte tot cele ce au fost pînă acum și nu se mai întreabă dacă mai știu ori nu oamenii cînd să le adune și cum să se folosească de ele.

Au trecut ani și iar ani de zile fără ca s-o mai fi văzut pe Baba Dana și adeseaori îmi aduceam aminte de spusele ei.

„Ce va fi lăsat oare aici?! și ce va fi luat cu dînsa?“ m-am întrebat apoi cînd am primit, în sfîrșit, vestea despre moartea ei.

O RĂZBUNARE

Nuvelă

I

— O, Doamne! Eu ce să-mi fac!? grăi Chiriac. Ţi-am dat şi iar ţi-am dat cîtă vreme aveam de unde să-ţi dau. Îţi dau şi acum bucuros cînd şi cît mă iartă împrejurările. Un psalt ca mine, însă, puţin cîştigă, căci de cînd cu războiul, nunţile sunt de tot rare, botezurile au scăzut, oameni mor, ce-i drept, dar nu aici, la Bucureşti, ci pe unde sunt îngropaţi fără prohod, iar înmormîntările şi parastasele sunt sărăcăcioase. Mai ai şi tu răbdare. În vremuri ca cele de azi nu ne rămîne decît să se mulţumească fiecare cu ceea ce se poate.

— Dar nu cer nici eu ceea ce e peste putinţă, îi răspunse Caliopi, fiica lui. Azi-mîne se împlinesc doi ani de cînd Iancu a plecat şi m-a lăsat cu doi copii în spinare. De atîta timp nu mai ştiu ce s-a ales de el. Mai trăieşte ori e mort de mult şi îngropat undeva în vreun şanţ de la marginea drumului.

— Asemenea gînduri să nu-ţi faci, o-ntrerupse Chiriac. Acum, după ce, cu voia lui Dumnezeu, s-a sfîrşit războiul, azi-mîne o să ne pomenim cu el ori cel puţin o să primim veste despre dînsul. Dac-ar fi murit, ni s-ar fi trimis cuvenita înştiinţare. Te pomeneşti c-a căzut prizonier şi l-au dus undeva de unde vestea străbate cu anevoie pînă la noi.

— Chiar şi dac-aşa ar fi—întîmpină dînsa — deocamdată eu şi copiii umblăm iarna în haine de vară, căci cele

ce țin cald s-au învechit și sunt purtate și zdrănțuite de ți-e greu să ieși îmbrăcată în ele. A rămas, nu-i vorba, și turcoaica, urmă ea, cu trei copii și bine nu-i va fi mergînd nici ei de cînd ai noștri i-au luat bărbatul și l-au dus în Moldova, dar milă are să-ți fie mai mult de noi, care-ți suntem apropiați.

Chiriac, supărat, se uită la ea lung și clătinînd din cap.

— De milă nu e și nici nu poate să fie vorba, îi zise. Aș fi în stare să-i scot măruntaiele și să le pun în vînzare dacă mi-ar da cineva pentru ele ceea ce am să iau de la dînsa. Ani și iar ani de zile de-a rîndul mi-am tras și azi, și mîine de la gură, ca să adun gologan cu gologan banii pe care i-am dat pentru cocioaba dărăpănată din Calea Moșilor. Mă adimenise gîndul ca să-i dau o spoială și-o să iau chirie bună pentru ea. M-am bucurat dar cînd a venit turcul să-mi spună c-o ia și-n starea în care se află. Iată că au trecut însă doi ani și mai bine fără ca să fi avut vreun cîștig pe urma banilor băgați în acele ziduri mucegăite. Cum îți mai poate trece prin gînd că mi-e milă de turcoaică!? Tu știi prea bine că am colea în sertarul mesei hotărîrea judecătorească în virtutea căreia pot să scot în vînzare tot ceea ce găsesc în casă și-n prăvălie. M-am și dus s-o fac aceasta.

— Dar te-a răzbit mila cînd ai văzut-o plîngînd și bocindu-și cei trei copii, îl întrerupse Caliopi.

Chiriac mai vîrtos se supără.

— Ba mai puțin îmi pasă ce se va alege de dînsa și de copiii ei! întîmpină dînsul. Vorba e însă, cu ce m-am ales? Am să iau de la dînsa pestepatru mii de lei, iar din cele ce am găsit în casă și-n prăvălie nu pot să scot nici două mii. Nu e oare mai cuminte ca acum, după ce s-a sfîrșit războiul și azi-mîne poate să se-ntoarcă și turcul, să-i lași în pace, ca să-și vîndă mărfurile, mai cafea și ceai, mai măsline și lămîi, mai rahat și zaharicale, mai scrobeală, săpun și altele de felul acesta? Agonisise nu numai pentru sine și pentru copii, ci și pentru ca să-și plătească încetul cu încetul chiria.

Caliopi era din ce în ce mai nerăbdătoare.

— Tot milă e, orișicum vrei s-o cocolești! strigă dînsa. Cine știe ce are să fie peste șase luni, peste un an,

peste doi?! Știu însă că-n vremuri ca cele de azi suta prețuiește mai mult decît peste un an, doi mia. Ai uitat, se vede — urmă ea aprinsă — prin cîte am trecut noi după ce nemții, ungurii, bulgarii și turcii s-au năpustit asupra noastră și s-au făcut aici stăpîni, de-au luat pentru sine tot ceea ce era bun și și-au bătut joc de noi, lăsîndu-ne numai ceea ce lor nu le mai trebuia. Nu! milă de dînșii să nu ai nici dacă i-ai vedea pe ai lor sîngerînd din toate mădulările ori murind de foame și de frig. O mare mulțumire sufletească e să-i vezi umiliți și călcați în picioare!

Chiriac o ascultă plimbîndu-se în jos și în sus prin casă, apoi se duse la masă, scoase hotărîrea judecătorească din sertar și i-o dete fiicei sale.

— Poftim, îi zise. Fă ce vrei și ce poți cu ea. Potolește-ți focul. Dar să nu mai zici apoi că mi-e milă de una ca dînsa și să mă lași în pace. Al tău să fie tot ceea ce vei putea să scoți, să vă îmbrăcați de iarnă tu și copiii tăi, dar să știi că nu mai am de unde să-ți dau!

II

Fatma, singura soție a lui Selim Ghiordun, era adevărată turcoaică, femeie cu frica lui Dumnezeu, tăcută și sfiicioasă, gata-n toată clipa de a se pleca-n fața acelora pe care-i socotea mai presus de dînsa. Rău de tot i-a mers deci numai în timpul cînd dușmanii erau pe la hotare. După ce turcii au intrat dimpreună cu ceilalți în București, dînsa a găsit între dînșii oameni cu suflet curat, care i-au venit într-ajutor. Tot a mai trecut însă timp pînă ce a ajuns să-și deschidă iar prăvălioara și să cîștige și din vrednicia ei cîte ceva. Lasă că nu avea mărfuri, dar n-o ierta firea ei de musulmancă să steie cu fața dezvelită în dosul tejghelei și să-și vîndă marfa ca orișice creștină. Abia după cîteva luni a ieșit de undeva un armean, care i-a dat și marfă și o fetișcană de vreo cincisprezece ani, care le dedea mușteriilor marfa și lua de la dînșii gologanii. Nici acum însă cîștigul nu prea era îmbelșugat, căci armeanul lua jumătate din el.

Mai era apoi şi că Selim nu cîştiga numai din vînzarea mărfurilor, ci şi ca meşter iscusit, care făcea ori repara rîşniţe de cafea.

Nădejdea ei era că turcii-l vor schimba pe bărbatul ei cu vreunul dintre românii prinşi de dînşii, ceea ce-i şi făgăduiseră, dară ei au fost nevoiţi să plece-n graba mare mai înainte de a o fi putut face aceasta.

Bine nu putea să-i meargă Fatmei nici după ce s-au întors ai noştri.

Te miri c-a scăpat cu marfa şi cu boarfele ce mai avea.

Cînd dar Chiriac a venit să-i arate hotărîrea judecătorească, ea s-a plecat umilită şi cu ochii în pămînt.

— Iată, a zis, aceasta e tot ceea ce am. Fă ce vrei, căci orişice vei fi făcînd, nu mi se cuvine şi nici nu am să mă plîng.

Cum o fi stat ea-n faţa lui, cum se va fi uitat la el şi cum va fi rostit vorbele, aceasta nu se poate spune; destul că nu era om cu inima deschisă Chiriac cînd i-a spus fiicei sale că loc pentru milă în sufletul său nu-i... şi celelalte pe care le-a mai spus.

Om era şi el, slab de înger ca toţi cei de seama lui, fiinţă neajutorată.

— Bine, jupîneasă, i-a zis el. Uite, n-am să ţi-o fac. Am şi eu tată şi mamă, am fraţi şi surori, am soţie şi cîţiva copii care au trecut în lumea cealaltă, de unde vor fi putînd să-mi vadă faptele, şi nu vreau să-i supăr. N-aş face-o poate pentru d-ta, dar o fac pentru cei trei copii, al căror tată-i dus în drum pe care nu-l face de bunăvoie. Te mai păsuiesc, dar ai şi d-ta grijă, ca să nu mă căiesc de a o fi făcut aceasta, şi pune-n fiecare zi cîte ceva la o parte, pentru ca să scapi în cele din urmă cu obrazul curat.

Aceasta o făcea Fatma şi fără ca să i-o fi spus el: aduna, sărmana de ea, şi azi, şi mîne, dar puţin cîte puţin, şi cînd nu pui mult, se cere mult timp pentru ca să aduni destul.

Acum ea se-nchină-n faţa lui, copleşită de simţămîntul că tot oameni cu inima curată şi cu gîndul îndreptat spre cele bune sunt şi creştinii.

—Alah! Alah! Nu mă certa, dar eu nu mai înțeleg de ce le poruncești tu celor ce ți se-nchină să sîngereze și să moară luptîndu-se împotriva celor ce sunt deopotrivă cu dînșii.

Cînd s-a pomenit deci față-n față cu Caliopi, care a venit iar cu hotărîrea judecătorească, Fatma a rămas cuprinsă de îndoieli împreunate cu uimire.

Nu intra în capul ei cel strîmt gîndul că un om în toată firea poate să zică azi una și mîne să se dezică.

„De! își zise-n gîndul ei. Ce nu e omul în stare să facă de dragul copiilor săi!? Se vede că ea l-a scos, săracul, din minți."

Caliopi nici nu era apoi bărbat, ci femeie, ca orișicare turcoaică. În fața ei dar nu stetea Fatma tot atît de plecată.

— La aceasta nu mă așteptam, grăi dînsa, dar de mirat nu mă mir, căci pe toate căile sunt oameni care azi zic una și alta fac mîne. Tatăl d-tale mi-a spus, ce-i drept, că-mi lasă timp de răsuflare, dar nu mi-a spus și pînă cînd. E pînă astăzi, și nu pot decît să-ți zic ceea ce i-am zis și lui: orișice vei fi făcînd, nu mi se cuvine și nici nu am să mă plîng.

Caliopi se simțea adînc jignită. Îi era greu că tatăl ei a grăit într-o clipă de slăbiciune o vorbă de care împrejurările nu-l iartă să se ție.

— Te plîngi, îi zise, chiar cînd mi-o spui aceasta. Vorba e însă că am și eu copii, al cărora tată e dus de atîta timp și nu știe nimeni ce se va fi ales de el.

— Vei fi avînd ori nu, întîmpină Fatma, asta nu înseamnează nimic: ai dreptate, și atît e destul. Am și eu copii, da' tot îți recunosc dreptatea, și nu sunt în stare să ascund nimic din cele ce ți se cuvin. Părintele care-și iubește copiii nu face de dragul lor nimic ce nu trebuie să facă. Mai curînd ori mai tîrziu tot are să-și facă mustrări, și atunci îi iubește mai puțin, ba chiar, îi pare rău de a-i fi avut. De aceea e rea și fapta copilului care-și înduplecă părintele să facă ceea ce nu se cuvine. Ia, cucoană, tot ceea ce este-n prăvălie și-n casă; toate ți se cuvin!

Caliopi se simțea strivită de gîndul că-n adevăr nu trebuie să-l ispitească pe tatăl ei, dar tocmai aceasta

o făcea şi mai îndîrjită. Mai vîrtos rîvnea la mulţumirea sufletească de a o vedea pe turcoaică umilită şi călcată-n picioare.

— Nu cumva ai voi să răbdăm noi la foame şi la frig pentru ca voi să aveţi mai puţine suferinţe!? exclamă dînsa.

— Asemenea gînduri sunt departe de mine, îi răspunse cealaltă. Încă o dată îţi spun: ai dreptate şi atîta e destul. Turcii noştri n-au cîtuşi de puţină milă de voi cînd le cădeţi în mînă; de ce să aveţi voi milă de o turcoaică şi de copiii ei!?

Aceasta le-ntrecea toate şi-o scoase pe Caliopi din răbdare, încît sîngele îi năvăli în obraji şi ea-ncepu să tremure în toate încheieturile.

— Să mă ierţi, strigă dînsa. Noi nu suntem turci! Niciodată şi nicăieri noi n-am siluit, n-am despuiat, n-am asuprit pe nimeni, nici ne-am dat silinţa să luăm pămîntul de sub picioare ori pînea de la gura altora.

— Nedreptăţi se fac şi aici, şi multe au şi-n mijlocul vostru străinii să sufere, întîmpină turcoaica.

— Nu! Nu! strigă iar Caliopi, care abia acum înţelegea slăbiciunea tatălui său. Vor fi suferind, dar nu de la românii cei adevăraţi, ci de la veneticii pripăşiţi printre dînşii, care ţin să pară mai şi mai decît chiar şi cei mai neaoşi români. Şi pentru ca să ştii că aşa este — adăugă dînsa cu hotărîre — mai bucuros mă lipsesc decît să fiu pusă în rînd cu turcii. Poftim! urmă, aruncîndu-i în faţă hotărîrea judecătorească.

Ce era, adecă, dacă treceau ea şi copiii prin iarnă îmbrăcaţi în vechituri!?

Turcoaica i se uită cu îndrăzneală-n faţă.

— Şi mîne ori poimîne o să fii iar aici, cu altă hîrtie! îi zise.

N-a mai venit Caliopi, dar nici Fatma n-a mai avut zi ticnită şi somn liniştit pînă ce nu s-a-nvrednicit să se ducă ea ca să numere banii pe masă.

SÎN VASII

Era un vechi obicei al casei ca cea din urmă noapte a anului s-o petreacă adunaţi cu toţii la un loc, şi d-l Iorgovan Ceplac, căldărarul, ţinea să păstreze cu toată sfinţenia obiceiul acesta. Aşa se pomenise el şi cucoana Sofiţa, care era fată de căldărar, de fel din Braşov, şi nu-şi puteau închipui sfîrşitul anului altfel. Bolnavi dacă ar fi fost, de Sîn Vasii s-ar fi sculat din pat şi-ar fi stat la masă cu calfele şi cu ucenicii, căci altfel Anul nou nu putea să le aducă noroc.

Încă la amează̆zi se înceta cu lucrul, pentru ca oamenii să aibă timp de a se spăla şi premeni şi să iasă-n oraş, dacă voiau să-şi cumpere cîte ceva. Treceau apoi unul cîte unul pe la „cantor", ca să fie socotiţi, şi patronul le număra simbria pe o lună pe deasupra, ca să se bucure şi să fie voioşi, iară la opt seara suna clopotul şi se adunau, cu mic, cu mare, la masa-ncărcată cu toate bunătăţile, totdeauna aceleaşi după rînduiala pe care cucoana Sofiţa o ştia din copilăria ei, ca la masa din ziua de Anul nou: sarmale, purcel fript în coaja lui, plăcintă cu bani şi cu bilete de noroc, iară vinul totdeauna negru.

Acum, o dată pe an, cei mici erau mari, iară cei mari se făceau mici: ucenicii şedeau în fruntea mesei, calfele se înşirau mai în coadă, cucoana Sofiţa servea, iară d. Ceplac turna vin în pahare.

Era lucru frumos, dar nu şi mare la început cînd patronul şi stăpîna casei n-aveau copii şi se lucra-n atelier cu cîte trei-patru calfe şi tot atîţia ucenici. Au venit însă unul cîte unul copiii şi-au crescut, iar atelierul a crescut şi el, de s-a făcut adevărată fabrică. Acum erau cinci copii, trei băieţi, Mitru, cel mai mare, absolvent al şcoalei comerciale şi căldărar şi el, iar ceilalţi doi în liceu, şi două fete, dintre care Tinca, cea mai mare, trecută de optsprezece ani. Iar în atelier şi-n prăvălie lucrau totdeauna peste douăzeci, cu ucenici cu tot, cel puţin treizeci de oameni, dintre care unii căsătoriţi, şi ţineau patronul şi stăpîna casei ca de data aceasta nimeni să nu-şi strice rostul, ci să vie fiecare, ca în trecut, cu toţi ai săi, cu nevastă şi cu copii, dacă-i are.

Acum era dar nu numai frumos, ci totodată şi mare lucru seara de Sîn Vasii, praznic în puterea cuvîntului, şi cucoana Sofiţa nu mai biruia cu fetele ei la masa cea de tot lungă, ci era nevoită să-şi ia şi ajutor.

Oamenii se simţeau la început cam strîmtoraţi, şi ucenicii, ajunşi în cap de masă, steteau cu ochii în pămînt şi ca pe spini. D. Ceplac însă şi Mitru lucrau la căldări şi la cazane în rînd cu oamenii, iar cucoana Sofiţa şi fetele crescuseră în mijlocul lucrătorilor şi ştiau să vorbească cu ei; peste puţin se deschideau dar inimile, şi cînd venea rîndul plăcintelor, erau cu toţii parcă-n adevăr nu era nimeni mai mic ori mai mare şi ucenicii îşi dedeau şi ei pe faţă bine ştiuta fire de ştrengari plini de drăcii.

După masă venea rîndul sacilor cu nuci. Îşi lua fiecare suta bine numărată, apoi începeau, tot după vechiul obicei, să joace cărţi. Vai de capul celui ce-n seara de Sîn Vasii îşi pierde nucile la cărţi, căci rîd cu toţii de el, şi ţanţoş umblă cel ce a răuşit să adune nucile de la ceilalţi.

Dar lucrul cel mare, turnarea plumbului topit, urma înspre miezul nopţii, cînd se deschide cerul şi saltă banii din pămînt.

Acum se alegea care cum o să-şi petreacă nu numai anul ce vine, ci toată viaţa, căci asta se arată desluşit în figurile pe care le face plumbul turnat în apa rece.

Mai ales fetelor mari şi flăcăilor li se lămureşte acum ursitul: vorba e numai să ştii tălmăci figurile de plumb, lucru la care nu se pricepea nimeni atît de bine ca cucoana Sofiţa.

În preajma miezului de noapte se umpleau paharele, iară cînd suna de miezul nopţii, se stingeau pe o clipă toate luminile, apoi, peste puţin, patronul aprindea o luminărică de ceară, striga: „Ura!" şi-nchina paharul de Anul nou.

Ce era acum, Doamne!?

Chiuiau cu toţii, jucau, ciocneau paharele, zîngăneau banii de argint , se-mbrăţişau, se sărutau şi-şi urau unii altora mulţi şi fericiţi ani —un huiet, o zarvă, o gălăgie şi-un avînt furtunatec de ai fi crezut că se ridică cu casă cu tot în văzduh.

Aşa a fost ani de zile de-a rîndul şi aşa şi trebuia să fie, de aceea îi mergeau lui Iorgovan Ceplac şi-n casă, şi-n atelier, şi-n prăvălie, şi-n lumea cea mare toate bine.

Anul acesta însă nu mai era ca de obicei.

Încă după amiazăzi patronul era îngîndurat.

I se păruse că sunt cam plînşi ochii Tincuţei.

El se uita cu coada ochiului la cucoana Sofiţa; era-ngîndurată şi ea, căci i se păruseră şi ei cam plînşi ochii fetei şi-l vedea pe patron cam trist.

Băieţii şi fata mai mică, văzîndu-şi părinţii îngînduraţi, de asemenea-şi perduseră voia bună pe care trebuia să o aibă de Sîn Vasii.

Ce faci cu ceilalţi cînd vedeai pe patron, pe stăpînii casei şi pe ai lor atînşi parcă de brumă!?

„Ce Sîn Vasii o să iasă de aici!? Ce An nou? Ce viaţă!? Curat ca la priveghie!" îşi zicea d. Ceplac şi, marea bunătate de om blajin ce era, îi venea să ia un ciomag, să spargă căldări şi cazane şi să le facă toate valvîrtej.

Şi dacă era vorba, el însuşi şi-o făcuse, numai el, cu încăpăţînarea lui.

Fusese la casă un om, Pantelemon, care se vîra în toate fiindcă toţi îi dedeau nas. O mutră de nu puteai s-o vezi fără ca să rîzi, dar iute ca veveriţa, isteţ de-ţi ghicea dintr-o căutătură gîndurile şi hăzos, ca să fugi mereu după el.

Anul trecut, de Sîn Vasii, cînd a turnat Tinca plumbul, îi ieşise ceva ce semăna mare minune a Pantelemon şi a măritiş. Asta tot ar fi trecut, dar şi lui Pantelemon i-a ieşit plumbul a însurătoare. Rîdeau cu toţii, pînă chiar şi patronul, deşi gluma îi părea chiar şi de ajunul Anului nou cam groasă.

La miezul nopţii, însă, cînd s-au stins luminile, Pantelemon, îndrăzneţ şi din născare, şi din deprindere, n-a mai avut răbdare să aştepte pînă ce o porneşte patronul închinînd paharul, ci a luat-o razna înainte şi, cînd s-a aprins luminărica, l-au găsit sărutînd-o pe Tincuţa, şi să sărutau parc-ar fi fost numai ei amîndoi, aşa în glumă, dar cu o stăruinţă încît nu le mai lăsau rînd şi altora.

Rîdeau şi acum toţi chiar cu mai multă poftă. Patronul rîdea şi el, dar mai în silă. De Sîn Vasii se trec însă multe, şi el n-a zis nimic nici mai tîrziu, dar prin februarie i-a căutat lui Pantelemon pricină şi i-a făcut vînt, după ce stătuse timp de doisprezece ani la casa lui.

Nu s-a mai vorbit apoi despre Pantelemon: era parcă n-ar fi fost niciodată. Chiar şi Tinca-şi aducea numai arareori aminte de el, şi-ar fi voit să nu-şi mai aducă, căci inima i se strîngea cînd se gîndea că din vina ei i s-a făcut lui nedreptate.

De! o dată pe an, şi numai atunci, sunt toţi deopotrivă şi pot pentru cîteva ceasuri cei mici să se ridice-n rînd cu cei mari.

Cum ar fi putut să-i treacă cuiva prin minte că rîsul de atunci o să se mai prefacă vreodată-n plîns!?

Nici că s-ar fi prefăcut dacă patronul n-ar fi fost om sucit, care nu poate să vadă pe alţii îngînduraţi, nici mai ales cu ochii plînşi fără ca să-şi peardă sărita.

Nu se putea nimic mai firesc decît ca de Sîn Vasii să-ţi aduci aminte de ceea ce s-a petrecut la alt sfîrşit de an. El însă ţinea să-i vadă pe toţi voioşi cum se cuvine la zi mare şi nu se putea-mpăca cu gîndul că fata lui chiar şi acum, după un an de zile, se mai gîndeşte la cele de mult uitate.

— Bine, fată, se poate!? îi zise. Nici într-o zi ca cea de azi nu pot eu să am linişte!?

Ea se uită mirată la el. Nu-i luase niciodată liniştea vreunei zile.

— Dar eu n-am zis şi nu zic nimic, grăi.

— Tocmai asta e, întîmpină el, nu zici nimic, dar eşti şi acum după un an de zile-ngîndurată, le ascunzi toate-n tine şi te văd c-ai plîns în vreun colţ.

— Eu!? răspunse ea speriată. Chiar dac-ar fi, o să-mi treacă îndată ce-i voi fi văzut pe ceilalţi voioşi.

— Cum să-i vezi voioşi cînd te uiţi la ei cu ochi plînşi!? o mustră el. Ai să rîzi tu dacă e vorba să fim veseli noi ceilalţi.

— Uite, rîd, grăi dînsa începînd să zîmbească, dar în ochii ei zîmbitori străluceau picăturile de lacrămi.

— Nu vreau aşa! strigă el şi ieşi, ca nu cumva să-l vadă fiică-sa ştergîndu-şi lacrămile, că era om slab de înger şi el.

Nu! aşa nu puteau să rămîie lucrurile. Îi veneasă plece de acasă, pentru ca să nu se facă de rîsul lumii petrecînd seara de Sîn Vasii ca la pomană.

„Dacă n-a uitat pîn-acum, aşa o să te fiarbă toată viaţa, îi şoptea un glas la ureche. Degeaba! De ursita sa nu poate nimeni să scape: cum s-a arătat la plumb, aşa trebuie să fie!"

Peste vreun ceas el a chemat pe Chiriac, care făcuse anii de ucenicie deodată cu Pantelemon şi-i fusese acestuia totdeauna prieten bun.

— Să te duci, îi zise, şi să mi-l aduci pe Pantelemon, că seara de Sîn Vasii fără de el nu se poate face.

Chiriac se uită la patron cuprins de-un fel de grijă, parc-ar fi stat la-ndoială dacă e ori nu-n toată firea.

Ştia foarte bine de ce a trebuit Pantelemon să plece şi înţelegea unde bate gîndul patronului cînd vrea să-l aibă de Sîn Vasii, dar nu-i venea să creadă.

— Pe Pantelemon să-l caut şi să-l aduc aici? Pe Pantelemon al nostru? întrebă el.

— Da, da, da! răspunse patronul. Pe îndrăzneţul acela. Ţi-am spus că fără de el nu-i seară de Sîn Vasii.

Chiriac mai stete puţin, dete din umeri, se scărpină-n creştet, apoi plecă oarecum şovăind.

Unde putea el să-l găsească acum, așa, deodată, pe Pantelemon, a cărui urmă o perduse de mult?

„Păcatele mele! își zise. Îl scot și din fundul pămîntului, și n-au mai fost Sîn Vasii cum au să fie azi!"

Afară viscolea și zăpada era adunată troieni pe la adăposturi. Chiriac și-a tras căciula peste urechi, și-a vîrît mînele-n buzunări și a pornit-o din atelier în atelier, ca să afle unde lucrează, să-i caute de la atelier locuința și să-i prindă urma. E însă mai ușor să cauți decît să găsești pe un om, care, neavînd nici un rost, umblă stingher prin lume și nu știe nici el unde-o să ajungă cînd pleacă singur singurel de la gazdă. Pe la opt, cînd masa era gata și toți erau adunați, Chiriac trecea prin viscol și prin troieni din Dealul Spirii spre Calea Griviței, unde aflase c-ar fi putînd să-l găsească într-o cafenea pe Pantelemon.

Rînduiala e însă rînduială, și d. Ceplac nu era omul care putea s-o strice: a mai așteptat cît a mai putut, apoi a dat semn să sune clopotul și s-au așezat cu toți la masă.

D-l Ceplac ședea ca pe spini și se uita mereu la ușă. Îl rodea rău de tot gîndul că n-a trimis mai curînd pe Chiriac. Se înșelase, însă, crezînd că o să fie ca la pomană. Ce știau ceilalți!? Ba chiar și dac-ar fi știut, puteau ei să petreacă la o zi ca aceasta și fără de Chiriac, și fără de Pantelemon mai ales. Nu simțea nimeni că patronul e dus rău de tot cu gîndul, că stăpîna casei nu e ca de obicei și că se ivește pe ici, pe colo cîte o lacrimă în ochii rizători ai Tincuței.

Abia cînd a venit rîndul la turnarea plumbului și-a adus pe ici, pe colo cîte unul aminte de Pantelemon, care a turnat și el odată plumbul topit și i-a ieșit de tot anapoda.

— Minciuni! ziceau unii.

— Mofturi! ziceau alții.

Cine mai poate să pună vreun temei pe asemenea minciuni!?

Mai ales Tincuța nici nu mai voia să toarne ca de obicei plumbul. De ce să-l mai toarne, cînd atît de bine știa că nu-i adevărat ceea ce iese din el?

„Uite! își zicea d. Ceplac. Așa se slăbește credința în inimile oamenilor: vine cîte un om hain ca mine, se pune împotrivă, și nu mai crede nimeni".

— Toarnă, fată, stărui, că nu știi ce-o să iasă.

Tocmai acum s-a întors Chiriac, lihnit de foame și istovit de multă umblătură prin viscol și prin troieni, aducînd cu el pe Pantelemon.

Au stat o clipă cu toții uitîndu-se unii la alții, apoi să vezi chiote și gălăgie și zarvă și-mbrățișări — în adevăr să ridica casa-n slava cerului.

Patronul stătea-n mijlocul lor zîmbind cu mulțumire, căci și aceasta tot el le-o făcuse.

— Stați, nebunilor, n-o luați și voi razna înainte, că nu s-au stins încă luminările, grăi dînsul. He-he-he! Vedeți că nu minte plumbul topit dacă-l torni cu rost în apă rece?! Să facem logodna, și numai după aceea stingem luminările. Chef apoi, chef să-i meargă pomina, pînă mîne-n ziua mare, ca să începem anul cu bine!

— Ura! ura! și la anul trei din doi să fie! strigă unul mai gureș și mai îndrăzneț.

PASCAL, SĂRACUL

„Mulţumirile orişicui sunt şi ale mele, şi cu atît mai vîrtos sunt şi ale mele durerile orişicui."

Încă din timpul tinereţelor sale învăţase Pascal de la cineva aceste vorbe frumoase, şi de aceea el era cu desăvîrşire pătruns de gîndul că durerile lui sunt ale tuturora şi că orişicare e dator să-şi deie silinţa de a le alina.

El şi era însă în adevăr vrednic de compătimirea orişicui.

Nu-mplinise bine vîrsta de cincisprezece anişori cînd naşul său, pe atunci vestitul comisar Pascal Riga, îl luase copist în cancelaria sa, şi pe cînd alţi băieţi de seama lui alergau după fel de fel de ştrengării, el stetea ici căscînd, colo aţipind în dosul mesei stropită de cerneală, mai tras de unul, mai împins de altul, mîngăiet azi cu cîte un bacşiş şi mîngîindu-se mîne cu vreo sfănţuială mai mult ori mai puţin bună.

Ar fi dus-o, săracul de el, numai pe gîfîite, cîteodată chiar pe gemute dacă n-ar mai fi fost în lumea aceasta şi ţuiculiţa, pelinaşul, fleica şi vrăbioara ori muşchiul la frigare, care-i maiuşurează omului sarcina vieţii.

Era om trecut de treizeci de ani cînd a ajuns, în sfîrşit, să intre şi el în rîndul celor pricopsiţi.

Murind adică naşul, i-a lăsat finului drept moştenire fără de sarcini căşcioara sa din Delea Veche, dim-

preună cu locul ei, peste optzeci metri în față și vreo patruzeci și cinci de metri în adîncime, mare frumuseță de pomăt, și pruni, și meri, și peri, și vișini, și cireși, și caiși, de toate bunătățile.

Tot atunci Pascal s-a făcut om așezat, luînd în căsătorie pe cocoana Profira, o prietenă a răposatului, fată mare în cea mai frumoasă vîrstă, trecută abia de patruzeci de ani.

Nu se poate spune dacă era ori nu vreo legătură între moștenire și căsătorie. Un lucru stetea însă mai presus de toată-ndoiala: că Pascal o nimerise de astă dată bine, căci cocoana Profira, pe lîngă vîrsta ei frumoasă, mai avea și tot ceea ce se cere pentru gospodărie — mobilă, albituri, vase de bucătărie și de masă... și, mai presus de toate, o purtare de grijă la care Pascal nici din partea celei mai adevărate mume n-ar fi putut să se aștepte.

Se pomenise orfan în lume și perduse acum și pe nașul său, singurul razăm ce avea în lume: cocoana Profira îi era și mumă, și nașă, și soție, și soacră, căreia trebuia să-i deie socoteală despre fiecare gologan ce-a cheltuit și despre toată clipa petrecută departe de dînsa.

Celor căzuți în păcatul de a le scruta toate din fir în păr le place să spună că noi oamenii avem două feluri de caracter, fie adevărat, cum suntem fiecare prin sine însuși, lucrînd după propriul său îndemn, fie empiric, cum nevoile de tot felul ale vieții și voința altora ne silesc să ne arătăm. Pascal, săracul de el, nu mai avea nici un fel de caracter: el era cum cocoana Profira ținea să și-l facă. Nu-i era însă rău să fie așa, căci, știindu-se cum era, în orișice păcat ar fi căzut, el nu se simțea vinovat de fapta sa și niciodată mustrări nu-și făcea.

An după an, peste douăzeci de ani deplini și lungi a trăit în starea aceasta de fericire turburată numai de mustrările ce-i făcea dînsa cînd se întîmpla să se întoarcă prea tîrziu acasă. Pacinică și liniștită, pe deplin fericită le era viața numai cînd o petreceau singuri, amîndoi împreună. Țiind deci să-l vadă mereu cu fruntea senină, mai ales verile, în timpul zădufurilor înăbușitoare, ea făcea tot ce-i sta prin putință ca să-l scoată din Sodoma și Gomora de București și să-l

ducă undeva la aer curat și la apă de izvor, unde-l avea mereu sub ochii ei.

Pascal, ținînd seamă că dorințele ei au să fie și ale lui, nu se dedea-ndărăt și, ca să-i vie într-ajutor, vindea o părticică din locul și de altminteri prea mare al casei, iar după ce se sfîrșeau banii luați pe el, vindea o altă părticică și iar alta, căci — de! — cu el în groapă nu putea să-l ieie.

Deplină era fericirea cîștigată cu prețul acesta, dar în același timp și scurtă, căci iar urmau zilele în care, el trebuia să alerge-n treburile sale și să vină pe ici, pe colo prea tîrziu. Dăinuitoare nu putea să le fie fericirea decît după ce dînsul, ieșit la „pensie", putea să-și petreacă timpul după pofta inimii lui, deci și-a inimii ei, ceea ce era totuna.

Au venit, în sfîrșit, și aceste zile, mai presus de toate binecuvîntate.

E lucru mare să fii om în putere și în același timp și pensionar. Abia acum își dedea Pascal seamă ce va să zică naș prevăzător, a căruia purtare de grijă se-ntinde departe, cu zeci de ani înainte.

El, om în floarea vieții, iară ea, deși ceva mai în vîrstă, femeie matură, care știe să se îngrijească încît fir de păr cărunt în capul ei și zbîrcitură-n obrazul ei rumen nu vedeai: abia acum se porneau pe trai bun.

Mai-nainte, cînd era nevoit să iasă-n fiecare zi la salahorie, cum îi plăcea să zică, ea-l peptena și-i potrivea cărarea, îi încheia gulerul frumos călcat și-i făcea funda cravatei, îl peria din toate părțile și-l însoțea pînă la portiță și se uita lung după el. Cînd se-ntîmpla ca el să-și pună fracul și jobenul și să-și încingă eșarpa pentru vreo paradă, ea era cuprinsă de un fel de fierbințeli și se ducea și ea la paradă, ca să-l vadă umblînd de ici pînă colo ca un mare căpitan de oștiri.

Nu mai avea acum nevoie să-l pieptene nici să-i înnoade cravata, nici să-l perie, să-i scrobească gulerele și să i le calce. Îmbrăcat în halatul lui, cu fesul în cap și cu tîrlicii-n picioare, el umbla de ici pînă colo, ori, tolănit pe divan, trăgea fumul ca un tabla-pașa din ciubuc, în vreme ce dînsa, gătită-n capot, își bea țigaretele subțirele. Cățeluța Șerica stetea de pază

la picioarele ei, iar motanul lui, Bursuc, şedea torcînd pe umărul lui.

Dimineţile venea băietul de la băcănia din colţ, ca să-ntrebe ce are să le aducă de la grătar şi dintr-ale băcăniei, iar peste puţin trecea pe la dînşii olteanul cu coşurile, ca să-şi aleagă trufandale.

Ea mai păstrase din timpul acum depărtatelor ei tinereţe obiceiul de a avea totdeauna-n dulap rahat, zaharicale, tablete de ciocolată, smochine, curmale şi stafide, iară el, ca să nu rămîie mai prejos, avea totdeauna pastramă, ghiudem, ţîrişori, cînd era sezonul, ba chiar şi cîte-o cutie de sardele.

Halatul lui şi capotul ei acopereau rufăria zdrenţuită, iară albiturile frumos spălate, bine-mpăturate şi călcate cu lustru erau păstrate-n dulap, dimpreună cu hainele, bine scuturate şi periate.

Îi mai rămăseseră lui Pascal douăzeci şi unu de metri din cei peste optzeci. A mai vîndut acum încă doisprezece, ca s-o poată duce-n toată lărgimea. Nouă metri erau destul şi para destul pentru ei amîndoi.

Să tot trăieşti şi să nu te mai saturi de viaţă!

Răsplătite i se păreau lui Pascal cu vîrf şi-ndesat toate necazurile şi multele amărăciuni ale celor patruzeci de ani de salahorie poliţienească şi răsplătite ar şi fi fost dacă-n lumea aceasta n-ar fi lege nestrămutată că trecător e tot ceea ce intră-n fiinţă şi că omul se naşte pentru ca să poată muri.

S-a-ntîmplat adecă tocmai acum că Pascal, de atîta timp orfan, a rămas şi văduv, om în adevăr lipsit de orişice razăm în lumea aceasta.

Ar mai fi fost oare cu putinţă ca el să nu se pătrundă de gîndul că durerile lui sunt ale tuturora şi că orişicare e dator să-şi deie silinţa de a le alina!?

Pomenindu-se deodată singur, el nu mai ştia ce să facă şi-ncotro să apuce, dar nu-i rămînea decît să facă ceea ce neapărat trebuia şi abia acum a ieşit la iveală firea lui ceea adevărată, caracterul lui.

„Eu nu mai pot să trăiesc! Am să mor şi eu, azi, mîine, în curînd am neapărat să mor!“ îşi zicea el, cuprins de simţămîntul că nu e-n stare să ieie asupra sa răspunderea pentru propriul său fel de a fi şi era

hotărît să-şi facă testamentul ca să se ştie lămurit cui lasă casa cu locul ei şi cu cele ce se aflau în ea.

Deocamdată avea să facă-nmormîntarea scumpei răposate.

Mare dandana... Supărări peste supărări!

Nici nu-şi dăduse încă moarta bine sufletul, şi-au început să deie năvală babele din vecini; unele, ca s-o bocească, altele, ca s-o scalde şi s-o gătească, iar altele, ca să-i deie îndrumări, ce anume are să facă de ochii lumii, toate ca să ieie parte la durerea lui şi să capete drept semn de vecinică pomenire cîte ceva din cele rămase de la răposata.

Peste puţin au început să vie şi cîte-o rudă depărtată şi cîte-o prietenă din copilărie, iară Pascal, de ochii lumii, trebuia să le între tuturora-n voie.

Era zăpăcit de-i venea să-şi smulgă părul din cap cînd s-a pomenit cu stăpînul cioclilor de la pompele funebre, care a venit să-i spună că are să-şi cumpere fără de-ntîrziere loc la cimitir şi să ieie înţelegere-n ceea ce priveşte înmormîntarea, coşciug, dric, decor funebru, lumînări de tot felul, popi şi dascăli, colivă şi celelalte, toate celelalte. Îi venea să-şi ieie lumea-n cap şi să se ducă încît să i se peardă urma, dar de ochii lumii trebuia să rămîie şi să le facă ori să le suferă toate.

Mai era apoi Sevasta, verişoara, Clio şi Olimpia, nepoatele, şi Smaranda, buna, foarte bună, de tot bună prietenă a răposatei. Buna rînduială cerea ca el să le cumpere haine de doliu şi tot ceea ce se mai cuvenea...

— Şi asta!? a suspinat Pascal, dar de ochii lumii s-a supus.

Tot nu era însă destul nici atît.

Un om care a întrat băiat de cincisprezece ani în poliţie şi-a făcut peri cărunţi ca poliţai are mulţi prieteni şi multe cunoştinţe bune. Tot de ochii lumii avea să-i poftească la pomană, căci toţi luau parte la durerea lui.

„O, scumpa şi neuitata mea! zicea Pascal în gîndul lui. Uşor a fost pentru tine să mori, dar greu afară din cale e pentru mine să te văd înmormîntată!“

A făcut însă şi pomana după rînduiala stabilită de cucoana Smaranda, care se pricepea la de aceste:

Ţuică binecuvîntată de preot, cu măsline şi bucăţele de prescură;

Borş cu perişoare;

Sărmăluţe cu smîntînă, cu vin negru;

Pilaf cu pui, vin alb de Drăgăşani;

Friptură de berbec;

Colivă.

Pascal se uită la meseni, ferbea-n el şi se cătrănea văzîndu-i cum îmbucă cu toţii ca nişte haple, mîncînd cu nesaţiu cu toţii dintr-ale lui cum n-ar fi mîncat nici unul dintr-ale sale.

I se păreau nişte potrivnici nemiloşi, care se potrivesc între dînşii puindu-se-npotriva lui.

Dar în lumea aceasta nu e nimic dăinuitor. Pe cînd unele intră-n fiinţă, altele se strecoară prin fiinţă şi iar altele ies din fiinţă. Cele rele trec şi ele întocmai ca cele bune, şi Pascal a scăpat, în sfîrşit, şi de grelele încercări ale înmormîntărei. Putea acum să-şi facă, precum avuse de gînd, testamentul, pentru ca nu cumva să-l găsească nepregătit moartea-n gîndul lui foarte apropiată.

Abia acum a ajuns însă să-şi dea seama că e lucru foarte greu să-ţi faci testamentul.

Se-ncredinţase cît de mult se iubesc oamenii între dînşii, cum unii iau parte la durerile altora şi cum fiecare îi sare într-ajutor nu numai de-aproapelui său, ci pînă chiar şi celui mai depărtat. Ţiind deci seamă de aceasta, el trebuia să se gîndească bine mai înainte de a-şi scrie testamentul, să-şi facă inventarul avutului şi să chibzuiască bine cui ce dă, pentru ca să nu jignească pe unii, dîndu-le prea puţin altora.

A stat omul pe gînduri, s-a plimbat în sus şi în jos prin casă şi iar a stat pe gînduri, iar s-a plimbat prin casă, pînă ce l-a răpus foamea.

Scotocind apoi, ca orişice om flămînd, prin dulapuri, a dat peste rămăşiţă de pomană şi a început să mănînce cu poftă, parcă n-ar fi mîncat dintr-ale sale, ci în socoteala altora, mai întîi o bucăţică de friptură, apoi cîteva îmbucături de pilaf şi la sfîrşit o sarma, două,

trei, patru sarmale, şi peste ele cîteva pahare de ţuică, apoi cîteva pahare de vin.

Luminat acum asupra rostului celui adevărat al lucrurilor din lume, el s-a înduioşat de-i venea să plîngă.

„Auzi d-ta, lume ticăloasă! Afurisită lume! îşi zicea. Să dau eu banii mei pentru lucruri pe care le bagi în pămînt ori le mistui în flacără! Cîte mîncări gustoase şi băuturi bune mi-aş fi cumpărat eu pe banii aceia!"

Cu gîndul acesta a fost răpus de somn, cum fusese mai înainte răpus de foame. Şi e lucru ştiut că omul care mănîncă cu poftă, bea bine şi doarme dulce se deşteaptă voios, iar la voie bună omul e ispitit şi de porniri bune, şi de rele îndemnuri, după cum se nimereşte.

Stătea Pascal şezînd la marginea patului şi se scărpina din cînd în cînd în dosul urechii.

Nu mai ştia, parcă, de ce adică are să-şi facă el testamentul.

„Şi cum rămîne, îşi zicea, dacă mi s-ar întîmpla nenorocirea ca să nu mor atît de curînd cum se cuvine!?"

Parcă un demon îl ispitea, şoptindu-i la ureche că el n-a trăit încă, ci abia de aici înainte are să trăiască.

Aşa cum se simţea acum, după ce a mîncat, a băut şi a dormit bine, el era pornit mai mult spre viaţă decît spre moarte. Era, dacă e vorba, om în toată puterea. Răposata, care era cu zece ani mai în vîrstă decît dînsul, n-avea nici peri cărunţi în cap, nici zbîrcituri în faţă. Cu atît mai vîrtos n-avea el, care era cu zece ani mai tînăr. Zece ani mai în vîrstă ea şi zece ani mai tînăr el fac — zece şi zece — douăzeci.

Se ivea de la sine gîndul de a se căsători din nou, luîndu-şi soţie cu douăzeci de ani mai tînără decît dînsul. Păcat ar şi fi fost să n-aibă cui lăsa bunătatea de pensiune ce i se cuvenea după o slujbă urmată cu credinţă timp de patruzeci de ani lungi şi grei.

Da! El trebuia fără doar şi poate să se gîndească bine mai înainte de a-şi face testamentul.

Deocamdată se căia, mereu se căia că a vîndut cea din urmă părticică din locul casei şi banii luaţi i-a cheltuit cînd cu înmormîntarea.

Cum rămînea însă cu ochii lumii?

De ochii lumii el era cel mai nenorocit dintre toți văduvii.

Să vi-l închipuiți cum era, om mărunțel și cam crăcănat, oacheș și cu barba-n cioc, îmbrăcat în cel mai adînc doliu: ghete negre, pantaloni negri, jiletcă neagră, plaston negru, manșete negre, cravată neagră, guler negru, clacul cel negru, mănuși negre, batistă neagră, toate negre drept dovadă despre cea mai neagră suferință. Nu-i vorba, ochii i se furișau cînd la dreapta, cînd la stînga și gîndurile zburau la fel de fel de drăcii, dar el își urma drumul smerit și cu capul plecat pe deplin încredințat că toți trecătorii pe care-i întîlnea se uită cuprinși de-nduioșare după el și-și zic:

„Iată, acesta e Pascal săracul, nu numai orfan încă din timpul copilăriei, ci văduv la cea mai frumoasă vîrstă. Săriți să-l mîngîiați."

Nu sărea, ce-i drept, nimeni, căci oamenii sunt sfiicioși; el era însă hotărît să nu lepede niciodată doliul, căci nu mai era nevoie să i se spele manșete, cămeși și gulere, nici mai ales să i se scrobească și să i se calce, și astfel scotea ceva din cametele banilor cheltuiți cu-nmormîntarea.

Ca să scoată și cîteva din capete, el trecea pe la cei ce mîncaseră cu atîta poftă la pomană. Lasă că pretutindeni lua cel puțin dulceață și cafea, pe aiurea chiar și cîte o țuică ori cîte un pahar de vin cu ceva pe deasupra, dar el mai știa să-și facă și altfel treburile.

Se ducea, a bunăoară, la cocoana Smaranda și sta și sta uitîndu-se mai în tavan, mai țintă la pămînt și oftînd din cînd în cînd, pînă ce vedea că stăpîna casei, femeie dulce la fire și prietenă duioasă, începea să suspine și ea.

— Nu știu ce-o să se aleagă de mine, zicea apoi Pascal, vorbind pe tînguite. Nu mai pot! Mă prăpădesc. E la noi în curte un soc. Cînd mă uit la el, mă podidesc lacrămile, căci îmi aduc aminte cum îi aduna răposta florile, ca să le usuce și să-mi fiarbă ceai în timpul iernii, cînd aveam guturai.

Cocoana Smaranda ștergea o lacrimă.

— Tot așa mă podidesc lacrimile, urmă el, cînd văd cei doi corcoduși, din care aduna corcodușele verzi ca să-mi acrească borșul după plac. Nu se gîndea Profira, săraca, decît să-mi îndulcească viața, să-mi pună cea mai bună bucățică la o parte, să-mi gătească toate trufandalele... Nu... aceste sunt lucruri care nu se pot uita!

— Trec, toate trec! zicea cocoana Smaranda ștergînd una după alta două lacrimi.

— Nu, stăruia dînsul cu desăvîrșire muiat. Sunt grozave serile, mai ales cele cu lună plină. Știi prea bine că locul casei noastre s-a-ngustat încetul cu încetul, încît azi pare de tot adînc, peste patruzeci și cinci de metri pe numai nouă. Tot a mai rămas încă cîte ceva din pomătul odinioară atît de frumos: cîțiva corcoduși, doi zarzări, un cais, un vișin, nucul din fund, iar mai departe cîte un soc, cîte un salcîm, tufișuri de oțetari, cum s-a nimerit să răsară din semințele aduse de vînt. Printre toate cresc apoi bălării, ici urzici, colo cucută-naltă, mai departe bozii, brusturi, cîte un laur, pelin... Eu stau singur-singurel în fața casei, care se află cam la mijloc, și orișiunde mă uit, o văd parcă pe dînsa purtînd grije de toate. Cînd trece cineva pe uliță, prin fața portiței, eu pe dînsa o zăresc. Sus, pe cerul plin de stele strălucitoare, se ivește luna și-și revarsă lumina asupra celor de dimprejurul meu, iară jos adie vîntul răcoritor, puind în mișcare pomi, copaci și bălării. În umbrele mișcate eu pe ea și iar pe ea o văd, încît îmi vine să fug. Intru-n casă: ea mă privește parcă în prag, cum mă privea odinioară. Vreau să trec la stînga, în salonașul plin de cele rămase de la dînsa, și nu îndrăznesc. Trec la dreapta, în iatac, unde ne sunt paturile și dulapurile cu haine și cele cu fel de fel de albituri. Fug mai departe în odaia de lîngă bucătărie, unde ne aveam sufrageria, cu toate ale ei. Nu! eu nu mai pot să trăiesc, simt că-mi este apropiat, de tot apropiat sfîrșitul, și viuă îngrijare mă cuprinde cînd mă întreb: Cui o să rămînă, în paza cui o să las cele multe, scumpe și frumoase pe care le-a lăsat dînsa!?

Cocoana Smaranda, care știa prea bine cît de multe, de scumpe și de frumoase sunt aceste, se simțea răpusă

şi, ca să-i deie îndrumare şi să-i vie într-ajutor, îl pofti la masă.

Pascal, care ştia că om pe om n-are să se jignească, a intrat în voile bunei prietene a scumpei răposate şi s-a supus, gata de a mînca cu aceeaşi poftă ca cocoana Smaranda la pomană.

Cînd pofteşti apoi pe cineva la masă, porţi de grijă şi pentru mîncări ceva mai bune, şi cînd adaugi un tacîm, sporeşti şi mîncările cu un fel. Pentru ca să fie deci totdeauna pregătită, a rămas ca duminicile Pascal să ieie masa la cocoana Smaranda.

El s-a supus şi la aceasta.

Tot aşa a păţit-o apoi şi cu cocoana Sevasta, care ţinea cu orice preţ să-l aibe toate joile la masă.

Mai erau şi cele două nepoate: Clio şi Olimpia, de care nu putea să scape, iar vinerile trecea pe la metocul mănăstirii Cernica, unde-l avea bun prieten pe ieromonahul Pahomie. Era zi de post adecă, şi buna rînduială cerea să ieie masa dimpreună cu cel mai cuvios dintre părinţi.

Aceste nu erau decît începuturi.

Un om care şi-a făcut anii de pensiune în poliţie are, precum ştim, mulţi prieteni şi încă mai mulţi cunoscuţi, se pricepe la multe treburi şi ştie să umble pe toate drumurile.

Dacă i se-ntîmpla vreunuia să aibă vreo treabă pe la primărie, pe la percepţiune, pe la prefectură ori pe la orişicare altă diregătorie, alerga Pascal şi-i punea treburile la cale mai bine decît orişicine.

Dacă vreun altul era nevoit să se mute, Pascal alerga să-i caute locuinţă.

Dacă iară altul căuta o slugă, Pascal i-o găsea.

Dacă aveai ceva de vînzare ori voiai să cumperi ceva, n-aveai nevoie să plăteşti anunţuri la *Universul*, căci Pascal era bun şi pentru aşa ceva.

În acelaşi timp el avea catastiful lui, în care îi erau trecuţi toţi prietenii şi toţi cunoscuţii mai cumsecade, cînd îşi au ziua onomastică ori aniversarea naşterei ori a căsătoriei, şi-n largul cerc al cunoştinţelor lui, nici botez, nici logodnă, nici nuntă, nici mai ales pomană fără de dînsul nu era cu putinţă.

Era fără de margini iubirea lui de oameni şi de aceea alerga fără de răgaz, şi azi şi mîne, ca să le vie altora într-ajutor. E apoi o cestiune de bun-simţ să-i cauţi pe oameni cînd poţi să-i găseşti acasă, deci asupra mesei, căci atunci tot omul de treabă se-ntoarce la căminul său. Şi nu era el omul morăcănos şi necruţător care răspunde: „Nu!" cînd i se zice: „Să ne faci *cinstea* de a sta cu noi la masă". Pe aceia pe care îi iubeşti îi şi cinsteşti. Dacă alerga deci pentru doi mînca pentru trei.

Tot smerit ca dintru început, tot văduv nemîngîiat, tot gata să moară îndată ce-i va sosi ceasul, el o ducea de azi pe mîne, ostănind mereu de dragul altora, om de bună-credinţă, care e cu desăvîrşire hotărît să lase după ce va fi murit tot ceea ce-i va fi rămas din cele ce i-au lăsat naşul său şi scumpa sa soţie.

Cînd!? Aceasta nu atîrna de dînsul.

Aştepta doară şi el să scape de zbuciumul acestei lumi, şi cîtă vreme nu i se făcea parte la mîngîierea aceasta, nu-i rămînea decît să-şi caute mulţumirea alinînd suferinţele altora.

Dimineţile se scula pe la şase, ba în timpul verii chiar înainte de cinci, punea halatul ca în timpurile fericite, îşi făcea cafeluţa şi bea, tot ca în timpurile fericite, cafea şi ciubuc. Trecea apoi la dulapul cu proviziuni, care era şi acum plin de toate bunătăţile, rahat de Sira, zaharicale şi bomboane, stafide, smochine şi curmale, icre, sardele şi peşte marinat, ghiuden, pastramă şi şuncă, tot ceea ce-i dorea inima şi-i reamintea pe scumpa lui răposată. I se cuveneau toate omului care ostănea atît de mult din iubire către alţii, şi pînă pe la zece, cînd ieşea la munca zilei, el era al său şi numai al său.

Nu mai era ispitit şi acum de gîndul de a se căsători. Prost ar fi fost dacă ar fi intrat, aşa zicea el, slugă, care nu primeşte, ci plăteşte simbrie. Iar dacă ar fi venit aşa, pe neaşteptate, cineva să-l vadă, el ar fi încuiat dulapul, s-ar fi şters pe buze şi ar fi început să geamă, ca orişice om rămas singur în lume, singur şi lipsit de orişice razăm.

Mai era şi că-i lucru urît să stai singur în casă pustie. Nici că s-ar fi putut zice că n-are cuvinte de a geme.

Cine-i aşternea, adecă, patul? El însuşi!

Cine-i mătura prin casă şi-i ştergea praful? El însuşi! O făcea o dată pe săptămînă, dar o făcea!

Cine-i curăţa ghetele şi-i peria hainele? El însuşi!

Cine-i spăla ciorapi, batiste şi gulere? El însuşi!

Plastronul negru, cravata neagră, gulerul negru şi manşetele negre îi veneau, ce-i drept, într-ajutor. Cînd era însă la mijloc vreo nuntă ori vreo logodnă, el îşi călca pe inimă şi de dragul celor cu pricina se lepăda de doliu.

El era în adevăr singur în lume şi lipsit de orişice razăm. Bunătatea inimii lui le covîrşea însă toate şi-l ajuta să răzbească.

Într-una din zile, alergînd ca de obicei în treburile altora, a întîlnit în calea lui pe Leanca, o femeie de vreo treizeci şi doi de ani, voinică şi sprintenă, care venea din cînd în cînd să-i spele răposatei.

— Bună ziua!

— Sărut mîna!

— Ce mai faci?

— Iacă bine.

Din vorbă în vorbă Pascal a aflat că Leanca trăieşte spălînd pentru unii acasă la ei, pentru alţii acasă la ea, unde plăteşte chirie treizeci şi doi lei pe lună, şi că mai avea şi un copil de vreo cinci anişori. Dac-ar fi întrebat-o cine-i tata copilului, n-ar fi fost în stare să dea răspuns căci nu semăna bietul cu nici unul dintre cei ce ar fi putut să-i fie tată. Tot iubirea de oameni era şi aici la mijloc.

— E păcat, Leanco! mare păcat! a zis Pascal. Treizeci şi doi lei sunt bani mulţi în vremea de azi. De ce să-i plăteşti cînd mai ai şi copil... Uite! La mine stă goală bucătăria şi odaia în care ne aveam sufrageria cînd trăia răposata. Mai sunt şi copaci de care-ţi poţi lega frînghiile pentru întinsul rufelor. De ce să plăteşti chirie cînd n-ai nevoie!?

Leanca-l ştia pe Pascal mare bunătate de om, dar la aceasta tot nu s-ar fi aşteptat. De! Nenorocirea îndulceşte peste măsură firea omenească.

S-a mutat Leanca! Ar fi fost oare cu putinţă să nu se mute!?

Abia de aici înainte a ajuns să cunoască în toată întinderea ei iubirea de oameni a lui Pascal.

Ştiind adecă prea bine că părinţii au slăbiciune pentru copiii lor, iar copiii au slăbiciune pentru zaharicale, Pascal, căruia nu-i lipsea niciodată din dulap zaharicalele, lua totdeauna cîteva şi-n buzunar — pentru copiii părinţilor. Era deci iubit de copii, prin urmare şi de părinţii acestora. Copil era şi băietul făr' de tată pe care îl adusese Leanca-n casă.

— Ce vrei, Leancă? a zis el cînd aceasta i-a mulţumit. Tu ştii că eu parte de copii n-am avut, n-am pe nimeni în lume şi mă întreb în fiecare zi cui o să-i las ceea ce mi-a rămas de la alţii. Slăbiciuni omeneşti..

„Ce-ar fi adecă dacă m-aş pomeni că şi-l face moştenitor!" şi-a zis Leanca, şi dacă ea avea casă fără chirie, el şi-a făcut slugă fără simbrie.

Cînd el a început să-şi aştearnă patul şi să mături prin casă, ea l-a dat la o parte şi-a măturat ea şi prin tindă, ba chiar şi prin faţa casei.

— Bine, Leanco, nu vreau să te supăr: să-ţi faci plăcerea! a zis el.

Altă dată el voia să-şi cureţe ghetele şi să-şi perie hainele. Dînsa i-a luat din mînă peria, şi el iar i-a făcut pe plac.

Dar altă dată ea nu l-a lăsat să-şi spele ce avea de spălat şi el s-a supus. I-a dat în cele din urmă voie pînă chiar şi să cureţe bălăriile din curte, ca să-şi poată întinde mai uşor sforile pentru uscatul rufelor.

Ştiind cît de dulce e mulţumirea de a osteni de dragul altora, el nu era în stare s-o lipsească de mulţumirea aceasta, care i se cuvine orişicărui muritor.

Iar altă dată el a început să se plîngă că îl doare şi-l junghie prin toate încheieturile. Om tînăr nu mai era, şi la o vîrstă oarecare tot insul simte că îi scîrţîie mai ici, mai colo cîte ceva.

— Să-mi cauţi, Leanco, o babă, ca să mă tragă, căci sufăr rău de tot în toate mădulările, a zis el tot gemînd.

— Ce să mai caut baba!? a răspuns ea. La așa ceva mă pricep eu mai bine decît toate babele.

El s-a supus și de astă dată, căci nu-l ierta firea s-o jignească.

De! E fiecare cum îl iartă puterile.

Oamenii care sunt cum trebuie să fie rar de tot se ivesc și umblă cu capul ridicat, de-i vezi de la mari depărtări. Pascal, om cum oamenii în aievea sunt, se strecura pitiș pe încîlcitele cărări ale vieții și căuta să răzbească, dîndu-și silința să le fie tuturora pe plac.

Mărunt și cam crăcănat, cum îl știm, el mai era, săracul, și din ce în ce mai plecat din spinare și cu barba în cioc din ce în ce mai căruntă, cu obrazul din ce în ce mai plin de zbîrcituri și cu ochii din ce în ce mai strînși, smerit cînd trecea de-a lungul uliților, smerit cînd le făcea altora cinstea de a lua masa cu dînșii, smerit și blajin la zile onomastice, la nunți și la pomeni, dulce la fire chiar și față cu Leanca și pornit spre răzvrătire numai cînd la primărie, pe la perceptorat, pe la prefectură ori pe la vreo altă diregătorie umbla în treburile altora.

Știindu-și ani de zile de-a rîndul mereu apropiată moartea, el și-a făcut atît inventarul, cît și conceptul de testament, în care făcea mereu schimbări, după cum îi erau visurile și după cum i se păreau purtările oamenilor.

Suflet bun și stăpînit de gînd curat, el era hotărît ca în clipa morții să se lepede de toate cele pămîntești și nu cerea decît ca ceilalți să-i îndulcească pînă atunci viața.

DIN ALTĂ LUME

Afară vremuia şi-n casă era mai mult frig decît cald.

Nu ningea, ce-i drept, nici nu ploua, dar bătea vînt aspru, care din cînd în cînd, vuia prin hornuri a pustiu, şi norii, mai mult decît cenuşii, duşi în goană mare despre răsărit spre apus peste cerul posomorît, se-ngrămădeau ca-n toiul iernii.

Raul, posomorît şi el, o aştepta pe soţia sa Laura, care plecase cu verişoara ei Evelina să-şi înjghebeze găteala pentru balul mascat.

Era de mult acum de cînd aştepta, tot aştepta, şi timpul îi trecea oarecum tîrîş: de ce nu se mai întorcea?

„Pe unde o va fi purtînd verişoara ei? Ce va fi făcînd pe acolo!? Cu cine-şi va fi petrecînd timpul!?"

Aşteptarea e lucru urît totdeauna, pretutindeni şi-n toate împrejurările. Te saturi în curînd de ea pînă chiar şi acasă la tine, în satul tău ori în oraşul unde-ţi petreci viaţa şi-n care-ţi sunt bine cunoscute toate uliţile, cu toate casele din ele, pînă-n cele mai mici amănunte, şi cu toţi oamenii adăpostiţi în ele. Închizi ochii şi le vezi în gîndul tău toate ca-n aievea, încît poţi să-l urmăreşti pretutindeni pe cel aşteptat.

Ţi-e însă parcă stai în lumea basmelor cînd te afli, cum se afla dînsul, într-un hotel dintr-un oraş străin,

din ţară străină, şi aştepţi pe cineva care a plecat şi nu se mai întoarce. Degeaba ar fi să-ţi închizi ochii. E-ntunerec în toate părţile, şi la tot pasul te aştepţi să-ţi iasă-n cale cine ştie ce.

Ele plecaseră pe la opt, şi vorba era ca să fie întoarse înainte de zece.

El scoase ceasornicul din buzunar.

Erau abia nouă şi un pătrar.

— Aş! peste putinţă! grăi dînsul şi puse ceasornicul la ureche pentru ca să vadă dacă nu cumva s-a oprit. Ticăloşie! Trebuie să fie cel puţin unsprezece. Trei ceasuri, dacă nu chiar mai mult, au trecut de la plecarea lor.

El sună ca să vie chelnerul.

— Cît e ora la d-ta? îl întrebă.

Chelnerul îşi scoase ceasornicul şi se uită cu multă băgare de seamă la el.

— Opt şi un pătrar, îi zise apoi.

— Nu se poate! întîmpină Raul, scos din răbdare. Ceasornicul d-tale întîrzie.

— Nu se poate, stărui chelnerul. E ora oficială.

— Oficială, neoficială! exclamă Raul. Ţară ticăloasă, oraş fără de rost, în care toate ceasornicele întîrzie.

Trecuseră adecă una după alta cinci nopţi, în care abia pe la două-trei după miezul nopţii ajunsese să se culce: minune nu era dacă toate ceasornicele îi erau în întîrziere.

Lucru tot atît de firesc era să le vadă toate strîmb.

Una ar fi fost dac-ar fi plecat ea singură, şi alta era c-a plecat cu verişoara ei Evelina, care mai ales în împrejurări ca cele de acum nu-i părea de loc femeie în care poţi să ai încredere. Prea vorbea iute şi prea îi jucau ochii-n cap. Cine ştie unde a dus-o, cu cine s-au întîlnit, ce fac, de ce întîrzie!?

Frămîntat de asemenea gînduri urîte, el se plimba din ce în ce mai îndîrjit prin casă.

„Am să mă maschez — a zis ea — încît mira-m-aş, mult m-aş mira dacă m-ai cunoaşte."

„De ce aşa, ca eu să n-o pot cunoaşte? îşi zise el. E învederat că e la mijloc o mişelie. Cine s-o cunoască?

Fără doar şi poate e cineva cu care vrea să-şi petreacă timpul chiar şi-n faţa mea, fără ca eu s-o cunosc. La urma urmelor, rostul balurilor noastre nici nu poate să fie decît acesta! Se schimonoseşte fiecare aşa, ca numai unul singur, cel anumit, să ştie cine se află-n dosul măştii."

Asta le-ntrecea toate.

Îi venea lui Raul să plece-n urma lor, şi ar fi şi făcut-o aceasta dac-ar fi ştiut încotro are să apuce şi unde trebuie să le caute pentru ca să le poată găsi.

„Te pomeneşti — îşi zise iar — că ele nici nu se mai întorc. Nu le-am înţeles bine. În adevăr vorba e că dacă înainte de zece nu se întorc, am să le caut la bal. Altfel nici n-ar mai avea înţeles spusa ei, că n-o s-o cunosc sub masca ei. Cum să n-o cunosc dacă mergem împreună la bal!?"

Aşa se desfăşură-n capul omului un gînd dintr-altul şi cel frămîntat de presupuneri se-nţeţeşte el însuşi prin sine.

Îşi perduse Raul într-atîta sărita, încît era în stare să spargă toate oglinzile şi, trîntindu-se pe divanul din fundul odăii, închise ochii, ca să-şi croiască planul, cum are să se ducă, ştiricind din om în om, şi să nu se oprească pînă ce n-o va fi găsit.

Ceea ce ar mai fi putut să-l ţie în loc erau numai cele cîteva nopţi în care abia pe la două-trei a ajuns să se culce.

Aţipit abia, el sări-n picioare şi sună iar, ca să vie chelnerul.

— Nouă şi jumătate, îi zise acesta, intrînd cu ceasornicul în mînă.

— Nu de aceasta e vorba, întîmpină Raul. Să-mi dai un costum şi o mască: vreau să mă duc la balul mascat.

Chelnerul se uită cu ochi mari la el şi dete din umeri.

— Costum? zise. De unde să-l iau? Ar fi, poate, să-ţi dau unul din costumele mele, iară mască poţi să găseşti acolo şi să ţi-o alegi după plac.

— Bun, grăi Raul. Dă-mi costumul. Pe cel mai jerpelit, numai soios să nu fie!

Cît dai în palme, el fu apoi îmbrăcat ca orișicare chelner adevărat și, luîndu-și o servietă pe umăr și cîte un pistol încărcat în fiecare dintre buzunările pantalonilor, o porni furtunatec pe urma celor două femei necredincioase, și dus a fost, încît nici el însuși nu era-n stare să-și dea seamă cum a ajuns, chelner cu mustața rasă și cu favoritele de un cot, în mijlocul sălii în care se-ndesuiau fel de fel de măsci, tot slugi și numai slugi, bucătărese, spălătorese, femei de casă, rîndășițe, bucătari, rîndași, vizitii, feciori de casă, toți și toate fiecare cu uneltele ce i se cuvineau, o-ntreagă lume de slugi, încît te mirai de unde-au putut să se adune atîția.

Raul stetea năuc în mijlocul lor, ținîndu-și la spate mîna stîngă cu servieta și netezindu-și din cînd în cînd favoritele lungi cu dreapta.

În sala cea mare, de tot mare, nu era numai îndesuială, ci totodată și un zgomot de-ți venea să crezi că te afli-n fundul iadului: unii chiuiau, alții rîdeau cu hohote, iar alții răcneau, și pe ici, pe colo, fie cîte unul, fie cîte una plîngea, și mai multe orchestre cîntau una peste alta. Unii urcau apoi scările din fund, alții coborau scările spre subsol, și iar alții jucau răzbind printre ceilalți.

Așa ceva Raul nu mai văzuse, ba n-ar mai fi văzut nici alții. Era ceva ce numai în închipuirea omenească e cu putință. De unde ar fi putut el s-o găsească și s-o cunoască aici pe Laura lui!?

Putea dînsa să-și petreacă-n draga ei voie cu orișicine după placul ei, căci el, chiar și dacă s-ar fi împedecat de ea, n-ar fi fost în stare s-o cunoască.

Deodată, cineva care se afla-n dosul lui îl apucă de mîna pe care și-o ținea la spate și-i scoase servieta.

„Asta e dînsa!“ își zise el și se-ntoarse.

Era în adevăr dînsa, dar altă dînsă.

În fața lui se afla o femeie subțirică și înaltă, îmbrăcată-n Pierrot, nu tocmai tînără, nici afară din cale frumoasă, dar o adevărată întrupare a ispitei, oacheșă cu fața prelungă, cu obrajii supți și cu bărbia cam ascuțită, cu buzele roșii și parcă arse de văpaia firii, cu dinții mărunți și cu niște ochi mari sub gene lungi și dese, înfundați oarecum sub un cearcăn larg.

Raul, mai buimac de cum fusese, nu-şi putea lua ochii de pe dînsa şi stetea la îndoială dacă vede o mască croită cu multă măiestrie ori o faţă machiată. Uitîndu-se la mîna ei şi la degetele ei subţiri şi lungi, era încredinţat că dînsa nu e Laura.

Mai era apoi şi că-n dosul ei stetea o matahală de om îmbrăcat ca arnăut, în fustanelă creaţă şi la brîu cu hanger şi cu pistoale.

— Eşti un caraghios! îi zise ea. Îmbraci hainele jerpelite ale unui chelner şi-ţi uiţi în degete inelele cu diamante, care preţuiesc o avere întreagă. Nici această mînă mică, albă şi moale nu se potriveşte apoi cu favoriţii cîlţoşi pe care-i mîngîi cu ea. Ce cauţi aici, omule?

Raul stete cîtva timp zăpăcit: nu se putea dumiri ce are să-i răspundă.

— Dar tu ce cauţi? întrebă-n cele din urmă. Şi de ce n-ai pus mască viind la bal mascat?

— Eu ce caut? îi răspunse ea. Am un soţ care nu se mulţumeşte cu o singură femeie şi am venit să-mi caut şi eu, drept răzbunare, încă un bărbat, iar de mască n-am nevoie, căci unde nimeni nu mă cunoaşte, pot să-mi vadă toţi faţa, cum în adevăr o am, mască e şi asta.

Raul se-nvioră.

— Am, zise, şi eu soţie care aleargă pe la baluri mascate fiindcă nu se mulţumeşte cu un singur bărbat.

— Şi-ai venit — adăugă dînsa — ca să te răzbuni căutîndu-ţi şi tu încă una.

— Nu! răspunse el. Vreau s-o fac de ruşine: s-o prind şi s-o duc acasă. Vreau, la nevoie, chiar mai mult: am în fiecare buzunar cîte un pistol.

Femeia cea ispititoare rîse cu hohote.

— Eşti un nebun! strigă dînsa. În vreme ce tu o cauţi, cuprins de mînie, ea stă ascunsă în dosul măştii şi-ţi rîde-n dos dimpreună cu celălalt, cine-o fi. Scoate, omule, masca, pentru ca să te cunoască, şi ia-mă de braţ, pentru ca, văzîndu-te cu mine, ea să crape de necaz.

„Aşa e! îşi zise el. Zis-a şi dînsa că n-am s-o cunosc după ce-şi va fi pus masca."

— Da! da! — adăugă apoi luînd-o de braţ şi scoţîndu-şi masca. Să zicem că tu eşti cealaltă.

— Să zicem şi să facem, adăugă şi dînsa, apoi o porniră razna printre cei îndesuiţi, urcară scările, cutreierară cele de sus, coborîră, ca să cutreiere cele de jos, încît era peste putinţă ca ea să nu-i fi văzut dacă era de faţă.

Uitîndu-se mereu cu încordată luare-aminte şi la dreapta şi la stînga, ca doară s-o scoată pe Laura din dosul vreunuia dintre măscile pocite, Raul a ameţit în cele din urmă, încît nu mai era-n stare să-şi dea seamă cînd e dus la dreapta şi cînd la stînga.

— Am s-o fac eu să-şi peardă sărita şi să-şi scoată şi ea masca, grăi cealaltă şi-i făcu un semn arnăutului, care se ţinea pas cu pas de dînşii.

În vreme ce arnăutul se depărtă, ea îl luă pe Raul şi-l duse la o masă, îl pofti să şadă şi se aşeză şi ea pe genunchii lui.

„S-o văd acum dacă e în stare s-o înghită şi aceasta", îşi zise ea.

Raul se simţea în mare strîmtorare. Se aştepta-n fiecare clipă s-o vadă pe Laura izbucnind de sub masca ei. Cea de pe genunchii lui era însă atît de uşoară şi se alipea cu atîta mlădiere de el, încît era peste putinţă să n-o pipăie, s-o cuprindă cu braţele şi s-o strîngă la piept, ca să se-ncredinţeze că e trupul viu în aievea.

— N-o fi cumva prea mult? întrebă.

— Dă înainte! îl îmbărbătă dînsa. Mai e pînă la cele neiertate!

Drept dovadă nendoioasă, ea îi cuprinse gîtul cu braţele şi-l sărută.

Măscile-şi căutau însă fiecare de drumul ei, şi de sub nici una din ele nu izbucnea mînia la care se aşteptau.

Erau lucruri pe care acolo, prin sălile acelea, le mai făceau şi alţii.

— Să vii cu mine, grăi dînsa peste cîtva timp. Să vedem, ce va face cînd ne va vedea plecînd împreună.

La ieşire arnăutul cel cu fustanelă creaţă îi aştepta cu cai înşelaţi, şi peste puţin ei goneau în treapăt întins de-a lungul unei alee de plopi înalţi.

Era o noapte de steteai la îndoială dacă te mai afli ori nu pe faţa pămîntului.

După vîntul cel aspru urmase o adiere lină şi blîndă. Partea despre apus a cerului mai era încă acoperită de nori, şi fulgi mari şi de tot rari fluturau prin văzduh, dar despre răsărit luna plină se ridica pe un cer aproape negru de-nseninat ce era şi-şi revărsa lumina printre ramurile desfrunzite ale copacilor. Pe jos, pe sub copitele cailor, fîşîiau frunzele spulberate şi bătaia copitelor răsuna departe în liniştea nopţii de toamnă tîrzie.

Departe, spre fundul văii largi, la loc ceva mai ridicat, se vedea din cînd în cînd, după cum cotea drumul, un castel cu ferestri de tot mari, din ale căror geamuri se răsfrîngea ca un fel de văpaie lumina lunii.

Erau toate cum numai prin vis poate să le vadă omul pierdut în somn.

Sosiţi la scara cea mare a castelului, ei au descălecat, şi în vreme ce arnăutul a plecat cu caii, el şi ea au urcat scările şi-au intrat în sala cea mare.

Nu-i aştepta nimeni; nimeni nu le ieşea în cale să-i primească: era parcă într-o casă pustie.

Văzîndu-se în mijlocul sălii celei lungi, late şi de tot înalte în tavan, pe care n-o lumina decît luna pătrunsă prin ferestrile cele de tot mari, Raul era cuprins de un fel de fiori reci.

„Ce cauţi tu aici? se-ntrebă dînsul. Cîte şi mai cîte ţi se pot întîmpla pe urma îndrăznelii tale!"

Ochii lui cu atît mai vîrtos erau îndreptaţi spre dînsa.

Ieşind din sala cea mare, ei intrară în o încăpere mai mică şi bine luminată, în mijlocul căreia se afla o masă încărcată de toate bunătăţile, atît mîncări cît şi băuturi.

— Unde ne aflăm? o-ntreabă dînsul.

— Aici e acasă la mine, răspunse ea.

— De! întîmpină dînsul. Am trecut, aşa mi se pare, peste cele iertate.

— Aşa! grăi dînsa. Mai sunt multe pîn-acolo.

— Şi dac-ar fi ca el să se-ntoarcă şi să mă găsească aici?

— Cel pornit în calea păcatelor nu mai e în stare să se întoarcă. Apoi, la urma urmelor, ceea ce face el mi se iartă şi mie.

Raul stete cîtva timp pe gînduri.

— Aceasta parcă nu, zise peste cîtva timp. Eu mă tem, şi lucruri pe care te temi a le face nu pot să fie iertate. Tot atît de puţin pot să fie iertate lucrurile pe care ţi-e ruşine de a le fi făcut.

— Vorbă să fie! întîmpina dînsa. Se perde uşor atît ruşinea, cît şi temerea.

— Tot e mai bine ca ea să se teamă şi să se ruşineze! strigă dînsul.

Frumoasă vorbă, dar omul, pornit odată în căile păcătuirii, nu se opreşte cînd vrea, ci cînd poate, şi nu intră de bunăvoie, ci cade orbiş în păcat.

E greu să nu mănînci cînd ţi-e foame şi ai în faţa ta masa încărcată de fel de fel de bucate, greu e să nu bei cînd băuturi ameţitoare ţi se toarnă în pahar, greu e să nu strîngi în braţe femeia care-ţi şade pe genunchi.

„Şi dac-ar fi să nu fie adevărat ceea ce-mi închipuiesc eu despre dînsa? Cu cît dispreţ s-ar uita ea la mine!?“

Zicînd-o aceasta, el se zbătea ca să scape.

A şi scăpat, căci în clipa aceea, scuturat de o mînă uşoară, el s-a deşteptat din somn şi s-a pomenit în faţa Laurei, care-i arăta ceasornicul.

Erau zece fără un sfert.

Scăpase Raul, dar tot îi era ruşine de cele ce visase.

DĂSCĂLAȘUL

Nuvelă

I

„Grea viață, și nu se mai sfîrșește", suspină Zamfir, moșneagul scurt și costeliv pe care de la Domnești pînă la Jilava și pînă la Argeș toată lumea-l știa cîntînd cu glas subțire în strana bisericii de la Vîrtej, pe la-nmormîntări, pe la nunți și pe la cumetrii.

Cîntase în timpul tinereților sale în Dealul Filaretului, la biserica Cuțitul-de-Argint, unde sunt icoane făcătoare de minuni. Le mergea bine popilor, dar rău nu-i mergea nici lui. După ce i-a murit baba, s-a mutat cu toate acestea la Vîrtej, în casa părintească, și a lăsat să-i crească părul lung și barbă ca la popi.

Îi ziceau Dăscălașul nu numai pentru că-i mersese vestea ca psalt și tipicar iscusit, ci și pentru că era sfătos și de multe știutor, un adevărat zodiaș, care pătrunde tainele firii, ba chiar și vrac, care pe mulți vindeca de boale grele.

Acum el ședea în pridvorul casei așezate pe coastă și se uita îngîndurat peste lunca cea largă a Sabarului.

Era-n ajunul zilei de Sf. Dumitru.

Pe cer se-ngrămădiseră mai multe straturi unul peste altul norii cenușii, pe care vînturile de toamnă îi goneau pe unii-ncoa, pe alții-ncolo, încît lumina zilei se perdea într-un fel de amurg posomorît. De mai multe zile acum ploua rar și mărunt, dar fără-ncetare, din cînd în cînd printre picăturile oarecum cernute prin

sită deasă flutura și cîte un fulgușor de zăpadă și-n răceala umedă se vărsau la vale undele galbene ale Sabarului unit cu Ciorogîrla, ducînd cu ele frunzele scuturate din copacii de pe țărmuri, ici plopi, colo sălcii ori arini, mai rar salcîmi.

În amurg, vite plouate, mînate de copii plouați, se întorceau de la pășunea udă, și mari stoluri de ciori și de stăncuțe zburau cîrăind peste luncă spre zăvoaiele de pe Argeș. În burnița revărsată peste toate se perdea tot ceea ce ar fi putut să înveselească inima omului și-nzecite se înfățișau și cele mai neînsemnate dintre multele griji ale vieții.

„Urîtă lume!" suspină iar Dăscălașul.

Două zile mai avea, numai două, și legea-l silea să deșerteze casa, care încă-n timpul verii fusese vîndută. Era casa în care s-a născut și-n care a petrecut partea cea mai mare a vieții sale.

I-o dăduse, dimpreună cu pogoanele, de zestre Sandei, singurul său copil, care mai era-n viață, iar aceasta, rămasă văduvă, a vîndut-o.

O știa aceasta de mult și a avut destul timp pentru ca să-și facă rost de alt adăpost pentru zilele de bătrînețe. Nu putea însă să se-mpace cu gîndul că fata lui îl scoate din casa pe care el i-o dăruise, și aștepta și azi, și mîine să se-ntîmple ceva, un fel de minune, în urma căreia dînsul să și moară în casa în care s-a născut. Știa că nu-i rămîne decît să plece, dar nu era-n stare să se-nchipuiască pe sine trăind în altă casă, nici adunîndu-și puținele rămășițe ale avutului său, ca să le ducă nu știa unde.

Ar mai fi trecut și aceasta: un moșneag ca dînsul o duce cum o duce, și cînd nu mai poate s-o ducă, nu se sperie de moarte. El nu era însă singur și mai avea și altele pe sufletul lui.

Măritată după un orzar din gura Oborului, Sanda s-a încurcat cu altul și a fugit de la bărbat, părăsindu-și singurul copil, Leanca, o fată de vreo cinci ani, care, după moartea tatălui, a rămas la bunicul său.

„Ce faci cu fata!?" se-ntreba acum moș Zamfir.

Citind prin tot felul de cărți bisericești, stînd de vorbă fie cu sine însuși, fie mai cu unul, mai cu altul

dintre cei de seama lui, tălmăcind visuri, vedenii și închipuiri, el se-ndrumase spre știința tăinuită, care numai la-ntunerec și pe șoptite e trecută de la om vrednic la alt om vrednic, și nu se înspăimînta, ci se înduioșa, se-nveselea, se însenina cînd se gîndea la moartea care de toate-l scapă pe om.

Chiar și dacă și-ar fi dorit-o însă, chiar nici acum cînd lumea i se părea atît de urîtă, nu-l ierta firea să și-o voiască.

Cum rămînea cu Leanca? Unde o ducea? Sub ocrotirea cui o lăsa?

Stînd așa singur cu gîndurile lui și uitîndu-se la cele ce se petreceau împrejurul lui, el a fost covîrșit încetul cu încetul de amărăciune, încît vedea negru și numai negru în fața ochilor săi.

Își făcea, înainte de toate, cele mai aspre mustrări nu numai pentru starea în care se afla, ci și pentru felul său de a fi.

Om era el!? Ce fel de ființă trebuia să fie pentru ca la vîrsta în care se afla să n-aibă căpătîi și să nu știe cu ce-și va potoli mîine foamea?

„O viață ai avut și ai petrecut-o și pe aceasta-n flecării!" își zicea, scîrbit de sine însuși.

Era-n timpul tinereților sale om cu dare de mînă, care-și ara ogoarele cu patru boi înjugați și avea o pereche de cai frumoși, slăbiciunea lui. În loc de a se pune cu hărnicie pe treabă, el și-a părăsit gospodăria, dîndu-și-o în arendă, și a plecat la București, ademenit de gîndul că-n oraș viața e mai plăcută.

A și avut adeseori zile în care nu picura, ci curgea. În loc însă de a se pune pe treabă, ca să-și agonisească, precum se zice, bani albi pentru zile negre, el își ținea cai la grajd, căruța-n șopron și pușcă-n cui, pentru ca, întovărășit azi cu unul, mîine cu altul, să iasă la vînătoare — un alt păcat al lui. Rar era omul care știa tot atît de bine ca dînsul unde și cînd are să caute vînatul; pentru ca să-l și găsească, era-n stare să piardă zile întregi bătînd cîmpii și călcînd prin smîrcuri, și se socotea cel mai vrednic om cînd se-ntorcea cu un vătui, cu o rață-sălbatică ori cu o păturniche, cu un sitar ori cu cîteva prepelițe.

Minunat era şi acum timpul pentru vînătoare de sitari, şi ochii se umplură de mînie.

Îl vedea parcă jos în vale pe Wili franzelarul, cel mai stăruitor dintre tovarăşii lui de vînătoare, care în clipa aceasta i se părea un fel de satană ispititor. E-n firea omului să caute a se dezvinovăţi, şi moş Zamfir era încredinţat că de multe ori şi-ar fi căutat de treabă dacă n-ar fi fost la mijloc Wili, care nu-l lăsa-n pace, ci-l zgîndărea mereu şi-l fura cu vorba.

Wili ar fi putut, ce-i drept, să se plîngă şi el cam în acelaşi fel.

„Da! îşi zise moş Zamfir. Îi este uşor lui!" Pe cînd eu am ajuns ca vai de mine, el s-a îmbogăţit, căci munceau alţii-n locul lui în vreme ce noi cutreieram căutînd vînatul".

Dar lucrurile tot n-ar fi ajuns unde se aflau dacă acum răposatul său ginere n-ar fi fost un om bleg, care nu ştie să-şi chivernisească avutul şi să-şi păzească cinstea casei. Prăbuşirea a urmat abia după ce Sanda a căzut în păcat.

Iară Sanda!? O nenorocită de femeie care merge cum e pornită şi se duce încotro îi dai brînci! Mişel e celălat, care a scos-o din minţi şi a ademenit-o să se lepede nu numai de soţul şi de părintele, ci pînă chiar de copilul ei.

Orişicît de stăruitor şi-ar fi zis-o însă aceasta, el tot nu scăpa de gîndul că şi el, ba chiar şi mai mult decît toţi este el însuşi vinovat, şi amărăciunea încă mai vîrtos îl împingea spre gîndul că la mijloc e un mare păcat, care numai prin moarte poate să fie ispăşit.

„Cu bine nu poate să se sfîrşească acestea!" îşi zise ridicîndu-se ca să treacă în casă.

II

Deşteptîndu-se dimineaţa zilei următoare din somn, moş Zamfir s-a uitat împrejurul său buimac şi mai amărît de cum fusese seara.

Era deprins să tălmăcească visuri, fie pe ale sale, fie pe ale altora, şi de obicei era voios ori posac după cum îi erau visurile şi după cum şi le tălmăcea. Acum era necăjit, căci ştia c-a visat multe, c-a văzut în vis pe Wili, pe răposatul său ginere, pe Leanca, dimpreună cu alţi copii, dar nu era-n stare să-şi dea seamă ce anume a visat. Mai era şi foarte supărat pe Sanda, fără ca să ştie de ce.

Pe deasupra burniţa era mai deasă şi ploaia se mai înteţise, iară el era hotărît să plece la Bucureşti, ca să-i spună Sandei că n-o mai ţine pe Leanca, să şi-o ia, să facă ce-o şti cu ea.

Trebuia să se sfîrşească odată, cît mai curînd, chiar azi, nu mai departe.

„Unii o să rîdă, iar altora o să le fie milă de mine!" Aşa mi se şi cuvine! Seceră fiecare ce-a semănat!" îşi zise îmbrăcîndu-şi cojocul îmbrăcat pe dos, apoi îşi încărcă puşca, fără de care om ca dînsul nu pleacă în drum ce trece peste cîmpul pustiu, unde mulţi şi multe i se pot ivi în cale.

Umblat de cotigi de ale laptagiilor şi de care încărcate cu zarzavat, drumul ce duce de la Vîrtej la Bucureşti trece pe ici, pe colo prin băltoace şi e plin de noroi. Moş Zamfir a luat-o deci pe la Nefliu şi pe la fort, drum mai puţin umblat, dar şi mai pustiu. Era pe aici mai puţin noroi, dar plăcere nu-i să umbli prin burniţă ceasuri întregi fără ca să vezi fiinţă vieţuitoare, şi bătrînul era din ce în ce mai răzvrătit împotriva a toate.

Se zăreau prin ceaţa deasă cele dintîi case de la marginea Bucureştilor cînd el se apropia de o vărzărie şi o puşcă se descărcă, apoi un iepure gonit de un copoi trecu în depărtare peste drum, ceea ce e de peazăă-rea.

„Să fie al dracului cel ce-a ochit şi nu te-a nemerit!" zise moş Zamfir, şi în acelaşi timp se ridică din şanţ vînătorul, un om mai mult bătrîn decît tînăr, nu tocmai înalt, cu deosebire bine hrănit şi cu obrajii rotunzi, plini, rumeni şi rîzători.

„E Wili, franzelarul, chiar el!" zise moş Zamfir, gata s-apuce fie la dreapta, fie la stînga, ba chiar

să se-ntoarcă înapoi. Era însă peste putinţă, căci Wili, în clipa în care l-a văzut, l-a şi recunoscut şi a pornit spre el, strigînd în gura mare: „Uite, bravo! minunat!“

Minunate erau pentru el toate cele neaşteptate. Dacă ar fi căzut în vreo groapă, el ar fi rîs din toată inima, ar fi rîs dacă s-ar fi răsturnat căruţa încare şedea, ar fi rîs chiar dacă i-ar fi căzut casa-n cap.

Ajuns el şi moş Zamfir faţă-n faţă, unul rîzînd şi altul cu sprîncenele încreţite, era parcă ziua şi noaptea cînd dau pept.

— Minunat! În adevăr minunat! strigă Wili cînd află că moş Zamfir are să-şi deşerteze mîine casa şi nu ştie unde are să se mute. Să ştii că norocul nu e numai orb, ci totodată şi vagabond, care poate orişiunde să-ţi iasă-n cale. Uite, eu caut de atîta timp un portar, om vrednic de toată încrederea, care stă la poartă şi trece în condică pînea care iese fie în căruţă, fie cu coşul. Mult l-am căutat şi nu l-am găsit, şi iată că l-am găsit acum unde nici prin gînd nu mi-a trecut.

Moş Zamfir se uită încruntat la el şi-l măsură din creştet pînă în călcîie. El slugă în viaţa lui numai lui Dumnezeu i-a fost, numai la uşa bisericii a stat de pază, era o neruşinare ceea ce-i spunea franzelarul, şi-i venea să întoarcă puşca pentru ca să-l lovească cu patul ei în cap.

N-a făcut-o aceasta, ci s-a mărginit să i se strîmbe în nas şi să-şi caute de drum.

Umilit era, dar cu mult mai umilit se simţea şi orbit de mînie a sosit la Sanda.

Iar mînia, făcîndu-l pe om nemilos, îl dezbracă de firea omenească şi îl coboară în rînd cu fiarele codrului.

— De! a zis Sanda. Dacă zici că nu mai poţi să o ţii, nu-mi rămîne decît s-o iau. De soarta ei nu poate să scape. Îi plîng de milă, dar e trecută de anii copilăriei şi o să răzbească cum i-o fi dat prin viaţă. Sunt o nemernică, o simt aceasta, şi moartea ar fi pentru mine scăpare, dar omul nu moare cînd e sătul de viaţă, ci cînd îi vine rîndul, şi de aceea are

să se ferească de tot ceea ce-i face nesuferită viața. Mă trec fiorii cînd mă gîndesc ce are să sufere fiind trasă și împinsă ca copil oropsit în casa aceasta și mă cutremur gîndindu-mă ce am să sufăr eu de pe urma suferințelor ei. Dacă zici însă că nu mai poți s-o ții, nu-mi rămîne decît să o iau. Toate cele suferite sunt răsplata păcatului în care am căzut. Mai am, precum știi, și băiatul, care s-a născut cîteva luni după ce am venit la casa aceasta. El nu-l poate suferi. „De unde pot eu să știu dacă e ori nu e al meu? zice. Cum ți-ai înșelat bărbatul cu mine, puteai să mă înșeli și pe mine, fie cu el, fie cu altul." O să sufere amîndoi, fata și băiatul, ca să mi se împlinească canonul.

— Nu cumva ai vrea să te scap și de băiat pentru ca viața ta să fie mai ușoară și omul care te-a împins la păcat, să fie mai ferit de griji? întîmpină bătrînul.

— N-o vreau aceasta, răspunse Sanda. Vorbesc numai, îți spun cum stau lucrurile, îți mărturisesc că nu sunt vrednică de milă și nu mă plîng, ci îmi plîng copiii.

— Nici n-am milă nici de tine, nici de dînșii, ci mă căiesc de a fi ajuns om fără căpătîi, grăi bătrînul. O vorbă tot am să schimb cu omul care mi-a surpat casa și mi-a întunecat zilele bătrînețelor, urmă el cu îndîrjire.

— Asta te rog să n-o faci, stărui dînsa. De ce să înăsprești lucrurile? Cui ar putea să-i fie așa ceva de vreun folos? Sunt doi ani acum de cînd trăiesc cu el. Deoarece el zice că nu-i trebuie nici pogoane, nici casă la țară, mi-am vîndut zestrea, pogoanele și casa, ca să-i aduc zestre banii luați pe aceste, căci are și el doi copii și nu poate nimeni să-l socotească vinovat dacă nu bucuros trage pentru alții de la gura copiilor săi.

Ochii bătrînului iar se umplură de mînie.

— Iară eu, strigă dînsul, să-mi trag de la gură pentru ca să se îndulcească alții.

Sanda clătină cu toată hotărîrea din cap.

— Aceasta n-o cere nimeni, zise ea. Dacă nu mai poți sau nu mai vrei să ții fata, am să mă duc s-o iau

şi el n-are să mă oprească. Trebuia însă să-ţi mărturisesc că viaţa celor doi copii ai mei are să fie amară şi încă mai amară au să mi-o facă pe a mea. Te-am rugat dar să nu mai faci şi altele pentru sporirea suferinţelor noastre, care sunt, aşa cred, şi ale tale.

— Nu! nu! întîmpină el îndîrjit. Destul. S-a sfîrşit! dacă nu ţi-a fost ţie milă de mine, nu îmi este nici mie milă de tine, nici de copiii tăi. Puţin îmi pasă ce are să se aleagă de voi. Destul am trăit pentru alţii; puţinele zile ce-mi mai rămîn am să le trăiesc pentru mine şi numai pentru mine! Am ajuns să nu ştiu unde am să-mi pun căpătîiul: ia-ţi fata şi lăsaţi-mă în pace. Treaba voastră e cum vă descurcaţi!

Vedea parcă în depărtare iepurele trecîndu-i peste drum şi, temîndu-se ca nu cumva să i se întîmple ceva, a ieşit oarecum cu ochii închişi şi s-a întors vijelios acasă.

III

Pentru ca să nu mai treacă pe unde i-a trecut iepurele peste drum şi unde l-a întîlnit pe Wili, Dăscălaşul a ieşit din oraş pe Calea Craiovei spre Bragadir.

Ploaia încetase şi aerul era limpede. Lumina soarelui răzbea pe ici, pe colo, printre norii mai răsfiraţi. Prin grădinile de la dreapta şi prin cele de la stînga stoluri de vrăbii ciripeau a timp frumos, iar ciorile nu mai zburau, ci îşi căutau hrană prin gunoaiele risipite în toate părţile din belşug.

Bălăcind prin noroi şi prin băltoace, bătrînul a ajuns încetul cu încetul să nu-şi mai poată da seama de ce s-a turburat, cum şi-a pierdut aşa deodată sărita, care e păcatul ca numai prin moarte poate să fie ispăşit. Un singur lucru îl mai supăra: că mîine are să deşerteze casa şi nu ştia încă unde are să se mute.

Şi supărarea aceasta era însă mică acum după ce a scăpat de fată. Aşa, numai el singur, îşi găsea uşor un colţ în vreuna din casele de la Vîrtej.

„La urma urmelor, îşi zise, aşa e viaţa cea adevărată, aşa e lumea în aievea trăită; e fiecare cum s-a

nimerit să fie, cu păcatele şi cu nevoile sale adevărate; scapă fiecare cum îl taie capul şi îl iartă puterile. Mai cuminte decît mine nu sînt nici alţii şi mai cumsecade decît Sanda nu sunt nici altele."

Abia după ce a sosit acasă l-a răzbit iar gînduri ca cele ce-l făcuseră să plece prin ploaie la Bucureşti.

I-a spus adecă fetei, nepoatei sale, că are să vie mama ei ca s-o ieie şi s-o ducă la Bucureşti, unde va şi rămînea.

Leanca începu să salte de bucurie.

Nu doară că-şi iubea mama afară din cale, dar era o schimbare, şi oraşul are în gîndul orişicui farmecele lui.

Bătrînul se înduioşă.

„Sărmana de ea! îşi zise. Nu ştie unde se duce şi ce-o aşteaptă. Umblu să scap de dînsa eu, care îi sunt bunic, chiar mai mult decît părinte; dar cellalt, care nu îi este nimic şi mai are pe capul lui încă trei?"

Îi era învederat că mai mult va avea să sufere şi cellalt copil dacă va avea şi pe sora sa lîngă dînsul, şi Sanda de asemeni va suferi cu doi copii mai mult decît cu unul singur. Horopsiţi au să fie amîndoi nu numai de tatăl lor cel maşter, ci şi de mama lor.

„Da, urîte belele sunt copiii", grăi dînsul.

Era peste putinţă să nu-şi aducă aminte povestea copiilor pe care părinţii i-au horopsit şi i-au dus în pădure ca să-i mănînce lupii.

„Lupii n-o să-i mănînce, zise el iar; ce o să iasă însă nişte copii care în fiecare clipă sunt ghiontiţi?"

Îi era şi milă şi ruşine de ceea ce făcea şi-i venea să-şi facă mustrări pentru reaua-credinţă cu care căuta să scape de sarcina purtării de grijă pentru nepoata sa.

Nu degeaba îi trecuse iepurele peste drum.

Din clipa în care Wili îl poftise să-i fie portar, nu mai era adevărat că nu are unde s-o ducă pe Leanca. Lucru greu nu era să numere jimblele, franzelele şi cornurile pe care le scot din curte unii în căruţe, alţii în coşuri.

Putea apoi să-şi ieie la casă o babă. Era la mijloc numai încăpăţînarea lui de om, care nici de dragul nepoţilor săi nu vrea să intre slugă la casa altuia.

Deşi obosit de drum, el se plimba neastîmpărat prin casă, şi numai seara tîrziu a ajuns să se culce.

Nu era numai Leanca ea singură care nu-l lăsa să doarmă.

„Ia-mă şi pe mine! Scapă-mă! — striga parcă băiatul — că o să te căieşti toată viaţa ta de a mă fi lăsat la casa omului căruia îi sunt nesuferit."

Adormit în cele din urmă, el se zbătea în culcuşul lui, încît fruntea îi era plină de sudori reci.

Tîrziu după miezul nopţii, spre revărsatul zorilor de zi, el a tresărit speriat din somn şi s-a uitat împrejurul său, mulţumindu-i lui Dumnezeu c-a visat numai.

Îl văzuse adecă pe băiatul acela zdrenţăros, murdar, plin de bube şi cu părul vîlvoi, lihnit de foame şi îmbrîncit de unii la dreapta, iar de alţii la stînga, luat în ghionturi pînă chiar şi de sora lui mai mare.

„Da! — grăi bătrînul — zice că nu ştie dacă e ori nu al său copilul, eu nu mă îndoiesc că mi-e nepot, fiul fiicei mele, şi nu ştiu dacă, lepădîndu-mă de el, nu m-aş zbate tot ca acum şi în visul ce urmează după moarte. Nenorocitul de mine! Te pomeneşti că în vreme ce eu stau pe gînduri, Wili şi-a găsit portar!" urmă el sărind din pat, ca să se îmbrace şi să plece fără de întîrziere la Bucureşti.

Îi era parcă, deşteptat din somn, s-a născut din nou şi îşi dorea ca viaţa cea nouă să-i fie destul de lungă pentru ca să poată scoate la capăt ceea ce avea de gînd.

ÎMPĂCARE

Nuvelă

— Ce mai faci, maică? Cum o duci cu bătrînețele? întrebă părintele Hariton arhimandritul, care de vreo douăzeci de ani stăruia în obiceiul de a trece de sfintele sărbători pe la schit.

— Mulțumesc, preacuvioase părinte, de întrebare, îi răspunse maica Teofana. Iată, mă zbat și eu cu viața, așteptînd și azi, și mîine să-mi vie rîndul.

— Dacă te-am înțeles bine, așteptarea ți se pare prea lungă, întîmpină călugărul. Eu te văd însă tot în putere și dau cu socoteala că mult mai ai încă de așteptat.

— Ești și preacuvioșia-ta om bătrîn acum, grăi călugărița, iară eu eram tot babă și cînd ai venit — diacon tinerel și sprinten — cu preasfinția-sa întîia oară pe la noi. Abia pe ici, pe colo, cîte una dintre maicile de atunci mai e în viață, deși multe erau mai tinere decît mine, ba am dus la groapă și cîteva dintre cele venite mai în urmă. Prea sunt ani mulți trecuți peste mine.

Arhimandritul îi tăie vorba:

— Și-ți sunt, zise zîmbind, cei trecuți în altă lume parcă mai mult decît cei rămași aici. Pe cînd unii te mîngîie și te cheamă, ceilalți te mîhnesc și te alungă.

— Cam așa, părinte, stărui dînsa. Mă iartă! Am scăpat vorba și n-am grăit-o dinadins, ca să mă plîng. După ce mi-ai dat însă răspunsul, se cuvine să-ți mărturisesc că așa e cum ai zis. Trăiesc aici în această lume strîmtă; mă supără, în adevăr mă mîhnesc cei în viață. Prea se ceartă maicile între ele — urmă rostind vorbele mai pe șoptite — și se ceartă și cu mine cînd fac, din păcate, încercarea de a le împăca.

Călugărul rise cu hohote înăbușite.

— Sunt, maică, certărețe, grăi dînsul, dar tot așa erau și mai-nainte, și nu numai ele sunt certărețe. Totdeauna și pretutindeni sunt porniți oamenii spre încăierare și se gîlcevesc mereu, precum în bătaia vîntului fîșie frunzele și freamătă codrul. Ceea ce ne face nesuferită sarcina vieții nu e însă nici mulțimea anilor trăiți, nici supărările ce [ne] fac alții, urmă el potolit. Îndeosebi, nouă bătrînilor ni se desfășură viața sufletească mai ales aducîndu-ne aminte cele de mult trecute. Dacă fericită ni-a fost copilăria și de bucurii curate am avut partea în timpul tinereților, inima mereu ni se înveselește și viața ni-e dar din mila Domnului, iar dacă lipsită de soare ne-a fost copilăria și în zbuciumări ne-am trăit tinerețele, viața ni-e canon de pocăință. Pentru dar avem să-i mulțumim Domnului, iar canonul avem să-l împlinim cu îndelungă răbdare. Ai avut, se vede, în trecutul mai mult sau mai puțin depărtat o mare mîhnire, care mereu ți se reivește în suflet și-ți face prea de tot sarcina vieții. Dacă n-ar fi aceasta, ai trece nepăsătoare și pe lîngă cei ce se ceartă, și peste orișice neajuns al firii omenești.

Maica Teofana, femeie înaltă și sfrijită, numai carne uscată pe oase, dar cu ochii tot plini de văpaie, rămase o clipă cu privirea țintă la pămînt, apoi își ridică încet capul.

— Da, grăi, o fi, părinte, și aceasta, ba e mai ales aceasta, dacă nu chiar și numai aceasta. O, Doamne, unde e omul care nu are în viața lui mîhniri, mai mici, mai mari, după cum le simte el însuși în sufletul său! Da! — urmă înviorată — copilărie fericită și tinerețe plină de bucurii am avut și eu, și nici mîhnirile nu mi-au lipsit. Una însă, îndeosebi, una le covîrșește pe

toate, şi ai, părinte, dreptate cînd îmi spui că aceasta le întunecă pe toate şi-mi face pline de adîncă mîhnire zilele bătrîneţelor.

— Ai pornit, maică, pe calea cea bună, stărui călugărul. Dă înainte! Spune ceea ce ai pe suflet! Adu-ţi acuma şi în toate zilele aminte de adevărul că bucuriile împărtăşite cresc, dar durerile împărtăşite scad. Uşurează-ţi sufletul.

— Împlinisem, preacuvioşia-ta, vîrsta de treizeci şi opt de ani cînd am rămas văduvă cu un băiat de vreo patru ani, Ion al meu, începu ea. Au trecut peste cincizeci de ani de atunci, şi resimt şi acum durerea de care eram cuprinsă atunci, căci răposatul fusese om de o rară bunătate. Orişicît de adîncă mi-ar fi fost durerea, ea se perdea în faţa mîngîierii ce mi se revărsa în suflet cînd mă uitam la copilul meu, care era frumuşel, plin de viaţă şi mi se părea deştept — mare minune.

— Aşa este! — grăi călugărul — copiii sunt sarcină, şi pentru ca părinţii să se simtă îndemnaţi a purta sarcina aceasta, bunul Dumnezeu a orînduit ca orişicare părinte să se încînte de copilul său.

— Nu, părinte, nu! stărui dînsa. El era în adevăr aşa cum îl vedeam eu. Mai avusesem patru copii, şi nici unul nu se putea semui cu el, era în adevăr frumos, plin de viaţă, cuminte şi foarte deştept. Aceasta o spuneau toţi, şi erau mulţi cei ce-l ştiau şi prinseră slăbiciune de el, căci avea obrajii rotunji şi rumeni, dinţi albi, părul neted peptănat, mîinile curate, îmbrăcămintea bine îngrijită şi mai ales ochii vioi şi faţa luminată. Răposatul fusese zidar. Ca să mai agonisească ceva şi-n timpul iernei, cînd n-avea de lucru, el cutreiera mahalelele vînzînd „terchea-berchea", burtă pentru ciorbă acră, şi cîteodată picioare de viţel pentru piftii. După moartea lui, cutreieram eu mahalalele şi mai vindeam şi păsări, precum şi ouă, totdeauna proaspete. Cîştigam destul pentru ca să putem trăi bine amîndoi şi să mai şi pun cîte ceva la o parte. Neavînd cu cine să-mi las băiatul, îl luam cu mine şi mai aveam şi mulţumirea că ochii tuturora se opreau asupra lui. Erau multe casele pe la care treceam în fiecare săptămînă de cîteva ori şi pretutindenea lumea se bucu-

ra că l-am adus și pe el cu mine. Mă văd și acum în gîndul meu purtîndu-l de ici pînă colo, mîndră și fericită de a-i fi mamă, și ai, părinte, multă dreptate: bucuria mea de atunci mi se reiveşte măritâ în suflet și-mi înseninează zilele bătrîneţelor.

— Răsplata iubirii adevărate, grăi călugărul.

— Slăbiciunea de mamă a unui singur copil, afară de care nu mai are pe nimeni în lume și pe care și-l gîndește drept un fel de minune, urmă dînsa. L-am dat apoi la școală și mulți ani de-a rîndul numai prin el și pentru el am trăit. Totdeauna cuminte, silitor și supus, cel dintîi între cei de seama lui, el era fala mea și fericirea vieții mele. Gîndul îmi era dus mereu la el, nopțile îl vedeam în vis și neîncetat eram stăpînită de îndemnul de a alerga și de a osteni ca să-l țin la școli pentru ca să scot din el om ales, om de frunte, la care toți să se uite cu sfială.

— Orișice ar fi urmat mai tîrziu — grăi iar călugărul — ai făcut ceea ce firea-ți poruncea și nu ai nici un cuvînt de a te plînge.

— Nici că m-am plîns vreodată, stărui dînsa. După ce se pornise pe calea cea bună Ioan al meu, nu mai putea să urmeze nimic ce pentru mine ar fi fost un cuvînt de a mă plînge. Unii mă fericeau, alții mă pizmuiau, iară eu eram ameţită de o bucurie neistovită căci el mergea mereu înainte. Am ajuns în cele din urmă să-l văd inginer de frunte, vestit între cei de seama lui. Un singur lucru îmi mai lipsea: să-i sărut cununiile și să-l știu și om la casa lui, soț și cu voința lui Dumnezeu, părinte... Mi-a fost dat și aceasta: cum însă!? cum!? urmă ea cuprinsă de adîncă durere. Am aflat de la alții că s-a logodit cu o fată frumoasă și bogată, și mi-e și rușine să-ți spun, părinte, s-a cununat fără să mă fi poftit la nuntă, apoi a plecat în călătorie lungă, iar după ce am aflat că s-a întors, m-am dus să-mi văd nora și am plecat plîngînd de la casa lui, căci era în stare să mă puie să iau masa cu slugile lui. Asta nu se uită, preacuvioșia-ta, nu se iartă și-i face și celui mai răbdător om nesuferită viața.

Părintele Hariton clătină din cap.

— Însuți ți-ai făcut-o, grăi dînsul. Dîndu-i mereu zor să meargă mai departe, tot mai departe și să se ridice, ai rămas însăți tot unde fuseseși mai-nainte, tot mai departe în urma lui și tot mai înstrăinată de el. Nu, maică! Iubirea părintească e nesecată și de aceea nesecată e și răbdarea părintelui.

— Nu! strigă dînsa. Nu e în viața mea clipă în care nu-mi aduc aminte de aceasta, și gîndindu-mă la umilirea mea, îmi reamintesc toate suferințele vieței mele și nu mai e cu putință mulțumirea omenească pentru mine.

— Un semn învederat că nu din dragoste curată ai alergat și-ai ostenit, ci rîvnind ca prin el să te ridici însăți din ce în ce mai mult, stărui călugărul. Părintele iartă. N-ar ierta frați și surori, dacă i-ar avea, n-ar ierta rude, nu au să ierte oamenii în mijlocul cărora trăiește, dar mama le iartă toate cînd își vede copilul ajuns departe. Și dacă nesuferită-ți este viața, nu suferi pe urma celor săvîrșite de dînsul, urmă el, ci fiindcă nu ai iubit îndeajuns pentru ca să treci cu vederea neajunsurile fiului tău, să ierți și să te împaci, nu atît cu el, cît cu tine însăți.

Maica Teofana iar rămase cu capul plecat și cu ochii țintă la pămînt.

— Auzi, femeie încăpățînată, mamă cu sufletul înhăinit! urmă arhimandritul. Zece, poate chiar douăzeci de ani au trecut de atunci, și tot se mai canonește ea însăși pe sine. Nu te iartă cerul dacă nu ești iertătoare și nu te primește pămîntul fără ca să te fi împăcat. Ori nu cumva ai fi voit ca el să te puie în capul mesei, pentru ca să te facă de rîsul celorlalți meseni, cu care nu erai în stare să te potrivești nici la vorbe, nici la port, nici la apucături!?

Mult s-a zbuciumat maica Teofana pînă ce n-a ajuns să se hotărască într-un fel. Își dădea, nu-i vorbă, seamă că are arhimandritul dreptate, dar n-o ierta firea să se umilească în fața fiului său, și întreaga ființă i se răzvrătea cînd se gîndea, că nora ei și nepoții ei ar putea să se uite din sus în jos la ea.

În cele din urmă și-a călcat pe inimă.

Era în ajunul zilei de Bobotează, după care urma ziua lui. În loc de obișnuitul ger, de care crapă copacii, se nemerise însă o zi cu soare, ca pe la sfîrșitul lunei martie, cer senin și limpede, adiere lină, căldură dulce, care scoate gîngăniile de tot felul de prin adăposturile lor, ziuă parcă rînduită anume ca să ademenească pe baba, care în atîtea rînduri făcuse drumul pînă în oraș, mergînd încetișor timp de trei, cel mult patru ceasuri.

Dacă pleca pe la unu, sosea acolo pe la asfințit.

Era însă cu inima îndoită, se hotărî cu anevoie, pleca-n silă și trecuseră două ceasuri cînd s-a pus, în sfîrșit, pe drum.

Nu era nici acum prea tîrziu, și mergînd întins, sosea pe înserate. Ea mergea însă oarecum făcînd doi pași înainte și unul înapoi, mereu ispitită de gîndul de a se întoarce. La dreapta și la stînga drumului cîmpul era apoi acoperit cît vedeai cu ochii plin de ciori și de stăncuțe, care ciriiau într-una, iar despre răsărit se ridica o ceață deasă ce se-ntindea mereu, ca să cuprindă tot cerul.

Mai era mult pînă-n amurgul serii cînd ciorile s-au ridicat în stoluri mari, dese și nesfîrșit de lungi, iar cerul a început să se posomorească și s-a prefăcut ici verde, colo portocaliu și iar mai departe roșu ca para focului. În același timp s-a pornit o adiere din ce în ce mai rece și mai întețită. Cînd s-a ivit apoi în depărtare luminile felinarelor din oraș, s-a pornit și ninsoarea. La început pe ici, pe colo cîte un fulgușor mărunt, ca cernut prin sită deasă, apoi din ce în ce mai des și mai cu viscolire.

Se întorcea iarna, ca să intre în drepturile ei, iar baba-și urma drumul zgriburind, apoi rebegită și-n cele din urmă cu mădulările înțepenite de oboseală și de gerul din ce în ce mai aspru.

Orișicît de dureros i-ar fi fost gîndul că se umilește în fața celor ce umiliți aveau să stea în fața ei, era împăcată în sufletul ei știind că împlinește porunca firii aducînd jertfa aceasta.

Erau încă tot departe luminile felinarelor de la marginea oraşului cînd ea a sosit la o cruce de peatră care, ieşită din piua ei, zăcea culcată la pămînt.

Amorţită cum era, atît de frig, cît şi de oboseala trupească şi sufletească, ea s-a aşezat pe peatra rece ca să mai răsufle, şi aţipind peste puţin, se vedea pe sine şezînd în capul mesei mari.

Acolo au găsit-o trecătorii în dimineaţa zilei următoare, acoperită de zăpadă.

OM DE CARACTER

Nuvelă

Se nimerise ca el şi ea să se-ntîlnească în căile-ncîlcite ale vieţii.

El, d-l Corban, măsura toată ziua cu metrul mai şifon, mai olandă, mai mătăsuri ori catifele, mai fel de fel de alte pînzeturi ori stofe pentru rochii, şi gura nu-i mai tăcea. Era ca numai puţini priceput în ale lipscăniei. Ştia proveniența mărfurilor, le constata din pipăite calitatea, era bine dumerit asupra preţurilor, le spunea toate ca-nvăţate pe de rost şi toate erau bine rînduite-n capul lui ca-ntr-un catastif purtat cu îngrijire. Era apoi totdeauna spilcuit de l-ai fi luat cel puţin drept procuror general, şi prietenii îi mai ziceau şi „*Literatul*". Nu doară că şi-ar fi perdut timpul liber făcînd încercări literare, dar serile, duminicile şi zilele de sărbători citea tot ceea ce-i cădea-n mînă, umbla la teatru ca la şcoală, asista la conferinţe şi astfel nu numai avea slăbiciunea de a le spune altora ceea ce a citit, dar era totodată şi mare măestru în ceea ce priveşte gesturile şi alegerea vorbelor.

Ea, d-şoara Didina, şedea tăcută şi cam înţepată la casă, lua banii în primire şi-i înregistra, era neted peptănată şi de o excepţională simplitate în găteala ei. Frumoasă nu s-ar fi putut zice că e, dar era plăcută, o femeie înaltă şi voinică, curată în toate amănuntele înfăţişării ei şi ademenitoare cînd îşi deschidea gura.

El, om cu fălcile late și cu picioarele prea scurte, mai avea și mustața răsucită ca penele din coada rățoiului. Era însă ceva ce-i apropia.

Dînsa-l socotea mai presus de alții pentru că el purta grijă de mamă-sa, care era văduvă săracă, de frățiorul său și de cele două surori ale sale, iară el îi zicea ei „bună și cuminte" fată fiindcă purta și ea grijă de mama ei, tot văduvă, și de doi frățiori ai săi.

Rar se-ntîmpla să aibă timp ca să schimbe cîte o vorbă. Din cînd în cînd, însă, ochii lor se-ntîlneau și atunci ea zîmbea ca o fată cuminte. D. Corban, deși om așezat, zîmbea și el, drept dovadă că știa ce va să zică buna-cuviință.

La amează̆zi el se ducea la birtul economic din apropiere, ca să îmbuce-n pripă ceva, iară ea se retrăgea în iatacul din fund, își desfăcea legăturica și-și potolea foamea cu cele aduse de acasă, totdeauna puține, dar îi era multă pofta de mîncare și de aceea obrajii îi erau plini, rotunji și rumeni, de ai fi luat-o drept fetișcană dacă n-ai fi știut-o trecută de douăzeci și patru de ani.

Citeodată, la-nceput mai rar, apoi ceva mai deseori, întorcîndu-se, el aducea un carton de prăjituri, pe care le mîncau amîndoi împreună, ceea ce le făcea amîndurora o deosebită plăcere, încît îți venea să zici că mare păcat ar fi fost ca alții să fi mîncat prăjiturile acelea.

Serile plecau împreună. Se nimerise că mama lui avea o casă de zestre în strada Traian, mai spre Calea Dudeștilor, iar mama ei ședea spre Delea. Făceau deci drumul stînd de vorbă pînă la Hala Traian unde se despărțeau, căutîndu-și fiecare de drum. Cînd vremuia însă, fie ploinţe, fie vînt mai aspru, fie viscolire, el n-o lăsa singură, ci făcea ocol, ducînd-o pînacasă la ea.

Așa s-a urmat vara, cînd se-ntorceau în ziua mare, toamna, cînd făceau drumul prin amurgul serii, cu atît mai vîrtos iarna, cînd îi prindea noaptea prin mahalalele pline de ciini, și mult ar mai fi dus-o tot așa dacă n-ar mai fi fost în lume și alții.

Mai măsura însă cu metrul alăturea cu d. Corban și d. Ilie Jalea, care n-avea mamă văduvă, dar moștenise împreună cu sora sa, acum fată mare, o casă cu loc larg, pentru care i se oferiseră peste o sută de mii de lei. Deoarece nu rămîne nimeni bucuros slugă la altul cînd poate să tragă nădejde de a fi stăpîn, îi umbla lui Jalea prin cap gîndul că, puind la un loc partea sa din moștenire, priceperea lui Corban și zestrea surorii sale, ar putea să deschidă o prăvălie, fie chiar și mai spre Piața Sf. Anton.

Corban, tot slugă la altul și el, ce-ar fi putut să zică!?

Negustător și om de bună chibzuință, el mai era și fiu, precum și frate, și n-avea să peardă din vedere că norocul ai să-l prinzi cînd îți flutură pe dinainte, căci nu poți să știi dacă mai are ori nu să se-ntoarcă.

Avea, ce-i drept, să se lipsească de mulțumirea de a vedea pofta cu care d-ra Didina mînca prăjituri, și ochii nu i se mai îndreptau spre casă decît pe furiș, cînd ea se uita, din întîmplare, în altă parte, dar aceste sunt lucruri peste care trece orișicare om ce știe să se stăpînească pe sine însuși.

Mai greu îi era cînd își dedea seamă că se cuvine s-o dumirească pe fată asupra cuvintelor, pentru care trebuia neapărat să facă ceea ce avea de gînd. Aceasta se mai putea însă amîna, căci era-n toiul verii, iar lucrurile abia pentru Sf. Dimitrie erau plănuite, și ei își căutau serile de drum parcă toate ar fi cum atîta timp fuseseră.

Gura lumii se pornise însă, și în curînd a ajuns și d-ra Didina să nu-și mai îndrepteze privirile decît tot pe furiș, cînd ea se uita, din întîmplare, în altă parte.

Îi era greu fetei și se simțea umilită, adînc jignită.

Pe-nserate dar, cînd se-ntorceau, ca de obicei, spre Hala Traian, erau tăcuți, ca și cînd n-ar mai fi avut ce să-și spună unul altuia.

— Mi s-a spus că e frumușică sora lui Jalea și n-a-mplinit încă vîrsta de douăzeci de ani, grăi dînsa-n cele din urmă, parcă numai așa, ca să nu tacă. Cum o cheamă?

El se uită stăruitor la ea.

— Da! îi zise. Şi de ce mă-ntrebi?

Se uită şi dînsa stăruitor la el.

— De ce mă mai întrebi cînd ştii prea bine că am de ce să te-ntreb!? îi răspunse ea.

— Aşa-i! zise el iar şi-şi urmă cîtva timp pe tăcute drumul.

Nu doară că n-ar fi ştiut ce să-i spună. Erau în capul lui toate bine lămurite, dar ea-l luase prea repede şi el nu ştia de unde s-o-nceapă.

— Dacă e aşa — urmă peste cîtva timp — te-ntreb şi eu: eşti ori nu mîhnită că ai să le faci şi altora parte din ceea ce cîştigi pe urma ostenelilor d-tale?

Ea stete puţin pe gînduri.

Aşa, trecînd de-a lungul mahalalei, îi era greu să spună ceea ce gîndea, dar o pornise odată şi nu-i rămînea decît să meargă înainte.

— Îmi dau seamă de ce-mi pui întrebarea, zise ea. Da! Ai dreptate! Face fiecare ceea ce se potriveşte cu firea lui. Cea mai viuă şi mai adevărată dintre mulţumirile vieţii mele e să pun în mîna mamii mele bănişorii ce iau drept leafă. De cîte ori mă gîndesc la aceasta, mă simt mai presus de alte fete şi sunt încîntată de mine însămi, iar mulţumirea aceasta o s-o am orişicît aş mai trăi. Nu-i aşa că asta e ceea ce voiai să-ţi spun? urmă dînsa, apăsînd asupra vorbelor. Ai şi d-ta asemenea mulţumiri. Îţi mai spun însă şi că am avut mai multe partide, dar am rămas fată mare şi-o să fiu azi-mîine fată bătrînă nu doară fiindcă aş fi avînd slăbiciune pentru vreunul care nu mi-a cerut mîna, ci pentru că ţin ca nimeni să nu aibă căderea de a se pune între mine şi mama şi de a cere să mă lipsesc de mulţumirea de care îţi vorbii.

Dl. Corban s-ar fi simţit în alte împrejurări jignit de această mărturisire. În starea sufletească în care se afla acum, el era încîntat de-nţelepciunea fetei, şi încă mai încîntat ar fi fost dacă ea nu ar fi stăruit cu atîta-ndărătnicie-n hotărîrile ei şi s-ar fi măritat, ca să nu i se mai pună acum în cale.

— Aşa e, domnişoară, îi zise dar; ţine fiecare să fie stăpîn pe sine însuşi şi să facă, nesupărat de nimeni,

ceea ce după cea mai bună a lui convingere trebuie să facă. D-ta n-ai avut nici o slăbiciune, așa zici, urmă el, apăsînd și el asupra vorbelor. Eu am avut și am o mare slăbiciune, dar sunt om de caracter și nu m-aș ierta niciodată pe mine însumi dacă m-aș ști vinovat de a mă fi lăsat să fiu răpus de slăbiciunea mea.

— Tot aceasta am zis-o și eu, întîmpină dînsa; deosebirea e numai că-n gîndul meu slăbiciunea adevărată e numai aceea care te răpune.

— Nu! grăi dînsul, clătinîndcu-ndărătnicie din cap. Nu e bărbat în adevăratul înțeles acela care-ntr-o clipă de slăbiciune săvîrșește fapta și apoi toată viața lui se căiește-n fiecare clipă și-și face mustrări pentru c-a săvîrșit-o.

— Așa e în romanele pe care le citești d-ta, întîmpină iar dînsa.

— Nu! strigă el luîndu-și avînt. În viața trăită în aievea este așa. Ziseși adineoară c-ai avut mai multe partide, dar ai rămas fată mare. Foarte firește! Căsătoria este și ea o afacere, ca orișicare alta: intri-n ea dacă-ți vine la socoteală. Dacă vreuna din acele partide ți s-ar fi potrivit, pentru ca încă mai vîrtos să-ndulcești viața mamei și a fraților, ți s-ar fi făcut urgisit cel ce te-ar fi înduplecat să n-o primești, și muma și frații, ba chiar și alții l-ar fi blestemat pe adimenitorul acela. Așa e, ori nu-i așa!?

D-șoara Didina ridică mai întîi un umăr, apoi cellalt, dar nu mai zise nimic.

Știa acum că el era hotărît s-o facă și-i dedea dreptate. Vorba era numai să nu spună c-o face pentru ca ea să nu-i fie urgisită și pentru ca alții să n-o blesteme. O făcea pentru că daravera îi venea la socoteală, căci fata era tînără și frumușică, avea zestre și pe deasupra și un frate cu care se putea întovărăși. Aceasta tot mai trebuia să i-o spună.

— De! zise dar; pe d-ta n-are, pe cît știu eu, nimeni să-și dea silința de a te-ndupleca să nu faci ceea ce vei fi avînd de gînd.

El o-nțelesese.

— Și chiar și dac-ar fi să fie cineva, îi răspunse, zadarnic i-ar rămînea toate silințele.

De aici înainte nu mai aveau ce să-şi zică: mergeau stînd fiecare numai cu sine însuşi de vorbă.

„ Ei şi!? Puţin îmi pasă! îşi zicea dînsa. Eu prăjiturile n-am să i le mai mănînc, de zîmbit n-am să-i mai zîmbesc, acasă cu el n-am să mă mai întorc."

„Asta-i! îşi zicea dînsul. De unde şi pînă unde s-a pomenit să-mi ceară socoteală despre ceea ce fac ori nu fac!?"

Se minţeau amîndoi, şi unul pe altul, şi fiecare pe sine.

El îşi dedea din ce în ce mai bine seamă că purtările pe care le-a avut faţă cu dînsa n-au fost aşa ca să poată zice acum că puţin îi pasă, şi-i era greu să se mai uite-n faţa ei.

Ea era din ce în ce mai mîhnită şi-şi făcea mustrări pentru că a fost proastă şi nu s-a măritat cînd căsătoria ar fi fost pentru dînsa o afacere care putea să-i vie la socoteală.

Ziua următoare li se făcea amîndurora negru înaintea ochilor cînd se gîndea el la metrul cu care măsura, iară ea la casa unde avea să steie toată ziua, acum înspăimîntător de lungă.

„Ei! o să treacă şi aceasta! îşi zicea el. Nu e nevoie cu care omul nu se deprinde voind cu tot dinadinsul."

Tot aşa zicea şi dînsa. E însă prea de tot greu să te siluieşti zi cu zi de dimineaţă pînă seara zîmbind, pentru ca să nu simtă nimeni că inima îţi este plină de amărăciune. Cei dimprejurul lor îşi vor fi căutat fiecare de treburile sale, dar atît lui, cît şi mai ales ei li se părea că simt ceva, şoptesc între dînşii, ba chiar chicotesc prin colţuri. Îi venea ei mereu să ţipe, să sară-n picioare şi să fugă de la casa unde ochii tuturora erau îndreptaţi asupra ei. Iară el mereu era ispitit să apuce mai pe unul, mai pe altul de pept şi să-l scuture zicîndu-i: „Ce rîzi, domnule!? De unde şi pînă unde te-ai pomenit să-ţi vîri nasul unde nu-ţi fierbe oala!?"

Aşa au trecut două, trei zile, au trecut cinci, trecut-au şi opt: slabă ca toate femeile duioase din fire, d-ra Didina n-a mai putut în cele din urmă s-o ducă tot

așa și — fie ce-o fi! — a rămas acasă, ceea ce a pus la grea-ncercare virtutea bărbătească a d-lui Corban.

După-ntorsătura pe care o luaseră lucrurile în desfășurarea lor, urma ca el să răsufle mai ușor acum, după ce nu mai era osîndit s-o vadă toată ziulica în fața lui. Nu era însă la mijloc numai slăbiciunea, pe care el știa să și-o stăpînească cu atîta bărbăție. Recunoștea și el că unul din amîndoi trebuia să plece, dar se-ntreba din ce o să trăiască ea și mama și frățiorii ei dacă ea nu mai venea să-și ia bănișorii.

„Ba te pomenești că-n strîmtoarea ei, nu-i rămîne decît să se mărite după cine știe ce secătură! își zise. Asta pe urma purtărilor mele ușuratice. Am să plec eu, care, după Sf. Dumitru, tot n-am să mai fiu aici!"

Om de caracter, el trebuia să i-o spună aceasta fără de-ntîrziere și s-o-nduplece a se-ntoarce la casa ei. La amează̆zi n-a mai plecat dar la birtul economic, ci s-a dus pușcă-n Delea, ca să-și facă datoria, și abia după aceea să-mbuce undeva ceva.

A găsit pe mama ei, o femeie cu niște ochelari mari pe un nas tot mare și el.

— De! i-a zis aceasta. Mai știu și eu ce-a apucat-o!? Se zbate toată noaptea și nu mai poți vorbi cu ea. Din față cuminte ce-a fost s-a făcut o zănatică. E dusă acum la mătușa ei, verișoară-mea Corbeanca, tocmai dincolo de cimitirul Belu, pe șoseaua Giurgiului.

D. Corban, plin de nădușeli, rămase uluit.

Tocmai dincolo de cimitirul Belu!

Cîte și mai cîte nu mai e-n stare să facă o femeie scoasă din sărite, care nu are destulă bărbăție spre a se stăpîni pe sine!?

Cel mai apropiat gînd al lui a fost să oprească o birjă și să se arunce în ea. Pe acolo însă unde se afla el nu prea umblă birji; a luat-o deci pe jos, cu nădejdea de a prinde-n drum o birjă. I-a și ieșit una-n cale, dar tocmai pe la Maidanul Dulapului, și mare risipitor ar fi trebuit să fie ca să mai dea banii pe birjă și acum, cînd putea să-și urmeze drumul pe jos, iute și tot mai iute, deși era zăduf, dar era neliniștit de temerea ca nu cumva în vreme ce el aleargă pe ici, ea să se

întoarcă a-ndelete pe dincolo. Trecut de cimitirul Belu pe șoseaua Giurgiului, a întrebat mai pe unul, mai pe altul și-a dat peste puțin nu însă de Corbeanca, ci de bărbatul ei, un om posac, din care numai cu cangea puteai să scoți vorbele.

— Didina? grăi dînsul. Nu-i aici.

— Dar a venit aici.

— Da, a venit, dar a plecat.

D-l Corban răsuflă o dată din greu și-și șterse năduşeala din față.

„Cine, păcatele mele, m-a pus să intru-n daraveri cu asemenea femeie!?" își zise cătrănit.

— Unde a plecat? întrebă apoi.

— Unde să plece!? Cu Tănase, cu fata și cu mă-sa la Copăceni, ca să adune ouă și să se scalde la podul de pe Argeș.

D-l Corban rămase într-un fel de aiurire.

Cu Tănase? Să se scalde la podul de pe Argeș, unde apa e adîncă și plină de vultori.

Îi era greu să-ntrebe cine e acel Tănase și ce rost are.

— Și cînd e vorba să se întoarcă? întrebă.

— Vorbă și asta! Nu vezi!? îi răspunse posacul cu sprîncene îmbinate arătînd spre Bragadiru, unde cerul era acoperit de nori negri, din care scăpărau din cînd în cînd fulgere. Te pomenești că-i prinde furtuna, încît o să fie nevoiți să miie la părintele Radu.

— Uleu! suspină d-l Corban scărpinîndu-se în dosul urechii.

Citise el multe romane, dar nici unul dintre ele nu-l zguduise ca-ntîmplările petrecute acum în aievea. El, omul totdeauna bine chibzuit, nu mai știa ce să facă, încotro s-o apuce și simțea că nu mai e stăpîn pe sine însuși. Flămînd și obosit era, la cerul acoperit în mare parte de nori se uita, la treburile lui din prăvălie se gîndea și, cu toate aceste, era ispitit să plece-n urma ei la Copăceni, acum, numaidecît, în grabă mare. Mai fusese el la Jilava, ca să se scalde-n Sabar, și la Copăceni, ca să pescuiască-n Argeș, și-i erau bine cunoscute locurile, dar acum drumul îi părea de tot scurt să-l faci într-o răsuflare. Era o nebunie, dar

trebuia neapărat s-o facă după ce venise odată pînaici.

Să se sfîrşească odată. Să se aleagă într-un fel.

Nu trecuse încă de la cele din urmă case, cînd s-au şi pornit tunetele, din ce în ce mai dese şi mai apropiate, la-nceput spre Vîrtej şi Măgurele, apoi spre Cotroceni şi Băneasa, în urmă spre Plumbuita şi Pantelimon, ba chiar şi spre Dudeşti şi Cioplea. Se-ngrămădeau din toate părţile nouri cenuşii, se vărsa mai ici, mai colo puhoiul, într-o clipă-n alta se strîmta cercul în care se vedea strîns, şi din cînd în cînd începeau să cadă picături mari şi deocamdată rare. El se uita din cînd în cînd înapoi, la dreapta şi la stînga, ca să vadă de unde se stîrneşte vîntul vîrtejit ca să-i aducă furtuna, dar fie ce-o fi! îşi urmă drumul cu paşi laţi şi ţeapăn călcaţi.

„Iat-o"! îşi zise înviorat cînd se ivea înaintea lui la oarecare depărtare vreo căruţă ori vreo trăsură.

„Nu el" zicea apoi mirat după ce se încredinţa că s-a înşelat, şi drumul nu-i mai părea şi acum scurt, dar nu-i rămînea decît să-l facă, deşi tot nu ştia ce are să-i zică şi să-i facă ei după ce-o va fi găsit.

Aşa a sosit tîrziu după-amiazăzi la răscruci, unde un drum apucă la dreapta spre sat, la casa popii, iar cellalt se urmează înainte spre podul de pe Argeş.

„Ce faci, omule? se-ntrebă. Mergi înainte: te pomeneşti că să află la casa popii şi pleacă de acolo prin dosul tău înapoi. Apuci la dreapta: te pomeneşti că ea se află la pod şi pleacă tot prin dosul tău."

El se-ntinse ursuz pe iarba de la marginea drumului. Ud leoarcă — nu de plaoie, ci de năduşeli — el se uita cu jale la pantalonii lui cu dungă şi la jacheta lui croită după cel din urmă fason, haine scumpe şi pline acu de praf şi stropite peste praf de ploaie.

„Ce-am ajuns!?" se tîngui. Făcutu-m-am din om neom pe urma slăbiciunii mele! O să rîdă pînă chiar şi ea de mine."

Îi era ruşine lui însuşi de sine şi-i venea să fugă şi să se ascundă, cînd o zări, în sfîrşit, în brişculiţa ce venea despre sat, trasă de un cal mînat de Tănase, băiatul de vreo treisprezece ani. I-o fi venit lui să

fugă dar, după ce se ridică-n picioare, neajunsurile firii omenești îl ținură ca înfipt în pămînt.

D-ra Didina rămase încremenită cînd îl zări la marginea drumului și opri brișculița. Li-a fost apoi destul să se uite o dată unul în ochii și-n fața celuilalt pentru ca să se-nțeleagă și să le fie orișice vorbă de prisos.

— D-ta de ce ai venit aici? întrebă dînsa zăpăcită și stăpînindu-și firea ca să n-o înece plînsul.

— Mă mai întrebi? răspunse el. Am venit pentru că n-am crezut și nu pot nici acum să cred că ai venit aici numai ca să aduni ouă și să te scalzi în apa Argeșului.

— Firește că nu de aceea am venit, grăi dînsa. Știam că ai să te superi, și dac-aș fi rămas acasă, tot n-aș fi putut să mă stăpînesc și m-aș fi dus la prăvălie. La mătușa mea de asemenea nu puteam să rămîn: și de acolo mă duceam.

D. Corban era foarte strîmtorat. Urma să-i spună că trebuie să se ducă fiindcă n-are să se mai ducă el. Asta nu mai era însă-n stare s-o spună.

— O să mergem, zise, amîndoi, cum am mers pîn-acum.

Ea se uită cînd la Tănase, cînd la sora lui, cînd la mătușa sa: nu putea dînsa să spună-n auzul lor aceea ce îi era în gînd.

— O să fie parcă n-ar fi fost nimic, adăugă dînsul.

— Și-o să rîdă toți ceilalți de noi, întîmpină dînsa.

D. Corban stete puțin pe gînduri.

— Pentru ca să nu rîdă, grăi apoi, nu mergem nici mîine, iar poimîine — urmă mai pe șoptite — le spunem că ne-am logodit.

D-ra Didina rămase cu ochii-n pămînt și nu zise nici „da", nici „ba".

*

De asfințite soarele a ieșit de sub nori și, uitîndu-se înapoi, a-nflăcărat tăriile cerești și a vestit pe cei plouați că ziua următoare are să fie frumoasă, iar peste cîtva timp lună plină s-a ivit, mare și roșie, spre

răsărit şi a-nceput să se ridice prin văzduhul limpede pe cerul înseninat. Ea era sus cînd Tănase, mamă-sa, soră-sa, Didina şi Corban se-ntorceau îndesuiţi în briş-culiţă şi înaintau pe drumul înălbit de lumina revărsată din lună.

Era frumos şi bine, răcoare şi aer împrospătat. În liniştea nopţii de vară cîntau greierii, ţîrîiau cosacii, orăcăiau broaştele, se răsfăţau prin zăvoaie privighetorile şi prin apele revărsate bubuia din cînd în cînd boul-de-baltă.

— Asta am fi putut noi s-o facem şi fără ca să venim pe aici, grăi dînsa într-un tîrziu.

— Ferit-a Sfîntul! răspunse el. Trebuia să trec prin toate ca să mă-ncredinţez că slăbiciunea e în adevăr mai tare decît mine.

— Da! întîmpină dînsa. Aşa zici acum. De unde ştiu eu dacă mai tîrziu n-o să-ţi fiu urgisită şi alţii mă vor blestema pentru că...

— Asta nu! — o întrerupse el — căci pe cînd tu ai fugit de mine, eu am alergat după tine.

O MOȘTENIRE GREA

Nuvelă

I

„Bine e să fii pensionar, așa-și zicea nenea Iorgu Calbac în fiecare zi de mai multe ori. Lasă că te culci cînd îți vine somnul, te scoli cînd ți se urăște de a mai sta culcat și-ți petreci ziua după pofta inimii tale, dar mai e și că n-ai să te căciulești cînd șefului de birou, cînd directorului de servici, cînd vreunuia dintre cei mai mari decît aceștia, care au fiecare toanele lui."

Pensioara nu și-o socotea, ce-i drept, răsplată deopotrivă cu munca ce săvîrșise în timp de patruzeci de ani lungi și grei. El și-a petrecut viața la ghișeul de la poștă, unde s-a deprins a chivernisi mii și mii în fiecare zi, așa ca să iasă totdeauna cu obrazul curat, deși purta în spinare și a căpătuit cinci copii, trei băieți și două fete, care-i luau fiecare în felul său bucățica de la gură. Știa dar și acum, cînd scăpase de aceștia, să-și stăpînească firea și să-și împartă cele trei sute pe lună fără ca să se încurce.

E purceasă din înțelepciunea omenească vorba veche că e bogat săracul care știe să se mulțumească cu puțin, și tot înțelept e și cel ce s-a pătruns de gîndul că bucata pe care i-o dai altuia e mai dulce decît cea înghițită de tine însuți.

Rămas văduv, nenea Iorgu a dat mobila și ce mai avea prin casă Mariei, fiica sa mai mică, care se mări-

tase după un şef de staţiune, şi n-a păstrat pentru sine decît un pat, un dulap pentru haine şi albituri, o masă de brad, trei scaune şi un cuier. Atît îi era lui destul pentru ietăcelul pe care l-a luat cu chirie în fundul curţii unei case din dosul Cişmigiului. Cu cît mai puţine-i rămîneau, cu atît mai mică îi era bătaia de cap.

Dimineţile, după ce se scula, mătura şi dereteca în ietăcelul lui, îşi văcsuia încălţămintea şi-şi peria hainele, se spăla şi se îmbrăca, apoi se punea să-şi facă pe-ndelete cafeluţa, pe care o lua sorbind rar şi cîte puţin din ea, ca să-i simţă în deplin gustul.

Dacă timpul e frumos, iese apoi la plimbare prin Cişmigiu, cîteodată chiar la Şosele, iar dacă plouă, se duce în Piaţa Mare şi umblă de ici pînă colo, ca să se dumerească asupra preţurilor, vechea lui slăbiciune.

Masa şi-o ia la un birt economicos, apoi se-ntoarce acasă şi trage un pui de somn, iar pe la patru se duce la cafenea, unde stă de vorbă cu prietenii săi, tot pensionari ca dînsul. Stă la o cafeluţă pînă pe înserate, cînd iese şi mai face o plimbare de la Piaţa Episcopiei pînă la colţul bulevardului şi înapoi, o dată, de două ori, fie chiar şi de trei ori, apoi se-ntoarce acasă şi-şi ia gustarea de cină, totdeauna puţin, ca să nu-şi încarce stomacul mai înainte de a se fi culcat, mai puţină brînză, mai cîteva măsline, mai două ouă fierte la maşină, ori în timpul iernii la gura sobei, ceva mezeluri, cîteodată chiar şi numai pîne cu ceapă. Azi ca ieri şi mîne ca azi, viaţă de om cumpătat şi cu bună rînduială, care e deprins a se mulţumi cu puţin.

Putea să şi fie mulţumit, căci avea mereu poftă de mîncare, dormea nopţile bine, era mereu sănătos, sprinten şi-n voie bună, de puteau să-l pizmuiască şi cei mai bogaţi oameni.

Cu desăvîrşire ferită de mîhniri nu era însă nici a lui viaţă.

Erau, mai înainte de toate, între prietenii lui şi oameni care, pe lîngă pensiunea mai mare decît a lui, aveau oarecare stare, şi i se întîmpla din cînd în cînd că mai unul, mai altul dintre aceştia, întîlnindu-l fie la cafenea, fie în timpul plimbărilor sale, ţinea să-i facă cinste şi-l poftea la un aperitiv. Nu era apoi nenea

Iorgu omul lipsit de bună-creştere, care-n asemenea împrejurări îşi jigneşte prietenii, şi primea cu plăcere. Gusta el bucuros şi-o sardea, şi-o felie de caşcaval ori de şuncă, şi cîte un pateu, şi bea fie un ţap de bere, fie o ţuiculiţă, fie un pahar de vin bun, unul, două, ba chiar şi mai multe, căci era om plin de duh şi nepreţuit tovarăş la chef.

Nefiind deprins cu asemenea îmbuibări, el pleca cam ameţit, şi dacă era asupra mesei, nu se mai ducea la birtul economicos, ci se-ntorcea acasă, din ce în ce mai posomorît, în cele din urmă ursuz.

Avea şi el, ca orişicare om, păcatele lui, şi cînd i se-ntîmpla să ameţească, îşi pierdea voia bună. Aducîndu-şi adică aminte de nevoile cu care s-a luptat în timpul copilăriei şi-n al tinereţelor sale, de sarcinile ce i-au încărcat în spinare cei cinci copii ai săi, de umilirile ce-a suferit din partea şefilor săi de tot felul, de toate neajunsurile îndelungatei sale vieţi, el se pătrundea din ce în ce mai mult de simţămîntul că e mare canon să trăieşti în lumea aceasta.

Nici că s-ar fi putut zice că nu are omul dreptate. După ce a petrecut o lungă viaţă punîndu-şi mereu sie însuşi frîu, se cuvenea să-şi petreacă bătrîneţele în oarecare lărgime. Chiar şi dacă n-ar fi rîvnit cu tot dinadinsul la mulţumirea de a da „revanşă", cinstind şi el pe alţii, îl mîhnea afară din cale gîndul că nu-i este dată putinţa de a-şi face sie însuşi cinste.

Ajuns apoi odată cu gîndul aici, el îşi dădea seamă, cuprins de durere, că nici unul dintre copiii săi nu s-a învrednicit să-i poată îndulci zilele bătrîneţelor. Cel mai mare dintre aceştia, tot Iorgu şi el, ajunsese, ce-i drept, maior, dar avea patru copii, şi chiar şi dacă nu i-ar fi avut, îi plăcea să trăiască, încît chiar nici leafa de general nu i-ar fi fost destul. Elvira, fata lui mai mare, funcţionară la poştă, era măritată după dirigintele unui oficiu poştal, avea şi ea păcatul femeilor cumsecade, o casă plină de copii. Coralia nu-şi întemeiase încă bine casa, iar Costică, cel mai mic dintre băieţii lui, era student la Facultatea de litere şi o ducea numai el ştia cum, dînd lecţiuni particulare. Unul singur ar fi putut să facă ceva,

Anton, bărbierul, care a ştiut să învîrtească lucrurile, încît avea la loc bun casă frumoasă, jos salonul lui de bărbierie, şi o băcănie la colţ; iar în etagiu, două apartamente date cu chirie. Acesta se făcuse însă zgîrcit şi cămătar, încît nici pînă la vîrsta de treizeci şi şase de ani nu s-a căsătorit, şi mai era şi supărat pentru că fraţii şi surorile lui intraseră în rîndul boierilor, iar din el n-au scos părinţii săi decît un biet de bărbier.

Erau triste şi dureroase adevărurile acestea, dar nenea Iorgu se culca, îşi dormea somnul, şi dimineaţa, deşteptat cu capul limpede, iar zicea că bine e să fii în lumea aceasta pensionar, care-şi petrece viaţa după pofta inimii sale.

Aşa ar fi zis în toate clipele vieţii lui dacă mai unul, mai altul dintre prietenii lui n-ar fi ţinut, din păcate, să-l cinstească, poftindu-l la un aperitiv, de la care se întorcea mai mult ori mai puţin ameţit, purtîndu-şi capul sus, călcînd ţeapăn şi cu băgare de seamă, ca nu cumva să se răstoarne pămîntul ce i se clătina sub picioare, şi dorindu-şi multe, de care nu putea să aibă parte. I se desfăşura viaţa cum curge rîul lin şi limpede, dar dînd pe ici, pe colo de cîte un bolovan răsturnat în albia sa, se-nvultoreşte şi se tulbură pe o clipă, apoi iar se alină şi se limpezeşte.

El tot mai bucuros da decît lua, şi mulţumirea lui era să-şi tragă de la gură ca să le poată face parte altora. Era aceasta moştenire rămasă de la răposaţi.

II

Nu trece zi lăsată de Dumnezeu, ceas nu trece, nici clipă fără ca să moară ici un om, colo altul, mulţi în toate părţile, fiecare în felul lui. Mirare nu are dar să ne cuprindă că i-a venit şi lui Anton rîndul şi a murit aşa, pe neaşteptate.

Primind vestea dureroasă, fraţii lui, maiorul şi studentul, şi surorile lui, una soţia dirigintelui şi alta soţia şefului de staţiune, au grăbit să-i facă

înmormîntarea şi să împartă între dînşii moştenirea rămasă de la el.

Avea fiecare dintre dînşii nevoie de partea ce i se cuvenea. Ei ştiau, ce-i drept, că moştenirea tatălui lor i se cuvine, dar era lucru de sine înţeles că acesta renunţă la ea în folosul lor. Au şi plecat cu toţii la tribunal, ca nenea Iorgu să-şi facă declaraţiunea de renunţare, dar, sosiţi în sala de aşteptare, au fost nevoiţi să aştepte, ca să le vie rîndul.

Nu e însă lucru mai supărător decît să aştepţi în sala de aşteptare a judecătoriei, unde toţi forfotesc, fiecare în treburile sale, şi supărarea e cu atît mai mare cînd îţi dai seamă că aşteptarea nu e de nici un folos.

„Cu ce m-am ales după ce-mi va fi venit rîndul? Ce cîştig după ce voi fi făcut renunţarea? Aşa se întreba el. E oare lucru cuminte să renunţ, pentru ca dintr-o moştenire destul de însemnată să se facă patru mici, care-n timp au să fie risipite?“

El îşi cunoştea copiii: îl ştia pe Iorgu, maiorul, ce poamă e; îşi închipuia ce are să facă cellalt, studentul, cînd va pune mîna pe părticica lui; despre cele două fete nu mai era vorba. Era învederat c-o să se îmbuibe un timp oarecare şi-o să se deprindă cu belşugul şi-apoi o să fie toţi patru, viaţa lor întreagă, nemulţumiţi cu sărăcia în care au trăit pînă acum şi o să fie nevoiţi a trăi şi-n viitor.

„Un aperitiv care te-ameteşte şi te scoate din minţi, apoi te lasă cu inima friptă!“ îşi zise el şi hotărîrea îi era luată.

— Să ne-ntoarcem, dragii mei, acasă, că degeaba ne-am mai perdut timpul aşteptînd aici, le zise el copiilor săi. Eu am chivernisit viaţa mea întreagă averi mari fără ca să mă fi încurcat vreodată, ştiu să chivernisesc şi să-mi stăpînesc firea şi e mai cuminte să iau eu în primire averea rămasă de la fratele vostru şi s-o sporesc.

Aşa a zis, căci acesta îi era gîndul, şi aşa a şi rămas să fie. Nu era nenea Iorgu om care sufere ca copiii lui să treacă peste vorba lui, şi bun îi şi era de altminteri gîndul.

Lucrurile nu ies însă totdeauna așa cum și le plănuiește omul.

În fundul curții caselor pe care nenea Iorgu le luase în primire ca bun chivernisitor al moștenirii rămase de la răposatul său fiu se afla fosta locuință a acestuia, două odăi bine mobilate, un iatac în care dormeau cei doi ucenici ai bărbieriei, un alt iatac în care ședea Ioana, care purta grijă de gospodăria răposatului, și o mică bucătărie.

Nenea Iorgu, bun chivernisitor, a dat bărbieria în arendă, și arendașul, unul din fostele calfe, om cu rosturile lui, nu avea nevoie și de locuința din fundul curții. Mult a stat noul stăpîn al casei pe gînduri, dar în cele din urmă tot nu i-a rămas decît să părăsească iatacul în care petrecuse atîtea zile plăcute și să se mute în fundul curții sale, luînd-o dimpreună cu celelalte și pe Ioana, care era femeie sprintenă, curățică și cu deosebire pricepută întru ale gospodăriei.

Nu mai mătura de aici înainte și nu mai deretica prin casă, nu-și mai văcsuia încălțămintea și nu-și mai curăța hainele, cafeluța nu și-o mai făcea el însuși. Se și cuvenea ca la vreme de bătrînețe să fie cruțat.

Avînd-o la îndemînă pe Ioana, nu mai avea nevoie să prînzească la birtul economic. Știa Ioana nu numai să gătească bucate foarte bune, ci să-și aleagă atît la băcănie, cît și pentru oamenii ajunși la vîrsta în care se afla dînsul.

Diminețile dar el nu se ducea în piață numai pentru ca să se dumirească asupra prețurilor, ci și pentru ca să cumpere, și o lua și pe Ioana cu coșul cel mare, pe care-l umplea potrivit cu stăruințele ei. Mult se oprea și mai ales pe la măcelării, căci omului ajuns la vîrsta lui îi prieste din cînd în cînd cîte o fleicuță, cîte o vrăbioară, cîte un mușchiuleț, cîte un uger de vacă, cîte-o pulpă de berbec și ce se mai cuvenea pe lîngă aceste, pe care Ioana știa să i le gătească atît de bine.

Apoi, la bătrînețe firea, ea însăși, cere cîte un pahar de vin, iar vinul ori să fie bun, ori să nu-l bei. Umbla deci nenea Iorgu mereu de ici pînă colo, ca să

guste vinurile și să-și găsească un izvor de vinuri „naturale" și curate.

E însă lucru trist să-ți petreci viața-n singurătate și mai ales să stai la masă. Cînd avea deci cîte o bucată bună, el îl poftea pe fiul său, studentul, care venea bucuros să-i ție bunului său tată de urît. Bun, bucuros era dînsul și cînd Ioana și-a dat părerea că e păcat să stea gol iatacul în care dormeau mai înainte ucenicii. După ce el s-a mutat apoi acolo, erau doi care-și dedeau silința să-i facă bătrînului plăcută viața.

Ținea nenea Iorgu și acum să se ducă la cafenea, ca să stea de vorbă cu prietenii săi, dar nu mai mergea singur, ci dimpreună cu fiul său, și tot el plătea, dar fiul său comanda — ori ceaiul cu rom și cu gogoașă, mîine cafea cu lapte și cu o bucată de cozonac ori cu pesmet de Brașov.

A început apoi nenea Iorgu să le dea „revanșă" celor ce-l poftiseră ori îl poftea la un aperitiv, iar serile Ioana îi punea și cîte ceva cald pe masă.

El era tot cel de mai-nainte, dar felul de a vieții îi era cu totul altul.

Omul nu numai mîncînd și bînd trăiește.

El, care-și petrecuse zilele vieții la ghișeu, era deprins să fie totdeauna bine și curat îmbrăcat. Nu i se părea nimic mai frumos decît haina veche și bine păstrată. Acum i se părea că tot mai frumoasă e haina nouă și bine croită, mai ales fiind bună și frumoasă și stofa din care era făcută. Iar fiul său îl încredința că are multă dreptate și-n ceea ce privește multe alte amănunte ale vieții de toate zilele.

E apoi cu desăvîrșire netăgăduit adevărul că omul nu numai de hrană trupească are nevoie pentru ca viața să i se desfășure cu bine, iară hrana sufletească e distracțiunea. Hrana aceasta o găsea stînd de vorbă cu prietenii săi, tot mai priincios îi era însă dacă mai adăuga la ea și o partidă de table, una de domino ori una de cărți, ba din cînd în cînd și cîte o plimbare, ceea ce-i făcea mult bine unui om ajuns la vîrsta lui.

Mai ales serile, după ce se scula de la cina atît de bine gătită de Ioana, nu îi era iertat să se culce numai-decît. Ar fi fost lucru mai mult ori mai puţin primejdios. Îngrijind deci de sănătatea bătrînului său tată, fiul stăruia ca acesta să mai petreacă un ceas, două fie la un cinematograf, fie la un concert, fie chiar la teatru, ceea ce nu-l supăra pe bătrînul.

Era o viaţă plină de amănunte plăcute, de care nenea Iorgu nu se mai sătura, dar voia bună de mai-nainte el n-ajungea s-o mai aibă. Era mereu posomorît şi ursuz, parcă s-ar fi întors de la un aperitiv.

El a rămas tot bunul chivernisitor, care nu se-ncurcă niciodată; îşi făcuse socoteala veniturilor pe care le are, le împărţise aceste pe trimestre şi pe luni, hotărîse cu multă chibuzinţă cît era să cheltuiască pentru hrană, cît pentru cheltuiala casei şi pentru plata Ioanei, cît pentru îmbrăcăminte şi cît pune în fiecare lună la o parte pentru sporirea averii ce-o să le rămîie după moartea lui copiilor şi nepoţilor săi drept moştenire. Pentru plăcerile şi comodităţile vieţii nu cheltuia decît ceea ce mai rămînea, şi cînd ajungea la fundul sacului, strîngea băierile pungii şi zicea: „Atît şi mai mult nu!"

Zicea el aşa, dar tocmai de aceea era ursuz, mereu supărat de simţămîntul că pentru noul său fel de a vieţui are prea puţin. Îi era nesuferită supărarea aceasta, şi ca să scape de ea, niţel cîte niţel iar le dădea băierilor drumul.

„Ei! — îşi zicea dîndu-se pe brazdă — şi o să pun la loc luna viitoare ceea ce iau acum din partea socotită pentru sporul averii."

Se împrumuta omul dintr-un buzunar ca să aibă ce scoate din cellalt, dar tocmai de aceea îi era încă mai mare şi mai nesuferită supărarea luna viitoare cînd sosea termenul de plată şi se încredinţa că iar e nevoit să se împrumute.

„Da! îşi zicea acum. Ce să-mi faci? Nevoile vieţii. O să pun la loc trimestrul viitor".

O zicea el aceasta, dar era din ce în ce mai strivit de simţămîntul că numai cel tare e în stare să se

stăpînească pe sine însuşi şi că el nu mai e destul de tare ca să se înfrîneze.

Purtînd povara acestui simţămînt, nenea Iorgu nu mai umbla cu capul ridicat şi nu mai călca ţeapăn şi apăsat, deşi îi era şi acum parcă i se clătina cu totul altfel pămîntul sub picioare.

Era, dacă e vorba, cel mai nevinovat om, care se mărgineşte a se folosi de drepturile sale, şi cu toate aceste, umbla cu ochii în pămînt şi se uita din cînd în cînd împrejurul său sperios, ca omul care se ştie vinovat de a fi asuprit şi despuiat pe ceia ce se reazemă cu încredere pe el şi-n toată clipa se aştepta să fie tras la răspundere.

III

Dumnezeu l-a înzestrat pe om cu minte ca să judece şi să poată deosebi ceea ce e bun de ceea ce e rău, iar omul se foloseşte de darul dumnezeiesc pentru ca să se încredinţeze pe sine însuşi că e bine ceea ce se simte ispitit a face.

Nu-l trăgea nimeni pe nenea Iorgu la răspundere, dar se judeca el însuşi pe sine şi nu-l ierta firea să se asuprească. Avea, dacă e vorba, toată dreptatea cînd îşi zicea că i se cuvine să-şi petreacă în toată lărgimea puţinele zile de viaţă ce-i mai rămîneau. A suferit, a răbdat, a muncit, s-a canonit destul în timpul lungii sale vieţi: prost ar fi fost dacă şi-ar mai fi tras de la gură şi acum, cînd nu era nevoit.

Destul era să păstreze averea rămasă de la fiul său aşa cum a luat-o în primire, ba vinovat nu putea să-l scoată nimeni nici dac-ar mai fi micşorat-o.

Aşa vedea el lucrurile judecîndu-se pe sine însuşi, şi mult n-a stat pe gînduri, ci s-a împrumutat cu cîteva mii de lei cînd medicul, un om priceput într-ale lui, a stăruit să facă o cură de vro patru săptămîni la Karlsbad. Sănătatea mai presus de toate!

Una e însă cînd e s-o faci şi alta după ce ai făcut-o, şi el nu mai era omul liniştit şi totdeauna voios care fusese mai-nainte.

Plecat adică odată la drum, se căia de a fi făcut-o, şi-i era greu să facă ceea ce făcea.

Nu doară că se socotea vinovat şi-şi făcea mustrări, dar îşi cunoştea copiii şi ştia că dînşii, maiorul şi cele două surori ale lui, se socotesc nedreptăţiţi şi sunt porniţi cu mînie asupra fratelui lor, studentul, în gîndul lor un linguşitor viclean, care profită de slăbiciunile bătrînului său părinte ca să se îndulcească.

„Ba, zicea el, îmi aşteaptă cu nerăbdare moartea, ca să poată pune mîna fiecare pe partea ce i se cuvine din moştenire. Iar lumea, totdeauna părtinitoare şi pornită spre răutăţi, le dă dreptate. Urît e să trăieşi în lumea aceasta!"

I se făcuse negru înaintea ochilor cînd se gîndea că e plecat, cu toate aceste, în drum lung şi costisitor spre a-şi căuta de sănătate, ca să-şi lungească viaţa.

Sosit la Karlsbad, nenea Iorgu, mai posomorît şi mai ursuz decît orişicînd, s-a dus la medicul ce-i fusese recomandat.

Acesta l-a pipăit şi l-a ciocănit cum ştia dînsul, apoi s-a uitat la el strîmbînd din nas.

— Da! i-a zis. De scăpat ai să scapi dacă vei face cura cuvenită trei ani de-a rîndul, dar sunt multe lucrurile pe care n-ai să le faci; multe mîncările din care n-ai să guşti, multe băuturile de care trebuie să te fereşti.

Mai negru i se făcea lui nenea Iorgu înaintea ochilor.

— Dacă-i aşa, dece să mai trăiesc? ce rost mai are pentru mine viaţa!?

Umblînd ca să-şi facă plimbările prescrise, el căuta cele mai strîmte poteci, pe unde era mai deasă şi mai întunecată pădurea, şi tresărea speriat cînd i se ivea fie în faţă, fie în dos vreun om ca dînsul.

Mereu era ispitit de gîndul de a împărţi între copiii săi averea rămasă de la răposatul lor frate. Iar i se înseninа, parcă, cerul cînd îşi aducea aminte cum îşi măturа şi deretica prin casă, cum îşi văcsuia încălţămintea şi-şi curăţa hainele, cum îşi făcea cafeluţa:

„Am s-o fac! îşi zicea din ce în ce mai hotărît. E cel dintîi dintre lucrurile ce am să fac după ce mă voi fi întors acasă".

O zicea aceasta şi după ce s-a întors, dar se amîna mereu de azi pe mîne şi de mîne pe poimîne. Era pentru dînsul moştenirea aceea o mare pacoste, de care voia să scape, dar nu e uşor să te lipseşti de ceea ce poate să-ţi îndulcească viaţa.

„Ce te mai tot zoreşti aşa? îi şoptea, parcă, cineva la ureche. Azi-mîne o să-ţi vie şi ţie rîndul şi o să-şi ia fiecare dintre dînşii partea la care rîvnesc cu mult nesaţiu copiii tăi, pentru care atîta timp ţi-ai tras de la gură şi care acum îţi doresc moartea."

Mergea deci omul posomorît şi ursuz, ducîndu-şi pe gîfîite spre mormînt greaua sarcină a vieţii.

RENAŞTERE

Da! — îmi zise el — eram prieteni, deşi nu ne potriveam nici la gînduri, nici la simţiminte. Lui îi era adecă milă de mine pentru că tot mai cred, iară mie îmi era milă de el pentru că-l ştiam lipsit de mîngăierea credinţei. El mai trecuse apoi patru ani la Facultatea de medicină, unde se deprinsese a privi întreaga vieţuire sufletească drept un fel de aiurire purceasă din funcţionarea organelor trupeşti. Stăruia deci cu un fel de încăpăţînare în gîndul că temelia fericirii omeneşti e neadormita purtare de grijă a fiecăruia pentru sine însuşi. Rîdea de mine cînd îi spuneam că obîrşia a toată fapta bună e[1] compătimirea firească a omului, şi fie la o ceaşcă de cafea, fie plimbîndu-ne pe la locuri mai dosnice, petreceam ceasuri întregi, ca să mă convingă că durerile vieţii toate ar înceta dacă n-ar fi atît de mulţi oamenii care, alergînd după fel de fel de fantasmagorii, nu poartă din destul grijă de sine însişi. După părerea lui, statele şi popoarele erau însoţiri pentru apărarea intereselor pozitive ale celor întovărăşiţi, şi i se înfipsese în minte gîndul că măsura iubirii de ţară şi de neam e ura împotriva celor ce nu sunt din aceeaşi ţară şi de acelaşi neam ca tine. În felul acesta făcuse din ură o mare virtute, şi una din mulţumirile vieţii lui era să deie dovezi despre ura lui.

Mai era şi de o zgîrcenie adeseori mojicească, încît se făcea fie de rîs, fie nesuferit. Noi, colegii lui de la Universitate, ţineam cu toate aceste la el, căci era de bună-credinţă şi cu inima deschisă, îşi spunea gîndul fără încongiur, de puteai să pui temei pe el, şi era o adevărată mulţumire sufletească să stai de vorbă cu el.

Cînd s-au pornit mişcările pentru intrarea în război, el era în fruntea celor ce spărgeau ferestri şi huiduiau pe neutraliştii urgisiţi. Rău nu-i şedea, căci mai avea şi mutră de zurbagiu — om scurt şi îndesat, cu părul cam creţ şi totdeauna vîlvoi, cu privirea-ncruntată şi răstit la vorbă.

Rîndul la oaste n-a voit, se-nţelege, să-l facă mai în dosul frontului, ca sanitar, ci a stăruit să intre-n linia luptătorilor.

— Aceasta — i-am zis eu — nu se potriveşte de loc cu principiul că fiecare de sine însuşi are să poarte grijă. Dacă ţineai la principiul acesta, trimeteai pe alţii în foc.

— N-ai dreptate, mi-a răspuns el. Ura e o patimă care orbeşte pe cel stăpînit de ea, şi omul nu are numai interese materiale. Pe mine nu gîndul de a alina suferinţe şi de a scăpa vieţi mă-n-cîntă şi mă adimeneşte: rîvnesc la mulţumirea de a da lovituri şi de a-mi vedea duşmanii murind în chinuri grele.

Mulţumirea aceasta diavolească i-a fost dată s-o aibă din plin şi cu prisos şi a gustat-o cu atît mai vîrtos cu cît tatăl său, om în toată puterea, a fost unul dintre cei mulţi care au murit de tifos exantematic.

După ce germanii şi aliaţii lor au început să se retragă, el a grăbit la Cîmpulung, unde-i rămăsese de la tatăl său o casă şi altă avere destul de frumoasă.

Duşmanii erau plecaţi de trei zile cînd el a sosit cu cele dintîi trupe române acasă, şi chiar ziua aceea a plecat la Dragoslave, ca să vadă ce s-a ales de herestraiele şi de depozitul de scînduri pe care tatăl său le avuse pe Dîmboviţa.

Mă aflam, din întîmplare, la Nămăieşti cînd el s-a oprit la mînăstire, ca să mai răsufle calul de la brişculiţa cu două roate în care venise.

Ne bucuram amîndoi de revedere, căci în tot timpul războiului nu numai că nu ne văzuserăm, dar nici n-am auzit unul de altul.

Deoarece el era hotărît să se întoarcă pînă seara acasă şi astfel era grăbit, ca să mai putem sta de vorbă, l-am însoţit cu atît mai vîrtos cu cît eram doritor să văd locurile unde românii i-au ţinut pe duşmani atîta timp în loc.

Ştiindu-mi părerile în ceea ce priveşte războiul, el nu-mi vorbea despre faptele ce săvîrşise pe cîmpul de luptă. Ţineam însă eu să aflu dacă şi după grozăviile războiului el mai stăruie ori nu în vederile lui de mai-nainte.

— Vrei să-ţi vorbesc cu inima deschisă, după cum îmi este firea, îmi zise el. Abia acum am ajuns să-nţeleg de ce-n scurgerea vremurilor atîte şi atîte milioane dintre cei mai destoinici oameni s-au prăpădit pe cîmpul de luptă. Nu e pentru bărbatul adevărat nimic mai presus de pornirea delicioasă de care e cuprins războinicul cînd dă pept cu moartea. Moare în chinuri grele un duşman, iar colo, unul dintre tovarăşii de luptă, şi, mînat de-un fel de beţie, de o patimă oarbă, de o nebunie, răzbeşti printre morţi şi peste trupurile celor ce se zbat în chinuri. Cu cît mai mare e primejdia pe care-o înfrunţi, cu atît mai dulce e simţămîntul de a fi trecut prin ea şi dacă ai scăpat[1] aştepţi cu nerăbdare ziua de mîine ca să te arunci iar în foc. N-o-nţelege aceasta decît echilibristul, care aleargă sărind într-un picior, dansează, se dă peste cap pe o funie întinsă la o mare înălţime.

Ziua trecută fusese lapoviţă, iar peste noapte ninsese, acum însă ninsoarea încetase şi negurile se risipiseră, tot mai era înnourat cerul, iar culmile munţilor de pre Laota se vedeau. Trecînd peste Mateiaş în valea Dîmboviţei, drumul apucă pe sus, de-a lungul coastei prăpăstioase, de unde albia rîului strîmtorat între stînci nu se poate vedea, dar s-aude vîjîitul furtunatec al apelor revărsate peste bolovanii risipiţi în calea lor. Măreţia sălbatică a locurilor e fioroasă şi încă mai

fioroasă ţi-o fac tranşeele şi gropile de adăpost risipite la dreapta şi la stînga drumului.

— Vezi tu, urmă dînsul, pe mine tranşeele acestea mă fac să tresalt. Locurile acestea sunt parcă anume croite pentru cele mai crîncene lupte, şi-i pizmuiesc pe cei ce s-au luptat aici. Aud bubuitul tunurilor, răpăitul mitralierelor, şuieratul gloanţelor, răcnetele de atac, vaietele şi gemetele celor ce trag de moarte şi văd cum ici unul, colo altul să prăvăleşte-n adîncime.

Deodată calul se dete sforăind la o parte.

La marginea despre prăpastie a drumului zăceau întinşi la pămînt doi oameni, după toate semnele unul mort, iar cellalt, un tînăr de vreo douăzeci şi cinci de ani, bălan şi voinic, greu rănit, care-şi ridică puţin capul şi-şi întoarse faţa spre noi.

Departe spre fundul prăpăstiei zăcea răsturnat cu roatele în sus un automobil, care-n căderea lui se oprise-n nişte copaci. Era învederat că, trecînd cu mare iuţeală peste şanţul din faţa noastră, automobilul s-a săltat şi i-a aruncat la mare depărtare pe cei doi ce se aflau în el, apoi şi-a schimbat direcţiunea şi s-a prăvălit.

Cel mai apropiat gînd îmi era că nu putem să-l lăsăm pe mort şi mai ales pe rănit în starea în care se aflau.

Prietenul meu se uită lung la mine.

El îi ura pe ruşi, pe bulgari, pe sîrbi, peste tot pe slavi, pe care îi socotea cei mai primejdioşi dintre duşmanii neamului românesc. Încă mai mult îi ura însă pe maghiarii care nu înţelegeau că trebuie să caute prietenia românilor, căci şi pentru poporul maghiar sunt slavii cei mai primejdioşi dintre duşmani. Îi ura deci şi pe austriaci, precum şi pe germani, pentru că îi sprijineau pe maghiari. S-ar fi putut apoi ca mortul şi rănitul să fie chiar maghiari.

— Ba bine că nu, îmi zise dar. Nici cioclu, nici agent sanitar nu sunt şi n-am fost niciodată.

Eu stăruii însă.

El îmi aruncă o căutătură în care mila se-mbina cu luarea în bătaie de joc, dar ca să nu mă jignească, opri şi ne deterăm jos, apoi îngenunche lîngă rănit, îi pipăi

pulsul şi-l examină în amănunte, în vreme ce acesta-l roagă să-i dea apă, vorbind în o românească pocită cu accentul maghiar.

Atît i-a mai lipsit prietenului meu.

— Aşi Apă? Dar de unde s-o iau!? şopti cu un gest parcă era gata să dea cu piciorul în el.

Întorcîndu-se apoi spre mine, el dete din umeri.

— Îmi pare foarte rău, zise, dar ăstuia nu mai poţi să-i dai nici un ajutor. Nu e, ce-i drept, rănit în înţelesul obicinuit al cuvîntului; dar în cădere i s-au frînt două coaste şi i s-a scrîntit încheietura de la şold, ba sunt şi semne de leziuni interne, căci a început să aibă fierbinţeli. În tot cazul, nu e transportabil.

Ce puteam să fac? În brişculiţă n-avea loc, iar în spinare nu puteam să-l iau: nu-mi rămînea decît să-mi urmez drumul, cuprins de adîncă mîhnire, alăturea de el, care era tăcut şi ursuz.

Peste cîtva timp sosirăm la un şipot.

— Iată apă! zisei eu.

— Apă, da — răspunse el cam pe răstite — dar cum i-o duci? O iai în pumni ori i-o duci în gură? Dă-l încolo! urmă peste puţin cu necaz. Necuratul ni l-a scos în cale, ca să ne strice cheful. I-o fi lui sete, dar încă mai mare decît setea îi este nevoia de oblojeli reci.

El se mişca neastîmpărat şi, cuprins de nerăbdare, trăgea dînd cu biciul în cal, deşi apucaserăm la vale şi era mai mare nevoia de a-l opri.

— Om tare la fire, urmă el. Zace de cel puţin două zile acolo şi tot se mai ţine. Nu-i vorba, de scăpat mare minune ar fi dacă ar scăpa, dar tot mai trăieşte, în vreme ce cellalt a murit, după toate semnele, de cel puţin două zile. Dei ce să-i faci? urmă iar. Ştiu c-o să zici că una e să mori la margine de drum şi alta să-ţi dai cea din urmă răsuflare la adăpost. Aşa-i însă la război: cîţi dintr-ai noştri s-au prăpădit aşa?!

— Treci cu vederea că nu mai suntem în război, îi zisei eu.

Aceasta-l scoase din răbdări.

— Ei bine! zise. La urma urmelor, dacă ţi-e atît de mare nevoia, am putea să improvizăm un fel de targă de crăci şi să-l ducem pînă la cel mai apropiat

canton, care nu mai poate fi departe. Mare mizerie! grăi prietenul meu, stăpînindu-şi mînia. Cum, păcatele mele, să-njghebez targa dacă nu am topor, ba nici măcar un cuţit mai mare? Da! —urmă aruncîndu-mi o căutătură încruntată — să le vii şi altora într-ajutor cînd n-ai altă treabă şi eşti în stare s-o faci. Te pomeneşti însă că, perzîndu-mi timpul pe aici, n-o să mă mai pot întoarce acasă şi tot nu mai fac nici o treabă...

— Ei bine! — îi zisei — să ne căutăm de drum.

— Lasă-mă în pace! se răsti el. Dacă te-ai apucat de-o treabă, ai s-o scoţi la capăt. Tot vom fi găsind noi pe aici pe undeva două crăci rupte, fie de vînt, fie-n toiul luptelor, iar dacă avem crăcile, alcătuim cu chiu, cu vai targa.

Căutînd apoi la dreapta şi la stînga, mai la deal, mai la vale, am şi găsit în cele din urmă două crăci potrivite, am pus pe ele de-a curmezişul altele mai scurte, am aşezat pe aceste cetină şi, bombănind mereu: „Ce mizerie!", el a înjghebat targa.

— Haid'! Pune mînă! s-o ducem la rănit, îmi zise apoi. Ca să nu zici că n-avem şi noi, cei mai cu minte, ceea ce voi numiţi inimă.

Gîndul lui era să le facă pe toate numai pentru ca să nu mă mîhnească pe mine. Văzîndu-mă însă pe mine mulţumit, era mulţumit şi el, şi gustînd dulceaţa mulţumirii de a fi săvîrşit o faptă bună, era din ce în ce mai îndeplin stăpînit de îndemnul de a merge mai departe pe calea în care pornise.

Era înduioşătoare grija cu care s-a pus să pregătească culcuşul pentru rănit. I se părea lucru neiertat să-l culce pe cetină; a-ntins deci peste cetină pătura calului, apoi şi-a dezbrăcat paltonul, ca să i-l pună căpătîi.

Toate bune şi frumoase; făcîndu-şi însă anii la Facultatea de medicină, el se dumirise că e lucru primejdios să ridici pe un om cu coaste frînte şi cu încheietura de la şold scrîntită fără ca să-i fi făcut mainainte un bandaj provizoriu, iar în asemenea împrejurări nu-ţi rămîne decît să scoţi fîşii din cămaşa de pe trupul tău. Eram gata să-i dau pentru aceasta cămaşa mea; el n-a voit cu nici un preţ s-o primească,

ci, drept nouă dovadă de prietenie, a sfîşiat-o pe a sa.

Altă pacoste.

Îl luam noi pe nenorocitul acela după ce îi va fi făcut bandajul şi-l duceam undeva la adpăost. Cum rîmînea însă căruţa şi calul? Ce făceam dacă găseam cantonul ruinat? Mai era apoi şi mortul, la care el aruncă o căutătură lungă.

— De! zise. Nu. Nici pe acesta nu putem să-l lăsăm aici — hoit părăsit la margine de drum. Nu e, la urma urmelor, nici cîne, nici dobitoc.

Dacă am fi avut unelte, i-am fi săpat groapa acolo unde l-a ajuns moartea şi l-am fi înmormîntat, după obiceiul rămas din bătrîni, la margine de drum. Aceasta nu eram însă în stare s-o facem, ceea ce ne mîhnea pe amîndoi.

— Dau cu socoteală — zise el necăjit — că înjghebînd targa, am ostenit fără rost. Tot n-o să ne rămîie decît să căutăm fie la canton, fie chiar în sat un car cu boi, ori o căruţă, în care-l ducem şi pe rănit mai bine decît pe targă.

— Fără îndoială, întîmpinai eu, dar perdem timp şi n-o să te mai poţi întoarce azi acasă.

El se scărpină în dosul urechii.

— Ei bine! — strigă încă mai necăjit — o să ne întoarcem la noapte. Ne-a căzut odată în cap beleaua aceasta, avem să le facem toate ca să scăpăm de ea.

În vreme ce el a făcut bandajul, eu am plecat cu brişculiţa la vale. Mult a trebuit apoi să alerg încoace şi încolo la vale şi la deal, căci cantonul n-avea nici uşi, nici ferestri, iar prin sat numai pe ici, pe colo mai rămăsese cîte o casă întreagă. Nici nu puteam apoi să-l lăsăm pe rănit în seama orişicui şi abia tîrziu am dat peste o babă pricepută şi sfătoasă, care era în stare să-i poarte de grijă.

Cu toată graba mea, era deci cam tîrziu după-amează cînd m-am întors la deal ca un car, aducînd cu mine şi doi oameni cu uneltele cuvenite ca să sape groapa.

— Să fie ai dracului toţi nemţii de pe faţa pămîntului! strigă dînsul cînd îi spusei în ce stare am găsit

— Dar nu nemţii au luat uşile şi ferestrile, ci ai noştri, zise unul dintre cei doi oameni.

— Nu le-ar fi luat dacă n-ar fi venit nemţii, întîmpină el.

— Dar le-au luat abia alaltăieri, după ce au plecat nemţii, grăi cellalt.

El se uită zăpăcit cînd la oameni, cînd la mine.

— De! răspunse peste puţin. Tot ceea ce se poate. Războiul e o mare nenorocire, în urma căreia oamenii se însălbăticesc.

L-am ridicat apoi pe rănit în car, unde baba îi făcuse culcuş potrivit, şi rămînea ca-n vreme ce noi îl duceam, cei doi săteni să sape groapa şi să-l înmormînteze pe mort.

Ei se uitară nedumeriţi la noi.

— Cum adecă să-l înmormîntăm? întrebă unul dintre dînşii. Nu cumva aşa, fără coşciug?!

— Lasă c-a murit, ca un dobitoc, fără luminare şi fără ca să-i fi închis cineva ochii, adăugă cellalt, cel puţin la înmormîntare să aibă parte de rînduiala cerească.

— Ce să-i faci? le răspunsei eu. Aşa e în vreme de război. Cîte şi cîte mii dintre ai noştri au murit şi au fost îngropaţi aşa, de nu mai ştie nimeni unde le zac oasele?!

— Urît lucru!

— Mai rău decît păgînesc!

Prietenul meu strîmbă din nas, dar nu zise nimic.

— Ei bine! grăii eu. Săpaţi-i groapa, c-o să-l înmormîntăm noi cînd ne întoarcem.

Coborînd încetul cu încetul la vale, el era posomorît şi tăcut, iar trecînd prin sat, pe lîngă casele ruinate, el trăgea din cînd în cînd, aşa, bolborosind pentru sine, cîte o înjurătură.

— Nu ştiu nici eu ce să mai zic, grăi apoi într-un tîrziu. Mi-e greu să spun că oamenii aceia n-au dreptate, ba mi-e parcă mă bucur cînd îi aud vorbind aşa. Pentru mort, ce-i drept, totuna dacă o fi îngropat cu ori fără de coşciug, dacă o fi mistuit de foc pe rug, fie-n cuptor, dacă o fi mîncat de viermi ori de fiară flămînde: leşul e şi el tot hoit! Nu e însă totuna

pentru cei rămaşi în viaţă şi e lucru neiertat să-i jigneşti pe aceştia, neţiind seamă de obiceiurile şi de credinţele lor. Ai grăit adevărul cînd li-ai spus că mulţi dintre ai noştri tot aşa au fost îngropaţi, urmă el; cînd era însă cu putinţă, tot le făceam înmormîntare după obiceiul pămîntului. Vor mai fi rămas prin vale pentru scînduri ca să înjghebăm un coşciug.

— Eu nu zic nu, îi răspunsei, dar dau cu socoteală că atunci n-o să te mai poţi întoarce nici la noapte acasă.

— Chiar şi dacă ! întîmpină dînsul..Ştie omul cînd şi unde pleacă, dar nu cînd şi cum se întoarce. Am dat peste beleaua aceasta şi eu mă gîndesc mereu ce vor fi zicînd sătenii despre noi dacă l-am îngropa pe mortul acela ca pe un cîne.

— Bună părere n-au să-şi facă, zisei eu, fără îndoială greşită, dar bună nu.

Aici era ajuns cînd am ajuns la casa babei.

Baba l-a dus mai departe.

Ea începu să-l bocească pe tinerelul mamii, pe voinicul şi frumuşelul mamii şi să întrebe dacă are mamă şi bunică, fraţi şi surori, poate chiar şi soţie şi copii, care toţi îl doresc şi plîng, toţi aşteaptă cu inima încleştată însănătoşirea lui.

— Trebuie, măiculiţă, să-i vestiţi cît mai curînd, ca să ştie şi să vie, dacă poţi — stărui dînsa — că nu e leac mai bun decît ochii celor ce te iubesc.

— De, babă dragă, îi zisei, în vremuri ca cele de azi nu poţi să trimiţi ştiri nici dintr-un sat în cellalt, dar decum la mari depărtări.

— Mare păcat! se văicări dînsa. E urgia lui Dumnezeu. A căzut blestemul părinţilor pe capul nostru, de şi-au perdut oamenii minţile şi s-au făcut mai răi decît fiarele codrilor.

Prietenul meu iar tăcu, făcîndu-şi de lucru pe lîngă rănit, pe care-l ispiti, ca să afle cine anume e mortul şi unde i se află familia.

— Baba are toată dreptatea, zise el. Cînd va fi cu putinţă, avem să-i vestim pe ai lui, dacă n-o fi cumva prea tîrziu, ba avem să-i punem mortului la căpătîi o cruce cu numele lui, ca trecătorii să ştie că om e îngropat

acolo şi ca ai lui să-l poată găsi dacă-l vor fi căutînd vreodată. Cel puţin atita mîngîiere li se cuvine celor rămaşi în viaţă.

Baba se uită sperioasă cînd la mine, cînd la el.

— Se poate!? grăi dînsa. Nu se poate, maică. Nu cumva credeţi că un om îngropat aşa poate să aibă odihnă-n lumea cealaltă? Nu!! Umblă fără de astîmpăr şi nemîngăiat de aici pînă colo şi cerşeşte mereu luminare aprinsă, tămîie pe jăratec şi dezlegarea prin rugăciuni făcută de preot. Ciocli să nu vă faceţi, dragii mei, că daca-ar fi să nu vi se arate ca strigoi, o să-l vedeţi mereu în vis, o să vă căiţi toată viaţa şi o să vă hulească toţi cei ce ştiu. Tot omul are după moarte să fie îngropat în legea lui.

— Aşi Bazaconii băbeştii grăi dînsul.

Deşi pe deplin convins însă că cel ce-a murit e mort şi nu mai poate să supere pe nimeni cerînd mai una, mai alta, nu se îndoia nici că poate să-l viziteze, nici mai ales că hula lumii îi urmăreşte pe cei ce nu ţin seamă de deprinderile ei. Mai era apoi şi alta. Luase-n gîndul lui hotărîrea că are să vestească familia mortului cum şi unde l-a îngropat pe acesta şi-i era greu să nu poată spune că i-a făcut şi înmormîntare creştinească.

— La urma urmelor, zise dar, popa unguresc e la bărăţia din Cîmpulung şi lucru afară din cale greu n-ar fi să i-l aducem, ca să nu se poată zice că noi, românii, suntem neam de oameni haini din fire.

Da, dar lucrurile se-ncurcau şi dandanaua se făcea din ce în ce mai mare.

Rănitul, zdruncinat, precum se vede, de drum, avea fierbinţeli şi pulsul îi era accelerat. Îi făcea oblojeli reci şi-i arăta şi babei cum are să le facă după ce vom fi plecat noi. Se temea însă de vreo complicaţiune, ar fi trebuit să aibă termometru, pentru ca să-şi poată da seamă dacă nu cumva e nevoie să-i lase sînge, şi nu prea avea încredere-n babă. Dacă mai era apoi vorba să-i facă mortului înmormîntare creştinească, erau nevoiţi să-l aducă şi pe el la casa babei.

— Aşa n-o să te mai poţi întoarce nici la noapte acasă, îi zisei iar.

— Se-nțelege că nu! răspunse el îndîrjit. Nu vezi, că se-nserează și eu tot n-am ajuns să văd de treburile mele?! Toate merg alandala. Nu m-apuc bine de una și dau cu socoteală că n-am pornit-o bine, trebuie să încep alta. Se-nțelege că n-o să mă pot întoarce, urmă el, plimbîndu-se încă mai îndîrjit prin casă. Cum să mă întorc, dacă pentru una am venit și alta fac, nu-ncep bine una și la alta trec? Afurisit să fie cel ce-a pornit războiul.

Eu mă uitai zîmbind la el.

— Războiul l-ați pornit voi, cei ce n-aveți răbdare ca să așteptați ceea ce vine-n virtutea desfășurării firești a lucrurilor, îi zisei. Închipuindu-vă că puteți fie să grăbiți, fie să împedecați ceea ce trebuie să vie. vă avîntați...

— Nu! strigă el. Eu și alții ca mine, care ne-am avîntat, am fost îmbrînciți în valurile apei adînci: nu ne-a rămas decît să dăm din mîini și din picioare. În vreme ce noi sîngeram pe cîmpul de luptă ori răbdam prin tranșee de foame și de frig și eram mîncați de păduchi, ei chefuiau departe-n dosul nostru și adunau bogății pentru zilele viitoare. Pe urma lor am ajuns de batjocura lumii, încît le suntem tuturora urgisiți și nu mai are nimeni încredere în noi. Nu! — urmă el — noi am fost unii amăgiți, iar alții siliți. Băgați odată-n război, am mers orbește înainte. Uite, tocmai ca acum: am pornit-o și nu-mi rămîne decît s-o duc pînă-n capăt. Ce știu eu!? multe se pot întîmpla în timpul nopții care vine și nu m-aș ierta niciodată eu însumi pe mine dacă din vina mea ar muri omul acesta înainte de vreme. Nu mă iartă firea nici să-l las în purtarea de grijă a babei, nici să iau eu însumi răspunderea pentru cele ce se vor mai întîmpla. Mă zbucium și nu știu ce să fac ca să fiu mulțumit eu însumi de mine. Abia acum am ajuns să-mi dau seamă că cea mai mare dintre toate crimele e fapta prin care-ți faci neamul urgisit.

Mult am chibzuit apoi pînă ce n-am ajuns să luăm în cele din urmă hotărîrea că el rămîne să poarte grijă de rănit, iară eu mă-ntorc singur la Cîmpulung, ca să aduc de acolo un medic și un preot pentru

înmormîntarea mortului, pe care cei doi oameni urma să-l ducă la canton, închizînd uşa cu crăci.

Sarcina ce am luat asupra mea întorcîndu-mă la Cîmpulung era cu mult mai grea de cum ne închipuiserăm noi.

Era tîrziu după miezul nopţii cînd am sosit la Cîmpulung, obosit de drum şi de alte osteneli ale zilei, şi abia pe la amează am ajuns să ies ca să caut medic şi să iau înţelegerea cu popii de la bărăţie.

Erau la Cîmpulung mai mulţi medici, între care şi unul militar german, care rămăsese acolo cu vreo douăzeci de greu răniţi, care nu puteau să fie transportaţi; nici unul dintre dînşii nu putea însă să plece decît după ce vor fi fost împlinite anumite forme.

Unul spunea că nu poate să-şi părăsească clienţii, altul ţinea să ştie cine are să plătească, medicul militar român, care sosise cu primele trupe române în localitate, era de părerea că întreaga afacere privea Crucea Roşie, iară medicul militar german era, după părerea celor în drept, prizonier de război, care numai cu voia comandamentului românesc şi sub paza militară ar fi putut să plece.

Încă mai mari erau greutăţile în ceea ce-l privea pe preot. Mi s-a spus adecă la bărăţie că preoţii catolici n-au voie să prohodească decît pe cei ce-n timpul vieţii lor au făcut parte din singura mîntuitoarea biserică romano-catolică. Întrebarea era deci dacă mortul de la Dragoslave a fost ori nu fiu al bisericii romano-catolice. Pentru ca să pot da răspunsul la întrebarea aceasta, am fost nevoit să trimit un om călare la prietenul meu, care mi-a dat următorul răspuns:

„*Iubite amice,*

Vestea ce mi-aţi trimis m-a luminat asupra lumii în care mi s-a petrecut viaţa de pînă acum.

Celor ce te întreabă de plată răspunde-le că am să plătesc eu, drept adaos la ceea ce am perdut în timpul războiului, iar medicului care va fi luînd hotărîrea de a se jertfi venind aici spune-i că stau zi şi noapte la căpătîiul bolnavului şi am nădejdea că el va scăpa. Temperatura

se urcă, ce-i drept, încetul cu încetul, dar el e de o constituţiune puternică şi, după părerea mea, e nevoie să i se lase sînge cît mai curînd, ceea ce cu răspunderea mea nu cutez să fac.

De preot nu mai e nevoie.

Mortul e calvinist şi s-ar cutremura-n coşciug dacă prohodul i l-ar face un popă romano-catolic, care pentru el nu e preot.

Abia acum am ajuns să înţeleg de ce românii au stăruit cu atîta hotărîre în aşa-zisa lege strămoşească. A trecut adecă din întîmplare pe aici părintele Serafim, călugăr de la mînăstirea Stînişoara, care-n timpul războiului a stat adăpostit la schitul din gura Peşterei. I-am spus că preotul romano-catolic n-are voie să prohodească pe creştinii care-n viaţa lor n-au fost fii ai bisericii papale.

«Noi, taică — mi-a zis el — suntem datori să prodohim pe orişicine, fie creştin, fie păgîn, căci oamenii, orişicare le-ar fi credinţele ori rătăcirile, toţi sunt fiii lui Dumnezeu şi fraţi între dînşii, şi orişicît de deosebiţi ar fi în timpul vieţii, după moarte sunt deopotrivă. De aceea îndeosebi noi românii nu suntem în stare să prigonim pe alţii pentru că ţin la neamul şi la legea lor şi despreţuim pe cei ce se leapădă de obiceiurile, de credinţă şi de legea lor.»

Aşa mai înţeleg şi eu legea creştinească.

Romano-catolicii duc mai departe tradiţiunile romanilor, pentru care erau barbari toţi cei de nu erau romani, ale elinilor, cari disprefuiau pe cei ce nu erau elini, ale evreilor, care numai între dînşii se iubeau, şi ale tuturor celor ce nu erau în stare să se ridice pînă la gîndul iubirii de oameni. Tot astfel creştinii din Orient duc mai departe tradiţiunile lui Mohamed, care spunea că Dumnezeu i-a pus sabia-n mînă ca să stîrpească pe cei ce nu-i primesc învăţăturile. De aceea trăiesc popoarele din Europa în harţă necurmată.

Am rugat deci pe părintele Serafim să-l prohodească pe mort după rînduiala bisericii noastre şi, vestind familia mortului despre cele petrecute, voi avea mîngîierea sufletească de a-i putea spune că noi românii avem inimă şi pentru duşmanii noştri.

Dă, iubite amice, zor cu facerea formelor, ca să mi-l poţi aduce mai curînd pe medic."

Am şi dat zor, dară formele erau multe şi întortocheate.

După îndelungate şi cu deosebire amănunţite discuţiuni, cei în drept au ajuns în sfîrşit să se dumirească-ntre dînşii că nenorocitul de la Dragoslave are să fie socotit drept prizonier de război. Urma deci ca medicul german să iasă la faţa locului şi să ia cuvenitele măsuri pentru aducerea lui la ceilalţi răniţi, tot prizonieri de război şi ei.

Abia ziua a patra am putut dar să plec din Cîmpulung, împreună cu medicul german, luat pe răspunderea mea.

L-am găsit pe rănit încă-n viaţă, numai însă pentru ca medicul să-şi poată exprima mirarea c-a putut s-o ducă timp atît de îndelungat şi să ne-ncredinţeze că n-ar fi scăpat nici dacă i s-ar fi lăsat sînge. Ceea ce se făcuse pentru el n-a putut decît să-i aline suferinţele şi să-i uşureze moartea.

Prietenul meu era cu toate acestea nemîngîiat:

— Şi tu tot mai stărui că e bun şi drept dumnezeul căruia te închini, îmi zise el, răpus de amărăciune adîncă. Drept răsplată pentru bunele mele îndemnări, pentru ostenelele mele, pentru faptele pornite din cea mai curată iubire nu mi se cuvenea oare mulţumirea de a fi scăpat de moarte pe omul acesta!?

— Vezi cu desăvîrşire greşit lucrurile, i-am răspuns. Te întreb dacă-ţi pare ori nu rău de ceea ce ai făcut. Te căieşti de a fi avut acele îndemnuri bune? Eşti mîhnit de a fi ostenit săvîrşind fapte pornite din iubire curată? Îţi faci oare o mustrare?

— Asta nu! strigă dînsul. Mă simt, din contră, înălţat în propriul meu gînd, mai vrednic de a mă socoti om. Sunt mulţumit, chiar mîndru de mine însumi, şi mulţumit şi mîndru am să mă simt totdeauna cînd îmi voi aduce aminte de ceea ce am făcut. Tocmai de aceea mi-a fost foarte scump omul acesta. Stînd ziua şi noaptea la căpătîiul lui, deşi numai prin gesturi puteam să ne-nţelegem, ne-am apropiat sufleteşte şi

sunt cuprins de adîncă durere văzîndu-l mort în faţa mea.

— Ei bine! am stăruit eu. Bun e Dumnezeu, drept şi înţelept pentru că l-a făcut pe om aşa ca să se răsplătească pe sine însuşi prin mulţumirea ce i se revarsă în suflet de cîte ori săvîrşeşte vreo faptă pornită din adevărată iubire şi de cîte ori îşi aduce aminte de asemenea fapte ale sale. De aceea sunt atît de dulci şi de senine bătrîneţele omului care şi-a petrecut viaţa săvîrşind fapte bune, şi numai omul dezbrăcat de firea omenească poate să fie hain şi asupritor.

— O fi! întîmpină dînsul. Nu mai zic nici eu că nu, dar omul acesta, de ar fi trăit, totdeauna şi pretutindeni ar fi vorbit bine şi numai bine despre români, şi una din cele mai senine mulţumiri ale vieţii e să fi săvîrşit fapte pe urma cărora neamul tău cîştigă iubirea şi încrederea obştiilor omeneşti. De mulţumirea aceasta m-a lipsit moartea lui.

— Neamul, iubitul meu prieten, sunt oameni mulţi, i-am zis , şi numai prin faptele bune multora se ridică-n gîndul obştesc. De aceea cel ce-şi iubeşte cu adevărat neamul este neadormit, stăruitor ca fraţii săi să nu asuprească pe nimeni, să deie fiecăruia ceea ce i se cuvine şi-n toate împrejurările să se înalţe pin fapte pornite din iubire curată.

O AVENTURĂ GALANTĂ

„Nostimă! — Pui de drac împeliţat!" îşi zise Nicu, răsucindu-şi mustăcioara.

De! tînăr cu temperament, băiat de bani gata, sublocotenent de roşiori, trăit de cîteva luni acum într-o garnizoană dosnică şi scăpat, în sfîrşit, pe cîteva săptămîni în concediu, ce-ar fi avut să caute în lume dacă nu femei frumoase?

Nu-i vorbă, nici afară din cale frumoasă, nici cu deosebire elegantă nu era, dar avea talie minunată, se mlădia ca o păuniţă în mersul ei şi trăgea şi ea cu ochiul — aşa, mai pe furiş, ca să nu bage de seamă domnul cam bătrînior, după toate semnele, soţul ei, care-i scosese biletul şi se dusese acum să expedieze bagajul.

Trenul nu era încă aranjat şi se plimbau ea în sus şi Nicu în jos, ea în jos şi el în sus, uitîndu-se la fiecare întîlnire ea la el şi el la ea, căci gînd cu gînd se potriveşte cînd inimile bat la fel.

El pleca la Sinaia, unde avea de gînd să-şi petreacă concediul, iar dînsa-şi luase biletul pentru trenul de Galaţi, care pleca cu vreun sfert de ceas mai înainte.

Ei şi? Nu era lucru mare să-şi ieie şi el bilet pînă la Ploieşti, iar de acolo-şi schimbă trenul.

S-o facă?... să n-o facă?

N-ar fi făcut-o, poate,dar strașnic jucau ochii în capul ei, încît parcă-i zicea în fiecare clipă: „Dă înainte".

Ea însă nu era singură; ce făcea cu morocănosul acela? cum îl dădea la o parte? cum trecea peste el? cum îl prostea?

Tocmai aceasta-l ispitea pe Nicu, care, simțindu-se irezistibil, se sucea și se învîrtea ca curcanul care se umflă în pene.

Femei sunt, la urma urmelor, destule. E plină lumea de ele! Pentru oamenii ca dînsul însă farmec adevărat au numai femeile măritate, care se cuceresc cu anevoie și la care răzbești trecînd cu inima în dinți prin mii și mii de primejdii.

După ce bagajul fu expediat, ea se depărtă, ca să iasă pe peron, dar se uită în cîteva rînduri înapoi ca cea mai rafinată actriță, parcă ar fi voit să-i zică: „Nu mai sta pe gînduri!"

„Haid'! O iau cu asalt!" își zise el, apoi își luă bilet pînă la Ploiești, își expedie și bagajul pînă acolo și grăbi în urma ei.

Altă încurcătură însă.

El își luase, ca de obicei, bilet de clasa întîi, iar ea se urcase în clasa a doua.

„Ei și! își zise el iar. Parcă cu bilet de clasa I nu poți să treci în clasa a II-a?"

Da, se poate; dar dacă soțul ei, circotaș ca toți soții, i se pune-n față, i se uită în ochi și-i zice: „D-ta, domnule sublocotenent, de ce ai trecut din clasa I? ce cauți aci? de unde te-ai pomenit tocmai în vagonul acesta?"

Era o mică prostie ceea ce făcea el.

Cum adică, cum ar fi putut să se apropie de dînsa?

Două minute mai înainte de a se fi pus trenul în mișcare, el simți că-i trece un fel de junghi prin inimă și că picioarele încep să-i tremure; bătrînul nu pleca și el și ea rămînea singură.

Acum erau hotărîte toate.

Nu o dată li se întîmplă oamenilor tineri că urmăresc cu o stăruință oarbă vreo femeie, iar în clipa cînd

se văd, în sfîrșit, aproape de ea, se opresc cuprinși de spaimă și-o iau la fugă.

De acest simțimînt oarecum copilăresc era cuprins Nicu văzînd c-a rămas singură tînăra femeie care-i trăsese cu ochiul.

Nu-i mai venea acum să dea asalt.

Deși de abia împlinise douăzeci și doi de ani, cocoana Lucica, mama lui, n-avea dorință mai fierbinte decît să-l vadă cît mai curînd căsătorit cu vreuna din fetele drăguțe și bune pentru care avea dînsa slăbiciune.

De zestre n-avea nevoie și putea să-și aleagă după plac. El însă voia luptă și ținea să se mai bucure de libertate, să-și mai petreacă tinerețele cu prietenii lui.

„O să te încurci, băiete, cu vreo smintită ori cu vreo ticăloasă — îi zicea dînsa — încît o să-ți mușți degetele că nu o să știi cum o să scapi, și o să-mi amărăști și mie viața. Cîte nu sunt mumele care o pat așa!?"

„Aș! vorbe de babă fricoasă!" își zicea el, care cunoștea lumea mai bine.

Nu vedea el cum se petrec lucrurile în societate?

Unul zboară ca fluturele din floare în floare, altul toacă pe vreo bătrîioară, iar altul e tocat de una mai tînără, pune coarne vreunui prostănac de bărbat ori își are puiculița ascunsă unde numai el o știe, și toți se simt bine.

„O duci cît o duci, iar după ce te-ai săturat, dai acolo ceva și scapi", își zicea el.

Acum însă se temea.

De unde știa el ce poate să iasă de aci, pînă unde se duce și cum se încurcă.

„O las eu, dar nu mă lasă ea, își zise. Nu! N-am să trec în clasa a II-a ".

Nici n-a trecut pînă la Chitila.

De la Chitila pînă la Buftea e lung drum, și-l străbați cu anevoie așa singur, căci îți ard scîndurile sub picioare cînd o vezi pe dînsa stînd pe coridorul vagonului la fereastră. Între Buftea și Periș el a trecut dar, așa, de încercare, ca să dovedească că poate s-o facă și fără de nici o teamă, că e om cu virtute, care nu se încurcă dacă nu vrea.

Ea stătea sfiicioasă ca o mironosiță, cum se cuvine unei femei care călătorește singură, iar el se făcea din ce în ce mai îndrăzneț.

Pe la podul Ialomiței el a pornit atacul, constatînd că e foarte cald.

— Da, domnule, răspunse ea, fără ca să-și ridice ochii.

— Călători la Iași?

— Nu, domnule.

— La Galați?

— Da, domnule.

— Lung drum, așa singură!

— Da, domnule, foarte lung.

— Soțul d-voastră e bucureștean?

— Soțul meu? strigă dînsa ridicînd ochii și uitîndu-se la el oarecum rușinoasă, ca orișice femeie cumsecade care călătorește singură. Nu, adăugă peste puțin. Cardini mai are la București oarecari afaceri, vreo două-trei zile.

— „Cardini? își zise Nicu în gîndul lui. Care va să zică, doamna Cardini, iar soțul ei mai are treabă la București".

Mare ispită pentru un locotenent ieșit abia de curînd în lume.

De la Ialomița la Ploiești drumul e însă de tot scurt: abia ai intrat în vorbă, abia ți-ai aruncat mrejile și ai și sosit.

Ce era adică dacă lua bilet spre Buzău?

La Sinaia nu-l aștepta nimeni, bani avea cu ridicata și putea să se întoarcă și mîine și poimîine și peste cîteva zile la Sinaia.

„Haid'!" își zise, iar după ce sosi la Ploiești, își luă bilet pînă la Galați.

Ce nu faci de dragul unei femei tinere, care-și aștepta bărbatul abia peste cîteva zile!?

Om cu gînduri ascunse, el a început s-o ieie pe departe, și s-o descoasă, ca să afle ce-ar zice ea dac-ar voi s-o întîlnească la Galați, undeva la vreun loc mai retras. Ea se cutremură: la Galați, unde toată lumea o cunoștea!? Peste putință.

El nu era însă om care se sperie de greutăți.

Era tocmai pe la amiază cînd se apropiau de Focșani.

— Ar fi, zise, o minunată idee să ne oprim, să luăm masa aici, să facem o plimbare prin oraș și să urmăm cu trenul deseară drumul spre Galați.

Ea se uită speriată la el, voi să-i întoarcă spatele, dar Nicu, oștean în putere, nu se da, s-a avîntat în luptă crîncenă și a ieșit în cele din urmă biruitor.

Degeaba! În fața unui om ca dînsul nu putea să reziste o femeie care călătorește singură și-și aștepta bărbatul abia peste cîteva zile.

Abia acum se simțea el ridicat în șea.

Opriți odată, au căutat cel mai bun restaurant din oraș, au luat o masă cum el știa s-o comande, au deschis o sticlă de șampanie, apoi încă una, și inimile s-au încălzit, sufletele s-au apropiat, încît toată lumea-i credea însurăței.

Ţiind apoi s-arăte că nu e numai berbant, ci și galant, au ieșit după masă la plimbare și s-au oprit ici la un magazin de modă, colo la un giuvaergiu.

În zadar, însă, căci ea strîmbă mereu din nas. Nu-i era nimic pe gust.

Cine vine de la București nu se poate mulțumi cu ceea ce găsește la Focșani. Acolo ar fi voit ea să-l plimbe, să-i pună galantonia la încercare.

El avea însă planurile lui, croite cu multă viclenie.

Va fi fost de vină el, va fi fost ea, vor fi fost amîndoi, destul c-au scăpat trenul. Ea era nemîngiiată, deznădăjduită iar el rîdea, bucurîndu-se-n fundul inimii lui.

— Nu e nimic, doamnă, îi zise, un episod plin de haz, de care mai tîrziu vă veți aduce cu plăcere aminte. Ne întoarcem în oraș, luăm o odaie pentru d-voastră, altă pentru mine, mai petrecem o seară împreună, iar mîne dimineață ne urmăm drumul, și soțul d-voastră n-are să afle nimic.

— Nu, domnule, nu! îi răspunse ea. Aici nu rămîn cu nici un preț. Ce să fac eu la Focșani? Pun biletul de bagaj în plic și-l trimet la Galați, ca să nu-mi zacă bagajul la gară, iar eu mă-ntorc la București. Sosesc acolo pe la zece, trag la o prietenă și spun că am uitat ceva.

Nicu rămase zăpăcit, ca pescuitorul care a scăpat peștele cu undiță cu tot.

— Dar soțul d-voastră ce o să zică? întîmpină el.

— N-am nevoie să-l văd, grăi dînsa. Bucureștii sunt mari, el umblă cu trebile lui, și aș putea să stau și mai multe zile fără ca să ne-ntîlnim.

Mai multe zile!? În gîndul acesta era și pentru dînsul mult farmec.

Ar fi rîs camarazii lui cu hohote dac-ar fi aflat că el a plecat la Sinaia și s-a pomenit la Focșani, că să rămîie acolo ca un caraghios.

Cu totul altfel se prezentau însă lucrurile dacă se întorcea cu dînsa la București și petrecea acolo cîteva zile.

Ar fi mai fi stat, poate, la gînduri, dar trenul nu aștepta.

„Haid'!" zise dar și acum și iar și-a luat bilet.

În zadar! e adevărat că știe omul unde pleacă, dar nu poate să știe unde va ajunge.

Ce se va fi întîmplat apoi pe drum, cum va fi potrivit el lucrurile,destul că de la gară ei au plecat în aceeași trăsură și el n-a dus-o la prietena ei, ci, mai de nevoie, mai cu dragă inimă, la hotel, unde n-au luat două odăi, ci deocamdată una singură.

— Ce mi-ai făcut, domnule!? se tîngui dînsa cînd se văzu singură, în sfîrșit, cu dînsul. Ce o să se aleagă de mine!?

Nicu, stăpîn acum, se plecă ca s-o mîngîie, strîngînd-o în brațe și sărutînd-o.

Ea nu mai făcea fasoane, ci se lăsa în voile lui ca o biată mielușea jertfită care se supunea cu ochii închiși. După ce s-au coborît însă în restaurant, ca să-și ieie supeul, ea s-a mai dezghețat. Iar s-a făcut însă rușinoasă cînd s-au întors în odaia lor.

Nu voia o dată cu capul ca dînsul să aprindă becul și ținea să se dezbrace pe întunerec. El însă ținea cu atît mai vîrtos să o vadă în cămașă și, în cele din urmă, după ce ea s-a dezbrăcat, tot a aprins prin surprindere becul. Cuprinsă de o spaimă, ea a fugit într-un colț. El după ea. Era ceva nespus de încîntător. Numai începutul e însă greu, și el era din ce în ce mai mirat

și mai încîntat de rafinăriile ei. Pornită odată pe calea cea bună, ea era parcă toată viața și-ar fi petrecut-o împreună cu dînsul și ar fi fost în stare să fugă cu el în străinătate.

Amețit de simțimîntul celei mai depline biruințe și de fericirea omului ce nu mai are nimic de dorit, Nicu ar fi fost în stare s-o facă și aceasta, căci o dată sunt tinerețe, dar pentru așa ceva erau prea puțin cele trei mii de lei pe care i le dăduse cocoana Lucia, ba și din aceștia cheltuise o bună parte.

Dimineața zilei următoare ea nu se mai rușina, da' era nemîngîiată.

Ca s-o mîngîie, dînsul a scos-o la plimbare, și acum dînsa nu mai strîmba din nas nici pe la magaziile de modă, nici pe la giuvaergii, ci ținea să arate că are gust și știe să aleagă. A și ales, încît mai pe înserate Nicu era neliniștit de gîndul că n-o să-i ajungă banii pentru cele două-trei zile ce dînsa putea să petreacă la București și a început să mai strîngă băierile pungii.

Femeie de o delicateță rară, ea a simțit lucrul acesta și a început să-și facă, cuprinsă de o vie durere, pregătirile de plecare.

„Adio! parcă zicea. Adio pentru vecie!"

El ce putea să-i facă!?

Acum era mîhnit, peste puțin se bucura că scapă, dar în cele mai multe clipe îi era rușine, și atunci îi venea să alerge și să caute vreun camarad care îi mijlocește un împrumut de vreo mie de lei, ca să iasă cu obrazul curat din încurcătură.

Un om ca dînsul găsea totdeauna, fie chiar și cu camătă ceva mai mare, ajutor la strîmtorare.

„Uite! — îi șoptea însă la ureche un glas tainic — vezi, așa se încurcă oamenii tineri".

Nu! el era om cu virtute, care nu se dă; a lăsat-o să plece, cu durerea-n inimă și cu rușinea-n obraz, dar a lăsat-o parcă n-ar fi fost niciodată nimic între el și ea.

După plecarea ei, însă, umbla buimac, ca omul care nu mai știe ce să facă.

Să plece, în sfîrșit, la Sinaia!?

Abia vreo șasezeci de lei îi mai rămăseseră.

Să ceară bani de acasă?

Îi era greu.

Tot numai la un camarad putea să-și găsească scăparea.

Lua vreo cinci sute de lei, cu care o ducea mai pe sărăcie vreo două-trei săptămîni, apoi scria acasă.

I-a și găsit unul dintre camarazi un bancher, care, om bine informat, o știa și pe cocoana Lucia.

Acesta se uită însă lung la el.

— Cinci sute de lei? îi zise. Numai atît!? Oameni ca d-ta nu se încurcă cu sume atît de meschine: cel puțin cinci mii!

Altă ispită!

N-avea Nicu decît să-și pună iscălitura pe o bucată de hîrtie și făcea de rușine pe orișicine care ar fi îndrăznit să-l ieie drept un pîrlit.

Făcea, nu-i vorbă, o prostie și se încurca,dar avea și o satisfacție, și nu-i mai era de nici un folos bogăția dacă nu se folosea de ea ca să-și facă cheful.

„Haid!" zise și acum și luă banii, apoi plecă cu cel mai apropiat tren, dar nu la Sinaia, ci la Galați.

Ar fi rîs camarazii lui cu hohote dac-ar fi aflat că se plimbă zăpăcit prin orașul depărtat și caută, el singur nu știa pe cine, pe o domană Cardini, cum știa el, pe care nimeni n-o știa acolo.

„O găsesc! — își zicea el — îi dau de urmă, o scot din fundul pămîntului. De mine nu scapă!" își zicea cutreierînd străzi și piețe și grădini publice, ca doară să deie, din întîmplare, de undeva peste ea.

Pretutindeni pe unde ajungea, pe pereții caselor, pe uluci, pe porți erau lipite mari afișe, prin care i se aducea publicului iubitor de artă la cunoștință că seara se va da la grădina „Paradis" o mare reprezentațiune extraordinară pentru debutul domnișoarei Evelina, celebra cantatrice lirică și melodramică, a căreia sosire de mult anunțată fusese amînată în urma unei împrejurări neprevăzute.

„Acolo am neapărat s-o găsesc!" își zise el, convins că de la o asemenea reprezentațiune extraordinară o damă ca dînsa nu poate să lipsească.

Seara, dar, el a fost între cei dintîi sosiți la grădina „Paradis" și a rămas înfipt la intrare, ceva mai la o parte, ca nu cumva să-i treacă cineva pe nevăzute.

Venea lumea ca la comedie, dedea năvală ca la pomană, dar frumoasa lui, gingașa lui, dorita lui nu se ivea nicăiri, și e urît lucru să stai și să aștepți fără ca să știi dacă o să vie ori nu cine-ți este în gînd.

Nicu însă, om neînfrînt, nu s-a mișcat de la locul lui nici după ce s-a început reprezentația.

Deodată s-a pornit un vifor de aplauze și de urlete frenetice: domnișoara Evelina, celebra cantatrice ea însăși, se prezentase pe scenă cu un mare buchet de flori și făcea cu multă grație complimentele la dreapta și la stînga.

Nicu rămase pe o clipă într-un fel de aiurire.

Îi semăna leită grațioasa cantatrice cu doamna Cardini a lui: aceeași față, aceiași ochi, aceleași buze, aceleași brațe, aceeași talie, aceleași pulpi. Ce păcat!? el o cunoștea, slavă Domnului, destul de bine, pînă în cele mai ascunse amănunte.

„Ei! drăcia dracului — zise peste puțin — dar asta nu seamănă, ci e chiar ea! Spurcăciunea naibii!"

Îi venea să se ascundă sub vreo masă, ca nu cumva ea să-l zărească și să alerge la dînsul, și se uita sperios împrejur, parcă toată lumea îi striga, rîzînd cu hohote: „Care va să zică de dragul ăștia ai umblat tu pe la Focșani și ți-ai cheltuit banii pe la București și-ai subscris polițe și alergi ca un smintit pe aici. Subțire cavaler! Deștept băiat!"

S-a mai uitat o dată spre scenă, apoi și-a luat capul între umeri și-a ieșit ca pe furiș din grădină, hotărît acum să se întoarcă, nici acum însă nu la Sinaia, ci acasă, și să-i spună mamei sale că tot are ea dreptate cînd vrea să-l știe căsătorit.

TOVĂRĂȘIE NEPOTRIVITĂ

Nuvelă

Ilie Condac, croitorul de haine preoțești, ba-n urmă și de odăjdii bogate, dar și scump plătite, n-a avut decît doi copii, o fată, Lina, și un băiat, Costel. Deoarece treburile îi mergeau din ce în ce mai bine, a măritat-o pe Lina după Spirică, cea mai pricepută și mai harnică dintre calfele sale, iar pe Costel l-a dat, ce-i drept, la învățătură, dar după cîțiva ani s-a răzgîndit și l-a oprit în prăvălie, unde lucra cu șase, cîteodată pînă chiar și cu zece calfe și mai făcea și multă vînzare.

Rezămîndu-se pe doi stîlpi, norocosul socru și tată a ajuns în curînd să-și poată purta căciula pe-o ureche, să-și ia bețigașul cu bumb de argint și să-și petreacă cea mai plăcută parte a timpului mai plimbîndu-se pe Podul Mogoșoaiei ori pe la Șosele, mai stînd de vorbă cu prieteni de ai săi cînd într-o cafenea, cînd în vreo berărie și încheindu-și munca zilei în vreunul din varieteurile zgomotoase.

Deși popii sunt oameni care-și țin strînse băierile pungii, ceea ce ieșea din prăvălia aceea era destul pentru ca să poată trăi-n toată lărgimea atît socrul, cît și ginerele, care în curînd s-a învrednicit să aibă casă plină de copii, precum și cumnatul ginerelui, care n-a întîrziat nici el cu însurătoarea și nici în ceea ce privește copiii nu se lăsa mai prejos.

A pățit-o însă și Condac cel norocos cum o pat cei mai mulți dintre oameni: l-a ajuns moartea cînd ardea de dorința de a se mai bucura de viață.

Prăvălia cea mănoasă le-a rămas celor doi cumnați în tovărășie.

Mare-ncurcătură.

Cîtă vreme a trăit bătrînul, el era stăpîn, lua din cîștig cît vrea și le făcea celor doi tovarăși după toată dreptatea parte. N-avea, la urma urmelor, nici ginerele, nici fiul cuvinte de a se plînge.

Acum erau amîndoi deopotrivă stăpîni, și nu mai încăpea nici o îndoială că i se cuvenea fiecăruia dintre dînșii cîte jumătate din cîștig.

Da! Dreaptă era însă împărțeala aceasta numai dacă amîndoi munceau la fel, ori dacă nici unul, nici altul nu lua parte la munca din atelier, ci-și purtau ca răposatul, Dumnezeu să-l ierte, amîndoi căciula pe-o ureche, își luau betigașul și umblau fiecare în treburile sale, în vreme ce alții muncesc pentru dînșii.

Spirică nu era însă om pe care firea-l iartă să-și petreacă astfel viața.

El se răsfăța așa-zicînd dacă lua între degete și pipăia o pănură bună, se uita cu plăcere la bucata croită ori la cea cusută de dînsul și se simțea mîngîiat în sufletul lui cînd ieșea din mîinele sale o haină bine croită. Nu se simțea deci nicăieri atît de bine ca în atelierul de croitorie și de aceea dimineții la ora opt îl găseai totdeauna la locul lui. Stătea pînă la amiazăzi, apoi pleca la masă, iar după masă se-ntorcea la două și stătea pînă la șase. Croia omul, încerca haine ori lucra în rînd cu calfele, totdeauna liniștit și întins, cu învederată plăcere, și niciodată nu se simțea obosit. Cînd se-ntîmpla, cu toate acestea, ca cineva să-i vie după ora unsprezece ca să-i ia măsură ori să-i încerce o haină, el îl poftea să vie după masă, iar dacă-i venea după prînz la aproape șase, îl amîna pe mîne.

Aceasta-l supăra pe Costel și-l făcea să ieie el măsura ori să-ncerce haina.

Încă mai rău se supăra Costel cînd se întîmpla ca cumnatul său să îi zică vreunui muștеriu: „Avem mult

de lucru: mai-nainte de vreo două săptămîni nu suntem în stare să vă dăm lucrul gata."

Cînd era vorba de așa ceva, Costel intra în atelier cu noaptea-n cap, le ținea pe calfe la ore suplimentare și era-n stare să stea la lucru pînă-n miezul nopții, încît Spirică rîdea pe sub mustață de el.

— Mai dă și tu zor, că schilod nu ești, îi zicea Costel cumnatului său.

— Ție mai ușor ți-e să te mai potolești mulțumindu-te cu mai puțin, îi răspundea Spirică.

Nu era chip să se potrivească unul cu altul.

Spirică n-avea de loc nevoie să-și dea zor.

Umbla îmbrăcat în haine de șaiac, pe care și le croia el însuși după pofta inimii sale, își purta copiii potrivit cu starea tatălui lor, ținea la casa lui — pentru toate o singură slugă — mînca după împrejurări, mai borș cu perișoare, mai tocană de berbec, mai varză cu carne, mai mămăligă cu brînză, și bea la masă apă proaspătă, curată, limpede și rece, n-avea deci nevoia să se opintească și să se lipsească de mulțumirea de a petrece cîte un ceas, două cu soția sa și cu copiii săi.

Costel, fiul lui Ilie Condac, era cu totul alt fel de om.

Om de statură mai mult decît mijlocie, subțirel și cam supt la față, el pășea mărunt ca orișice croitor adevărat, își purta brațele bălăbănite și se mlădia la tot pasul, dă-i la dreapta, dă-i la stînga. Pentru haine își lua cea mai bună și mai frumoasă ștofă, iară croitul și-l alegea după cel mai nou fason. Masa îi era încărcată totdeauna cu fel de fel de bunătăți, și vinul bun nu lipsea niciodată de pe ea. Dintre copiii săi avea o fată la pension și doi băieți la liceu. Pe deasupra mai ținea la grajdul din fundul curții și un cal, pe care duminicile și zilele de sărbători îl punea la cabrioletă, în care-și încărca nevasta și copiii, ca să-i scoată la plimbare cînd se nimerea ca timpul să fie frumos. Orișicît de-ntins ar fi muncit, nu agonisea Costel mai mult decît ceea ce îi trebuia. Deși doar adeseori gîfîia și mereu se plîngea că e grea viața, el nu putea să ție seamă de stăruințele cumnatului său și să se mai potolească.

Ar fi fost oare cu putință ca doi oameni atît de deosebiți să se nărăvească?

Spiricâ-l plîngea pe cumnatul său pentru că, rîvnind la prea multe, nu se sătura niciodată şi astfel se istovea muncind peste măsură.

Costel îl plîngea pe cumnatul său pentru că, petrecîndu-şi viaţa în trîndăvie nu agonisea destul pentru ca să poată trăi cumsecade.

Nu rămînea decît să-şi ieie fiecare partea şi de acolo înainte să-şi caute amîndoi de treabă şi să rămîie rude bune şi prieteni cu inima curată.

Pentru aceasta însă unul dintre amîndoi ar fi trebuit să plece, lucru de tot greu, căci prăvălia lui Ilie Condac era vad vechi, pe care nici unul dintre dînşii nu voia să-l părăsească. Spiricâ ţinea să rămîie pentru că dînsul era-n atelier mai vechi decît cumnatul său, iar acesta se socotea mai în drept de a rămînea căci era fiu adevărat al lui Ilie Condac.

Mai era apoi la mijloc şi cocoana Lina, care ţinea la soţul şi la copiii săi, dar era în acelaşi timp şi soră mai mare a lui Costel, pe care-l ştia de cînd era cît pumnul şi pentru care avea mare slăbiciune. Ea îi dădea soţului său dreptate, dar nu se putea împăca nici cu gîndul ca fratele ei cel adevărat să plece din prăvălia tatălui său, în care şi-a făcut ucenicia.

S-ar fi socotit cea mai nenorocită dintre femeile de pe faţa pămîntului dacă de Paşti, de Crăciun, de Rusalii, de Sf. Constantin şi Elena, de Sf. Spiridon şi de încă cîteva zile-n timpul anului n-ar fi stat dimpreună cu toţi ai săi la masă cu Costel dimpreună cu toţi ai lui: masă mare şi încărcată, veselie multă şi gălăgie pornită din răsfăţări erau pentru dînsa floarea vieţii.

Tot cam la fel îşi îndrumase cucoana Lina şi bărbatul.

Apropiindu-se deci sfintele Paşti, Spiricâ era dus mereu cu gîndul la dealul Filaretului, unde răposatul le lăsase copiilor săi moştenire o vie rară, opt pruni, trei cireşi, patru caişi, doi meri, cinci peri şi o odaie încăpătoare. Acolo-şi făcuseră obiceiul să petreacă sărbătorile Paştilor, ale Rusaliilor şi zilele de toamnă, cînd erau copţi strugurii, cei mari şi cei mici, claie peste grămadă.

De data aceasta Paștile se nimerea să cadă deodată cu ziua de Sf. Gheorghe, și iarba era verde și deasă, copacii înfrunziseră, pomii erau încărcați de flori, albinele zbîrnîiau printre ramuri și privighetorile începuseră să cînte ziua toată și toată noaptea. Spiricâ o vedea pe cucoana Lina gătind borșul, își vedea copiii ciocănind cu verii lor ouăle roșii, se vedea pe sine însuși făcînd focul, ca să frigă mielul tras în frigare, îl vedea pe cumnatul său desfundînd sticla de pelin... masă-ntinsă și-ncărcată, chiote și rîsete, băuturi, adevărate zile de sărbătoare.

— Păcat ar fi, mare păcat, cumnate, să ne învrăjbim pentru un lucru de nimic, îi zise dar într-una din zile lui Costel. Nu doară că cine știe ce, dar omul ține mai presus de toate la pacea casei sale, și o știi pe Lina cît e de stăruitoare cînd i-a intrat ceva în cap. Noi am putea, la urma urmelor, să rămînem amîndoi în prăvălie și fără ca să mai fim tovarăși.

— Cum ar fi adecă așa ceva cu putință? întrebă Costel.

— N-ai văzut tutungerii în care-și are și cîte un ceasornicar prăvălia? întîmpină Spiricâ.

— Noi suntem însă amîndoi croitori, stărui Costel.

— Cu atît mai bine, răspunse Spiricâ. Lucrăm la aceeași masă, fiecare în socoteala sa. N-ai decît să te mulțumești tu lucrînd cu șase calfe, căci mă mulțumesc și eu să lucrez cu trei și să iau pe seama mea ce rămîne de la tine.

— Dar dacă nu rămîne nimic? grăi Costel.

— De așa ceva nu mă tem, îl încredințâ Spiricâ. Muncesc de atîta timp în prăvălie, știu ce intră-n ea și ce iese din mînile noastre.

Costel ar fi voit să lucreze el singur fie chiar și cu zece calfe, dar o știa pe Lina, care îi era soră mai mare și deprinsă a le orîndui toate după buna ei chibzuință. Acum, în ajunul sfintelor sărbători, nu-i dădea mîna să se pună în pizmă cu ea.

— De! — zise dar — să vedem, poate că e bine și așa.

Cam așa a și rămas apoi, deși lucrul era neobicinuit.

Ştiind cele trecute, Spirică nu se-ndoia că cumnatul său va lucra şi-n viitor dimpreună cu calfele sale pe la miezul nopţii şi nu-i va lăsa citeodată şi lui de lucru. Gîndul acesta nu-l supăra însă. Mai vîrtos se bucura că va putea să-şi petreacă timpul ieşind la aer cu copiii săi ori stînd de vorbă cînd cu unul, cînd cu altul dintre prietenii săi.

Nici că s-ar putea zice c-au dus-o rău: îşi purta treburile fiecare potrivit cu firea sa.

Eu le-am făcut cunoştinţa vreo douăzeci de ani în urmă.

Costel se făcuse ţîr, era nervos afară din cale şi se plîngea că-i tremură mîinile şi picioarele, că nu vede bine şi că are adeseori ameţeli, ba mai şi tuşeşte mult. Tot îşi mai ţinea şase calfe, dar el însuşi nu mai lucra-n rînd cu ele.

Cel mai mare dintre copiii lui, o fată măritată după un căpitan, o ducea greu de tot, căci leafa lui de căpitan nu-i ajungea, iar de la tatăl ei puţin ajutor putea să capete, căci mai era acasă o fată, acum cam bătrîioară. Unul dintre băieţi era funcţionar la poştă, iar altul advocat. Bine n-o duceau nici ei. Trăgeau însă nădejde că după moartea tatălui lor li se va mai uşura traiul, deşi cheltuielile erau multe, felurite şi mari.

I se înăcrise omului viaţa. Umbla posomorît de ici pînă colo. Se ducea din cînd în cînd mai pe la unul, mai pe la altul dintre copiii săi, ca să se mai înviioreze, dar încă mai posomorît se-ntorcea acasă, căci prea erau multe greutăţile vieţii.

Spirică, deşi cu cîţiva ani mai în vîrstă, era tot om în putere, rumen la obraji, vioi şi neobosit. Lăsase, ce-i drept, prăvălia în seama fiului său Iorgu, dar tot se amesteca în toate, şi dacă nu găsea altă treabă, lucra în rînd cu calfele.

Deşi posomorît nu era, se ducea şi el mai la unul, mai la altul dintre copii şi să se bucure de nepoţii săi azi mai mulţi decît ieri.

Tănase , cellalt fecior al lui, era tovarăş la o negutătorie de postavuri. Sanda, cea mai mare dintre fetele lui, era preoteasă prin preajma Oborului. Lina, cealaltă fată, era măritată după un cherestegiu. Orişiunde se

ducea, inima i se-nveselea, şi el din ce în ce mai vîrtos se pătrundea de gîndul că e bine să trăieşti în lumea aceasta, în care n-ai decît să rîvneşti la puţin pentru ca să ai totdeauna destul nu numai pentru tine însuţi, ci şi pentru alţii.

Primăvara însă, cînd toate se premenesc şi atît de multe intră-n fiinţă, el nicăieri nu-şi petrecea timpul atît de bucuros ca la Costache, cel mai tînăr dintre feciorii săi, care era preot într-un sat de pe aci de prin apropiere şi avea o gospodărie întinsă, şi grădină de legume, şi pomet, şi curte plină de păsări, şi vacă cu viţel, şi scroafă cu purcel, şi oiţe cu mieluşei, casă cu rosturi multe, în care nu te mai saturi să ostăneşti.

CEAS RĂU

Nu, nu mai era chip! Așa nu mai putea Laie s-o ducă!

Fusese sîmbătă spre duminică Ana pe la dînsul, ca să-l vadă, să-i spună ce-a mai aflat și să-i aducă o pîine, o bucată de slănină și ceva brînză, iar acum era joi spre vineri și ea nu mai venea și nu mai venea.

E grozav lucru să stai la marginea bălții așa singur, cu gîndurile tale și cu frica în vine, mereu treaz, ca nu cumva să fii apucat fără de veste, și gata în toată clipa de a te strecura pitulat prin păpuriș spre trestia înaltă, ca să ți se piardă urma.

Lasă că nu mai avea ce să mănînce, lasă că-l omora singurătatea și nerăbdarea de a ști ce s-a mai petrecut, dar își dorea nevasta, care nu mai venea și nu mai venea.

Nu, așa nu mai era chip s-o ducă!

Ah, ce nemernică e firea omenească!

Om cu rostul lui, scăpat din oaste, voinic, vesel, harnic și sănătos, n-ar fi avut decît să rămîie ceea ce era pentru ca să-și petreacă viața în tigně.

„Hm! — suspină el — afurisit să fie ceasul în care i-am văzut pe Șișcă și pe Graur!"

Ei au pus la cale spargerea, ei l-au amețit și l-au momit, ei l-au luat nici singur nu mai știe cum și tot ei s-au dat de gol; cum ar fi putut să creadă că nu-l vor

da, după ce au fost odată prinși, de gol și pe el?

Nevoie n-aveau s-o facă, și din el, dacă ar fi fost în locul lor, n-ar fi putut nimeni să scoată nimic; nu-i socotea însă oameni cu destulă virtute și de aceea aștepta cu inima încleștată să vadă cum vin lucrurile.

Luase, cînd a plecat de acasă, înțelegere cu nevastă-sa ca să spună, dacă l-ar fi căutînd cineva, că el s-a dus la lucru unde va fi găsind și are să se întoarcă — ea nu poate să știe cînd — apoi să vină ca să se înțeleagă ce au să facă mai departe. Cinci săptămîni de zile ea venise aproape în fiecare noapte, ca să-i spună că nimeni nu-l caută: nu era a bine că acum nu mai vine!

Ori i se urîse, ori se temea, ori nu mai voia să aibă legătură cu el.

Îi zvîcnea, cînd se gîndea la aceasta, și i se turbura tot sîngele în vine, căci de la dînsa îi venea, la urma urmelor, tot răul.

Dacă Șișcă și Graur îl vor fi dat în adevăr de gol, vinovată era numai dînsa, care nu-i putuse suferi la casa ei și-l pusese în vrajbă cu dînșii.

Pe urma ei căzuseră toate relele pe capul lui.

Ce ușoară și ferită de griji îi era viața mai înainte de a o fi luat pe dînsa și ce puțin i-ar fi păsat dacă singur ar fi fost și acum de cele ce pot să-l ajungă!

Treci, cînd stai singur în lume, și prin bine și prin rău și puțin îți pasă; ea însă nu-l lăsa nici să moară, nici să trăiască în pace.

Cum, Doamne, să poată muri, cînd ea îi făcuse atît de dragă viața!

Și tot mai ușor se împăca cu moartea decît cu gîndul că ea ar putea să trăiască și fără dînsul, ba poate chiar și cu altul.

El porni cu pas hotărît spre sat: ce-o fi să fie, mai rău de cum erau lucrurile tot nu puteau să vie!

Se mîngîiase el, stînd așa singur, cu gîndul că ar putea, la urma urmelor, să trăiască ei și așa, stînd el ascuns.

Se deprind oamenii cu toate și n-are, așa zicea el, să-i mai poarte nimeni grija după ce va fi stat cîteva săptămîni ascuns pe la marginea bălții.

Crezîndu-l dus în lume, îl vor da încetul cu încetul uitării și el va putea să se întoarcă și să stea ascuns în casa lui. Era mult farmec în gîndul acesta, dar Ana nu era încîntată de el.

— O să ți se urască în cele din urmă, zicea dînsa; o să vie o zi în care o să uiți că trebuie să te ascunzi și-o să te dai de gol. Să ne ducem unde nimeni nu ne știe!

Da! să te duci, dar cum să te strecori prin lumea aceasta plină de îngrădiri și de pîndítori?

Tot era mai bine aici, la marginea bălții, unde cale de un ceas nu putea nimeni să se apropie fără ca să-l zărești: și fiecare zi petrecută aici era un scump adaos la viața fără de silă.

El, cu toate acestea, se ducea spre sat, stăpînit cu desăvîrșire de simțimîntul că orișicum ar fi mai bine decît așa. Ba, spre a se îmbărbăta el însuși pe sine, începu în cele din urmă să rîdă.

De ce adică să stea el ascuns, de ce să-și lase nevasta singură, de ce să se muncească însuși pe sine, cînd nimeni, la urma urmelor, nu voia să-i facă nici un rău? Era numai o părere a lui, ceea ce-l făcea să se teamă, că Șișcă și Graur îl vor da de gol.

Grea-i viața cînd nu ți-e curat cugetul: ai culcuș moale și nu poți să dormi; ai hrană bună și nu-ți tignește; te vrea toată lumea și tu te ferești de ea!

„Da, da! — zise el — zici tu că are să mi se urască mie fiindcă a început să ți se urască ție; zici c-o să mă dau într-o zi de gol fiindcă simți că ai fi tu într-o zi în stare să mă dai de gol, ca să scapi de mine!“

Spurcat gînd!

Cum oare să nu meargă, dus de el, cu pas din ce în ce mai grăbit înainte?

Deodată el se opri.

Ochiul lui, deprins de atîta timp cu scrutarea depărtărilor în timp de noapte, umbla și acum oarecum el de el, și departe, de tot departe, pe cîmpul întins, el zărise două negreți cari se mișcau, parcă fără ca să-și schimbe locul, cum nu se mișcă decît oamenii cari se duc și vin pe același drum cu tine. Orișice ar fi fost acele negreți, e foarte greu să mergi

înainte, cînd ești deprins să te ascunzi, îndată ce vreo ființă omenească se iveşte în preajma vederii tale.

Laie nici că se mai întreba dacă vin ori se duc cele două negrețe: îi era destul că le-a zărit, pentru ca toate să se răstoarne de-a valma în capul lui.

Spaima e, fie chiar din senin venită, întunecătoare, şi Laie o luă iar înapoi spre baltă, mai mult pe pitite decît mergînd omeneşte.

Abia ajuns în trestie, a început iar să răsufle în toată lărgimea lui şi să se întoarcă la gîndurile cari-l luaseră să-l ducă spre sat.

Nu! prea era de nesuferit viața lui; smintit ar fi trebuit să fie ca să creadă că poate o femeie să aibă destulă virtute ca să fie legată de un om cu asemenea viață.

— E peste putință! răcni el tare, încît glasul îi răsună departe peste cîmpia deschisă şi se sperie el însuşi de sine.

Era peste putință!

Dacă ea, femeie, l-ar fi văzut fugind, s-ar fi depărtat cuprinsă de groază şi n-ar mai fi avut inimă să se întoarcă vreodată în viața lui şi a ei. El, munte de om, care ar fi fost în stare să spargă ziduri de piatră şi să ție piept singur cu şapte, el a fugit ca din fața unei puteri necovîrşite, încît viermele, care e vierme, dacă l-ar fi văzut, numai cuprins de milă s-ar fi putut uita la dînsul; dar ea, femeie slabă, ce-ar fi făcut dacă s-ar fi ştiut urmărită ca dînsul?

Nu! Aşa nu mai putea s-o ducă!

Tot mai bine fie mort, fie în fundul ocnei!

Ea însă ce se făcea? Cum rămînea?

Noaptea toată şi ziua următoare toată el s-a zbătut, muncit de întrebarea aceasta, aşteptînd mereu ca s-o vadă ivită despre sat şi încredințîndu-se la fiecare clipă el însuşi pe sine că ea n-are să vie, că nu mai cutează, nu mai vrea să aibă legături cu dînsul.

„Dac-a fi în ceas bun, bine, iar dac-ar fi în ceas rău, să fie!“ zise el vineri spre sîmbătă şi porni din nou spre sat.

Cum lupul mînat de foame se duce în timp de iarnă geroasă spre stîna în care ştie adăpostită turma de oi, aşa înainta Laie spre casa lui, fricos şi privind mereu în toate părţile, oprindu-se din cînd în cînd, ca să vadă şi să audă mai bine, dar hotărît să meargă înainte şi gata să dea piept cu orişicine care i s-ar pune în drum.

Sosit acasă, el ascultă puţin la fereastra neluminată, apoi bătu încet, încît era peste putinţă ca Ana, dacă doarme, să-l audă.

Ana tresări cu toate acestea din somn şi se ridică speriată în culcuşul ei.

Încă în ziua cînd au venit să-l caute şi să ştiricească unde a plecat, ea a luat hotărîrea de a se lepăda de el şi s-a şi lepădat. N-a spus, ce-i drept, nimănui în lumea aceasta că ştie unde se află el, dar nici n-a zis că nu ştie, ci numai că n-ar putea să ştie chiar nici dacă el i-ar fi spus unde se duce, iară el a zis să spună că nu ştie nici el unde o să ajungă şi cînd o să se întoarcă. De atunci n-a mai supărat-o nimeni; dar ea era destul de deşteaptă pentru ca să simtă că e păzită în casa ei, că l-ar da de gol şi ar fi năpăstuită şi ea dacă s-ar mai duce la el. Nu s-ar fi dus însă nici dacă nu s-ar fi temut de aceasta; din clipa în care-l ştia părtaş la vinovăţie cu Şişcă şi cu Graur, ea se socotea desfăcută de el.

Şi dacă ar fi să vină acasă?

„Dacă vine ziua — îşi zicea dînsa — îl prind, iar dacă vine noaptea, ori nu-i deschid, ori fug prin fereastra din dos".

Un gînd o stăpînea pe dînsa: că şi dînsa e părtaşă la vina lui, c-a ştiut, ori c-a voit să-l scape.

Nu era însă în stare să-l vîndă, şi de aceea, orişicît de greu îi era, stetea singură acasă, tremurînd mereu, dormind nopţile iepureşte şi tresărind în toată clipa din somn.

Nu putea nici acum să-şi dea seamă dac-a auzit în aievea, ori i s-a părut numai în vis că cineva bate la fereastră şi rămase ascultînd, cu răsuflarea oprită şi cu inima încleştată a omului gata de a săvîrşi o faptă grea.

Ştia ce are să facă şi nici că şi-ar fi putut închipui că el o va abate de la hotărîrea ei.

Ea rămase deci nemişcată, ca înfiptă, în culcuşul ei şi după ce el bătu din nou în geam.

Era un deget de om care atinsese geamul, un deget ca toate degetele; ea simţea, cu toate acestea,că al lui e degetul, ba din zîngănitul geamului socotea toată stăruinţa, toată durerea deznădăjduirii lui. Lacrimile o năpădiră şi-i venea să răcnească, dar ea nu putea să-l scape şi nu voia să fie părtaşă la soarta lui.

„ Ah! sărmana de mine! suspină ea încet. De ce nu m-a născut mama moartă!"

Era bărbatul ei omul care bătea la fereastră şi era om să-l sorbi cu ochii şi să mergi cu el şi la moarte; iară ea nu putea să-l primească în casă. Ştia că pînditorii sunt prin apropiere şi-l vor prinde dacă va mai sta cîtva timp la fereastră; ea însă nu putea să-i dea nici un ajutor.

Cîinii din vecini începură să latre.

Ana îşi opri iar răsuflarea şi-şi închise ochii, parcă ar fi voit să nu mai vadă, să nu mai audă, să nu mai ştie nimic.

Îi vedea cum vin, cum se apropie, cum îl zăresc, îl înconjoară şi-l prind — viu dacă se dă, ori mort dacă nu vrea să se dea.

Ea sări din pat, alergă să deschidă uşa, apoi, scoţînd capul prin crăpătura uşii deschise, şopti stăruitor:

— Laie, fugi, fugi, că te pîndesc şi vin să te prindă!

Drept răspuns, el făcu cîţiva paşi mari pînă la uşă şi trecu pragul.

— Las' să mă prindă — grăi cu glasul înecat — — că tot e mai bine decît acum.

— Nu, Laie, nu! răspunse ea dîndu-se un pas napoi; nu crezi nici tu ceea ce zici. Dumnezeu îmi vede sufletul şi ştie ce aş vrea eu: degeaba aş vrea însă să te ajut, că nu te pot, şi nu ţi-e de nici un folos dacă mă vor lua şi pe mine deodată cu tine.

— Îmi eşti nevastă, întîmpină el, şi nu mă poţi părăsi cînd mi-e mai grea viaţa.

— Bine — zise Ana muiată — dacă crezi că trebuie s-o fac și asta, nu am încotro. Se vede c-așa mi-a fost dată. Ești mai tare decît mine și nu aș putea nici altfel să te opresc cînd vrei să intri în casa ta. Eu te-am rugat să ai milă de mine și stau, dacă zadarnică mi-e rugămintea, neputincioasă în fața ta.

El intră în casă și se lasă istovit pe un scaun, apoi se uită lung la dînsa.

Era întuneric în casă, dar el vedea, fiindcă o simțea, așa cum o știa, femeie cu trup de viespe, nu prea naltă, dar nici scurtă, bălană, cam ciupită de vărsat, dar cu buzele rumene și cu ochi neastîmpărați, aspră la fire și rea de gură, dar duioasă și dulce cînd e cu tragere de inimă.

— Cînd au venit să mă caute? întrebă el.

— Duminică dimineața, răspunse ea, și de atunci stau mereu la pîndă, încît i-aș fi dus pe urma ta dacă aș fi venit să te văd. Trebuie să fie și acum pe aici prin apropiere.

Laie scoase pistolul încărcat și-l așează pe masă.

Ana se cutremură.

Nu-i mai rămînea decît să fugă și era hotărîtă la aceasta. Aștepta numai o clipă potrivită.

— Dă-mi ceva să mănînc, zise el, că-mi vine să leșin!

Grozav lucru!

Cum putea dînsa să fugă mai înainte de a-i fi pus ceva pe masă!?

Laie se afla acasă la el și știa prea bine unde are să caute ca să găsească ceva de mîncare. Deși lihnit de foame, el era trupește și sufletește istovit, încît nu mai era în stare să facă nimic și, așezat o dată pe scaun, nu s-ar fi mișcat nici chiar dacă prigonitorii lui s-ar fi ivit în pragul casei.

Și de ce adecă să se miște? De ce să se mai ostenească?

Orișice ar fi făcut el, soarta nu și-o putea schimba. Singurul lui simțimînt era că orișicum ar veni lucrurile, mai rău de cum îi era nu putea să-i fie.

Iară Ana se uita cu inima îndoită la el. Era pe polița din tindă și pîine și niște fasole gătită de post,

ea însă se temea să iasă în tindă. Prea era, dacă a ieșit odată, ispitită să nu se mai întoarcă și parcă era păcat să-l părăsească în starea în care îl vedea. Îi era bărbat omul acesta, trăiseră atîtea zile bune împreună, se deprinsese cu gîndul că tot cu dînsul o să-și petreacă toată viața, și dacă nu putea să-i dea nici un ajutor, nu s-ar fi iertat viața ei toată dacă ar mai fi sporit și ea chiar acum necazurile vieții lui atît de grele.

Ce bine ar fi fost, Doamne, dacă lucrurile s-ar fi urmat fără ca să mai facă ceva!

— Ai ceva? întrebă el într-un tîrziu.

— Am, răspunse ea și ieși în tindă.

Ea stete o clipă pe gînduri.

Cîinii din vecini nu mai lătrau. Degeaba asculta, căci ei nu mai lătrau. Dac-ar fi lătrat și acum, ea n-ar mai fi stat pe gînduri, ci s-ar fi dus și ar fi scăpat odată de munca sufletească, dar ei nu mai lătrau; se vede că tot nu-l zăpsise nimeni; fără ca să-și dea bine seamă de ceea ce face, ea închise ușa despre curte, apoi luă pîinea și blidul cu fasole de pe poliță și se întoarse în casă.

Îi era deodată parcă n-a fost bărbatul ei niciodată urmărit, și după ce el începu să mănînce, ea se uită cu mulțumire la el, căci mare e mulțumirea de a vedea mîncînd cu poftă pe cel ție apropiat.

— Și de duminică n-au mai venit să mă caute? întrebă el după ce-și mai astîmpără foamea.

— Nu, răspunse ea, ci stau numai de pîndă, ca să vadă unde mă duc și să apuce urma ta.

El mînca, dus cu gîndul, mai departe.

— Uite — urmă iar peste cîtva timp — vor fi stînd ori nu la pîndă, ei nu m-au simțit și n-ar crede, dacă li s-ar spune, că mă aflu acasă: am să rămîn ascuns aici, iar tu te duci de mîine să mă cauți, ca să mă caute și ei aiurea.

— Nu — grăi Ana, cuprinsă de fiori reci — asta nu se poate. Eu nu știu să mint, nici să mă prefac, și ar fi destul să se uite în ochii mei pentru ca să știe că ești ascuns acasă.

El nu mai zise nimic; ea însă ar fi rămas cuprinsă de groază dacă ar fi putut să vadă căutătura lui.

— Ce vrei atunci să fac? întrebă el peste cîtva timp.

— Doamne! — zise ea suspinînd — nu știu ce să fac eu, de unde aș putea să-ți spun ție, ce ai să faci?

— Hm! — întîmpină el cu amărăciune — ți-e ușor ție, care n-ai decît să tragi o dată cu ochiul ca să scapi de mine. Eu am să rămîn aici, și pe sufletul tău să fie dacă mă vei da în mîna lor.

Ana se îndărătnici și-și strînse buzele.

— Nu mă lua așa, că nu mă las să mă iei, zise ea. Poți să rămîi, dar eu îți spun că mult timp n-o să poți sta fără ca ei să simtă că te afli aici, fiindcă eu, chiar și dac-aș voi, nu știu să mă prefac. Eu însă nu vreau: proastă aș fi dac-aș voi cînd știu că nu pot și mișea aș fi dacă nu ți-aș spune adevărul.

— Eu rămîn, grăi el, și o să vezi tu că o să știi să mă păzești.

Ridicîndu-se apoi de la masă, el își luă pistolul și-l puse sub perna de la căpătîiul patului, apoi se întinse, așa îmbrăcat cum era, în patul așternut.

Ce putea Ana să-i facă?

Se afla acasă la el, culcat în patul lui. Ar fi voit ca să-i zică să se ducă în podul casei unde era mai bine ascuns, dar n-o ierta firea cînd știa că de atîtea săptămîni n-a odihnit în culcuș moale.

Nu-i rămînea decît să-l păzească.

Ea se așeză pe scaunul de pe care se ridicase el și rămase nemișcată și stăpînindu-și oarecum răsuflarea, ca nu cumva să-i turbure somnul.

De unde putea să știe dacă nu acesta e cel din urmă somn al lui?

Zolit cum era, adormi îndată ce-și puse capul pe perină, și nu e singurătate mai grea decît cea petrecută priveghind la căpătîiul celui ce doarme dus: ți-e parcă nu mai știi dacă stai treaz, ori visezi și tu cu el.

Era peste putință ca Ana să stea așa pînă dimineață. Lasă că-i era urît și o treceau fiori reci cînd se gîndea cîte se pot întîmpla pînă în zori de zi, dar ea-

și făcea mustrări pentru că n-a făcut ceea ce atît de tare se hotărîse a face și l-a primit în casă, a rămas cu el, ba mai stătea și acum.

În cele din urmă se ridică hotărîtă, își luă hainele de pe lada de la picioarele patului, se îmbrăcă tiptil, apoi tot tiptil ieși din casă în tindă și din tindă în curte.

Nu putea dînsa să mai stea cu un făcător de rele, pe care, dacă nu azi, mîine îl luau, ca să-l ducă poate pe toată viața în temniță. În zadar erau toate, traiul lor era sfîrșit!

În curte însă se opri.

Cîinii din vecini iar începură să latre, cum latră cîinii numai cînd simt om străin prin apropiere. Cuprinsă de temerea că acum vin, în adevăr se apropie prigonitorii lui, ea se întoarse repede în casă, ca să-l deștepte și să-i spună ca să fugă ori să se ascundă.

— Ce-i? strigă el, sărind în picioare cînd ea-l atinse puțin, ca să-l deștepte.

— Fugi — șopti dînsa cu glasul înecat de spaimă — că vin să te prindă.

El stete puțin buimăcit.

— Nu se poate, grăi apoi; ar fi venit ei de mult dacă m-ar fi zărit cînd am venit.

Deșteptat, cum fusese, din somn, el ar fi fost în stare să jure c-au trecut mai multe ceasuri de cînd se afla acasă: era peste putință ca ei să-i fi lăsat atîta timp.

Cîinii, însă, cîinii lătrau a om străin, ba, ascultînd mai cu dinadins, Laie auzi în cele din urmă prin liniștea nopții și pași de oameni ce înaintează încet și cu măsură. Cuprins iar de groază, el își luă pistolul de la căpătîi și ieși în tindă. Un singur lucru putea să facă: să se urce în pod prin gaura din tindă. Scară nu era însă la gaura podului.

Deznădăjduit, el sări pe vatră și se prinse cu amîndouă mîinile, la un noroc, de cuierul pe care Ana își atîrna vasele, ca să se salte și să se ridice în horn. Nu era însă făcut cuierul acela ca să poarte atîta greutate, și în clipa cînd Laie-și dete vînt ca să se salte, cuiele ieșiră din peretele slab și Laie se

răsturnă cu vase cu tot pe vatră, încît răsună casa de spărtura hîrburilor.

Acum erau toate sfîrșite.

Omul însă nu se dă cu una, cu două cînd știe că nu-i rămîne decît moartea ori lungi ani de muncă silnică: în vreme ce Ana rămase cu inima încleștată și cu răsuflarea oprită, Laie scoase pistolul, încordă cocoșul și ieși pe ușa deschisă, ca să-și facă drum printre prigonitorii lui.

Ea-și închise ochii și-și astupă urechile, ca să nu vadă, nici să audă.

Pîndarii de noapte, cari dăduseră și noaptea aceasta ca și nopțile trecute mereu tîrcoale împrejurul casei, dar nu-l zăriseră pe Laie, se opriră mirați din drumul lor cînd auziră zgomotul vaselor căzute pe vatră. Chibzuit și tîrziu la hotărîre cum e românul, unul dintre dînșii întrebă pe cellalt ce-o fi aia, iar cellalt dete cu socoteala că trebuie să meargă să vadă, pentru ca să poată spune mîine dimineață ce s-a petrecut peste noapte la casa lui Laie. Nu erau ei puși ca să-l prindă pe Laie, ci numai să-i caute urma; frumos lucru ar fi fost însă dacă, așa pe neașteptate, ar fi putut să-l lege cot la cot.

Vorba era numai dacă e ori nu pe aici prin apropiere și dacă se va lăsa ori nu să fie legat, și fiindcă Laie nu prea semăna a om care se lasă, ei s-au mai gîndit puțin și au intrat cu băgare de seamă pe portița care se afla în fața casei, la depărtare de abia vreo douăzeci de pași de la ușa tindei.

Ieșind în curte, Laie i-a văzut chibzuindu-se și s-a oprit lîngă perete. Neputîndu-și da seama dacă l-au văzut ori nu și ei pe el, s-a tras în dosul ușii, care se deschidea în afară, și-a așteptat să vadă ce vor face.

Aici a rămas și după ce ei au intrat pe portiță și, pe cînd ei înaintau cu băgare de seamă spre casă, el îi aștepta cu inima încleștată și cu cocoșul încordat, gata să tragă și să descarce în ei, îndată ce vede că ei l-au zărit și vor să-l prindă.

Prigonitorii lui Laie trecură pe lîngă ușă și intrară în tindă, fără ca să-și dea seamă că nu prea e lucru obișnuit ca noaptea ușa tindei să stea deschisă.

Ana, văzînd că timpul trece fără ca să se întîmple ceva, începu să asculte cu luare-aminte. Nu putea să-și dea seama ce se va fi făcut Laie: căciula îi rămăsese pe masă, lîngă blidul din care mîncase fasolea.

Un singur pas ar fi avut să facă pentru ca s-o ia și s-o arunce sub pat, dar în clipa cînd ea voi să facă pasul acesta, se și auziră pașii în tindă și ea se opri.

— Ce-a fost aici? întrebă unul din pînditori cam cu jumătate de gură.

— Ce hodorogeală? adause cellalt.

Ana stete o clipă pe gînduri.

Era îmbrăcată, acum, în cap de noapte și căciula rămăsese pe masă: ea nu putea să umble cu minciuna.

— Ce să fie? răspunse dar cu glas limpede. Laie s-a întors peste noapte acasă și i-am spus că-i căutați urma. Simțind apoi că vă apropiați, el a ieșit și voind, precum se vede, să se urce în pod, s-a atîrnat de cuierul cu vase și l-a răsturnat.

— Aș, dete cu socoteala unul dintre pînditori. Nu se poate: l-am fi văzut noi dac-ar fi venit.

„N-ai spune tu dac-ar fi adevărat!" adăugă cellalt în gîndul lui.

— Și unde e acum Laie? întrebă unul dintre dînșii.

— Nu știu, răspunse Ana. Nu e treaba mea să vă pun la cale: chiar și dac-aș ști, n-aș putea să vă spun. A fost aici, a ieșit și nu știu ce s-a făcut; căutați-l dacă vreți să-l găsiți, dar băgați de seamă că are pistolul încărcat și cocoașele sunt încordate.

Pîndarii iar steteră pe gînduri.

Ar fi trebuit poate să caute prin casă și prin prejurul casei, pentru ca să se încredințeze: era însă peste putință ca ea să vorbească așa dacă Laie ar fi fost în adevăr prin apropiere.

Apoi nici nu erau puși ca să-l prindă pe Laie.

Împăcați cu gîndul că au fost și au cercetat, ei se întoarseră iar în uliță, unde le era locul.

Nu sunt cu putință slujitori mai blajini decît aceștia: Ana tremura, cu toate acestea, ca frunza de plop.

— Mai bine moartă, zise ea, decît trăind asemenea viață!

Ea nu putea, cu toate acestea, să facă ceea ce voia. Numai acum simțea cît de mare e slăbiciunea ce-a prins-o de el și ce grozavă are să fie viața pentru dînsa după ce-l vor fi dus pe el. Mai grozavă însă era nehotărîrea ei de acum, neliniștea și temerea neîncetată.

— Fă, Doamne, să se aleagă într-un fel, suspină ea, cuprinsă de simțămîntul că în zadar se frămîntă, căci nu poate ști ce are să facă.

Laie, îndată ce pînditorii se depărtară, ieși din dosul ușii și se întoarse cu cîteva sărituri în casă.

Ana se dete speriată înapoi.

Îl crezuse dus, și acum, cînd vedea c-a fost aci, cu totul aproape de cei ce umblau să-l prindă, îi era ca și cînd ar fi văzut moartea trecînd prin fața ei.

— Care va să zică — șopti el plin de venin — n-ai așteptat decît să vie pentru ca să mă dai în mîinile lor!?

— Ce voiai să fac? răspunse ea. N-ar fi avut decît să se uite bine împrejurul lor pentru ca să afle adevărul; și dacă pe tine te-a cuprins spaima în fața acestor oameni atît de blajini, nu poți cere ca eu să nu mă sperii în fața altor oameni mai isteți, cari ne vor veni mîine și vor cerceta mai bine. Nu ți-ar fi ție de nici un folos, vai însă ar fi de capul meu dacă m-ar prinde cu minciuna.

Laie simțea că așa este, și mai înainte, cînd era muiat de foame și de osteneală, i-ar fi dat dreptate; acum însă, după ce-și potolise foamea și se mai odihnise, ieșise iar în el la iveală firea lui cea adevărată și nu se mai putea împăca cu gîndul că ea o să aibă o soartă deosebită de a lui.

— Știam eu, zise el, că ți-ai rupt gîndul de la mine și n-aștepți decît să mă vezi odată prins pentru ca să te dai la altă viață.

Ana se înduioșă.

— Așa ar trebui să fie și așa am și voit eu, dar văd acum că nu se poate, întîmpină ea cu glas tînguios. Ce adică am greșit eu ca să fiu vrednică de suferințele prin care trec și de soarta ce mă așteaptă? Te socoteam, cînd m-ai luat, om cinstit, și Dumnezeu,

care-mi vede sufletul, mă știe că nu m-aș fi dus după tine dac-aș fi avut vreun prepus.

— Nici că m-aș fi încărcat cu păcatul dacă mi-ai fi fost și atunci nevastă! o întrerupse el cu spaimă, ca și cînd ar fi vrut să-i facă mustrări pentru că nu îi era nevastă și atunci.

— Zic și eu că nu, grăi dînsa. Nu te-ar fi iertat firea, și chiar dacă da, m-aș fi simțit vinovată și eu. Cum să mă simt însă vinovată cînd tu nu mi-ai spus nimic, nici mai înainte de a mă fi luat, nici după aceea? Cum să mă socotesc legată de tine și acum, după ce văd că m-ai înșelat și nu ești, cum te credeam, omul cu care pot să trăiesc?

Laie începu să tremure de mînie.

— Nu te temi tu să mi-o spui așa în față și să mă osîndești așa, fără judecată, mai aspru decît orișice judecător? grăi el, stăpînindu-și mînia.

— De ce să mă tem? răspunse ea liniștită. Ce rău ar putea să mă mai ajungă? Chin mi-a fost viața cîtă vreme ai stat ascuns pe marginea bălții, chin îmi este de cînd te-ai întors acasă, chin mi-ar fi dac-am fugi amîndoi, ca să ne ascundem aiurea, și chin are să-mi fie după ce te vor fi prins pe tine, și scăpată aș fi fost numai dacă m-aș fi lepădat, cum am voit, de tine în clipa cînd am aflat adevărul. Tu vezi însă că nu m-am lepădat, că nu pot să mă lepăd și grozav mă ceartă Dumnezeu pentru păcatul de a fi prins slăbiciune de un om ca tine? De ce să mă mai tem, Laie — urmă ea cu patimă — cînd numai moartea mai poate să mă ajungă, iar moartea mi-e mai ademenitoare decît viața! Nu, Laie, dacă ai fi om cu virtute, n-ai mai sta pe gînduri, ci le-ai curma odată toate cu pistolul acela, care nu mai poate să-ți fie de alt folos, căci tot mai bine e să nu fim decît să fim precum suntem. Dar nu ești om, Laie, ci fire de vierme, care se zvîrcolește și vrea să trăiască pînă chiar și călcat în picioare.

— Nu-i adevărat! strigă Laie tare de răsunară zîngănind ferestrele, apoi, îmbărbătat, el ridică pistolul și-l descărcă în pieptul ei, încît ea se răsturnă cu un țipăt ușor, ca uluită, la picioarele lui.

Cînd însă el îndreptă pistolul spre pieptul său, mîna începu să-i tremure, și a doua țeavă se descărcă tot în Ana, după ce căzu la pămînt.

„Orișicît de ticăloasă, numai viață să fie!“ acesta era singurul gînd care-l stăpînea, și cînd cei doi pînditori, auzind descărcăturile, alergară la fața locului, ei îl scoaseră de sub pat ca pe un cîine care nu mai cutează să muște.

MITOCANUL

Dei ce să-i faci mitocanului? Orișicît l-ai ciopli și l-ai polei, el tot își dă în petec.

Sosit de la Paris cu diploma de arhitect în buzunar, Voicu era coconaș cu obrazul subțire ca orișicare fecior de boier și nu se mai putea întoarce în căscioara din Mahalaua Iancului, care se mai dărăpănase în timpul celor din urmă șase ani de cînd mumă-sa rămăsese văduvă.

Nu împlinise încă vîrsta de unsprezece ani cînd a luat bursa de la liceul „Sf. Sava," mai petrecuse șase ani în străinătate și pierduse deprinderea de a trăi în casă cu ferestre mici, cu tavanul scund și muruită pe jos. A tras dar, cum se cuvenea unui tînăr cu poziținea lui, la hotel.

Muma lui însă tot mumă îi rămînea: ziua următoare s-a gătit, a oprit o birjă și s-a dus s-o vadă.

Era dator s-o facă aceasta.

E însă mare lucru învățul din copilărie.

N-a stat nici un sfert din ceasul pentru care venise și a și început să-și facă planul cum are s-o repare casa și cum are s-o împrejmuiască. Ba a rămas și de prînz, și după prînz s-a dus cu mumă-sa la țața Marghioala, în Mahalaua Oborului, unde frate-său Duțu avea o mică rotărie, iar vărul său Tudor era tovarăș la o băcănie.

S-a dus și s-a încurcat.

Șase ani sunt o bucată bună de viață și șase ani se împlineau peste cîteva luni de cînd ei nu se văzuseră: cum, Doamne, să nu se încurce!? Ici un sfert de ceas, colo altul și încă unul: nici nu simți cînd te apucă seara. Apoi dacă e vorba, nici nevastă, nici copii, nici treburi de vreun mare zor nu-l așteptau acasă, și tare era bine pe acolo pe la Obor, unde-și petrecuse copilăria.

Ce păcat că nu mai putea să trăiască în lumea aceasta, unde toți îl întîmpinau rîzînd cu bucurie, toți îi vorbeau cu inima deschisă, toți umblau în voile lui, toți se făleau cu el, încît pînă seara, întreagă mahalaua știa că s-a întors fratele lui Duțu și vărul lui Tudor de la Paris.

Nimeni însă nu-l putea opri de a se întoarce cît mai des în ea.

Așa zicea Voicu cînd se întorcea la otel.

Ziua următoare Voicu a început să bată pe la ușile miniștrilor și mult are să alerge cine a pornit o dată în calea aceasta, mai ales cînd nu-i purtat de cineva care are iarba-fiarelor ca să-i și deschidă ușile la care bate. Își închipuise Voicu că toți miniștrii au să se sperie cînd vor afla că el e Voicu Dicu, care a luat premiul întîi în toate clasele și se întoarce acum cu diplomă în țară: miniștrii însă nici că-l știau cine e.

Iară el venise în postul Paștilor anume pentru că era în ajunul campaniei și ținea să nu se plimbe, ci să-și înceapă cît mai curînd lucrarea. Văzînd însă că degeaba umbla pe la ministere, a început să caute vreun antreprenor care știe să-i prețuiască cunoștințele, priceperea și hărnicia.

Una după alta au trecut dar zilele, ba trecut-au și săptămînile, fără ca Voicu să mai fi putut trece pe la Obor.

Și e mai greu lucru să fii mamă, să-ți știi feciorul în apropiere și să-l aștepți în zadar și azi, și mîne, cînd ai mare zor de el.

Se nimerise, așa-i soarta, că rotăria lui Duțu se află tocmai peste drum de dogăria (lui) Ciungu, care nu era om sărac și avea trei fete și doi băieți.

Cît pentru băieți, ei nu-l supărau pe Duțu, dar între fete era una, cea mijlocie, Uța, care nu-i lăsa lui Duțu nici o zi ticnită. De! fată, n-ai ce să-i faci, dacă el era, ce-i drept, cu vreo zece ani mai mare decît dînsa, dar voinic, chipeș și voios. Nu putea să nu-l vadă cînd îi era mereu în față, iar el ar fi văzut-o de orișiunde, căci mult era nostimă și nerăbdătoare de a-l vedea c-o vede.

Ciungu însă, Ciungu își perdea sărita cînd o vedea pe Uța stînd de vorbă cu pîrlitul acela, care face trei roate într-o săptămînă și vinde două în trei. Nu de nasul unui asemenea om era Uța, care mai avea și zestre de două sute de galbeni. Uța însă nu se uita la roate, ci la ochii și la mustața lui Duțu; de aceea, certată, necertată, mai pe față, mai pe furiș, ea stetea de vorbă cu Duțu de cîte ori numai putea.

Ce păcat era adică dacă stetea de vorbă cu el?

Trecuseră doi ani și mai bine la mijloc, și Uța, care nu-și făcea inimă rea cînd tatăl ei o certa, nu s-ar fi simțit nenorocită dacă ar mai fi trecut alți doi tot așa.

Acum însă, de cînd cu întoarcerea lui Voicu de la Paris, Ciungu nu-și mai certa fata, ba stătea și el de vorbă cu Duțu.

Ce-i drept, mai multe roate nici nu făcea, nici nu vindea vecinul de peste drum, dar avea frate arhitect, și un om harnic ca dînsul frumoasă rotărie își putea face dacă avea un capital de două sute de galbeni și ceva credit pe deasupra.

Mare lucru ar fi fost dacă acum, pînă în Paști, ar mai fi trecut Voicu pe la frate-său, ba ar fi stat așa, ca din întîmplare, de vorbă și cu vecinul de peste drum. Așa dedea cu socoteală bătrîna, care avea o deosebită slăbiciune pentru Uța.

Voicu însă uitase, parcă, pe ai săi.

— Să te duci, maică — îi zise ea în cele din urmă lui Duțu — să vezi ce e cu el.

Duțu ținea mult la Voicu, care era cu cinci ani mai mic decît dînsul; acum însă era supărat pe el.

— Eu nu mă duc — răspunse dar — dacă nu vine el. El știe unde are să ne găsească; eu însă n-am mai umblat pe la oteluri și te pomenești c-o să-i fie boierului rușine că are frate ca mine.

Bătrîna era foarte mîhnită, căci ținea la Duțu, dar Voicu era mulțumirea sufletului ei și se simțea lovită ea însăși cînd el era grăit de rău. Orișice ar fi făcut Voicu era bine făcut, și ea nu era în stare să-l judece.

Și avea dreptate bătrîna.

Două zile în urmă Voicu a venit să-i spună că s-a învoit, în sfîrșit, cu un antreprenor, care-i dă patru sute de lei pe lună și parte la cîștig, și s-a mutat de la otel în strada Fîntînii, unde au trei binale. El însă oprise birja, fiindcă era grăbit: trebuia acum să se pună pe lucru, pentru ca să arate ce poate, și să-și facă reputațiunea, care e cel mai bun capital.

Era dar foarte strîmtorat cînd mumă-sa îi zise să dea drumul birjei și să treacă și pe la frate-său.

— Trebuie, maică, îi zise ea. Ți-e frate și are să se mîhnească dacă află c-ai fost pe la mine și n-ai trecut și pe la el.

— Ei, răspunse Voicu, tocmai pentru că mi-e frate și nu om străin are să-i treacă supărarea dacă îi vei spune că eram grăbit și nu știu unde-mi stă capul.

Nu-i rămînea bătrînei decît să-i spună fără înconjur că mai e la mijloc și fata vecinului de peste drum.

Voicu se uită lung la mumă-sa.

Dac-ar fi avut timp de a se gîndi și ar mai fi cunoscut-o și pe Uța, el le-ar fi înțeles toate. Grăbit, însă, cum era, el nu putea să înțeleagă din puținele vorbe ale mumei sale decît că Mitocanul de peste drum crede că lumea se sperie de două sute de galbeni pe care îi dă drept zestre fetei sale, iar Duțu e destul de prost ca să alerge după o fată pe care nu vor să i-o dea.

— Cu atît mai vîrtos nu mă duc, grăi el îndărătnic. Auzi d-ta! Dacă nu m-ar avea frate pe mine, nu

i-ar da fata! şi lui nu îi roşesc obrajii? El tot e gata s-o ia? Sunt destule fete în Bucureşti: un om ca Duţu poate să aleagă şi dintre cele cu zestre mai bună.

— Dar dacă numai asta-i place?

— Aş! prostii! grăi Voicu. S-a trezit de mult vorba că numai una îi place omului. Parcă nu sunt om şi eu? Una-ţi place azi şi alta mîine; femeie să fie!

— Vorbeşti şi tu ca toţi oamenii cărora nu le-a plăcut încă nici una, întîmpină bătrîna zîmbind; n-are decît să-ţi cadă una tronc la inimă, nesuferite au să-ţi fie toate celelalte.

Ce prostie! Parcă într-o femeie se reazămă lumea?

Dar Voicu era grăbit şi nu mai putea să lungească vorba.

Om slab de fire, el luă pe mumă-sa în birjă, ca să meargă împreună la Duţu.

Se mustra c-o face, dar o făcea ca să scape.

Cînd birja s-a oprit în faţa rotăriei, Duţu ar fi voit să-şi tragă cîteva palme. Îl vedea pe frate-său că nu e în apele lui şi le înţelegea toate: prea mare era nedreptatea pe care i-o făcuse!

Vecinul de peste drum se răsfăţa în faţa dogăriei pline de fel de fel de găleţi, ciubere şi putini şi se simţi crescut cu o palmă cînd Voicu ridică pălăria şi-l salută ca pe un om cu care vrei să legi o vorbă de alta.

Duţu era topit, umilit ca cel mai nemernic dintre toţi muritorii; nu-i rămînea însă decît să treacă şoseaua şi să-şi prezinte fratele.

N-ar fi fost Ciungu omul care era dacă n-ar fi văzut că şi la dreapta şi la stînga şi peste drum toţi stăteau cu gurile căscate şi se uitau ca la o minune. De! Mai rar dogari ca Ciungu, şi încă mai rar rotarii cari au frate ca Voicu, şi, la urma urmelor, fiecare-şi zicea în gîndul lui: „Ăsta e dintr-ai noştri!"

Ciungu era, ce-i drept, mitocan, dar ştia ce se cuvine: cu oameni ca Voicu nu sta de vorbă în uliţă; îl pofti deci pe vecinul său de peste drum, dimpreună cu frate-său şi cu mumă-sa, în casă, la o

dulceață servită pe tavă de argint și la o cafea turnată în cești înflorite.

La asta nu se așteptase Voicu: n-avea însă încotro; a intrat o dată în horă și nu-i rămînea decît să joace. Mult ar fi dat, însă, dac-ar fi putut să scape cît mai curînd și, strîmtorat cum era, se simțea grozav de stîngaci mai ales cînd trebui să dea față și cu muma fetei.

Deodată însă el se dezmetici, adică drept vorbind își pierdu și puțina stăpînire de sine ce-i mai rămăsese.

Uța, o fată ca de vreo optsprezece ani, cam înaltă și plină la obraji, mai mult smeadă decît oacheșă, cu un zîmbet de copil răsfățat în ochi și împrejurul gurii și curată și fragedă ca mărgăritarele stropite de roua dimineții, intră cu tava de dulcețuri și se duse mai întîi la bătrîna.

Pe cînd bătrîna lua tacticos și bătrînește dulceața, ochii ei se furișau hoțește la Voicu, care uitase că mai sunt și alții de față și se pierduse în privirea ei. Nu! Așa fete nu văzuse el pe unde umblase.

De la bătrîna, Uța trecu la Voicu.

Tava îi tremura în mînă, însă nu de emoțiune, ci fiindcă îi era greu să-și stăpînească rîsul. Și-l stăpînea, nu-i vorbă, dar ochii ei și gropițele din obrajii ei se mișcau cu neastîmpăr: îi venea să arunce tava cît colo, să sară la Voicu, să-l apuce și să-l sărute. N-a făcut-o, dar s-a uitat o dată drept și deschis în ochii lui, încît Voicu se simți parc-ar ști-o de copilă mică, parcă ar fi purtat-o în brațe, și nu-și mai putea stăpîni rîsul.

— De! — acum îl înțeleg și eu pe Duțu — grăi el cu inima deschisă, ca și cînd în casa aceasta ar fi crescut.

Duțu era foarte supărat, iar bătrîna se uita mirată la fiul său.

Nu! Prea o luase repede!

Așa zicea și Ciungu în gîndul lui.

Erau strîmtorați cu toții, de nu mai știau cum să iasă din încurcătura aceasta.

— Doamne! grăi Uța, cuprinsă de neastîmpăr. Ce să mai umblăm cu mofturi? Parcă nu știm cu toții care dintre noi ce gîndește!

Ea-și acoperi apoi fața cu amîndouă mîinile și începu să plîngă.

Așa sînt femeile: acum rîd ca niște nebune și, cît bați în palme, încep, te miri de ce, să plîngă.

Bătrînele amîndouă, deși foarte voioase, începură să plîngă și ele.

— Ei, lăsați acum plînsul, că nu se prăpădește lumea, grăi Ciungu supărat; îi mai dau o sută de galbeni pe deasupra; să fie trei!

— Ia lasă galbenii, întîmpină Duțu dezghețat. Parcă n-am fi putut noi face lucru acesta și acum doi ani!

— Ba să nu-i lase, grăi Uța, că ne trebuie și nouă. De ce adică să fim noi săraci și ei să se uite peste drum parcă n-am fi fost oameni ca dînșii?

Ce mai puteai să zici?

Dacă e vorba, Voicu era acela care dăduse lucrurile fără înconjur pe față și după el se luase Uța, iar celorlalți nu le mai rămînea decît să-și deschidă și ei inimile.

Voicu găsea ceva frumos în această lipsă de sfială și peste două zile iar a găsit un sfert de ceas ca să treacă pe la Obor: prea îi era nesuferită lumea în care trăia și i se deschidea inima cînd se întorcea aici.

După Paști s-a făcut nunta, iar după nuntă au urmat zilele albe cu dumineci petrecute pe la grădina lui Eliad, pe la Tei, pe la Pantelimon, pe la Băneasa, pe la Herăstrău.

Voicu nu putea să lipsească niciodată. El îi făcuse, la urma urmelor, bărbat și nevastă și nu se putea lipsi de mulțumirea de a-i vedea ce bine trăiesc; iară Uții nu i-ar fi priit nimic dacă n-ar fi fost de față și Voicu.

Peste săptămînă el stetea de dimineața pînă seara cu zidarii, cu dulgherii și cu țiganii salahori, serile, obosit, se culca, cum se zice, deodată cu găinile, iar duminecile și zilele de sărbători alerga la Obor: se făcuse de nu-l mai cunoșteau prietenii, pe cari nu-i

mai vedea decît din întîmplare, și pierduse în cîțiva ani toată poleiala pe care i-o dăduse Parisul în timp de aproape șase ani.

Toate au însă sfîrșitul lor firesc.

Mai spre iarnă, tocmai cînd arhitecții au destul timp de plimbare, Voicu nu mai avea ce să caute pe la Obor. Luase Duțu obiceiul de a ieși numai cu nevasta, fără Uța nu putea să iasă.

De sărbători au avut bucurie la casă; după sărbători au tras un chef de botez și apoi frații nu se mai vedeau decît, vorba românului, din Paști în Paști.

Voicu luase peste vară cîteva zidiri la țară, unde alți arhitecți cu obrazul mai subțire nu bucuros mergeau; iară Duțu lucra cu trei calfe, mai ținea și doi ucenici și nu putea să lase rotăria. Ei însă tot frați erau și nu-l ierta firea pe Voicu să nu vie la Obor cînd se nimereau cîte două sărbători una după alta.

Așa au și rămas lucrurile: avea fiecare treburile lui și, în vreme ce Duțu umplea magazia de roate și Uța umplea casa de copii, Voicu își cumpărase loc și aduna material ca să-și zidească casă sus în Dealul Spirii.

Mare chef au tras apoi cînd Voicu a ajuns să-și sfințească casa.

Erau adunați cu toții: bătrîna cu feciorul ei Duțu și cu nora ei Uța, Ciungu cu nevastă-sa, cu fetele și nurorile, cu feciorii și cu ginerii săi, Tudor cu nevasta și peste toți o droaie de copii, tot unul mai mic decît cellalt.

Uța era cu toate acestea posomorită.

Prea era mare și largă și frumoasă, prea boierească casa lui Voicu: așa numai pentru sine nu și-o zidise omul, și Uța, femeie prevăzătoare și mumă a patru copii, dedea cu socoteală că mai curînd ori mai tîrziu o să fie și o stăpînă în casa aceasta.

Vreo cocoană năzuroasă, care nici că se mai uită la rudele soțului său.

I se închidea inima cînd se gîndea la aceasta.

Și, totuși, păcat de așa casă să trăiești singur cuc în ea.

Mai intîi Ciungu, care era cel mai bătrîn dintre dînşii şi ştia mai bine decît toţi ceilalţi ce mare lucru e să ai oameni aleşi între nemoteniile tale, a închinat paharul în sănătatea viitoarei.

Apoi şi-a dat şi bătrîna focul pe faţă, mărturisind că atîta dorinţă mai are şi ea în lumea aceasta.

Duţu n-a zis nimic, dar şi-a mîngîiat copilaşii şi a cuprins-o pe Uţa cu braţul, apoi s-a uitat în ochii fratelui său ca şi cînd ar fi voit să zică: „Nu e pe lumea aceasta mai frumos dar de la Dumnezeu!"

Voicu rîdea de el.

De ce oare şi-ar fi zidit casa dacă nu acesta i-ar fi fost gîndul?

Rîdea şi Uţa, dar rîdea de dînşii.

Iară Uţa, muiere cu gura rea, s-ar fi simţit umilită dacă n-ar fi spus fără de încunjur ceea ce gîndea.

— Vorbiţi şi voi ca ăl din poveste, care şi-a dorit să fie împărat, grăi dînsa. Ăsta nu e om care-şi ia nevastă. Vă pomeniţi că-l ia pe el una care-l face să ne închidă uşa înaintea nasului.

Erau grăite în glumă vorbele acestea. Voicu se simţea cu toate acestea atins de ele.

Nici unul[1] dintre cunoscuţii lui, ajuns odată ceva mai în capul mesei, nu mai voia să ştie de rudele sale, ba se sfia pînă chiar şi de părinţii săi. El dispreţuia pe asemenea oameni, iar acum Uţa, pe care o socotea femeie cu judecată, îl punea în rînd cu dînşii.

— Îmi pare rău — zise el mîhnit — că nici acum nu mă cunoşti. Eu n-aş putea să trăiesc cu o femeie care n-ar ţinea şi la voi.

Uţa se uită zîmbind la el. Nu se-ndoia că el aşa simte cum vorbeşte: nu putea însă nici el să ştie cum are să simtă după ce va fi prins vreo slăbiciune, şi era om făcut să aibă mari slăbiciuni.

Asta şi-o mărturisea şi Voicu şi de aceea era foarte fricos.

Cînd începuse a-şi aduna material pentru casă, el era hotărît să se însoare îndată ce-şi va fi zidit casa. Îi era urîtă singurătatea şi nu e lucru mai uşor decît

să te însori după ce ai o carieră bună și ți-ai mai adunat și avere, ca să poți alege după plac.

Casa era însă sfințită și el nici măcar alegerea nu și-o făcuse.

Erau multe cari îi plăceau și multe dintre acestea s-ar fi simțit fericite dacă el le-ar fi cerut mîna, fiindcă, deși cam rustic, el era om deștept, voios, cu foarte bună reputațiune și simpatic. Idealul lui era însă o femeie frumușică și curată, deșteaptă și săracă, un fel de Uță, pentru care căsătoria cu dînsul ar fi fost un mare noroc; iar ochii lui se opreau asupra femeilor frumoase și elegante, fete din familii mai înstărite, unele cu zestre mai mare decît averea lui și nici nu-i era nimic mai urît decît bărbatul care, căsătorindu-se, intră slugă la stăpîn.

A trecut dar anul și-au mai trecut și alți ani și Voicu a început să simtă că e mai greu să-ți alegi nevastă decît să-ți zidești casă.

Voicu, cel mai mare dintre băieții lui Duțu, intrase în școala comercială, iară Voicu, fratele lui Duțu, trăia tot singur cuc în casele din Dealul Spirii care nu mai erau nouă. Și nu numai casele se învechesc; se cam învechise și stăpînul lor, care se uita din zi în zi mai îngrijat la perii cărunți de pe tîmplele lui.

De, om tocmai tînăr nu prea era, și, neînsurat, omul care nu mai e tînăr se simte totdeauna mai bătrîn de cum în adevăr e.

Lasă că cei mai mulți dintre prietenii lui de odinioară erau de mult oameni cu rost și cu copii mari, iar prietenii lui de acum erau cu cîte zece ani mai tineri decît dînsul, se sporeau însă din zi în zi și fetele care îi plăceau, dar nu se mai uitau la dînsul. Ajunsese în cele din urmă că nu mai credea ca vreuna să-l ia și pe el.

Nici că se putea altfel!

Pe stradă, pe la binale și prin birturi nu poate nimeni să-și găsească nevastă; iar prin casele oamenilor nu intra Voicu.

Nu i-ar fi rămas dar decît să primească ajutorul cocoanei Firichii din Calea Moșilor, care trecea foarte

adeseori pe la bătrîna şi avea pe fiecare deget mai multe, şi mai tinere şi mai potrivite la vîrstă, tot una şi una, cari l-ar fi luat bucuros; el însă despreţuia pe oamenii cari nu-şi aleg ei înşişi nevasta şi nu voia să stea de vorbă cu cucoana Firica, ba nici că voia să vadă portretele pe care ea le lăsa din cînd în cînd la bătrîna.

Un singur lucru îl mai muia pe Voicu: perii cărunţi, cari se făceau din zi în zi mai deşi.

Cînd se gîndea la aceştia, el tot se uita fie chiar şi numai din curiozitate la portretele cucoanei Firichii.

— Uite! — îi zise într-una din zile bătrîna, scoţînd la iveală un portret — de ce adică n-ai lua-o pe aceasta? Ce boboc de fată! Familie bună... zestre de opt mii de galbeni...

Voicu se uită cu un fel de jale la portret.

O cunoştea, aşa, de pe stradă, cum atît de multe îi erau cunoscute: era Olga, fiica cofetarului Bondoc. Adevărat boboc de fată, dar una dintre multele cari nu se mai uitau la dînsul.

— Bine, mamă, grăi dînsul, şi d-ta m-ai lăsa s-o iau pe asta?

— Adică de ce să n-o iai? răspunse bătrîna. Nu ţi-e destul de tînără, destul de frumoasă? N-are destulă zestre?

— Ba mi-e prea tînără şi prea frumoasă pentru zestrea ce-o are, zise el. Nu vezi d-ta că asta e o mofturoasă care nici nu se uită la oameni ca mine?

Bătrîna se uită adînc jignită la el.

— S-ar simţi, grăi dînsa, foarte fericită dac-ar găsi un bărbat ca tine. Nu degeaba au trimis-o pe cocoana Firica la mine.

— Aş! — întîmpina el — au trimis-o părinţii, cari umblă să scape cît mai curînd de ea şi-i caută, ca oameni cu minte, un bărbat mai aşezat. Asta este dintre femeile cari şi cheltuiesc zestrea îndoit şi te fac în fiecare zi să simţi că ţi-au adus-o, şi dacă m-ar lua, ar face-o numai pentru ca să scape de părinţii ei. Apoi vorba Uţei, chiar dintru început v-ar trînti uşa în nas!

Obrajii bătrînei se umplură de sînge.

— Asta e, vezi, asta! strigă ea cătrănită. De mult ai fi tu însurat dacă nu te-ai uita în gura Uței. Cauți mereu și nu găsești, fiindcă ai voi să iai nu numai pentru tine, ci totodată și pentru noi. Apoi asta n-o găsești nici într-o mie, nici între zece mii: ori e de seama ta și nu mai e de a noastră, ori e de a noastră și nu mai e de a ta; amîndouă nu sunt cu putință.

— Dacă ține la mine, grăi Voicu, trebuie să țină și la voi.

— Vorbești și tu parc-ai fi Uța, răspunse bătrîna; de unde să ție dacă nu te cunoaște? Stăi, așteaptă, rabdă: asta vine cu timpul.

— Nu! — zise el cu toată hotărîrea — eu nu pot să fac ceea ce e împotriva firii mele!

Vorba e numai că hotărîrile unui om care a ajuns să nu-și mai poată număra perii cărunți foarte ușor se schimbă cînd e la mijloc vreo femeie care e și tînără și frumușică.

Cocoana Firica, femeie trăită în lume, nu voia să-l siluiască pe Voicu. O încercare însă nu putea să-i strice. Goreanu, unul dintre prietenii lui Voicu, luase de curînd în căsătorie pe o verișoară a Olgăi; ce ar fi fost adică dacă s-ar fi întîlnit ca din întîmplare la Goreanu?

Cucoana Firica își dedea parola de onoare că are să pună lucrurile la cale astfel încît chiar nici nevasta lui Goreanu să nu bănuiască nimic.

Vorba era numai că e greu de tot să poftești la casa ta o fată și un flăcău fără ca să bănuiești nimic, și încă mai greu e ca un om de curînd căsătorit să știe ceva ce n-are să afle și nevasta lui.

Cucoana Firica puse lucrurile la cale așa ca Olga să vie după-amiazi cu lucrul la prietena ei și să rămîie și la masă, iar d-l Goreanu să-l aducă apoi și pe Voicu, ca din întîmplare, la masă.

Goreanu însă nu putea să aducă la masă un prieten pe care nevastă-sa nu-l cunoștea încă fără ca să spună o vorbă, iar pe nevasta lui n-o răbda firea să nu-i spună verișoarei că are să fie Voicu la masă.

Olga nu-l cunoştea pe Voicu, dar îl ştia de la muma ei, care vorbise despre dînsul, ba-i arătase chiar şi portretul lui.

— Nu mă duc! zise ea foarte hotărîtă.

Hotărîrile unei fete trecute abia de şaptesprezece ani sunt însă tot ca ale flăcăilor cu peri cărunţi.

Mai ales după ce verişoara ei a încredinţat-o că Voicu nu bănuieşte nimic, Olga s-a dus din curiozitate femeiască, aşa zicea dînsa.

Şi tocmai fiindcă era curioasă, Olga era nerăbdătoare, cuprinsă de un fel de fierbinţeli.

Voicu chiar mai mult decît dînsa.

Îi părea rău că s-a lăsat să fie tras în încurcătura aceasta. Se simţea parc-a luat asupra sa o sarcină grozav de grea şi e legat pe vecie din clipa în care a luat înţelegerea cu prietenul său. Viind deci la Goreanu, el se mîngîia cu gîndul că încercarea o să rămîie zadarnică.

Tot e mai bine să stai singur decît să-ţi legi viaţa de toanele unei femei care nu e, la urma urmelor, pentru tine!

Cu totul altfel i se prezentau lucrurile după ce s-a văzut faţă în faţă cu ea.

Nu era sărmanul obişnuit să vadă femeile atît de aproape şi nu fusese în viaţa lui atît de înaintat, ca acum, spre căsătorie. Prea era nostimă: ar fi fost în stare s-o ia chiar şi fără de voia ei!

Vorba e numai că Olga nu se uita la el. Şerpoaică neastîmpărată alte dăţi, acum era înţepată şi scurtă la vorbă: voia parcă să-i arate că nici că vrea să ştie de oameni ca dînsul.

Iar Voicu nu era omul care ştie să se apropie de femeile tinere şi să le deschidă inima: tot înţepat şi scurt la vorbă era şi el. Se îndărătnicise omul şi parc-ar fi fost în stare să-i zică: Lac să fie, că broaşte sunt destule.

Şi totuşi!

Fetele tinere se simt foarte măgulite, înălţate oarecum în gîndul lor cînd ştiu că un om mai matur şi mai aşezat are slăbiciune de ele, şi n-avea Olga

decît să se uite la dînsul pentru ca să vadă că el a venit anume ca s-o vadă.

Era foarte greu să-i ţii la un loc pe amîndoi şi te aşteptai în toată clipa să-i vezi luîndu-se la ceartă; d-l şi d-na Goreanu se uitau cu toate aceste rîzînd unul la altul.

— Să-i lăsăm singuri! şopti ea după masă şi ieşi ca să vadă de treburile casei.

Lui Goreanu îi plăcea ideea.

— Să mă ierţi, zise el peste puţin şi se duse după nevastă-sa.

Voicu era foarte strîmtorat. Olga însă, care îi vedea strîmtorarea, se simţea oarecum la largul ei, parcă l-ar fi prins şi ar putea să facă tot ceea ce voia cu dînsul.

Ea rămase cîtva timp tăcută, aşteptînd să vadă ce va zice el. Văzînd apoi că el nu zice nimic, ea îşi ridică ochii şi se uită drept în ochii lui.

Voicu se uită şi el drept în ochii ei şi parcă le venea amîndorura să rîdă.

Dac-ar fi fost Uţa la mijloc, ea ar fi zis: „Ce să mai umblăm cu mofturi?" Olga era însă mai mofturoasă; ea ar fi voit ca el să se apropie de dînsa şi să-i zică ceva, şi fiindcă el nu se apropia şi nu zicea nimic, ea îi întoarse mîhnită spatele şi se uită pe fereastră. Îi venea să plîngă şi îi era ruşine; ar fi voit să răcnească şi nu-i şedea bine.

El se apropie sfiicios de dînsa.

— Domnişoară — grăi apoi încet — n-ai de ce să te superi pe mine. Eu n-am înţeles lucrurile aşa, dar verişoara d-tale vrea să-şi facă o jucărie cu noi.

— Ce vrei d-ta cu mine? răspunse ea, uitîndu-se iar în ochii lui.

El apucă, fără ca să-şi dea seama, mîna ei, şi e lucru mare să ţii în mîna ta mîna ei.

— Nu mai vreau, zise, decît ceea ce vrei şi d-ta. Aş fi foarte fericit dacă ai voi ceea ce doresc eu, dar înţeleg că e lucru foarte greu. Sunt cam bătrîn.

— Ba nu eşti — răspunse ea îndărătnică — dar d-ta nu mă cunoşti; eu sunt zburdalnică, capriţioasă şi nu te cunosc. Mi-e oarecum frică de d-ta.

— Nu — zise el rîzînd — fricâ nu poate să-i fie de mine nimănui.

Şi deodată parcă se răsturnară toate lucrurile: acum se simţea el în largul lui, încît o prinsese parcă şi putea să facă tot ceea ce voia cu dînsa.

— O să ne cunoaştem mai bine, zise el şi, tot fără ca să-şi dea seama, luă mîna ei în amîndouă mîinile lui, se uită drept în ochii ei deschişi, apoi îi atinse puţin obrazul şi o mîngîie ca pe un copil.

Ea se ridică oarecum speriată şi aşa, depărtaţi unul de altul, îi găsi d-l Goreanu cînd se întoarse.

Vedea că s-au schimbat lucrurile, dar nu putea să-şi dea seama ce s-a petrecut între Voicu şi Olga, care era supărată de-i venea să plîngă.

Văzîndu-l pe Voicu sfiicios, ea-l luase drept un om blajin, cu care poate să facă tot ceea ce voieşte. Nu era dar cîtuşi de puţin supărată cînd a rămas singură cu el; îşi închipuia că are să se joace cu el ca şoarecele cu pisica. Era însă prea tînără pentru asemenea joc, el o luase prea serios şi lucrurile au ieşit cu totul altfel. Ar fi voit deci să mai stea cu el pentru ca s-o poată cîrmi şi era supărată că aceasta nu mai e cu putinţă şi el rămîne cu impresiunea pe care o primise.

Nici că era bună impresiunea aceasta. Prea iute se petrecuseră lucrurile.

După ce atîta timp îşi făcuse planuri de căsătorie, Voicu se înfipsese încetul cu încetul în gîndul că e foarte greu să cîştigi o femeie. Olga i-a părut dar femeie admirabilă, de care nu îndrăznea să se apropie, numai însă cîtă vreme ea a fost rece, scurtă la vorbă, oarecum neapropiată; acum vedea într-însa pe copila uşuratică ce se arunca orbiş în braţele celui dintîi venit numai ca să scape de disciplina părintească şi să poată trăi mai liber.

Erau toate stricate: acesta era simţimîntul de care erau cuprinşi cu toţi în clipa despărţirii.

Abia seara, cînd se află singur, a mai început Voicu să se răzgîndească.

Copilă uşuratică? Da! Însă tare drăguţă! Păcat! Putea, aşa simţea el, să facă tot ceea ce voia cu dînsa

şi e foarte greu să găseşti o femeie cu care poţi face tot ceea ce vrei.

S-ar fi bucurat, la urma urmelor, dacă ar fi putut să mai stea singur cu dînsa, ca s-o cunoască mai bine.

S-ar fi bucurat, dar nu era omul care ştie să pună la cale o întîlnire.

Tot cocoana Firica trebuia să-i vie într-ajutor, un lucru pe care foarte bucuros îl făcea.

Cocoana Firica ţinea însă ca alergătura să nu-i fie degeaba: l-a purtat dar pe Voicu cu vorba de azi pe mîine, pînă ce n-a putut să-l ia cu frumosul, ca să-l ducă drept la casa viitorilor săi socri, ceea ce era deopotrivă cu peţirea.

Nu era Voicu hotărît s-o facă, dar a făcut-o din slăbiciune omenească, iar după ce a făcut-o, se simţea angajat şi nu se mai putea întoarce. Astfel s-a pomenit fără de voia lui legat, de nu se mai putea mişca. Ce-i drept, mîna domnişoarei Olga n-o ceruse, dar, vorba Uţei, ştia fiecare dintre dînşii ce vor ceilalţi, era foarte bine primit la casa lui Bondoc, şi Olga, copila cea uşuratică, putea să facă tot ceea ce voieşte cu dînsul: celelalte se înţelegeau de sine.

O singură greutate mai era la mijloc: doamna Bondoc, care era cocoană, şi domnişoara Olga, care crescuse în „pension", cu fete din „case bune", ţineau ca mama lui Voicu să nu fie poftită la logodnă. La nuntă da, ziceau ele, dar nu şi la logodnă. Ţineau ca logodna să se facă fără de zgomot.

Voicu s-a învoit, ca să scape de greutatea aceasta. Îi era foarte greu s-o facă, dar a făcut-o.

Logodna nu era de loc fără de zgomot. Venise, din contra, multă lume la ea şi dansul s-a urmat pînă în zori de zi.

Voicu se simţea singur, părăsit, nebăgat în seamă, afară din cale strîmtorat în mijlocul acestei lumi străine pentru dînsul; se mîngîia însă cu gîndul că la nuntă îi va avea şi pe ai săi împrejurul său.

Se mîngîia; din cînd în cînd însă tot sîngele îi năvălea spre obraji; se gîndea cum ar fi primită în mijlocul acestei societăţi mama lui şi Uţa, la care atît

de mult ținea, și-i era rușine de poziținea falșă în care intrase.

Cine era, la urma urmelor, acest Bondoc? Cine era doamna Bondoc? Cine erau toate aceste cocoane gătite și sulemenite?

Și totuși cîteva zile în urmă, cînd doamna Bondoc a scăpat vorbă că ar fi mai bine dacă el nu și-ar pofti pe ai săi nici la nuntă, el n-a fost în stare să-i aducă aminte că vorba era ca să-i poftească. Era hotărît să se retragă, și trei zile nici n-a mai dat pe la casa lui Bondoc. A patra zi a trecut însă pe la mamă-sa, ca să-i spună că el nu se poate hotărî, iar de la bătrîna nu s-a mai întors acasă la el, ci la Bondoc.

Era cuprins de simțămîntul că intra rob, dar altfel nu putea să facă, și peste cîteva zile Uța știa că Voicu n-are s-o poftească nici la nuntă.

— Nu — zise ea îndîrjită — lucrul acesta n-are să se facă. Am să mă duc și nepoftită! Nu vezi tu c-au făcut o păpușă din el? Dacă se lasă acum să-l poarte de nas, jucăria lor are să fie toată viața lui. Duțule! — adăugă ea aprinsă — adu-ți aminte de ajutorul pe care ți l-a dat el cînd erai să te însori: trebuie să-l ajuți și tu pe dînsul!

— Cum, păcatele mele, să-l ajut? răspunse Duțu. Dacă e slab, eu nu pot face om din el. Așa a fost și așa și are să rămînă toată viața lui!

Trebuia, cu toate acestea, să facă ceva dacă voia să mai aibă trai bun cu Uța, care nu era deprinsă a suferi să nu i se facă voile. Nu degeaba era el fratele lui Voicu: trebuia să facă tot ceea ce-i spune nevasta cînd era să scape pe fratele său de sub stăpînirea viitoarei lui neveste.

— E, zicea Uța, rușine pentru un bărbat să se lase ca nevastă-sa să-l poarte de nas!

Duțu se uită lung la ea.

— Tocmai de aceea — răspunse el zîmbind — n-am să mă amestec în aceasta: n-o să stric eu norocul fratelui meu numai ca să fac chefurile tale.

— Auzi? Să-i strici norocul? grăi Uța. Vai de așa noroc!

Degeaba, cu Uța nu putea Duțu s-o scoată la capăt.

Ca să scape de gura ei, duminică înainte de amiază el s-a gătit și s-a dus la Bondoc.

N-ar fi fost, dacă l-ar fi întrebat cineva, în stare să spună ce voiește să facă; el însă știa ce voiește și se simțea destul de deștept ca să se descurce.

— Aș putea — întrebă el pe unul dintre băieții din prăvălie — să vorbesc cu domnul Bondoc?

Băiatul îl trimise la „cantor", unde Bondoc își făcea socotelile de peste săptămînă.

Duțu, care nu mai era sărac ca odinioară și nu uita niciodată că are frate arhitect, se duse fără de sfială, poate chiar prea îndrăzneț la fereastra contoarului, apoi, după ce se uită pe fereastră și-l văzu pe Bondoc la masă, coti, deschise ușa și intră ca la el acasă.

Bondoc se uita cam mirat la mitocanul fercheș și țanțoș.

— Vin, grăi Duțu, ca din partea fratelui meu Voicu și aș dori să grăiesc, dacă se poate, o vorbă cu cocoana d-tale și să văd pe coconița, mireasa fratelui meu.

Bondoc era strîmtorat. Nu că l-ar fi supărat, poate, purtarea lui Duțu, dar îl băga în răcori gura nevestei sale, care atît de mult ținea să n-aibă a face cu mitocănimea viitorului ei ginere. Nu-i vorba, tot un fel de mitocancă era și ea, dar se ridicase și ținea la ochii lumii, avea ambițiunea ca nimeni să nu poată zice: „Se vede că e neam de mitocan!"

Tocmai de aceea cel mai cuminte lucru era să-l scoată pe Duțu cît mai curînd din prăvălie, pentru ca nu cumva băieții să prindă de veste și să bată toba cea mare.

— Sunt foarte vesel — zise el dar cam strîmtorat — și o să vedem dacă nevastă-mea e acasă.

Poftindu-l apoi să iasă pe ușa din dos și să urce scările, îl introduse chiar în salon, unde nechemat n-avea nimeni voie să intre, și-l rugă să aștepte puțin.

Rămas singur, Duțu se uită împrejurul său și examină cu ochii mobila și tablourile din perete.

„Pînă-aci — grăi el zîmbind — toate merg de minune: mă pomenesc că mă opreşte şi la masă, numai să scape de mine."

El se aşează apoi pe canapeaua de sub oglinda cea mare.

La asta nu-l poftise Bondoc. Duţu ştia însă ce voieşte, era fratele lui Voicu şi acolo îi era locul. Cocoana, dacă era de altă părere, n-avea decît să cheme slugile şi să-l dea pe scări.

Cucoana se supără cînd auzi că a venit fratele lui Voicu şi că bărbatul ei l-a poftit chiar în salon. Era de părere că de asemenea oameni nu mai poţi scăpa dacă nu ştii să-i ţii la cuvenita depărtare. Înţelesese însă şi ea că nu-i rămîne decît să-l ia cu binele şi intră, însoţind pe soţul ei, cu zîmbetul pe buze, în salon. Cînd îl văzu însă tolănit pe canapea, ea-şi perdu sărita: la atîta obrăznicie nu se aştepta.

Duţu însă nu-şi pierdu sărita: ridicîndu-se după canapea, se închină puţin, apoi înaintă spre dînsa şi întinse mîna, ca să apuce pe a ei şi s-o sărute, după cum cerea buna-cuviinţă.

Doamna Bondoc îşi dedea seama că nu-i rămîne decît să-i dea mîna. Era însă femeie, şi femeile, cînd sunt supărate, nu prea sunt în stare să se stăpînească.

— Ce pofteşti d-ta? întrebă ea înţepată şi fără să-i dea mîna.

— Nici nu ştiu cum să-ţi spun, răspunse el zîmbind. Am venit să vă rog să nu ne poftiţi nici la nuntă, fiindcă n-am putea, dacă ne-aţi pofti, să venim şi s-ar mai supăra şi frate-meu.

— Nici nu e vorba să vă poftim, grăi dînsa mai potolită. D-ta ştii cum e lumea: ar fi greu pentru d-voastră...

— Prea bine, o întrerupse el. De cînd cu logodna, nu mai am trai bun cu nevasta şi cu socrii; n-aş mai vrea să mă stric şi cu frate-meu. Şi dacă vi-e ruşine d-voastră de noi, ni-e încă mai ruşine nouă de ruşinea d-voastră!

Asta trecea toate mărginile!

Obrajii doamnei Bondoc se umplură de sînge, iar d-l Bondoc, care ştia că toate în capul lui au să se

spargă, era în stare să-l apuce pe Duțu de piept ca să-l dea pe scări.

Duțu era însă foarte mulțumit de ceea ce făcuse. El nu mai aşteptă deci să fie poftit, ci se închină cu plecăciune.

— Fără supărare! grăi şi plecă, hotărît în gîndul lui să se ducă drept în Dealu Spirii, ca să-i mai spună şi lui Voicu ceea ce avea pe inimă.

La drumul jumătate însă el se opri şi se întoarse acasă, la Uța lui.

La urma urmelor, cu Uța avea el să-şi petreacă viața; puțin îi păsa de toată cea lume. N-avea nici frate-său decît să se descurce cum va fi ştiind cu Olga lui.

Asta era însă lucru cu mult mai greu.

De cînd se logodise, Voicu nu mai era în apele lui. Îi era mereu ca şi cînd toate s-ar petrece fără de voia lui; se simțea parcă s-a dat rob pe toată viața şi nu-i rămîne decît să-şi poarte lanțurile.

După prînz, cînd s-a dus să vadă pe Olga, n-a găsit decît pe viitorul său socru, care era strîmtorat şi nu ştia cum să-i spună cele petrecute şi să-l vestească că Olga şi muma ei sunt foarte supărate, afară din cale supărate.

Voicu se îmbărbătă.

— Eu cred, zise el, că am şi eu cuvinte de a fi supărat şi supărările n-au, precum se vede, să mai înceteze. Cel mai cuminte lucru e să le curmăm de pe acum: doamna Bondoc poate să-şi găsească ginere mai potrivit cu pretențiunile d-sale.

Grăindu-le aceste, el se-nchină şi se depărtă, împăcat cu gîndul că e mai bine aşa.

Da, mai bine ar fi fost dacă n-ar fi gustat din plăcerile timpului de logodnă, dacă Olga n-ar fi fost atît de drăguță şi dacă perii cărunți n-ar fi fost atît de deşi pe tîmplele lui. Se deprinsese el de mult cu gîndul că are să fie stăpînit viața lui toată de Olga, care îi era din zi în zi mai lipită de suflet: de stăpînirea aceasta nu se temea. Aşa, din cînd în cînd, însă tot se ivea în sufletul lui îndoiala: parcă tot ținea el prea mult la Olga şi Olga ținea prea puțin la dînsul. Cînd

îndoiala aceasta se ivea în sufletul lui, îi venea să se ducă la Obor, ca să-i mulţumească lui Duţu pentru că l-a scăpat.

Nu mai era însă în stare să meargă nicăieri, nici la Duţu, nici mai ales la Bondoc.

Iară Olga?

Sunt curios neam de oameni femeile.

Întrebată dacă iubeşte ori nu pe Voicu, ea ar fi fost în stare să zică că nu, dar îl stimează, ţine la el, îl pune mai presus de alţii. După ce au trecut vreo două zile fără ca ea să-l fi văzut, a cuprins-o un neastîmpăr care creştea din minut în minut. Nu-şi mai găsea locul, nu mai avea poftă de mîncare, nu mai putea să doarmă: se simţea cea mai nenorocită fiinţă de pe faţa pămîntului.

Şi atîta fată avea Bondoc, căci cei doi băieţi pe cari-i mai avea nu erau fete.

*

Simbătă cocoana Firica a alergat toată ziua de la Bondoc în Dealu Spirii şi din Dealu Spirii în Mahalaua Vergului, iar duminică după-prînz Bondoc a pus caii la trăsură şi s-a dus cu nevasta şi cu fata să facă vizitele cuvenite: la muma lui Voicu, la fratele lui, la socrii acestuia.

Apoi era bine, de tot bine.

LA RĂSCRUCI

I

SPRE CASĂ

— O fi, cum zici, purtarea de grijă a lui Dumnezeu, n-o fi!? nu ştiu! grăi Tănase urmîndu-şi pe-ndelete drumul; ştiu, însă, că vrednicia omului multe poate să-nfrunte.

Andrei se opri pe o clipă şi se uită cuprins oarecum de grijă la dînsul.

— Mi-e, parcă, frică să te ascult de cîte ori te aud vorbind aşa, îi zise. Nu-i a bine cînd îndoiala se furişează în inima omului.

— Se vede că şi după trei ani petrecuţi în oaste tu tot popă ai rămas, întîmpină Tănase aşa, mai în glumă.

— Nu e popia, ci copilăria, răspunse Andrei, şi dînşii îşi urmară iar cîtva timp drumul în tăcere.

Se întorceau de la oaste acasă, după ce-şi făcuseră Tănase anul de voluntar, iar Andrei cei trei ani rînduiţi de lege pentru oamenii de rînd. Veniseră pe calea ferată pînă la acea mai apropiată staţiune şi mai aveau pînă la Răscruci, unde şedeau părinţii lui Tănase, cale de vreo trei ceasuri, pe care acum toamna o făceau cu plăcere pe jos. Deşi cu vreo patru ani mai mare, Andrei îi fusese încă în seminar bun prieten lui Tănase, şi-n timpul petrecut la oaste, unde Tănase îl găsise sergent-major, prietenia aceasta se mai strînsese.

— Tu știi, urmă Andrei, că în seminar nu prea am fost îndrumați spre credință și cei mai mulți dintre noi vorbeau ca tine, iar după ce am ieșit din seminar, am dat prea adeseori de preoți sfătoși, care nu cred ceea ce zic în biserică și afară de biserică își mărturisesc cu un fel de fală îndoielile. Nu! — stărui el — popia nu e! Am primit dimpreună cu întocmirile apusene prea multe din păcatele apusenilor. Dezbrăcîndu-ne hainele părintești, ne-am lăpădat și de slăbiciunile lor și ne temem că nu cumva să nu mai fim socotiți în rînd cu oamenii luminați dacă ne vom mărturisi credința rămasă din timpul copilăriei în inimile noastre.

— Nu putem s-o mărturisim dacă n-o mai avem, întîmpină iar Tănase.

Andrei iar se opri puțin din drum.

— Aș! — îi zise — nu puteți să n-o aveți! Nu se perde credința atît de ușor cum ți se pare ție, căci ea e temelia vieții din copilărie. Mi-e drag — urmă el mergînd înainte — satul meu, mi-e dragă casa părintească, îmi sunt dragi văile și dealurile, dragi îmi sunt oamenii de la noi, fiindcă cea mai fericită parte din viața mea e copilăria, în care mi s-a croit sufletul, și o dulceață nespusă se revarsă în toată ființa mea cînd îmi reamintesc zilele copilăriei. E peste putință să uit zilele acestea, care dau farmec întregii mele vieți, și cînd mi le reamintesc, trebuie neapărat să se reivească în sufletul meu și simțămintele de care eram stăpînit atunci. Ar trebui să mă-nstrăinez de toți ai mei, să uit pe mama și să mă lepăd de ea pentru ca să piară din mine simțămintele în care ea m-a crescut. Nu, Tănase! ceea ce tu zici e peste putință. Fără credință, cu adevărat necredincioși nu pot să fie decît oameni cărora soarele nu le-a luminat anii copilăriei, care n-au avut parte de iubire, copii horopsiți, munciți, chinuiți, iar aceștia se fac suflete înhăinite, cari nu iubesc, ci își petrec zilele în vrajbă cu semenii lor. Tu și eu și toți oamenii ca noi trebuie neapărat să credem și să nădăjduim!

Drumul lor trecea printr-un stejăriș amestecat pe ici, pe colo cu tei, cu ulmi, cu plopi, cu carpeni și

cu frasini, al căror frunziș, pișcat de brumă, își pierduse verdeața și se făcuse ici galben, colo roșiatic și iar mai departe portocaliu ori roșu ca sîngele de bou, iar sub pașii lor fîșiau frunze scuturate înainte de timp. Ieșind ei în luminișul din culmea dealului, li se deschide deodată o vedere largă peste valea Teleajenului, care se întindea în fața lor tăcută pînă la munții pierduți în ceața albăstrie a depărtării, unde ei vedeau în gîndul lor Suzana și Cheia.

— Vom fi iubind, grăi Tănase, și locurile. Uite, urmă, arătînd spre fundul văii. E oare cu putință să nu iubești acest cuib de viețuire neturburată!?

Andrei dete din cap.

— Numai locurile de care se leagă reamintiri plăcute le iubim, răspunse el. Ceea ce ne dă mulțumirea iubirii sunt oamenii cari ne-au făcut viața plăcută.

— Ai dreptate, Andrei, grăi Tănase. Mi-e, precum știi, mai dragă decît orișicine soră-mea Ileana, și de cîte ori mă gîndesc la dînsa, îmi aduc aminte și de locurile în cari mi-am petrecut copilăria. Ai multă dreptate. Acasă mă văd mai rar, și cînd mă văd acasă, mi-l aduc aminte pe tata, gospodarul neobosit, care lucrează fără de răgaz ca să adune pentru copiii lui și să-și întemeieze starea. Îl știu om sărac și l-am văzut cum s-a ridicat în cele din urmă cel mai de frunte la Răscruci, fruntaș între fruntașii din valea Teleajenului. Bucuriile copilăriei mele au fost clăi de grîu și coșare pline de porumb, zăcătoare de prune și butoaie cu țuică, care de poame și cules de vie, și nu pot să-mi aduc aminte de copilăria mea fără ca să văd în fața hanului carele drumeților, pe cari tata atît de bine știa să-i îndulcească cu vorba lui nesecată, încît nu erau în stare să treacă fără de a se opri puțin la casa lui.

— Da! îl întrerupse Andrei. Dumnezeu i-a binecuvîntat lucrarea fiindcă era pornită din îndemn curat. El nu împarte mila ca noi oamenii făcînd cu mîna largă dar din puțin, ci-i luminează pe cei iubiți de dînsul, ca să apuce totdeauna calea ce-i duce la izbîndă și le întărește inima umplînd-o de nădejde, ca să meargă cu hărnicie înainte. N-a fost nenea Ghiță numai gos-

podar vrednic, ci totodată şi om deştept, care a ştiut cum să-şi apuce treaba şi cum s-o scoată la capăt, un chivernisitor cumpănit, care le potriveşte toate bine, iar aceasta nu se-nvaţă, ci vine de la voia lui Dumnezeu.

— Eu te fericesc, îi zise Tănase, uitîndu-se la el cu un fel de mirare, în care era amestecată şi oarecare milă.

— Nu ştiu dacă mă vei fi fericind ori nu în adevăr, răspunse Andrei; te-ncredinţez, însă, că eu însumi mă simt fericit. Cîte nevoi mari au căzut pe capul meu, prin toate numai neclintita mea credinţă în purtarea de grijă a lui Dumnezeu m-a ajutat să trec cu inima liniştită. Am fost, precum ştii, nevoit să rămîn acasă după ce tata, fie iertat, a murit şi ne-a lăsat rău încurcaţi: n-aş fi crezut niciodată că n-o să mă mai întorc în seminar, ca să-mi urmez studiile. Cînd însă, toamna viitoare, era să mă întorc, a venit vorba despre măritişul surorii mele. Ai şi tu soră şi o să vezi odată ce lucru mare e să ţi-o ceară un om la care ţii şi să nu i-o poţi da. Îl ştiam pe Vasile din seminar, şi nu mă-ndoiam că nu e zestrea ceea ce-l ţine în loc, dar avea nevoie neapărată de vreo 2.000 lei ca să-şi ia parohia şi să-şi întemeieze casa, şi-mi sîngera inima cînd o găseam pe soră-mea plîngînd pe-nfundate prin unghere. Aş fi fost în stare să mă vînd pe ani de zile înainte ca să-i pot ajuta: am mai stat dar un an acasă, iar după trecerea acestui an am fost luat în oaste. Ce făceam eu dacă nu era în sufletul meu credinţa că aşa vrea Dumnezeu, care ştie mai bine decît mine ce mi se cuvine şi-mi pune pedeci ca să mă îndrumeze pe calea ce mi-a croit!? Nu-i, Tănase, trai binecuvintat fără de credinţă, şi sufleteşte mort mi se pare omul care şi-a perdut credinţa.

El se opri deodată cu privirea îndreptată spre vale.

Cotind la dreapta, zărise casele mari şi frumoase pe cari Băltac şi le zidise în timpul celor doi ani de cînd ei nu mai fuseseră pe acasă.

— Să fie oare ale lui Băltac?! zise el.

— Adecă de ce nu? grăi Tănase. Nu degeaba a învîrtit mă-sa atîta timp treburile la curtea boierească.

Nu știe nimeni cine i-a fost tată; chiar însă dacă nu i-ar fi, cum se zice, bătrînul, a știut Rada să se folosească de neputințele lui ca să adune ceva pentru băiatul ei. A luat apoi și zestre cu slăbănoaga lui și e om zgîrcit și fără de inimă.

— Om al zilei de astăzi, care știe că lumea nu te prețuiește după ceea ce ești prin tine însuți, adăugă Andrei, ci se întreabă ce ai și cu cine te însoțești. Și dacă-i vorba, urmă Andrei, cam așa și trebuie să fie. Nu se poate vedea ceea ce e în sufletul tău, și nici deșteptăciunea, nici știința nu-ți sunt de vreun folos dacă ești nevoit, ca să poți trăi, a le pune în serviciul celui ce are și poate să-ți dea.

Vorbind așa și cotind iar la stînga în mersul lor la vale, ei se apropiară de casele cele mari și frumoase, un han încăpător, în partea de jos cîrciumă și băcănie, iar sus o mai largă încăpere, cu cerdac mare pentru drumeții mai aleși, la dreapta „pavilionul" obicinuit în partea locului pentru horă, iar în fundul curții grajdurile, șopronul și un pătul.

Din cerdac se uita de-a lungul drumului ce șerpuia la deal un om îmbrăcat nemțește, mărunt și slab, cu fața latră, suptă și veștedă, dar cu ochii vii și neastîmpărați, nu tînăr, dar mai mult sleit de puteri decît bătrîn de zile.

Îi zărise încă la cotitură pe cei doi călători și nu putea să-și dea seamă cine sunt și ce rost vor fi avînd.

Tănase, tînăr înalt și mlădios, mai mult bălan decît oacheș, i se părea după umbletul lui legănat un coconaș, care numai pentru perdere de vreme umblă pe jos, iar Andrei, om mai scurt și spătos, cu fața cam colțuroasă și cu mustața mare, deși îmbrăcat țărănește, avea în cap o șapcă militară, și nici după umblet, nici mai ales după gesturi nu semăna de loc a țăran de rînd.

— Da, grăi Andrei după ce se mai apropiară de han. El e!

Îl cunoșteau amîndoi bine pe Băltac. Era vad vestit la hanul lui, și nu o dată făcuseră și ei popas aici.

— Pare însă că s-a mai spălat, adăugă Tănase.

Aşa şi era.

Rămas de vreun an şi jumătate văduv, zgîrcitul de mai înainte se făcuse om cu mîna largă.

„Abia de aici înainte am să trăiesc şi eu!“ şi-a zis şi şi-a zidit casele, s-a mobilat boiereşte, şi-a cumpărat trăsură uşoară, ţinea cai frumoşi şi iuţi, se îmbrăca totdeauna ca de sărbătoare, îşi da în toate împrejurările silinţa să arate că nu degeaba şi-a ţinut pînă acum strînsă punga şi că-i dă mîna să-i facă trai bun fericitei care-i va fi soţie. De ce folos i-ar şi fi fost averea dacă nu şi-ar fi îndulcit viaţa din ea!? Împlinise vîrsta de patruzeci de ani şi voia să-şi trăiască pe plac zilele ce-i mai rămîneau.

El tresări puţin cînd îl recunoscu pe Tănase, feciorul bunului său prieten Ghiţă Chelaru şi fratele Ilenei celei frumoase.

— Ce-mi văzură ochii! strigă el scoborînd treptele cerdacului. Bun sosit din cale lungă! Mă vei şi uitat de cînd nu ne-am mai văzut!

Nu-l uitase nici Tănase, nici Andrei, căci nu se uită şi totdeauna plăcuţi sunt oamenii pe cari-i ştii din timpul copilăriei. Era neprefăcută bucuria revederii, şi peste puţin Tănase, Andrei şi Băltac şedeau la masa din cerdac ca trei vechi şi buni prieteni, şi pe cînd Tănase şi Andrei îşi spuneau păţăniile, Băltac îi dumirea asupra celor petrecute pe acasă în timpul cît au lipsit dînşii.

Aşa află Tănase că tatăl său, Chelarul, trecuse ca ieri pe înserate spre Tohani, ca să cumpere vinuri de la Lina Văduva.

Nu i-a spus Băltac şi că tot în cerdacul în care se aflau a petrecut cu lăutari, nici că era în voie bună cînd a plecat mai departe, nici mai ales că umblă des şi stă mult pe la Lina, care e o femeie voioasă şi are pivniţă vestită; tot îl mîhnea însă pe Tănase gîndul că n-o să-l găsească acasă pe tatăl său, la care ţinea mult.

Sunt însă trecătoare mîhnirile cînd se întîlnesc oamenii ce nu s-au văzut de mult. Vorba trece de-a valma de la un lucru la altul şi nu prea ai timp să

te gîndești la ceea ce ai aflat pînă ce iar alta ți se spune.

Mai erau apoi și la han, unde unul iese, altul intră.

Nu-și încălziră încă bine locurile, cînd la colț se ivi, coborînd despre vii, cocoana Paula, cu Viorel, băiatul ei.

Era nevasta subprefectului cocoana Paula și venise numai așa, în treacăt, la Băltac; ca să-i facă însă plăcere, a mai rămas și făcea de vreo trei săptămîni acum cură de struguri la aer curat.

Cei doi tineri o știau bine ca cocoană foarte simandicoasă și se simțeau strîmtorați gîndindu-se că au să stea așa plini de praful drumului în fața ei.

Erau, nu-i vorba, prin partea locului și oameni cari o știau și din timpul cînd o chema Păuna și umbla desculță ca celelalte fete din satul ei, precum și din timpul cînd Naie Văleanu, prefectul, o luase la casa lui, ca să-i dea oarecare spoială; tocmai de aceea însă cea mai neadormită grijă a ei era să nu-și dea de gol începuturile, vorbea mereu despre nenea Naie, prefectul, ori nenea Naie, deputatul, unchiul ei, și în vorbă, în îmbrăcăminte, în apucături, pînă chiar și în mers se arăta cucoană mare, ca nimeni să nu-și mai aducă aminte ce a fost ea odinioară. Numai acasă la ea, cînd nimeni n-o vedea, se lăsa să fie cum în adevăr era, și singur d. Moină, soțul ei, știa cine l-a luat de bărbat.

Viorel, băiat plin de viață, nu putea suferi pasul domol al mamei sale. Mai ales cînd văzu în cerdac șapca militară, el o porni înainte și urcă în săltate treptele cerdacului.

Era om făcut Viorel.

Mai avea, ce-i drept, cîteva săptămîni pînă la vîrsta de unsprezece ani, dar era fiul mamei sale, trecea în clasa a doua, le știa toate și ținea să se vîre pretutindeni, un adevărat copil al timpului, căruia nu-i lipseau decît anii pentru ca să fie om mare.

Nu înțelegea Băltac cum adecă Tănase și Andrei, pe cari îi știa seminariști, au ajuns să-și facă rîndul la oaste.

— Nimic mai desluşit! îi zise Tănase. Eu am luat bacalaureatul ca să trec la Facultatea de drept şi mi-am făcut anul de voluntar ca să scap de taxă, iar pe Andrei nu l-a găsit asentarea în seminar, de unde plecase cu un an mai înainte, ci acasă.

— Foarte cuminte! strigă Viorel, copilul deştept. Nu se poate prostie mai mare decît să te faci preot după ce ţi-ai ros timp de doisprezece ani coatele pe băncile şcolilor. Eu, ce-i drept, n-aş fi ales ca d-ta: azi nu mai preţuieşte nimic licenţa în drept. Dar asta e chestiune de gust! D-ta însă — urmă el îndreptîndu-se spre Andrei — d-ta cu ce te-ai ales dacă ai plecat din seminar? de ce folos îţi este învăţătura dacă nici măcar popă nu mai poţi să fii?

Andrei îl măsură lung şi din sus în jos, şi de jos în sus. Mirat nu era, căci sunt mulţi azi copiii deştepţi ca Viorel, dar îi era greu să-l ia în serios şi nu-l ierta firea să-şi bată joc de un copil nevinovat.

— Mi-am făcut, îi zise, şi eu gustul şi am ajuns, precum vezi, sergent-major în oastea României. Şi—adăugă peste puţin, mai mult pentru ceilalţi decît pentru copil — nu stă nicăiri scris că nu pot să fac şi de aici înainte cei doi ani de seminar ce-mi mai lipsesc.

— Ai fi în stare să mai umbli şi de aci înainte la şcoală? întrebă hangiul.

— Cu multă plăcere! — îi răspunse Andrei — şi mulţi au mai făcut aşa. Vorba e numai să am din ce trăi.

Cucoana Paula trecu prin faţa cerdacului, dar nu urcă treptele, ci trecu în curte, ca să urce scara din dos.

Nu-i şedea ei bine să stea de vorbă cu orişice trecător care face popas la han.

II

NEVOI ŞI IAR NEVOI

Scăpătase soarele în dosul munţilor cînd Tănase şi Andrei au sosit la Răscruci, dar prin amurgul prelungit al văii tot mai putea Tănase să vadă că nu sunt la casa părinţilor săi lucrurile cum le lăsase el.

Şindrila din acoperişul caselor era învechită, neagră aproape, iar de pe pereţi căzuse pe ici, pe colo tencuiala. Stîlpii ulucilor de împrejmuire începuseră să putrezească şi se culcaseră în bătaia crivăţului. Gunoiul lăsat de carele drumeţilor nu mai fusese de mult rînit şi sta mormane prin curte şi prin faţa casei. Zăcătoarele de prune de sub şopron şi butoaiele scoase din pivniţă pentru culesul viei erau hodorogite. Via cea frumoasă ce se întindea din sus de case nu fusese stropită, şi mana-i uscase toată frunza, iar vestita lor pruniște fusese mîncată de omizi şi era plină de uscătură.

Le vedea Tănase toate şi nu-i venea să-şi crează ochilor. Era, parcă, în faţa unei averi rămase fără stăpîn, şi o jale nelămurită îi cuprindea sufletul.

Ce s-a întîmplat aici? Unde era Chelarul cel vrednic şi priceput la toate? Neadormitul purtător de grijă ce s-a făcut el?

Cu inima din ce în ce mai grea se apropia de casa părintească: simţea că dureroase lucruri o să afle şi-i venea să se întoarcă înapoi, ca să rămîie în neştiinţă.

Nu tot aşa şi Andrei.

Privindu-le toate cu ochii sufletului său, el nu le vedea cum erau acum, ci cum le ştia de odinioară, şi inima i se umplea de bucurie. Petrecuse ani de zile de-a rîndul cîte o săptămînă, două la casa aceasta, unde toţi îl iubeau ca pe un bun povăţuitor al mai tînărului său prieten şi unde avea s-o revadă acum pe Ileana, femeie în toată puterea. Nu-i făgăduise ea, ce-i drept, niciodată c-o să-l aştepte, dar a lăsat-o fată mare, şi acum, după trei ani, tot fată mare o găsea, deşi mulţi o vor fi petit. Ce-i pasă lui de şindrila din acoperiş, de tencuiala căzută din pereţi, de stîlpii culcaţi de crivăţ ori de mormanele de gunoi, cînd ştia că peste puţin va sta faţă în faţă cu ea! Vedea numai ce-i doreau ochii.

Şi aşa şi trebuia să fie.

Tănase nu le mai vedea nici el celelalte după ce mumă-sa se ivi în cerdac, iar Ileana, zărindu-i, porni în fuga mare spre dînşii. Bucuria curată şi viuă le co-

vîrşeşte toate, şi cel ce e vesel în sufletul lui îşi păstrează veselia şi în mijlocul celor mai grele nevoi.

Nu mai ştiau Elena şi Maria, mama ei, ce să le facă şi ce să le zică în clipa neaşteptatei revederi. Îi întrebau pe sărite de toate nimicurile, le întrebau şi ei tot aşa şi nu mai ajungeau nici ele, nici dînşii să dea răspuns.

Întocmai însă precum valurile se domolesc după ce încetul cu încetul se aşează vîntul, s-au potolit în cele din urmă şi ei, şi pe cînd Tănase s-a retras într-un colţ, vorbind mai pe şoptite cu mamă-sa, Ileana şi Andrei au rămas în cerdac stînd faţă în faţă şi nemaiştiind nici el, nici ea ce să mai întrebe.

Nu mai întreba Maria, ci spunea, spunea mereu şi-şi vărsa tot focul, iar Tănase asculta şi dedea mereu din cap. „Nu se poate! zicea el! Minciuni! Nu crede! Cîtă răutate!? Nu lăsa să te prostească! Nu!" Nu-l ierta pe el firea să creadă ceea ce mama lui îi spunea, şi sîngele îi năvălea în obraji cînd vedea că din cînd în cînd cîte o lacrămă se ivea în ochii mamei sale.

— Şi te-ai gîndit aşa cîteodată şi la mine? întrebă în cele din urmă Andrei.

— Ba bine că nu! îi răspunse Ileana cu inima deschisă. N-a trecut zi dată de Dumnezeu fără ca mama şi eu să ne fi întrebat ce vei mai fi făcînd şi cum ţi-o fi mergînd. Nu eşti d-ta în stare să-ţi închipuieşti cît de mult ţine mama la d-ta şi ce mult s-a bucurat cînd a aflat că sunteţi cu Tănase în acelaşi batalion.

Andrei se simţea foarte strîmtorat.

— Totdeauna, îngînă el, lelea Maria a fost cu inimă bună şi duioasă faţă de toţi.

— Nu tocmai faţă de toţi, întîmpină Ileana; sunt şi oameni pe cari nu poate să-i sufere: ne iubeşte însă pe Tănase şi pe mine şi ştie că ne eşti bun din toată inima.

— Cu cei buni nu poţi să fii decît bun — răspunse Andrei şi mai strîmtorat — şi cu cît mai mult trăieşti cu dînşii, cu atît mai mult ţi se lipesc de inimă.

Peste faţa Ilenei trecu un fel de suflare dureroasă.

— Uite! — zise ea vorbind rar şi cam în silă — tata nu e aşa. De la un timp încoace el pare a-şi fi schimbat gîndul.

— Care gînd? întrebă Andrei — şi cum şi l-a schimbat?

— Să vezi, răspunse ea căutînd oarecum vorbele. Mai-nainte vorbea şi el ca noi. În urmă rîdea de vorbele noastre, iar acum se supără cînd ne aude vorbind.

Andrei rămase cîtva timp nemişcat şi cu răsuflarea oprită, ca omul prins fără de veste asupra unei fapte rele. Înţelegea parcă de ce anume se supără tatăl fetei şi-l vedea în gîndul lui pe Viorel cel deştept. El făcu un pas spre Ileana, îi luă mîna şi se uită stăruitor în ochii ei.

— Ce-l face să se supere? întrebă vorbind mai încet.

Ileana nu ştia încă să-şi ascundă gîndurile.

— Zice că eşti om fără de rost, răspunse ea. Dar ce-mi pasă mie de asta!?

Andrei începu să tremure. Îi venea să intre în pămînt de ruşine şi-ar fi voit să fugă şi să nu se mai uite înapoi.

— El are dreptate! grăi dînsul cu hotărîre.

— Ba nu are, răspunse ea cu-ndărătnicie. Iarba creşte la ploinţe şi se usucă în timp de secetă: ceea ce e-n inima omului e fiindcă trebuie să fie, şi n-ai nici să te miri, nici să te superi că este.

Andrei se uită lung la ea. O ştia de cînd era copilă mică şi totdeauna i-a fost dragă, niciodată nu şi-a gîndit-o însă atît de limpede la cap.

— Aşa e, zise, cum zici, dar e păcat să te pui împotriva voinţei tatălui tău.

Ea dete din cap.

— Nu! răspunse. Păcat ar fi dac-aş face ceea ce el nu vrea; nu poate însă să fie păcat ceea ce simt numai, căci asta vine de la sine şi fără de voia mea.

— Faci, cînd stai de vorbă cu mine, căci el n-o vrea nici asta, întîmpină Andrei întorcîndu-se spre Tănase, care-n clipa aceea se depărta de mumă-sa stăpînindu-şi firea.

— Aş! zise ea-n pripă. Asta nu mi-o poate cere nimeni.

Vorba fusese ca vechii şi bunii prieteni să petreacă cîteva zile împreună; dacă n-ar fi fost însă pe-nserate, ei s-ar fi despărţit fără de întîrziere.

Le era amîndurora parcă li se prăbuşeşte casa-n cap.

Tănase ţinea să rămîie singur cu ai săi, ca să se dumirească pe deplin, şi-i era nesuferit gîndul că Andrei, mai stînd, ar putea să afle şi el cîte ceva despre cele petrecute.

Andrei nu mai putea să stea într-o casă al căreia stăpîn nu-l vedea bucuros. Nu-l ierta firea să mai stea de vorbă cu Ileana cînd ştia că aceasta-l supără pe tatăl ei. Nu mai avea el ce să caute-n casa aceasta. O nenorocire era slăbiciunea lui pentru Ileana, cu cît mai mare slăbiciunea, cu atît mai cumplită nenorocirea.

Sărmana mama lui! Cum avea el să i-o spună aceasta!?

— M-a răzbit foamea şi oboseala, grăi Tănase.

Dacă nu putea Tănase să plece, ei trebuiau să îmbuce în pripă ceva şi apoi să se despartă, culcîndu-se unul într-o parte, altul în alta.

— Şi pe mine, răspunse Andrei, care ţinea să rămîie şi el singur cu gîndurile lui.

Ileana se duse dar în grabă la bucătărie, ca să spargă cîteva ouă şi să le facă jumări, apoi le aşternu masa şi le mai aduse şi cîteva bucăţi de brînză, şi nu se înnoptase încă cînd Andrei să zbătea în culcuşul lui, în vreme ce Tănase o ispitea pe Ileana, care era în toate mai dumirită decît mama ei.

— Rar îl mai pomeneşti treaz — aşa zisese bătrîna — îşi petrece tot timpul la văduva aceea şi e rău încurcat.

— Aşa şi le-nchipuieşte mama, grăi Ileana. E adevărat că e mereu în voie bună, dar beat nu l-am văzut niciodată. Îi place să stea de vorbă mai cu unul, mai cu altul, îi plac şi lăutarii, şi stă la Lina fiindcă acolo îşi găseşte totdeauna tovarăşi de petrecere; să nu crezi însă, Tănase, că are, cum zice mama, vreo legătură cu văduva aceea. Şi, dacă-i vorba, adăugă ea, a muncit destul şi destul a agonisit în viaţa lui: nu noi avem să-l judecăm dacă acum din al lui îşi mai îndulceşte viaţa.

— Da, i se cuvine! zise Tănase mai liniştit. Acum ne vine nouă rîndul să muncim. Mama îmi spune însă că e rău încurcat.

— Multe va fi zicînd mama, răspunse fata. Ea se gîndește mai mult la noi decît la el și-ar vrea să meargă toate ca mai-nainte, ceea ce nu e cu putință. Îl știi pe tata, urmă ea punîndu-i o condică pe masă. Fiindcă nu știe să scrie, nu uită nimic și mi le spune mie toate, ca să le trec aici. Iată — urmă ea deschizînd iar condica — vezi tu însuți, ca să te încredințezi. Are mulți datornici și stă bine după ce-i vor fi plătit aceștia, și tu știi bine că oamenii plătesc, mai curînd, mai tîrziu, dar plătesc cînd pot.

Tănase frunzări cîtva timp, ca să vadă cam ce fel de oameni îi sunt tatălui său datornici, apoi o luă de la început și făcu față cu față, foaie cu foaie adunarea, în vreme ce soră-sa sta-n picioare la spatele lui și-i îndrepta greșelile făcute în pripă.

Urmînd cu adunarea, el se făcea din ce în ce mai voios. Trecuse peste treizeci de mii de lei, o întreagă avere, și tot mai erau foi de adunat.

— Nu mi-aș fi închipuit niciodată că are atît de mult, zise el oprindu-se pe o clipă în lucrarea lui.

— Nici nu are, grăi dînsa. Nu toți banii aceștia sunt ai lui. La vreme de nevoie s-a mai și-mprumutat, ca să-i poată ajuta pe oameni.

— S-a-mprumutat!? strigă Tănase, cuprins iar de grijă. Cu cît?

— Asta numai el ar putea să ți-o spună, răspunse Ileana. Eu scriu numai ceea ce are să ia. Ceea ce are să dea, zice dînsul, au să scrie cei ce au să ia.

— Dar dacă scriu prea mult!? strigă iar Tănase. Va fi luat fără îndoială cu camătă: oamenii îi plătesc și ei camătă?

— Tot numai el ar putea să ți-o spună!

— Nu știi nici cam de la cine se împrumută și cui îi este dator?

Ileana dete din umăr.

— Mie îmi spune numai pe aceia cărora le plătește cînd ia de la oameni, grăi dînsa. E văduva, e o cocoană, cine-o fi, e Băltac...

— Destul! o întrerupse el. Le știu acum și celelalte!

Care va să zică tatăl său a ajuns mijlocitor al unor cămătari nemiloşi, cari trebuiau neapărat să-l ducă în cele din urmă la ruină.

Un singur simţămînt îl stăpînea în clipa aceasta: că cineva trebuie să moară dacă e vorba să scape cei despuiaţi.

— Dar oamenii aceştia sunt ajunşi la sapă de lemn — strigă el ieşit din sărite — nu mai au nimic, nu mai pot să plătească: cine poartă greul cametelor dacă ei nu plătesc!

— Plătesc, Tănase, grăi dînsa zîmbind a linişte sufletească. Eu ştiu cît au plătit în timpul de cînd le port socotelile: muncesc, rabdă la foame şi la frig şi plătesc, mereu plătesc.

— Dar dacă nu găsesc de lucru!?

— N-ai decît să le cauţi, răspunse ea. I-am spus-o şi tatei de cîte ori, ajuns în strîmtorare, se supăra, dar nu vrea să mă înţeleagă. Nu e sărac cel ce e sănătos şi are două braţe: dă-i de lucru, căci ai ce să iei de la el.

Nu se poate ceva mai apropiat de mintea omenească decît acest gînd al Ileanei; Tănase se uita cu toate aceste cu un fel de mirare la ea.

Da! dînsa avea multă dreptate. N-ai decît să le dai oamenilor de lucru pentru ca să te salţi tu şi să-i scapi şi pe ei de nevoi. Dacă e vorba, toată bogăţia omenească din munca braţelor omeneşti s-a adunat, şi sunt puţin pentru cele cîteva sute de oameni cîteva zeci de mii de lei: li-e destul o vară ca să scape pe nesimţite şi să nu mai aibă nevoie de a se împrumuta.

— Aşa e, zise el, n-ai decît să le cauţi de lucru.

Trecuse miezul nopţii fără ca el să se fi simţit, cum zisese, răzbit de oboseală. Acum, cînd i se arătase calea de scăpare, deodată îi încetă şi încordarea sufletească şi el se ridică obosit, ca să se aşeze la odihnă.

Chiar mai înainte decît dînsul se liniştise Andrei.

S-a zbătut, ce-i drept, timp îndelungat în culcuşul lui, nemaiştiind încotro s-o apuce şi ce să facă, şi i se părea că nu mai poate să trăiască în lumea aceasta: a căzut însă în cele din urmă în genunchi şi s-a rugat lui Dumnezeu să-i potolească patimile şi să-i lumineze mintea, ca să nimerească calea ce-i este croită şi să-i

înarmeze inima cu răbdare, ca să poată stărui în ea. S-a rezemat pe Dumnezeu şi a fost cuprins de un somn liniştit şi adînc, care i-a întărit trupul şi i-a lămurit sufletul.

Dimineaţa zilei următoare erau schimbaţi cu desăvîrşire la fire amîndoi, şi Tănase ar fi voit să-l mai oprească pe prietenul său, dar îi era neapropiat, scurt la vorbă, hotărît şi gata chiar în clipa deşteptării sale de plecare.

— E — zicea şi Ileana — firească dorinţa lui de a vedea, după trei ani, cît mai curînd pe ai săi, dar nu era departe de acasă de la el pînă la Răscruci.

Şi-a plecat Andrei ca omul care a avut comori nemăsurate şi le părăseşte de bunăvoie, liniştit şi fără ca să se mai uite înapoi.

III

ICOANA VREMII

„Înainte, băieţi!" le strigă Ghiţă lăutarilor cînd află că feciorul său a trecut spre Răscruci şi că era însoţit de Andrei al preotesei.

Se bucura că după doi ani o să-l vadă iar şi-i ardea să afle cum s-a făcut de cînd nu l-a mai văzut; nu mai avea însă pînă acasă decît cale de vreun ceas şi-i venea mai bine să meargă pe îndelete, ducîndu-şi buiestraşul de căpăstru, şi cu lăutarii după el, ca toată lumea să vadă că-i voios şi n-are de ce să fie mîhnit.

Numai din cînd în cînd îi venea să pună piciorul în scară şi să se salte în şea. Îi dedea zor gîndul că Tănase era însoţit de Andrei, care n-avea, nu mai avea ce să caute la Răscruci. În zadar! S-au schimbat vremurile. De ce să-şi facă omul inimă rea, cînd poate să nu şi-o facă!?

Era însă om de fire vîrtoasă Ghiţă şi nu s-a săltat în şea: aşa — ducîndu-şi calul de căpăstru şi cu lăutarii după el — a sosit acasă.

Îi şi şedea bine.

Înalt, spătos, cu faţa curată, rumenă şi totdeauna zîmbitoare, cu sprîncenele dese şi subţiri şi cu ochii

vioi, el mergea mlădiindu-se la tot pasul, purtîndu-şi sus capul şi răsucindu-şi din cînd în cînd lunga mustaţă neagră, un om de rară frumuseţe, asupra căruia ochii tuturora se opresc şi căruia toate îi şedeau bine. Îi era şi lelei Mariei destul să-l vadă ca să i le treacă toate cu vederea, şi curată a fost bucuria casei cînd el s-a ivit în depărtare, curată a rămas şi după ce el a sosit la ai săi.

Avea Ghiţă Chelarul ca numai puţini oameni darul de a face ca toţi să intre în voile lui şi de a nu lăsa pe nimeni să-l ducă unde el nu vrea să meargă.

S-a uitat o dată împrejur şi s-a încredinţat că Andrei plecase, n-a mai cercetat apoi de ce şi cum a plecat, şi i-ar fi tăiat orişicui vorba dacă ar fi voit să-i spună.

Abia după prînz, cînd a rămas singur cu Tănase, a adus vorba asupra lui Andrei.

— Bun băiat şi cuminte, grăi dînsul, şi mult m-aş fi bucurat dacă aş fi putut să-l am între ai casei mele.

— Şi de ce n-ai fi putînd să-l ai? întrebă Tănase, oarecum speriat.

— Pentru că şi-a stricat tot rostul, îi răspunse tatăl său. Ce-ar mai putea să iasă din el?! Ştie multă carte şi e vrednic ca numai puţini: azi însă lumea nu mai cercetează ce ştii şi la ce te pricepi, ci-ţi cere răvaş de drum.

— N-are decît să mai facă şi cei doi ani de seminar ce-i mai lipsesc, întîmpină Tănase, şi popă ca dînsul rar ai mai putea să găseşti.

Ghiţă se uită lung la dînsul.

Era amărît în sufletul lui, iar omul amărît trece cu vederea partea bună a lucrurilor şi vede în toate numai ceea ce i se pare rău.

— Dac-aş mai fi eu tot cel ce am fost, zise, ca să-i dau zestre şi să-l pot ţine doi ani la Bucureşti. Nu-i însă, băiete, cu putinţă. Au trecut — urmă uitîndu-se cu un fel de jale la fiul său, ajuns om acum în toată firea — s-au dus timpurile noastre, şi vremuri grele au dat peste noi: nu cel mai vrednic, ci cel mai stăruitor apucă azi înainte.

— Vrednicia în toate timpurile iese biruitoare! întîmpină Tănase, care, om cu ştiinţă de carte, se socotea mai cu minte decît tatăl său.

Chelarul îşi răsuci mustaţa măsurîndu-l de sus pînă jos.

Una din marile mulţumiri ale vieţii e să stai de vorbă cu fiul tău şi să-l poţi socoti mai presus de tine, un pas înainte în desfăşurarea neamului tău. Şi ar fi putut Ghiţă să-şi socotească feciorul mai presus decît sine. Înalt şi el şi bine făcut, mai semăna cu mama lui, care era bălană, şi era încă mai frumos. Numai zîmbetul necontenit al tatălui său îi lipsea. Ştia apoi multă carte, şi nu o dată îşi zicea Chelarul: „Ce nu pot eu, o să poată el; ce nu mi-e dat mie, o să-i fie lui". Orişicît de multe ar fi avut însă Tănase, era un lucru care-l punea pe tată mai presus de fecior: trăise mai mult, se frecase mult prin lume, învîrtise multe daraveri, descurcase fel de fel de treburi cu fel de fel de oameni şi le judeca toate după cum ştia din păţăniile lui.

— În toate timpurile iese — grăi el — biruitoare vrednicia; vorba e numai că aceea ce azi e vrednicie nu e şi mîne. Voi, cari le ştiţi toate din cărţi, vă deprindeţi încetul cu încetul a vedea lumea nu cum ea în aievea e, ci cum vi-o arată cărţile. Nu-i aşa lumea adevărată! Vrednic era odată omul cinstit şi cu inima curată, care muncea întins şi cu pricepere şi ştia să-şi chivernisească avutul, ca să-l sporească pentru copiii săi şi pentru zilele bătrîneţelor sale; azi vrednic e cel ce ştie să adune bogăţii, orişicum le-ar fi adunînd.

— Nu-i aşa, tată, îi răspunse Tănase; şi azi lumea huleşte pe cei ce se folosesc de mijloace urîte ca să se îmbogăţească.

— În cărţile voastre îi huleşte — întîmpină Ghiţă — dar în lumea cea adevărată nu mai cercetează nimeni cum te-ai înstărit, ci te saltă dacă ai stare şi te socoteşte nemernic dacă n-ai ştiut să te foloseşti de împrejurări ca să ţi-o faci. Da, de cînd cu telegraful şi cu calea ferată, nici nu mai e chip să-ţi faci prin muncă cinstită vreo stare mai însemnată, şi noi cei ce mai-nainte învîrteam treburile tînjim muncind în sec. Ce treabă mai

pot să fac eu cu cele două-trei miișoare ale mele, cînd mișună prin sate agenții străinilor cu sute de mii și le adună toate, ca să le ducă cu calea ferată!? Acolo unde eu trebuie să caut ca să-mi găsesc socoteala, un cîștig de zece bani, ei se mulțumesc cu două parale, fiindcă la sutele lui de mii două parale fac mult. Îmi urcă dar prețurile și mă dă la o parte.

— Tocmai acesta e folosul noilor întocmiri, grăi Tănase. Căile ferate au ridicat prețul avuțiilor noastre și au scos la iveală bogății cari mai înainte zăceau ascunse ori se prăpădeau, fiindcă nimeni nu se folosea de ele. Ce era odată și ce e azi în țara noastră?!

Ghiță iar se uită lung la el.

— Acesta e, îi zise, un lucru despre care tu nu ești încă în stare să-ți dai seamă. Noile întocmiri au fost puse la cale nu din dragoste pentru noi, ci pentru ca banii străinilor să fie întrebuințați cu folos pentru cei ce îi aveau.

— Dar și pentru noi!? strigă Tănase.

— Eu simt în fiecare zi că nu! răspunse Ghiță. O să-ți spun un singur lucru, din care o să te dumireștí tu, urmă el după o mică pauză. Cucoana Paula, nevasta subprefectului, pe care o știi și tu, are un prieten care știe să găsească bani cu patru la sută și o împrumută cu șase la sută. Băltac și alții iau de la dînsa cu zece și-i împrumută pe sătenii nevoiași cu cincisprezece pînă la douăzeci la sută, după cum e nevoia omului.

Acum înțelegea Tănase rostul condicei pe care i-o arătase Ileana.

— D-ta — întrebă el cam cu sfială, cu cîte la sută te împrumuți?

—Eu — îi răspunse tatăl său ca-n treacăt — nici nu iau, nici nu dau cu camătă.

— Tot ai însă și datorii, și datornici, întîmpină Tănase.

— Asta — grăi Ghiță cam scos din răbdare — e o socoteală pe care tu n-o înțelegi. Nu cumva vrei să mă ispitești, ca să-mi ceri socoteală!? Vorba nu e ce fac ori nu fac eu, ci de ce nu pot să-l iau pe Andrei între ai casei mele. Am făcut — urmă el așezat —

puţină stare, pe care o am, lucrînd cu sătenii. Azi sătenii muncesc ca să ţină traiul bun al slujbaşilor sporiţi din an în an, şi ca să plătească şi cametele banilor cu cari s-au făcut înnoirile de cari îmi vorbişi, şi cametele lui Băltac, ale cucoanei şi ale prietenului ei: de unde să mai iau şi eu ca să-i dau fetei zestre şi să-mi ţin ginerele la Bucureşti?

— Andrei nu cere zestre, zise Tănase.

— Nu-mi dau eu însă fără zestre fata după un om care n-are nimic, îi răspunse Ghiţă. Asta se făcea mai înainte, cînd omul vrednic putea să se ridice din vrednicia lui. Azi trebuie să ai cheag dacă vrei să porneşti cu bine în calea vieţii. L-ai văzut pe Băltac ce case frumoase a ridicat în locul cocioabei pe care a luat-o de zestre!?

— Nu cu vrednicia, ci cu mişelia! strigă Tănase.

Ghiţă Chelarul se ridică, se plimbă puţin prin casă, apoi se opri în faţa feciorului său.

— Despre Băltac să nu vorbiţi aşa, îi zise el potolit. Subprefectul şi nevasta lui îi sunt prieteni; prefectul, cînd se abate pe aici, la el trage; chiar episcopul a mas la dînsul astă-vară, cînd a trecut spre Suzana: primarii şi notarii toţi îi sunt slugi. Nu te speria de cele douăzeci la sută: obrazul curat cu cheltuială se ţine.

El iar se plimbă şi iar se opri.

— Mă întorceam, urmă el, săptămîna trecută de la Ploieşti şi m-am dus să-mi iau un bilet de tren. Fiind zi de tîrg, era înghesuială la casă şi trebuia să aştept ca să-mi vie rîndul. Pe cînd însă eu aşteptam, alţii, cari-l cunoşteau pe casier, îi dedeau banii peste umărul meu, îşi luau biletul şi porneau mai departe. Pînă chiar şi sergentul, pus acolo ca să ţie buna rînduială, cumpăra bilete pentru cunoscuţii lui. N-am pierdut, ce-i drept, trenul, dar fierbeam în mine şi am făcut venin pentru un an de zile. Uite, aşa se petrec lucrurile în zilele noastre pretutindeni. Tu nu ştii ce va să zică sfănţuiala. Nu mai vorbesc de primarii şi de notarii de la sate, cari te poartă de azi pe mîine dacă nu-i cinsteşti, fie măcar şi numai cu o ţuică. Am luat însă, ca să le mai dau oamenilor de lucru, astă-vară asupra

mea cîteva poduri. Vai de capul meu prin cîte am trecut pînă ce am ajuns să mă pot apuca de lucru, şi mi s-a înăcrit viaţa pînă ce am ajuns să-mi iau banii. Nu-mi cerea nimeni nimic, dar stăteam ceasuri întregi pe la uşile slujbaşilor mici şi mari ca să pot lua o iscălitură, şi mi-am mîncat tot cîştigul cu drumurile, cu hotelurile şi cu mesele. Lui Băltac toate îi merg limpede şi iute. Cînd pleacă de acasă, un buzunar îi este plin de bilete de recomandaţie, iar celălalt ticsit cu mărunţiş, şi uşile îi stau deschise. Bine, băiete, asta-l ţine ceva! Unul, mai fără de ruşine, primeşte bani nenumăraţi. Altul îl roagă să-i caute fie ouă, fie pui, fie unt proaspăt, fie poame, fie ţuică veche, fie un butoiaş de vin bun, fie cine mai ştie ce, iară el aleargă, caută, trimite şi uită să ceară preţul. A intrat în gîndul tuturora că i se cuvine fiecăruia să tragă foloase din dregătoria în care se află, şi eu ştiu oameni foarte cumsecade cari nici nu cer, nici nu primesc, dar trec cu vederea sfănţuielele pe cari le fac cei mai mărunţi. Băltac o pune şi asta-n socoteală, şi dacă-i judeci bine, puţin îi mai rămîne din cele douăzeci la sută. Vîntură şi el şi cerne prin ciur mai rar, ca să-i rămîie şi cîte un bob în pleavă.

— O fi pe ici, pe colo cum zici, grăi Tănase, dar peste tot nu-i aşa. Prea ţi se par toate posomorîte.

— Fiecăruia lucrurile îi sunt cum i se par, fiindcă altfel nu poate să le vadă, răspunse tatăl zîmbind. E păcatul meu că nu mă pot potrivi cu oamenii de astăzi, urmă peste puţin, cuprins de mîhnire. După mintea mea de om fără ştiinţă de carte, noi trebuia să muncim cu toţii mai mult, să cheltuim mai puţin, să adunăm fiecare cîte ceva şi să facem numai înbunătăţirile care se puteau face din al nostru. O să vie, aşa cred, timpul cînd toţi o vor înţelege-o aceasta, dar eu n-o s-o mai duc pînă atunci. Îmi trăiesc dar traiul aşteptîndu-mi sfîrşitul, şi să nu te miri dacă mă vezi cum m-am făcut. Nu mai cred că bunele silinţe pot să mă ducă înainte, nu pot să mă mlădiez şi le las toate în voaia întîmplării. Eşti om făcut acum şi ai în tine toată credinţa tinereţelor tale: dacă te socoteşti mai îndemînatec decît mine, ia-le toate, pe timpul cît stai acasă, în

seama ta, fă cum te taie capul, şi să vorbim peste două, trei luni de zile.

— Primesc! — strigă Tănase sărind în picioare — dar atunci trebuie să mă lămureşti despre toate.

— O să te lămureşti tu însuţi — îi răspunse tatăl său — din condica pe care o găseşti la Ileana. Cînd aveam bani, îi ajutam pe săteni fără camătă, şi rămîne să mă plătească în zile de lucru făcute fie la mine, fie în socoteala mea aiurea ori să-mi deie cu preţurile zilei prune, vin, porumb, ce vor fi avînd. Cînd nu aveam bani, luam pentru dînşii, ca să-i scap de camete mari, de la cocoana cu zece, iar de la Băltac cu doisprezece la sută. Aceştia sunt însemnaţi în condică cu cruce şi sunt trecuţi şi la cocoana ori la Băltac. N-ai dar decît să aduni pe cei însemnaţi cu cruce la o parte şi vezi cît am să iau eu de la oameni.

— Dar cu văduva cum stai? întrebă Tănase mai sfiicios.

— Cu dînsa am alte socoteli, care nu te privesc, îi răspunse Ghiţă. Îmi dă vin cu preţuri potrivite şi pentru mine, şi pentru ai mei, şi plata se face după ce s-au petrecut vinurile. Asta e o socoteală pe care o poartă ea, şi grija mea e numai ca plata să se facă la timp.

„Care va să zică alergi în treburile ei", ar fi voit Tănase să zică, dar n-a zis, şi rău ar fi fi făcut dacă ar fi zis, căci în adevăr în treburile sale şi-n ale oamenilor săi a alergat şi alerga Ghiţă Chelarul.

Nu prea stăruia însă nici el în gîndul lui. Îi era destul c-a ajuns stăpîn.

IV

SOCOTEALA DIN TÎRG

— Pe cine să te razămi, părinte!? grăi maica preoteasă, mama lui Andrei. Prea sunt răi oamenii.

— Sunt cum i-a lăsat Dumnezeu, răspunse părintele Ilie, un om înalt şi uscăţiv, cu faţa arsă de soare şi cu barba cam rară; s-ar fi stins însă de mult seminţia omenească dacă cei mai mulţi dintre omeni n-ar fi buni şi cu minte. Eu — urmă el pornindu-se la vorbă

— de puţină învăţătură am avut parte şi nu ştiu cum a ajuns tata să mă popească; mă ţin, cu toate aceste, mai bine decît cei mai mulţi dintre preoţii din judeţ. Îmi fac treaba cum mă pricep, îmi caut de-ale mele, nu mă potrivesc cu cei ce nu sunt de seama mea, nu mă vede nimeni nici la cîrciumă, nici pe la primărie, unde se urzesc de toate relele, şi o duc bine, destul de bine. O mie, două mii de lei se găsesc totdeauna în casa mea, ba chiar şi mai mult dacă dă Dumnezeu să meargă albinele bine. E binecuvîntată albina: zboară de ici pînă colo, îşi caută însăşi hrana şi nu cere, ca să-ţi aducă cîştig bun, decît puţină purtare de grijă. Asta i-o dă preoteasa, care toarce, urzeşte, ţese, coase, îşi ţine casa, îşi păzeşte copiii şi, aşa printre picături, mai dă din cînd în cînd raită pe la stupină. O cunosc albinele ca pe matca lor, zbîrnăie împrejurul ei ca-n timpul roirii,dar n-o supără nici una, Doamne fereşte! Păcat ar fi — urmă schimbînd iar vorba — ca Andrei să rămîie aşa la jumătate de drum. Carte ştie multă şi n-avem prin împrejurime preot care s-ar putea sămui cu el fie-n învăţătură, fie-n cele bisericeşti. Nu-i lipseşte decît forma, iar pe aceasta o capătă uşor.

— Aşa e, părinte, şi nu ştiu cum să-ţi mulţumesc pentru bunătatea pe care-o ai, răspunse preoteasa, dar Andrei stă pe gînduri, fiindcă se teme, aşa zice, că n-o să-ţi poată înapoia banii la timp.

Părintele Ilie se strîmbă puţin, parcă l-ar fi pişcat cineva şi ţine să nu-şi dea pe faţă durerea.

— Doamne, zise el, dar eu nu-i dau timp hotărît. Cînd o putea. Ş-o poate un om ca dînsul! N-are, după ce se va fi întors, decît să-şi întindă mîna ca să ia zestre frumoasă.

Asta o ştia părintele bine, căci avea şi el o fetişcană de vreo cincisprezece ani.

— Aşa cred şi eu, grăi preoteasa, dar, uite, el mai stă pe gînduri, şi silă nu i se poate face.

Nu-i rămînea părintelui Ilie decît să se mulţumească cu acel „mai“, pe care preoteasa îl rostise cam apăsat, aşa i se părea lui.

— Mult — zise, aşa ca pentru dînsul — n-o să mai poată sta pe gînduri, că se-ncepe anul şcolar, şi te pomeneşti,că n-o să-l mai primească în seminar.

Aşa şi era, şi Andrei stătea ca pe jeratec; nu-l ierta însă firea să ia o hotărîre, căci Tănase îi trimisese vorba că are să vie pe la dînsul după ce va fi pus lucrurile la cale. Îl aştepta însă şi nu mai venea.

„O fi, gîndea el, mai greu de cum i se va fi părut lui să le pună la cale."

De tot greu era.

„Am — îşi zisese el după ce tatăl său le-a lăsat toate în purtarea lui de grijă — să-mi proptesc ulucile, să rînesc curtea, să cîrpesc acoperişul pe unde s-o fi strecurînd ploaia şi să tencuiesc pereţii. Voi curăţi apoi pruniştea de uscături, voi săpa via cu cazmaua, că-n timpul iernii umezeala să pătrundă mai bine la rădăcină, o voi tunde acum toamna înainte de-ngropare, ca să nu peardă prea mult suc la primăvară, şi rămîne apoi să port de grije ca anul viitor să fie stropită de două ori."

Pentru toate aceste îi trebuiau puţini bani şi multe zile de lucru.

Avea pe la oameni şi bani, şi zile de lucru.

Le avea însă pe hîrtie, şi ca să le poată avea şi-n fiinţă, trebuia să-i cheme pe oameni ca să se înţeleagă cu dînşii, căci nu putea face ca tatăl său, care, ştiindu-i pe toţi unde stau, se oprea în treacăt pe la dînşii şi le vorbea, dacă-i găsea acasă, ori le lăsa vorbă.

A luat dar pe unul dintre datornici şi l-a trimis pe la ceilalţi. Acest trimis al lui îşi trecea însă ziua umblînd de ici-colo şi nu era nebun ca să alerge: mai sta de vorbă cu unul, mai aştepta pe altul, care era dus şi trebuia să se întoarcă în curînd, mai se abătea din drum, şi ziua trecea. Depărtările erau apoi mari, şi trimisul lui Tănase nici nu-i ştia pe toţi: trecea adeseori pe lîngă casa omului înainte fără ca să se oprească şi era apoi nevoit să se întoarcă ori să facă acelaşi drum de două ori.

Nu era nici timpul bine ales.

În zile de lucru cam cu anevoie îi găseşti pe oameni, şi mai ales toamna unul e dus la muncă,altul

a plecat la tîrg, iar altul are vreo daraveră pe la judecătorie — îşi face fiecare pregătirile pentru iarnă şi pentru primăvara viitoare.

Umbla dar omul pentru ca să aducă doi-trei într-o zi, pe care i-o socotea cu un leu, iară cu cei doi-trei care veneau de cele mai multe ori nu făcea nici o treabă.

Erau însă mulţi şi de aceia la care trimisul lui mergea degeaba. Ziceau că dînşii cu nea Ghiţă au daravera şi numai cu el au să se înţeleagă.

Ca să meargă lucrul mai cu spor, a început să trimită deodată cîte trei oameni în trei părţi, ceea ce făcea cîte trei lei pe zi.

A găsit fără îndoială destule zile de lucru ca să-şi facă treburile, şi peste vreo două săptămîni casele, curtea şi preajma lor nu mai semănau a ceea ce au fost mai înainte, dar bani nu putea să scoată de la oameni, şi Ileana îi făcea mereu socoteala şi-i dovedea că toate îi ies prea scumpe.

— Ca să faci — îi zise dînsa — lucru cu folos, ai să-i pui să muncească fie pentru cîştigul tău, fie la alţii şi să iei tu banii.

Asta o înţelegea Tănase, dar n-avea unde să le dea de lucru. Din zi în zi dar el era tot mai mult stăpînit de simţămîntul că românul e leneş şi netrebnic, că munca pe care o face el e proastă şi de aceea rău plătită, că abia o mică parte din an şi-o petrece muncind, că e flecar şi mincinos şi multe de acestea. El îşi mai şi mărturisea apoi gîndurile, ceea ce era de prisos, căci n-avea nevoie să se pună în pizmă cu lumea şi să-şi facă nesuferită viaţa.

Iar Andrei îl aştepta şi-l aştepta să vie, cum îi trimisese vorbă.

„Ei bine! nu mai pot!“ îşi zise în cele din urmă şi se hotărî să plece la un noroc, ca să n-o pată după spusa părintelui Ilie.

Scurmase ici şi colo, mai vînduse cîte ceva, mai găsise la mumă-sa vreo cinci „piese“ şi-şi făcuse optzeci de lei. Cu aceştia putea să ajungă la Bucureşti, să se înscrie în seminar şi să trăiască vreo două-trei săptămîni. Celelalte aveau apoi să vie după voinţa lui

Dumnezeu, împotriva căreia tot nu voia el să se pună. Era hotărît, în gîndul lui, că pe la Răscruci nu dă. De ce să dea!? Ce mai avea el să caute acolo!? Ar fi fost o mişelie să le facă inimă rea celor ce voiau din toată inima să-i vie într-ajutor, dar nu puteau, precum se vede. Îi năvăleau lăcrămile în ochi cînd se gîndea cum are să treacă tiptil şi pe furiş pe la Răscruci, unde atît de bucuros se oprea alte dăţi, dar aşa trebuia să facă.

Aşa a şi făcut; lacrămile nu i s-au mai ivit însă în ochi.

Greu i-a fost numai să-şi ia hotărîrea; după ce a luat-o însă o dată, a pornit la drum voios şi cu inima uşoară, ca omul care se ştie săvîrşind o faptă bună. O, Doamne! Cîţi sunt în lumea aceasta oamenii care au pornit în calea vieţii aşa la un noroc, rezemîndu-se numai pe bunăvoinţa lui Dumnezeu, şi-au mers bine şi-au ajuns departe?!

Nu putea Băltac să-şi facă vreo închipuire despre zbuciumările sufleteşti prin care a trecut fostul sergent-major, care peste vreo trei săptămîni s-a întors îmbrăcat în o veche uniformă de seminarist.

— Zău că n-aş fi crezut că eşti în adevăr în stare să faci lucrul acesta, îi zise el, stînd la îndoială.

— Asta să nu te pună în mirare, îi răspunse Andrei cu inima deschisă. Nu ştie omul nici el însuşi ce e şi ce nu e în stare să facă: de unde ar putea să ştie alţii!? Eu aşa vreau acum, nu ştiu însă dacă voi şi putea să fac cum vreau, ba se poate că mîne-poimîne nici n-o să mai voiesc. Într-un oraş ca Bucureştii se ivesc multe pentru un om ca mine, care a mai fost şi sergent-major în armată; te pomeneşti că-mi găsesc vreo căpătuială.

— Care va să zică n-ai plecat cu gînd hotărît? întrebă Băltac, care-şi avea gîndurile bine lămurite.

— Ba foarte hotărît, răspunse Andrei zîmbind, dar e mult de la voinţă pînă la putinţă. Am eu planurile mele, urmă el în voie bună. Sunt cîntăreţ bun şi am slovă frumoasă. Tot mai sunt la Bucureşti cucoane bătrîne cărora le place să meargă la biserică, şi mare lucru n-ar fi dac-aş încăpea psalt la

vreo biserică. Aş mai putea apoi să scriu la vreun biurou şi sunt om căpătuit.

— Dar se poate să urmezi în acelaşi timp şi la seminar?

— Eu aşa ştiu, că da! îi răspunse Andrei, golind un pahar de vin, ca să-şi mai verse în el şi apă.

— Tot ar fi mai bine să te ţii de una, întîmpină Băltac.

— Asta nu se poate, grăi Andrei. Am plecat de acasă cu optzeci de lei şi nu pot să-mi închipuiesc de unde ar putea mama ori cumnatul meu să-mi mai trimită.

Băltac rămase cîtva timp zăpăcit. I se părea peste putinţă ca să fie adevărat ceea ce îi spunea Andrei. Nu o dată îi spusese cucoana că e lucrul de mult hotărît, că Ghiţă Chelarul şi-l ia ginere pe Andrei şi-l face pe cheltuiala lui popă. Să se fi schimbat oare lucrurile?

— Bine, zise el, dar ai putea să găseşti pe cineva care-ţi vine-ntr-ajutor.

— Cine să-mi vină mie-ntr-ajutor! exclamă Andrei.

— D-alde Tănase, prietenul, şi tatăl său, Chelarul, răspunse Băltac. Eu aşa ştiam, că vă socotiţi foarte aproape.

Pe Andrei îl trecură fiorii.

— Ştiu ce vrei să zici — grăi dînsul — vorbe de babă bătrînă! Băltac răsuflă o dată uşurat.

— Dac-aşa zici — grăi dînsul îndulcit — aşa şi trebuie să fie. N-ai însă decît să cauţi şi găseşti şi pe alţii cari sunt gata să te ajute. Iacă, dacă n-ai fi prea mîndru şi-ai voi să primeşti, eu m-aş bucura să-ţi dau cîteva sute de lei.

Andrei rămase privind cu ochii înholbaţi la el. Baltac voia să-i dea cîteva sute de lei? Cum? de ce? Îi era parcă s-a-ntors lumea pe dos.

— Cum să mi le dai? întrebă el.

— Mi-a mers vestea — răspunse Băltac — că sunt zgîrcit şi rîvnesc la cîştig. N-am fost şi nu sunt. Am văzut însă că-n lumea aceasta trebuie să ai ceva dacă vrei ca oamenii să te bage-n seamă; mi-am dat

dar silința să adun și n-am risipit, ci am strîns. Acum, cînd am, mă bucur făcînd ceea ce alții nu pot să facă. Uite, ți-o spun fără de încunjur: m-aș bucura dac-ai primi, pentru că ți-ai schimba gîndul și li-ai spune celor ce mă hulesc că mint. Tot omul vrea să stea bine-n gîndul altora, și eu aș fi răsplătit cu prisos dac-aș ști că feciorul preotesei din Aluniș mă grăiește de bine. Îți dau, dacă primești, și te rog să nu mă refuzi, și cînd te vei lesni, îmi vei înapoia banii.

Îi era lui Andrei peste putință să nu primească. Prea ar fi fost aspru dacă l-ar fi refuzat. A putut să-l refuze pe părintele Ilie, care avea un gînd ascuns și voia să și-l ție legat. Băltac însă se apropia de dînsul cu inima deschisă, îi spunea fără înconjur că ține să fie grăit de bine, și se cuvine ca toată lumea să-l știe și să-l grăiască de bine pe cel ce săvîrșește o faptă bună.

La un lucru nu se putea gîndi Andrei: că Tănase, soră-sa și muma lor se vor simți jigniți cînd vor afla cele petrecute și că Ghiță Chelarul îl va lua în bătaie de joc. Prea era cu inimă curată pentru ca să-i poată trece prin minte și asemenea gînduri.

Se gîndea însă Băltac, care era mai trăit în lume și-i cunoștea pe oameni mai bine.

V

FATA LUI CHELARU

— Fata mea face cum vrea! grăi Chelaru. Eu o să-i spun care-mi este părerea și care-mi sunt cuvintele, dar hotărîrea de la placul ei atîrnă. Din partea mea — adăugă întinzînd mîna — vorba românului, lucrul e gata, numai să vrea și fata.

Cocoana Paula îi strînse mîna cu multă căldură, cum știa dînsa.

— Ca și făcut, îi zise. Pe d-ta toți te ascultă. Doar Tănase ar mai putea să-l mai ție în loc.

— D-ta, răspunse Ghiță, ești destul de isteață ca să-l știi duce și pe el cum vrei.

Aşa credea şi cocoana. Era în gîndul ei peste putinţă să nu scoată la capăt un lucru de care s-a apucat odată. Nu Tănase avea s-o dea pe dînsa de ruşine.

A umblat el timp de cîteva săptămîni buimac şi supărat pe toată lumea, plîngîndu-se mereu că românul e netrebnic, dar în cele din urmă trebuia să ajungă şi el, ca tatăl său, la convingerea că fără de cheag nu se poate face brînză.

Sta serile la masă şi-şi făcea socotelele iar făcîndu-le, mereu îi răsunau în urechi vorbele: „Trebuie să muncim mai mult şi să cheltuim mai puţin, ca să ne facem cheag".

În zadar! Se apropia iarna, şi orişicît de mult ar fi voit, oamenii n-aveau unde să muncească. El numai de la primăvară înainte putea să ajungă la bani.

„Ce bine ar fi, ofta el, dacă românul ar avea vreo îndeletnicire, ca să muncească cu folos şi în timpul iernii!"

Fără îndoială că foarte bine ar fi fost şi pentru el, şi pentru datornicii lui; vorba era însă că nu are românul asemenea îndeletnicire şi e nevoit să-şi petreacă pe tîndălite viaţa în timpul iernii, adeseori de tot lungi.

Tot era însă un lucru la care se pricep şi românii şi care se poate face şi în timpul iernii: ei ştiu să taie lemne şi să le care.

Minunat lucru ar fi fost să ia în tăiere vreo pădure. Era chiar în apropiere o pădure care se punea în tăiere.

Da, dar ca să iei în tăiere o pădure, trebuie să ai bani, ca să depui cauţiunea la licitaţiune.

Şi iar îşi făcea Tănase socoteala şi se încredinţa că, luînd pădurea în tăiere, nu numai şi-ar scoate banii de la oameni, ci ar mai şi cîştiga.

N-avea însă bani ca să se prezinte la licitaţiune; îi da mereu brînci gîndul că nu are tatăl său dreptate cînd zice că nici nu ia, nici nu dă cu camătă. De ce să nu iei cînd ţi-e mai mare cîştigul decît camăta?

Iar umbla Tănase buimac şi cu gînduri ascunse, se zbătea ca peştele pe uscat şi-şi schimba dintr-o clipă într-alta hotărîrile.

Mare uşurare ar fi fost pentru dînsul dacă ar fi putut să se sfătuiască cu cineva. Intrase însă, parcă, un duh rău în casa lor. Toţi aveau cîte ceva pe inimă; toţi se făcuseră ursuzi şi neapropiaţi.

Ileana era perdută mereu în gînduri, nu mai zîmbea şi se făcuse scurtă de tot la vorbă. De cînd fratele ei primise de la Bucureşti scrisoarea prin care Andrei îl vestea că după multă alergătură a ajuns, în sfîrşit, să fie primit în seminar, ea se zbuciuma mereu, fără ca să-şi poată da seamă ce ar vrea şi ce n-ar vrea.

Lelea Maria perea văzînd cu ochii. O rodea gîndul că soţul ei îşi petrece viaţa pe la văduva aceea, îi trecea, ce-i drept, focul cînd el se întorcea acasă. El stătea însă puţin, căci îi era nesuferită posomoreala pe care o vedea în feţele tuturora. Iar pleca dar în treburile lui, şi orişiunde s-ar fi dus, oriîncotro ar fi plecat, lelea Maria tot la văduvă îl vedea şi tot mai tare se înteţea. O apuca cîteodată un fel de turbare, încît îi venea să plece şi ea, să se ducă acolo şi să facă una nefăcută, ca să se sfîrşească odată toate.

— Am şi eu un băiat! — îi zicea atunci lui Tănase — care mă vede chinuită şi batjocorită, dar nu are milă de mine şi nu sare să mă scape.

Tănase tăcea. Era mîhnit pînă în adîncul inimii lui, dar nu putea să facă nimic. Zadarnice i-ar fi fost silinţele de a o încredinţa că din senin îşi face inimă rea. Nici c-ar fi putut apoi el să se pună între tatăl său şi mama sa. Şi le avea şi el ale lui, şi nimeni dintre ai săi nu-i venea într-ajutor.

Nici muma, nici sora sa, nici mai ales tatăl său nu s-au împăcat niciodată cu gîndul că n-are să se facă preot, cum se deprinseseră a şi-l gîndi în viitor.

Nu înţelegeau de ce îi este nesuferită preoţia şi se simţeau jigniţi cînd el le mărturisea că s-ar simţi nenorocit dacă, făcîndu-se preot, ar fi nevoit să ia în căsătorie o fată lipsită de cultură, căci fete cu oarecare cultură nu vor să se facă preotese, chiar şi fete de preot fiind.

Nu se mai potrivea el şi nici nu se mai putea potrivi cu ai săi, cari nu vedeau lucrurile ca dînsul.

— Tu eşti, îi ziceau, mai cu minte decît noi şi faci cum te taie capul.

De capul lui a intrat voluntar în oaste şi tot de capul lui avea să-şi facă şi anii la Universitate. Nici mama lui, care nu prea ştia ce va să zică advocat, nici tatăl său, căruia advocaţii îi păreau cel mai rău soi de oameni, nu se neliniştea văzînd că-şi perde timpul acasă.

S-ar fi bucurat chiar dacă el şi-ar fi schimbat gîndul şi, luîndu-şi soţie o fată de seama lor, s-ar fi popit.

Umbla dar hăbăuc de ici pînă colo şi, umblînd aşa, s-a pomenit în cele din urmă la Băltac, fără de gînd hotărît, numai aşa, ca să-l ia pe departe şi să vadă ce-ar zice dacă ar fi vorba să înceapă ceva.

— Dar nenea Ghiţă ce zice? întrebă Băltac.

— El nu ştie nimic, răspunse Tănase. Nici nu ţine, de altminteri, să se amestece. Le-a lăsat toate în seama mea.

Băltac începu să clipească din ochi şi să-şi rupă unghiile — un obicei al lui la strîmtorare.

Era fără de margini dorinţa lui de a se pune bine cu Tănase, dar cînd era vorba de bani, el nu era în stare să se avînte.

— E, fără îndoială, bun gîndul de a-i pune pe oameni să lucreze în timpul iernii şi cu braţele, şi cu carele, grăi dînsul liniştit; nu numai îţi iei banii, dar le faci şi lor cîştig. Dar — urmă el schimbînd glasul — e lucru cu mult mai greu decît vei fi crezînd să iei o pădure în tăiere. Lasă că trebuie să-ţi faci bine socotelile şi să ştii a ţi le face, dar ţi se poate întîmpla că lemnele zac ani de zile nevîndute şi atunci pierzi mult la ele.

— De lemne e nevoie totdeauna, întîmpină Tănase.

— E, zise Băltac, dar mai taie şi alţii, cari ştiu mai bine să le vîndă. Lucru cuminte e să începi tăierea numai după ce ai vîndut lemnele.

Tănase începu să rîdă.

— Cum să vînd lemnele pe cari nu le am? exclamă el.

— Se poate şi asta, şi neguţătorii pricepuţi aşa şi fac, răspunse Băltac. Se cumpără în fiecare an lemne pentru şcoli, pentru spitaluri, pentru diregătorii. Te prezinţi la licitaţiune şi iei asupra ta o sută, două sute, ori mai mulţi stînjeni de lemne, apoi începi să tai.

— Dar lemnele pe care le tai sunt verzi — îl întrerupse Tănase — şi nu mi le primesc.

— Le primesc dacă ştii să-ţi pui lucrurile la cale, întîmpină Băltac. Se aprinde cu anevoie lemnul verde, dar arde bine după ce a luat foc şi dă căldură multă. Cumperi dar cîteva zeci de stînjeni lemne uscate şi dai la început din aceste, iar mai tîrziu, după ce ai tăiat, amesteci din ce în ce mai multe verzi în stînjeni.

Tănase se uită cu un fel de uimire la el.

Era învederat că aşa se putea şi aşa şi trebuia să se facă: îşi găsea socoteala şi nu înşela pe nimeni, căci lemne bune da.

Iar îl strivi însă simţămîntul că fără de bani nici o treabă nu se poate face. Cum putea el să se prezinte la două licitaţiuni deodată şi să mai cumpere şi lemne?

Se putea şi asta.

Nu a voit, ce-i drept, Băltac să-l împrumute, dar i s-a făcut tovarăş la parte.

— Nu vreau, i-a zis, să-ţi iau nimic dacă s-ar întîmpla să nu cîştigi; numai din cîştig ai dar să-mi dai cincisprezece la sută.

Tănase era foarte mulţumit şi oarecum ruşinat de gîndul că-l socotise mai înainte om cu inima neagră pe Băltac.

Ei n-ar fi putut însă să facă nici o treabă fără de ajutorul cocoanei, care dedea bilete de recomandaţiune, ba şi alerga de la unul la altul cînd cerea nevoia. Au vîrît-o dar şi pe ea cu cîteva mii de lei în daraveră.

De aceea era dînsa atît de bine încredinţată că nu are Tănase s-o dea de ruşine, şi de sfinţii arhangheli Mihail şi Gavril, cînd a plecat la Răscruci, era gata pînă-n cele mai mici amănunte de logodnă.

Era, cu toate acestea, mare hopul pe care avea să-l mai treacă.

Tănase nu prea avea, ce-i drept, timp să se mai gîndească şi la cele ce se petrec pe acasă. Alerga dimpreună cu Băltac, ca să-şi netezească drumul şi să-şi pună treburile la cale cît mai curînd, căci oamenii stau gata cu topoarele şi cu carele, ca să taie pădurea şi să care lemnele. Cheltuia omul cu hotelurile, cu mesele şi cu celelalte, dar învăţa ceva şi se-ncredinţa că adevăr a grăit tatăl său cînd i-a spus că cocoana are trecere mare şi că lui Băltac îi stau toate uşile deschise.

„Mare lucru e să ai adunat ceva", îşi zicea el adeseori şi se uita cu mult respect la Băltac, care adunase şi ştia să pună lucrurile la cale.

A rîs cu toate aceste cînd a aflat, aşa, în treacăt, că Băltac umblă cu gîndul de a peţi pe Ileana.

I se părea curată nebunie ca o stîrpitură ca dînsul să ia în căsătorie o fată ca dînsa, şi tînără, şi voinică, şi frumoasă, şi deşteaptă. Dar nici nu era cu putinţă ca Ileana să nu-l ia în bătaie de joc.

A rîs şi Ileana cînd tatăl ei a luat-o mai întîi mai pe departe şi cam în glumă, apoi mai fără de înconjur şi mai stăruitor şi i-a spus că Băltac a făcut prin cocoana Paula întrebare dacă poate ori nu să vie la Răscruci ca peţitor. Cît era de mîhnită că nu mai ştia nimic despre Andrei, tot a rîs cu hohote.

„E zmintit", îşi zicea dînsa.

Lelea Maria însă vedea lucrurile altfel.

Ţinea la fata ei şi se-ngrozea cînd se gîndea c-ar putea s-o pată şi ea.

— Să te fereşti — îi zisese adeseori — de ţiflici cari umblă toată ziua hoinari şi se-mpedecă în toate fustele. Un bărbat mai matur ţine la casa lui şi-şi îngrijeşte nevasta ca pe o comoară nepreţuită.

Mai ştia apoi lelea Maria ce greu e să te lupţi cu nevoi, şi punea mult temei pe averea lui Băltac.

Nu voia însă Ileana să ştie de aceste. Ea ţinea nu să fie iubită, ci să iubească, căci numai iubirea pe care o simţi îţi umple viaţa de farmec, şi era gata să se lupte cu cele mai grele nevoi şi să muncească din greu de dragul unui om care ştie să i se facă iubit.

Cînd s-a văzut însă în faţa cocoanei a rămas zăpăcită şi a început să tremure.

Ştia prea bine ce vrea, dar îi era peste putinţă să-şi mărturisească gîndul.

— Cum vor hotărî tata şi mama — grăi dînsa cu glas limpede — aşa are să fie.

— Nu! grăi Chelaru. Eu ţin să faci din îndemnul tău şi cu toată inima ceea ce faci.

— Din îndemnul meu şi cu toată inima fac cum doriţi, îi răspunse ea. Aş minţi — urmă apoi uitîndu-se drept în ochii cocoanei — şi nu m-ar crede nimeni dac-aş zice că am vreo slăbiciune pentru el. Mi-e străin şi mă trece un fel de fior cînd mă gîndesc că are să-mi fie soţ; chiar nesuferit dacă mi-ar fi însă, mă duc după el dacă aşa vreau tata şi mama şi-mi voi da silinţa să trăiesc bine cu dînsul.

— Aşa vorbeşte o fată înţeleaptă, grăi cocoana Paula, foarte mulţumită. Te încredinţez eu că o să-ţi fie drag după ce-l vei fi cunoscut mai de aproape, căci ţine mult la tine şi are să te poarte în palme. Dovada cea mai bună e că nu cere nici o zestre, ci se mulţumeşte să te ia cum eşti.

— Bine, răspunse Ileana, dacă mă vrea şi el aşa cum poate să mă aibă, sunt puse toate la cale; numai vă rog să nu-mi daţi zor cu nunta. Lăsaţi-mi timp să mă obişnuiesc cu un lucru la care n-am gîndit niciodată.

Tănase a rămas ca trăsnit din senin cînd a văzut că logodna se face. Părinţii lui îi păreau un fel de monştri care-şi jertfesc copila ca să scape de greutăţi, iar pe soră-sa n-o mai cunoştea.

— Ce vrei să fac!? îi zise ea. Nu puteam să-mi batjocoresc părinţii în faţa străinilor. Dac-au putut ei să-şi dea părerea mai-nainte de a mă fi dumirit pe mine, nu pot eu să le fac ruşinea de a mă pune împotriva voinţei lor o dată mărturisite.

— Care va să zică, ai să te măriţi după acea pocitanie, să-l părăseşti pe Andrei? strigă Tănase.

— Nu o zic aceasta, îi răspunse ea. Nu însă de la mine, ci de la el are să vie stricarea logodnei. Mă vrea fiindcă nu mă cunoaşte; grija mea e să nu mă cunoască încît să-i piară pofta de a mă avea. Iar cît pentru Andrei — adaugă cu amărăciune — nu-l mai pot părăsi căci m-a părăsit el.

VI

ZILE NEGRE

— D-ta ştii, zise Ileana, că eu am slăbiciune pentru Andrei? Am crescut împreună, i-a fost şi-i este lui Tănase bun prieten, e om foarte cumsecade, era odată vorba să mă mărit după el, şi nu mai pot să mă înstrăinez de dînsul...

— Asemenea slăbiciuni nu sunt lucruri de ruşine, îi răspunse Băltac, dar ele trec încetul cu încetul şi se uită în cele din urmă. O să-mi dau silinţa să-ţi fac viaţa atît de plăcută încît să nu te mai gîndeşti la trecut.

Ileana îşi muşcă buzele.

Timpul de logodnă a fost rînduit de oamenii cu minte, pentru ca mirele şi mireasa să se poată apropia, să se cunoască bine şi să-şi dea seamă dacă se potrivesc ori nu la fire şi la apucături şi dacă nu cumva li-e pripită hotărîrea. Tot e mai bine să strici o logodnă decît să te nenoroceşti pentru toată viaţa.

Se înşela însă Ileana dacă credea că şi Băltac tot aşa vede lucrurile.

El era gata să se nenorocească, numai s-o aibă soţie, şi mărturisirea făcută de dînsa cu atîta lipsă de cruţare nu-l sperie de loc, ci mai vîrtos îl înteţea.

În zadar! Nu-i este greu unui om rău din fire să se arate, cel puţin pe un timp oarecare, mai bun de cum e; e însă peste putinţă ca un om bun din fire să te înşele, făcîndu-te să crezi că e rău şi nesuferit. Prin inima ei deschisă Ileana se ridica şi se făcea încă mai dorită în gîndul lui Băltac, care ştia că numai de oamenii cu gînduri ascunse ai să te temi.

Ea trebuia să meargă şi mai departe dacă era vorba să-l zguduie.

— Da, urmă dar, el are să treacă din cînd în cînd pe la casa noastră, mai des, mai rar, şi n-o să te superi, nici n-o să-ţi facă inimă rea dacă stau de vorbă cu el şi mă bucur că-l văd şi stărui să mai stea şi caut să rămîi singură cu dînsul, ca să-i spun fără de sfială ce am pe inimă.

Băltac iar începu să clipească din ochi şi să-şi rupă unghiile.

— De ce să mă supăr!? răspunse el rostind vorbele rar şi apăsat. Îl ştiu şi eu om cumsecade şi ţin la el. Şi — urmă şi mai apăsat — ca să vezi că-ţi spun adevărul, află că eu l-am ajutat să plece şi să stea la Bucureşti. Nu mi-a cerut, dar mi-a fost destul să aflu că e-n strîmtoare, ca să-l ajut cu cîteva sute de lei. Om ca mine n-o face aceasta pentru orişicine: am făcut-o pentru că-l socoteam vrednic şi ţin să-l am prieten.

Ileana rămase zăpăcită ca-n faţa cocoanei, îi era peste putinţă să creadă ceea ce-i spunea el. Două gînduri se băteau în capul ei: unul, că Băltac nu e atît de mişel cum îl socoteşte lumea; altul, că Andrei nu e atît de cumsecade cum îl credea dînsa. În nenumărate rînduri vorbise Andrei cu adînc dispreţ despre. Băltac, şi acelaşi Andrei primise ajutor de la acelaşi Băltac. Era peste putinţă! Trebuia să fie la mijloc ceva ce Băltac nu-i spusese, şi singur Tănase ar fi putut s-o dumirească asupra adevărului şi s-o scape din nesuferita zbuciumare sufletească.

Tănase era însă dus în treburile lui, la tăiere, lancărcare, la cărat şi la descărcare, mereu în voie bună, căci mergeau toate de minune.

Vînduse lemnele cu şasezeci şi patru de lei stînjenul şi cumpărase, cum a fost vorba, o sută douăzeci de stînjeni cu cîte patruzeci şi doi lei stînjenul. Îi rămîneau dar de stînjen douăzeci şi doi de lei, din care le plătea cărăuşilor cîte 15. Avea dar cîştig de şapte lei la stînjen. Încă mai bun avea să fie cîştigul în urmă, după ce va fi început să dea şi lemn verde. Şi era lucru pus la cale, că i se primeşte şi lemnul verde. Del îşi aveau Băltac şi cocoana pretutindeni oamenii lor.

Şi ce frumos era-n pădure!

Peste două sute de oameni lucrau risipiţi prin vale şi pe cele două coaste. Unii tăiau cu securile, ca să răstoarne copacii; alţii curăţau crăcile şi le strîngeau grămezi-grămezi; iar alţii rătezau trunchiurile după măsură şi aruncau bucăţile-n carele cari stăteau gata,

ca să le coboare la marginea drumului şi să le aşeze-n stînjeni.

Şi lucrînd a-ndelete, dar întins, oamenii aici glumeau, colo-şi spuneau păsurile şi-n iar altă parte cîntau, pretutindeni voioşi şi harnici.

Tănase, îmbrăcat în iţari de aba, cu un cojocel în spinare şi cu căciulă de miel în cap, umbla printre dînşii şi-i îndruma cum să apuce lucrul şi cum să-l împartă, ca să înainteze iute şi să aibă spor. Degeaba, orişicît de harnic ar fi, omul nu are spor la lucru dacă o ia orbiş înainte şi nu-şi dă seamă unde are să-nceapă şi cum are să urmeze, ce are să facă mai-nainte şi ce-n urmă şi nu o dată românul îşi perde timpul şi osteneşte degeaba fiindcă, pornind-o rău, e nevoit să desfacă iar ce-a făcut.

Nu! N-avuse Tănase dreptate cînd zicea că e leneş românul şi flecar. Acum, cînd stătea ziua toată în mijlocul oamenilor şi lucra împreună cu dînşii, era din ce în ce mai mult cuprins de simţămîntul că sunt nesecate comorile lor de viaţă şi că mare mulţumire e să le fii aproape şi să le deschizi inimile.

„Pus o dată în mişcare — îşi zicea el adeseori — poporul acesta merge, merge tot înainte, şi departe o s-ajungă."

Într-una din zile, cînd şedea cu oamenii adunaţi după prînz împrejurul focului la care li se făcuse mămăliga, el se ridică deodată cu privirea îndreptată spre vale, de unde venea, parcă, călare Băltac, pe care nu-l mai văzuse de vreo două săptămîni.

Nu dăduse niciodată Băltac pe la pădure, dar era lucru firesc să dea, şi Tănase se bucura că poate să-i arate cîtă treabă s-a făcut. Grăbi la vale, ca să-i iasă-n cale.

Era posomorît tovarăşul lui, rău posomorît, curat uluit era.

— Ce-i!? îl întrebă neliniştit. S-a întîmplat ceva?

— Bine nu-i, răspunse Băltac potolit. A căzut guvernul.

Tănase răsuflă o dată uşurat.

Nu ştia el încă ce va să zică căderea guvernului. Asta o ştia Băltac, care în atîtea rînduri rămăsese

încurcat după căderea unui guvern. Alergi, stărui, cheltuieşti ca să-ţi faci pretutindeni oameni, care-ţi deschid uşile şi-ţi netezesc căile, şi deodată te pomeneşti că sunt măturaţi ca frunzele de crivăţ oamenii pe cari ţi-ai făcut, şi iar trebuie să alergi, să stărui şi să cheltuieşti, ca să-ţi faci alţi oameni.

— Ce mă priveşte pe mine, răspunse Tănase, dacă guvernul cade ori se ridică!?

Băltac dete din umeri. Dacă nu-şi dedea tovarăşul său seama cum îl priveşte căderea guvernului, el nu era dator să-l dumirească. Nici nu cu gîndul acesta venise. Abia acum îşi adusese aminte că Tănase era încă minor.

„Ce facem, îi zisese cocoana, cum ne descurcăm dacă nu i se primesc lemnele verzi şi nu poate să ne-napoieze banii!?"

Nu-i rămînea în faţa acestei întrebări lui Băltac decît să clipească din ochi, să-şi frîngă unghiile şi să mărturisească că s-a pripit.

O pornise bine atunci cînd îl întrebase: „Ce zice nenea Ghiţă?" şi trebuia să urmeze înainte. Pare însă că i s-a pus un fel de ceaţă pe ochi şi s-a abătut din calea pe care şi-o croise.

— Nu te-o fi privind pe tine, grăi dînsul, dar mă picneşte rău pe mine, fiindcă ne privesc pe mine şi pe cocoana cu ochi răi ăştia cari au venit la putere. Şi — urmă el trăgănînd vorba — o paţi şi tu dacă află că suntem amestecaţi şi noi în daravera cu lemnele.

— Ce-ar putea să-mi facă?! strigă Tănase.

— Nu-ţi primesc lemnele ori te amînă de azi pe mîine cu banii, răspunse Băltac.

— Dar am contract.

— De o mie de ori să-l ai, te joacă pe placul lor dacă vreau, şi e destul să ştie că-ţi suntem tovarăşi, pentru ca să nu-ţi dea răgaz. Ascultă-mă — urmă cu hotărîre — eu ştiu ce zic cînd te sfătuiesc să te desfaci de noi cît mai curînd.

— Dacă aşa crezi, vei fi avînd dreptate, răspunse Tănase, tot nedumerit încă.

— E lucru mare schimbarea guvernului, urmă Băltac, fiindcă cei mari vin fiecare cu ai săi. O săptămînă, două stau toate treburile baltă. Pe cînd unii, cei de azi, stau tăcuți și-ngîndurați prin biurourile lor, își pun în regulă hîrtiile ori vorbesc pe șoptite prin colțuri, ceilalți umblă chefuind cu lăutari, afumați toată ziua și toată noaptea, se căciulesc pe la cei ajunși la putere și fac planuri de răzbunare. Sencepe apoi premenirea, și peste vreo două săptămîni dai pretutindeni de oameni necunoscuți, cari nu cunosc rostul treburilor și nici nu vor, nici nu sunt în stare să te înțeleagă. Dă-i dar zor și-ncarcă lemnele pe cari le ai, ca să le predai cît mai curînd și să iei bani cîtă vreme mai sunt prin slujbe ai noștri. Iar din banii aceștia — urmă el mai încet — te scapi de cucoana și de mine și rămîi cu cauțiunile și cu lemnele ce mai sunt în pădure.

Tănase rămase cîtva timp pe gînduri.

I se părea destul de bine așa. Vorba era numai că-și cam încurcase socotelele. Luîndu-i pe oameni la lucru, el n-a ținut seamă care dintre dînșii are și care nu are cruce, ci-i luase și pe cei cu cruce. N-avea dar să le plătească tovarășilor săi numai ceea ce primise de la dînșii, ca să depună cauțiunile, să cumpere lemnele uscate și să cheltuiască umblînd cu Băltac spre a-și netezi drumul, ci totodată și zilele de lucru făcute de datornicii lor.

— Și dacă n-ar fi destui banii ce-i iau acum, întrebă el, cum rămîne pentru rest?

— Ei! — răspunse Băltac dînd din umăr, ca și cînd ar fi vorba de un lucru nensemnat — pentru rest ne rămîne dator nenea Ghiță.

Tănase se uită neliniștit la el.

— Teamă mi-e că n-o să voiască, grăi dîneul.

— De ce să nu voiască!? întîmpină Băltac. Lemnele cu care rămîne fac de zece ori atît: după ce le va fi vîndut, ne plătește pe noi, și cîștigul îl păstrați întreg.

Tănase nu era-n stare să-și dea seamă cum au să se desfășure lucrurile. Era buiguit ca omul care, intrat în o învălmășeală, se vede împins din toate părțile

şi dus fără ca să ştie unde. A bine nu-i păreau însă lucrurile şi-l treceau parcă fiorii cînd se gîndea cum o să stea în faţa tatălui său, pe care nu-l dumirise de loc asupra daraverii lui cu pădurea.

Şi cu drept cuvînt se temea.

— Bine, omule — îi zise tatăl său — dar tu ai pus în joc tot avutul meu şi te-ai mai băgat şi-n datorii...

— Fă-ţi socoteala şi vei vedea că ajung să cîştig sută-n sută, îl întrerupse el.

— Norocul tău să fie! — grăi Ghiţă — dar dacă e aşa, nu mai e nevoie să iau asupra mea datoriile pe cari le faci tu.

— Nu e — interveni Băltac — în adevăr nu e; ştii însă cum e cocoana Paula; ţine ca toate să fie în regulă. Tănase e, precum ştii, încă minor...

— Ce are a face!? strigă Tănase. N-am încheiat oare două contracte?

— Despre aceasta să nu vorbiţi, grăi Băltac. Le-ai încheiat fiindcă aveai a face cu oameni cari au trecut-o cu vederea, dar...

Ghiţă Chelarul se făcu la faţă alb ca varul. Îi venea să răcnească, să frîngă şi să spargă tot ceea ce i se afla prin apropiere; nu putea însă el să-şi dea de ruşine feciorul şi nu voia să se pună în harţă cu cocoana şi cu viitorul său ginere.

— Ai toată dreptatea, grăi dînsul dîndu-se învins; le iau toate asupra mea. Le iau!

De aici înainte au mers apoi toate neted şi fără de împedecare. În vreme ce oamenii tăiau înainte la pădure, Tănase căra lemnele şi, verzi, uscate, cum erau, le preda, apoi lua banii şi se ducea cu ei la cocoana Paula.

Şi greu e afară din cale să iei banii şi să nu poţi să-i pui bine, ci să fii nevoit a-i da. Îi era lui Tănase, de cîte ori da, parcă i se scot măselele una cîte una, cu falcă cu tot. De unde ar mai fi avut el inimă şi gînd şi pentru slăbiciunile surorii sale?

— Fii femeie cumintel îi zicea el în pripă. Nu te uita la cerul senin, nici la stelele de pe el, ci la pămîntul de sub picioarele tale şi bagă de seamă să

nu te dai peste cap! Bucură-te că s-a găsit un prost care aleargă după tine cu blidul plin. Nu vezi tu că om e-n lumea aceasta numai cel ce are destul și cu prisos?; noi ceilalți alergăm și ostenim, ne căciulim în fața lor, rîdem cînd ne iau în bătaie de joc, ne terfelim înșine pe noi!

N-avea, cu toate acestea, încă nu avea Tănase cuvinte de a fi atît de amărît, căci abia peste vreo două săptămîni a urmat catastrofa la care nu se așteptase.

Mai întîi i s-a refuzat lemnele, ca nefiind de calitatea prevăzută în contract.

Apoi i s-a pus sechestru pe lemnele din pădure și-a perdut cauțiunea și s-au cumpărat lemne bune și uscate în socoteala lui.

Sosind, în sfîrșit, termenul de plată pentru pădurea luată în tăiere, Ghiță Chelarul și-a pus cu lacrămile în ochi avutul întreg pentru el.

— Nu fii mîhnit, tată — grăi Ileana cu inima învîrtoșată — că toate au să se întoarcă spre bine. Să fim voioși de nunta mea cu toții!

VII

ALINARE

„Așa și nu altfel — și-a zis Andrei cînd a primit vestea — așa se petrece viața în aievea, iar nu cum ni-o plănuim noi."

Aflîndu-le toate, el a fost cuprins de o durere fioroasă și s-ar fi dat rob pe toată viața dacă ar fi putut să-l ajute pe prietenul său și să scape casa de la Răscruci, în care petrecuse atîtea zile fericite, dar el însuși se simțea scăpat și-i mulțumea lui Dumnezeu că l-a luminat și i-a dat tăria de a stărui în hotărîrile sale.

Îi era sfîntă femeia care se jertfise de bunăvoie, dar se pătrundea din ce în ce mai tare de gîndul că după cele petrecute el și ea nu ar fi putut să aibă împreună decît o foarte tristă viață. Crescută în belșug, deprinsă a le prețui toate în bani și lipsită de avîntul care orbește pe om, ea nu putea să trăiască în sărăcie și el s-ar fi simțit nenorocit neputînd să i le dea toate după dorința inimii lui.

„Da! îi şoptea parcă un glas tainic. De dragul ei ai fi fost în stare să te ticăloşeşti şi să-ţi vinzi sufletul."

Şi el avea dreptate.

Lin şi neturburată de nimic se desfăşura viaţa Ilenei.

Ţinuse Băltac s-o aibă de soţie fiindcă era împodobită de fire cu toate darurile care o fac pe femeie dorită şi-l încînta gîndul că toţi se vor uita cu jind la ea, toţi îl vor ferici şi cu fală va ieşi cu ea în lume. Abia fiindu-i soţ, şi-a dat seama c-a găsit în ea şi multe pe care nu le căutase.

Se-mpăcase, biet de el, cu gîndul c-o să fie posomorîtă şi ursuză şi-o să-i facă adeseori grea viaţa. Nu însă! Soţia lui o dată, ea şi-l avea soţ adevărat şi era mereu voioasă, mereu doritoare de a-i face voile şi de a fi de acelaşi gînd cu dînsul, roabă a casei sale şi ajutoare neobosită a lui şi-n treburile casei şi-n multele lui daraveri cu alţi oameni.

Se mai împăcase Băltac şi cu gîndul că cumnatul său şi socrul său vor căuta, în strîmtoarea la care ajunseseră, să tragă foloase din averea lui şi de trecerea lui, şi adeseori îşi făcea, stînd aşa singur, socoteala cam cu cît o să poată scăpa ca să nu se strice cu dînşii şi să nu-şi turbure traiul cu soţia. Nici asta n-a ieşit cum se temuse el. Lasă că Ileana ţinea la casa ei, dar Ghiţă, mai ales acum, era prea mîndru pentru ca să cerşească, iar Tănase, om trăit puţin în lume, nu-şi dedea seamă despre cele ce se petrec şi mereu îşi închipuia că tot atît de uşor cum le-a încurcat are să le şi descurce toate.

Ostenind în întinsa ei gospodărie de dimineaţa pînă seara şi bucurîndu-se de sporul pe care-l vedea în toate, Ileana îşi petrecea viaţa în lucrare liniştită, azi ca ieri şi mîne ca totdeauna, fără de bucurii mari, dar şi ferită de griji mistuitoare, şi nu o dată Băltac îşi zicea stînd aşa singur: „Cum, Doamne, a căzut atîta noroc pe capul meu!?," nu o dată era cuprins de simţămîntul că nu este el vrednic de viaţa pe care o are şi de temerea ca nu cumva s-o piardă.

Temerea aceasta se ivea în inima lui mai ales cînd Ileana şi el îşi aduceau aşa, din întîmplare, aminte de

Andrei, pe care-l ştiau ajuns destul de bine, psalt, precum dorise, la una din bisericile mai bogate şi ajutător în cele bisericeşti al părintelui Hariton, unul din arhiereii chemaţi adeseori la nunţi, la botezuri şi la înmormîntări.

— Săracul de el! zicea Ileana şi nu era chip s-o facă să vorbească despre el.

Ce-ar fi şi putut să vorbească? şi cui i-ar fi fost de vreun folos dacă ea l-ar fi jignit pe soţul ei dîndu-şi slăbiciunea pe faţă?

Se împlinise anul de cînd Andrei se afla la Bucureşti, şi anul al doilea, în postul Paştilor, Băltac a primit de la el banii cu cari-l împrumutase, dimpreună cu o scrisoare, în care îi mulţumea pentru bunăvoinţa lui şi-i făcea împărtăşiri despre felul cum îşi petrecea viaţa.

„*Să-i spui, te rog — zicea el la sfîrşitul scrisorii — şi Ileanei multe doriri de bine din partea mea. Mă gîndesc adeseori la dînsa şi mă bucur din toată inima ştiind că o duceţi bine şi aveţi spor în toate, căci nu e în lumea aceasta nimic mai bun decît căsnicia liniştită. Dumnezeu să te răsplătească pentru ajutorul ce mi-ai dat la vreme de nevoie şi să vă aibă în buna lui pază.*“

Ileana luă cam în pripă scrisoarea din mîinile soţului său, ca s-o mai citească şi ea.

Uitîndu-se la slova lui cea frumoasă şi dîndu-şi seamă că din mînile lui a ieşit hîrtia pe care o ţinea în mînile ei, ea începu să tremure şi lacrămile i se iviră în cele din urmă în ochi.

Ea se uită rîzînd în faţa lui Băltac, îşi scoase batista, o ţinu cîtva timp deasupra ochilor, apoi îşi şterse lacrămile.

— Asta-i acum!? grăi dînsul mai mult nerăbdător decît supărat. Tocmai acum ţi-a venit!?

— Nu cumva te miri? nu cumva te superi? îi răspunse ea. Fii om cuminte! Asta vine de la sine, şi nu

totdeauna poate omul să-şi stăpînească firea. Tu vezi cît de frumos scrie, şi vai ar fi şi de tine, şi de mine dacă aş fi femeie care poate, citind scrisa lui, să nu se înduioşeze. Lasă-mă să plîng fără de sfială, că mai rele sunt lacrămile vărsate prin ascuns. Atîta mi-a mai rămas şi miel adăugă şi o porni pe plîns.

Dacă lucrul acesta i s-ar fi întîmplat lui Băltac mai demult, pe la începutul căsniciei lui, el şi-ar fi întors spatele şi-ar fi lăsat-o să-şi verse focul şi să se potolească; acum însă avea slăbiciune de dînsa şi îi venea, văzînd-o plîngînd, şi lui să plîngă.

— Dar, grăi dînsul, cînd o să înceteze aceasta!?

— Niciodată! îi răspunse ea. Cîte zile voi mai trăi pe pămînt îmi voi aduce aminte de el şi îmi voi plînge într-una soarta. Dar ce-ţi pasă!? adaugă cu glasul schimbat. Ai vreun cuvînt de a te plînge de mine!? Nu ţi-am fost şi nu-ţi sunt soţie credincioasă? Te-am supărat vreodată? Nu m-ai avut totdeauna şi în toate la îndemînă? Fă-te că nu bagi de seamă şi lasă-mă, că-mi trece... Tu ştii că m-ai luat cum m-ai găsit, şi mai rea de cum mă credeai nu sunt.

Băltac asculta vorbele ei şi tăcea, fiindcă nu ştia ce să-i răspundă, dar îi era parcă i se întunecase deodată viaţa.

A trecut în curînd şi asta, şi Ileana era tot ceea ce fusese, dar nu o mai vedea el cum o văzuse, se uita adeseori pe furiş la ea, se temea s-o lase singură cu gîndurile ei şi-şi dedea silinţa să-i facă viaţa plăcută, ca să uite cele trecute.

Dragă i-a fost şi din zi în zi tot mai dragă i se făcea femeia care îi era soţie, şi cu cît mai dragă îi era, cu atît mai des îl cuprindea simţămîntul că i-a făcut o mare nedreptate şi că foarte nesuferit trebuie să-i fie. Cînd simţămîntul acesta îl cuprindea, îi venea să-i cadă plîngînd în genunchi şi era în stare să-şi dea întregul avut cîştigat cu atîta caznă ca s-o îndulcească.

Tocmai aceste silinţe ale lui îl făceau însă Ileanei din zi în zi mai nesuferit.

Ea a putut să aibă trai bun cu dînsul cîtă vreme el s-a mulţumit cu ceea ce putea să-i dea din toată inima şi fără ca să-şi facă ea însăşi silă; acum, cînd cerea ceea ce era împotriva firii ei, el îi umplea inima cînd de milă, cînd de dispreţ, şi cu cît mai neastîmpărat alerga el după ea, cu atît mai vîrtos fugea dînsa de el.

„Lasă-mă în pace!" îi zicea la început cam cu jumătate de gură şi cu oarecare cruţare.

„Caută-ţi de treabă şi nu te face de rîs!" îi zicea în urmă, aşa, cam în glumă.

N-a trecut însă mult şi ea nu-i mai zicea nimic, ci căuta singurătatea şi i se plîngea mumei sale, cînd se întîlneau, că-i este din zi în zi tot mai greu traiul cu soţul ei.

— De ce, fată? întreba lelea Maria cu inima încleştată.

— Mai întrebi şi d-ta? îi răspunse fata. Parcă nu le ştii toate!? De cînd cu scrisoarea pe care a primit-o de la Andrei, nu mai are astîmpăr şi ni s-au răsturnat toate în casă.

Lelea Maria suspina şi tăcea, dar Ghiţă s-a ridicat în picioare cînd le-a aflat şi el şi îi venea să sară în şea şi să nu se oprească decît la Bucureşti.

— Să-mi lase fata în pace şi să nu-i strice casa! strigă el tare, parcă ar fi voit să-l audă şi Andrei.

Nu s-a aruncat în şea şi nu l-a auzit Andrei, dar e scurt drumul de la Răscruci pînă la Bucureşti, mulţi îl bat pe fiecare săptămînă, şi în curînd s-a dus vestea pînă la Andrei care era cu gîndul mereu în valea Teleajenului, cînd la Aluniş, cînd la Răscruci, cînd mai ales la casele frumoase ale lui Băltac.

Ştia pînă în cele mai mici amănunte cum s-a încurcat Tănase şi cum i s-au prăbuşit deodată toate în cap. Nu-i era însă milă de el, căci îl ştia om tînăr, şi omul tînăr din păţaniile sale învaţă şi dînd cu capul cînd de un zid, cînd de altul se deprinde a umbla

prin lume. Nu-i era milă nici de Ghiță Chelarul, omul vîrtos și trecut prim multe, care se împăcase de mult cu gîndul că toate sunt pornite spre rău. Îl durea însă inima cînd se gîndea la lelea Maria, care era femeie slabă și simțitoare și se împăca mai anevoie cu soarta ei.

Mai făcuse Tănase și greșeala de a nu se fi împăcat cu starea lucrurilor și de a se fi încurcat în două procese, unul pentru pădurea pe care o luase în tăiere, iar celălalt pentru lemnele ce nu-i fuseseră primite.

Așa e omul ajuns în primejdie: se agață și de un pai. Simțea, ce-i drept, c-o să piardă procesele, dar le mai amîna cu fel de fel de apucături, ademenit de gîndul că mai curînd ori mai tîrziu iar vor veni la putere oamenii lui și ai lui Băltac și ai cucoanei, și atunci vor face ce vor face ca să-l scape.

O ducea dar și o momea și pe mama lui cu nădăjduiri deșerte, dar cu atît mai amară trebuia să fie lovitura, căci procesele sunt o nenorocire chiar și pentru cei ce le cîștigă.

O mîngîiere adevărată și deplină le mai rămăsese: că Ileana cea bună și cuminte o duce bine și se împacă cu soarta ei.

El sta sleit de putere și cu ochii împăienjeniți cînd a aflat că pierdută e și mîngîierea aceasta.

„Eu!? zise oprindu-și răsuflarea. Eu îi stric casa!? O, Doamne, dar cum i-o stric!? ce-am făcut și ce fac ca să i-o stric!? Nu cumva e destul să mai trăiesc și eu în lumea aceasta ca să i-o stric!? Ce n-aș fi oare în stare să fac ca să nu i-o stric!?“

VIII

REPAOS

— Ești nedrept, sfinția-ta, și jignești pe alții prin bunătatea ce-mi arăți, grăi Andrei stînd smerit în fața părintelui Hariton, bătrînul arhiereu.

— Nu, fiule, îi răspunsese acesta, vorbind rar şi încet. Eşti tu acela care îi jigneşti ridicîndu-te mai presus de dînşii. Prea ţi-e limpede şi curat rostul la citire, prea îţi este frumoasă cîntarea, prea e multă cuviinţa înfăţişării tale şi orişicît de plină ar fi biserica, toţi îşi opresc răsuflarea ca să te asculte, toţi se simt atinşi şi înălţaţi, toţi rămîn cu ochii îndreptaţi spre tine cînd citeşti *Apostolul*, cînd cînţi vreun irmos ori cînd vii spre mine aducîndu-mi cădelniţa. Ridici slujba dumnezeiască luînd parte la ea, şi de aceea ţin să te am lîngă mine pretutindeni, ca să-mi împodobesc bătrîneţele cu tine.

Aşa sunt bătrînii cu inima curată şi doritoare de bine: le este viuă bucuria cînd cîte un tînăr bine înzestrat li se iveşte în cale, şi pentru ca bucuria să le fie mai mare, îi măresc în gîndul lor destoiniciile.

— Roagă-te, sfinţia-ta, pentru mine — îi zise Andrei — ca laudele pe cari mi le faci să nu-mi slăbească inima, nici să-mi sminteascâ mintea, ca să-mi schimb hotărîrea.

— Inima ta — întîmpină arhiereul — e far nestins, care-şi revarsă lumina departe şi le arată calea mîntuirii celor ce rătăcesc prin noianul întunecat al vieţii. Ştiu cît ai suferit. N-ai spus-o nimănui, dar toţi am putut s-o vedem din ochii tăi, din duioşia glasului tău şi din blîndeţea întregei tale fiinţe. Cum ar putea vorbele mele să te vateme cînd durerea cea mare n-a putut nici ea să-ţi înăsprească firea, ci mai vîrtos a potolit-o şi-a îndulcit-o!? Nu într-o clipă de deznădăjduire, ci din îndemn statornic îţi este luată hotărîrea, şi bătrîneţele mele sunt pătrunse de credinţă că niciodată nu vei şovăi, niciodată nu te vei căi, ci totdeauna te vei simţi fericit de a te fi dat întreg Domnului, ca să mîngîi pe cei ajunşi la deznădăjduire şi să dai prin tăria credinţei inimilor slabe tărie.

— Niciodată, părinte — răspunse Andrei ridicînd glasul — totdeauna, preasfinte!

— Orișicît de greu mi-ar fi dar să mă despart de tine — urmă părintele Hariton înduioșat — îți dau binecuvîntarea mea și te sfătuiesc numai să nu-ți prelungești șederea la Cheia, ci să pleci cît mai curînd, cel mai tîrziu înainte de Paști, la Sfîntul Munte.

— Povața preasfinției-tale mi-e lege neînduplecată! grăi Andrei, închinîndu-se cu fiască umilință.

Era toamnă, cînd frunzișul, pișcat iar de brumă, își perduse verdeața și se făcuse iar ici galben, colo roșiatic, portocaliu ori roșu ca sîngele de bou. Fratele Agaton, tînărul călugăr, se plimba singuratec prin pădurile din preajma schitului Cheia, și sub pașii lui fîșîiau iar frunzele căzute înainte de timp.

„S-a călugărit!?" strigă Tănase, cutremurîndu-se în toată ființa lui, și cu o putere covîrșitoare îl cuprinse pornirea de a se duce la el, ca să i se plîngă și să-și afle mîngîierea în vorbele lui.

Abia acum înțelegea de ce Ghiță Chelarul umblă buimac și nu mai dă pe acasă și de ce Ileana a părăsit casa soțului său și nu mai știe unde să-și pună căpătîiul.

Și nu-și mai purta Tănase capul sus, nu se mai înmlădia, umblînd, în mersul lui, nu mai călca țeapăn, nici nu mai privea plin de încredere împrejurul său: slab și istovit, cu ochii stinși, cu părul lung și nepeptănat, îmbrăcat în haine soioase și zdrențuite s-a oprit în fața lui Agaton, care se uita la el lung și cu ochii plini de o liniștită înduioșare.

— S-a risipit, grăi Tănase, avutul nostru și casa ni s-a spart!

— Nu e nimic! îi răspunse Agaton. Se adună în lumea aceasta lucrurile și se risipesc și iar s-adună. Ești încă tînăr, îți începi abia viața, și-ți rămîne destul timp ca să-ți vii în fire. Viața omenească se desfășoară cum rîul curge ici prăbușindu-se spumegos peste stînci colțuroase, colo șerpuind cu repeziciune printre livezi înflorite, iar mai departe vărsîndu-se lin printre lanuri bogate, azi limpede, mîne tulbure

şi iar limpezit. Azi o boală grea te sleieşte de puteri, încît crezi că ţi s-au secat izvoarele de vieţuire, dar organismul încetul cu încetul se premeneşte şi mai curînd ori mai tîrziu te simţi renăscut pentru o nouă viaţă. Tot astfel cînd nenorocirile se îngrămădesc deasupra capului tău şi ţi le spulberă toate, ai nădejde, căci nădejdea-ţi dă răbdare şi tăria ca să lucrezi şi să aduni iar încetul cu încetul cele risipite.

Tănase dete din cap.

— Nu mai sunt eu în stare să stărui înainte, grăi dînsul. Mă cutremur cînd mă gîndesc că aş avea să adun ce s-a risipit, să încep din nou de unde a pornit-o tata şi s-ajung la vîrsta lui zbătîndu-mă ca dînsul. Altele au fost timpurile în care el şi-a petrecut tinereţele; azi, cînd mişeii întovărăşiţi le stăpînesc toate, noi, cari n-avem nimic, suntem osîndiţi a ne petrece viaţa muncind în sec.

— Nu grăi de rău pe oamenii cu cari trăieşti — îl înfruntă Agaton — şi nu te plînge de timpul în care te-ai ivit. Nu-i adevărat ceea ce zici, căci toate [nu] numai spre rău, ci mai spre bine de cum au fost sunt pornite în zilele noastre. Oameni răi şi nemernici, însetaţi de cîştig şi porniţi spre răutate, au fost şi sunt pretutindeni şi totdeauna, şi dacă e adevărat, că azi sunt la noi mai mulţi decît aiurea şi-n alte timpuri, cu atît mai vîrtos ies la iveală cei cu inima curată, cari prin bune silinţe şi prin muncă cinstită numai ţin să se ridice. Dacă e adevărat că sunt rari aceştia ei sunt cu atît mai preţuiţi, şi n-ai decît să stărui în rîndurile lor pentru ca să mergi cu pas încet, dar sigur înainte. Nu te plînge, urmă el, ci căieşte-te, căci nu în munca ta cinstită ai fost lovit, ci fiindcă ai rîvnit să ajungi prin mijloace necinstite la un cîştig mare. Trist ar fi dacă ai fi luat din izbîndă îndemnul de a stărui în calea ce-ai apucat. Cine te-a pus să te-nsoţeşti cu oameni pe cari în atîtea rînduri i-ai socotit mişei!?

De ce ai lăsat să te ispitească!? Cum ai putut să li te dai unealtă!? Bucură-te — strigă călugărul — — c-ai păţit-o chiar la prima-ncercare, trage-nvăţătură din suferinţele prin cari treci şi roagă-te lui Dumnezeu să-ţi dea tărie, ca să stărui de aici înainte în căile pe cari totdeauna le-ai socotit bune!

— O! — se tîngui cuprins de deznădăjduire Tănase — dac-aş putea să mă rog lui Dumnezeu, mi-aş găsi în mine însumi mîngîierea şi n-aş mai umbla hăbăuc. Ştiinţa însă a omorît în mine credinţa!

— Minţi, nenorocitule, şi-ţi spurci buzele grăind vorbe de ocară — strigă tînărul călugăr, cuprins de o căldură sfîntă — Dumnezeu nu e numai putere şi izvor nesecat de puteri, ci totodată şi lumină nestinsă, şi ştiinţă a toate: cu cît mai multe ştim, cu cît mai în adînc pătrundem tainele firii, cu cît mai multe înţelegem, cu atît mai mult ne apropiem de fiinţa dumnezeiască, cu atît mai vîrtos ni se-nalţă inima spre Dumnezeu, cu atît mai îndeplin îi cuprindem cu mintea fiinţa atoatecovîrşitoare. Nu pentru că ştiţi multe, ci pentru că orbecăiţi prin întunerecul neştiinţei voi, cei ce aţi învăţat cîte ceva, v-aţi înstrăinat de legea părinţilor voştri. Învaţă, Tănase, învaţă mereu, ca să te luminezi şi să-ţi întăreşti inima. Bucură-te de lumina soarelui, ca să vezi scrutînd cele de dimprejurul tău, iar nopţile aprinde-ţi opaieţul şi citeşte mereu, ca să te luminezi prin învăţătură şi să ajungi la cunoaşterea vecinicului adevăr.

Clopotul începu să sune tînguios la biserica schitului şi să răsune prelung în strîmtorile văii.

— Mă cheamă, adăugă el, la slujba dumnezeiască, şi nu pot să nu mă duc, dar mă voi întoarce cu sufletul mai limpezit la tine. Ruga-mă-voi lui Dumnezeu şi pentru tine, ca să-ţi dea dezlegare şi să te îndrumeze spre repaosul sufletesc.

S-a dus să-şi facă datoria, dar nu l-a mai găsit cînd s-a întors, şi nu l-a mai găsit nimeni, căci nu-i

viaţă cînd nu-i credinţă. Dumnezeu îndrumează numai pe cei ce-l au în sufletele lor!

Nu mai putea el să ajungă în lumea aceasta la repaos, căci n-avea în sufletul lui nădejdea, care-i dă în vremuri de grea încercare omului răbdarea. Se cutremura cînd se gîndea la mama lui zbuciumată; se cutremura cînd vedea în gîndul lui pe tatăl său, ajuns om fără de căpătîi; se cutremura ştiindu-şi sora cu viaţa stricată: nu mai ştia ce să facă cu sine însuşi şi nu mai avea în el tăria de a începe din nou.

A cutreierat zile întregi prin munţi şi prin codri, încît i s-a pierdut urma, şi abia vara viitoare ciobanii au dat în fundul unei prăpăstii adînci de oasele lui, curăţite de furnicile harnice.

NUVELE, III

Sărăcuța de ea 9
Gogu și Gogușor 14
„Hanul Ciorilor“ 30
Un om de-ncredere 43
Din țigănie 58
1. Bumbu Țiganul 58
2. Joimărița 66
3. Pepenaș 74
Leu-Paraleu 83
Sepi 88
Ilie Durac 103
Fiul cuiva 106
O încurcătură 113
Crucile roșii 118
Negrea Bătrînul 151
Pădureanca 162

NUVELE, IV

Baba Dana 279
O răzbunare. Nuvelă 280
Sîn Vasii 286
Pascal, săracul 293

Din altă lume 307
Dăscălaşul. Nuvelă 315
Împăcare. Nuvelă 325
Om de caracter. Nuvelă 332
O moştenire grea. Nuvelă 343
Renaştere 354
O aventură galantă 369
Tovărăşie nepotrivită. Nuvelă 378
Ceas rău 385
Mitocanul 400
La răscruci 424
I. Spre casă 424
II. Nevoi şi iar nevoi 431
III. Icoana vremii 438
IV. Socoteala din tîrg 444
V. Fata lui Chelaru 450
VI. Zile negre 457
VII. Alinare 463
VIII. Repaos 465

Redactor : CONSTANTIN MOHANU
Tehnoredactor : MINA CANTEMIR

Apărut 1970. Hîrtie tipar înalt tip A de 63 g/m². Format 540×840/16. Coli ed. 30,80. Coli tipar 36. Planșe tipo 10. A. nr. 27 014/1968. C. Z. pentru bibliotecile mari și mici 859—0.

Tiparul executat sub comanda nr. 90 316 la Combinatul Poligrafic „Casa Scînteii", Piața Scînteii nr. 1, București — Republica Socialistă România